

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Аркалыкский государственный педагогический институт им. Ы.Алтынсарина

«Алтынсарин оқулары-2019»

«Алтынсаринские чтения-2019»

«Білім беру мазмұнының жаңаруы мен жаңғыртуы
жағдайындағы бөсекеге қабілетті педагогикалық
кадрларды даярлау»

тақырыбындағы Республикалық ғылыми-тәжірибелік
к о н ф е р е н ц и я

М А Т Е Р И А Л Д А Р Ы

31 қаңтар 2019 жыл

Республиканская научно-практическая
к о н ф е р е н ц и я

на тему:

«Подготовка конкурентноспособных педагогических кадров
в условиях модернизации и обновления содержания образования»

М А Т Е Р И А Л Ы

31 января 2019 года

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Аркалыкский государственный педагогический институт имени И.Алтынсарина

**«БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАРУЫ МЕН
ЖАҢҒЫРТУЫ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ»
тақырыбындағы «Алтынсарин оқулары-2019»
Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ**

31 қантар 2019 жыл

**МАТЕРИАЛЫ
Республиканской научно-практической конференции
«Алтынсаринские чтения-2019»
на тему: «ПОДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ
И ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ»**

31 января 2019 год

УДК 378.1
ББК 74.00
Б 94

Бас редактор/ Главный редактор:

Куанышбаев С.Б. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, г.ғ.д., профессор ректоры

Бас редактор орынбасары / Зам. главного редактора:

Темирбеков Н.М. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, ф.ғ.к.,
оқу және ғылыми жұмыс жөніндегі проректор

Редакция алқасы/ Редакционная коллегия:

Калимжанова Р.Л. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, доктор PhD
Каратаева Т.О. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, аға оқытушы
Таукелова А.Е. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, аға оқытушы
Мусирова Г.Б. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, аға оқытушы
Есиргепова В.Ж. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, аға оқытушы
Смаилова Г.С. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, аға оқытушы
Акылбекова Э.А. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, аға оқытушы
Какина Д.Ш. – Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ, оқытушы

Басылымға жауапты/ ответственные за выпуск:

Калимжанова Р.Л.
Каратаева Т.О.

Б94

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАРУЫ МЕН ЖАҢҒЫРТУЫ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ
ДАЯРЛАУ: тақырыбындағы «Алтынсарин оқулары-2019» Республикалық ғылыми-
тәжірибелік конференциясын (31 қаңтар, 2019 жыл) / Жалпы ред. Басқарған
Куанышбаев С.Б. – Арқалық: Ы.Алтынсарин атындағы мемлекеттік педагогикалық
институт, 2019. – 441 бет / ПОДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ И ОБНОВЛЕНИЯ
СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: Материалы республиканской научно-практической
конференции / «Алтынсаринские чтения-2019» (31 января, 2019 г.) / Под общей ред.
Куанышбаев С.Б. – Арқалық: государственный педагогический институт им.Ы.
Алтынсарина, 2019 г. – 441 стр.

ISBN 9786017947354

В материалах республиканской научно – практической конференции
представлены доклады, посвященные совершенствованию процесса подготовки
конкурентноспособных педагогических кадров в условиях модернизации и
обновления содержания образования. Опубликованные материалы могут быть
использованы в научной и практической деятельности организаций дошкольного,
школьного, средне-специального и вузовского образования, воспитания и
педагогического профессионального становления.

ISBN 9786017947354

**УДК 378.1
ББК 74.00**

Институт ректоры, г.ғ.д., Қуанышбаевтың ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗІ

**Қадірменді қонақтар!
Құрметті конференцияға қатысушылар!**

«Білім беру мазмұнының жаңаруы мен жаңғыртуы жағдайындағы бәсекеге қабілетті педагогикалық кадрларды даярлау» тақырыбындағы «Алтынсарин оқулары - 2019» - республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясына қатысушы қонақтарды шын жүректен құттықтаймын!

Конференция тақырыбы өте маңызды және ол ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсарин ойлары негізімен қисынды үндескен. Бүгінгі мектептің жаңартылған білім мазмұны, оқу үрдісін цифрландыру мен технологияландыру, көптілділік, латын графикасына көшу – Қазақстанның педагогикалық ғылымының және ұлттық білімнің негізін өзектендіреді.

2019 жылды Мемлекет басшысы Жастар жылы - «Тәуелсіздіктің ұрпақтары» деп бекітті. Еліміздің жастар саясатын қолдау және іске асыру бағытындағы іс-шаралар жан-жақты бастау алуда.

Конференцияның қарастыратын мәселесінде Қазақстан Республикасы Президенті – Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауындағы Қазақстандағы адами капиталдың сапалық өсуінің стратегиясы, ғылыми-педагогикалық қоғамның алдына жаңа теориялық-әдіснамалық мәселелердің шешілуі, білім жүйесінің концептуалдық негізі айқындалған.

Конференция тақырыбы білім аспектілерін жан-жақты қарастырады: білім беру қызметі нарығындағы бәсекеге қабілетті педагогтарды даярлаудың жағдайы, педагогикалық технологияны пайдалану сұрақтары, педагогикалық кадрларды даярлаудағы білім беру жүйесіндегі жекеленген әдістер, жаһандандыру тенденциялары, білім беру жүйесін цифрландыру, т.б.

Осы конференцияның материалдары бәсекеге қабілетті, жоғары санатты педагогикалық кадрларды даярлауда өз үлесін қосатынына кәміл сенеміз.

Конференцияға қатысушыларға табысты еңбек, шығармашылық табыс тілеуге, рұқсат етіңіздер!

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

ректора института д.г.н. С.Б. Куанышбаева

Уважаемые участники конференции!
Дорогие гости!

Я сердечно рад приветствовать всех участников Республиканской научно – практической конференции «Алтынсаринские чтения – 2019» - «Подготовка конкурентноспособных педагогических кадров в условиях модернизации и обновления содержания образования».

Тема конференции очень актуальна и важна, так как находит логическое созвучие с контекстом идей великого просветителя Ибрая Алтынсарина в государственной образовательной системе нашего государства.

Сегодня обновленное содержание школьного образования, цифровизация и технологизация процесса обучения, полиязычие, переход на латинскую графику – все это актуализировало аспекты национального составляющего образования и педагогической науки Казахстана.

2019 год определен Главой государства как Год молодежи «Тәуелсіздіктің ұрпақтары». Был дан старт реализации масштабного плана мероприятий, направленного на всестороннюю поддержку и реализацию государственной молодежной политики в стране.

Проблематика конференции находит отклик в Послании народу Казахстана Президента Республики Казахстан - Лидера нации Н.А. Назарбаева, который определил стратегию качественного роста человеческого капитала в Казахстане, поставив перед научно-педагогическим сообществом новые теоретико-методологические проблемы, затрагивающие концептуальные основы сложившейся образовательной системы.

Тематика конференции охватывает почти все ключевые образовательные аспекты, отражающие: современное состояние и перспективные направления подготовки конкурентноспособных педагогов на рынке образовательных услуг, вопросы использования педагогических технологий, частных методик в образовательном процессе в условиях подготовки педагогических кадров, тенденции глобализации, цифровизации системы образования.

Мы верим, что данная конференция внесет определенный вклад в выработку новых концептуальных подходов вопроса подготовки высококвалифицированных, конкурентноспособных педагогических кадров.

Позвольте пожелать всем участникам конференции творческих успехов и плодотворной работы!

Пленарлық мәжіліс / Пленарное заседание

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ДАЯРЛАУ

Шалғынбаева К.К.

п.ғ.д., профессор

*Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Қашхынбай Б.Б.

психол.ғ.магистрі, доцент м.а.

*Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аннотация. В статье представлены определения и выводы отечественных и зарубежных ученых – исследователей в области педагогических, психологических и философских наук по подготовке будущих педагогов к научно-творческому исследованию, научно-исследовательской деятельности, творчеству, креативности.

Ключевые слова: содержание обновленного контента, творчество, креативность, научные исследования, новые идеи, научно-исследовательская деятельность.

Summary. The article reveals the features of implementation of program articles of the President of the Republic of Kazakhstan N. Ah.Nazarbayev "Look into the future: modernization of public consciousness" and "Seven faces of the great steppe" in the Arkalyk state pedagogical Institute named after I. Altynsarin. The authors present the activities of the opened project office "Rouhani gear" Arkpgi and its role in interaction with schools, colleges and other educational institutions of the city and the region.

Keywords: content of the updated content, creativity, resrarch, new ideas, research activities.

Бүгінгі таңдағы әлем кеңістігінде орын алған өзгерістер, білім саясатындағы өзгертулерге, білім мазмұнын қайта қарастыруға, біліктілікті арттыруға алып келді. Демек, білім парадигмаларын ауыстыру, білімалушыларды ғана емес, сонымен қатар, педагогтерді де даярлауға инновациялық әдіс-тәсілдерді іздеу қажеттілігін туындатты. Осыған орай „Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру“ атты Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында „Жоғары білім беру ісінде оқу орындарының мамандар дайындау сапасына қатысты талаптар күшейтіледі“ –дей келіп, нарықта жоғары сапалы білім беруді қамтамасыз етудің қажеттілігін ерекше атап өтті. Өйткені, қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты- әлемдік бәсекеге қабілетті маман дайындау“-деді [1].

Мемлекет басшысының тапсырысымен білім беру мазмұнын жаңарту, мұғалімдердің біліктілігін арттырудың әдістемелік орталықтарын құру мәселелері Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі тарапынан қарастырылып, Назарбаев Зияткерлік мектептері (НЗМ) жаңартылған білім беру мазмұнын енгізудің басты алаңы болды. Осы орайда, мынандай бір мысалды келтіргіміз келді, әлемдік «Мак Кинзи» компаниясының

кеңесшісі, Ұлыбританиядағы білім сапасының сарапшысы М.Барбер «білім беру нәтижесін түбегейлі өзгертудің басты үш факторы бар, олар: педагогтік қызметке соған лайық адамдардың келуін қадағалау, олардың оқытушылық қызметін тиімді жүргізуге қажетті деңгейде даярлау және әрбір білім алушыға сапалы білім беруге қолайлы жағдай туғызу. Өйткені, кез-келген білім беру ұйымындағы білім сапасы онда жұмыс істейтін оқытушылар сапасынан жоғары болуы мүмкін емес» деген. Ол сонымен қатар, өзінің көптеген елдерде жасалған зерттеулеріне сүйене отырып, «әлемдегі нәтижесі жоғары білім беру ұйымдарын басқарудағы бәріне ортақ қасиет – ұйым жұмысындағы сапалы өзгерістерге қол жеткізудің бірден-бір факторы педагогтерді дамытуға қажетті жағдайлардың жасалуы» деп тұжырым жасаған [2].

Ал ол, өз кезегінде жоғары оқу орындарындағы даярланып жатқан болашақ педагогтердің дамуындағы ғылыми зерттеу іс-әрекетіне тікелей байланысты. Зерттеуші ғалым Ю.К.Бабанский «...мамандардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің ішкі мотивациясын қалыптастыру олардың зерттеу сипатындағы болашақ кәсіби қызметіне белсенді енуіне мүмкіндік береді» - десе [3] ал, А.А.Вербицкий болашақ мамандар іс-әрекетінің үш негізгі формаларын бөліп көрсете отырып, олардың ғылыми-зерттеу әрекетін, оқу-кәсіби іс-әрекетіне жатқызады. В.А.Сластенин, Л.С.Подымова болашақ мамандардың ғылыми-зерттеу әрекетін инновациялық іс-әрекетке даярлаудың маңызды нұсқасы ретінде қарастырады.

Өйткені ғылыми-зерттеу іс-әрекеті – жаңа білімді алу мен қолдануға бағытталған, іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулер десек, ол әрине адамның, қоғамның, қоршаған табиғи ортаның құрылысы, қызметі, дамуы туралы жаңа білімді алуға бағытталған эксперименталдық немесе теориялық іс-әрекет екені ақиқат. Педагогикалық ғылымда ғылыми-зерттеу іс-әрекеті: *біріншіден*, әлем, адам және оның қызметі жөнінде шынайы және жүйелі білім көмегімен мәдениет пен өркениетті дамыту және байыту бойынша ғалымдардың жеке және ұжымдық өзара әрекеті болса, *екіншіден*, оқу-тәрбие үдерісінен кейінгі ұтымды ұйымдастыруға қажетті алғышарттарды жасайтын, білім беру мен педагогикалық жүйенің әрбір деңгейінде тиімді қызмет ететін оқу-тәрбие жүйелерін негіздеумен айналысатын (жобалау, құру) педагог-ғалымдардың (теоретиктер мен әдіскерлер) жұмысы деп анықталады.

Алайда, ғылыми-зерттеу іс-әрекетінің мақсаты мен міндеттері жалпыға міндетті мемлекеттік білім беру стандартының, кәсіби білім бағдарламасының талаптары негізінде, сонымен қатар болашақ педагогтердің даярлық деңгейінің, ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескеруді талап етеді. Себебі, *Ғылыми-зерттеу іс-әрекеті* – болашақ педагогтердің ғылыми-деректермен жұмыс жасай білуін, оларды сұрыптау, қорытындылау іскерлігі мен ізденістік, танымдық, шығармашылық, интеллектуалдық, зерттеушілік құзіреттіліктерін және т.б. белсенділіктері мен дағдыларын дамытады. Ғылыми айналымда жаңа әсер алу, көп білуге құштарлық, қадағалауға және эксперимент жасауға ұмтылу, әлем туралы жаңа мәліметтерді өздігінен іздеу болашақ педагогтердің зерттеушілік-мәдениетінің маңызды белгілері ретінде де қарастырылады. Болашақ педагогтер, ғылыми- зерттеу жұмыстарымен айналысу арқылы өздерін қызықтырған

мәселенің өзектілігін, маңыздылығын, ерекшелігін сезінеді, зерттеу барысында әртүрлі әдіс-тәсілдер қолданады, өздері болжаған нәтижеге жетуге ұмтылады. Ізденіс барысында олардың шығармашылық мүмкіндіктері дамиды.

Сонымен қатар, ғалымдардың тәжірибесіне негізделген ғылыми зерттеу материалдарына ғылыми сараптама, сипаттама жасау болашақ педагогтердің интеллектуалдық дамуының өсу деңгейін арттырады. Ғылыми еңбектермен жұмыс жасау әдістерін меңгереді. Ғылыми жұмыстардың теориялық және тәжірибелік аспектілерін шешуде, шығармашылық белсенділік көрсетіп, ғылыми тұжырым жасап, нәтижесін көреді, өзіндік көзқарасы қалыптасып, қоғамдық өмірге бейімделген интеллектуальды тұлға қалыптасады.

Ғылыми зерттеу іс-әрекет нәтижесі – білім, ол - адамның белгілі бір жүйедегі ұғымдарының, деректерімен пайымдарының, жиынтығы, жаңа ой, жаңа идея. Адамзатты қозғаушы күш - шығармашыл тұлғалар болса, саналы әрекеттің айрықша, маңызды сипаттарының бірі - шығармашылық. Шығармашылықтың дамуында жеке адамның ерекшеліктері өте маңызды болады. Онсыз социум ғылым мен техника өнер әдебиеті прогресивті жолмен өсіп дамымаған болар еді. Біздің тіршілігімізде іс-әрекет, соның ішінде шығармашылық әрекет болмаса, онда ешбір жаңа ой, пікір болмай, нәтижелі табыстарға жетпеген болар едік.

Педагогикалық шығармашылыққа дайындық мәселесін талдай отырып, белгілі педагог-психолог ғалымдар: А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина, Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, А.Г. Ананьев, А.Н. Леонтьев, И.Я.Лернер, А.В. Крутецкий «тек шығармашылық еңбек қана кәсіби шеберліктің жоғарғы өлшемі» - деген ұйғарымға келді. Оның көмегімен тұлғаның қарым-қатынасы адами қасиеттердің кіріктірілуі және кәсіби әрекеттің жүзеге асырылуы қарастырылады. С.Л.Рубинштейн шығармашылықты: «қоғамдық маңызы бар жаңа материалды және рухани құндылықтарды жасайтын адам әрекеті» десе, И.Я.Лернер: «адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі» деп анықтайды. [4].

Зерттеушілік-шығармашылық іс-әрекет педагогикалық еңбектің шығармашылық сипатымен анықталады. Бұл іс-әрекетті нәтижелі жүзеге асыру үшін оқытушы педагогикалық зерттеу әдістерін меңгеруі тиіс. Демек, педагогикалық іс-әрекет барысында мынадай функциялар атқарылады: ақпараттық; бағыт берушілік; жұмылдыру; зерттеумен қоса оқыту, тәрбиелеу, дамыту, қалыптастыру процестерін басқару; диагностикалау; болжау; өзінің және білім алушының іс-әрекетін жобалау және жоспарлау; ұйымдастырушылық; бақылау және коррекциялау; аналитикалық және педагогикалық білімді насихаттау; мақсатқа жету.

Олай болса, шығармашылық - сапалы жаңа материалдық және рухани құндылықтар жасайтын іс-әрекет үдерісі немесе объективті жаңаны құру нәтижесі десек, шығармашылық өнімдерін өндіріс өнімдерімен салыстырғанда өте құнды болып келеді. Ол - бұрын болмаған кейбір сапалы жаңаны туындататын іс-әрекет; тек бір адам емес, басқада адамдар үшін кейбір жаңа, құнды нәрсенің жасалуы; субъективті құндылықтарды жасау үдерісі. Шығармашылықты зерттейтін білім саласы *эвристика* деп аталады.

Шығармашылық - сенсомоторлық, көрнекілік, оперативті-әрекеттік және логико-теориялық түрде өзгертін және белгісіз шарттарға көмектесуге бағытталған ойлау үдерістерінің деңгейі мен сапасын анықтайтын, индивидке тән қабілеттер жиынтығы. Шығармашылық жоғары интеллектуалды деңгейге көшуге мүмкіндік беретін тұлға дамуының аспектісі.

Шығармашылық философиясы мен психологиясын, ойлау аспектілерін, философия тарихындағы шығармашылық мәселесін, шығармашылықтың диалектико-материалистік концепциясын, шығармашыл тұлға сапасы концепциясын Б.Ф.Сорокин зерттеген. Шығармашылық қызмет мәні мен өзара байланысын Ю.А.Харин, шығармашылық қызмет құрылымы мен механизмін И.П.Колошин, оның аксиологиясын О.И.Табидзе зерттесе, шығармашылық мәні мен табиғатын В.С.Библер, Г.С.Батищев, П.П.Гайденко, Н.Ф.Овчинников және т.б. қарастырған. Шығармашылық теориясын, табиғаты мен заңдылықтарын, қоғам өміріндегі орнын, оның әлеуметтік маңызын А.Т.Шумилин еңбегінде қарастырған [5].

Сонымен қатар отандық ғалымдардың арасында белгілі психолог Қ.Б.Жарықбаевтың шығармашыл тұлға жайлы басқалардан көмек күтпей, мәселені шешуде басқа біреудің әдісін қайталамай, қалайда өзі шешуге тырысатын адам – шығармашыл ойдың иесі деген пікір білдіреді [6]. Психологияда шығармашылықты зерттеген әртүрлі тәжірибелік жұмыстар нәтижесінде бұл сапаның бастапқы деңгейін анықтау үшін пайдаланытын тестер, сауалнамалар, тәжірибелер қолданыла бастады сонымен қатар шығармашылық әрекеттің кейбір қырларын зерттеу жолға қойылды. Әсіресе шығармашылық мәселесі шет елдік психолог-ғалымдардың еңбектерінде жиірек көрініс табады. Солардың кейбіріне тоқтала кетейік.

Психологиялық зерттеулерде «шығармашылық» және «креативтілік» ұғымдары синоним ретінде қолданылған кездер болды. «Креативтілік» ұғымының латын тілінен аудармасы «жасап шығару» дегенді білдіреді. Бұлайша түсіндіру шығармашылықпен сәйкес келеді. Дегенмен соңғы уақыттарда «креативтілік» ұғымының мазмұны белгілі бір дәрежеде өзгерістерге ұшырады деуге болады. Оған өткен ғасырдың 30-40 жылдарында бұл ұғымның «жасырын күш», «жасап шығаруға қабілеттілік» ретінде қарастырылуы себеп болды. Ал 50-60 жылдары шығармашылық ойлауға байланысты зерттеулер аясында «креативтілікке» шығармашылық әрекетке қажетті идеяларды таба алу, ойлаудың икемділігі сияқты интеллектуалдық қабілеттің ерекше типі деген мән берілді.

Д.Б.Богоявленская креативтілікті жеке тұлғаның «шығармашылық дарындылығы» ретінде қарастыра келе, шығармашылықты талдау бірлігі ретінде интеллектуалдық белсенділікті (шығармашыл тұлғаның танымдық және мотивациялық сипаттарын олардың бірлігінде бейнелеп көрсетеді) және оның үш деңгейін (*стимулдық - өнімді, эвристикалық және креативтілік*) ажыратады [7]. Алғашқы деңгейге интеллектуалдық белсенділігі танымдық ынта және жігерлілікпен жұмыс жасау барысында да бастапқы берілген тәсіл шеңберінде қалатын адамдар жатқызылады, олардың іс-әрекеті сыртқы стимулмен анықталады. Эвристикалық деңгейдегі адамдарға өз іс-әрекетінің құрамы мен құрылымын талдау, түрлі міндеттерді өзара салыстыру тән, бұл

жаңа шешімдерге жол ашуға жетелейді. Интеллектуалдық белсенділіктің креативтілік деңгейіндегі адамдар құбылыстардың себептерін түсінуге тырысады, ал бұл өз кезегінде, зерттеудің жаңа мақсаттарына айналады, талдау үдерісін тереңдетеді. Егер *стимулдық-өнімді деңгейлі* тұлға берілген тәртіп шеңберінде жұмыс қарқынын арттырып, іс-әрекетті ұғынбай көшірмелесе, *эврист* оны жаңа тәсілдермен орындайды, ал *креативті субъект* мәселені теориялық тұрғыда түсіну үшін пән мазмұнының тереңіне бойлайды.

Креативтілікте шығармашылық ойлауды қамтамасыз ететін жағдайлар арасынан ынталандыру, өзекті сұрақ көптігіне орай мадақтау, ізденімпаздық жағдаятын туғызу, дербес, жеке зерттеулерге назар аудару және т.с.с. ажыратылады. Креативтілік көпқырлы блып келеді. Адамдардың креативтілігі түрліше болуы мүмкін: біреулер кәсіби сферада креативті болса, екіншілері жеке өмірінде креативтілік танытады.

Шетел әдебиеттерінде креативтіліктің үлкен және кіші түрлерін ажыратады. Кіші немесе жеке тұлғалық креативтілік күнделікті өмірде және қарапайым ситуацияларда байқалады. Үлкен немесе тарихи креативтілік деп ауқымды жетістіктерге жетуде қоғам мен мәдениеттің дамуына әсер ете алатын креативтілік сапаны айтады.

Б.Д.Эльконин 1970-1980 жылдары креативтілікті қарастыра отырып, оған мынадай жүйелі талдау жүргізді [8]:

1. Креативтілік – жаңа бағыттар мен жаңа нәтижелерге айрықша назар аудара білу қабілеті. Мұндай қабілет сапалы және санадан тыс үдеріс ретінде сипатталғанымен, болмыстағы жаңашылдықты сезінуге мүмкіндік береді.

2. Жаңа шығармашылық өнімді жасау көп жағдайда шығармашыл тұлғаның ішкі мотивациялық күшіне тәуелді болып келеді.

3. Креативтілік үдеріс пен өнімнің құрамы оның ерекше бағытына, дербестігі мен эстетикалық талғамына байланысты болады.

4. Креативтілік түрліше болуы мүмкін: математикада есепті жаңаша шешу, химиялық реакцияларды табу, музыкалық әуенді шығару және т.б.

Сондай-ақ, креативтіліктің негізгі өлшемдерін төмендегідей көрсетеді:

- ерекше бағыт – ассоциацияларды жүйелей отырып, айрықша, ерекше жауаптарды табу қабілеттілігі;

- семантикалық икемділік – нысанның функциясын айқындай отырып, оны жаңаша қолдануды ұсына білу қабілеті;

- бейнелі-адаптивті икемділік – стимул формасын өзгертуде, оның жаңа мүмкіндіктері мен белгілерін көре білу қабілеті;

- кездейсоқ-семантикалық икемділік – күтпеген жағдаяттарда түрлі идеяларды ұсыну қабілеті;

Педагогикалық зерттеулер мәліметтері көрсеткендей, креативтілік қоршаған орта әсерінен анықталып, оның дамуына мынадай факторлар басымдылық көрсетеді:

- қарым-қатынастың ауқымдылығы, оның ішінде “шығармашыл тұлғалармен”, “идеалдармен” қарым-қатынаста болу және оларға еліктеу;
- сала мамандарымен демократиялық қарым-қатынас;
- ұжыммен эмоционалдық қарым-қатынас.

Сонымен, ғалымдардың еңбектерінде креативті тұлғалардың бірнеше сапалары көрсетіледі, олардың негізгілері: педагогтік қызметтегі зерттеушілік мәдениет; ой қорытуының дербестігі; белгісіз жағдайларға шыдамдылық танытуы; мамандық бағыты бойынша құзіретті болуы; тәуекелге бел бууы және тапсырманы жоғары деңгейде үлкен кәсіпкерлікпен орындауға ұмтылуы. Креативті тұлғалардың өзіне тән мотивациялық бағдары - оның қызығушылықтарының көп болуы. Олар жаңа тәжірибеге ашық ұмтылады және жаңашылдықты қолдайды. Сондықтан да болашақ педагогтердің шығармашылық қабілетін дамытуда, креативті тұлға болып қалыптасуының мәні зор. Сондай-ақ, креативтілік болашақ педагогтердің ғылыми –зерттеушілік іс-әрекетін дамытуға даярлығын қалыптастырудағы негізгі сапалық көрсеткіштерден тұрады:

1) *когнитивтік (танымдық) сапалары* – қоршаған әлемді түсінуі, құбылыстардың мәнін білуге ұмтылуы, танымдық ынтасының тұрақтылығы және т.б.

2) *креативтілік (шығармашылық) сапалары* – ойлау белсенділігі, шығармашылық шабыт, қиял, болжай білу, ой тереңдігі, қарама-қайшылықтарды көре білу немесе сезу; өзекті мәселені табу; шығармашылық қызығушылығының тұрақтылығы және т.б.;

3) *әдіснамалық (ұйымдастырушылық) сапалар* – тапсырманың мақсаты мен мәнін түсіну, мақсатқа жетуде іс-әрекетті оңтайлы ұйымдастыру, нәтижеге жетудегі табандылық, рефлексиялық ой-санасы, коммуникативтік қабілеттері және т.б.

Қорыта келгенде, Елбасының „Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру“ атты жолдауындағы «Мектепке дейінгі білім беру сапасын түбегейлі жақсарту үшін білім беру ісінде 4 К моделіне: креативтілікті, сыный ойлауды, коммуникативтілікті дамыту және командада жұмыс істей білуге басты назар аударуды талап еткендігі, сонымен қатар, Білім және ғылым министрлігі әкімдіктер мен бірлесіп, «Жол картасын» әзірлеуді тапсырғандығы [9], осы жоғарыда мазмұндалған болашақ педагогтердің шығармашылық тұрғыдан дамуындағы ғылыми зерттеу іс-әрекетін жүзеге асырумен сәйкес келетінін дәлелдейді. Себебі, бүгінгі қоғамның талабы, мектепке дейінгі білім мен тәрбиеден бастап, барлық білім беру жүйесінде үздіксіз педагогикалық процесс арқылы әлемдік бәсекеге қабілетті педагогтердің дамуы жүзеге асырылады.

Әдебиеттер

1. Н.Ә.Назарбаев „Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру“. Білімді ел. № 38. (147). 9 қазан, 2018 жыл.
2. Педагогикалық диалог. Ақпараттық әдістемелік журнал. № 3 (25), 2018
3. Ю.К.Бабанский. Педагогика М., 2006
4. Ибрянова О.В. және т.б. Подготовка студентов педвуза к научно-исследовательской деятельности в условиях многоуровневой системы высшего образования: Дисс...канд.пед.наук. Барнаул, 2003.
5. С.Л.Рубинштейн Основы общей психологии. В 2-х т. Т1-М.: Педагогика, 1998.-448с.

6. Н. С. Шумилова Научно-исследовательская деятельность как средство развития творческого потенциала будущих учителей технологии и предпринимательства: Дисс...канд.пед.наук. Армавир, 2006. – 213 с.
7. Д.Б.Богоявленская Основные современные концепции творчества и одаренности. М.: Мол. гвардия, 1977, -115с.
8. Эльконин Б.Д. Креативная педагогика и психология. - М., Академический проект, 2004,-560с.
9. Н.Ә.Назарбаев „Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру“. Білімді ел. № 38. (147). 2-бет. 9 қазан, 2018 жыл.

АКАДЕМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ВУЗА В КОНТЕКСТЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мусабекова Г.А.

*к.п.н, Костанайский государственный педагогический университет
им. У.Султангазина
Казахстан, Костанай*

Аңдатпа. Мақалада жоғары педагогикалық білім беруді жаңғырту контекстенде оқу орнының академиялық саясатының ерекшеліктері қарастырылады.

Кілт сөздер: Жаһандану, инновация, жоғары педагогикалық білім беруді жаңғырту.

Summary. In article features of the academic policy of Higher education institution in the context of modernization of the higher pedagogical education rassmativatsya.

Keywords: globalization, innovation, modernization of the higher pedagogical education.

В современных рыночных условиях образование необходимо рассматривать как доминирующий фактор поступательного развития экономики. Поскольку. Подготовка учителя во все времена являлась и будет относиться к числу тех проблем, которые актуальны - меняются социально-экономические задачи общества, возникают новые требования к подготовке подрастающего поколения и, естественно, это отражается во взглядах и в системе профессиональной подготовки педагогических кадров. Сегодня сложилась такая ситуация, что требования в школе растут быстрее, чем изменения в системе подготовки учителей. История педагогического образования показывает, что модернизация подготовки учителей обычно шла вслед за изменениями в работе школы. Сохранение этой тенденции в будущем приведет к еще большему отставанию высшей педагогической школы от социально-экономических потребностей общества.

К сожалению, сегодня приходится констатировать обнаженные проблемы педагогического образования, основные из которых:

- низкое качество подготовки педагогических кадров и предоставления образовательных услуг;
- несогласованность с государственной политикой при формировании образовательных программ педвузов;
- педагогическая наука отстает от требований общества;

- размытый уровень компетенций выпускников педагогических специальностей;
- выпускники педагогических специальностей недостаточно ориентированы на использование в учебной практике новых технологий обучения;
- охват студентов программами трехязычного обучения остается достаточно низким;
- недостаточный уровень компетенций ППС вузов, включая слабые языковые компетенции;
- пока еще в зачаточном состоянии механизмы мотивации карьерного и профессионального роста учителя;
- еще не решена проблема низкого охвата курсами повышения квалификации сельских учителей.

Эти и другие проблемы педагогического образования вызвали необходимость построения опережающей подготовки учителя на основе модернизации моделирования его предстоящей профессионально-педагогической деятельности, направления которого определены 76 шагом в Плате нации «Повышение качества человеческого капитала на основе стандартов ОЭСР».

В связи с этим на государственном уровне приняты кардинальные меры по улучшению качества подготовки учителей и статуса учителя, экскурсом представлю наиболее важные из них для участников данной конференции:

- в 2016 году впервые введен специальный экзамен при приеме на педагогические специальности;
- с 2017 года осуществляется подготовка педагогов с учетом специфики МКШ по 6 бинарным специальностям «Химия-биология», «математика-физика», «математика-информатика», «физика-информатика», «география-история», «история -религиоведение»;
- в школах введен новый учебный предмет «Естествознание», изменено содержание предмета «Познание мира», с 3 класса вводится учебный предмет ИКТ, утверждены Туп и учебные программы с учетом инновационного опыта НИШ;
- в 2016 году базовые вузы совместно с зарубежными вузами разработали программы к 4 педагогическим специальностям ЕМЦ (химия, биология, физика, информатика);
- авторский коллектив базовых вузов совместно с Ассоциацией вузов РК разрабатывают 50 учебников на английском языке;
- начата разработка 47 новых образовательных программ по педспециальностям на основе профстандарта «Педагог» (сроки :2018-2022 гг.);
- 8 июня 2017 года утвержден Профессиональный стандарт «Педагог» с учетом новых подходов к обучению;
- внедряются принципы корпоративного управления вузов;
- с 4 июля 2018 года указом Президента РК №171- VI ЗРК расширена академическая и управленческая самостоятельность вузов. Вуз самостоятельно может формировать свою финансовую политику, в том числе устанавливать сумму оплаты за предоставляемые образовательные услуги;

- 13.10. 2018 года утвержден новый Классификатор направлений подготовки кадров с высшим и послевузовским образованием. Отходим от специальности к образовательным направлениям и лицензирование будет осуществляться по направлениям подготовки;

- вводится Реестр образовательных программ по стране - единая информационная среда учета всех образовательных программ в разрезе направлений подготовки, реализуемых вузами. Ведение Реестра осуществляется поверенным агентом - Центром Болонского процесса и академической мобильности. Вуз имеет возможность самостоятельного открытия новой ОП внутри направления подготовки и регистрации ее в Реестре. Пользователями Реестра образовательных программ являются выпускники, родители, МОН РК, вузы, работодатели. **При этом. Выпускники/родители** используют Реестр при выборе ОП и вуза для обучения. **МОН РК** использует Реестр как систему мониторинга ОП и систему повышения качества ОП. **Высшие учебные заведения** включают свои ОП в Реестр и отвечают за повышение качества ОП. **Работодатели** осуществляют мониторинг образовательных программ, оценивают ОП;

- с 1 января 2019 года отменяется заочная форма обучения, заменена очной формой обучения по ДОТ;

- 31.10.2018 г. обновлен ГОСО ВО. Предусмотрено обучение в вузе на 3 языках. Расширена преемственность содержания с другими уровнями образования;

- привнесены новшества в ЕНТ – 2019: проведение ЕНТ 4 раза в год для поступления в ВУЗ на платной основе; для участия в Конкурсе на присуждение гранта по прежнему требуется сдача ЕНТ в июне-июле; лица, имеющие международные сертификаты, подтверждающие владение иностранным языком вместо сдачи профильного предмета «Иностранный язык» (английский язык) могут предъявить сертификаты и не сдавать этот предмет; самостоятельная регистрация и участие обучающихся 11 (12) классов в пунктах проведения ЕНТ;

- с 2019 года внедряется независимая сертификация выпускников педвузов при трудоустройстве на знание предмета, методики, НПА по системе образования и цифровую грамотность.

Сегодня наш вуз осознает, при открытых дверях, вместе со студентами, что и у нас **имеются собственные факторы, сдерживающие сегодня** возможность дать нашим выпускникам при выходе из вуза навыки XXI века, определенные ЕС, странами ОЭСР в 2016 году: аналитическое и критическое мышление, навыки исследования и создания знаний, решение проблем и креативность, навыки задавать вопросы, а не искать или повторять готовые ответы, независимые и совместные рабочие навыки, жизненные навыки обучения, ИКТ навыки. Ежедневно ощущаем вызовы дня, особенно ощутимые:

Да! Вуз и школы региона не имеем координированного согласованного и систематического подхода к разработке общей учебной программы, базы знаний, комплекса практик и ценностей педагогического образования;

Да! Студенты критикуют программы за фрагментацию - ограниченные или отсутствующие связи между разными учебными дисциплинами и школьной практикой;

Да! ППС и студенты крайне недостаточно владеем английским языком;

Да! Отсутствуют совместные образовательные программы с зарубежными организациями образования, программы двудипломного образования, что является одним из индикативных показателей развития высшего и послевузовского образования РК;

Да! Недостаточна научно-исследовательская составляющая ученых вуза в образовательных программах и др.

Динамичное развитие внешней среды, существующие проблемы педагогического образования диктуют необходимость постоянного мониторинга, оценки рисков, внесения корректив в стратегическое развитие **нашего** университета. Данное состояние требует оперативности и перезагрузки и в связи с изменением статуса костанайского педагогического вуза.

Что мы должны сделать, чтобы повысить конкурентоспособность выпускников КГПУ путем обеспечения качественного образования? **Какой должна быть новая миссия и роль вуза в регионе и, в целом, по республике, в ситуации данных вызовов в системе высшего педагогического образования?**

Сегодня руководством университета взят курс на управление по результатам и реализацию принципа информационной открытости. Наиболее важный аспект - эффективное лидерство и стратегическое видение вуза. Университет выработал новую Стратегию развития на период 2018-2021 гг., фокусирующую усилия всего коллектива на трансформацию в инновационный педагогический вуз, отвечающий современным требованиям, предъявляемым к системе высшего педагогического образования.

Во-первых, университет нацелен стать эпицентром программирования регионального развития, причем понимаемого не только в экономическом, как шире — в социально-культурном смысле. **Во-вторых**, формируется тенденции складывания новой — инновационно-научной модели университета, состоящей из сетевых инновационных структур и подразделений, активно работающих с заказами местных органов власти, учреждений образования, бизнеса и общества в целом. **В-третьих**, мы подвергли серьезной трансформации и реконфигурации свои образовательные программы, чтобы быть способными качественно обслуживать образовательные заказы региона. **Каким образом?**

Прежде всего, через разработку нового дизайна образовательных программ в соответствии с требованиями Европейской и Национальной квалификационных рамок на основе профессионального стандарта «Педагог».

В рамках расширения академической самостоятельности в вузе увеличен компонент по выбору ОП до 72%. Мы самостоятельно формируем свои образовательные программы на принципах интегрированности и модульности, студентоцентрированности как ключевого тренда образовательной деятельности вуза. Планирование учебного процесса в вузе строится таким образом, что обучающийся является не ретранслятором навязанных знаний, а каждый из них сам конструирует свою базу знаний. При реализации ОП определяются индивидуальные траектории развития с учетом потребностей и культурного опыта самих обучающихся. С целью оперативного управления процессом регистрации, формирования и хранения академических записей создан **Центр обслуживания студентов**.

Обязательным для ОП является соответствие ожиданиям и потребностям основных работодателей - ООШ. Так, в 2018 году с участием работодателей обновлено содержание каталога элективных дисциплин на 80 %. Привлечены к процессу формирования КЭД руководители и учителя 235 школ и учреждений образования области, в результате чего нам удалось разработать и внедрить на 2018-2022 учебные годы 414 новых дисциплин.

При разработке нового дизайна модульных образовательных программ, предварительно изучены и интегрированы компоненты обновленного содержания среднего образования - школьных типовых учебных программ, в том числе дошкольного воспитания и обучения, учтены критерии соответствия образовательных программ педагогического направления обновленному содержанию среднего образования:

- 1) отражение концептуальных основ обновленного содержания образования;
- 2) изучение новых государственных общеобязательных стандартов среднего образования, ТУПов и учебных программ;
- 3) отражение нормативного правового обеспечения обновления содержания образования;
- 4) отражение особенностей учебных программ обновленного содержания образования по предметам: принципы построения, структура, система целей обучения;
- 5) включение изучения методик и технологий обучения в условиях обновления содержания образования;
- 6) включение процедуры документирования в рамках обновления содержания образования;
- 7) отражение концепции критериального оценивания;
- 8) формирование навыков разработки критериев и дескрипторов оценивания достижений обучающихся.

Выпускающие кафедры вуза при возможности направляют ППС в школы для изучения обновленного содержания образования и внедрения в учебный процесс полученного опыта, приветствуя совмещение учебной нагрузки преподавателей университета в школах. Так, 47 (19,3%) преподавателей осуществляют научную и практическую деятельность в 32 организациях образования г.Костанай. ППС университета направляются на курсы повышения квалификации по обновленному содержанию среднего образования. ОП вуза нацелены на то, чтобы наш студент как можно раньше присутствовал на уроках в школе, погружался в жизнь школы и организуют профессиональную практику уже с 1 курса.

Направленное на раннее погружение студента педвуза в школу и в помощь МКШ области КГПУ второй год реализует элементы дуальной системы обучения. Так, в текущем учебном году 22 студента учатся и одновременно работают в 22 сельских школах.

Новый дизайн ОП отличается и тем, что во все из них включен модуль «Технологии в инклюзивном образовании», предполагающий изучение трех спецдисциплин, необходимых для работы с детьми с ООП; в программы

педагогических и производственных практик включены задания, предусматривающие опыт работы студентов в общеобразовательных учреждениях с данной категорией детей. Дополнительно усилены в этом направлении ОП «Дефектология», ОП «Педагогика и психология», «Психология». В ОП магистратуры «Педагогика и психология» включена отдельная дисциплина «Психология и педагогика инклюзивного образования». Для организации системной работы по развитию инклюзивного образования в текущем учебном году образовано структурное подразделение **«Офис инклюзивного образования»**. На данный момент специалисты Офиса осуществляют **разработку Дорожной карты по** взаимодействию с другими ресурсными центрами РК, приграничными областями по сопровождению инклюзивного образования студентов с инвалидностью и ООП.

Реализуется Дорожная карта развития трехязычного образования. Осуществляется преподавание 23 дисциплин на английском языке ОП «Химия», «Физика», «Биология», «Информатика», с 2012 года внедряется поэтапное включение дисциплин на английском языке для студентов естественнонаучного цикла (19 ППС). На собственной базе организованы курсы интенсивного обучения английскому языку преподавателей и студентов. 65 преподавателей (27% от числа штатных преподавателей) ППС повысили уровень языковой компетентности на курсах Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Казахского национального университета им.Аль-Фараби, Евразийского технологического университета, Казахского национального исследовательского технического университета, Казахского государственного педагогического университета имени Абая, на базе университетского центра полиязычия , посещают занятия в летней языковой школе.

Для повышения языковой компетентности студентов в текущем учебном году к преподаванию английского языка студентам 1 курса ОП «Химия», «Физика», «Биология», «Информатика» создан прецедент - привлечение на правах аутсорсинга языковой школы Stadi Inn. Stadi Inn обязуется по итогам обучения обеспечить уровень языковой подготовки наших студентов ОП «Химия», «Физика», «Биология», «Информатика» на уровне B1, что позволит им успешно сдать обязательный международный экзамен на старших курсах. Данная мера направлена на то, чтобы наш выпускник пришел в школу с достаточным уровнем языковой компетентности и соответствующим сертификатом.

Впредь при заключении трудовых договоров с ППС, преподающими на английском языке, обязательным будет наличие документа о прохождении международного экзамена (теста) на знание иностранного языка согласно шкале CEFR (Common European Framework of Reference – Общеευропейские компетенции владения иностранным языком) с подтверждением уровня не ниже B1.

КГПУ принимает меры по открытию образовательных программ на английском языке. В настоящее время идет разработка образовательных программ на английском языке «Биология», «Иностранный язык: два иностранных языка» на 2019-2023 годы.

Планомерно осуществляется стратегия Интернационализации вуза. В рамках программы МОН РК в вузе работает зарубежный топ-менеджер, назначенный вице - ректором по интернационализации из вуза Словакии. Реализуются программы академической мобильности. 119 студентов прошли обучение в других вузах РК или за рубежом. В текущем году подано 41 заявлений на участие в программе академической мобильности, уже в первом семестре 14 человек направлены в казахстанские вузы- партнеры. КГПУ ежегодно и сам принимает студентов из вузов-партнеров (ТарГПИ, ЖГУ, Кокш.ГУ, ЕГИ, АрГПИ, СГКУ, ЮКГПИ и т.д.).

В рамках внешней мобильности в вузах дальнего зарубежья обучаются 26 человек. Это Университет Iowa State (США), Университет Via Domitia (Франция), Варминско-Мазурский университет (Польша), Университет Трнавы (Словакия). Создан Центр международных связей и академической мобильности. В нашем вузе обучается 18 иностранных студентов.

С 2019 года университет начнет выдавать всем выпускникам Европейское приложение к диплому – это документ, обеспечивающий исчерпывающую информацию, необходимую для оценки любой степени или квалификации. Приложение разработано по стандартам Европейской комиссии, Совета Европы и ЮНЕСКО. Европейское приложение к диплому даёт возможность продолжить образование в зарубежных университетах, а также подтвердить национальное высшее образование для зарубежных работодателей.

Начиная с приема 2019 года обучающимся будут предложены дополнительные программы «Major - Minor» по ОП «Информатика», «Иностранный язык: английский», «Дефектология».

В образовательный процесс внедрены 17 презентованных учебников по проекту «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке.

С 2018-2019 учебного года дистанционные образовательные технологии интегрируются в автоматизированную информационную систему «Платонус». В академической деятельности вуза активно используются массовые открытые on-line курсы. 12.10.2018 г Костанайский государственный педагогический университет подписал агентские и лицензионные договора с созданным на базе КазНу имени аль-Фараби Консорциум 15 Вузов по продвижению MOOK (Массовые открытые on-line курсы).

Образовательные ресурсы вуза представлены 37 учебными лабораториями. Вуз располагает 107 мультимедийными комплексами (20 интерактивных проекторов), а также 27 мультимедийными аудиториями. Более 70% учебных аудиторий оснащены стационарными мультимедийными и интерактивными комплексами. Функционирует специальный отдел мультимедийного сопровождения учебного процесса.

К текущему учебному году удалось несколько модернизировать и пополнить свои образовательные ресурсы. Так, открыты кабинет робототехники, специализированный учебный кабинет «**HistoryLab** », новый компьютерный класс, оснащенные современными техническими средствами. Образовательные ресурсы вуза обеспечивают возможность обмена и выражения мнений обучающимся посредством Интернет форума, социальных сетей.

Корпоративной идеей КГПУ является приверженность качеству. **Качество образования нами рассматривается как востребованность полученных знаний** в конкретных условиях их применения для достижения конкретной цели и повышения качества жизни. **Качество знаний определяется нами их фундаментальностью, глубиной и востребованностью в работе после окончания обучения.** Студентоцентрированное обучение, преподавание и оценка предусматривают прозрачность и транспарентность, в связи с чем усилена работа по внедрению принципа АКАДЕМИЧЕСКОЙ ЧЕСТНОСТИ. Вступили в силу Кодекс корпоративной этики преподавателей и сотрудников, Кодекс честности студентов, Дорожная карта по повышению принципов академической честности. Вуз вступает в «Лигу Академической Честности» вузов страны.

Для проведения экспертизы результатов НИР, выпускных работ студентов, проверки уникальности академических текстов ППС и студентов в университете функционирует программа проверки уникальности текста **eTХТ** - программно-аппаратный комплекс для проверки на наличие заимствований из открытых источников в сети Интернет и других источников. Выпускник, предпринявший попытку получения завышенной оценки обманным путем (замена букв, использование невидимых символов и т.д.), в случае ее доказанности или при наличии 51% и более плагиата к защите работы в текущем учебном году не допускается. Заметим, что КГПУ никогда не выпускал всех зачисленных студентов. Так, за 2015-2018 годы отчислено за нарушение учебной дисциплины более 40 студентов.

Процесс интеграции образовательных систем стран мира, появление аккредитационных органов и интереса работодателей к качеству образования повлияло на возникновение национальных и мировых образовательных рейтингов. В свою очередь Костанайский государственный педагогический университет не остается в стороне и от данных мировых процессов. В Национальном рейтинге лучших педагогических вузов Казахстана – 2018 по версии Независимого агентства по обеспечению качества в образовании – рейтинг (г.Астана, Казахстан) мы занимаем 2 (второе) место. Наблюдается тенденция улучшения позиций в рейтинге.

С 2018 года Министерством образования и науки Республики Казахстан совместно с Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» ведется работа по оценке образовательных программ (уровня бакалавриат) вузов. Наши образовательные программы занимают хорошие позиции в данном рейтинге, однако мы нацелены на дальнейшее существенное улучшение.

По итогам деятельности в 2018 году наш вуз стал участником и трех международных рейтингов: Webometrics Ranking of World Universities (Испания), Academic Ranking of World Universities-European Standard (Бельгия) и UniRank (Австралия). Так, в международном рейтинге Webometrics Ranking of World Universities (Испания) наш вуз в страновом разрезе, то есть среди казахстанских вузов - занял 49 место, среди 7 государственных педагогических вузов Казахстана - 3 место, уступая КазНПУ им. Абая, КазГосЖенПУ.

В страновом разделе международного рейтинга Academic Ranking of World Universities – European Standard ARES-2018 (Бельгия) мы заняли 40 позицию среди 96 вузов, которые вошли в данный рейтинг, уступая КазНПУ им. Абая (6 место), КазГосЖенПУ (25 место), ПГПУ (36 место). Здесь необходимо отметить, что не все 116 казахстанских гражданских вуза смогли войти в данный рейтинг. Рейтинг обрабатывается автоматически, полностью исключив вовлечение человеческого фактора.

В рейтинге UniRank (Австралия) мы занимаем 32 позицию из 108 вузов Казахстана, которые удостоились войти в страновой раздел данного рейтинга. Среди профильных педагогических вузов уступаем КазНПУ им. Абая (9 место), КазГосЖенПУ (27 место). Большую роль в данном направлении работы играет ППС вуза, которые публикуют свои научные труды в зарубежных научных изданиях на русском и английском языках, которые индексируются в международные наукометрические базы.

Глобализация является общемировым процессом, самым мощным и значительным на сегодня. И у нас на повестке дня - вопросы национальной идентичности. С этой целью укрепляются ценности Общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел» как в образовательном процессе, так и в молодежной политике нашего вуза. Чтобы избежать коллизий, когда подмена подлинного гражданского воспитания пустыми лозунгами и вульгарным политизированным подходом приводит, как правило, либо к выращиванию карьеристов, либо к отчуждению человека от интересов общества, мы вовлекаем студентов к активной социальной работе.

С 2017 года в вузе начата работа по развитию студенческого волонтерства. О динамике волонтерского движения студентов свидетельствует наращивание количества проектов и охват (2017-2018 уч.год – 14 проектов, 63 студента; 2017-2018 – 21 проектов, 361 студент). Кроме того, в модульных образовательных программах по 23 специальностям на 2018-2022 гг. в запланирована дисциплина Service Learning в объеме - 4 кредита (180 часов), выдача дисциплины – с 2019 по 2021 учебные годы в 3-6 семестрах. В рамках курса студенты будут посещать лекции, а затем углублять полученные знания, отрабатывать свои навыки в той или иной общественной организации, выполняя социально-полезную работу.

Созданы органы студенческого самоуправления. С целью популяризации демократических идей, формирования электорального опыта и активной гражданской позиции будущих педагогов в феврале 2019 года назначены выборы нового органа студенческого самоуправления - Студенческого Парламента.

Приняты меры по развитию предпринимательства среди студенческой молодежи, чему особенно способствует ежегодный студенческий конкурс "Startup Bolashak". В апреле 2019 года стартует конкурс «Лучший научный проект преподавателей» с привлечением инвесторов, частных предпринимателей Костанайской области.

Актуализированы меры научного сопровождения хода реализации программы «Рухани жаңғыру», усилены меры по экспертно-аналитическому сопровождению хода реализации программы «Рухани жаңғыру». Обеспечено

тесное взаимодействие с Экспертным советом, Проектным офисом и управлением внутренней политики Костанайской области. Областной Проектный офис осуществляет свою деятельность на базе КГПУ.

Мы с оптимизмом смотрим в будущее, объективно оцениваем свои преимущества и недостатки, точки роста; реализуем стратегические планы и программы совершенствования деятельности. Уверены, что они ведут к заметному улучшению качества предоставляемых нами образовательных услуг в здоровой и работающей педагогической экосистеме КГПУ.

БІЛІМ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ТАНЫЛЫМЫ

Калкеева К.Р.

д.п.н. профессор

*Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аймагамбетова Р.Х.

к.п.н. доцент

*Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аннотация. Статья посвящается актуальной проблеме – обновление содержания образования. Авторы выдвигают новое философское осмысление данной проблемы, с учетом национальной парадигмы образования и классической теории познания, которые обеспечат методологическую и интегративную основу к обновлению содержания образования, разработку метатеории.

Ключевые слова: образование, обновление содержания образования, парадигма образования

Summary. The article is devoted to the relevant problem - updating the content of education. The author puts forward new philosophical understanding of this problem, taking into account the national paradigm of education and the classical theory of knowledge, which will provide a methodological and integrative basis for updating the content of education, developing a metatheory.

Keywords: education, updating of education content, education paradigm

«Қазақстан-2050» Стратегиясындағы жастарымыз оқуға, жана ғылым-білімді игеруге, ҚР-ның Президенті Н.Назарбаев жыл сайынғы жолдауларында білім саласына ерекше басымдылық беріп отыратындығы барлық білім беру саласындағы жаңа ғылым-білімді игеруге, жаңа машықтар алуға, білім мен технологияны күнделікті өмірде шебер де тиімді пайдалануға барлық мүмкіндіктерді жасап, ең қолайлы жағдайлармен қамтамасыз етуіміз керек екендігін айқындап тұр.

Бұл басты айқындалған басымдықтардың басты мақсаттары – 2050 жылға қарай мықты мемлекеттің, дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру. Осы орайда аталған бағыттардың

табысты іске асырылуы ең алдымен, тек білімнің сапасымен анықталатыны белгілі. Қазіргі таңда білім мен ғылымды инновациялау мен модернизациялау экономикалық дамудың басты бағытына айналды.

Еліміздің дербес даму бағыты айқындалып, халықтың тарихқа деген көзқарасы жаңа қырынан жаңғыра бастаған бүгінгі таңдағы негізгі міндеттердің бірі – білім беруді жаңа инновациялық жолмен дамыту болып отыр.

Инновациялық процестерді ендіру өзара байланыс негізінде анықталады:

- овенгізілген технологияның ерекшеліктерімен;

- жаңашылдардың инновациялық әлеуетімен;

- жаңалықты енгізу жолдарымен.

- инновациялық оқыту технологиясын меңгеру үшін педагогикалық аса - зор тәжірибені жұмылдыруды қажет етеді.

1990 жылдарынан бастап Қазақстан республикасының туесіздіне, ұлттық идеяға бағытталған бағдарламалар дүниеге келді

1992 және 1999 жылдары қабылданған «Білім туралы» заңға байланысты Республикада білім саласын демократияландыру, гуманитарландыру, ұлттық және жалпы халықтық адамзаттық құндылықтарды меңгеруге сай тың мәселелер қаралды.

Осы орайда «парадигма» деген ұғымның мәнін еске түсіре кетейік. «Парадигма» - грек тілінен аударғанда үлгі, бейне дегенді білдіреді. Біз бүгінгі қарастырып отырған білім жүйесі контекстінде алар болсақ, онда білім беру жүйесінің үлгісі деп ала отырып, ұлттық үлгідегі білім жүйесі деп танымыз.

Президентіміздің «Қазақстан -2030» бағдарламасына сәйкес «Мемлекеттік білім беруді 2010 дейін дамыту» бағдарламасы, оның негізінде Қазақстан республикасының білім беру саласын дамытудың 2015 жылға дейінгі тұжырымы жасалды, «Ауыл жылы» бағдарламасына байланысты «Ауыл метебі» мемлекеттік бағдарламасы бектілді.

Осындай білім саласында жасалған іс-шаралар білім саласының Ұлттық үлгідегі болмысын жасаудың алғышарты болды деп айта аламыз, яғни білім беру саласының «Ұлттық парадигмасын» жасалды.

Қай уақытта да қай ұлттың болсын көзі ашық, көкірегі ояу, ұлтжанды азаматтарын толғандырып келген өзекжарды мәселелердің бірі – ұлттық білім беру. Ұлттық білім берудің ғылыми негізін қалаған белгілі ағартушылар мен ғалым-педагогтар – Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Дулатов, Ж.Аймауытов, М. Жұмабаев.

Сондықтан осы орайда тек «парадигма» деген сөз ғана жаңа, алайда бізде білім беру саласының өзіндік үлгісі болған жоқ деп түсінбеу керек. Тек оның ішкі болмысы «Ұлттық нышанға» иеленде. Оның басты идеясы «Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбиелеуі тиіс». (М.Жұмабаев), «Біздің Отан» деген атпен оқыту қажет (М.Дулатов).

Біздің білім саласына үлгі бола алатындай білімнің қай саласында болсын өзіндік ұлттық санадан және ұлттық болмысқа бағытталған идеяларды, теорияларды және тәжірибеде жеткілікті. Мысалы, Ыбырай салған мектептер жүйесі, А.Байтұрсыновтың латын графикасы, Ыбырай Алтынсаринның,

СКөбеевтің, Қ.Сатпаевпен Ермаковтардың 19 ғасырдың аяғындағы ХХ ғасырдың басындағы оқулықтарының мазмұны табиғи, мәдени, ұлттық үйлесімділікті сақтағандығын аламыз. Оның алдында біздің бүгінгі таңдағы дуалдық білім беру Ыбырадың Торғай өңіріндегі кәсіби мекептеп жүйесі дәлел болса, ал С.сейфуллиннің қазақ жастарын шет елде оқыту үлгісі де бүгін өзінің жалғасын тауып, отандық білім саясатына құнды идеяларды жасақтаушы ретінде көрініс беріп отыр.

Бұл сонау ХХ ғасырдың басында зиялы азаматтардың ұлт болашағын ойлап, білім саласының ұлттық болмысымызға үйлесуі қажеттігін көрегендікпен болжап, зерделі ойларын жүзеге асқанын көрсетеді.

Сонымен білім парадигмасының пайда болуы-мәдени өркениет дамуының негізгі көрінісі.

Бүгінгі Білім беру парадигмасының өзгеру жағдайы – жаңартулар, өгертулер

Біріншіден, білім парадигмасының өзгеруіндегі әлемдік үрдістер білім беру моделінің заңдары, білім философиясынданғы функциональді идеяларды іздестіру, гуманитарлық ғылымдардағы тың әдістемелік өлшемдерді қарастыру, экспериментті альтернативті мектептердің ашылуы.

Екіншіден, әлемдегі мәдени және білім беру кеңістігіне ену, үздіксіз білім беру жүйесін, білімді ірілендіру, компьютерлеу мен цифрландыруды дамыту, оқыту бағдарламаларын мамұнын жаңғырту, мектептер мен басқа оқу орындарының дербес дамуына негізделген оқушылар мен оқытушылар қоғамдастығын қалыптастыру.

Үшіншіден, білім беру процесінде ұлттық құндылықтар мен адамгершілік үлгілерін әр уақытта есепке алу қажеттігін ұмытпау.

Білімді тұрақты дамыту стратегиясын басшылыққа алған жоғары дамыған елдер, әсіресе, Жапония, Қытай, Корея, Малайзия, Сингапур сияқты Азия елдері жаһандану үрдісін, ақпараттық-коммуникациялық революцияны, инновациялық технологиялардың ендірілуін басқа елдермен белсенді және тиімді экономикалық қарым-қатынас орната отырып, жедел даму мүмкіндігі есебінде пайдаланса, екінші жағынан, өздерінің ұлттық рухани және экономикалық тәуелсіздігін, қауіпсіздігін сақтаудың, ұлттық өркендеудегі бірден-бір кепілі ретінде отандық білім саласын реформациялауға аса үлкен мән беріп, оны мемлекеттің басым саясатына айналдырып отыр.

Сондықтан да білім беру саласында кезек күттірмейтін бірқатар шешілуі тиіс мәселелер мен атқаратын ауқымды жұмыстар күтіп тұр: білім беру жүйесіндегі білім мазмұнын жаңартуға басымдық беріліп, олардың жүзеге асуы – бұл білім беру жүйесінің дамуы, оны жаңарту мен тиімділігін арттырудың басты шарттары болып табылады.

Ш.Таубаева өз зерттеулерінде «парадигма» түсінігінің философиялық, педагогикалық, психологиялық тұрғыда саралануын зерделейді, ол жалпы орта білім беру жүйесінің даму тенденциялары қоғам дамуының «Мәдениет-Білім-Тарих» атты микропарадигмасы, педагогика ғылымы мен білім берудің қалыптасушы жаңа әдіснамасы аясындағы білім берудің жаңа парадигмасы пәнаралық түсінігі тұрғысынан мұғалімнің зерттеушілік мәдениетінің

теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындайтын бағыттар ретінде ашып көрсетеді. Сонымен, ғалымдардың пікірлерін тірек ете отырып және талдау нәтижесінде: білім берудің жаңа парадигмасы – жаңа өркениеттік бағдар тұрғысында, мемлекеттік стандарттарға сай, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған, интеллектіуалдық білім орталығы ретіндегі инновациялық мектепте ғылыми-әдіснамалық негізделген білім берудің концептуалдық моделі деген анықтама берілді.

Бүгінгі таңда отандық білім жүйесі қандай идеяны және қандай саясатты ұстанады деген сұрақ туындауы заңдылық. Оған жауап – ол ұлттық үлгідегі немесе ұлттық парадигмаға негізделген білім жүйесін қалыптастырдық. Осы парадигманы құру барысында біз «Тарих – Білім – Мәдениет» макропарадигмасы басшылыққа алу кере деген ойлар бекіген. Біз білімді құндылық деп қарастырамыз және ол ұлттың тарихи дамуына тікелей байланысты. Осы орайда білім берудің Ұлттық болысының тетіктерін мектеп мұғалімдері мына мемлекеттік бағдарламалар мақсаты мен мазмұнын білу қажет. Олар

- «100 нақты қадам» Ұлт жоспары;
- «Мәңгілік Ел» Ұлттық идеясы;
- «Мәдени Мұра» бағдарламасы;
- «Халық тарих толқынында» бағдарламасы;
- «Рухани жаңғыру»

Білім саласындағы жаңартуларды тарихи –педагогикалық білім негізінде жасау мына төменгі қағидаларды басшылыққа алынады.

Кумулятивті- (латын тілінен *cum*aula – ұлғайу, жинақтау). Білімнің сандық өсуі, жаңа білімге жылжу. Ғылыми білім ұзақ мерзімді, ретті, үздіксіз процесс. Яғни білім көлеміне ғана мін бермей, оның білімділік арттыруына мән беру.

Антикумулятивті - жәй жинақтаудан бас тартып, білімнің ғылыми қорын жасау және оның ғылыми бейнесін өзгерту. Жаңа бәләмдә туындатып қана қоймай, оның кез келеген тәжірибеде қолдануға болатындай игерілуі керек.

Қорта келе, бұл ойлардың бүгінгі ұлттық мектептерге, соның ішінде жаңадан қалыптасып келе жатқан Қазақстандағы ұлттық білім берудеге «жансыздығын» , дәрменсіздігін жойып – ұлттығы мен дербестігін артады.

Білім беру жүйесінің көппарадигмалылығы мына мақсаттарды жүктейді- білім саласының көппарадигмалылық сипатын түсіну, оның арасындағы тұрақты (диалектикалық) байланысын білім беруде сақталуы

Білімнің жүйелілігі. Жүйе дегеніміз –бұл өзгеріске ұшыраса, басқаларды да өзгертетін өз ара байланысты құрамдас бөліктердің (элементтердің) тұтас кешені.

Білім беру жүйесі - сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгей мен бағыттағы мемлекеттік білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелерінде іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару органдары жүйесінің жиыны.

Жүйе ретінде білім – бұл өзара ұштасқан білімдену бағдарламалары мен мемлекеттік білім стандартының жиынтығы әрі оларды іске асырушы білім мекемелері мен білімді басқару ұйымдарының торабы. Білім беру жүйесі -

сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгей мен бағыттағы мемлекеттік білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелерінде іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару органдары жүйесінің жиыны. Қазіргі кезде біздің Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің жаңа мазмұны пайда болуда.

Қазіргі қалыптасып жатқан білім жүйесінде білім мекемелерінің төменде көрсетілген типтері белгіленген:

- Мектепке дейінгі білім беру. Білім мекемелері: ясли, бала бақшалар;
- Жалпы білім беру. Білім мекемелері: (бастауыш, жалпы, негізгі жалпы, орта(толық) жалпы білім) : мектептер, гимназиялар, лицейлер, т.б.
- Бастауыш кәсіби беру № Білім мекемелері: (училищелер), орта кәсіби (техникумдар, колледждер);
- Жоғары кәсіби білім. Білім мекемелері: институттар, университеттер, академиялар);
- ЖОО-дан кейінгі білім. Арнайы мекемелері жоқ. ЖОО базасында - докторантура. Біліктілікті жетілдіру институттарында негізгі ідестемелік орталықтарда - курстар, біліктілік көтеру және қайта дайындау институттары.
- Арнайы қосымша - дамуында ауытқуы бар оқушыларға арналған арнайы (түзету –коррекциялық) оқу мекемелері; көруі мүкісті және зағиптар, естуі мүкісті және керендер , ақыл- ес дамуы кемістер, есі ауысқандар және т.б. мектептері:
- Қосымша білім мектептері: ән-күй, өнер, спорт мектептері, шығармашылық орталықтары, жас техниктер мен туристер станциялары және т.б.;
- Жетім балалар мен ата-ана қарауынсыз қалған балаларға арналған мекемелер: интернаттар, балалар үйі.

Әрбір парадигма «не үшін тәрбиелеу керек, оқушыларды қандай мақсатқа дайындау керек, не үшін өмір сүреміз» деген сұрақтарға жауап береді. Сондықтан, жүйеде - бірі өзгеріске ұшыраса, басқаларда өзгертін өзара байланысты элементтердің тұтас кешені. Жүйеге кіретін әрбір элемент кіші жүйе, жаңа жүйе ретінде қаралуы мүмкін. Осылай қарапайымнан күрделіге, жекеден жалпыға өту жүзеге асады, бұл ретте жалпының сипаттамасы жекеге жарайды. Жүйенің қызмет етуі оның ашықтығын, басқа жүйелермен сыртқы байланыстарының болуын көздейді. Мыслы: осы заманның білім жүйесін реформалаудың басты бағыттары орындауға білім жүйесінің барлық деңгейлері бірдей мүдделі:

- білімді адамиластыру(гуманизациялау);
- оқуды үздіксіз жүргізу бағыт-бағдары;
- білім технологиясындағы пән аралық бірігім-байланыстарды (интеграция)іске асыру;
- оқу процесін компьютерлестіру және технологизациялау, цифрландыру;

- білім берудің ақпараттандыру формасынан проблемдік, ғылыми ізденіс, оқушылардың өзіндік жұмыстарын кең қамтитын оқудың белсенді әдістері мен формаларына өту;

- оқу желісінде мұғалімнің оқыту жұмыстарынан гөрі оқушылардың танымдық іс-әрекеттеріне көбірек мән беру;

- оқу-танымдық процесін ұйымдастыру мен сол процесті басқаруда жоспарлы қадағалау, қатаң бағдарластыру тәсілдері орнына оқудың дамытушылық, белсенділік көтеру, жеделдестіру мүмкіндіктерін мейлінше тиімді пайдалану;

Сонымен қатар білім беру – құндылық; білім беру – жүйе; білім беру – үдеріс; білім беру – нәтиже ; білім беру – қызмет. Осыларды да жеке теорияларға сүйенетін жеке үлгі дер аламыз және жеке парадигма деп есептейміз осы орайда білім берудің көппарадигмалық сипаты дәлелденеді.

Осылайша, жоғарыдағы білім жүйесінің құрамдас бөліктерін жеке парадигма немесе-өзінше құрастырлығын теориялық нысандар деп қарау керек. Олар, отандық немесе ҚР білім беру жүйесі барлық деңгейіне орай отандық білім беру философиясы (идеясына), саясаты, нормативтік актілері (құжаттары) арқылы басқарылады.

Парадигмалар мыналар бойынша ерекшеленеді:

- білім беру мақсаттары бойынша,
- мектеп функцияларын түсіну бойынша;
- мақсатқа жету жолдары бойынша;
- педагогикалық әрекеттесу сипаты бойынша;
- оқушының білім берудегі позициялары бойынша.

Негізгі құндылықтарды таңдау білім беру парадигмасын айқындайды.

Мұғалім осы парадигмалардың субъектісі ретінде осылардың арасындағы байланысты заңдылық деп, оны жүзеге асыруы керек.

Парадигманың даму эволюциясы үдерісіне тән ерекшеліктер ол –

Бір кезеңнен екінші кезеңге өтуі;

Парадигмалық сипатқа ие болып көппарадигманың бір бөлігі ретінде қалыптасуы, аяқталуы;

Статистика, дағдарыс кезеңдерінен өтіп, парадигманың ауысуымен ерекшеленді.

Қазіргі уақыттағы білім беру жүйесінің басты мақсаттары– әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдастырылған және қоғам қажеттіліктеріне сай заманауи көп деңгейлі үздіксіз білім берудің ұлттық үлгісін қалыптастыру

Жаһандық білім беру тәжірибесі көрсеткендей, кез-келген мемлекеттің экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады.

Қашанда білім – ұлттың бәсекеге қабілеттігін арттырудың басты құралы болып табылатындықтан оның басты философиясы әлемдік ғылымда басты теориялардың негізін қалайтын ғылымы классикалық теорияларға негізделу қажет деп еспетейміз.

Бихевиоризм ол XX ғасырдың басында орнықты И.П. Павловтың классикалық себептелу теориясы, Б.Скиннердің «Оперантты себептелу теориясы» және А. Бандураның «Әлеуметтік оқыту теориясы».

Бихевиоризм – адамдардың қоршаған ортаға ықпалына мініз-құлық арқылы дұрыс жауап беруі туралы ғылым.

Бихевиоризм теориясы негізінде Б.Ф.Скиннердің операнттық оқытудың теориясы қалыптасты.

Осы теорияны негізінде Альберт Бандура: тұлғаның әлеуметтік-когнитивті теориясы алуға болады

Альберт Бандураның әлеуметтік когнитивтік теориясы. Ол жеке тұлғаның және әрбір адамның қоршаған ортамен қарым-қатынасы кезіндегі мінезіндегі өзгерістің ауытқу ерекшеліктерін көрсетеді. Оның дәлелденуіне «адамдар концепциясы, яғни мінезі мен қоршаған ортаға өзара бейімделеді. Бұл ретте жеке тұлға дәрменсіз объект емес, ортаны бақылайтын сананы әрі күш қуаты бар адам ретінде танылады және ол ойланған жетесіне жетіп, оны іске асырады. Бұл теория бойынша мінез құлық реакциясы мен айналадағылардың дамуы, ортамен сыпайы түрде қарым-қатынас жасауға негізделген.

Бихевиоралды бағыт мұғалімнің негізгі мақсаттары:

1. Әрекет-құлықтық реакциялардағы дефицитті жою.
2. Бейімделген әрекет-құлықты күшейту.
3. Адекватты емес әрекет-құлықты жою.
4. Қобалжушылық реакцияларды жою.
6. Өзін-өзіне деген сенімділік қабілетін дамыту.
7. Өзін-өзін реттей алу қабілетін дамыту.

Когнитивизм XX ғасырдың екінші жартысында бихевиоризм теориясының орынын басты. «Когнитивті» деген ұғым латын сөзі *coghoscere* — білу дегенді білдіреді.

Когниция — бұл табу, білу ұғыну, түсіну, ара жігін ажырату, топтастыру, заттар туралы ой туындату деген әрекеттер жиынтығын көрсетеді. Сонымен қатар оларды ой елегінен өткізу арқылы өңдеп, яғни ой операцияларын нақтыдан абстрактіге көшуін көрсетеді.

Когнитивтік психология бойынша адам машина емес, ол- қоршаған ортаға ынталандыру факторына жауап механикалық түрде жауап бермейді. Ол нақты ақпараттарды қоршаған ортаға сай пайымдау, салыстыру, шешім қабылдау, туындаған мәселердің шешу жолын іздеу арқылы жүзеге асады деп танылады.

Сондықтан , когнитивизм адамды ақпараттар әлемінде жүріп, оларды сараптау және бағалау және қолдану қажеттігін түсінетін тіршілік иесі деп қарастырады. Бихевиоризм мінез-құлық теориясынан айырмашылығы, ол адам мінезіндегі бір бағыттылықты емес, яғни «тітіркенгіштерге - жауап» ғана емес. Ол өзіндік бақару және өзіндік ұйымдастыру жүйесі деп қарастырады. Осыда барып когнитивизм парадигмасындағы таным процесіндегі күрделі жүйелер байланысын қарастырады.

Конструктивизм – ерекшелігі, оның негізін салушылар – Ж.Пиаже, М.С.Выготский, т.б. Отандық және шетелдік педагогика әдіснамасына ортақ теория

Отандық және шетелдік педагогика әдіснамасына ортақ теория
Выготский теориясы

Оқытудың идеялық мазмұнын құрайтын әлемдік білім беру кеңістігінде орныққан парадигмалар (айырмашылық) Оқыту теориясының – білім беру философиясына айналуы.

Осыл теорияларды жаңа философиялық тану білімін мазмұнын жаңғыртудың метотеориясының негізін қалап жасампаздық әкелері сөз

Әдебиеттер

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. Астана, 2016 г. <http://psu.kz/images/october2014/gpro.pdf>
2. Программа повышения квалификации учителей. – Второе издание. – Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015
3. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы / www.edu.gov.kz/ru/zakonodatelstvo.

ЗАМАНАУИ МЕКТЕПKE ҚАЖЕТТІ МАМАНДАР ДАЯРЛАУ ӨЗЕКТІЛІГІ

Албытова Н.

п.ғ.к., профессор м.а.

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аннотация. В статье рассматривается подготовка будущих специалистов, ориентированных к современной школе. Одним из путей решения задач является привлечение внимания к профессиональной подготовке педагогов. В связи с этим в Высшей школе повышается необходимость воспитания студентов в духе Мангилик Ел для подготовки к педагогической деятельности.

Ключевые слова: Высшее учебное заведение, педагог, подготовка специалистов, современная школа

Abstract. The article deals with the training of future specialists oriented to the modern school. One of the ways to solve the problems is to draw attention to the professional training of teachers. In this regard, the Higher school increases the need to educate students in the spirit of Mangilik El to prepare for teaching.

Key words: Higher educational institution, teacher, training of specialists, modern school

Соңғы жылдары барлық деңгейдегі білім беру стандарттарын іске асыру аясында білім беруді жетілдіру шеңберінде оқыту мен тәрбиелеудің гуманистік принциптерін іске асыра отырып, кәсіби-педагогикалық қызметте өзін-өзі көрсетуге ұмтылатын заманауи бағыттағы жоғары кәсіби, шығармашыл педагогқа деген өткір қажеттілік туындады. Педагог тұлғасының кәсібилігі білім беру үдерісін табысты ұйымдастырудың маңызды факторы болып табылады. Бұл креативті парадигманы іске асыруды, күш-жігерді белсендіретін субъектілікке негізделген білім беру технологияларын енгізуді өзектендіреді.

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаев 2018 жылдың 5 қазандағы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» деп аталатын Қазақстан халқына Жолдауында білім беруде 4К моделіне: ақыл-ой мен шығармашылық қабілеттерді, жаңа дағдыларды меңгеруге бағыттап, креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істей білуге басты назар аударуды дамыту қажеттілігіне тоқталды [1]. Мемлекеттің дамуын барлық кезеңде жастар айқындайды десек, жастардың табысты әлеуметтенуі мен азаматтық белсенділігі сапалы білімге тәуелді.

Қоғам ілгерілеген сайын мұғалім кәсібінің мәртебесі мен беделінің жағандық индексінің жоғарылауы табиғи процесс. Осы орайда білім беру жүйесінің көшбасшы елдері мұғалімнің кәсіби даму тәсілдерін жаңартып, жетілдіріп отырады. Мәселен, ЭЫДҰ және оның әріптестерінің 36-сының 27-сінде педагогикалық мамандыққа іріктеудің селективті өлшемшарттары қолданылады. Педагог кадрларды даярлау бағдарламаларына қабылдау талапкерлердің қабілеттерін және ынталарын бағалау үшін міндетті түрде әңгімелесуді, тест өткізуді қарастырады [2].

Тәуелсіздік жылдарында қол жеткізілген нәтижелерді және әлі де бар проблемаларды ескере отырып, Қазақстанның жоғары мектебінің сапалы көрсеткіштерінің өсуі барынша маңызды болып табылады. Адами капиталдың сапасын арттыру, халықтың өмір сүру сапасының әлеуметтік және құқықтық кепілдіктерін қамтамасыз ету болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігі саласын жаңа тәсілдер аясында кеңейту мақсатын алға тартып отыр.

Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғыртудың қазіргі замағы кезеңі әрбір адамның сапалы тәрбие мен білімге қолжетімділігін, колледж бен университетте жаңа кәсіби дағдыларды алу, зерттеу және шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді, негізгі аспект мұғалімнің зерттеу қызметі болуда.

Еліміздегі педагог кадрларды кәсіби дамытудың жаңа тетіктері енгізілді, педагогтер кәсібінің беделін және олардың сапалық құрамын арттыру жан-жақты қарастырылуда. Әлемдік үрдістер аясында жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру мазмұнын жаңғырту, педагогикалық мамандықтар бойынша жоғары және ЖОО-дан кейінгі білімнің үш деңгейлі моделінің білім беру бағдарламаларының сабақтастығын қамтамасыз ету тәжірибесі жинақталып келеді. ЖОО-ның білім беру бағдарламаларының мазмұнын анықтаудағы академиялық еркіндігі бакалавриатта 55 %-ға, магистратурада 70 %-ға, докторантурада 90 %-ға дейін ұлғайтылды. ЖОО-ның білім беру қызметі нарығында олардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге ықпал ететін білім беру бағдарламаларының кең спектрін ұсынып отыр [2]. Яғни, мемлекет тарапынан еліміздің әл-ауқатын, табысы мен тұрмыс сапасын арттыру үшін педагогтардың кәсіби құзыреттілігін көтеру мақсатындағы бірқатар жұмыстар атқарылып жатыр.

Өз елінің тағдыры мен қабылдаған шешімдеріне жауапкершілікті сезінетін жас ұрпақты қалыптастыру, мамандар даярлау Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында белгіленген. Онда: «Жоғары оқу орындарында білім алатын жастарды «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық

идеясының рухани-адамгершілік құндылықтарын және салауатты өмір салты мәдениетін нығайтуға қатыстыру»- деп көрсетілген [2]. Демек, заманауи мектепке сәйкес келетін бәсекеге қабілетті маман даярлау міндетін сәтті шешудің бірден бір жолы болашақ маманның Мәңгілік Ел идеясын бойына сіңіріп, оларды келер ұрпаққа зор жауапкершілікпен жеткізудің тың жолдарын таба білу қабілеттерін шыңдау болып табылады.

Философия ғылымдарының докторы, академик Ғарифолла Есім Мәңгілік Ел идеясын жүзеге асыруда, жастарды жаңа қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеуде назар аударатын басты жеті мәселе бар екендігіне тоқталды. Олар болашақ педагог мамандардың бойында табылуға қажет. **Біріншіден**, Мәңгілік ел идеясы – патриотизмнің, отансүйгіштіктің қайнар бұлағы болуы үшін қазақ елінің азаматтары тегіс, әсіресе, қазақтар бай, ауқатты болулары керек, деп есептейді. Ол «бай, ауқатты болу» ұғымының астарында дүниекоңыздық емес, «елге, жерге, табиғи қазынаға ие болу» сияқты патриоттық мәселе жатқанын меңзейді. **Екіншіден**, Қазақ елінің азаматтары, қазақтардың елді Мәңгілік елге айналдыру үшін іскер, креативты болуы шарт екенін айтты. Іскерлік – адамның қасиеті және қабілеті ... прагматизм философиясы қажет. **Үшіншіден**, ... Елбасы стратегияда дәстүрді ұлттық код деп атаған. Дәстүр – ауқымды ұғым, қоғам, тіл, тарих, мәдениет, дін және діл – оның құрамдас бөліктері. Қазірде Мәңгілік ел және патриотизмді тәрбиелеуде дәстүрмен діннің арақатынасы өзіне ерекше назар аудартып отыр. **Төртіншіден**, Мәңгілік ел болашағы тікелей ел өсіміне, демографияға қатысты, бұл да – арнайы әңгімені қажет етпек. «Қазіргі әрбір жас отбасы ата-дәстүріне лайық, кемінде бес ұл мен қыз өсіріп, Қазақ елінің патриот азаматтарын тәрбиелеп жеткізеді деген қоғамда өміршең үміт бар». **Бесіншіден**, Ел бірлігі – буындар арасындағы Сабақтастық. Мұның Ата буын, Орта буын, Немере буын арасындағы Сабақтастық екендігін екшеледі. «Айталық, дәм үстінде Атасы, Әкесі, Немересі бас қосты. Бірақ олар, бір ұғымда, бір түсінікте, бір тілде сөйлесіп, тілдесіп, сұхбаттасып, арман-қиялдарын мақсат-мүдделерін бір ортаға салып отыр ма? Мәселе – осында» дейді Есім. Оның айтуынша, сабақтастық–Мәңгілік ел идеясының өзегі. **Алтыншыдан**, жаңаша, инновациялық ойлау қажет ... «Жасыл экономика – адамша өмір сүру, лас технологиядан арылып, таза табиғи экологиялық технологияға өту. Бұл – жаңаша ойлау. Экономиканы ар-ұятпен өлшеу». **Жетіншіден**, Мәңгілік ел болу үшін, аса қажетті феномен – Жақсы Қазақ идеясы. «Жақсы Қазақ – инновациялық ұғым. Жақсы Қазақ – ел имиджі. Жақсы Қазақ атану – дәреже» деп есептейді ғалым. Халқымыз «жас келсе – іске» деп, жастардан әрқашан үміт күтетін. Сол үміт бүгінгі күнде ақталып келетінін айтады ғалым. Ол тәрбие, білім, ғылым, әдебиет пен өнер салаларында, технология, ел басқару, мемлекет басқару ісінде Жақсы Қазақтардың көптігін тілге тиек ете отырып, олардың қасиетті Қазақ елінің тәуелсіз азаматтары, патриоттары екендігіне тоқталды. «Жақсы Қазақ – дәреже, атақ! Қазақ елін мәңгілік ететін – Жақсы Қазақ!» [3]. Ғалым атап өткен көрсеткіштер ХХІ ғасырдың ерекшелігі саналатын адамның өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру, өмірді жақсартуға ұмтылу және адами капитал – қоғамның басты құндылығы деп қарастырылатын көзқараспен сәйкес келеді.

2017 жылы қабылданған Педагогтің кәсіби стандартында педагогикалық мамандықтың құндылығы нақты белгіленді: «Педагогтің еңбек күрделілігі оның «адам-адам» мамандық/кәсіп түріне жатқызуына байланысты. Педагогтік іс-әрекет – бұл бір адамның басқа адамға тікелей әрекет жасауы емес, олардың өзара әрекеттесуі. Сондықтан педагогтің әрекет объектісі педагогикалық үдеріс болып табылады, ал білім алушы әрекет жасау объектісінен әрекет субъектісіне ауысады. Осының негізінде педагогикалық кәсіп құндылықтары айқындалды:

- Білім алушының тұлғасын, оның құқығы мен бостандығын құрметтеу;
- басқа сенімдерге, әлем мен дәстүрлерге деген көзқарастарына толеранттылық білдіру;
- мәдени алуан түрлілігіне ашықтығы;
- икемділігі, бейімделу қабілеті, эмпатияға деген қабілеті;
- тұлға құндылықтарын, тіл мен коммуникацияны түсіну;
- өз бетімен білім алу, талдамалық және сыни ойлау дағдылары;
- коммуникативтік және тілдік дағдылары;
- ынтымақтастық дағдылары, дауларды шешу қабілеті» [4].

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында «тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың Бәсекелік қабілет; Прагматизм; Ұлттық бірегейлік; Білімнің салтанат құруы; Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы; Сананың ашықтығы сияқты бірнеше бағытын атап өтті, және «Сана іс-әрекеттен бұрын жүруі керек» дегенді ескеруге шақырды [5].

«Жақсы мұғалім – мектептің жүрегі» (Ыбырай Алтынсарин), «Балаға жүрек жылуы» (В.Сухомлинский), «Мұғалім ғана ұлт жанашырын дайындай алады» (А.Байтұрсынов), «Ұстазы жақсының-ұстамы жақсы» (халық даналығы) – бұл халық тәжірибесінде де, ғылымда да дәлелденген аксиомма. Осы тұрғыдан келгенде жоғары мектептің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі педагог мамандардың болашақ мамандықтары алдындағы парызын танып, оны өтеуге деген жауапкершілігі мен құлшынысын арттыру. Мәңгілік Ел болуды санамен қабылдап, іске асыруды басты міндет деп танып, кәсіби тұрғыдан жетіліп отыру – бәсекелестік заңы, ол тікелей өзін-өзі жетілдіріп, дамытып отыруды талап етеді. Яғни, әрбір білім алушының Жақсы қазақ ретінде маман болып қалыптасып, келешек Жақсы қазақты тәрбиелеуге дайын болуы ЖОО-ы педагогикалық процесінің өзегі, заманауи мектепке қажет бәсекеге қабілетті маманның қажеттілігін өтеу деп түйіндейміз.

Әдебиеттер

1. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2018 жылғы 5 қазан: Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру//URL: <https://www.akorda.kz>
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы», Астана., 2016ж., 43-47 б. //URL: <https://adilet.zan.kz>
3. Ғарифолла есім: қазақ елін мәңгілік ететін – жақсы қазақ// URL: <https://old.baq.kz>

4. Педагогтің кәсіби стандарты. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша// URL:<https://atameken.kz>
5. Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. 12 сәуір, 2017ж. // URL: <https://www.inform.kz>

ПЕДАГОГИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕР

Сламбекова Т.С.

п.ғ.к., профессор м.а.

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аннотация. Данная статья посвящена раскрытию содержания обязательной дисциплины «Педагогика» (Педагогика высшей школы) на уровне магистратуры в вузе. В содержании подробно раскрываются особенности применения интерактивных методов, таких как «Диаграмма Венна», кластер, работа с аргументами и фактами, мозговой штурм, аквариум, работа с таблицей, опорная схема и т.д. Применяемые интерактивные методы ориентированы на развитие критического мышления, на совершенствование профессиональных умений, а также на развитие коммуникативной культуры магистрантов.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, интерактивное обучение, интерактивные методы.

Abstract. This article is devoted to the disclosure of the content of the compulsory discipline "Pedagogy" (Pedagogy of Higher Education) at the level of the Graduate Course in the university. The features of the use of interactive methods such as the Venn Diagram, a cluster, the work with the arguments and facts, a brainstorming, an aquarium, working with a table-schemes, a reference scheme are given in detail in the whole content. Applied interactive methods are focused on the development of critical thinking, on the improvement of professional skills, as well as on the development of the communicative culture of the graduates.

Key words: innovation, innovative activity, interactive learning, interactive methods.

Әлемдік кеңістіктегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің білім беру саласына да белсенді түрде ықпал ететіндігі белгілі. Осы өзгерістер негізінде бүгінде көптеген мемлекеттерде, соның ішінде біздің елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, білім беру мазмұны жетілдірілуде. ҚР білім беру жүйесіне жаңартылған білім мазмұнының енгізілуі осының бір дәлелі. Өйткені жаңа ғасыр, жаңа уақыт, жаңа көзқарас, жаңаша таным міндетті түрде жаңашылдықты қажет етеді.

Олай болса, бүгінгі ғылыми-педагогикалық кеңістікте «инновация», «инновациялық іс-әрекет», «интерактивті оқыту», «оқытудың белсенді әдістері», «оқытудың жаңа технологиялары» және т.б. көптеген ұғым-түсініктердің кең көлемде қолданылуы да уақытқа сәйкес болса керек.

«Инновация» ұғымы көптеген дерек көздерінде – «білім беру жүйесінде оның жеке бөліктерін, компоненттерін және тұтастай білім беру жүйесінің сипаттамаларын жақсартуға бағытталған тұрақты элементтерді енгізетін,

мақсатты көздейтін өзгеріс, оқу-тәрбие ісін алдыға қарай жылжыту» сияқты түсіндірілсе, «*инновациялық іс-әрекет* – оқытушының жаңашыл идеяларды, жаңашыл әдіс-тәсілдерді оқу-тәрбие процесіне, кәсіби тәжірибесіне, білім беру мекемесі жағдайына, білім алушылардың білім дәрежесіне сәйкес енгізу» деп түсіндіріледі [1, с.102].

Сондай-ақ, бүгінде *инновациялық іс-әрекет міндеттері, жүзеге асыру реті* (жаңа білім беру бағдарламаларымен, әдіс-тәсілдермен танысу, талдау; оларды өз тәжірибесінде қолдану мүмкіндіктерін ойластыру, қолдану, тиімділігін анықтау бойынша зерттеу жұмыстарының кезеңдерін жоспарлау; қиыншылықтарды болжау; жаңашыл әдіс-тәсілдерді педагогикалық процеске енгізу; инновациялық іс-әрекеттің нәтижесін қорытындылап, бағалау); *өлшемдері* (инновациялық іс-әрекеттің қажеттілігін сезінуі; оқу процесіне жаңалық енгізуде шығармашылықпен қызмет етуге даярлығының болуы; енгізілетін жаңалықтардың бағытының дұрыстығына тиімді нәтиже әкелетініне сенімді болуы; белгілі проблеманы шешудегі қолданылатын инновациялық іс-әрекетті толық өзіне қабылдап, оны енгізе білуі) нақтыланған. Әрине, осы аталған ғылыми жетістіктер көптеген ғалым-зерттеушілердің құнды еңбектерінің нәтижесі. Осы орайда интерактивті оқытуды кеңінен қарастырған ғалымдар: А.А.Вербицкий, И.А.Зимняя, Г.А.Китайгородская, М.В.Кларин, В.В.Сериков, Г.Л.Щедровицкий, Ж.К.Кайкенова, Г.С.Асанбекова, А.К.Мухтарова, Е.В.Пономаренко, М.Б.Мукашева және т.б. [2;3;4;5;6].

Дерек көздерінде білім беру саласындағы бүгінгі инновациялық технологиялар - тың, белгісіз, жаңаша оқыту амалдарын іздеу, білім мен тәрбие беруде ғылыми нәтижелерге қол жеткізу, жаңа ізденістерді дұрыс пайдалану, сол арқылы жоғары көрсеткіштерге жеткізу, интерактивті оқыту – нақты және болжамдық мақсатты көздейтін, танымдық іс-әрекетті ұйымдастырудың арнайы формасы; «интерактивті оқыту әдістері - білім алушылар тарапынан шығармашылықты, ізденімпаздықты, осыған сәйкес күш жұмсауды талап ететін әдістер жүйесі» сынды тұжырымдар көптеп кездеседі.

Заманауи білім беру процесі – көптеген элементтерден тұратын, күрделі де көп қырлы құбылыс. Оқытушы жұмысының соңғы нәтижесі осы процестің әрбір элементінің жасақталуына байланысты. Оқыту процесінің бір маңызды элементі, жай ғана элемент емес білім алушыға қажетті білім мен іскерлікті қалыптастырушы, ол – оқыту әдістері, амалдары, тәсілдері.

Оқыту әдістері оқу процесінің маңызды компоненті. Әдіс-тәсілдерсіз оқыту мақсатына жету мен процестің сапалық және сандық деңгейін арттыру мүмкін емес. Ғылыми айналымда оқыту әдістеріне – мақсатқа жету жолы, ақиқатты теориялық немесе практикалық тұрғыдағы танымдық операциялар мен тәсілдердің жиынтығы, оқытылатын пәндерге байланысты нақты міндеттерді шешу сияқты тұжырымдар берілген.

Оқыту әдістері білім алушылардың танымдық және практикалық іс-әрекетін ұйымдастыратын, нәтижесінде білім мазмұнын меңгертуді қамтамасыз ететін оқытушының мақсатты іс-әрекетінің жүйесі. Осы педагогикалық амал-тәсілдерге сәйкес білім беруші мен білім алушының қарым-қатынасы орнайды, көптеген оқу-тәрбие беру міндеттері шешіледі. Осы орайда, білім алушыларға

білім мазмұнын меңгертуде, әлеуметтік-мәдени, кәсіби іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруда олардың білім беру процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ететін жаңа және тиімді әдістерді қолдану қажеттілігі де артуда.

Ғалым-зерттеуші Л.Н.Куликова, оқытудың интерактивті әдістерін сипаттай отырып, оның маңызды ерекшелігі – бұл өзара әрекеттесу негізінде пайда болатын субъектілер белсенділіктерінің жоғары деңгейі мен олардың эмоционалды, рухани үйлесімділікте болуында деген пікірді білдіреді [7, с.85]. Мұнда автор басты назарды педагог пен білім алушылардың біріккен іс-әрекет барысындағы белсенділігі мен олардың аталған әрекет барысындағы эмоционалды және рухани үйлесімділіктеріне аударған.

Г.С. Харканова «оқытудың интерактивті формалары және әдістері білім алушылардың оқу іс-әрекеті барысында жетістіктерін сезіне алуды қамтамасыз ететін педагогикалық тұрғыдан нәтижелі танымдық қарым-қатынас», «оқытудың интерактивті әдістері және формаларының негізгі белгісі педагог пен білім алушының өзара әрекеттесуі, білім алушылардың жаңа білімді меңгеруі бойынша белсенді іс-әрекетінің басымдығы» деп білім алушы мен білім берушінің танымдық қарым-қатынасына және білім алушының білім мазмұнын меңгерудегі рөлінің басымдылығына баса назар аударады [1, с.53]. Бұл жерде әрине, біздіңше де зерттеушілердің атап өткен интерактивті оқытудың ерекшеліктерін педагогикалық тәжірибе дәледеуде.

Интерактивті оқытудың негізгі құрамдас бөлігі білім алушылар орындайтын *интерактивті тапсырмалар*. Интерактивті тапсырмалардың дәстүрлілерден айырмашылығы білім алушылардың тапсырмаларды орындай отырып, зерттелген материалды бекітіп қана қоймай, жаңаны іздеуінде, зерттеуде.

Интерактивтік оқыту – танымдық әрекетті арнайы ұйымдастыру формасы. Ол толық айқындалған және мақсатын алдын-ала болжауға болатын оқытудың түрі. Осындай мақсаттардың бірі білім алушы өзінің жетістіктерін, интеллектуалдық белсенділігін сезетіндей, оқу барысының өнімділігін арттыратын оқытудың жинақы және тиімді жағдайларын жасау.

Біз осы орайда ЖОО магистратура деңгейінде оқытылатын «Педагогика» (Жоғары мектеп педагогикасы) пәні мазмұнын меңгертуде қолданылатын интерактивті тапсырмаларға, әдіс-тәсілдерге тоқталмақпыз. Аталған пән мазмұнын меңгертудегі білім мен біліктілік жүйесінің бірі: студенттердің ойлау іс-әрекетін белсендіретін инновациялық әдіс-тәсілдерді меңгеру болса, енді бірі жаңа педагогикалық технологияларды оқу-тәрбие процесінде қолдану жолдарын меңгеру. Олай болса, біз сабақ барысында қолданылып жүрген бірнеше интерактивті амалдарға тоқталайық.

Мысалы, пәнді меңгерту жоспарындағы бірінші тақырып *«Жоғары мектеп педагогикасының пәні, міндеттері мен әдістері»*.

Қарастырылатын мәселелер: Жоғары мектеп педагогикасы – кәсіби мамандарды тәрбиелеу туралы ғылым. Жоғары мектеп педагогикасының қызметтері. Жоғары мектеп педагогикасының қазіргі заманғы мәселелері.

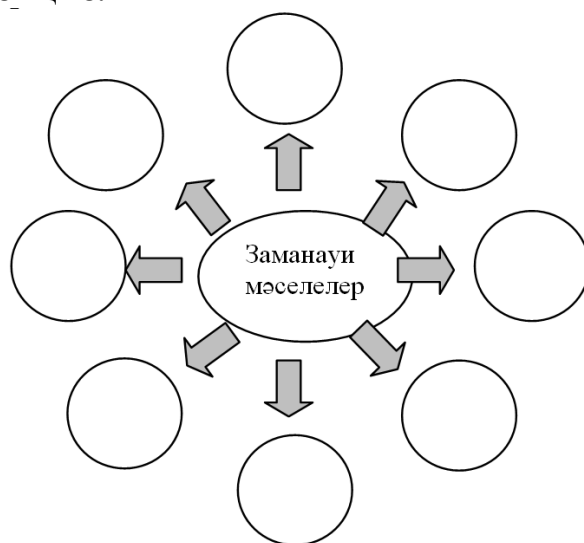
Тақырып бойынша магистранттарға ұсынылған тапсырмалар.

Тапсырма – 1. «Жоғары мектеп педагогикасы – кәсіби мамандарды тәрбиелеу туралы ғылым» екендігін дәлелдеңіз.

Жоғары мектеп педагогикасы – кәсіби мамандарды тәрбиелеу туралы ғылым		
Аргумент	Факті	Қорытынды

Тапсырма – 2. Венн диаграммасы арқылы «ғылым» мен «білім» ұғымдарының ортақ белгілерін ажыратыңыз.

Тапсырма – 3. Жоғарғы мектеп педагогикасының өзекті мәселелері бойынша *кластер* сызыңыз.

«Жоғары білім берудегі қазіргі парадигмалар» тақырыбын меңгертуде берілетін тапсырманың бірі «Ұсынылған кесте бойынша өз ойыңызды ортаға салыңыз» (Кесте -1).

Кесте -1. Білім беру технологиясының дидактикалық жүйесі

Компоненттері	Ескі парадигма	Жаңа парадигма
Мақсаттары: - Мәдени - Әлеуметтік - Жеке тұлғалық	Мәдениетті қайта жаңғырту Мамандар дайындау Тіршілікке дайындау	Оза отырып кеңейту Мәдениетті қайта жаңғырту Тұлғаның қалыптасуы Тіршілік бөлігі
Мақсатқа жету тәсілі	Білімді тасымалдау, іскерлік пен дағды қалыптастыру	Ақиқатты меңгеру Ойлауды қалыптастыру Қабілетті дамыту
Педагогика типі	Репродуктивті	Дамыту
Теориялық негіздері	Дидактика	Жүйелі-іс-әрекеттік бағыт
Кәсіби мазмұн	Мамандану	Фундаменталдылық
Әдіс негізі	Білім, іскерлік, дағды	Іс-әрекет, сана, тұлға
Педагогика нысаны	Біліммен жұмыс жасау	Біліммен және санамен жұмыс жасау
Оқу мотивтері	Көбінекей сыртқы – бағалау, баға қою, белгіленген уақыт	Көбінекей ішкі – қызығушылық, эмоция
Білім беруші мен білім алушының қарым-қатынас стилі	Авторитарлық	Коллегиялық

Педагогиканың негізгі ұраны	«Қайталау – білім бұлағы»	«Әрекет ет, сонда бәрін де түсінесің»
Педагогтың зейіні	Фактілер, заңдар, тапсырмалар, тесттар және оларды қайталау	Іс-әрекеттік ортадағы проблемалық ситуациялар
Оқытуды ұйымдастыру жүйесі	Сыныптық-сабақтық жүйе	Индивидуалдық-топтық
Тиімділік критерийі	Оқытушының жоғарғы бағасы	Білім алушыны қанағаттандыру, практиканың тиімділігі

«Қазақстан Республикасындағы жоғары кәсіби білім беру жүйесі» тақырыбын меңгертуде магистранттарға арнайы тақырып мазмұнына сәйкес мәтін беріледі.

Тапсырма: мәтін мазмұнын тірек сызбасы арқылы ретімен көрсетіңіз.

«ҚР жоғары кәсіби білім беру жүйесі» тақырыбын меңгертуде жоғары оқу орындарының негізгі түрлерін талдау (сипаттау, салыстыру, статистика) әдісін қолдана отырып сипаттаңыз.

Талдау	Университет	Академия	Ұлттық зерттеу университеті	Ұлттық жоғары оқу орны	Зерттеу университеті	Институт	Жоғары училище
Сипаттау							
Салыстыру							
Статистика							
Тұжырым							

Сондай-ақ, «Педагогика» пәні мазмұнын меңгерту барысында педагогикалық ситуацияларды шеше алу дағдысын дамытушы әдістің бірі - *Аквариум*.

Барлық қатысушылар 2-3-тен шағын бірнеше топтарға бөлінеді. Белсенді топ залдың орта тұсынан орын алады. Оларға талқыға салынатын педагогикалық ситуация мен қажетті материалдар ұсынылады. Қалған қатысушылар бақылаушылар рөлін атқарады. Белсенділер тобы ситуацияны талдауда өз көзқарастарын басқаларға білдіру іскерлігін дамыту мақсатында ой-пікірлерін естіртіп айта келе, бір шешімге келулері тиіс. Белсенді топ ортақ шешімін ортаға салады. Шешім қабылданғаннан кейін ситуацияны талқылау барысын, ондағы туындаған ойларды бақылап отырған қатысушылар соңғы шешімнің «дәлелді» немесе «дәлелсіз» екендіктерін білдіре келе, өз ойларын ортаға салады. Ой-тұжырым жасалады.

Аквариум әдісі - шағын топтарда жұмыс дағдысын жетілдіруге көмектеседі, коммуникативті мәдениетті қалыптастырады және практикалық ойлауды дамытады.

Сондай-ақ, курсты меңгеру барысында «миға шабуыл», эвристикалық әңгіме және т.б. әдістер қолданылуымен бірге, рөлдік ойын («Жоғары мектеп оқытушысының тұлғасы» тақырыбы) іскерлік ойын («Жоғары мектептегі оқыту әдістері мен құралдары» тақырыбы); «Пресс-конференция» («Жоғары мектепте студенттерді әлеуметтендіру» тақырыбы); «Интервью» («ҚР жастар саясаты» тақырыбы) сабақтар және т.б. форматта ұйымдастырылады. Және біздің әр түрлі жанаша форматта сабақты ұйымдастыруымыздың мәні магистранттарды процеске қатыса отырып, оларға әдістерді, тәсілдерді, формаларды меңгерту.

Жалпы, интерактивті оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығы: көздеген мақсатында, мәнінде, мазмұнында, дамытудың негізгі факторында, оқытушының рөлі мен атқаратын қызметінде, әдіс-тәсілдерінде, білім алушының білім алу белсенділігінің түрінде; оқыту процесіне қатысушылардың біріккен іс-әрекеттерінде, олардың қарым-қатынас сипатында, танып-білу процесін ұйымдастыру түрлерінде, т.б.

Оқытудың интерактивті амал-тәсілдерін қолдану білім алушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға, шығармашылық қабілеті мен белсенділігін, дербестігін арттыруға, кәсіби біліктіліктерін шыңдауға, түрткі бола алады, тиісті ақпарат пен белгілі жағдайды талдау негізінде күрделі мәселелерді шешуді, бірнеше көзқарастарды салыстыруды, тиімді шешімдер қабылдауды, дискуссияға қатысуды, басқа адамдармен қарым-қатынас жасауды үйретеді.

Интерактивті оқытуда білім алушылардың белсенділігі ғана емес, сонымен қатар өзара әрекеттесудің жаңа деңгейі байқалады, білім, идея, іс-әрекет тәсілдерімен алмасу жүзеге асырылады.

Білім беруде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдалану білім алушылардың пәнге, мамандыққа, кәсіпке жауапкершілігін, қызығушылығын, шығармашылығын, зерттеушілік қабілеттерін, кәсіби құндылықтарын арттырады.

Олай болса, интерактивті оқыту - ұйымдастырушылық, басқару және педагогикалық әдіс-тәсілдерді, құралдарды кешенді қолдану нәтижесінде білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін белсендендіруге бағытталған процесс болса, интерактивтік әдіс - күрделі құрылымды тәсіл және біртұтас педагогикалық жүйе.

Сонымен, интерактивтік оқыту – нәтижесінде білім алушылардың мотивациялық, интеллектуалдық, эмоционалдық және басқада жақтарынан жетістіктерге жетуін сезінуін туындата алатын, білім алушылармен педагогикалық әсерлі танымдық қарым-қатынас құруға кепілдік беретін, білім алушы мен оқытушының біріккен іс әрекетін тиімді ұйымдастыру тәсілдері. Ал, пән мазмұнын меңгертудегі оқытудың интерактивтік әдістері оқытушы кәсіби іс-әрекетінің басты құралы болып табылады. Олай болса, білім беру қызметінің сапасын арттыруда, кәсіби маман даярлауда инновациялық немесе интерактивті әдістерді тиімді қолданудың маңызы ерекше.

Әдебиеттер

1. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т 1 М.: НИИ школьных технологий. - 2006. – 816 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод.

- пособие.- М.: Высшая школа, 1991.- 207 с.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – М.: Университетская книга; Логос. 2009. – 384 с.
 4. Кларин М.В. Интерактивное обучение - инструмент освоения нового опыта // Педагогика. -2000. № 7. С 12-18.
 5. Кларин М.В. http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=1629
 6. Кайкенова Ж.К. Современная профильная школа: какая она? Методические рекомендации. Астана, 2008.
 7. Интерактивные методы в образовании: личностно-созидающие смыслы. / Под ред. Л.Н. Куликовой. Хабаровск. 2002. – 189 с.

БІЛІМ БЕРУ МАЗМУНЫН ЖАҢАРТУ – БҮГІНГІ КҮННІҢ БАСТЫ МАҚСАТЫ

Калиев А.К.

«Педагогика және филология» факультетінің деканы, ф.ғ.к.,

Ы.Алтынсарин атындағы АрқМПИ профессоры

*Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье автором раскрываются вопросы развития и формирования компетентной личности в условиях обновления содержания образования. В статье особое внимание автор уделяет вопросу формирования у студентов общечеловеческих ценностей путем внедрения новых образовательных технологий.

Ключевые слова: Компетентность, личность, общечеловеческие ценности, обновление содержания образования.

Summary. The author reveals the issues of development and formation of a competent person in the context of updating the content of education. In the article, the author pays special attention to the formation of universal human values in students through the introduction of new educational technologies.

Keywords: Competence, personality, human values, content updates.

Қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі-әлеуметтік, экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар-шығармашылық, жоғары интелектілік, терең білімділік, кәсіби сауаттылық.

Осы нақты бағыттарда жұмыс жасай отырып, біз білім беру жүйесінің жаңа мазмұнға ие болуына қол жеткізбекпіз, яғни қазіргі мектеп бәсекеге қабілетті және құзыретті тұлғаны қалыптастыру мен дамыту үшін оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру ордасы болуы қажет. Бір сөзбен айтқанда біз білім беру жүйесін әлемдік деңгейге көтеруіміз керек.

Білім мазмұнын жаңарту төмендегі мәселелерге ерекше көңіл бөледі:

-жаңа білім технологияларының енгізілуі;

-оқытудың дәстүрлі өнімсіз стилін ығыстырып, оқушылардың танымдық белсенділігі мен өзіндік ойларын қамтамасыз ететін дамытушы, сындарлы білім беру моделіне көшу;

- терең және белсенді кәсіби бағдар берудің ерте жастан басталуы;
- оқушы жастарға азаматтық-патриоттық, рухани-адамгершілік, көпмәдениет-тілік, денсаулық сақтау және экологиялық тәрбие беру рөлінің күшейтілуі;
- өмірлік бағдар ретінде адам бойындағы құндылықтарға қажет жағдайда түзету енгізу және жаңадан жасау;
- білім ұйымдарының оқушыны әлеуметтендірудегі рөлінің артуы[1].

Демек, көрініп тұрғанындай білім мазмұнын жаңартудың мақсаты қоғамның мүддесіне өзін-өзі белсенді етуге дайын, жаңа өмір сүруге бейім, бәсекеге қабілетті, шығармашыл, білімді тұлғаны дамыту мен қалыптастыру.

Міне осындай реформалар Қазақстанда жүргізілуде. Кез-келген елдің реформаларға өзгеруге бет бұрған кезде білім беру жүйесін де қайта құру қажеттігі туындайтыны сөзсіз. Ал, ол реформалар өз кезегінде білім беру саласында жиналған мол оң тәжірибені сақтай отырып, оның әрі қарай дамуына жағдайлар жасауы керек. Сонымен Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері қатарына білім беру жүйесін дамытудың басымдығы: әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі, жеке адамның білімдарлығын ынталандыру және дарындылығын дамыту көрсетеледі. Ал бұл принциптердің іс жүзіне асуы білім беру мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Сондықтан педагог мамандарды кәсіби даярлау жүйесінің де бұл үдерістен тыс қала алмайтыны түсінікті.

Әлемдік елдерден көріп отырғандай, педагог мамандарға жоғары деңгейдегі моральдық және біліктілік талаптары қойылып отыр. Педагог мамандар заман ағымына қарай күрделене түсетін кәсіби міндеттерді шеше алатын және соған сай әрекет ете алуы керек.

Өйткені мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Осы жерде айта кетерлік бір мәселе бар. Біз мұғалімнен осындай қарым-қабілет пен құзыреттілікті талап ету үшін оның материалдық-әлеуметтік жағдайын да ескеруіміз қажет[2]. Ақиқаттың бетіне тура қарайтын болсақ, қазіргі мұғалімнің қоғамдағы беделін біз төмендетіп алдық. Мұғалімнің беделінің төмендеуіне көптеген факторлар әсер етті. Соның ішіндегі басты фактор мұғалім айлығының төмендігі. Мұғалімнің материалдық жағдайының төмендеуі оның жан-жақты ізденуіне кері әсерін тигізетіні айтпаса да түсінікті. Одан кейінгі факторлардың арасында әкімшілік, басшылық тарапынан жасалатын сайлау уақытында үй аралату, әртүрлі деңгейдегі жиын-жиналыстарда залды толтыру үшін пайдалану, сенбіліктерге шығару, мектептің жөндеу жұмыстарына пайдалану, зорлықпен мерзімді баспасөзге жаздыру, әртүрлі мәдени іс-шаралар мен концерттерге зорлықпен билет сату және

мектептегі қағазбастылық. Осыдан кейін педагогикалық мамандық алған азаматтардың мектепке барғысы келмейтіні әбден түсінікті. Сондықтан да біздің елімізде кезек күттірмейтін басты мәселе – мұғалім мәртебесін көтеру. Осы орайда мұғалім мәртебесін көтеру туралы заң қабылдау мақсатында үкімет тарапынан ұсыныстар қабылданды. Қазақстанның жер-жерінен жиналған осы ұсыныстар сарапталып, сараланып оң шешімін табады деген үміттеміз.

Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жобасында Қазақстанда оқытындарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогтердің еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілген. Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгіні, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болары анық[3]. Олай болса, білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтердің, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты. Дәстүрлі білім беру жүйесінде білікті мамандар даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарының басты мақсаты – мамандықтарды игерту ғана болса, ал қазір әлемдік білім кеңестігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзырлылық қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну – қазіргі таңда негізгі өзекті мәселелердің бірі[4]. Ал құзыреттілік дегеніміздің өзін қазіргі заман талабына сай педагог қауымының өзін -өзі өзгерте алу қабілеттілігі деп түсінуге болады. Қорыта айтқанда, Отанымыздың алдыңғы қатарлы дамыған елдер қатарына қосылуы оның азаматтарының тұлғалық-кәсіби әлеуетінен тәуелді екенін естен шығармау керек. Ал оны даярлайтын мұғалім. Осыған сәйкес жаңа форматтағы қазіргі мұғалім білім беру жүйесінде білім беру философиясы мен әдіснамасының жаңаруы, білім беру мазмұнын құру әдістерінің өзгеруін, білім беру жүйесінде жетілдірілген үлгілердің жасалуын, білім беруді басқарудың тәсілдерін меңгеріп қана қоймай, өзі де белсенді түрде оларды жобалай алуы керек.

Әдебиеттер

1. Асқарбек Құсайынов. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы.- Алматы, 2013;
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Бірінші деңгей. Екінші басылым. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2012;
3. Мұсабеков Ө. Тұлғаға бағытталған білім. Қазақстан мектебі. 2007,№1;
4. Әбіш А.Қ. Білім мазмұнын жаңарту – бүгінгі күннің басты мақсаты. www.metod-kopilka.ru

1 СЕКЦИЯ

**Мәселенің қазіргі жай-күйі және жоғары білікті педагогикалық кадрларды даярлаудың перспективалық бағыттары/
Современное состояние проблемы и перспективные направления подготовки высококвалифицированных педагогических кадров**

**О РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММНЫХ СТАТЕЙ ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА «ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ:
МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ» И «СЕМЬ
ГРАНЕЙ ВЕЛИКОЙ СТЕПИ» В АРКАЛЫКСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ ИМЕНИ
И.АЛТЫНСАРИИНА**

Куанышбаев С.Б.

*Ректор института, д.г.н., профессор
Аркалыкский государственный педагогический институт им. И.Алтынсарина,
Казахстан, Аркалык*

Тасмагамбет С.Н.

*Руководитель проектного офиса «Рухани жаңғыру»
Аркалыкский государственный педагогический институт им. И.Алтынсарина,
Казахстан, Аркалык*

Аңдатпа. Мақалада Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институтында ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы модернизациялау» және «Ұлы даланың жеті қыры» бағдарламалық мақалаларын жүзеге асырудың ерекшеліктері ашып көрсетілген. Авторлар, АрқМПИ-дың жаңадан ашылған «Рухани жаңғыру» жобалық кеңсесінің қала, аймақ мектептерімен, колледждерімен және басқа білім беретін оқу орындарымен өзара іс-қимылдағы рөлін ұсынған.

Кілт сөздер: Заманауи, жастар, жаңғырту, адами капитал.

Summary. The article reveals the features of implementation of program articles of the President of the Republic of Kazakhstan N. Ah.Nazarbayev "Look into the future: modernization of public consciousness" and "Seven faces of the great steppe" in the Arkalyk state pedagogical Institute named after I. Altynsarin. The authors present the activities of the opened project office "Rouhani gear" Arkgpi and its role in interaction with schools, colleges and other educational institutions of the city and the region.

Keywords: Modernity, youth, modernization, human capital.

В своих программных статьях «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» и «Семь граней Великой степи» Президент Казахстана во главу угла также ставит вопрос о конкурентоспособности нации и каждого гражданина страны.

Когда мы говорим о модернизации сознания, невольно возникают вопросы: «На каком уровне развития мы находимся?», «Какова наша история?», «Какие цели мы ставим перед собой?». Всё это своевременно поднятые вопросы.

Чуть более чем пару десятилетийлет назад наша страна получила независимость. Но никто не учил нас жить в условиях суверенитета. Невозможно сразу взять точный курс по всем направлениям и получить одинаково успешный результат во всех сферах жизнедеятельности.

И поэтому, постепенно набирая опыт и определённые знания, наше общество пришло к программе по модернизации общественного сознания.

Может кому-то для этого недостаточно и 50-ти лет. Мы же пришли к этому за неполных 30 лет. Это важное историческое решение, так как жизнь не стоит на месте. Мир вокруг меняется с колоссальной быстротой. Значит, и нам надо меняться вместе с глобальным сообществом.

И чтобы поспевать за темпами изменений, которые постоянно ускоряются, наравне с экономикой и производством необходимо развивать человеческий капитал, то есть уровень образованности, культуры, кругозора, новаторства людей.

Если говорить об открытости сознания, то владение различными супергаджетами или знание английского и других языков – это не есть абсолютный показатель преимущества современной молодёжи перед предыдущими поколениями.

Сегодня, в век глобализации, многие наши сограждане с головой погружаются во всемирную сеть и не могут оторваться от «интересного» интернета. Но что именно там интересует наших детей? Кто является их кумирами и кому из социальных сетей они хотят подражать? Это большой вопрос!

Сводки из СМИ, в которых периодически появляется информация о раздевании девушек за деньги или ради так называемого «хайпа», о жестоких убийствах в ночных кафе или среди беда дня в центре города говорят о многом.

Даже в самые тяжёлые годы войны и лишений наши отцы и деды умели сохранять в себе лучшие человеческие качества, привитые им благодаря обычаям и традициям народа.

Всё это заставляет нас задуматься о том, что определённая реформа нужна не только в экономике или политике. Статьи Главы государства, о которых идёт речь, как раз направлены на то, чтобы каждый осознал необходимость модернизации сознания, научился выбирать лучшее из того многообразия, что предлагает современная цивилизация.

Благодаря проекту «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» наши студенты имеют возможность получать знания на государственном языке по самым передовым учебникам лучших учёных мира.

По направлению «Сакральная география Казахстана» преподаватели и студенты АркГПИ совместно с учёными из Астаны провели научные экспедиции. Совместно производились археологические изыскания, раскопки. Данная работа будет продолжена и в 2019 году.

Тема эволюционного развития страны красной нитью проходит через каждое воспитательное и культурно-массовое мероприятие. Мысль о том, что надо ценить толерантность между людьми, сохранять и укреплять согласие в стране звучит также во время кураторских часов, круглых столов и лекториев.

Как известно, одно из главных требований современности – это конкурентоспособность. Глава государства не только призывает нас быть конкурентоспособными, но и показывает пути и условия для этого.

Поэтому проведение республиканской научно-практической конференции «Трёхязычие – основа конкурентоспособности» и открытие проектного офиса «Рухани жаңғыру» с участием акима города Э.К.Кузембаева, менеджера Костанайского областного проектного офиса М.Бакир и других почётных гостей, которое состоялось в ноябре 2018 года – это признание того, что в эпоху интеграции в мировую культуру и глобальное образовательное пространство особую важность приобретают вопросы полиязычия и развития сознания, а также это один из важных шагов в данном направлении.

Информационные материалы об этом были опубликованы в областных и городских СМИ. В газете «Арқалық хабары» от 23-го ноября опубликована статья «Институтта «Рухани жаңғыру» кеңсесі ашылды» (Д.Ермағанбетов), в 45-м номере газеты «Торғай» – «Торжественное открытие проектного офиса «Рухани жаңғыру» в АркГПИ (М.Шаханова), в областной газете «Қостанай таңы» от 5-го декабря вышел материал Мурата Жунисулы «Рухани жаңғыру» кеңсесі ашылды». Все заметки даны с фотографиями.

22 ноября совместно с кафедрой «Педагогика и психологии» в проектном офисе «Рухани жаңғыру» был проведён методический семинар.

На семинаре с докладами выступили преподаватели кафедры «Педагогика и психологии» А.Е.Тауекелова, Г.Б.Мусирова, Ғ.Қ.Бижанова и студенты группы ПП-31 Қасиет Жұмақан, Қалдыбек Назгүл, а также студентка группы ПП-41 Сағадат Алия.

29 ноября прошёл круглый стол по обсуждению статьи «Семь граней Великой степи», в котором приняли участие преподаватели Аркалыкского политехнического и Аркалыкского многопрофильного колледжей.

30 ноября в офисе «Рухани жаңғыру» был организован лекторий по теме: «Перевод казахского алфавита на латинскую графику».

В ходе данного мероприятия с лекциями выступили: старший преподаватель кафедры «Казахского языка и литературы» А.Абдуллина и студенты Ж.Абикен, Б.Омирбек.

Кроме того, руководитель регионального Центра «Білім» Ахметова Ж.К. провела тренинг.

В преддверии Дня Независимости Республики Казахстан 5 декабря в актовом зале института состоялось торжественное мероприятие «Сүйемін сені, Ұлы Далам!».

12 декабря в проектном офисе «Рухани жаңғыру» было проведено мероприятие «Саз өнері – рухани қазына», в котором активное участие приняли преподаватели и студенты Торгайского гуманитарного колледжа имени Н.Кулжановой и учителя Родинской средней школы.

21 декабря совместно с кафедрой «Музыки и изобразительного искусства» было организовано мероприятие «Халық мұрасы асыл қазына».

Цель: Более глубокое ознакомление студентов и преподавателей с трудами известных художников, скульпторов, ювелиров.

Была организована выставка «Ұлы Дала мұрасы» и заслушаны выступления преподавателей кафедры М.Байсенгирова и С.Узакова.

Также рассказал о своём творчестве известный в республике мастер по национальным узорам Шоптибай Байдильдин. Студентка группы БС-31 Утенова Назерке подготовила доклад.

Помимо этого был изготовлен стенд по «Семи граням Великой степи» и размещён в проектно-офисе «Рухани жаңғыру».

Вся информация по вышеуказанной тематике публикуется в городских, областных СМИ и на сайте АрқГПИ.

Например, 29-го ноября в институтской газете «Шамшырақ» вышли статьи «Өткенін сыйлап, бүгінін бағалау – жарқын болашақтың кепілі» (С.Қуанышбаев), «Прагматизм и позитивный взгляд на прошлое – путь к успеху» (С.Тасмағанбет), «Болашаққа бағдар – рухани жаңғырудың бастауы» (К.Аманжолова, студент), в газете «Торғай» от 7-го декабря за № 47 – «Еліміздің жарқын болашағына нұсқау» (А.Умбетов), 11 декабря в областной газете «Қостанай таңы» была опубликована статья «Мақала мақсатты айқындады» (С.Қуанышбаев), в газете «Арқалық хабары» от 28 декабря вышел отклик по программной статье «Семь граней Великой степи» - «В векторе пространства и времени национальной истории» (З.Қолдасбаева) – эти и другие материалы нашли отражение в средствах массовой информации и на сайте института.

На сегодняшний день проектно-офис «Рухани жаңғыру» Арқалыкского государственного педагогического института имени И.Алтынсарина тесно сотрудничает со школами, колледжами и другими организациями города и региона.

Сегодня происходит строительство нового Казахстана в новом мире, в который мы можем интегрироваться, только лишь имея взвешенную политику, высокую культуру и качественное образование. И мы должны осознавать, что именно на это нас нацеливает общенациональная идея «Рухани жаңғыру».

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІК МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ

Дүйсекеева Л.Н.

*1 курс PhD докторанты педагогика және психология мамандығы
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аннотация. В статье автором рассматриваются психологические основы развития конкурентоспособности личности. Делается обзор научных теории, которые легли в основу разработки проблемы личностного развития и роста. По мнению автора в условиях современности, эти теории будут служить основополагающей для обучения искомой проблемы в подготовке как специалистов, так и образовательного потенциала по формированию конкурентоспособности.

Ключевые слова: личность, развитие личности, конкурентоспособность.

Summary. In the article author considers psychological essentials of person competitiveness development and makes a review of scientific theories that formed the basis for the development of the problem of personal development and growth. According to the author in the conditions of modernity, these theories will be fundamental for teaching this problem in the training of both specialists and the educational potential in formatting competition.

Keywords: personality, personality development, competitiveness.

Елбасының «Жаңа әлемдегі- жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауында айтқандай, біздің еліміздің кез келген азаматы біліміне сәйкес білікті мамандық алып, әлем елдерінің талабына сай сұранысқа ие болатын деңгейге жеткенде ғана, емізде жасалып жатқан білім беру реформасының жетістікке жеткенінің куәсі бола аламыз. Сондықтан, Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаевтың: «Біздің ұлттың бәсекелестікке қабілеттілік деңгейі оның білімінде» дегенін естен шығармауымыз керек.

Олай болса, білім адамның дүниені тану процесін қалыптастыру арқылы жүйелі біліммен іс-әрекет тәсілдерін игеру, дағды, іскерлікті дамыту арқылы жеке тұлғаны қалыптастыра аламыз. Сонымен тұлға дегеніміз кім?

Тұлға — ол қалыптасқан эстетикалық талғамы жоғары, өрісі кең, рухы биік, өзін-өзі дамыта алатын, әлеуметтік белсенділігі жоғары азамат

Тұлға – мазмұнды күрделі ерекше әлеуметтік ұғым. Оның өсуі мен қалыптасуы ортасы мен қоғамдық өмірге тәуелді.

Сонымен қатар мектеп түлегінің негізгі құзырлылығы құндылықты-бағдарлы, мәдениет-танымдық, оқу-танымдық коммуникативті, ақпараттық-технологиялық, әлеуметтік-еңбек және тұлғаны өзін-өзі дамыту құзыреттіліктері бойынша анықталатындығыда белгіленген.

Демек білім беру мазмұнының түбегейлі тамырлы өзгерісінде шығамашылық іс әрекет тәжіибесімен қаруланған бүгінгі өзгермелі жағдайларда білім алуға дайын тұлғаны бағыттауға білім жүйесі сай болу қажет. Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмысын өсіп-өркендеуі өркениетті дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне даму бағытына байланысты.

XXI ғасыр өркениеттің алға басуымен сипатталатын болса, ол әр адамның жаратушылық болмысы нәтижесі. Ұлттың шығармашылық әлеуеті де әр жеке тұлғаның шығармашылық деңгейімен анықталады. Белгілі нәрсе туралы абстрактылы түрде ойлай алатын, мәселені шешудің өзіндік жолын таба білетін, заман талаптарына орай өзін саналы түрде өзгерте алатын шығармашыл адамдар-қазіргі білімнің идеалы, мұраты, осы тұлға

Ерте кезден бастап-ақ тұлға түсінігі қалыптаса бастаған. «Тұлға» түсінігі алғашында бетперде (маска) дегенді білдірген, ол бойынша оны көне театрдың актёрі киіп, рөл ойнаған. Кейінірек «тұлға» термині қоғамдық өмірдегі адамның шынайы рөлі деп түсіндірілді. «Тұлға» түсінігі көпжақты. Кон И.С., бір жағынан алғанда жеке тұлға нақты бір индивидті, индивидуалды қасиеттері және оның қоғамдық рөлдерімен қоса сипатталатын әрекет субъектісі ретінде, екінші жағынан, тұлғаны еңбек ету, түсіну және қарым-қатынас жасау субъектісі болатын, басқа адамдармен тікелей және жанама араласу процесінде

түзілетін, индивидтің интеграцияланған әлеуметтік мәнді сипаттар жиыны түрінде, әлеуметтік қасиеттер ретінде қарастырады.

Тұлға психологияда ең күрделі категория болып саналады. Бүгінгі таңда тұлға түсінігінің қаншалықты анықтамасы болса, соншалықты психологтар осы мәселені зерттеумен айналысады.

Леонтьев А.Н. ойынша, тұлға – бұл адамның қоғамдағы өмірінен туындаған ерекше типтің психологиялық құрылымы. Әртүрлі әрекеттердің бағыныштылығы тұлғаның қалыптасуының негізін қалайды, ол өмірлік онтогенезде құрылады. Ол осының бәрі адамның индивидтік қасиеттерін құрайды деп есептеді. Индивидтің қасиеттері жеке тұлғаның қасиеттеріне өте алмайды. Өзгеруіне қарамастан, олар индивидтік қасиеттер болып қала береді, қалыптасатын тұлғаны анықтай алмайды, бірақ оның қалыптасуы үшін жағдай жасайды. Тұлға, индивид сияқты субъекттердің өмірлік қарым-қатынасын жүзеге асыратын интеграциялық процестің өнімі.

Петровский А.В. тұлға түсінігіне келесі анықтама береді: «Тұлға ретінде психологияда индивидтің заттық әрекетінде және қарым-қатынасында қол жеткізетін және қоғамдық қарым-қатынастарда өзін ұстаудың деңгейі мен сапасын сипаттайтын жүйелік әлеуметтік қасиет түсіндіріледі».

Жоғарыда айтылған анықтамалардан түсінетініміз, тұлға – бұл ерекше қасиет, ол индивидтің қоғамдағы ерекше «жоғарғы сезімді» қасиеті болып табылады. «Жоғарғы сезімді», яғни іштей бөлшектенген, күрделі қасиет. Индивидтің сезініп қабылдайтын қасиеттерінен айырмашылығы: дене бітімі, мінез-құлық, сөз, ымның жеке ерекшеліктері, жалпы, өз тәртібімен, келбетімен және т.б. бейнеленеді. Тұлға ол әлеуметтік байланыстар жүйесінен ажырамайды. Тұлғаның әртүрлі қасиеттерінің қалыптасуын жетік түсіну үшін, оның қоғамдағы өмірін, қоғамдық қатынастар жүйесіндегі қозғалысын зерттеу қажет. Қоғамдық қатынастар - индивидтің әлеуметтік қасиеті ретінде тұлғаның бөлігі, бір жағы, аспектісі. Кез-келген қоғамға индивидтің қосылуы, орындалатын әрекеттердің мазмұны мен сипатын, басқа адамдармен қарым-қатынас тәсілдері мен шеңберін, яғни оның өмір сүру, әлеуметтік тұрмыс ерекшеліктерін анықтайды. Бірақ қайсыбір адамдар қоғамының, сонымен қатар жалпы қоғамның жеке индивидтерінің өмір сүруі, тарихи дамып келе жатқан қоғамдық қатынастар жүйесімен анықталады. Сонымен бірге, әр түрлі қоғамдық қатынастарға нақты тұлғаларды қосудың тәсілдері әртүрлі. Сәйкесінше әр тұлғаның өмірінде оны жүзеге асыру дәрежесі әр түрлі, сондықтан әртүрлі қызмет пен қарым-қатынастың өзара байланысуы әртүрлі жүреді.

Тұлғаның әлеуметтік-психологиялық талдауын жасау үшін, «индивид», «тұлға», «даралық» деген ұғымдардың шекарасын анықтап алу керек.

Айта кету керек, «адам» деген ұғым жалпылама ұғым болып табылады, яғни, айқын сөйлейтін, саналы, (абстрактілі - логикалық ойлаумен, логикалық есте сақтаумен) жоғарғы психикалық функциялары бар, құралдарды құру, оны еңбектің процесінде пайдалану қабілеті бар биоәлеуметтік тірі ағза.

Индивид - бұл биологиялық түрдің ортақ генотипиялық тұқым қуалаған қасиеттерін тасымалдаушы биологиялық ағза. Бұл «Homo sapiens» түрінің өкілі. Леонтьев А.Н. ойынша біріншіден, индивид ұғымы осы биологиялық түрдің

жеке түрлерінің бүтіндігін және бөлінбейтіндігін, екіншіден, осы түрдің басқа өкілдерінен ерекшеленетін нақты өкілінің артықшылықтарын білдіреді. Генотипиялық шартталған даралық қасиеттер, адамның өмір сүру барысында сантүрлі өзгеруі мүмкін, дегенмен бұдан тұлғалық болмайды. Тұлға, индивидтің алдыңғы тәжірибесімен байытылған түрі емес. Индивидтің қасиеттері тұлғаның қасиеттеріне өтпейді. Өзгеріске ұшырағанымен индивидті қасиеттер болып қалады, яғни қалыптасатын тұлғаны анықтамайды, оның құрылуының алғышарттары мен жағдайын жасайды.

Біз тұлға болып қоғамдағы өмірдің ықпалымен қалыптасамыз, оларға тәрбие, оқу, қарым-қатынас, өзара қарым-қатынас жатады. Тұлға – бұл әлеуметтік ұғым, адамдағы табиғи, тарихи қасиеттерді білдіреді. Тұлға туа пайда болмайды, мәдени және әлеуметтік даму нәтижесінде туындайды.

Тұлға түсінігін, нақты мазмұнымен, құндылықтарымен, әрбір қатысушының мағыналы біріккен әрекеттерімен жанамаланған, тұлғааралық тұрақты қатынастар жүйесінде ғана түсінуге болады. Осы тұлға аралық байланыстар топқа, ұжымға кіретін адамдардың нақты дара қасиеттерінде және амалдарында көрінеді. Әр адам тұлғасына басқа адамдардан оның өзіндік ерекшелігін, оның айырмашылығын құрайтын адамдардың психологиялық ерекшеліктерінің үйлесімін - оның даралығын қалыптастыратын ерекшеліктері мен қасиеттері ғана тән. Кон И.С. ойынша, даралық бұл әр жеке адамның қайталанбауы ретінде биология айғақ. Биологтар мүмкін болатын мутациялар мен олардың адами гендерінің комбинациялану саны әлемдегі атомдар санынан артық емес дейді. Әр адамның ағзасы тиісті фенотипті (қандай да бір белгінің сыртқы көрінісі) шарттайтын өз тегінде жалғыз генотип (ағзаның генетикалық конституциясы) тасымалдаушысы болып табылады [2]. Ол сонымен қатар, адам өте иілгіш болып келеді деп есептеді. Бірақ, оның даралығында, барлық зигзагтар мен өзара қарама-қайшылықтары бар оның дамуының барлық сатылары диалектикалық түрде сақталған. Адамның даралық ерекшеліктері оның әлеуметтік рөлдерін таңдауына және оларды жүзеге асыруына айтарлықтай әсер етеді.

Даралық танымдық процестердің қасиеттерінде, қабілеттіліктерінде, дара қызмет ету стилінде, мінезінде, темпераментінде, әдеттерінде, басым болып келетін қызығушылықтарында көрінеді. Сонымен бірге, ол әр түрлі тәжірибе, білім, икемділік пен сенімдеріде байқалады. Біз өз даралығымызды дәлелдеп, бекітеміз.

Осыған сәйкес, тұлға және индивид түсініктері барабар емес, ал даралық және тұлға ұғымдары тең емес, бірлік құрады.

Демек, даралық - адамның тұлғасының тек бір жағы. Рубинштейн С.Л., зерделенуі адам әрекетінің психикалық мазмұнын талдаудан басталатын барлық психикалық процестер тұлғада өтеді, және олардың әрқайсысы өзінің шынайы өтуі барысында оған тәуелді деп тұжырымдады. Психикалық процестердің даралық ретінде тұлғаға тәуелділігі, ең бастысы, жеке - дифференциалды айырмашылықтарда байқалады. Даралықтың жалпы құрылуына байланысты адамдар, қабылдау және бақылау, есте сақтау, көңіл бөлу түрлері, сонымен қатар қабылданатын заттың мазмұны бойынша бөлінеді. Өз кезегінде есте сақтау және ұмыту таңдау сипатына ие[6].

2. Көптеген психологтардың пайымдауынша, адам тұлға болып туылмайды, қалыптасады. Дегенмен қазіргі заманның психологиясында, тұлғаның қалыптасуы мен дамуы туралы ортақ біртұтас теория жоқ. Келесі тәсілдемелерді айта кетуге болады. Биогенетикалық тәсілдеме (Холл С., Фрейд З.), тұлғаның дамуының негізі ағза толысуының биологиялық процестері болып табылады. Әлеуметті-генетикалық тәсілдеме (Торндайк Э., Скиннер Б.), тұлға дамуының негізгі сәті ретінде қоғамның құрылымын, әлеуметтену тәсілдерін, қоршаған ортамен қарым-қатынасын қарастырады. Психогенетикалық тәсілдеме (Пиаже Ж., Келли Дж.), биологиялық, әлеуметтік факторларды жоққа шығармайды, дегенмен бірінші орынға жеке психикалық құбылыстардың дамуын қояды.

Тұлғаның жалпыпсихологиялық теориясы келесі ғылыми жұмыстардың әсерінен дамыды: Абульханова-Славская К.А., Ананьев Б.Г., Анциферова Л.И., Выготский Л.С., Ковалев А.Г., Леонтьев А.Н., Ломов Б.Ф., Мерлин В.С., Мясищев В.Н., Петровский А.В., Платонов К.К., Теплов Б.М., Рубинштейн С.Л. Бұл теория тұлға психологиясын қызметтің, тұлғаның санасы мен ішкі себептер арқылы істейтін оның басты сыртқы жағдайларының бірлігі ретінде түсінуге негізделеді. Іскерлік тәсілдеме «екі фактор теориясын» жоққа шығарады, оған сәйкес тұлға бұл адамның өзінің биологиялық ерекшеліктері және әлеуметтің, ортаның әсер етуінің орташа нәтижесі. Бұл екі фактор да екіншілей болып қалады, және олардың әсері субъектінің қызметті белсенді таңдауымен түсіндіріледі.

Тұлғаның даму көзі оның ішкі қарама-қайшылықтарында жатыр, яғни оларды кез-келген тәсілмен шешу, тұлғаның өзін қалыптастырады. Тұлғаның дамуы – қалыпсыз әрекетті қозғалыс: мұнда тоқырау кезеңдері де, сынғыштық сәттер де, құлдырау мен деградация кездері де болуы мүмкін.

Қызмет ету теориясында тұлға өзегі - бұл қызметте жүзеге асырылатын және оның уәждемелерінде өзін табатын әрекетті қатынастардың жиынтығы, сондықтан тұлға негізі оның уәждемелерінің иерархиялық құрылымы болып табылады.

Тұлға туралы басқа адамдармен қарым-қатынасты реттейтін, басты, алдыңғы қатарлы әлеуметті уәждемелері ретінде бөліп көрсете отырып, уәждемелерді бағындыру байқалған кезде ғана айтуға болады (Божович Л.И., 1968). Тұлға белгісіз жағдайда белгілі бір амалдан басталады. Мұндай жағдай, таңдалуы өте қиын, екі, маңызы бірдей түрткілер немесе уәждемелер арасындағы күрес. Тұлғаның бірінші туылуының мысалы ретінде, Леонтьев А.Н. сипаттаған «ащы кэмпит» құбылысын келтіруге болады. Бала, орнынан тұрмай, айтарлықтай алыс орналасқан үстелде жатқан затты алу керек делік (және осы еңбегі үшін ол тәтті кэмпитпен марапатталады). Көзге көрініп тұрғандай, экспериментатор бөлменің ішінде жүрген кезде бала орнынан тұрып, ол затты ала алмайды. Дәл осы жағдайда, екі түрткінің (уәждеме) арасында дау басталады: олардың бірі – болашақ жұлде, ал екіншісі – әлеуметтік мәдениетті тыйым, яғни үлкен кісімен шартты түрдегі келісім. Әрі қарай, үлкен кісі бірнеше минутқа бөлмеден шығады да, келесі бөлмеден баланы бақылайды. Сол кезде бала бөлмеде үлкен адамның жоқ екенін көріп, үстелдің үстінде тұрған керек затын орнынан тұрып алады. Келесі кезекте, бөлмеге үлкен кісі кіреді де, тапсырманың орындалғандығын байқап, баладан орнынан тұрған-тұрмағанын сұрайды. Бала орнынан тұрмағандығын айтады,

сол кезде экспериментатор баланы тәтті кәмпітпен марапаттауды ұсынады. Бірегей құбылыс – феномен пайда болады, бала тәтіден бас тартып, жылай бастайды. Дәл осы кездегі тәтті лайықсыз марапат болып табылады. Яғни, әлеуметтік мәдениетті келісім шарттың бұзылуы, Леонтьев А.Н. бойынша, «тұлғалық мәні бойынша ащы» . Осылайша, балада күресу мен уәждемелерді реттеу процесі жүреді: уәждемелердің бірі жетекші, ал екіншісі бағынышты болады. Осылайша, тұлғаның өсуі жүреді, дәл осы уәждемелердің реттелуі тұлғаның өзегі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Вульфсон Б. Л. Сравнительная педагогика: история и современные проблемы/Б. Л. Вульфсон; Ун-т Рос. акад. образования. -М.: УРАО, 2003.-232 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений. В 6 т. Т. 3. Проблемы развития психики / Л. С. Выготский ; под ред. А. М. Матюшкина. - М. : Педагогика, 1983. - 368 с. : ил.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. - М. : Политиздат, 1977. - 304 с.
4. Леонтьев А. Н. Проблема деятельности в психологии / А. Н. Леонтьев // Вопросы философии. - 1972. - № 9. - С. 95-108.

СӨЗДІК ҚОРДЫ БАЙЫТУ – ТІЛ ҮЙРЕНУДІҢ НЕГІЗІ

Абдуллина А.Ә.

*Аға оқытушы, магистр, қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Нуркенова М.М.

*№5 М.Әуезов атындағы орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье рассматривается проблема обогащения словарного запаса учащихся, основанная на языковом материале учебников, тесная связь практической работы с педагогическими принципами психологических особенностей учащихся. Основная задача в работе по обогащению словаря – работа над всесторонним развитием ребенка, развитие мышления учащихся, их языка, всестороннее развитие процессов мышления и говорения.

Ключевые слова: словарная работа, казахские методисты, работа по развитию языка, языковой материал, цель, проведенная работа.

Summary. The given article considers the ways of pupil's vocabulary development according to the linguistic material of textbooks. The author focuses the attention on pupils thinking and speaking abilities examining their physiologic features and teaching methods for developing speech vocabulary.

Keywords: work with vocabulary, Kazakh methodologists, linguistic activities, linguistic material, aims, tasks, activities.

Адам баласы дүниеге келген сәттен бастап – ақ, айналадағы жана ұғымдарды, табиғат құбылыстарын тіл арқылы ұғына бастайды. Тіл арқылы адамдар бір-бірімен сөйлесіп, ойын жеткізеді, пікір алмасады.

Қазақ тілі - қазақ халқының тарихы, өткені мен бүгінгі өмірінің айналасы, халықтың рухани мұрасы. Ана тілі арқылы халқымыздың өресін көтеретін ұлы әдеби, мәдени туындылар жасалады. Сол себепті, осындай асыл мұраларды көздің қарашығындай сақтап, оның құдіреттілігін таныта түсуіміз керек. Қазақ тілі бағдарламасында: «Оқушыларды қазақша сөйлеуге, олардың сөздік қорын молайтуға, сурет бойынша әңгімелеп, дұрыс жеткізуге дағдыландыру үшін мазмұны тартымды, тілі көркем жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, ертегі, өлең, прозалық шығармалардан үзінділерді сабақ үрдісінде пайдаланған абзал», - делінген, яғни сабақ үрдісінде мәтінмен көбірек жұмыс істеу керектігі айтылған.

Сөздік қорын байыту мәселесі – отбасынан, балабақшадан, мектеп қабырғасынан дамып, өмір бойы толығып, күрделеніп отыратын сала. Сөздік қорын байыту - барлық сабақта жүргізілетін үрдіс. Соның ішінде тіл сабақтарында оның алатын орны ерекше, себебі, оқушылар сауатты жазып, сөйлемді дұрыс құра білуді, тілдің байлығын меңгерудің негізін тіл сабақтарынан алады. Кез - келген тілді оқыту үрдісі тіл дамыту жұмыстарынсыз жүзеге аспайтыны белгілі, сондықтан оқушылар тек қазақ тілінің заңдылықтарын біліп қоймай, оларды қолдана білуге үйрететін тіл дамыту әдістері арқылы сөздік қорын байыту қазақ тілі сабағында әр кез қолдануды қажет етеді.

Сөздік қорын байыту жұмыстары - оқулықтардағы тілдік материалдар негізінде оқушылардың психологиялық ерекшеліктеріне қарай педагогикалық принциптермен тығыз байланыста жүргізілетін тәжірибелік жұмыстар. Оқушының ой-өрісін кеңейту, дүниетанымын, көзқарасын қалыптастыру, сөздің мағынасын түсініп, орынды қолдана білуге, тәрбиелеу мен сөйлеу, жазу дағдыларын жетілдіру жұмыстарының бәрі де тіл дамыту мәселесіне келіп саяды.

Тіл дамытудағы сөздік қорын байыту әрқашан әдістеме тарихында арнайы қаралып отырады, оның маңызы, қажеттілігі айқындалады. Бірақ, ол әдістеме теориясында арнайы бөлім ретінде енді ғана қарастырылып келеді.

Сөздік қорын байыту жұмысы дұрыс сөйлеу, жаза білу, ойды байланыстырып айту, сөйлемді құра білу, сөздік қорды молайту үрдісімен ұштасып жатады. Қазақ тілі сабағының негізгі арқауы - тіл дамыту жұмыстары арқылы сөздік қорын байыту екені белгілі. Мектеп оқушылары қазақ тілінде дұрыс сөйлеп, оны практикалық жақтан дұрыс қолдану үшін мәтін, оның ішінде көркем шығарма үзінділерін оқу, тілдің грамматикасымен танысу секілді әдістер арқылы сол тілдің байлығын, орфоэпия, орфография заңдылықтарын меңгереді.

Сөздік қорын байыту жұмысындағы басты мақсат - баланы жан-жақты дамыту жұмысы, оқушылардың жалпы ойын дамытуға бағытталған, яғни, оқушының тіл байыту мәселесін, олардың ойлау қабілетімен байланыстыра, сондай-ақ ойлау мен сөйлеу үрдісінің бірлігінде ұйымдастырады.

Сөздік қорын байытуға бағытталған жұмыстар балалардың психикалық үрдістерінің қызметін (түсінік, қабылдау, зейін, сөйлеу) күшейтеді. Олардың ой белсенділігін арттырып, мидың үлкен жарты шарлар қабағында өтіп жататын анализдеу, синтездеу әрекетін арттырады.

Әдіскер – ғалым Балғаным Құлмағамбетованың «4-9 сыныптарда тіл ұстарту» деген еңбегінде тіл дамыту жұмысына байланысты біраз зерттеу жүргізілсе де, тұтас жүйесі жасалған жоқ. Осындай тіл дамыту, сөздік қорын

байыту мәселесіне байланысты терминологиялық бір ізді жүйенің болмауы әрбір әдіскер - зерттеуші тіл дамыту жұмыстарының бөлімдерін әр түрлі номинациялаудан байқалады. Тіл дамыту жұмыстарының тараулары мен салаларының ауқымы кең [1,147].

Сөздік қорын байыту мақсатында оқыту жұмысын ұйымдастырудың барысында кейбір негізгі ережелерді басшылыққа алуға тура келеді. Олар «тіл дамыту жұмысының жалпы принциптері» деп аталады. Тіл дамыту жұмысын жүргізу арқылы сөздік қорды молайтуда мына жалпы мәселелер басшылыққа алынады. Тіл дамыту үрдісіне белсенді басшылық жасау. Бұл принципті басшылыққа алу оқушының тілін дамытуда әр түрлілікті бодырмау, жүйелілікті сақтап, әдеби тіл нормасында тіл дамыту жұмысына қалыпты қолайлы жағдай жасалады.

- Тіл дамыту үрдісінің үздіксіз принципі. Бұл принципті сақтау, біріншіден, оқушының тілін дамыту тек қазақ тілі сабағында немесе арнаулы сабақтарда емес, басқа пәндерде де жүргізу қажеттігін, екіншіден, тіл дамыту үрдісінің тек мектеппен шектелмей, өмір бойы жүргізілетін үрдіс екендігін басшылыққа алады.

- Тіл дамыту үрдісінің тұтастық принципі. Бұл принцип сөйлеу практикасындағы түрлердің барлық дағдыларын бір-бірімен байланыстыра дамытуды міндеттейді.

- Тіл дамыту үрдісінің ойлау жүйесіне сүйену принципі. Осы мәселелер жетекші рөл атқарған кезде тіл дамыту жұмыстарын ұйымдастыру және жүргізу өнімді жеміс бермек, оқушының ой-өрісін кеңейту, дүниетанымын, көзқарасын қалыптастыру, сөздің мағынасын түсініп, орынды қолдана білуге үйрету, сөйлеу, жазу дағдыларын жетілдіру жұмыстарының бәрі тіл дамыту мәселесіне келіп саяды.

Тіл дамытуға қоятын талаптар:

- Сөз мазмұнды болуы тиіс; сөйлемдегі сөздің мәнін, мағынасын толық түсіну.
- Сөз жүйелі болу қажет; оқушының өзінің ойын ауызша немесе жазбаша беру кезінде, ойға байланысты негізгі сөзге аса назар аударады. Келесі айтылатын ой бір ойдың жалғасы болып, ондағы қолданылатын сөздер қолданылмайды. Хабарлауды логикалық жүйеде аяқтау қажет.

- Сөз нақты және анық болуы керек, яғни, сөздерді сұрыптап қолданады, тілдік құралдарды таңдайды.

- Сөз мәнерлі болу керек, тыңдаушы мен оқырманның сезіміне әсер ететіндей ойластырылуы қажет.

- Сөз қолайлы және түсінікті болуы керек. Бұнда оқушының жас ерекшелігін, білім көлемін есепке алу маңызды рөл атқарады. Жоғарыдағы талаптарға қоса қазақ әдеби тіл нормасы көлемінде жүргізілуі талап етіледі [2,77].

Тіл дамыту бойынша өткен материалдар негізінде жаңаны түсіну, оларды ұштастыра байланыстыру мәселелері де кеңінен ескеріледі. Сондықтан да өскелең ұрпақты халқымыздың өткені мен бүгінгісін, оның тарихын, ұлттық мәдениетін, жақсы дәстүрін танытып, сөз өнерін қастерлей білуге баулуда тіл дамыту жұмыстарын тиімді жүргізе білудің маңыздылығы ерекше.

Тіл дамыту сөйлеудің түрлі жолын: мәтін, жаттығу, анықтама, сурет, т.б. қамтиды. Тіл дамыту жұмысы оқушының жасына қарай байланыстырып сөйлеумен тығыз байланысты. Грамматика сабақтарында тіл дамытуға байланысты дидактикалық материалдың қызметі өте зор. Грамматикалық, орфографиялық тұрғыдан алынған мәтіндер, жаттығулар белгілі бір анықтаманың төңірегінде құрастырылады. Терме мәтіннен гөрі тұтас байланысты ойы, белгілі бір тақырыпқа арналған қысқа да болса тұтас оқиға баяндалатын тәрбиелік мәнді мәтін болғаны жөн.

Сонымен, тіл дамыту жұмысы қазақ тілі сабағының барлық дерлік кезеңінде сыналай енгізу арқылы үнемі жүргізіліп отырады. Ол оқушылардың ойлау қабілетін, сөздік қорын байланыстырып сөйлеу дағдыларымен бірлікте болады. Бұдан шығатын қорытынды: басқа тілді меңгеруде жүргізілетін сабақтардың бәрінде тіл дамыту жұмысы орындалады. Мұндай жұмыс жүргізбейінше, тілді толық түрде меңгеріп, үйрену мүмкін емес.

Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мамандары алдында тұрған міндет - ол туған тілімізді өзге ұлт өкілдеріне оны саналы түрде, жетік меңгерту болып саналады. Қазақ тілін жай ғана білу емес, үйреніп, соған қоса мәдениетті сөйлеп, сауатты жаза білуі керек. Әрине, алдымен меңгертіп отырған тілімізге оқушылардың қызығушылығын, зейінін, талпынысын, сөздік қорын байытуда көп жұмыс істеуіміз керек. Ол үшін мұғалімнің өз мәдениеті, сауаттылығы, білім дәрежесі өте жоғары болуы тиіс.

Қазақ тілі әдістемесіндегі тіл үйретудің, сөздік қорын байытуда тіл дамыту жұмыстарының ең үлкені – мәтін бойынша жұмыста көрсеткен компоненттердің ұштасып қолдану қажет.

- Тіл дамыту, сөздік қорын байыту жұмыстарының ішінде елеулі орын алатын мәтін бойынша жұмысқа қазіргі таңда ерекше көңіл бөлу.

- Оқушылардың осы жұмыс түрін қолданған кезде қызығушылығын арттыру үшін әр түрлі тиімді тәсілдерді қолдана білу.

- Мәтінмен жұмыс істеуді тек тіл дамыту, сөздік қорын байыту мақсатта ғана емес, басқа да тиімді мақсатта қолдану.

- Оқушылардың өзіндік ізденістеріне, өзіндік талпыныстарына жол ашып, мүмкіндік туғызу.

- Осы жұмыстардың орындалуы мен іске асуы әрине біздердің, болашақ ұстаздардың қолында [3,84].

Сондықтан да оқушылардың сөздік қорын толықтырып, байытқанда ғана олардың тіл үйренуге белсенділіктері артады және пәнге деген қызығушылығы артады. Сөздік қоры молайып, өз ойын түсінікті әрі нақты, еркін жеткізе алатын шәкірттер ғана болашақ тіліміздің мәртебесін жоғары деңгейге көтеретініне нық сенім туғызады.

Әдебиеттер

1. Құлмағанбетова Б. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы:Кітап,1987. - 277б.
2. Исабаев Ә. Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері (көмекші оқу құралы). – Алматы:Қазақ университеті, 1993. - 160 б.
3. Әбдікәрімова А., Әбдіғалиева Т., Шаймерденова К. Қазақ тілін оқыту әдістемесі.Практикалық және лабораториялық жұмыстар.- Алматы: Ана тілі,1999. - 211б.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРДІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Абильдина С.Қ.

*Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Қарағанды*

Копбалина К.Б.

*Оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі, Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды*

Амирова К.Н.

*Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының магистранты
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Қарағанды*

Аннотация. Статья раскрывает содержание понятия «исследовательская деятельность учащихся» и эволюцию развития данной понятий. Выделяются и описываются характерные особенности исследовательской деятельности младших школьников.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, развитие, исследовательский метод, познавательная деятельность.

Summary. The article reveals the content of the concept of "student research" and the evolution of the development of this concept. The characteristic features of the research activities of younger students.

Key words: research activities, development, research method, cognitive activity.

Ел Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арнаған «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында «Барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруды жеделдету қажет. Цифрлық білім беру ресурстарын дамыту, кең жолақты Интернетке қосу және мектептерімізді видеоқұрылғылармен жабдықтау жұмыстарын жалғастыру қажет» дей отырып, білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс екендігін баса айтқандығы баршаға мәлім [1].

Білім мазмұнын жаңарту жағдайында оқушының білімді игеруде зерттеушілік қызметке тартудың маңыздылығы артып отыр.

Зерттеушілік қызмет мәселесінің тарихы өте терең, өйткені көптеген ғалымдар бұл мәселемен ұзақ жылдар бойы айналысып келеді. Зерттеушілікке оқытудың негіздері туралы Сократ сұқбаттарында, белгілі риторик Квинтилианның еңбектерінде, сондай-ақ қайта өрлеу дәуірінің педагог-ойшылдарының (Ф.Рабле, Т.Мор, В.Да-Фильтре) ілімдерінде де кездестіруге болады, олар таным белсенділігі туралы, балаларды ғылымға икемдеу, тарту қажеттігі туралы айтқан [2].

Я.Коменский, Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо, И.Песталоцци, Ф.Дистервег және т.б. балаларды оқыту мен тәрбиелеудің аса маңызды міндеттерінің бірі оқушылардың бойында «білім іздеу рухын» ояту деп санаған, оқушыларды бақылауға, эксперименттер жасауға, қорытындылар жасауға үйреткен. Дидактиканың негізін салушы Я.Коменский, алғашқылардың бірі болып, баланы оқытудың тиімділігі – басқа біреулердің түсінгендері мен байқағандарын тұтынушы ретінде емес, «ақиқатты тұңғыш ашушы» сияқты сезіндіру түрінде оқыту деп санаған. Я. Коменский құбылыстар мен заттарды бақылағанда «біреудің көзімен», «біреудің ақылымен» емес «...әрбір оқушы барлығын өзі зерделеп, өзі сезінетіндей» етіп ұйымдастыру керек деп атап көрсетті [3].

XVII ғасырда өмір сүрген ағылшын философы, педагог Дж. Локк тәрбиелеудің басты міндеті білімді әр ғылым бойынша жинақтай беру емес, «...ақыл ойды кез келген ғылымға барынша, ең жоғары дәрежеде қабілетті болып шығатындай етіп дамытып, бейімдеу», яғни баланы білімді өз күшімен ізденіп табуға дайындау деп жазды [4]. Ағартушы, философ Ж.-Ж.Руссоның пікірі бойынша, баланың дамуындағы аса маңызды мәселе оның жеке практикалық тәжірибесі болып табылады, ол бақылаулар мен эксперименттер жасау барысында заттар мен құбылыстарды өз күшімен зерттеудің негізінде түзіледі. Бала ғылымды зерделегенде жаттап емес, оның сырын өзі ашып, тереңіне үңіліп зерделеуі керек. Тәрбиелеушінің міндеті, баланың қызығушылығын оятып, оқып-үйренудің әдістерін үйрету [5].

Швейцариялық педагог И.Песталоцци білімнің қайнар көзі табиғаттағы құбылыстар мен үдерістерді өз күшімен зерттеуде жатыр, деген пікірді ұстанған. Мұндай қызметте бала дамиды, логикалық түрде ойлауды үйренеді, фактілерді салыстырып, қорытады және осының негізінде ұғымдар туындайды. Оның оқыту жүйесі (элементарлық білім беру теориясы) тұлғалық дамуды қамтамасыз ететін осы зерттеуге де жақын. Дамыта оқыту, И.Песталоццидің пікірі бойынша, бақылаудан тәжірибеге, тұжырымдар мен қорытуларға, білімдерді жинақтауға жетелеуі тиіс [5].

Неміс педагогы Ф. Дистервег аса маңызды жалпыдидактикалық үш принциптің бірі – көркемөнерпаздық принципі (балалардың шығармашылық белсенділігін дамыту). Оқыту жолдарының бірі ретінде ол эвристикалық әдісті ұсынған, ол оның пікірі бойынша бастауыш мектепте өте маңызды, өйткені кішкентай балаға іздену, ойлау, білімдерді ашу мүмкіндігін береді. Оқытушы оқушының бойында ақиқатқа өз күшімен, өз ойларының, зерттеулерінің нәтижесінде жетуге ұмытылысты дамытуы тиіс. «Жаман оқытушы ақиқатты өзі айтып береді, жақсы оқытушы оны іздеп табуды үйретеді». Ресейде, XIX ғасырдың ортасында Дистервегтің идеялары өте танымал және кеңінен таралған болатын [5].

Оқу-зерттеушілік қызмет идеясы XIX ғасырдың екінші жартысында – XX ғасырдың басында қалыптасты. Бұл кезеңге осы әдістің шетелдерде іс жүзінде іске асырылуы сәйкес келеді. Азаматтық тәрбие беру теоретигі, және оның құралы ретінде еңбек мектебі идеясын ұсынушы, неміс педагогы Кершенштейнердің тәжірибесі өте қызықты. Ол оқытудың әдістері мен

жағдайларын өзгертіп, оқушылардың мүмкіндіктеріне қарай зертханалар мен шеберханаларда өткізілетін зертханалық, шығармашылық жұмыстарды, зерттеушілік қызметті енгізді [6]. Американдық философ, психолог, әлеуметтанушы, педагог Дж. Дьюи келесі шарттарды ескере отырып, дидактикалық жүйені әзірлеп шығарды: оқушыларды зерттеушілік жұмыстарға тарта отырып, олардың белсенділігі мен танымдық дербестігін дамыту; «ойлаудың толық акті» тұжырымдамасына негізделген проблемалық оқыту, оның кезеңдері мыналар болып табылады: қиыншылықты сезіну, оны табу және анықтау, оны шешудің негізгі ойын тұжырымдау (болжамдық шешу жолынан туындайтын гипотеза мен қорытуларды құрастыру, гипотезаны логикалық тұрғыдан тексеру, одан арғы бақылаулар мен эксперименттер арқылы гипотезаны қабылдау немесе жоққа шығару) [2].

Оқытудағы зерттеушілік тәсілдеме идеясының өзін ағартушы, алғашқы балалар журналының негізін салушы Н.И.Новиков алғаш рет XVIII ғасырдың екінші жартысында жария еткен болатын. Ресейдің ұлы қайраткерлері мен педагогтары Н.И.Пирогов, Н.Г.Чернышевский, Д.И.Писарев, Н.А.Добролюбов, К.Д.Ушинский және т.б. балалардың зерттеушілік қызметін теориялық тұрғыдан негіздеу проблемасына өз үлестерін қосты. Олар оқушылардың дербестігін, ғылыми ойлау, шығармашылық әрекет ету қабілеттерін дамыту қажет екені туралы жазды. Н.И.Пирогов мұғалімдерге оқушының ойын ояту қажеттігін, олардың ойлау қабілеттерін дамытуды, өзіндік жұмыс жасау дағдыларын үйретуді ұсынды. Д.И.Писарев зерттелетін құбылыстың түпкі мәніне дейін баланың өз күшімен жүріп өтуі, және оның кезінде бүкіл ғылымды ашқан ұлы ойшылдардың жүріп өткен зерттеушілік жолымен жүріп өтуі аса маңызды деп жазды. Ресейдің ұлы педагогы К.Д. Ушинский, өзінің педагогикалық тәжірибесін қорыта келіп, оқушылардың дербес, өзіндік қызметі «...кез келген табысты ілімнің бірден бір мықты негізін құрайды» деп санаған. К.Д.Ушинский де балаларды ой еңбегіне үйрету қажетті туралы жазды, көптеген әдістермен бірге «...баланы оқыту емес, оқып-үйренуге үйрету қажет» екенін көрсеткен.

Оқытудағы зерттеушілік бағытты әзірлеуге В.П.Вахтеров, Н.Ф.Бунаков, П.Ф.Каптерев, С.А.Рачинский және т.б. үлес қосты. В.П. Вахтеров баланың шығармашылық қабілетін дамытуға жетелейтін дамыта оқытудың жақтаушысы болған, осы тұрғыдан ол бастауыш мектептегі оқытуды жаңарту керек деген ұстанымын білдірген. Ол «ақиқатты қалай ашуға болатынын үйрету керек» деген ойды білдірген. Осыған байланысты мектеп оқушылардың бойында өз күшімен ойлауды дамыту үшін жағдайлар тудыруы тиіс, ол үшін бақылауды, эксперименттер жүргізуді, қорытуды, салыстыруды, қорытындылар жасауды, жіктелеуді, ғылыми әдістерді үйрету қажет. П.Ф.Каптерев алғашқылардың бірі болып оқытуда «генетикалық тәсілдеме» деп аталған зерттеушілік тәсілдемені қолданды. Бұл тәсілдеме оның ойынша оқыту үдерісінде ғылыми фактілерді қарастырып қана қоймай, сонымен қатар олардың ашылу тарихын зерделеуге де мүмкіндік береді. С.А.Рачинский болса, құрғақ формалистік оқыту әдісін сынға алып, баланың өздігінен білім алуға ұмтылысын оятуға ықпал ететін әдістер әзірледі [7].

Революциядан кейінгі кезеңде заманауи мектептегі зерттеушілік әдісті насихаттаған Н.К.Крупская мен С.Т.Шацкий болды, олар зерттеушілік әдістің арқасында оқушылардың бойында өзіндік зерттеушілік жұмыстың қарапайым әдістері мен тәсілдері қалыптасады деп санады. Зерттеушілік әдісті дамыту және оны заманауи мектептегі оқыту үдерісінде қолданудың негізін қалағандар Б.Е.Райков, К.Б.Ягодовский, В.Н.Верховенский, П.П.Лебедев болды. «Зерттеушілік әдіс» терминін XX ғасырдың басында (1911 жылы) Б.Е.Райков ұсынды. Ол бұл терминді былай деп анықтады: «Зерттеушілік әдіс дегеніміз оқушылар дербес бақылайтын немесе іс жүзінде қабылданатын нақты фактілерден туындаған қорытынды пікір». Б.Е.Райков, оқушылардың зерттеушілік жұмысын сипаттай келіп, бұл қызмет нақты факторларға дербес бақылау жасауға сүйенетін логикалық ойлаудың білгілі бір үдерісін білдіреді және ол төрт сатыдан өтеді: бақылау және мәселелерді қою; болжамды шешу жолдарын табу; болжанған шешу жолдарын зерттеп, оның ішінен ең дұрысын таңдап алу; гипотезаны тексеру және оны түпкілікті бекіту деп есептеген. Б.Е. Райков зерделенетін материалдың баланың ақыл-ойы енді ғана қалыптасып, дамып келе жатқан кезде, яғни білімнің бастапқы кезеңінде оқушылардың өздері қол жеткізген, тікелей меңгерген фактілерінің негізінде дербес зерттеулердің көмегімен қарастырылғаны өте маңызды деп санаған [8]. Осы кезеңде зерттеушілік әдістің әзірленуіне Б.В.Всесвятский, П.П.Блонский, А.И.Пинкевич, елеулі үлес қосты, олардың пікірі бойынша белсенділіктің ең жоғарғы сатысы – зерттеудің мақсатын оқушының өзі қойып, зерттеудің жоспарын өзі құрғанда және оны өз күшімен орындаған кезде жүзеге асырылады.

Мектептер кешенді бағдарламалар бойынша жұмыс істеген кезеңде (1923-1931 жж.) Ресейде оқытудың зерттеушілік әдісін шамадан тыс бағалау үрдісі орын алды. Зерттеулер, бақылаулар, практикалық жұмыстар, материалдарды кітап бойынша өзіндік зерделеу, экскурсиялар ұйымдастыру ең дұрыс, ең тиімді жалғыз жол деп саналды. Нәтижесінде «жұмыс кітаптары» бойынша зерттеулер жасаған оқушылар жүйелі де тұрақты білім ала алмады. Сондықтан, кейінірек зерттеушілік әдістен бас тартылып, сынға алынып, «әдістемелік әдебиеттер мен оқыту практикасында ұзақ жылдарға ұмытылды» [9].

1960-шы жылдардың басында, «жылымық» жылдары елдің қоғамдық өмірінде жастарды ғылым, техника, өндіріс, өнер саласындағы жоғарыбілікті мамандардың басшылығымен оқу-зерттеушілік қызметке тарту идеясы қайта жанданды. Осы жылдары әралуан мектеп үйірмелерінің, мектеп клубтарының жұмысы біршама белсендіріле түсті [10]. Одан әрі Ресейде оқытудағы зерттеушілік әдіске деген қызығушылық қайтадан қолға алынды, белгілі дидакттар мен әдіскерлер осы мәселеге бірқатар еңбектерін арнады (М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, В.Н.Федорова, С.Г.Шаповаленко, М.И.Махмутов және т.б.).

Зерттеушілік қызметтің көрініс беруін сабақтың дидактикалық мақсаты тұрғысынан қарастыруға болады: жана білімдер алу мақсатындағы зерттеулер; білімдерді қорыту мақсатындағы зерттеулер; білімдерді бекіту мақсатындағы зерттеулер. М.А.Данилов былай деп жазды: танымдық міндеттері элементарлық ғылыми зерттеулермен байланыстырылған оқу сабақтары өте маңызды болып табылады, оқыту кезінде оқушыларды «ақиқатты іздеу», оны негіздеу және

дәлелдеу үдерісіне қатысушы етіп көрсету қажет, өйткені осылай еткенде ғана дербес зерттеу жұмысының элементтері ең жақсы нәтижелерді береді». Б.П.Есипов зерттеушілік сипаттағы жұмыстың құндылығын былай деп атап көрсетеді: «... оқушының бақылау жасаудан бастап шығатын нәтижеге, қорытындыға жетуі үшін жүріп өткен жолы – ең құнды және ең мәнді жол. Зерттеушілік сипаттағы дербес жұмыстар оқушыны ғылымға жақындата түседі».

Қазіргі уақытта Н.М.Скаткин мен И.Я.Лернер ұсынған оқыту әдістерін оқушылардың оқу материалын меңгеру кезіндегі танымдық қызметінің сипатына қарай жіктелеу кеңінен таралған. Авторлар мынадай әдістерді ерекше атап өтеді: түсіндірушілік-көрнекілік; репродуктивтік; проблемалық мазмұндау; ішінара-ізвестірушілік; зерттеушілік. И.Я.Лернердің пікірі бойынша, зерттеушілік әдістің функциясы – оқушылардың шығармашылық, зерттеушілік қызмет тәжірибелерін меңгеруі үшін жағдайлар тудыру, соның барысында оқушылар субъективті ақиқаттарды ашады, өз жаңалықтарын ашу кезінде мұғалімнің тарапынан айтарлықтай қолдау табады. Н.М.Скаткин, оқушыларды тиісті дайындықтан өткізу кезінде зерттеушілік әдісті қолдану қажет, атап айтқанда, оқушылардың алдына бір проблемалық мәселе қойылады, ал олар осы проблема туралы ойларын ортаға салып, оны шешудің түрлі болжамдарын жасауға, осы болжамдардың дұрыстығын тексеруге, болжанып отырған тәжірибені ойластыруға, өз күштерімен тәжірибе жасауға, бақылау нәтижелерін белгілеуге, қорытындылар жасауға, оларды бастапқыдағы айтылған болжаммен салыстыруға, сыныпта іздестірудің барысы мен нәтижелері туралы баяндауға, жасалған қорытындының дұрыстығын қорғап шығуға тиіс болады.

М.И.Махмутов мектептегі зерттеулерді мұғалім оқушылардың алдына проблемалық жағынан әртүрлі болып келетін теориялық және практикалық тапсырмаларды қою арқылы ұйымдастыратынын атап көрсетеді. Ол зерттеу әдісін «жалпыдидактикалық әдіс» деп атаған. М.И.Махмутов, әсіресе қазіргі мектептегі зерттеушілік тапсырмаларының 20-шы – 30-шы жылдардағы мектептерде қолданылған тапсырмалардан өзгеше екенін көрсетеді: олар әмбебап сипатқа ие емес және оқушылар айналысатын басқа да қызмет түрлерімен үйлесімділікте қолданылады; практикалық жұмыстар теориялық білімдермен, олардың қолданылуымен тығыз байланысты.

П.И.Пидкасистый ілімді «зерттеушілік элементтерін қамтитын жеке танымның ерекше нысаны» деп түсіндірген, бұл ретте оқушы өзінің дербестігін барлық ақпаратты нық сеніммен бірден қабылдай салмау арқылы танытады, алдымен оны әртүрлі дереккөздер, эксперименттер мен тәжірибелер арқылы тексеріп көруге тырысады, туындаған сұрақтарға өз білімдерін, өз ойлау қабілетін пайдалана отырып өзі жауап іздейді. Оқушының жеке танымында ғылыми зерттеушілік элементтерін дамытудың негізгі жолы – оқыту үдерісінде проблемалық жағдайларды кешенді түрде қолдану». П.И.Пидкасистыйдың «танымдық оқу қызметіндегі дербестіктің, шығармашылық үдерістердің түпкі негізінде ең алдымен зерттеушілік ізденіске қажетті білімдердің, дағдылар мен бейімділіктердің саналы және нық меңгерілген көлемі жатыр» деп атап көрсетуі де өте әділ пікір.

Көптеген психологтар оқу үдерісіне зерттеушілік тапсырмаларды қосудың орындылығын негіздейді. Мысалы, Д.Н.Богоявленский былай деп жазады: «Кез келген мазмұн оқушы үшін оқу қызметіне бағыт беретін және ынталандыратын белгілі бір мәселеге айналғанда ғана оқу мәніне ие болады». В.В.Давыдов болса, оқу қызметінің құрылымындағы ерекшеліктер мен заңдылықтарды зерделеу қажеттілігін атап көрсетеді, өйткені олар ерекше түрде нақты зерттеушілік және іздестірушілік әрекеттерді өзгеше бір қырынан көрсетеді.

Біздің осы зерттеу жұмысымыз үшін балалардың зерттеушілік бастамашылдығын зерттеген А.Н.Поддьяков, оқушылардың зерттеушілік қызметін жобалау туралы жазған А.В.Леонтович, нәтижелі ойлау қабілетін дамыту туралы зерттеген А.И.Савенков сияқты психологтардың еңбектері аса маңызды. Бұл авторлар балаларды, оның ішінде бастауыш сынып оқушыларын да дамытудың маңызды құралы ретінде оқушылардың зерттеушілік қызметін ұйымдастырудың тиімділігін негіздеп, дәлелдеген.

Қорыта келе, біз бастауыш сынып оқушыларының оқу зерттеушілік қызметіне төмендегідей сипаттама беруге болады: бұл өзінің құрылымы жағынан мақсаттылықпен, белсенділікпен, мәнділікпен, уәжділікпен және саналылықпен сипатталатын ғылыми қызметке сәйкес келетін оқушылардың арнайы ұйымдастырылған танымдық шығармашылық қызметі. Бұл қызметтің нәтижесі – танымдық уәждемелер мен зерттеушілік дағдылардың қалыптасуы, оқушылар үшін субъективті тұрғыдан жаңа білімдер мен қызмет тәсілдерінің ашылуы болып табылады.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері // Егемен Қазақстан. - 2018, 19 қаңтар. - №32-33. - Б.1-3
2. Деттерер А.В. Введение в философию и историю образования. Учебное пособие.- Томск, ТГПУ-1998.- 270с.
3. Коменский Я. А. Великая дидактика. — М.: Изд. Дом Ш. Амонашвили, 1996. - 224 с.
4. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики /Сост. А.И.Пискунов-М.: Просвещение, 1981.-528с.
5. Әбілдина С.Қ. Педагогика тарихы.-Қарағанды, 2009.-
6. История педагогики: Учебное пособие/ Константинов Н. А., Медынский Е. Н., Шабаетова М. Ф. История педагогики. -М.: Просвещение, 1982.
7. Лушников А.М. История педагогики. Учеб.пособие для пед.высш. учебных заведений - Екатеринбург, Урал.гос.пед.ун-т, 1995. - 367с.
8. Райков Б.Е., Ульяновский В.Ю., Ягодковский К.П. Исследовательский метод в педагогической работе. - Л.: Госиздат, 1924. -68 с.
9. Казанцева Л. А. Дидактические основы применения исследовательского метода в условиях гуманизации образования: Дис.д-ра. пед. наук. - Казань, 1999. - 315 с.
10. Фомина Л.Ф. О некоторых тенденциях развития исследовательской деятельности школьников // Исследовательская работа школьников. - 2002. -№ 2. -С. 57-72.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Абсатова М.А.

*Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы*

Нысанбай А.Қ.

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы*

Аннотация. В статье рассматривается роль и место акмеологического потенциала будущего педагога. Авторы попытались дать характеристику и раскрыть структуру развития акмеологического потенциала педагога.

Ключевые слова: потенциал, акмеология, акмеологический потенциал.

Summary. The article discusses the role and place of the acmeological potential of the future teacher. The authors tried to characterize and reveal the structure of the development of the teacher's acmeological potential.

Key words: potential, acmeology, acmeological potential.

Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы: «Жаңа формациядағы мұғалімдердің қажетті санда және тиісті біліктілікте қалыптастыру, сонымен қатар еңбек нарығының сұраныстарына сәйкес келетін, азаматтардың кәсіби, қызмет жолында және жеке өсуіне ықпал ететін адами сапаларын дамыту қажет» деп көрсетілген. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында: «Біздің болашаққа барар жолымыз қазақстандықтардың әлеуетін ашатын жаңа мүмкіндіктер жасауға байланысты. ХХІ ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар керек» деп атап өткен. Заманауи жағдайда қазақстандық қоғамға адамгершілікті, ұтқыр және мәдениетті, әлеуметтік тұрғыда есейген, өз бетінше әрекет жасайтын, күрделі нарықтық қарым – қатынастар жағдайында тапқыр және іскер, белгісіздік жағдаяттағы өмірге бейім және ішкі жауапкершілік негізінде таңдау еркіндігіне бейім мамандар қажеттілігі туындап отыр. Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. "Мұғалім - өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатқан кезде оның мұғалімдігі де жойылады",-деп К.Д.Ушинский айтып өткен. Жоғарыдағы талаптардан бүгінгі білім беру жүйесінде негізгі идеялар өзгеріске ұшырады:

- өз таңдауыңның салдарынан жеке жауапкершіліктің болуы;
- «өзгелерге зиян келтірме» қағидасын ескере отырып өзінді жүзеге асыру;
- өз шығар шыңыңның (акме) нұсқаларын анықтау, ішкі өмірде өз әлеуетінді пайдалану, өз өміріңді өзің жобалау;

Қазіргі педагогикалық білім беруде болашақ мамандардың кәсіпке деген мотивациясын күшейту, олардың шығармашылық әлеуетін жетілдіру, тұлғаның шығармашылық әрекетке дайын болуын қалыптастыру арқылы кәсіби іс-әрекетте жетістікке қол жеткізу үшін жеке мүмкіншіліктерін анықтау мен пайдалануды қамтамасыз ету алдыңғы орынға шығарылады. Осы дәрежеге жету жас ұрпақтың дамыған ғылым мен техниканы жете меңгеріп, кәсіптік шеберліктің шыңына жетуге бағдарлануы жас маманның акмеологиялық әлеуетінің дамуына мүмкіндік береді. Бұл ретте кешенді ғылым ретіндегі акмеологияның алар орны ерекше [2]. Сонымен қатар акмеология бағытындағы ғылыми зерттеулер өз үлесін қосты. Олардың қатарында:

- кәсіби колледж оқытушысының акмеологиялық құзыреттілігін дамыту Н.А. Филонова;
- студенттердің өмірлік-маңызды құндылықтарын дамытудың психологиялық-акмеологиялық ерекшеліктері В.А. Семикова;
- педагогтың кәсібилігін дамытудың психологиялық –акмеологиялық моделі Л.В. Абдалиева;
- басшының кәсіби құзыреттілігін дамытудың акмеологиялық моделі Т.В. Крюкова;

Белгілі ғалымдар (А.А.Деркач [3], Б.Г.Ананьевтің [4], Н.В.Кузьмина [5] т.б.) «акмеология» ұғымын кемелденген адамның дамуы жөніндегі ғылым ретінде еңгізіп және өз еңбектерінде акмеологияны тұлғаның ашылмаған әлеуетін дамыту арқылы қарастырады.

А.А.Деркач пен Н.В.Кузнецов бойынша «акме»: адам үшін, оның белгілі бір уақыт кезеңіндегі кәсіптік дамуының деңгейін білдіретін психикалық қалып; ең жоғары өнімділік сәті, адам жасаған құндылықтардың ең жоғары мағыналы кезеңі. *Акмеология* - кәсіби шеберлік шыңына жетудің жолдарын, оның заңдылықтарын зерттейтін ғылым. «Акме» ұғымы кәсібиліктің шыңына шығу сол арқылы өмірде табыстарға жету, шығармашылық әлеуеттің дамуы мен адамның шығармашылық әрекет жағдайында ұзақ болуымен түсіндіріледі [6]. Акмеология – бұл адамның шығармашылық әлеуетінің шыңына қол жеткізудің заңдылықтарын, жолдарын, тәсілдерін, шарттарын және есею кезеңінде іс-әрекет барысында оның өзін-өзі жетілдіруінің амалдарын зерттейтін кіріктірілген ғылым.

Б.А.Тұрғынбаева бойынша педагог маманның АКМЕ жағдайға жету сатылары: шеберлік, кәсібилік, құзырлылық, акме. Педагогикалық акмеология педагог тұлғасы жетілуінің деңгейлері мен кезеңдерін, сонымен бірге «әлеует» деңгейін анықтайды.

Әлеует (Потенциал; лат. *potentia* — күш) — қолда бар және белгілі бір мақсаттарға қол жеткізу, қандайда бір тапсырмаларды орындау үшін жұмылдырылуы мүмкін құралдар, көздер, қорлар.

Кесте –1 Ғылыми басылымдардағы «Әлеует» ұғымының контент-талдауы

Автор	Түсінік	Сілтеме
Д.Н. Ушаков	Әлеует – қандай да бір дүниені жүргізуге, сүйемелдеуге, сақтауға қажетті құралдар, шарттар жиынтығы.	Түсіндірме сөздік «Орыс тілі» бас., Мәскеу - 1935-1940 жж.362-б.
С.А.Ожегов	Әлеует – қандай да бір қатынастағы қуаттылық дәрежесі, қандай да бір құрал, мүмкіндіктер жиынтығы. 2)Ішкі мүмкіндіктер.	Орыс тілінің сөздігі. 8-бас., Мәскеу - 1970ж.561-б.
А.М. Прохоров, М.Е. Гиляров, Е.М. Жуков	Әлеует – мүмкіндіктердің кең сыныбын сипаттайтын түсінік.	Кеңестік энциклопедиялық сөздік,«Кеңес энциклопедиясы» бас.; Мәскеу - 1979ж.1058-б.
Е.А. Иванникова	Әлеует – қандай да бір әрекет, қандай да бір функцияның ықтимал көрініс табуының дәрежесі. 2) Әлеует – қажет жағдайда қандай да бір мақсатта қолданылуы мүмкін барлық құралдар, қорлар, көздер жиынтығы.	Орыс тілінің сөздігі, ТЗ, 8-бас. «Орыс тілі» бас., Мәскеу – 1984ж.330-б.
Р.Корсини, А.Ауэрбаха	1) Әлеует - (лат. Potentia – күш) қандай да бір міндеттерді шешу, белгілі бір мақсаттарға қол жеткізу үшін қолданылуы мүмкін мүмкіндіктер, құралдар, қорлар, көздер.	Психологиялық энциклопедия «Аванта+» басп.,2-басп., СПб.: АҚШ – 2006 1096-б.
Ф. Н. Жакыпова	Әлеует адамның бар қабілеттерін тәжірибе жүзінде қолдануы мен пайдалануы тұрғысындағы осы шақты білдіреді (әлеует «ресурс» мәнін қабылдайды).	«Қазақстанның жоғары мектебі» Алматы, 2013ж. – 24-26-б. «Жоғары білімдегі заманауи тенденциялар».

Ғылыми зерттеулердегі әлеует түрлері біршама зерттелінген:

-*Шығармашылық әлеует* – ойлаудағы және міндеттерді шешудегі жаңашылдықпен сипатталатын интеллект аспекті (Д. Джери).

-*Еңбек әлеуеті* – бүгінгі таңда қолда бар және болашақта болжанатын елдің, өңірдің немесе кәсіпорынның еңбек мүмкіндіктері (Борисов А.Б.).

-*Тұлға әлеуеті* -темперамент, адам мінез – құлқы, оның тұлғалық пен шығармашылық мүмкіндіктері, іскерлік сапалары, қоршаған адамдармен қарым – қатынас құра алуы, сонымен қатар ішкі үйлесімділікке жету әдістері туралы білуге мүмкіндік беруші (Преображенская Н.А.).

-*Лидерлік әлеует* - бұл алынған коммуникативті – ұйымдастырушылық тәжірибені қалыптан тыс педагогикалық жағдаяттарды шешуде кәсібилікпен орындай алу мүмкіндігі және оқушы ұжымының барлық мүшелерінің үздіксіз тұлғалық өсуін қамтамасыз етуші режим (Вьюнова Д.С.)

Осы тұрғыда анықтама беріп өтсек, *педагогтардың акмеологиялық әлеуеті* - кәсіби және тұлғалық сапалар жиынтығымен сипатталатын, өзін-өзі жетілдіру, педагогикалық шеберліктің шыңына жетуі және өзін кәсіби тұрғыда дамытуға итермелейтін іргетасы деп қарастырдық. Жаһандану үрдісіндегі білім беру жүйесінде мұғалімдердің кәсіби акмеологиялық әлеуетін, қабілеттерін дамыту жолдары көптеген зерттеулерде ерекше зейінге алынған. Зерттеушілер біріншіден, психологиялық-педагогикалық білім беру мәселесіне жан-жақты көңіл бөлсе де, екіншіден, мұғалімдердің кәсіби-акмеологиялық дамуын жетілдіруге әрекеттенеді де, осы күнге дейін болашақ мұғалімдерді дайындау іс-әрекеті, олардың акмеологиялық кәсіби қызметін жетілдіру, акмеологиялық ойлау қабілетін дамыту, акмеологиялық әлеуетін даралау мәселелері теориялық, әдістемелік, деңгейде жеткілікті дәрежеде

дайындалмағаны байқалады. Акмеологиялық әлеуетті қалыптастыру арқылы кәсіби маманның шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттау арқылы, күтілетін нәтижелер болып табылмақ. Педагогтың ең маңызды кәсіби акмеологиялық әлеуетінің сипаты – көшбасшылық қабілетінде.

Жаһандану мен ғаламдастыру қатар жүріп келе жатқан бүгінгі таңда жеткіншектерге білім берудің сапасы мен деңгейін жан-жақты көтеруді жаңаша ойлайтын, оқыту мен тәрбиенің жаңа технологиясын күнделікті жұмысында қолдана білетін ұстаздардың ғана жұмысы жемісті болмақ. Қазіргі ғаламтор желісі қарқынды дамыған қоғамда деңгейлік курстан өткен педагогтардың желілік қоғамдастықтары құрылуда, бұл да педагог маманның акмеологиялық әлеуетінің өсуіне септігін тигізетін көрінісі.

Кәсіби акмеологиялық әлеуеті бар педагог деп жаңашыл педагогикалық қызметтің барлық түрлерін зерттеп, кез-келген педагогикалық жағдайда өзінің білімділігі, парасаттылығы, ақылдылығы, мәдениеттілігі, іскерлігі, шеберлігі арқылы шеше алатын, педагогикалық үрдістің нәтижесін жақсартуға ұмтылатын жаңашыл, әрі шығармашылықпен жұмыс істей алатын жеке тұлғаны айтуға болады. Осы қасиеттердің барлығы болашақта шығармашылықпен жұмыс жасайтын мұғалімнің бойынан табылуы тиіс. «Педагогикалық акмеология» және «педагогикалық шеберлік» ұғымдарын талдай отырып, М.М. Поташник олардың мағыналары жағынан ұқсастығын атап көрсетеді [7].

Болашақ педагогтың акмеологиялық әлеуетін дамытудың құрылымы төменгі суретте (сурет 1) көрсеттік.

Сурет 1 - Болашақ педагогтың акмеологиялық әлеуетін дамытудың құрылымы

Сонымен, «акме», «акмеологиялық әлеует» категориялары өзара байланысты және тәуелді бола отырып, педагог мамандардың акмеологиялық дайындығының құрылымдық компоненттері болып табылады. Қазіргі уақытта психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде еңбекке, іс-әрекеттің алуан түрлеріне адамның дайындығы феномені туралы теориялық және тәжірибелік материалдар жеткілікті жинақталған.

Мұғалімдердің кәсіби акмеологиялық әлеуеті сонымен қатар олардың жалпы кәсіби іс-әрекетке дайындығының арнайы түрі, психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттің жоғары тиімділігін қамтамасыз ететін акмеологиялық бағыттылығының көрінісі деп айтуға да әбден болады. Акмеологиялық дайындық іс-әрекет субъектілерінің акмеологиялық деңгейімен, оның тиімді іс-әрекетке, өнімді тұлғалық-кәсібилік дамуға бағыттылығын көрсетеді [8].

Акме шыңға қол жеткізу деп шеберлікті ғана емес, сонымен бірге аса маңызды тұлғалық-кәсіби қасиеттерді (мақсатқа талпынушылық, бастамашылық, ұйымшылдық және басқалары), мінездік ерекшеліктерін (табандылық, жауапкершілік және басқалары), интеллектуалдық қасиеттерді дамыту және шығармашылық әлеуетін ашуды да түсінеді. Нағыз кәсіби маманның қалыптасуы әрқашан маманның тұлғалық-кәсіби дамуымен байланысты, сондықтан біздің зерттеуімізде акмеологиялық әлеует кәсібиліктің негізгі қыры болып саналатын ең жоғарғы деңгейі ретінде қарастырылады.

Әдебиеттер

1. Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы. Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам. «Егемен Қазақстан» 10 шілде 2012 ж.
2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 18.08.2010 ж., ҚР Білім және ғылым министрінің №454 бұйрығы.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: ИПО «МОДЭК», 2004. - 752 с.
4. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания. - МОДЭК, 2005. - 320 с.
5. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии. – СПб.: Политехника, 2002. -189с.
6. Тұрғынбаева Б.А. Педагогикалық акмеология-Алматы-2017. -165 б.
7. Руководство и лидерство // Сб. науч. тр. - Л.: ЛГУ, 1973.
8. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. - М., 2001. - С. 11.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Асанбаева Е.Б.

*Аға оқытушы, магистр, қазақ тілі және әдебиеті кафедрасы
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті
Қазақстан, Павлодар*

Романқызы Г.

*Қазақ тілі және әдебиеті мамандығының 4 курс студенті
Павлодар мемлекеттік педагогикалық университеті
Қазақстан, Павлодар*

Аннотация. В статье рассматриваются улучшение и развитие функциональной грамотности в современном образовательном процессе. В буклете с вопросами показаны задачи, с которыми вы столкнулись. Определены важность грамотности.

Ключевые слова: образовательная грамотность, функциональная грамотность, работа с текстом.

Summary. In this article the ways of increase and development of the educational literacy introduced in modern educational process are considered. As an example, the tasks found in the books-questionnaires were given. The values of reading literacy are defined.

Key words: reading literacy, functional literacy, work with text.

XXI ғасырда оқушылардың білім сапасын тексеруде тест тиімді тәсіл ретінде көрініс тапты. Алайда «PISA-2009» зерттеулері бойынша Қазақстан Республикасының негізгі мектеп оқушыларының (15 жастағы балалардың) оқу сауаттылығы және жаратылыстану бағытындағы білім деңгейі төмен екендігі байқалды. Оқу сауаттылығы – адамның жазбаша берілген мәтінді түсіне және қолдана білуі, мәтін ішінен өзектісін анықтай білуі, мәтінді оқуда өз мақсаттарына қажеттісін ажыратып, өз білімдері мен мүмкіндіктерін кеңейту және оны әлеуметтік өмірде пайдалана білу қабілеті. Білім берудің маңызды міндеттерінің бірі – оқушыны әлеуметтік бейімдеу, әлеуметтенуге қалыпты жағдай жасау [1, 7]. Ал әлеуметтенудің алғышарты сауаттылық болып табылады. Оқу сауаттылығын енгізе отыра мынадай нәтижелерге жетуге болады:

- оқушыларға еркіндік берілгендіктен, терең әрі өзінше ойлайды;
- шығармашылық белсенділігі артады;
- дұрыс нәтижеге жету үшін жан-жақты ізденеді.

Оқушының үнемі тілін дамытып, сөйлеу тілін жетілдіріп, лексикалық қорын молайтып отыруымыз керек. Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің ең басты міндеті – білім сапасының деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Оқу сауаттылығын қалыптастыруда мәтінмен жұмыс істеудің түрлі әдістерін қолдануға болады. Тапсырмаларды орындау оқушылардың мұқият оқу, есте сақтау, талдау, жинақтау, мәтіндегі негізгі ойды анықтау, оқиға желісінің өрбуін ажырату, дұрыс болжам жасай алуы сияқты дағдыларын қажет етеді. Тілдік алғашқы терминдерді, ұғымдарды бастаған кезден оқушының оқу сауаттылығын қалыптастыруға мән беру қажет. Оқу сауаттылығын дамыту үшін берілген мәтін мазмұнына, ондағы әр сөйлемге мұқият назар аударуды қалыптастыру керек.

Оқу сауаттылығын тексеруге берілетін тапсырмаларды саралай келе, ондағы сұрақтарды мазмұны мен ерекшелігіне орай бірнеше түрге топтастырып қарастыруға болады. Олар: логикаға құрылған сұрақтар, пәндік сұрақтар, зейінге байланысты сұрақтар, пәнаралық байланысқа арналған сұрақтар және т.б.

Оқу сауаттылығы сұрақтарына дұрыс жауап бере алу үшін теориялық білімнің де болуы маңызды. Мысал үшін, мына мәтін мен оған ұсынылған сұраққа назар аударайық.

«Мәтінді мұқият оқып, мәтінге берілген тапсырмаларға дұрыс жауап беріңіз».

Құмырсқа – әлемдегі ең көп тараған жәндіктің бірі. Қазақ «құмырсқадай қажырлы», «құмырсқадай құжынаған», «құмырсқадай еңбекқор» деген тіркестерді бекер айтпаған. Олардың біз білмейтін қызық қыры көп. Оны ғалымдар зерттеп, бұқараға жеткізіп отыр.

Құмырсқаларды зерттейтін ғылым – мирмекология деп аталады. Осы мирмеколог мамандардың құмырсқадай тынбай талаптанып, қайнаған тіршілікті зерттеуі нәтижесінде бізге олар туралы көптеген қызықты деректер белгілі болды. Құмырсқа жер жүзінде ең көп тараған жәндік. Әлемдегі ең құрметті мимекологтардың бірі Эдвард Уилсонның есебі бойынша, бүгін жер бетінде 10 квадриллион, яғни онның 15 дәрежесіндей құмырсқа бар екен. Жан басына шаққанда, бір адамға миллион құмырсқадан келеді, ал жалпы үлесі барлық адамның үлесіндей *«Құмырсқадай құжынаған» тіркесінің мағынасына сай келмейтін қатарды көрсетіңіз.*

- A) Көп, быжынап кетті
- B) Нөпір болды, ығы-жығы
- C) Қаптап кетті, қайнады
- D) Қажырлы, еңбекқор
- E) Қайнаған, қалың [2, 2]»

Бұл мысалдан көріп отырғанымыздай, осы іспеттес сұраққа жауап беру үшін оқушы жалғыз мәтін мазмұнымен ғана шектеле алмайды, ондағы тұрақты тіркесті дәл табу үшін оқушының фразеологизм туралы теориялық түсінігі болуы керек.

«Әмір Темір тарихтағы жер жүзін бағындырған ең ірі қолбасшылардың бірі. 1336 ж. Кеш ауылында туылған. Жақсы тәлім алған Әмір Темір 1370 ж. Самарқандта таққа отырып Мәуринахрдың билігін қолына алды. Қытаймен Делиге дейінгі бүкіл Азияны, Ирак, Сирия және Измирге дейінгі Анадолыны басып алды. Қытайға жорыққа бара жатып 1405 ж. 20 ақпанда қайтыс болды. Қабірі Самарқандта. Өте данышпан және ұлы әмірші болған. Өте көп медресе және кітапханалар аштырған.

Шағатай Мемлекетінің құрамындағы Ташкенттің әкімі болған әкесі Тарағай – атақты Нақши шейхы Әмір Күлалды құрметпен жақсы көретін. Әмір Күлал Әмір Темірге шәкірттерінен Шәмсәддин Күлалды ұстаз қылып тағайындады. Самарқандтағы кесенесінде бас жағында ешқашан жанынан ажырамаған ұстазы Мир Береке, дәл алдында Әмір Күлалдың баласы Омар жатыр. Әмір Темірдің жастық шағында бір қақтығыс кезінде аттан құлап оң аяғы зақымданып, жарамай қалады. Оң қолының екі кіші саусағы сынады.

Осыған байланысты, әсіресе дұшпандары оны Тимур – Ланг (парсыша -Ақсақ Темір) деп атап кетеді. Оның үстіне 1941 жылы Кеңес Үкіметі тарапынан қабірі ашылған кезде, 1,70 метр бойымен, оң аяғы ақсақ болған денесін көреді. Қабірінің сыртында «Мазарымды ашқан адам менен де қорқынышты бір дұшпанға тап болады» деп жазылғаны айтылады. Қазба жұмыстарының ертесіне Гитлер Кеңес үкіметіне шабуылдайды.

Әмір Темір 34 жасында Белх билеушісі болды. Шыңғыс ханның ұрпағынан болған бір қызға үйленгені үшін Гурган (Күреган - ханның күйеу баласы) атағымен танылды. Отбасылық абыройын арттырды. Жұрттың өзін Шыңғыс ханның ізбасары деп танығаны үшін, бүкіл Түркістанға (Орта Азияға) билеуші болып Ұлы Түрік хандығының тағына отырды. Сонымен қатар Шыңғыс ханның орынсыз жойып талқандаған қалаларын қалпына келтірді. Басында қолдау көрсеткен Алтын Орда ханы Тоқтамыс оған қиянат еткен кезде барып мемлекетін құлатты. Бұл, тарихшылардың айтуынша, Әмір Темірдің ең үлкен қателігі болды. Осының арқасында орыстар осы жерлерге дейін жайылып үлкен мемлекет құра алғаны айтылады.

Мәтіннің стилі қандай?

- A) Ауызекі сөйлеу стилі
- B) Публицистикалық стиль
- C) Ресми іс-қағаздар стилі
- D) Ғылыми стиль
- E) Көркем әдебиет стилі [2, 5-6]»

Бұл жерде де мәтіннің қандай стильде жазылғанын табу үшін стиль туралы теориялық түсінік қажет.

Бір топ сұрақтар оқушының логикалық жүйелі ойлау қабілетін тексеруге бағытталады.

«Күн көңіл күйді көтеріп, күйзелістің алдын алады. Өз кезегінде, көңіл күйге жауап беретін заттар иммундық жүйені күшейтеді. Ультракүлгін сәулелер аздада жүріп жатқан көптеген процесстерді – тыныс алу, зат алмасу, қан айналу мен эндокриндік жүйенің жұмысын күшейтеді. Бұдан өзге, күн сәулесінің әсерінен аздамыз D дәруменін өндіреді.

Қызық дерек: Күн сәулесінің әсерінен синтезделетін D дәруменінің мөлшері мына факторларға байланысты: сәуле толқынының ұзындығы мен терінің әуелгі пигменттігінде. Күн астында таңертең және күн батада жүрген пайдалы, сонымен қатар, тері неғұрлым қара торы болса, күн сәулесі әсерінен D дәрумені соғұрлым аз өндіріледі.

D дәрумені кальций мен фосфор минералдарын сіңіруді реттейді. A дәрумені, кальций және фосформен бірігіп, ағзаны суық тиюден, көз және тері ауруларынан қорғайды. Тіс кариесі мен қызыл иек патологиясының алдын алады, сүйектердің, омыртқаның беріктігіне жауап береді, остеопороздан қорғайды. Алайда бұл ағзаны осы дәрумендермен қамдау үшін шыжыған күннің астында жата беру керек дегенді білдірмейді. Аздад

D дәруменінің қажетті деңгейін қалыпта ұстап тұру үшін жаз айларында аптасына 2-3 рет 5-15 минут қол мен бетті күнге қыздырып алса жеткілікті.

Жаз айларында қанша уақыт күнге қыздырыну керек?

- A) Аптаның үштен бір бөлігін, бір сағаттың төрттен бір бөлігін*
- B) Апта бойы, бір сағат толық*
- C) Аптаның екіден бір бөлігін, бір сағаттың үштен бір бөлігін*
- D) Аптаның бестен бір бөлігін, бір сағаттың үштен бір бөлігін*
- E) Аптаның төрттен бір бөлігін, бір сағаттың екіден бір бөлігін [2, 3]»*

Логикалық ойлау қабілеті жетілген, сұрақты математика пәнімен байланыстыра отыра шеше алатын оқушы бұл сұраққа дұрыс жауап бере алады.

Мәтінмен жұмыс кезінде оқушының зейінін, мұқият оқуын тексереті сұрақтар да мол кездеседі. Олар мәтіннің ішіндегі бір, тіпті кейде болмашы бөлшекке назар аударып, оқушының ақпаратты қаншалық ұғынықты оқығанын тексереді.

«Камбала – сүйекті балықтардың бір отряды. Денесінің үстіңгі жағы қарақошқыл дақты болып келеді, ал денесінің астыңғы жағы ақшыл түсті болады. Көпшілі түрлері теңіз түбінде бір бүйірлеп жатып тіршілік етуге бейімделген. Біраз түрі өрістеу кезінде өзендердің тұщы суларына өтеді. Камбаланың денесінің ұзындығы 6 см-ден 4,7 м-ге, ал салмағы бірнеше грамнан 300-330 кг-ға дейін жетеді. Құрсақ жүзбеқанаттары көкірек жүзбеқанаттарының алдыңғы тұсында орналасқан.

Камбалалардың қазіргі кезде 7 тұқымдасқа бірігетін 500-ге жуық түрі барлық мұхиттарда кездеседі. Олар, әсіресе, Тынық мұхиттың тропиктік белдеуінде кең тараған. Камбала ұсақ шабақтармен және теңіз түбіндегі омыртқасыз жануарлармен қоректенеді. Көпшілік түрі теңіздің жағалауға жақын жерлеріне уылдырық шашады. Уылдырықтан шыққан ұсақ шабақтары жартылай мөлдір түсті және торсылдағы болады, бірақ өсе келе олардың бас сүйегі симметриялы құрылысын жоғалтып, көзі бір жағына ауысады.

Камбалалардың глосса және өзен камбаласы секілді түрлері Каспий және Арал теңіздеріне жерсіндірілген. Арал теңізіне жерсіндірілген камбала түрлері басқа камбала түрлерінен арқа жүзбеқанаттарының ұзына бойында бұдыр төмпешіктері және денесінде болатын жұлдыз тәрізді ұсақ қабыршықтары арқылы ажыратылады. Бұлардың денесінің ұзындығы 37 см, салмағы 930 г-дай. «Каттегаттан Арал теңізіне дейін» деген Халықаралық дат-қазақ балықшылары Арал теңізіне келіп, камбала аулауға қажетті құрал-жабдықтар беріп, көмек көрсетуде. Қазақ балық шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты мамандарының дерегі бойынша Арал теңізі бассейнде камбаланың 4400 түрі бар.

Арал теңізінде кездесетін камбаланың ұзындығы:

- A) 25 см*
- B) 30 см*
- C) 37 см*
- D) 40 см*
- E) 47 см*

Камбала балығы ... кең тараған.

- A) Атлант мұхитының солтүстігінде*
- B) Үнді мұхитының батыс жағалауында*
- C) Тынық мұхиттың тропиктік белдеуінде*
- D) Арал теңізі*
- E) Тынық, Үнді мұхитында [3, 9-10]»*

Оқу барысында осындай сұрақ түрлерімен жүйелі жұмыс жасау арқылы білім беру сапасы мен нәтижесі артады. Тек бір бағытта ғана емес, жан-жақты өзін дамыта отыра, алған білімнің нәтижесінде оқу сауаттылығын қарқынды түрде дамытуға жол ашылады. Сұрақтарды топтастыра отыра, бір жүйелілікке келуге болады.

Білім сапасын арттыру үшін әр пән бойынша функционалдық сауаттылығын қалыптастыру маңызды. Функционалдық сауаттылық – адамның жасына немесе мамандығына қарамастан білімін үнемі жетілдіріп отыруы. Белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, өз бетінше шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс таңдай алуға деген қабілеттілік басты функционалдық сапаларға жатады.

Әдебиеттер

1. «Қазақстан мұғалімі» газеті, 31 наурыз. – 2012.
2. Сұрақ кітапшасы, 1611-нұсқа. ҚР, Білім және ғылым министрлігі, Ұлттық тестілеу орталығы – 2017.
3. Сұрақ кітапшасы, 31540-нұсқа. ҚР, Білім және ғылым министрлігі, Ұлттық тестілеу орталығы – 2017.

ҚЫЗ КОНЦЕПТИСІ

Ауезова Ш.С.

*Аға оқытушы, магистр, қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Ауезова М.

*І курс студенті, қазақ тілі мен әдебиет мамандығы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация: В статье всесторонне описываются антропонимы, топонимы, гидронимы связанные с концепцией «Девушка», этимология этих слов тесно переплетается с мировоззрением казахского народа и смысловыми особенностями значений имен.

Ключевые слова: антропоним, топоним, гидроним, концепция «Девушка», женщина, пол, гендерная лингвистика, родственные наименования.

Summary. In this article the author describes the linguistic feature of the concept “The girl's name” in the context to antroponyms, toponims, gidronims, etymology. There are a lot of examples of etymology toponim the Kazakh girls names connected with the nations outlook and specific ways of their life style.

Key words. Antroponim, toponim, gidronim, concept, ”girls name” woman, sex, gender linguistics, relalitive names.

Біз бұл мақаламызда «Қыз» концептісіне қатысты туындаған антропонимдер мен топонимдерді, гидронимдерді тұлғалық, мағыналық ерекшеліктеріне қарай талдап, кейбіреуінің түп - төркінін анықтауға тырыстық. Ұрпаққа жарасымды есім беру – ежелден келе жатқан халқымыздағы игі дәстүрдің бірі. Қазіргі қазақ есімдері сан жағынан көп те мол болумен қатар, құрамы мен құрылысы жағынан да әр алуан. Тілімізде өзінше бөлек, дәстүрлі

қазақ есімдері көп кездеседі. Сол себепті қазақ тіліндегі қызға қатысты есімдер өзінің әртүрлілігімен, сан қырлылығымен ерекшеленеді. Мысалы, қазақ тілінде жыныстық белгіні көрсету үшін ұрғашы (ұрғашы мал, ұрғашы қой); еркек (еркек бұзау); ұл (ұл бала); қыз (қыз бала) сияқты сөздердің қолданылатыны анық. Белгілі түрколог ғалым Л.Покровская өз еңбегінде түркі тілдеріндегі қандық, туысқандық қатынасты білдіретін атауларға ата (әке), апа (шеше), сіңлі, қарындас, аба, оғұл, қыз сөздерін жатқызады [1,94.]. Ғалымның бұл тұжырымынан біз гендерлік лингвистика тұрғысынан «Қыз» концептісінің ауқымының кеңірек екенін аңғарамыз. Қазақ тілінде сирек болса да жалқы есімдерге (адам аттарына) арнайы қосымшалар қосылып келіп те жыныстық мағынаны білдіреді. Мысалы, Сәлім (ер адамның аты) – Сәлима (әйел адамның аты), Кәрім - Кәрима, Кәміл - Кәмила. Атап айтқанда, қазақ халқының ұғымында қызға ат қоюда асыл металлдарды, қымбат тастарды, табиғат құбылыстарын, аспан денелерін негіз етіп алған. Соған орай біз тіліміздегі қызға байланысты антропонимдерді төмендегідей топтастырдық:

1) жанұяда ылғи қыз болып, ұлдың тууын күтіп жүргенде туған қызға Дәметкен, Дәмелі, Зәру, Жаңыл, болмаса, ендігі бала ұл болсын деген ниетпен Ұлберген, Ұлбала, Ұлжалғас, Ұлжан, Ұлболсын қояды. Құмықтарда Қызтаман (қыз жетеді), Ұлангерек (ұл керек) деген аттар қойған.

2) Қазақ халқының таным-түсінігінде қыздар сұлу, көркем болсын деген оймен төрт - түлік малда, аңда, затта, табиғатта нендей көркем, қадірлі, қымбатты заттар болса, соның атын ырымдап қойған. Мысалы, Марал, Гауһар, Маржан, Ботакөз, Танакөз, Ару, Қаракөз, Ақмарал, Қаламқас, т.б.) Аспан әлеміндегі денелер мен планеталардың атауынан жасалған қыз есімдері (космонидтер) тілімізде жиі кездеседі. Мысалы, Күнсұлу, Күншем, Айсұлу, Жұлдыз, Айқыз, Айжұлдыз, Шолпан, .

4) Ерлер мен әйелдерге ортақ есімдер: Айдын, Айқын, Асыл, Кенже, Манат, Жанат.

Жалпы қазіргі уақытта жігіттерге қарағанда, қыздар есімі өзінің саны жағынан да, формасы жағынан да ерекшеленеді. Қазақ тілінде қыздар есімі үшін гүл қосымшасы тән. Бұл қосымша қыз есімінің гендерлік көрінісі болып табылады. Мысалы, Айгүл, Нұргүл, Назгүл, Гүлжан, Гүлназ, Гүлмира. Осыған орай біз белгілі ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып, тіліміздегі қыз есімдерін төмендегідей топтастырдық :

1) Қазақ - араб тілдерінен енген есімдер: Нұрай, Фатима, Қадияша, Зухра.

2) Қазақ - иран тілдерінен енген есімдер: Айжан, Жауһар, Гауһар.

3) Қазақ - тәжік тілдерінен енген есімдер: Айбибі, Айтбүбі, Бибі.

4) Орыс тілінен енген есімдер: Мира, Оксана, Венера, Диана, Света.

5) Абстрактілі түсініктемеге байланысты есімдер: Сағида – «бақытты», Бәдіннұр - «өте күрделі», Дариға - «көңілі кең», Нағима – «мейірімді», Жәмила – «қымбатты». Белгілі атақты поляк антропонимисі Т.Милевский жеке есімдер жай атауларға қарағанда, өзінің таңдау еркіндігімен ерекшеленеді дейді. Олай болса қазіргі кезеңде заман талабына сай жеке есімдерді таңдау қоғамдық талғамға байланысты және қазіргі антропонимикалық нормаға негізделген деп толық сеніммен айта аламыз. Ұлан-байтақ алқапты алып жатқан, табиғаты сан

қилы болып келетін еліміздің жер-суына ерте замандардан бері сан алуан атаулар қойылып, олар түрлі өзгерістерге ұшырап отырды. Ұшы-қиыры жоқ кең алқапта қазақ халқының негізін құраған ру - тайпалық одақтар көшіп - қонумен жүрді. Сондықтан олар кең даланың табиғат ерекшеліктерін, өзіндік сипатын жете тани білген және соған лайық атауларды да дәлме - дәл тауып қоя білген. Жалпы Қазақстандағы жер-су, тау атауларын лексикалық құрамына және мағыналық ерекшеліктеріне қарай төмендегіше топтауға болады:

1) ру - тайпа, халық аттарына қойылған атаулар;

2) тарихта болған кісі есімдерінен қойылған атаулар: а) көне түркі және қазақ тіліндегі атаулар; ә) араб - иран тіліндегі атаулар; б) монғол тіліндегі атаулар. Аталған жайттарға байланысты қазіргі тіл білімінде бірқатар белгілі ғалымдар жер-су, тау атауларының этимологиясын зерделеуге тырысқан. Ә.Қайдар, Р.Сыздықова, Ә.Нұрмағанбетов, Т.Жанұзақов, Н.Уәли өз зерттеулерінде комплексті әдісті пайдалана отырып, тіліміздегі жер-су, тау атауларының шығу төркінін қарастырған. Қазақ даласында әйел жынысына байланысты бірнеше жер-су, тау атаулары кездеседі. Ғалым А. Байғұтова өз зерттеуінде: «Қазақтың еншісіне тиген байтақ даламыздың қай бұрышын алсақ та, әйел - анаға арнап тұрғызылған ғажайып кесене, әсем мұнара, өшпес ескерткіштер, тіпті тұтас қаланың аты да бар», - деп көрсетсе, ал белгілі этнограф ғалым А.Сейдімбек өз зерттеуінде былай дейді: «Сырдария бойындағы Көккесене, Бикем мұнара, Сарысу бойындағы Белең - ана, Болған ана, Арал түбіндегі Бегім ана күмбездері өзінің сыр - сымбатымен қайран қалдырады. Бір ғана Оңтүстік Қазақстан облысының аумағында қыз балаға, әйел - анаға қатысты сандаған топонимдерді кездестіруге болады: Домалақ ана, Қарашаш ана, Сыланды ана кесенелері, Қатынқамал, Қырық қыз, Қызсиген, Келіншектау» [2, 402 б.]. Жалпы қазақ даласында әйелге қатысты қатын, ханым, бике, бегім сияқты атақ - дәрежені, лауазымды көрсететін топонимдер мен гидронимдер көптеп кездеседі. Мысалы, Ақмола облысындағы Тасбике өзені, Жезқазған жеріндегі, Ұлытаудағы Қаным өзені, Қарағандыдағы Бикеш тауы соған дәлел бола алады. Тіліміздегі қызға байланысты туындаған жер-су-тау атауларын былай деп жіктеуге болады:

1) Нақты тарихта болған қыз атымен аталған жер - су - тау атаулары: Балқаш көлі, Таңсық елді мекені, Ақсәуле тауы, Қостанай қаласы, Данабұлақ көлі, Баршынкент қаласы. Мысалы, топонимдердің ішінде Қостанай қаласының атауына қатысты ел аузында бірнеше аңыз - әңгімелер бар. Соның ішінде біреуі тарихта болған қыз есімдерімен байланысты. Сол аңыздың қысқаша мазмұны мынадай: «Ертеде бір кедей өзін және егіз қыздары Қос пен Танайды асырау үшін байға жалданып жұмыс істейді. Күндердің күнінде бай мен кедей арасында жерге қатысты дау шығады. Бай өктемдігін көрсетіп, кедейдің жерін тартып алады да, өзін елден қуып жібереді. Кедей Тобыл өзенінің бір сайына келіп жайғасады. Кедейдің сорына бір күні екі сұлу қызы ішқұсадан, аурудан өледі. Ол қыздарын Тобыл өзенінің жағасына жерлейді. Өтіп бара жатқан адамдар ол жерге ұзақ уақыт тоқтап, кейде қонып қалатын болған. Кейінірек ол жер халық арасында қыздардың атымен Қостанай аталады».

2) Эвфемизм мен діни нанымға байланысты атаулар: Қызау өзені, Сұлу көл жерді мекені.

3) Санға байланысты атаулар: Жетіқыз – Жезқазған жеріндегі, Ұлытау өңіріндегі өзен. Халық аузындағы аңыздарға қарағанда, жеті қыз суға шомыламыз деп суға кетіпті деген аңыз бар. Қырыққыз қала – қаланың негізін қырық қыз салдырды деген аңыздың желісі бойынша аталған.

4) Әр түрлі метафоралы атаулар – Қызбел елді мекені, Қыземшексай өзені, Қыземшек тауы, Қыздың басы жер атауы, Қызауыз жота. Жер – су - тау атауларын салыстыру, теңестіру негізінде басқа объектілермен ұқсастығына қарай қойылған. Мысалы, «Қызбел – Торғай жеріндегі, Жанкелдин ауданындағы қырқа атауы. Ел аузындағы аңыз бойынша, қыратты жерге алыстан қарағанда жатқан қыздың бейнесін елестетіп, орта шенінде жота жіңішкеріп, қыз беліне ұқсатудан «Қызбел» атанған. Ертедегі түркі жазба ескерткіштерінде (М.Қашғаридың сөздігінде) «қыз» сөзінің бірнеше мағынасы бар. Соның бірі – «сараң, сығырдаң. Бірінші сөздің түбіріне сол мағына сәйкес келеді. Өйткені жалпы бұл өңірде бұлақ көзі тапшы. Ал, «бел» сөзі кейбір түркі тілдерінде «төбе, төмпешік» деген ұғымды білдіреді. Осыларға сүйенсек, қазіргі ұғым-түсінігімізде «сараң төбе» дегенді білдіреді» [3, 34 б.]. Қызауыз – Қаракөңгір өзенінің солтүстік-шығысында, Ұлытау өңірінде орналасқан, биіктігі 616,3м жота. Қыземшек – Қызылжар өңірінде орналасқан, биіктігі 506,3м тау. Таудың тіп - тік болып тұруына қарай қыздың емшегіне ұқсату, теңеу жолымен алынған топоним. Қыздың басы – Орталық Қазақстандағы Ақтоғай ауданында орналасқан жер атауы. Топоним аңыз - оқиғаға байланысты да қойылуы мүмкін.

5) Қыз бұйымдарына байланысты атаулар: Қызылорда облысындағы Мақпал көлі, Жамбыл облысындағы Қамқалы елді - мекені, Ақмола облысындағы Маржан көл, Алматы облысындағы Қарқара өзені, Семей өңіріндегі Абыралы, Жалаулы, Моншақты, Домбыралы елді - мекендері, Орталық Қазақстандағы Қарқаралы, Қызылбелбеу, Құбажон елді - мекендері, т.б. Мысалы, бір ғана «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» жырында аталған топонимдердің дерлік барлығы кездеседі. Бұл туралы ғалым Ә.Қайдар өз зерттеуінде былай дейді: «Поэма сюжетіне өрілген аңыз-атаулардың көпшілігі бұл күнде реальді географиялық объектілер болып саналады.

Сондықтан оларды зерттеудің ғылыми мәні зор. Бұдан біз жоғарыда аталған жер – су - тау атауларының халықтық ат қою дәстүріне жат еместігін аңғарамыз. Тілімізде, әсіресе, қыз сөзімен байланысты гидронимдер көптеп кездеседі. Мысалы, Қызқұдық – Шымкент облысындағы өзен атауы, Қыздаркөл – Жамбыл облысындағы, Қыз – Ақтөбе облысындағы көл атауы. Бұл гидронимдерде халқымыздың өткен өмірінің, тарихтың іздері жатыр.

Қорыта келгенде, бүгінгі таңда қазақ ономастикасының гендерлік қырын жан-жақты екшелеп, тарихи тұрғыдан болмасын, әлеуметтік қоғам тұрғысынан болмасын зерттеп зерделеудің аса маңызы зор. Өйткені қарқынды дамып келе жатқан гендерлік лингвистика бағытының тіл білімінде үлкен төңкеріс жасары әбден анық. Себебі қазіргі кезде аталған саланың термин жүйесі қалыптасуда, жаңа, тың қолданыстар белең алуда. Мағынасы беймәлім, шығу тегі жұлбақ

кейбір топонимдер мен гидронимдерді гендерлік лингвистика тұрғысынан зерттеп анықтау, саралау олардың тұңғық сырын ашады, құпия жайын айқындай түседі. Ал әрбір осындай тілдік құбылыстардың шығу төркінін, пайда болу тарихын анықтау барысында күтпеген жаңалықтарға тап болуымыз ықтимал. Өйткені тіліміздегі әр атауды, әрбір есімді қоятын да, атайтын да, түстейтін де дана халқымыздың өзі.

Демек, әрбір тілде, белгілі бір тілдік қолданыстарда өзіндік дәрежеде халық тілі, мәдениеті мен әдет - ғұрпы, таным - түсінігі, жыныстық ерекшелігі, әлеуметтік қоғамының ізі мен бедер белгісі бары сөзсіз. Олай болса, қазақ ономастикасының сан салалы маңызды мәселелеріне зейін қойып, гендерлік лингвистикалық, когнитивті лингвистикалық, этнолингвистикалық, әлеуметтік лингвистикалық қыр - сырын ашып, зерттей білу, лайықты еңбектер беру келелі де зәру мәселелердің бірі болмақ.

Әдебиеттер

1. Шоқым.Г. Гендерлік лингвистика негіздері. – Алматы: Экономика, 2012.
2. Нұрмағамбетұлы Ә. Жер – судың аты – тарихтың хаты. Алматы, 1994.
3. Сейдімбек А. Қазақтың ауызша тарихы. Алматы, 2008.

ТУЫСТЫҚ АТАУЛАРДЫҢ ХАЛЫҚТЫҚ ҚОЛДАНЫСЫ

(Сейіт Кенжеахметұлының “Әдет-ғұрыптың беймәлім 220 түрі” еңбегі бойынша)

Ауезова Ш.С.

*Аға оқытушы, магистр, қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье рассматриваются национальные особенности имен, обращение к близким родственникам из соблюдения уважения и почести передаваемые из поколения к поколению. Автором взяты более 220 примеров имен которые приводятся в книге известного этнографиста С.Кенжеахметова о традициях и обычаях казахского народа.

Ключевые слова: родственные обращения, обычаи и традиции, жеті ата, ру, предки, отец, мать, ребенок.

Summary. The article considers the ways of calling closest relatives due to the ancient traditions of our ancestors used in the books by S.Kenzheakhmetov, Kazakh ethnographer who examined the traditions and culture in the nation by finding out about 220 list of names for calling relationship of families.

Key words. Calling relatives, customs - traditions, zheti ata, ru-tribe, ancestors, father, mother, child.

Әр халықтың қайталанбайтын ұлттық ерекшеліктерін, өзіне тән өзгешеліктерін құрайтын әдет-ғұрып лексикасы бар. Ол рухани дүниені де, материалдық дүниені де түгел қамтиды. Солардың ішінде өзінің ғасырлар қойнауына кететін терең тарихымен, жүйелі құрылымымен, мәдениетаралық

коммуникация үшін ерекше маңызды танымдық құндылықтарымен ерекшеленетін сөздер тобы – туыстық атаулар. Қазақ тілін түркі тілдерінің ішінде туыстық атауларға ең бай тіл ретінде атауға болады. Қазіргі түркі тілдерінің арасындағы сөз байлығы мол тілдердің көпшілігі бұл мәселеде қазақ тіліне тең келе алмайды [1].

Туыстық атау сырлары қазақ халқының тек тану дәстүрі бойынша әр азаматтың үш жұрты болады. Олар: ағайын яғни өз жұрты, нағашы жұрты және қайын жұрты. Бұл үшеуі де жанашыр, сүйеніш, қорғаныш болып саналады. Халық осы үш жұртына былай деп баға берген екен: Өз жұртың - күншіл, бар болсаң көре алмайды, жоқ болсаң бере алмайды, жақсы болсаң күндейді, жаман болсаң жүндейді. Қайын жұртың - міншіл, қолыңның ұзындығына қарайды, жағанның қызылдығына қарайды, берсең жағасың, бермесең дауға қаласың. Нағашы жұртың - сыншыл, жақсылығына сүйінеді, жамандығына күйінеді, әрқашан тілеуінді тілейді, тілеуқор қамқоршы болады. Тегін айтылмаған бұл қағидалардың шындығы да бар. Туыстық негіз бен атаулар осы үш жұрттан басталып, жақындық, іліктік қатынас «ағайын», «туыс», «нағашылы-жиенді», «ілік», «жамағайын», «жекжат», «жұрағат», «құдандалы» деп аталады. Мұны бір сөзбен «туыстық атау» дейміз. Қазақтар үш жүзге, тайпаларға, руларға бөлінгенімен бірін-бірі бөтен санамаған. «Сұраса келе қарын бөле шығамыз» деп аты-жөнін, іліктік қатынасын да сұрастырып, біліп отыру дәстүрге айналған. «Мыңның түсін білгенше, бірдің атын біл» дейді. Бұл қазақ үшін бұлжымас заң. Оны айтамыз-ау «қаны бір қазақпыз» деп бүкіл үш жүздің азаматын, «түбі бір түркіміз» деп қырғызды, башқұртты да, «өзбек - өз ағам» деп оларды да бауырына тартатын бауырмал халықпыз. Жалпы қазақ халқы кімді де, қай ұлтты да сыртқа теппеген, қайта жақын тартып жанаса жүрген. Ал өз қандасына келгенде, әрине «қанына тартпағанның қары сынсын» деп барын ортаға салған, қауымдасып, туыстықтың туын, ер, ел намысын жоғары ұстаған.

Халқымызда туыстық, іліктік қатынастардың көптеген атаулары және оның соған лайық жол-жоралғылары да бар. Халықтың сол атауларын, оның сырларын білгеннің зияны жоқ. Ескерте кететін бір жәй туыстық қатынас пен атаулар жігіт жағынан көрсетіледі.

Өз жұртың - күншіл, бар болсаң көре алмайды, жоқ болсаң бере алмайды, жақсы болсаң күндейді, жаман болсаң жүндейді [2].

Ағайын жұрт - деп бір рудан, тайпадан өсіп, өрбіген ұрпақтар қауымы мен бірлігін айтады. «Ағайын» немесе «туыс» деп те атала береді. Бұлар бір қауым, бір ауыл болып бір-біріне қамқорлық жасап, қиын сәтте қол ұшын беруге міндетті. Туыстар тату, бірлікшіл, бір-біріне қорғаныш болуы керек. Ағайын, туыстан бөлініп кеткендерді жақындары өте жек көреді. «Бөлінгенді бөрі жейді» деген бар.

Туыстар жеті атаға дейін туыстықты үзбейді және қыз алыспайды. Қазақтың бұл заңының ғылыми-генетикалық жағынан да дәлдігі анықталып отыр. Жеті атаға толғаннан кейін ру ақсақалдары, дін басшылары жиылып, боз бие сойып, баталасып, бәтуаласып қыз алысып, қыз беруге рұқсат етеді. Бұл дәстүр бүгінге дейін сақталып, әрі жалғасып келеді.

Қазақ халқы тек руласын ғана емес одан әрідегі қандас тайпалардан тарағандарды да жақын тартып туысқан болады. Мысалы, солтүстік облыстарда жүрген екі-үш үй жалайыр болса, немесе оңтүстікте жүрген екі-үш үй арғын немесе керей болса, олар бірін-бірі туыспыз деп жақындаса, араласа жүреді. Бұл өте жақсы қасиет. Кеңес кезінде мұны «жершілдік», «рушылдық» деп теріс бағалайтын кер кезең келмеске кетті. Ағайынға, туысқа жақын жүру бірлік кепілі. «Қарға тамырлы қазақпыз» - деп, халқымыздың өзі айтқандай туыстық, іліктік достық пен ынтымақ белгісі. Өйткені, «бірлік бар жерде - тірлік бар». Мысалы:

Туысы бірдің - уысы бір.

Туысқан өкпеге қиса да, өлімге қимайды.

Туысы жаман туғанын жамандайды.

Ағайын-туыс кімде жоқ, сыйласпаса жат жуық.

Ағайын - ағайынның айнасы.

Ата - әкенің әкесі. Жеті атадан санағанда үшінші ұрпақ. Ел-жұрт «ақсақал» деп құрмет тұтатын қадірлі ел тұтқасы. Мұндай кісілерге төрден орын беріліп, әрқашан құрмет көрсетіледі. Оның жолын кесіп өтуге болмайды. «Ауылында қартың болса, жазып қойған хатпен тең» дегендей ата ел ұйтқысы, батагөйі, ақылшысы, қамқоры болып есептеледі. Жастар атадан бата алуға тиіс. «Аталы ел баталы» деген мақал бар. Атаның айтқаны кейінгіге заң, ісі - үлгі. Ол ел бірлігін, тірлігін, тұрмысын, болашағын бағдарлап, байқап отыратын дана, көреген қария.

Дәстүр бойынша сол елге, ауылға келген адамдар алдымен атаға сәлем беруге тиіс. Жасы жеткен мұндай кісілерді «қарт», «қария», «батагөй» деп ел оған әрқашан ілтифат білдіріп отырады, қазақтың жалпақ тілінде қарттарды «шал» деп те айта береді. Мысал келтірер болсақ:

Ата - балаға сыншы.

Атадан ұл туса игі,

Ата жолын қуса игі.

Аталы ел - баталы ел.

Баба - арғы атаның әкесі, жеті атадан санағанда бесінші ата, қасиетті, жүз жасаған ұлы қария. Мұндай кісілерді бүкіл әулет, ұрпақ пір тұрады, арнайы сәлем береді, ерекше қошамет көрсетеді, ренжітпейді, сәбидей күтіп құрметтейді. Бабадан әрі қарай түп ата, тек ата деп аталады.

Ауылыңда қартың болса,

Жазып қойған хатпен тең.

Үй сыртында төбең болса.

Ерттеп қойған атпен тең.

Әже - әкенің шешесі. Ел іші, от басының бүтіндігін ойлайтын көптің сыйлы анасы. Ол салт-дәстүрді сақтап, кейінгі жастарға от басының, дастархан берекесінің, ағайын, абысындардың бірлігін сақтайтын тәрбиеші әрі ақылгөйі деп есептеледі. Ұлы мен келіні әжесінің тапсырмасы мен өтінішін сөзсіз орындауға тиіс. Қазақ халқының заңы бойынша, әжені де, атаны да әрбір адам танысын, танымасын оған сәлем беріп, құрмет көрсетуге тиіс. Бұл кісілер тек өз ұрпақтары ғана емес, жалпы елге ата, әже болып есептеледі. Әжелерді жұрт «кейуана», «қария», «әже» деп құрмет тұтып, сый-сияпат ұсынып, батасын алады.

Ата мен әженің әке-шешелері оның ұрпақтары үшін «баба», «ұлы ата», «ұлы әже» деп аталады. Жасы жеткен кейуананы кейде «кемпір» дейді. Бірақ «шал», «кемпір» деу әдептілікке жатпайды [2].

Әжім - әженің әрі.

Демеңіз әжем кәрі,

Кәрінің сөзі - дәрі.

Ана - өзінді өмірге әкеліп, түн ұйқысын төрт бөліп, ақ сүт берген аяулы адамың. Әр ұл мен қыз ата-анаға мәңгі қарыздар. Ұрпақтары бұл адамдарды айрықша сыйлауға, құрметтеуге тиіс. Оларға қарсы келуге, ренжітуге, айтқанын орындамауға болмайды. Мұхамбет пайғамбардың хадисінде «ата-анасын ренжіткендерді алла тағала жақсы көрмейді» деген. Әсіресе, ананың жолы мүлде бөлек. Ананың ақ сүті адам баласы үшін аса қасиетті ұғым. Ананың өз балаларына «ақ сүтімді ақтады» деуі үлкен баға. Керісінше өзіне зәбір берген балаларына ана «ақ сүтін көкке сауып» қарғайды. Адам баласы үшін қарғыстың ең жаманы осы.

Ислам дінінің тәрбиесінде ананың жолы айрықша және артық. Егер сені әкең мен анаң қатар шақырса алдымен анаң баруың керек. Анаға қанша құрмет жасаса да көп емес.

Ана - өмір тұтқасы, өмірге адам әкелуші, тәрбиеші, тілеуқор, ақ ниетті, мейірбан. Ол от басының берекесі, ырысы, ақылшысы. Ана алдында - батыр да, ақын да, ғалым да кіші. Әйгілі ақсақ Темір көреген де әйел-анаға бас иген. Мысалы:

Ата көрген - оқ жонар,

Ана көрген - тон пішер.

Аяғын көріп - асын іш.

Анасын көріп - қызын ал.

Ананың көңілі балада,

Баланың көңілі далада.

Әке - ұрпақ иесі, панасы, айбары, үй басшысы және асыраушысы, һәм тәрбиешісі. Жеті атадан санағанда екінші ұрпақ. Ол тек бір отбасы ғана емес, ауыл, ру қамқоршысы, үлкен-кішіге бірдей қамқор азамат, ел ағасы ретінде көрінеді. Өмірде әке мен ана қатар аталады. Олардың қызметі туған балалары үшін шексіз. Атаның күші, ананың сүті ұрпақ үшін зор, өлшеусіз парыз. «Анаңды меккеге үш рет арқалап апарсаң да парызыңды өтей алмайсың» деген сөз осының куәсі. Бұл парызды әр ұрпақ өзінің ата-анасына деген құрметімен, шын пейілімен, ризалық ісімен ғана өтей алады. «Әкеге бағыну - аллаға бағыну» - деген сөз.

Әке-шешені ренжіту дінде - күнә, қоғамда - қылмыс, өмірде - ұят. Ата-ананың өкпе, наласына ұшыраған адамдардың жолы болмайды. «Ата-анасы қарғағанды тәңірі қарғайды» делінген пайғамбар хадисінде.

Жақсы ата-ана, ер мен әйел ұрпақтың, елдің мақтанышы. Мысалы:

«Ақылды ердің ішінде,

Алтын ерлі ат жатар.

Ақылды әйел ішінде,

Алтын бесікті ұл жатар» - деген мақалда тәрбиелік маңызы өте зор көрегендік жатыр. Ер мен әйел егіз ұғым, егіз тұлға. Оларды бір-бірінен бөліп қарауға болмайды.

«Әйелдер жерден шыққан жоқ,

Ол да еркектің баласы.

Ерлер көктен түскен жоқ,

Әйел оның анасы» - деген халық сөзі осының айғағы.

Ата-ана бір отбасының екі арнасы, бала-шағаның тірегі, сүйеніші. ұрпақтары үшін ата - әке, ана - шеше деп аталады. Ата-ана парызы өмірге ұрпақ әкеліп, оны тәрбиелеп өсіру. Бұл екеуін халық қосарлап айтқанда «ерлі-зайыптылар», «ерлі-байлылар» деп айтады.

Халық тілінде жанұя басы - ер адамды «отағасы», әйел-ананы «отанасы», «жұбайы», «зайыбы», «әйелі» деп сыпайылап атайды. Әйелдер өзі келін болып түскен жердің адамдарының аттарын атамайды. Бұл тәрбиелік пен сыпайылықтың белгісі әрі халық дәстүрі де солай үйретеді.

Әке - асқар тау,

Шеше - ағар бұлақ.

Әкеге қарап ұл өседі,

Шешеге қарап қыз өседі.

Ата-ананың қадірін, балалы болсаң білерсің.

Бала - деп ата-анадан тараған ұрпақтарды айтады. Жеті атадан санағанда бірінші буыны. Олар жынысына қарай «ұл», «қыз» деп аталады. 1-5 жастағы ес білмейтін балаларды «сәби» дейді. Балалы үй - бақытты үй деп бағаланады. «Балалы үй базар, баласыз үй - қу мазар» деген дана халқымыз. Ұрпақтарын ата-бабаларымыз «ізбасарым», «мұрагерім», «қолғанатым», «азаматым», «көз қуанышым», «бақытым» деп еркелеткен және оларды көпсінбеген. «Бала көңілдің гүлі, көздің нұры». Ата-ана өз балаларын тәрбиелі, өнегелі, өнерлі, саналы, білімді етіп өсіруге міндетті. Халықта «балаңды бес жасқа дейін хандай көтер, он бес жасқа дейін құлдай жұмса, он бестен әрі өзіңнің досыңдай ақылдас» деген ғибратты қағида бар.

Қазақ халқы бірінші туған баланы «тұңғышым», одан кейінгілерін «ортаншы», ең соңғы туғанын «кенже» деп атайды. Олар ержетіп, өскен кезде ата-ана тұңғыштары мен ортаншыларын үйлендіріп жеке отау тігіп, енші беріп бөлек шығарады да, кенжесі өз қолында қалады. Ол әке-шешесін асырауға, бағып-күтуге міндетті. Әке мұрасы сол кенже ұлға қалады. Оның үйі «қарашаңырақ» деп аталады. Басқа балалар ол шаңырақты құрметтеп, қарайласып, әке-шешесінің сыбағасын беруді де ұмытпауы қажет. Балалар ата-аналарын төбесіне көтеріп асырауға, сыйлауға, құрметтеуге тиіс. «Адамдарға біз, ата-аналарына жақсылық жасауды бұйырдық» деп жазылған құран кәрімде.

Ата - бәйтерек, бала - жапырақ.

Балалы үй базар, баласыз үй қу мазар.

Бала - адамның бауыр еті.

Жақсы бала - сүйік, жаман бала - күйік.

Ағайындылар - бір ата-анадан туған ұл-қыздар, ағалы-інілілер мен апалы-сіңілілерді бір сөзбен ағайындылар дейді. Ағалы-інілілердің балалары да бір-біріне осылай аталады. Олардың үлкені аға, апа (әпке), кішілері іні, сіңілі болып саналады. Ағаның балалары оның інісі мен қарындасына іні, ал інінің балалары ағасына баласы (ұлы қызы) болып есептеледі. Демек, олар өз әкесінің ағасын «әке» деп айтуға хақы бар. Осы жерде ерекше айта кететін тағы бір қазақи тәртіп, жол-жоралғы бар. Егер осы ағайындылардың балалары бір дастарханда бас қосса немесе олжа бөліссе, онда үлкен жол (жасы кіші болса да) ағаның баласына тиеді. Мұны қазақ «жолы үлкен» дейді. Бұл тәртіпті бұзуға болмайды. Егер бұл жол бұзыла қалса, ол ағаға зәбір жасағанмен бірдей.

Дастарханда отырғанда ағайындылар жасына қарай үлкені жоғары, кішілері төменірек отырады. Дәм татқанда да осы тәртіп сақталуға тиіс.

Ағайын тату болса - ат көп.

Жыласуға жақын жақсы.

Сыйласуға жат жақсы.

Ағайынды жігіттің кере қалыс жалы бар,

Жалғыз басты жігіттің шығар-шықпас жаны бар.

Ұл - шаңырақ иесі, ел, ру, әке кіндігінің жалғасы деп есептеледі. Ұл туғанда «ат ұстар» деп хабарлайды.

Ұл туғанда - күн туар.

Қыз туғанда - ай туар.

Ұлға - отыз үйден тыйым,

Қызға - қырық үйден тыйым.

Ұл - орындағы ту,

Қыз - ұшатын қу (аққу) .

Немере - ұлдың баласын «немере» дейді. Немере ата, әже үшін өте ыстық. Көбінесе олар тұңғыш немересін баурына салып, «өз балам» деп өсіреді. Немерені қанша жақсы көргенімен өз балаңдай болмайды, өз балаңның көрсететін қызметін жасай алмайды. Өйткені оның өз әке-шешесі бар. Ол алдымен төл міндетін өз әке-шешесі алдында атқаруға тиіс.

Өз балаңды өскенше бағасың,

Немереңді өлгенше бағасың.

«Немере етін жеп сүйегін береді» - деген халық нақылы бар.

Шөбере - немеренің баласы. Қарт адамдар үшін бұл ұрпақтың орны мүлде басқа. Қазақ дәстүрі бойынша кішкентай шөберенің қолынан су ішкен адамға о дүниеде жеңілдік жасалады. Шөберенің баласы «шөпшек», шөпшектің баласы «немене» деп аталады.

Аға - бір әке-шешеден туған жасы үлкен жігіт - аға деп аталады. Ағаның жөні де, жолы да үлкен деп есептеледі. Жасы кішілер аға алдында әдеп сақтап отырғаны жөн. Олар жұмыс істеп жатса жастар «мен істейін» деп қол ұшын беруі керек. Аға жасы кішілер үшін айбар, қорған, сүйеніш әрі мақтаныш. Өйткені «ағасы бардың жағасы бар» ғой.

Ағаның үйі - ақжайлау.

Жеңім жаман болса да, жағам жақсы,

Өзім жаман болсам да, ағам жақсы.

Көп ақымақтың ағасы болғанша,

Бір ақылдының інісі бол [2].

Іні - бірге туған ағайынды адамдардың ер жынысты жасы кішісін «іні» деп атайды. Оның жасы кіші болғандықтан жолы да кіші болады. Ол аға, апа алдында кішілік міндетін түсінуге, мойындауға тиіс. Ағайындылар бас қосқанда жеңіл-желпі жұмысты іні атқаруға тиіс. Өйткені, «інісі бардың - тынысы бар». Іні - аға мен апаның ізбасары, сүйеніші, қолқанаты, сенімі, үміті. Ескере жүретін бір жәй інінің баласы ағаға бала болады, ал сол балалар інінің апасына іні болып қала береді, яғни інісінің баласы апасына іні болады.

Інісі бардың тынысы бар.

Аға - бордан, іні - зордан.

Інісі содырлы болса,

Ағасы қадірлі болады.

Апа – әпке - бірге туған және туыстардың жасы үлкен қыздары оның інілері мен сіңілілері, келіндері үшін «апа» болады. Бұлардан апаның жолы үлкен және оған «апай» деп құрмет көрсетіледі. Апа оларға еркін, батыл, адуындылау, базыналы болады. Кішілер оны көтере білуі, ілтифат көрсетуі, оның алдында құрдай жорғалап, сыйлауы керек. Оның өтініші, бұйрығы сөзсіз орындалғаны жөн. Апа жақсы аға, інілерін, туыстарын мақтаныш етіп, өсіп отырады. Ол ағайын бірлігін, ел намысын қорғауда да үлкен жұмыстар істейді. Өз туыстарының кемшілігін батыл айта алады. ызалы кезінде туыстарына көз жасын төгіп те жібереді. Бұл туыстары үшін ауыр тиеді. Інісіне өкпелеген бір аңқау апасы «сендер апа демесеңдер демей-ақ қойыңдар, құдай «апа» десе болады» - депті. Қалай айтқанда да апаның жолы бөлек және қымбат. Апаның күйеуі жезде, баласы жиен болады.

Апама да барайын, тайымды да үйрете келейін.

Қарындас - ағайындылар ішінде жасы кіші қыз ағалары үшін қарындас болады. Бұлар аға, іні үшін қымбат та қимас жандар. Сенімен бірге бауырлары үшін ешқашан аянбайтын біртуар, текті, зерделі, қаншыл туыс. Әсіресе әйел заты туыс-туғаны үшін жанын да, қанын да беретін батыл да тапқыр болады. Сол үшін де бұлар ағайын, туыс үшін әрі құрметті әрі сыйлы адамдар.

Ерте заманда бір әйелдің күйеуін, баласын және інісін ауыр қылмысы үшін хан өлім жазасына кесіпті. Батыл әйел жол тауып дар алдында ханға барып сауға сұрапты. Сонда хан «аналық хақың үшін біреуіне кешірім жасаймын. Таңдауын өзің біл» дегенде - әйел еш кідірместен інісін босатып алыпты. Хан «құдай қосқан қосағыңды, өзегінді жарып шыққан баланды алмай, ініңді таңдағаның қалай?» дегенде әйел: «басым жас, күйеу табылады, күйеу табылса бала да табылады, бір құрсақтан шыққан бауыр табылмайды» деп жауап беріпті. Хан әйелдің тектілігі, батылдығы, тапқырлығы үшін оның күйеуі мен баласын да өлімнен босатқан екен дейді. Қарындастың күйеуі «күйеу бала», балалары жиен деп аталады. Мысалы:

Қарындасы адал ер бақытты,

Келіні адал ел бақытты.

Қаба-қаба сөйлеуге қарындастың бары игі.

Адам болайын деген жігіт қарындасшыл келеді.

Сіңілі (әйел) - бірге туған (жақын туыстары) қыздардың кішісін сіңілі дейді. Аға, апа (әпке) алдында сіңілі мен інілердің хұқы бірдей болғанмен

«қыздың жолы жіңішке» деп жол көбіне қызға тиеді. Сіңілі мен қарындас өзінен үлкендер алдында батылдау да еркелеу, еркіндеу болады және олардың бұл еркелігін аға, апалары көтеруі керек[2].

Апасы киген сәукелені сіңлісі де киеді.

Қыз - ата-ананың, ауылдың сүйікті баласы. Оң жақта отырған бойжеткен, елдің назы, мақтанышы, сәні, базары, көркі. Қыз - ел, ауыл еркесі, үлпілдеткен үкісі, алақандағы аяулысы, басқа елдің болашақ келіні, анасы. «Қыз - өріс», «қыз - қонақ» деп туған-туыстары оларды аялап, мәпелеп өсірген. Қызға қатты сөз айтылмауға тиіс. «Кім де кім үш қыз өсіріп, тәрбиелеп, бой жеткізіп, құтты орнына қондырса, оның сыйлығы жаннат» деген Мұхамбет пайғамбар. Ырым бойынша қыз туғанда «көйлек тігер», «қырық жеті» деп тұспалдап атаған. Қазақтар қыз тәрбиесіне айрықша көңіл бөлген. «Қыз баққаннан қысырақ баққан онай», «қызға қырық үйден тыю» деген сөз оны өсіріп тәрбиелеудің аса күрделілігін, жауапкершілігін айтқан. Бұрынғы заманда ата-аналары, жеңгелері, апалары мен жанашырлары қызды көзден таса қылмаған, қазіргідей тым еркін жібермеген, әдеп жолынан аттаттырмаған [3]. Қазақта қыз тәрбиесі мен оны құрметтеудің жолдары өте көп. Бір рудың ұзатылған қызы жас-кәрілігіне қарамастан сол елдің қызы деп аталады, ауыл адамдары, туыс-туғандары оны «қыз» деп атап дәріптейді. Үлкендер оны «қызымыз» деп құрметтеп, кішілер «апай» деп ерекше сыйлауға, сәлем беруге тиіс. «Қыз» еліне еркелеп келіп, еркіндеп сөйлейді, туған-туыстарына بازیнасын айтады, назданады. Үлкен-кішілер оның сөзін тыңдап, «сенікі дұрыс» деп елпектейді, құрмет көрсетеді. Қыз кейде еліне ұлттық дәстүр бойынша «төркіндеп» келеді. Бұл оның ерекше келуі болып саналады. Мұндайда төркіндері жолынан жығылмай, сый-сыяпат жасап, мал, қымбат заттар беріп риза етіп аттандыруы шарт. Қыз еліне бір ақ рет төркіндеп барады және бұл оның парызы болып саналады. Қыздың өз еліне, төркін жұртына деген ыстық сезімі мен махаббаты ешқашан суымайды. Олар өз жұртының намысын қорғап жүреді. Арғын руының жылқайдар тайпасында Солтан деген кісінің әйелі найман қызы Ақбикеш атты анамыз келін болып түскеннен кейін 3-4 жыл бойы бала көтермепті. Сол кісі еліне төркіндеп барып, өзінің жақын сіңілісі Мақпалды өз күйеуіне екінші әйелдікке сұрап қолқа салыпты. Дәстүр бойынша төркіндеп келген қыздың өтініші сөзсіз орындалуы керек. Кейін Ақбикеш те, Мақпал да көп құрсақ көтеріпті. Одан тараған ұрпақтар күні бүгінге дейін «Ақбикеш», «Мақпал» балалары деп аталып келеді. Қыз ауыл ақсақалдарымен, жас болса да ағаларымен қатар, әйелдерден жоғары отырады. Жеңгелеріне әмір бере сөйлеп, «мен сенің қожанмын» деп айбат көрсетуге де хақы бар. Жеңгелері оны мойындап, айтқанын көтеруге тиісті. Бұдан олар арасындағы татулық пен сыйластық қалпы бұзылмайды. Қыздың сыбағасы - төс, орны төр, жолы үлкен деп есептеледі. Қызға кәрі жілік, өкпе тартылмайды. Мысал келтірер болсақ:

Қызы бар үйдің - назы бар.

Қыз өссе - елдің көркі,

Гүл өссе - жердің көркі.

Қызға бергенді қыдыр өтер.

Төркін – ұзатылған қызға оның туыс-туғандары «төркін» деп аталады. Қыз үшін жоғарыда аталған үш жұрттың бірі осы төркін жұрт. Төркін деген сөз әйел адамға қолданылады. Алайда, ол оң жақта отырған (тұрмысқа шықпаған) қызға қолданылмайды. Бұл ұят әрі әбестік болып саналады. Бұлай деу қыз бала үшін жәбірлеу деп қаралып, айып төлетеді.

Төркін десе - қыз төзбейді,

Көкпек десе - түйе төзбейді.

Төре қыз төркінін танымас.

Төркіні жақын қыздың төсегі жиналмас[4].

Қазіргі кезеңдегі тіл білімі ғылымының дамуы антропоэлекті бағытта жүргізіліп жатқан зерттеулермен сипатталады. Антропоэлекті парадигма тілді санамен байланысты қарастырады. Осы бағыт тілдік таным үдерістеріне басты назар аударады. Туыстық атаулардың бойында сақталып отырған рухани мәдениет көріністерін ұлттың танымдық тәжірибесімен сабақтастыра отырып, жүйелі түрде қарастырудың қажеттілігі туындайды.

Сөзімізді қорытындылай келе, бұл мақала көлемінде туыстық атаулардың халықтық қолданысына баса назар аударылды.

Әдебиеттер

1. Болғанбайұлы Ә, Қалиұлы Ғ. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы.- А.:Санат, 1997. -120б.
2. Сейіт Кенжеахметұлы Ұлттық әдет-ғұрыптың беймәлім 220 түрі.- А.:Рауан,2007.-65б.
3. С.Аманжолов. Қазақ тілі сөздігі.-А.: Жазушы, 1998.-100б. Махмудов Х. Қазақша-орысша сөздік. –А.,1988.-368б.

ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГ ҮЛГІСІН ҚҰРАСТЫРУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТӘСІЛ

Ахтанова С.К.

*Аға оқытушы, п.ғ.к., әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасы
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана*

Аннотация: в статье рассматриваются компетентностный подход современного педагога. Сегодня педагог призван решать сложные задачи, ориентированные в будущее. Для этого ему необходимо измениться самому, преодолев личностные и профессиональные затруднения. Решив собственные проблемы, педагог будет готов помочь пройти путь самопознания и самосовершенствования.

Ключевые слова: социальный педагог, компетенция, социальное сопровождения, руководитель.

Summary: the article considers the competence approach of the teacher. Today, the teacher is designed to solve complex problems oriented to the future. To do this, he needs to change himself, overcoming personal and professional difficulties. Having solved their own problems, the teacher will be ready to help walk the path of self-knowledge and self-improvement.

Key words: social teacher, competence, social support, manager.

Заманауи талаптарға сай шешімді өз бетімен қабылдай алатын және олардың жүзеге асуына жеке жауап бере алатын, әлеуметтік белсенді, шығармашылық тұлғаға деген сұраныс артты. Динамикалық түрде өзгеретін қоғам білім беру мақсаттары, міндеттері мен технологиясындағы өзгерістерді талап етеді. Білім беру сапасы педагогтың кәсіби іскерлігінің деңгейі мен күзіреттілігі арқылы анықталады. Заманауи қоғам жаңа мақсаттарды қабылдауға. Стандартты емес шешімдергі қабылдауға, инновациялық үдерістерге белсенді қатысуға, бар және пайда болатын ғылыми, кәсіби міндеттері орындауға күзіретті педагогты қажет етеді.

2018 жылғы 5 қазан елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың *«Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасының арттыру»* атты қазақстан халқына жолдауында педагог мәртебесіне ерекше назар аударып отыр [1].

Балалар, жасөспірімдер, олардың тәрбиешілері өмірінің қиын кезеңінде әлеуметтік педагогтан көмек сұрайды. Өмірден түңілген, үмітін жоғалтқан, қиындықты басынан кешірген және проблеманы өздігінен шеше алмаған олар түсіністікті, тілектестікті, адамгершілік қолдауды және нақты көмекті күтеді. Оларға сөзбек және іспен көмектесу, олардың өзіне сенуіне, өзінің құндылықтарын қайта қарауына және кемелденуіне ықпал ету-әлеуметтік педагогтың басты міндеті. Балалар мен жасөспірімдердің жанын түсіну және аялау – әлеуметтік педагогтың негізгі миссиясы.

Әлеуметтік педагогты әлеуметтік қызметкердің бір түрі деп санау қателік болар еді. Оның қызметінің негізгі аумағы социум – әлеумет. Негізгі басымдық бала мен отбасы, бала мен тұрғылықты жеріндегі жақын ортасының арасындағы қарым-қатынасын зерттеуіне беріледі. Әлеуметтік педагог балалармен, оның отбасымен көршілік ортасымен жұмыс жасайды.

Оның қызметінің мақсаты-социумда балалар мен ересектердің әлеуметтік маңызы бар, профилактикалық қызметін ұйымдастыру, баланың дамуын, білім алуын әлеуметтік қолдау.

Әлеуметтік педагог біріншіден, мүмкіндігінше проблеманың алдын-алуына тырысады, проблеманы тудыратын себептерді анықтай және уақытында оны жойып отыру, адам бойындағы олардың қарым-қатынасындағы әртүрлі ауытқушылардың алдын-алып, отыру, осы арқылы қоршаған әлеуметтік ортаны сауықтырып отырады. Әлеуметтік қызметкер проблеманың алдын-алумен емес, проблеманың өзімен жұмыс жасайды (алкоголизм, нашақорлық, әлеуметтік депрессия, қаңғыбастық, ауру, өзін-өзі қызмет ете алмаушылармен, мүгедектермен, стихиялық зіл-зала, көші-қонмен, жанының күйзелуі әлеуметтік бейімделу) арнайы көмектің түрін, арнайы мамандануды қажет ететін (қарт адаммен жұмыс, босқындармен, әлеуметтік риск тобына жататын адамдармен жұмыс) Солнымен қатар ол арнайы жас ерекшеліктері бойынша топтардың (балалар, жасөспірімдер, жастар, қарттар) мекемелердің, микроорталықтың ерекше сфераларының (ауыл-әскери бөлім) әлеуметтік проблемаларын шешуге мамандануы да мүмкін [2].

Әлеуметтік қызметкер мен әлеуметтік педагогтың кәсіптік қызметтерінің жұмыстарының түрі мен әдістемесі бір-бірімен қиылысып жатқанымен әр маманның өзіндік айырмашылықтары бар. Дегенмен әлеуметтік қызметкер жұмысының нәтижелілігі әлеуметтік педагогтың жұмысымен тығыз байланысты, тиісінше әлеуметтік педагог жұмысының нәтижелілігі де әлеуметтік қызметкердің қорытындысынсыз жоққа шығар еді. Әлеуметтік педагог бірінші кезекте тұлға мен отбасы қорғауға арналған мемлекеттік – қоғамдық әлеуметтік қызмет көрсететін мекемелер мен ұйымдар арасын байланыстырушы буын [3].

Әлеуметтік педагог – өсіп келе жатқан тұлғаның мүддесін, заңдық құқын қорғаушы. Әлеуметтік педагог-сырттан бақылаушы емес, ол балалар мен ересектердің бірлескен қызметінің тікелей қатысушысы, сонымен қатар – бұл қызметтің жетекші ұйымдастырушысы. Оның барлық күш жігері адамды әрекетке, әлеуметтік инициативаға қиын жағдайдан шығу жолын іздеуге оятуға бағытталады, адамдардың проблемасын өздері шеше алуына көмектеседі. Әлеуметтік педагогты рухани жетекші, тәлімгер десек те болады, себебі ол жылдар бойы баламен, оның отбасымен жұмыс жүргізеді, әлеуметтік, жалпыадамзаттық құндылықтардың қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен бірге ол әлеуметтік терапевт-өзінің қамқорлығындағы адамдардың кикілжіңжі жағдайын шешуге, соған сәйкес мамандарға көрінуіне көмектеседі. Әлеуметтік педагог әрқашан өзінің клиентінің құқын қорғайды, «әлеуметтік диагноз» қоюда эксперт ретінде қатыса алады

Кәсіптік-білімділік (теориялық) құзырлық немен өлшенеді:

а) Әлеуметтік педагогиканың теориясы мен тарихын білумен;

ә) Баланың тұлғалық қасиеттерін зертейтін, оның физикалық, рухани және әлеуметтік дамуын, мінез-құлқының қалыпты және ауытқушылығын зеріттейтін жас ерекшеліктері психологиясын білумен.

б) Адамдардың бірлестіктерін және топтарын (отбасы, шағын топ, мектеп ұжымы, құрбы-құрдас ұжымы) зерттейтін социологияны білумен.

Кәсіптік-әрекеттік құзырлығы немен өлшенеді:

а) коммуникативтік құзырлығы жоғары болуы тиіс (латын тілінен аударғанда «байланысамын», «қарым-қатынас жасаймын», «бірге жасаймын», басқа сөзбен айтқанда қарым-қатынасқа мән беремін деген мағынаны білдіреді.) әлеуметтік педагогтың коммуникативтік қабілеті оның балаға, әріптестеріне, ата-аналарға әсер ету шеберлігінен көрінеді.

ә) эмпатикалық құзырлығы-басқа адамның эмоционалдық жағдайын түсіну, оның уайымына, ішкі сезіміне ене білуінен көрінеді. [4].

Бұл жерде әлеуметтік педагогтың баланың проблемаларына көңіл бөле алу, оның эмоциялық жағдайын сезімін, қиын шақтарын түсіне алу қабілеті туралы айтып отыр. Осыдан барып оның өзін бала орнына қоя білу, дүниені оның көзімен көре білу мүмкіндігі көрінеді. Сонымен қатар әлеуметтік педагог оқушыға ересек адам оны көріп, тыңдап түсінетіні жайлы білдіре алуы тиіс. Бұл түсініктің өзіне алдағы іс әрекетті болжау, айтылған әңгімелердің ішінен негізгі және жанама факторларды, аргументтерді анықтау мүмкіндігіне жол ашады. Тек осы жағдайда тәрбиеленушінің сеніміне, педагогикалық қарым-қатынаста баланың белсенділігіне үміт арта алады.

б)ойлауды, іс-әрекетті оңтайландыра алу құзырлығы - проблеманы шешудің бір емес, бірнеше жолын таба білу қабілеті. Себебі әлеуметтік педагог баланың және жасөспірімдердің тобына және қиын балалармен олардың ата-аналарымен қарым-қатынасының өзгермелі жағдайларына тез бейімделуі қажет.

Қорыта келгенде, әлеуметтік педагог баланың жас ерекшелігіне, жеке мінезіне және білімділік деңгейіне байланысты қарым-қатынас құралын, түрін, әдістерін өзгертіп отыруы қажет. Баламалы әр түрлі байланыс процестерінде тез, оңтайлы шешім қабылдай білу жағдайында қабілеті үлке маңызға ие болады. Себебі кез-келген әлеуметтік педагогикалық шешуі ол тұлғаға бағытталған процес болғандықтан әлеуметтік педагогика дайын шаблондардың, рецептерден, стандартан бас тарту қажет. Әлеуметтік педагогтың ойлауды және әрекетті оңтайландыра алуы кәсіптік міндеттерді шешуде үлкен рөл атқарады. Әлеуметтік педагогпен байланыста болатын әрбір баланың ашылмай жүрген шығармашылық мүмкіндігі болады, бұл жерде әлеуметтік педагогтың міндеті-баланың осы мүмкіндігінің ашылуына, өзінің жақсы қасиеттеріне назар аударуына, сенуіне көмектесу.

Әдебиетер

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру 2018 жылғы 5 қазан
2. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога. – М., 2001.9
3. Мардахаев Л.В. К вопросу о технологии в социальной педагогике //
4. Социальная работа: Теория, технология, образование. – № 1. – С. 49-50.
5. Социальная педагогика / Под ред. М.А. Галагузовой. – М., 2002

МЕКТЕПАЛДЫ БАЛАЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ашубаева О.Б.

*№5 Арқалық қаласының жалпы білім беретін орта мектебінің мұғалімі
Қазақстан, Арқалық*

Комарова Д.К.

п.ғ.м, аға оқытушы

*С.Бәйішов атындағы педагогикалық университеті
Қазақстан, Ақтөбе*

Аннотация. Очень сложная тенденция, в которой постепенно формируется готовность ребенка к обучению в школе, и один из путей реализации этого процесса - совместная работа родителей, учителя и психолога.

Ключевые слова: тенденция, формирования, готовность, ребенок, обучения, школа, путь реализация, процесс, совместная работа .родители, учитель, психолог.

Summary. A very complex trend in which the child's readiness for school is gradually formed, and one of the ways to implement this process is the joint work of parents, teachers and psychologists.

Key words: trend, formation, readiness, child, learning, school, path implementation, process, teamwork, parents, teacher, psychologist.

Мектепке бару - әр баланың өмірінде өзгерісті кезең. Мектепте білім алу алғашқыда оның өмірін түбегейлі түрде өзгертеді. Көптеген «болады», «болмайды», «керек», «тиісті», «дұрыс», «дұрыс емес» деген сөздердің барлығы бірінші сынып оқушысына ауырлық түсіреді. Себебі бала күнде мектепке барады, жүйелі және ауыр еңбектенеді, күн режимін сақтайды, түрлі ережелер мен тәртіпке бағынады, ата-анасы мен ұстаздардың талаптарын орындайды, сабақта және өзге де жұмыстарда жақсы нәтижелерге қол жеткізеді. Жаңа талаптарға, тәртіптерге, ережелерге бейімделу керек. Бірінші сынып оқушыларының тең жартысы бұл тапсырмаларды орындайды. Алайда жаңа шарттарға дағдылану кезеңі балаларда жиі, тоқсан бойына, ал кейбіреулерінде барлық бірінші оқу жылына созылады. Психологиялық көмекке ата-аналар үнемі мысалы, мынадай мәселелермен жүгінеді, бала шектен тыс ақылды және қалыпты психикалық дамыған, мектепке барудан бас тартады, мұғалімдермен, құрдастарымен дауласады және т.б. Мұндай мәселелерді үлкендер өздерінің әдістерімен шешуге тырысады: баланы сабақ оқуға мәжбүрлейді, талапшылдық деңгейін жоғарылатады. Бұл дәстүрлі әдістердің әсері ереже сияқты, маңызды әсер етпейді.

Баланың өз бетімен шешім қабылдай алатындай және еріктілікті дамытуға жағдайлар жасап, Швейцар психологы Ж. Пиаженің пікірінше «Баланың мектептегі оқуға дайындығының ең жоғары деңгейі бұл баланың кеңістікте және уақытта бағдарлай алып, өзін басқа адамның позициясында сезіну біліктілігінің қалыптасуы», - деген. Яғни, мектепке дейінгі баланың кеңістікті және уақытты қабылдай алуы, оның оқу материалын меңгерудің жолын жеңілдетеді [1].

Баланы оқуға дайындауда үлкен және кіші моторикасына ерекше мән берген жөн. Ғалымдардың айтуынша баланың саусақтарының дамуы ақыл-ойы мен сөйлеуінің қалыптасуында маңызды роль атқарады. М.М. Кольцова өзінің еңбектерінде «Бала мектепке барар алдында көру-моторлы координациясы біршама дамыған болуы тиіс және қолдың саусақтары мидың сөйлеу аймағы болып табылады» деген. Яғни, бала жүгіріп, секіріп допты лақтырып және ұстап алу әрекеттерін еркін орындап, қайшымен, қарындашпен, қыл-қаламмен жұмыс істеу біліктілігі дамыған болуы керек. Балаға сурет салғызу, әртүрлі заттардан құрастыру, пластилинді илеу баланың саусақтарын дамытып қана қоймай, ойлау қабілетін де дамытады. Сурет сала алмайтын және пластилинмен жұмыс істей алмайтын баланың жазуға икемі болмайды. Кез-келген 5-6 жастағы бала 3 минуттан артық жаза алмайды тез шаршап қате көп жіберетін болады және 2-3 минут сайын баланың қолын демалдырып отыруды қатал есте сақтағаныңыз жөн. Бала жазу дағдыларын меңгеруде әрбір жетістігін мақтап «Сенің қолыңнан келеді, біз көмектесеміз», «Сен істей аласың» деген сенімділік сөздерді жиі айтуыңыз қажет, өйткені қуатты сөздер баланың табысқа жетуіне әсерін тигізеді. Бала жазу жазуда қарындашты немесе қаламды дұрыс ұстап үйретуіңізді ұмытпаңыз. Сонымен бірге баланың сөйлеуін дамытуда сурет бойынша сөйлем құрастыртып, ертегілерді немесе әңгімелерді оқып, кітаптағы суреттерге зейін қойып қарауына аса мән беріңіз және «Мына суретте не бейнеленген? Адамдардың аты кім? Олар не істеп жатыр?» деген

сұрақтарды қою арқылы кітапқа қызығушылығын арттыруға болады. Ата-ана баласын санауға үйретуде «Үстелде неше кесе? Суретте неше доп? Киімде неше түйме?», - деген сұрақтар қойып баланы санауға жаттықтыруға болады.

Мектепке дейінгі баланың оқу материалын меңгеруде, кеңістікті және уақытты қабылдай алуы маңызды рөл атқарады. Сөйтіп, бала мектепте оқудың жаңа жағдайларына еркін ене алатындай дайындықтан өтеді. Мектепке дайындық баланың үйлесімпаздылығынан туындайтын кезде оңтайлы мүмкіндіктері арқылы жан-жақты тәрбиеленуі мен дамуын талап етуі бала оқу және тәжірибе мәселесін шешу үшін өзіндік білімін пайдалануы, танымдық әрекеттері мен ойлануы жеткілікті даму деңгейін көтерілуі тиіс. Сонымен балаларды мектепке психологиялық даярлау бағыттарын тәжірибеде жүзеге асыратындар-ата-аналар, мұғалімдер және мектеп және балабақша психологтері [2].

Баланың мектептегі оқуға психологиялық дайындығын анықтау диагностикасын практик психолог немесе педагогикалық және даму психология саласындағы маман өз мойнына алады. Өйткені психодиагностикалық және психокоррекциялық жұмыстардың жүргізудің қыр-сырын тек психолог қана біледі. Психологтың міндеті психодиагностиканың әдістемелерін қолдану арқылы және зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, 6 жастағы баланың оқуға дайындығын анықтайды. Яғни, баланың оқуға дайын немесе әлі дайын еместігі жайлы қорытынды жасалынып, оқуға дайын емес балалармен таным үрдістерін дамыту мақсатында индивидуалдық және топтық сабақтар ұйымдастырылады. Сонымен бірге коррекциялық – дамыту жұмыстарын жүзеге асыруда бағдарлама құрылады. Ал педагогтарды оқу жылдың басында болашақ бірінші сыныптағы балалардың мектептегі оқуға психологиялық зерттеуде алынған нәтижелермен таныстырады.

Әсіресе мектептегі оқуға дайын емес балалардың жағдайларына ерекше көңіл бөліп, қандай балалармен жұмыс істеу керектігін жайлы ақпарат алып және оқу-тәрбие үрдісінде жұмыс істеудің әдіс-тәсілдерін өзбетімен немесе психологтың көмегімен таңдауға болады. Мектепке дайын емес балаларды оқытуда оқушыларды жиі мадақтап, оқуда баланың табысқа жетудің жағдайларын тудыру керек. Сабақ барысында балалар бір орында отырудан әбден жалығады. Оларға эмоциялық бәсеңдеу қажет болған соң айғалайды. Сондықтан сабақта қозғалыс ойындарды тиімді қолданып және сергіту сәттерін жиі өткізіп тұрған дұрыс. Егер баланың сабақта көп қозғалуына мүмкіндік жасаса, ағзаның барлық жүйесінің қызметін және физиологиялық күш қуатын жақсартуға мүмкіндік жасайды. Бұл сабақты тез игеруіне көмектесіп, баланың жұмысқа қабілеттілігі жоғарылайды. Жалпы баланың оқуға психологиялық дайындығын қазан және сәуір айларында анықтап отыруға болады. Кез-келген ата-ана баласының өсіп-жетілуінде, рухани күшті етіп тәрбиелеу жолында алуан түрлі қуаныш пен қиыншылықтарды бастарынан өткізе отырып, оның рухани және ақыл-ойы мен дене құрлысы жағынан жан-жақты даму дәрежесіне жеткізуге баулиды. Мұғалім баланы оқуға дайындауда ата-анасымен бірлесе отыра жүргізеді. Оларға іс-әрекеттің мазмұны өзгерген кезде баланың мінез-құлқы да, ішкі психикалық өмірі де өзгередінін және осы кезде баласына аса қажет екендігі түсіндірілуі керек [3].

Баланың мектептегі оқуға дайындығы біртіндеп қалыптасатын аса күрделі үрдіс және бұл үрдісті жүзеге асырудың бірден бір жолы - ата-ананың, мұғалімнің және психологтың бірігіп жұмыс істеуі. Бала балалық шақтан өзіне белгісіз, таныс емес дүниенің есігін ашқаннан кейін, баланың өмір сүру тіршілігін түбегейлі өзгертеді. Яғни, баланың мектеп өміріне еніп және өзінің әлеуметтік ортада «МЕН» дегенін қалыптастыра алып, жоғарыдан көріне алуы, баланың білімді, табысты және нәтижелі игеріп кетуіне ықпал жасайды. Түйіндей келе, бұл баланың жеке тұлғасының қалыптасуы және ақыл-ойының, таным үрдістерінің дамуы болып табылады. Демек, баланы мектепке даярлау мәселесі өз өзектілігін жоғалтпайтын әлі де зерттеуді қажет ететін міндетті мәселелердің бірі болып қала бермек. Сондықтан адамдыққа баулу жұмысының ережесі балабақшадан бастап, нақтылы мақсатты көзделуі шарт. Әр бала өз ісімен қылығына жауапкершілікпен қарап ұялу, кешірім сұрау сияқты әдептерді үйренуі керек.

Мектепалды даярлық жастағы баланың яғни, бес-алты жасқа қараған балалардың дамуында елеулі өзгерістер болады. Бала денесінің салмағы шамамен айына 200 г, бойының ұзындығы 0,5 см артады. 5-6 жасында баланың бойы - 116 см, денесінің салмағы - 21,5 кг жетіп, кеуде қуысының көлемі 67 см жетеді. Баланың мінез-құлық әрекетін реттеуде бас ми қыртысының рөлі артады. Жоғары жүйке жүйесінің қызметі жетіледі. Балалардың қимыл белсенділігі артып, негізгі қимыл әрекеттерін жетік меңгереді. 5-6 жастағы балалардың қозғалысы, көбінесе, жігерлі, әрі нақты болып, әсемдік пен жеңілдікке ие болады. Балалар жүгіріп келіп биіктік пен ұзындыққа тоқтамай секіруді, заттарды нысананы көздеп дәл лақтыруды беріліп орындайды. Олар допты бір қолымен қағып ала алады, бір орында тұрып, аяқтарын кезектестіріп секіре алады.

Мектепалды даярлық жастағы баланың әлеуметтік даму ситуациясы ересектермен қарым-қатынас жасаудың ситуациядан тыс-жеке тұлғалық түрінің пайда болуымен ерекшеленеді. Дамудың алдыңғы кезеңінде қатынас мазмұны ситуациядан тыс болады, яғни сол ситуация шеңберінен шығады, теориялық болады. Ересек адам бала үшін білім көзі болып қана қоймай, сонымен қатар әлеуметтік қарым-қатынастардың, адамның іс-әрекетінің мәні мен нормалары жөніндегі білім көзі де болып табылады. Бала қарым-қатынас, моральдық нормалар жайлы сұрақтар қоя бастайды. Бұл жастағы бала өз күйзелісін, пікірі мен бағалауды ересектердің пікірімен ара салмағын анықтай алады. Мұндай қатынастың басты мотиві - өзара түсіністік пен әсерлену. Бұл кезеңде баланың айналаны танып-білуге құштарлығы артқаны соншалық, ол үлкендерге қоршаған әлем туралы өзін қызықтырған сан алуан сұрақтар қоя алады. Ересек адам бала үшін жаңа білім көзі, күмәндәнудің шешімін табатын эрудит болады.

Мектепалды даярлық жастағы баланың ересектермен жан-жануарлар, машиналар, табиғат құбылыстары жайлы әңгімелессе, ал мектепке дейінгі ересек жастағы балалар мінез-құлық мәдениеті ережелері, өзі және ата-аналары жайлы әңгімелескісі келеді. Жетекші мотив тұлғалық мотивке айналады. Қатынас жасаудың негізгі қозғаушы күші, нақты атқаратын қызметіне қарамастан, адам болып саналады [4].

Мектепалды даярлық жастағы баланың өзін барлық жағынан «жарылыс» (бұл, әсіресе, балабақшаға баратын балаларға тән) түрінде көрсете алады. Құрдастар ересектерден асып өтіп, бала өмірінде ерекше орынға ие болады. Қарым-қатынастың негізгі мазмұны іскерлік ынтымақтастық пен біріккен ойын әрекеті арқылы ашылады. Балалардың қарым-қатынасы, әсіресе, сабақ және ойын әрекеті үстінде айқын көрінеді. Бала құрдастарының әрекетіне сынай қарап, іштей қызғанады, оларды өзінше бағалайды және үлкендердің бағалауын өзіндік әсермен қабылдайды. Кейбір жағдайда құрдасының сәтсіздіктеріне бірге қамығады. Бірақ мұндай қатынас тұрақты бола бермейді. Ол өз мүмкіншіліктері мен жетістігіне мақтанып, өзін басқадан биік ұстайды, өзгені қызғанады, оны өзіне бәсекелес санайды. Қарым-қатынасында жиі жанжалдасып қалу сипат алады. Ызақорлық пен қымсыну сезімінің пайда болуы әсерінен қарым-қатынас шиеленісе түседі. Әрдайым өзінің артықшылығын дәлелдеу мақсатында басқа балаларды өзімен салыстырып отырады. Қарым-қатынаста үлкендердің де, құрдастарының да оның пікірімен санасқанын, өзіне сыйластықпен қарағанын қалайды. Сонымен қатар, өзара қарым-қатынасында түсініспеушілік пен жанжалдарды болдырмаудың жолын табуды меңгеру арқылы баланың қарым-қатынас күзиреттілігі қалыптасады. Осы кезеңнің маңызды жаңалығы - мінез-құлық еркіндігі. Барлық психикалық процестер (қарапайымнан күрделіге дейін), қатынас жасай білу мектеп жасына дейінгі баланың негізгі іс-әрекеті - ойында дамиды. Мысалы, ойында рөл атқара отырып, бала ойын міндетіне барлық өзінің тезаралық, импульсивті әрекеттерін бағындырады. Ойын барысында бала, ересектердің тікелей тапсырмасын орындағаннан гөрі, зейіндерін жылдамырақ шоғырландырады, көбірек есте сақтайды. Балалармен ойнай отырып, олардың талап-тілектерін ескереді, келіспеушіліктерді шешеді, жаңа жоспар құрады және оны іске асырады. Басқа сөзбен айтқанда, қатынас жасай білуге үйренеді. Ауыстырғыш заттармен ойнай отырып, шартты кеңістікті көз алдына ойша елестетеді. Көз алдына елестетін кеңістіктегі әрекет практикасы шығармашыл қиялды дамытуға мүмкіндік жасайды. Өнімді іс-әрекет түрлері - сурет салу, құрастыру ойынмен бір тұтасқан. Бала сурет сала отырып, қандай да бір сюжетті ойнайды, текшелерден құрастыра отырып, оны ойынға енгізеді. Мектепке дейінгі ересек жаста өнімді іс-әрекет нәтижесі дербес мәнге ие болады, сөйтіп ол ойыннан біртіндеп арылады. Бұл кезеңде мінез-құлықтың жаңа маңызды еркін түрі пайда болады. Бала бұрын өзінің эмоционалдық көңіл-күйін кез келген ортада еркін көрсетсе, енді өзінің іс-әрекетінде тәртіп нормалары мен қағидаларын сақтайды. Дегенмен де бұл кезеңде өзін-өзі ұстай білу дағдысы қалыптасу сатысында болады. Алғаш рет «өзін қалай ұстау керек?» деген сұрақ туады[5].

Бала санасында өз әрекетін реттеп отыратын өзін-өзі ұстау тәртібінің үлгісі құрылады. Сол үлгі арқылы бала өз әрекетін реттеп отырады. Өз мүмкіншіліктерін, нені істей алатындығы мен істей алмайтындығын сезеді, өзгелермен қарым-қатынаста өз орнын біледі, өз әрекетін ғана емес, ішкі жан күйінің тербелістерін (қуаныш, реніш, қобалжу, толқу, т.б.) де сезінеді, үлкендердің талаптарын түсініп, өз пікіріне сай келсе саналы түрде орындай алады. Психологтардың пайымдауынша, бес жастан кейін олармен «келісуге», тапсырмалар беруге, жаңа іспен қызықтыруға болады.

Дәл осы кезеңде өзін-өзі ұстаудағы еркіндік бала психикасының дамуы мен жан дүниесінің қалыптасуының көзі болып табылады. Бала нені қаласа, соған жетуге тырысады. Оның өзін-өзі ұстауы айналасындағы жағдайға байланысты емес, өз шешіміне қарай болады. Осы құбылыстар бала дамуының барлық саласында көрініс табады және бекітіледі.

Дүниетанымдық түсініктері. 5-6 жастағы балалар қоршаған әлем мен өзі туралы тұрмыстық түсініктерді біледі. Күнделікті тіршілік түсініктері - бұл күнделікті сөйлеу тілімен байланысты ұғымдар. Осыған орай мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың түрлі дүниетанымдық мәселелер туралы өзіндік түсініктері бар. Жағдайдан тыс-тұлғалық қарым-қатынас пен сюжеттік-рөлдік ойындардың нәтижесінде баланың үлкендердің өзара қарым-қатынасы мен әлеуметтік жағдайы туралы түсініктері қарқынды дамиды. Сөздік-қисынды ойлау қабілеттерінің дамуы кейбір түсініктердің нақты-бейнелі мазмұнының абстрактілі, ерікті салыстырмалы түрін жасайды. Өзін ерекше бағалап, өзінің «мен»-дігін жақындарынан да, достарынан да оқшау қояды. Бұл кезеңде бала жаны тез жараланғыш келеді. Сонымен қатар көптеген балаларда ашуланшақтық, ұялшақтық, ызақорлық, өзін-өзі көрсетуге құмарлық сияқты қасиеттер пайда болады. Үлкендер бұл өзгерістерді дер кезінде байқап, тиісті шаралар қолданбаса, ол бала бойында өмір бойы сақталып қалуы мүмкін.

Ең бастысы, бұл кезеңде бала психикасы қалыптасу мен даму үстінде екендігін естен шығармауымыз керек.

Әдебиеттер

1. Балаларды мектепке дейін тәрбиелеудің және оқытудың жалпы білім
2. беру бағдарламасы мазмұнының базалық минимумы. Астана, 2017ж
3. Мектепалды даярлық бағдарламасы. 5-7 жас. Астана-Алматы. 1999ж
4. ҚР-ның Мемлекеттік жалпы міндетті білім беру стандарты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту - Астана, 2016ж
5. Баймұратова Б. Балаларды мектепке даярлау жөнінде. – Алматы, 1975ж
6. Рысбекова Ж. 6-7 жасар балаларды мектепте оқуға даярлаудың педагогикалық мәселелері: п.ғ.канд. дис.. – Алматы, 1999ж

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бекжанова Б.Ж.

PhD доктор

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қызылорда, Қазақстан*

Абдраманова С.

*«Педагогика және психология» мамандығының магистранты
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қызылорда*

Аннотация. В статье рассматриваются профессиональные компетенции будущих специалистов педагогов-психологов. Автор выделяет психологические аспекты профессиональной компетентности педагога и пути их формирования в процессе творческо – исследовательской деятельности обучающихся.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессиональный специалист.

Summary. In the article examined professional competences of future specialists of teachers-psychologists. The author identifies the psychological aspects of professional competence of the teacher and the ways of their formation in the process of the creative and research activities of the students.

Key words: competence, professional competence, professional specialist.

Еліміздің әлемдік біртұтас білім кеңістігіне ену жағдайында мамандар дайындау сапасын арттыру бүгінгі күні білім беру жүйесінің ең маңызды міндеттерінің бірі. Қоғамдағы үдемелі өзгерістер педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ педагог-психолог мамандарда жаңа кәсіби ойлауды қалыптастыруды көздейді. Заманауи қоғам бәсекеге қабілетті, шығармашыл, жаңа өзгермелі жағдайларға тез бейімделуге дайын, өзін-өзі дамытатын, өз бетінше шешім қабылдай білетін азаматтарды тәрбиелеуге қабілетті, кәсібилігі жоғары педагог-психолог мамандарды қажет етеді. Осы қоғамдық сұранысқа сәйкес лайықты педагог-психолог мамандарын дайындауда ең бастысы олардың кәсіби құзыреттілігіне басымдық берілуде.

Болашақ педагог-психолог мамандарды дайындауда білім алушыларды кәсіби білімді меңгеру, еңбек жағдайында қарым-қатынас жасау, ғылыми әдебиеттермен жұмыс істеу, кәсіптік міндеттерді тиімді шешу біліктерімен қаруландыру мәселелерін шешу болып табылады. Осыған орай, университет жағдайында болашақ маманды жоғары шеберлік деңгейде қызмет етуге дайындау ерекше қоғамдық мәнге ие, өйткені олардың білімі кәсіби құзырлылықпен тікелей байланысты.

Маман дайындау мәселесі көптеген ғалымдардың назарын аударған психология мен педагогикаға, әлеуметтану мен ортақ мәселе болып табылады. Мысалы психологтар болашақ маман дайындауды тұлға қалыптастыру, әрекет теориясы тұрғысынан қарастырады. Енді сол бағыттағы еңбектерге талдау жасай кетейік.

Т.Тәжібаев [1], М.Мұқанов [2], Қ.Б. Жарықбаев [3] этнопсихологиялық теориялар негізінде тұлғаның іс-әрекетке дайындығын оның ұлттық психологиялық қасиеттері мен ерекшеліктерін дамыту тұрғысынан қарап жеке тұлғаны жан-жақты дамыту қажеттілігін атап көрсетсе, С.Қ. Бердібаева шығармашылық іс-әрекеттің этнопсихологиялық ерекшеліктерін [4] қарастырған. Бұл еңбектерді болашақ маман тұлғасын қалыптастырудың ұлттық ерекшеліктерін жалпы әлемдік мәселемен ұштастыра жүргізуде басшылыққа алуға болады.

Х.Т. Шерьязданова болашақ мамандарды психологиялық тұрғыда дайындаудың жеке үдеріс ретінде ұйымдастырылуына көңіл бөліп, оқыту мазмұны және әдістемелерінде білім алушылардың ерекшеліктерін ескеруді ұсынған. Ол болашақ педагог-психологтарды біртұтас жүйе тұрғысынан кәсіби дайындаудың алғаш рет психологиялық үлгісін жасаған ғалым. Бұл үлгі қарым-қатынас психологиясының теориялық және практикалық мәселелеріне негізделеді. Ғалымның пікірінше, психологиялық дайындау психодиагностикалық және психокоррекциялық бағыттағы жұмыстарды қамтиды. Психологиялық осы білімнің топтастырылған сипаттағы дәрістері және білім алушыларды меңгертілген психологиялық, академиялық білімді тәжірибеде қолдана білуі кәсіби дайындаудың басты шарты деген пікір білдіреді [5].

Болашақ мамандарды даярлауда С.М. Жақыповтың «бірлескен-диалогтік танымдық іс-әрекет» тұжырымдамасының маңызы зор. Ол педагогикалық психология саласы бойынша «оқу іс-әрекеті» және «оқыту іс-әрекеті» категорияларының психологиялық мазмұнын қарастыру барысында арнайы ұйымдастырылған оқыту жағдайларында адамның таным іс-әрекетінің бірыңғай жүйесіне таным процестерін синтездеудің шарттары мен тетіктерін анықтайды. Оның пікірінше, оқыту үдерісі ерекше психологиялық құбылыс ретінде таным үдерістерінің өзара әрекеттесуін және бұрынғы жинақталған жүйесіне жаңа білімнің қосылуын қамтамасыз ететін субъектінің когнитивтік тәжірибесін түрлендіру үшін қажетті жағдайларды жасайды [6]. Ғалымның бұл ойларын біз тарқата келе, таным тәжірибесін қайта құру индивидтің бүкіл өмірін қайта қарауды және оған тиісті қатынасының өзгеруін талап етеді, осылайша адамның тұлғалық қасиеттерінің өзгеруі іске асады деген болар едік. Ал тұлғаны тек тұлға ғана қалыптастырады.

Тұлғаның қалыптасуындағы субъектілік мәселелерін отандық ғалымдар Ж.Ы. Намазбаева [7], А.Р. Ерментаева [8] қарастырған. Осы еңбектерді зерделеу бізге болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігінің мәнін ашуға ықпал етті.

Жоғары оқу орнының қызметі болашақ педагогты кәсіби әрекетке мақсатты даярлаумен қоса педагогикалық шығармашылық қызметке әзір болуға дайындаумен тікелей астасып жатуы тиіс. Ол болашақ мұғалімнің жалпы мәдени, әдіснамалық, әдістемелік пәндерді меңгеруі арқылы қамтамасыз етіледі. Мамандықты меңгеру барысында олардың ішкі ашылмаған мүмкіндіктері іске қосылып, жаңашыл педагог болуға қажетті таланттары, қабілеттері жетіледі. Бұл бағытта жүргізілген зерттеулер қатарына болашақ

педагогтердің кәсіби дарындылығын дамыту мәселесіне арналған Л.М. Нәрікбаева [9], болашақ маманның біліктілігін, шығармашылық әлеуетін дамытуды қарастырған Б.А. Тұрғынбаева [10] еңбектерді жатқызамыз. Б.А.Тұрғынбаеваның пікірінше, болашақ педагог маманы кәсіби маманға бірден жоғарылай қоймайды. Ол алдымен шеберлік, кәсібилік, құзырлылық сияқты сатылардан өтуі тиіс. Б.Т. Кенжебеков құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау кажет. Кез - келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады», - деп анықтама береді [11].

«Құзыреттілік» ұғымы – білім, біліктілік, дағдының жай жиынтығы емес, оқу нәтижелерімен қатар студенттердің шығармашылық әс-әрекеттері мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Құзыреттілік студенттің алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешу үшін қолдана алу қабілеттігін сипаттайды. Студенттердің құзыреттілігі оқу үдерісінің негізгі сапа көрсеткіші, оның жетістігі қойылған педагогикалық мақсатқа жету болып табылады.

Кәсіби құзыреттілік – жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетті атқаруға теориялық және практикалық әзірлігі мен қабілеттілігінің бірлігі.

Кәсіби құзыреттіліктің түрлеріне тоқталатын болсақ:

- **арнайы құзыреттілік** - өзінің кәсіби іс-әрекетін жеткілікті дәрежеде меңгеру, өзінің кәсіби қалыптасуын жобалай білу;
- **әлеуметтік құзыреттілік** – бірлесе, кәсіби іс-әрекетті атқаруды, ынтымақтасуды, сондай-ақ, осы кәсіпке қарасты қатысымды меңгеру, өзінің кәсіби еңбегінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілік;
- **жеке тұлға құзыреттілігі** - өзін көрсете білу мен қалыптастыру амалдарын, жеке тұлғасының кәсіби қарсы тұру құрамдарын игеру;
- **дара құзыреттілік** - өзінің қабілеттілігін асыру және кәсіп аясында өз даралығын қалыптастыруға қабілеттілік.

Құзыреттіліктің аталған түрлері бір адамның бойынан табыла бермеуі мүмкін. Адам өз мамандығы аясында ғана жетік болуы, бірақ қарым-қатынас жасау жөнін білмеуі, өзін дамыту жолындағы міндетті жүзеге асыра алмауы мүмкін. Осыған орай, оның мамандық жағынан жоғары құзыреттілігін, ал әлеуметтік және тұлғалық жағынан құзыреттіліктің әлсіз, төмен екенін пайымдауға болады. Адамға кәсібінен тысқары жерде қажетті құзыреттіліктің кейбір жалпы түрлері айқындалған. Бұлар кейбір өзекті кәсіби маңызды сапалар мен кәсіби мінез-құлық типтері, көптеген кәсіп түрлері айқындалған, мәнін жоғалтпайды. Жоғарыда сипатталған құзыреттіліктің әр түріне кәсіпаралық жалпы компоненттердің мынадай түрлерін енгізуге болады:

- **мамандыққа құзыреттілік** - өндіріс процесін жоспарлауға қабілеттілік, компьютермен, оргтехникамен жұмыс істей білу, техникалық құжаттамаларды оқу, жеке тұлға құзыреттіліктері, өзінің еңбегін жоспарлауға, бақылауға және реттеуге қабілеттілік, өз бетімен шешім қабылдауға, үйреншікті емес шешім табуға қабілеті, дара құзыреттілік, жетістік мотивациясы т.б.

Біздің зерделеуімізше, болашақ маманның кәсіби құзыреттілігі сол маманның жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің және ішкі психикалық күйінің күрделі жүйесі, оның кәсіби қызметі мен қабілетін жүзеге асыру дайындығы және оның іскерлігі мен мүмкіндігіне сай жұмыс істеу қажеттілігімен ұштасады. Осыған орай, маманның кәсіби құзыреттілік моделі кәсіби әрекет жүйесінің үлгісі және кәсіби іс-әрекетті іске асырудағы теориялық пен практикалық дайындықты қамтамасыз етеді. Мұнда қызметтің ішкі құрылымы мен негізгі сипаттамасы ашылады

Әдебиеттер

1. Тәжібаев Т.Т. Қазақстанда халыққа білім берудің және педагогикалық ойлардың тарихы: научное издание. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 377 б.
2. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. – Алматы, 2000. – 247 б.
3. Жарықбаев Қ.Ж. Психология негіздері: оқулық. 6-бас. өнд., толық. – Алматы: ЭВЕРО, 2005. – 464 б.
4. Бердібаева С.Қ. Творчестволық іс-әрекеттің этнопсихологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 216 б.
5. Шерьязданова Х.Т. Психологические основы профессиональной подготовки педагогов и психологов дошкольного образования: автореф. ... док. психол. наук. – 1999. - 47 б.
6. Джакупов С.М. Психологическая структура процесса обучения. 2 изд. - Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 308 с.
7. Намазбаева Ж.Ы. Жалпы психология: оқулық ҚР білім және ғылым министрлігі. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ Психология институты, 2006. – 296 б.
8. Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы. - Алматы, 2014. – 489 б.
9. Нарикбаева Л. М. Состояние работы с одаренными студентами в системе высшего образования Республики Казахстан // Білім = Образование. - 2010. - №3. - С. 88 – 91.
10. Тұрғынбаева Б.А. Ғылыми-педагогикалық мамандар дайындаудың жаңа формасы. Жоғарыдан кейінгі білімдегі акмеологиялық амал: теория және тәжірибе. - Алматы, 2013. - 236 б

ӘЛИ МҮСІЛІМҰЛЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙ - ПІКІРЛЕРІ

Бекжанова Б.Ж.

PhD доктор

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қызылорда*

Мұратова Ш.

*«Педагогика және психология» мамандығының магистранты
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қызылорда*

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические взгляды Али Муслимовича. Анализируя педагогические взгляды ученого, его воспитательное наследие оказывает влияние на формирование личности.

Ключевые слова: личность, развития, педагогические взгляды.

Summary. The article discusses the pedagogical views of Ali Muslimovich. Analyzing the pedagogical views of the scientist, his educational heritage has an impact on the formation of personality.

Keywords: personality, development, pedagogical views.

Ғалым - ұстаз-қайраткер Әли Мүсілімұлы еліміздің білім саласындағы енгізіліп жатқан жаңалықтар мен реформаларға өзіндік қолтаңбасын қалдырған, Қызылорда облысының мектептерінің материалдық - техникалық базаларын нығайтуға, білім саласын ақпараттандыру бағдарламасын жүзеге асыруға зор үлес қосқан тұлға.

Әли Мүсілімұлы заман талабына сай, жаңашыл, өзіне де, әріптестеріне де қатаң талап қоя білетін, адамгершілігі жоғары талапшыл жан еді. Сонымен бірге қоғамдық жұмыстарға да белсене араласты. Облыстық әкімият мүшесі, облыстық сайлау комиссиясының төрағасы қызметін атқарды. Бірнеше мәрте облыстық мәслихат депутаты болып сайланды. Бүкілодақтық және республикалық мұғалімдер съезінің делегаты болып, мазмұнды баяндамалар жасады. 1995 жылы Анкарада өткен білім саласы қызметкерлерінің халықаралық съезіне қатысты. Ғалымның қаламынан 8 монография, 12 оқу құралы және 120-дан астам ғылыми-әдістемелік мақалалар жарық көрген. Бұл құнды еңбектері әлі күнге маңызын жойған жоқ, оқыту үдерісінде кеңінен қолданылып келеді.

Әли Мүсілімұлының бойындағы ерекше қасиеті – ол педагогикалық басшылық қызметті ғылыми ізденіспен ұштастыра білді. 1999 жылы облыс бойынша жүргізілген өзінің іс-тәжірибесін қорытындылап оны теориялық тұрғыда негіздеп, «Мектеп оқушыларын нарықтық экономика жағдайында кәсіптік бағдарлау» тақырыбында кандидаттық диссертация, 2003 жылы «Еңбекке даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері» тақырыбында докторлық диссертация қорғады.

Ғалымның педагогикалық ой – тұжырымдарын зерделесек, «Халықтық тәрбие – дәуірдің небір қатал сындарында шын болаттай ширығып, бізге толыққанды болып жеткен баға жетпес мұра. Демек біз оны әрі қарай шынықтыруды жалғастырып қана қоймай, оны уысымыздан шығарып алмай, жас жеткіншектерді тәрбиелеуде мейлінше кеңінен пайдалануымыз керек - деп атап көрсетеді [1]. Демек, жастарымыздың тәрбиесінде ұлттық рухани құндылықтарымызды сіңіруді көздейді. Бүгінгі күн тұрғысынан қарайтын болсақ, егемен елдің бейбітшілігі мен бірлігін сақтайтын жас ұрпақтың бойына жастайынан ата-бабаларымыз негізін салған ерлік рухты, отаншылдық сезімді сіңіру кезек күттірмейтін мәселелердің бірі болып отыр. Ұлттық сезім мен ұлттық намыс, ұлттық рухты көтеру – бүгінгі таңның кезек күттірмес міндеті деп білеміз. Яғни елдің туын көтеріп, тәуелсіздік талаптарын орындау ісіне батыл бетбұрыс жасаған бүгінгі таңда адамзаттық игіліктерді, халқымыздың ғасырлар бойы армандаған мәдени-рухани мұрағаттары мен ұлттық тәрбие саласында жұмыс жасау басты міндетіміз.

Қазақи тәрбие, ұяндық тәрбиесі..... Біздің балаларымыздың сабақ айтқанда, не болмаса көпшілік алдында өз ойларын еркін, анық, көсіліп ай алмауы, жалтақ болуы, ойын толық жеткізе алмауы, ұстазы немесе сыныптасымен пікір таластыра алмауы – сол тәрбиенің жемісі емес пе екен, - деп ойлаймын. Қалай болғанда да баланың тұлға болып қалыптасуына кесірі әсері тиетіндігі сөзсіз [2]. Осылайша, ұлттық тәрбиемізді сақтай отырып, оқушыларға өзінің ойын, пікірін, көзқарасын дәлелдеуді, субект-субъект бағытында қарым қатынас жасауды көздейді.

Кейбір педагогтеріміз оқыту мақсаттарын тек оқушының үлгерім дәрежесін жақсарту деп біржақты түсініп жүргені байқалады. Бұл – қате түсінік. Оқытудың түпкі мақсаты – оқушы тұлғасын жан-жақты дамытып қалыптастыру, тәрбиелеу – деп түсінсек екеуінің де әрекеті нәтижелі болмақ. Оқушы тек білімді қабылдаушы ғана емес, ол білім алу үрдісіне мұғаліммен бірдей атсалуды да. Барлық оқушы физик, химик немесе математик болып шықпайды. Бірақ оның есесіне ол – азамат болып шығуы тиіс. Оның қандай азамат болары жанұя мен мектептің жүргізген жұмыс мазмұнына, оны жүргізу әдістеріне тәуелді. Ата-ана мен мұғалім осыны жан жүрегімен түсінген жағдайда ғана екеуінің де әрекеті нәтижелі болмақ [3]. Тәрбие жұмысының табысты болуының басты кепілі мектеп пен ата-аналар арасындағы ынтымақтастық қарым-қатынаста оң нәтижесін беретіндігін атап көрсетеді.

Ғалымның мына тұжырымдарына назар аударсақ. Әлемді сұлулық құтқарады деген жиі айтылады. Ал баланы ше? Меніңше баланы махаббат қана құтқарады, ата-ана мен ұстазының махаббаты, мейірімділігі, кешірімділігі». Отбасының басты қазығы, алтын дінгегі – бала. Баланың тәрбиелі болып өсуіне берекелі отбасының әсері мол. Отбасының әрбір мүшесі, өзара сөйлесіп, не болмаса ата-ананың, баланың міндетін атқару ғана емес, берекелі-бірлік, сүйіспеншілікпен араласса, босағасы берік, шаңырағы биік отбасына айналары сөзсіз. Отбасында баланың тұлғалық қасиетіне ықпал ететін көптеген жағдайлар болады. Мәселен, отбасы мүшесінің мәдени деңгейі баланың түрлі әлеуметтік құндылықтарды игеруіне игі әсерін тигізеді. Отбасы тәрбиесінде

балаларды білімді, ізгілікті, жан-жақты жетілген, өз өмірінің құндылығын жете түсінетін етіп тәрбиелеуді қажет етеді. Ата-ана баланың мүмкіндіктерін барынша дамытып, оны өмірге қолдана білуге, еңбек етуге, еңбектің қандай түрі болса да атқаруға психологиялық даяр болуға, әрдайым өзінің білімін жетілдіріп отыруға тәрбиелеу қажет. Жас ұрпақтың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ата-ананың балаға деген мейірімділігі мен махаббаты қажет.

Біздерге үлкен сеніммен қарап отырған оқушыларымызға «бала» деп қарамай, оқы өз дәрежесінде құрметтеп, сыйлап, онымен достасуымыз әлі де жетпей тұрған сияқты. Өз пәніңізге оқушыңыздың ынта-ықыласын, қызығушылығын арттырғыңыз келсе осы жағында ойластырғаныңыз жөн-ау, - деймін, жемісі емес пе екен деп ойлаймын және мұғалім әрбір оқушының өзгеге ұқсамайтын қайталанбас тұлға екендігін әрдайым есте ұстауы тиіс – дей келе, алдымызда отырған әрбір оқушының тұлға болып қалыптасып, дамуына ықпал жасауымызды зерделейді. Тұлғаның қалыптасу мен даму заңдылықтарын, түрлі жағдайлардағы оның мінез-құлықтары мен іс-әрекеттерін зерделеу, адамдарда жиі жағдайларда жақындықтары бойынша біріктіру әлеуметтік психологиялық зерттеу объектісі болып табылады. Ғалым өз зерттеулерінде қабілеттілік – бұл оқушының жеке психологиялық ерекшелігі, ол жалаң білім мен дағды ғана емес, соны тез игеру жолындағы оның табиғат берген шалттығы мен табандылығын зерттей келе оқушы бойындағы қабілетті таба білу, оны шындау әрбір педагогтің міндеті екеніне баса назар аударады.

Ғалымның «Оқушыларды еңбекке даярлаудың ғылыми-педагогикалық негіздері» тақырыбындағы докторлық диссертациясында жаңа экономикалық жағдайларға жастарды бейімдеу, нарықтық қатынастардың субъектісін дайындау қазіргі таңдағы негізгі әлеуметтік қажеттіліктердің бірі екенін атап көрсетеді. Әлеуметтік-экономикалық тұрақты даму және оның бәсекелестік сипатын дамыту үшін кәсіпкерлік пен еңбек етудің маңыздылығын дәлелдеді. Ғылыми еңбегінде нарықтық қатынас, осыдан туындап жатқан экономикалық, әлеуметтік басқа да өзгерістер білім саласын, оның ішінде оқушылардың еңбекке даярлық үрдісін жаңа бір сатыға көтеруді міндеттейді [4]. Адамға әсіресе балаға, артық ішкен дәрі, су, тіпті артық тамақтың өзі зиян, бірақ еңбек тәрбиесінің пайдадан басқа зияны болмас – дей келе, жас ұрпақтың еңбек етуге белсенділік қасиетін, дәстүрлі еңбек ету ету дағдыларын, шығармашылығын қалыптастыруды қамтамасыз етуді көздейді.

Әли Мүсілімұлы өз зерттеулерінде, педагогиканың теориялық негіздері арасынан басқару мәселесін тұтас, ал оқушы даярлығын жеке қарастырды. Басқару деп әр түрлі деңгейдегі басқару субъектілерінің мақсаткерлік іс-әрекетін айтамыз. Ол басқарылатын жүйенің дамуы мен қалыптасуын қамтамасыз етіп қана қоймай, жаңа сапалық деңгейге көтере алады. Мектеп көруге барған білім саласы қызметкерлерінің басты назарында тек мектептің әдемілігі мен тазалығы сияқты сыртқы мазмұны ғана емес, оқушы білім деңгейі, басқаша айтқанда мұғалімнің оқыту әдістемесінің қандай дәрежеде екендігі, яғни ішкі мазмұны болуы тиіс. Себебі, оқушы білімінің көрсеткіші – оның білім деңгейі, ал ол көрсеткіш мұғалімнің өз пәнінің оқыту әдістемесін қаншалықты дәрежеде игергендігін дәл көрсетеді – деп тұжырымдайды.

Қорытындылай келе, парасаттылықты бойына дарытқан ғалым-ұстаздың педагогикалық ой пікірлері, ұлағатты ұстанымы, тәрбиелік тағылымы бүгінгі ұрпаққа үлгі өнеге.

Әдебиеттер

1. Мүсілімұлы Ә. Ұлт келешегі – ұлттық тәрбиеден. // «Қазақ елі». 13.10.1998ж.
2. Мүсілімұлы Ә. Тәрбие тал бесіктен басталады. // «Сыр бойы». 10.06.200ж.
3. Мүсілімұлы Ә. Тәрбие табалдырықпен басталғаны ләзім (еңбек тәрбиесі негізінде). // «Ұлт тағылымы» журналы. №3.2000ж.
4. Мүсілімұлы Ә. Оқушыларды еңбекке даярлау процесін басқарудың ғылыми-педагогикалық негіздері. «Ғылым», Алматы. 2003ж.

ГЕНДЕРЛІК ТӘРБИЕГЕ ЖАҢАША БЕТБҰРЫСТЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Бижанова Г.К.

*аға оқытушы, п.ғ.м., доцент, педагогика және психология кафедрасы
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Нәкуова Ә.Т.

*Педагогика және психология мамандығының 3 курс студенті
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Өміртай Н.

*№49 Жаңа Жайнақ орта мектебінің мұғалімі
Қазақстан, Ақмола облысы, Целиноград ауданы*

Аннотация. В статье представлены вопросы, связанные с гендерным образованием. В соответствии с гендерной политикой, она основана на образовательных методах и делается акцент на эффективности работы, выполняемых в соответствии с гендерным образованием.

Ключевые слова: гендерная политика, личность, воспитание, методы.

Summary. The article reveals the problems of gender education. The methods of education from the perspective of gender policy are substantiated. The article is aimed at the effectiveness of the work carried out in accordance with gender education.

Keywords: gender policy, personality, education, method.

Қазіргі заманда елімізде гендерлік саясат өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Қазақстанда гендерлік саясатты жүргізу жұмысына байланысты Қазақстан Республикасының Әйелдер жөніндегі Ұлттық комиссиясы жұмыстарымен отбасы – демографиялық саясатының атқарған істері бақыланып отыр. «Ер мен елге қиын болған кезеңде әйел-аналар отбасы мен қоғам жүгін қайыспай қатар көтере білді»-деген болатын Н. Ә. Назарбаев [1]. Бұл Қазақстандағы өзекті мәселелердің бірі, сондықтан алдымен гендерлік психологияға тоқталып өткен жөн.

Гендерлік психология – адамдардың жыныстық тәнділігіне байланысты әлеуметтік мінез-құлқын детерминациялаушы, тұлғаның гендерлік бірдейлік сипатын зерттеуші психологияның бөлімі. Бұл саладағы психологиялық зерттеулер адамдардың әйелдер мен ерлердің жынысының тұлғалық сипаттарын салыстырмалы зерттеуге бағытталған [2].

Бұл ретте, ең алдымен бұл мәселені дұрыс түсініп алу керек, көбінесе гендерологияға қарсы келушілер оны феминизм деп ойлайды. Феминизм мен гендерлік саясат екеуі мүлде бөлек. Екеуінің арасын ажыратып алмасақ болмайды.

Гендер дейтініміз – әйел мен ер адамның теңдігі. Әйел адамның құқығын қорғадық па, ер адамның да құқығын қорғауға тиіспіз. Мәселен, біз әйелдердің түрлі кемсітушіліктерге, зорлық-зомбылыққа ұшырайтындығы туралы көбірек айтамыз.

Ал, отбасындағы ер адамдардың жағдайы туралы мүлде ұмыттық. Гендер осыны да айтуы керек. Мысалы, ер адам отбасында көп жағдайда әйелдер тарапынан психологиялық қысымға ұшырайды. Өйткені, ер адамға отбасын асырау міндеті жүктелген. Егер, олар тең болса, әйел адамға да ол міндет жартылай жүктелсін деген мәселе қойылуы керек еді ғой. Немесе, әскер қатарына ер адамдар шақырылады. Ауыр жұмыста көбіне өлім-жітімге душар болатын да солар. Ер адамдар, негізінде, психологиялық жағынан әлсіз болып келеді. Сондықтан, ерлердің де мүддесін қорғау маңызды.

Біз қазір тең құқылық дегенді де шатастырып жүрміз. «Тең» басқа, «бірдей» басқа. Әйел мен ер адам ешқашан бірдей бола алмайды. Қай жағынан алып қарасаңыз да. Биологиялық, физиологиялық жағынан айырмашылық бар. Психикалық жағынан да бірдей емес. Әлеуметтік рөлдері де бөлек. Тіпті, ақыл-ой деңгейі, сана, ойлау жүйесінде де айырмашылық бар. Мысалы, орта есеппен алғанда, еркектермен салыстырғандағы әйелдерге тән *ерекшеліктер*:

- Денесіне 70 пайыздан артық май жиналады, бұлшық еттері 40 пайызға кем болады;
- Бойы 12,5 см-ге қысқарак және салмағы 18 кг-ға жеңілдеу келеді;
- Иістер мен дыбыстарға әлдеқайда сезімтал болады;
- Мазасыздық пен депрессияға екі есе ұрымтал болады.

Орта есеппен алғанда, әйелдермен салыстырғандағы еркектерге тән *ерекшеліктер*:

- Жыныстық жетілу баяу өтеді (әйелдерден шамамен екі жылға артта қалады), бірақ өмірлері қысқарак болады (бүкіл әлемде әйелдерден төрт жылға аз өмір сүреді);
- Назардың жетіспеушілігі немесе гипербелсенді бұзылулар синдромы үш есе жиі қойылады; өзіне-өзі қол жұмсау жағдайы төрт еседен көбірек кездесуі мүмкін және найзағай түсіп, өмірден озу ықтималдығы бес еседен артық болуы мүмкін;
- Құлағын қозғалтуға әлдеқайда бейім болады.

Психологтардың пікірінше, ер адамдармен салыстырғанда әйелдер үшін бауырмалдық негізіндегі жақын қатынастар алдыңғы орынға қойылады. Гендерлік дамуға қатысты өзінің онжылдық зерттеуі бойынша Элеонора Маккоби ер балалармен салыстырғанда қыздар ойын кезіндегі қарым-қатынаста әлдеқайда үйірсек және оларда агрессияның әлдеқайда төмен болатынын атап көрсеткен[3].

Сондай-ақ олар көбінесе бір баламен достасып, онымен тығыз қарым қатынас жасайды және шағын топтарда ойнауды қалайды. Ер балалар көбіне үлкен топтардағы ойында белсенділік танытады. Ал ер балалар мен ер балалармен және қыздар қыздармен бөлектеніп ойнаудың нәтижесінде жыныстық айырмашылықтар арта түседі.

Әйелдер көмекті әлдеқайда қош көреді. Олардың эмоциялары өздерінің қатынас жасау тәжірибесіне байланысты болады және басқалармен қарым-қатынасқа бейім келеді. *Әңгімелесу* барысында ер адамдар көбінесе алға қойылған міндеттерге және үлкен топтармен байланыс жасауға барынша назар аударса, ал әйелдер тұлғааралық қатынастарға көңіл бөледі. Әйелдер өзара телефонмен ұзағырақ сөйлеседі, ал қыздар ер балаларға қарағанда мәтіндік хабарламаларды көбірек жібереді.

Әйелдердің басқалармен сенімді, жақын қатынас орнату мақсаты болса, олар ұзақ әңгімелеседі; ал ерлер, жалпы алғанда, үстірт сөйлесе де, өз пікірін дәлелеп, ақпарат беру керек болғанда белсенділік танытады. Әйелдер өздерінің эмоциялары айқын байқалатын электрондық хаттар жазып, жіберуге көп уақыт жұмсайды және олар көп уақыттарын әлеуметтік желілерге кетіреді. Топтарды әйелдердің көпшілігі өз өмір жағжайымен бөліседі және көбінесе қолдау көрсетуге әзірлік танытады.

Стресске тап болған ер адамдар «шайқасу немесе қашу» арқылы жауап береді. Көбіне, шайқас олар үшін қауіп-қатерге қарсы әрекет ретінде таңдалады. Шелли Тэйлар атап өткендей, барлық дерлік зерттеулерде әйелдер қандай стресске ұшыраса да, олар көбінесе «бейімделеді және басқаларға көмектесе алады»; олар достары мен отбасы тарапынан қолдау күтеді[4].

Жалпы алғанда, әйелдер- басқа адамдармен, ал ер адамдар заттармен жұмыс істеуге көбірек қызығушылық танытады. Әйелдердің математикаға деген қабілеті болса да, олардың ер адамдарға қарағанда математика саласындағы жетістікке жетуге деген ұмтылыстары төмен болады. Тағы бір *айырмашылық*, ер адамдар теңсіздікті күшейтетін жұмыстарға диспропорциялық ұмтылыс танытады, ал әйелдер теңсіздікті төмендететін іс-әрекеттерге қызығады. Ер адамдарға қарағанда әйелдер жұмыс кестесінің тиімді болуын, тұлғааралық қарым-қатынасты және басқа адамдарға көмек беру мүмкіндіктерін бағалайтын көрінеді.

Әйелдердің ана, перзент, әпке-сіңілі және әже ретіндегі байланыстары отбасы арқылы бекітіледі. Әйелдер ер адамдарға қарағанда бала қамқорлығына екі есе уақыт жұмсайды. Ер адамдармен салыстарғанда әйелдер үш есе көп сыйлықтар мен ашық хаттар сатып алады, хаттарды екі-төрт есе артық жазады және достары мен отбасына 10 пайыздан 20 пайызға дейін жиірек телефонмен қала аралық байланыс арқылы хабарласады.

Бүкіл әлем бойынша кездейсоқ таңдалған 500 әйелдің көбі Фейсбук парақшаларында отбасылық фотосуреттерді көрсететіні және өз эмоцияларын көбірек танытатыны байқалған. Ал, ер адамдар көбінесе өздерінің мәртебесін немесе еліктіргіш тәуекелге бару сәттерін бейнелейтін көрінеді. Сондай-ақ, 400-ден аса зерттеуде әйелдердің өзара қарым-қатынаста ерлерге қарағанда жиі күлімсірейтінін көрсетеді.

Сауалнамаға қатысқан әйелдердің көбі өздерін эмпатияға қабілетті немесе басқалардың жай-күйін түсінетін сезімтал – қуанғандармен бірге қуана алатын және жылағандармен бірге жылайтын – адам ретінде сипаттаған. Эмпатиядағы айырмашылықтар зертханалық зерттеу нәтижелерінде былайша көрініс табады:

- Қыздар көрсетілген суреттер мен баяндалған әңгімелерді қабылдайда жоғары эмпатия танытады.

- Зертхана жағдайында немесе нақты өмір жағдайында күйзелген адамға – еркектермен салыстырғанда әйелдер, дәл өз басынан өткендей, әлдеқайда жанашырлық білдіреді.

- Ми аймақтарында эмпатиялық жақындықы білдіретін белсенділік біреудің ауырсынғанын көрген әйелдерде арта түседі, ал еркектерде бұл құбылыс байқалмауы да мүмкін.

Бұл *айырмашылықтың барлығы* еркектермен достық қарым-қатынасқа қарағанда, әйелдермен достық қатынастың неғұрлым жақын, жағымды және дамытушы болатынын көрсетеді.

Көптеген зерттеулер нәтижесі бойынша адамдар басшылардың сенімді, күшті, тәуелсіз және ашық болғанын және оларда мәдениеттілік пен ер-азаматқа тән қасиеттер болғанын қалайтынын көрсетті. Ерлердің қарым-қатынас стилі олардың әлеуметтік белсенділігін айқындайды. Көшбасшылық рөл арқалы еркектер көбінесе директиваға, тапсырмалар беруге жүгінетін басшылар сияқты басқалардан озып, алға шығуға ұмтылады. Ал әйелдердің көбі шабыттандыратын және командалық рух қалыптастыратын ұйымдардағы сияқты «түрлендіруші» немесе «реакциялық» басшылықты артық көреді.

Өздерін еркектерге ұқсатса, бұл әйелдерге жағымсыз тиеді. Ал енді олармен салыстырғанда ер адамдарды әйелдерге ұқсату еркектерді тіпті көбірек алаңдатады. Сонымен қатар, ер адамдар албырт әрекеттерді көбірек жасайды және тәуекелге көп барады. Тіпті жоғары деңгейдегі гендерлік теңдікпен ерекшеленетін Финляндиядағы қор нарығында ер адамдар көбірек тәуекелге барады. Алайда қоғамда өз ойын ашық айтып, тың пікір білдіру сияқты әлеуметтік тәуекелдерге баруда әйелдер мен еркектер арасында айырмашылықтар болмайды [5].

Қоршаған ортаға зиян келтіруге бағытталған мінез-құлықты психологтер агрессия арқыды түсіндіріледі. Бүкіл әлемде аң аулау, төбелесу және соғысу, негізінен, еркектерге тән іс-әрекет ретінде қарастырады. Сауалнамаларда еркектер әйелдерге қарағанда өздерінде агрессияның күштірек болатынын мойындаған[6].

Енді, қазақ қоғамына ойысайық. Негізі, қазақта гендер баяғыдан бар. Ресми емес болса да, солай қалыптасқан. Халқымыз бұрыннан әйелдерді құрметтеген. Бірақ, құрметтеу деген еркіне жіберу емес. Белгілі бір деңгейде шектеп те отырған оларды. Басқа бір жолға түсіп кетпеуіне, қоғамдағы қайшылықтарға кезікпеуіне жағдай жасаған. «Қызға қырық үйден, ұлға отыз үйден тыйым» дейді.

Неге қызға отыз үйден, ұлға қырық үйден тыйым болмайды? Немесе екеуі неге тең болмайды? Өйткені, қазақ әйел затына ерекше құрметпен, тым сақтықпен және отбасына мән кіргізуші ретінде қараған. Мысалы, «Жаман әйел

жақсы еркектің басын жерге сүйрейді, жақсы әйел жаман еркектің басын өрге сүйрейді» деген. Неге «жақсы еркек жаман әйелді өрге, жаман еркек жақсы әйелді жерге сүйрейді» деп айтпаған? Демек, әйел адамның отбасындағы функциясы өте зор. Қазақта батыстағыдай әйел деген бір ғана ұғым жоқ – қыз бала, ару бойжеткен, жар, ана, әйел, әже бар.

Олардың әрқайсысының мәртебесі әртүрлі. Мысалы, қыз балаға әдеппен, тыйыммен қараса, әжеге ерекше құрметпен қарайды. Біз, әдетте ажырасу жөнінде, қыз баланың тәрбиесі туралы көп айтамыз, бірақ, соның алдын алу жолдарын ұсынбаймыз, мемлекеттің мойнына артып қоямыз. Біреулер өз қызына әмірі жүрмей отырып, қыз мәселесін айтады, өзінің бала-шағасы орысша сөйлейді де, «тіл жойылып бара жатыр» дейді. Қазір *трансгуманизм* деген терминдер пайда болды.

Ер мен ердің, әйел мен әйелдің некеге тұруы кей мемлекеттерде заңдастырылды ғой. Трансгуманизм бойынша, болашақта мысалы ер адам өзінің жыныс мүшесін ауыстырып, әйел болуға құқығы бар. Немесе андроген бола алады. Әрі әйел, әрі ер адам болып жүре береді. Ол адамның өз еркіндігі деген сияқты көзқарас. Әрине, бұл біздің ұлттық болмысымызға мүлде жат.

Енді, ең бастысы, біз осыларға қарсы иммунитетімізді күшейтуіміз керек. Себебі, Батыстан келген, келіп жатқан идеологиялардың санаға әсер ету тетіктері өте күшті, ықпалды. Ал, біздің ұлттық идеямыздың тетігі әлсіздеу. Көбінесе мораль айту, дәріс оқумен ғана шектелеміз. Оны біздің жастар ұнатпайды. Тіпті, жиі айта берсең, кері әсер етуі мүмкін. Мәселен, интернетте отырып, жағымсыз ақпараттар көрсе, жасөспірімдер соны тез қабылдап алады.

Ұлттық болмысымызды, салт-дәстүрімізді насихаттайтын инновациялық әдіс-тәсілдер керек. Жат ағымдардың алдын орап алатын, олардыкінен күштірек әсер ете алатын идеология қажет. Біз де сондай жаңа технологияларды өз мүддемізге пайдалануымыз керек.

Біздің ойымызша, халқымыз шет елдерден келіп жатқан жат идеологияны сіңіріп алғанынша немесе гендерлік саясатты даттай бермей, оны қазақ халқының менталитетіне сай келетін бағытқа қарай ойыстырып, жаңа бір идеологияны қалыптастыру ауадай қажет деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

1. ҚР Президенті Н.Назарбаевтің Қазақстан әйелдерінің съезінде сөйлеген сөзі, 2011 ж., 5 наурыз.
2. Шакирова С., Хаматдинова А., Яхияев Қ. Көпшілікке арналған гендерлік білім Алматы: CopyLand, 2002. – 256.
3. Маккоби Э., Жаклин К. Психология половых различий. 1974, Летеция П., Шелли Т. Социальная психология. 10-е издание. Издательский Дом ПИТЕР. – 2004.
4. Дэвид Г. Майерс, Жан М. Туенж. Элементарная Психология. 12-басылым.-2018.
5. Воронина О., Клименкова Т. Гендер и культура // Женщины и социальная политика. М., 1992

Ы.АЛТЫНСАРИННІҢ ТІЛДІ МЕНГЕРТУДЕГІ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ТҮЛҒА ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНЕ БАҒЫТТАЛУЫ

Бижанова Г.К.

*аға оқытушы, п.ғ.м., доцент, педагогика және психология кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Сомтемирова Л.К.

*Бастауыш мектеп мұғалімі
Астана қаласы, №66 мектеп лицейі ММ
Қазақстан, Астана*

Дакар А.Б.

*Педагогика-психология мамандығының 3 курс студенті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье раскрываются проблемы обучения иностранным языкам, а также уделяется внимание особенностям методики И.Алтынсарина. В статье представлены советы по обучению иностранных языков.

Ключевые слова: язык, личность, компетентность, метод, прием, усвоение.

Summary. The article shows his hand the problems of foreign language teaching, and focuses on the features of the methodology of I. Altynsarin. The article presents tips on learning foreign languages.

Key words: language, personality, competence, method, reception, assimilation.

Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев айтқандай, қазақ тілі – біздің рухани негізіміз. Осы жолда тілдің халықаралық мәртебесін көтеру – біздің әлемдік өркениетке жетуіміздің басты кепілі [1]. Елдің тарихи дамуына байланысты қазақ тілінің дамуы, әр кезеңге байланысты көтерілген мәселеге сәйкесті нақты қойылған міндеті де болды. Тіл үйренудегі алғашында туындаған мәселе заман талабына сай қайта-қайта өзгеріске ұшырап отырды.

Қазақ тілін үйренудің даму тарихына көз жүгіртсек, тіл үйретушінің әр кезеңдегі мұқтажын, талабын қанағаттандыруға және заманауи талапқа сай қызмет еткендігіне куә боламыз.

Сонымен қатар, пікірлер де алмасып, идеялар да толықтырылып отырылды. Осыған орай, тіл үйрету мәселесі жайлы Ыбырай Алтынсариннің еңбектеріне шолу жасадық. Ол өзінің орыс достарына жазған бір хатында «... Мәселенің мәнді жері ... мазмұны балалардың білімін көтеретін, тақырыбы оларды қызықтыратын кітаптарды асықпай, бірақ бағыттан қайтпай, қазақтың өз тілінде, олардың өздеріне таныс әріппен шығара білу керек.

Сөйтсек, ол кітаптарды жұрт бірден қолға алып оқиды, бұл кітаптар, татар кітаптарымен қатар, зор күш болар еді»- деп, өзінің шынайы ағартушылық идеяларын орыс-қазақ мектептерін ашу және шәкірттерді өз ана тілінде оқыту арқылы идеяларын іске асырып отырды [2;12].

Ы.Алтынсарин қазақ шәкірттерінің таным-түсінігіне лайықты оқу-әдістемелік құралдарын жазу мәселесімен шұғылданғанына К.Д.Ушинскийдің «Балалар дүниесі», Л.Н.Толстойдың «Әліппе және оқу кітабы», Б.Ф.Бунаковтың «Әліппесі мен оқу құралы», Тихомировтың «Грамматиканың элементарлық курсы» оқу құралдарын басшылыққа алған [2;25].

Орыс педагогтарының үлгісімен Ыбырай шығарған «Қазақ хрестоматиясы» мен «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы» сол кездің баға жетпес құнды құралы болып табылды.

Педагогтың еңбектері тіл үйренушілерге ұсынылатын тілдік материал ең алдымен лингвистика ғылымына негізделген. Ал лингвистика әдістеме үшін, базалық ғылым болып саналады. Оның ережелері шет тіліне үйрету жүйесін құрудың негізін қалайды. Тіл біліміндегі тілдік фактілердің нақты, дау тудырмайтын, шешімін тапқан мәселелері ғана, тіл үйренушілерге жеткізіледі. Тіл үйренушілерге берілетін білім мазмұны, көлемі және оны оқытудың жүйесі жан-жақты сараланып, ғылыми мәліметтер жалаң теория түрінде ғана емес, өмірмен байланыстыра отырып ұсынылады.

Ұлы педагог ғылым негіздерін балаларға қызықты, түсінікті етіп беруге ерекше көңіл бөліп орыс тілі, ана тілі, арифметика сабақтарына, сөзді бір тілден екінші тілге аударуға ерекше назар аударған. Айталық, арифметиканы қазақ тілінде оқытып, мысалдарды балалардың күнделікті өміріне жақын фактілер келтіре оқытуды, біртіндеп жеңілден ауырға қарай жылжуды талап еткендігі, оның А.А.Мозохинге, Ф.Д.Соколовқа, Ғ.Ғалымбаевқа т.б. мұғалімдерге жазған хаттарында келтірілген [3;76].

Ол мұғалімдердің балаларға тиянақты білім беру, оны өмірмен байланыстыру, оқыту әдістерін жетілдіру мәселелері жайында көптеген ақыл-кеңестер берді.

Өмірмен тығыз байланыстыра білім беру заман талабына сай білім беру екендігін сол кезден-ақ көре білген ұстаз, оқушыларының озық ойлы азамат болуын көздеген.

Заманауи талаптарға сай қазіргі кезде тіл үйренушілерге берілетін тілдік мәліметтер төмендегі *талаптарға* сай болуы қажеттігін кез-келген педагог басты назарда ұстайды:

1) Қазақ тілінен берілетін теориялық тақырыптардың ғылыми сұрыптаудан өтіп, ең қажеттісінің ғана берілуі талап етіледі. Тілдік мәліметтерге байланысты тақырыптардың дәл, анық, қысқа да нұсқа болуы оларды жылдам меңгеруге септігін тигізеді. Тақырыптардың жан-жақты ашылуы, өзара байланыстылығы, көлемі мен мазмұнының тіл үйренушінің білім деңгейіне, мүмкіндіктеріне сәйкес келуі ғылымилық ұстанымы арқылы жүзеге асады.

2) Тілдік тақырыптарға байланысты берілетін қатысымдық жаттығулардың тақырыпты жан-жақты ашуы, тақырыптан ауытқымауы шарт.

Ы.Алтынсариннің еңбектеріне назар аударғанда тілдік мәліметтердің талаптары да және тек тілдік қана емес оқушыға берілетін білімде де, дидактиканың басты категориялары – білім беру, сабақ беру, оқу, оқыту ұстанымдары, оқыту үрдісі және оның құрамдас бөліктері, міндеттері, мазмұны, формалары, әдістері, құралдары, оқытудың нәтижесі жүйелі сақталғаны анық көрінеді.

Ағартушының білім беру мен оқыту мәселелерін терең зерделеуге, педагогикалық тәжірибені қорытып, жинақтауға және оны оқыту үрдісіне енгізуге байланысты жұмыстары оқыту үрдісінің заңдылығын ашу, білімнің мазмұнын анықтау, оқытудың барынша тиімді әдістері мен ұйымдастыру түрлерін жасап шығаруды қарастырып, оны өз тәжірибесінде қолданған, ұсынылған еңбектері айғақ.

Кез-келген тілді оқыту әдістемесі дидактика теориясына негізделу арқылы жүзеге асып, зерттеледі. Қазіргі жағдайда бәсекеге *қабілетті азамат қалыптастыруда* уақыт талабының бірі *қазақ-орыс-ағылшын* тілдерін жетік меңгеру.

Тілді шет тілі ретінде немесе екінші тіл ретінде оқыту әдісінің қазіргі мәселелерінің бірі - *тілдің жасанды ортасын құру*. Жасалған жағдаяттардың көмегімен бірден бірнеше оқушыны белсенді түрде қатыса алатын сөйлеу әрекетінің төрт түрінің екеуі *тыңдап түсіну мен сөйлеуге үйрету*.

Тыңдап түсіну нәтижесінде оқушы қабылдаған хабардың мәнін ұғына алады. Тілді оқытуда қандай әдіс қолданылса да, ол әдіс оқу үрдісінің алдында тұрған дидактикалық міндетті шешуі керек.

Оқу үрдісінде бұл әдіс ұлы педагог тәжірибесінде жасанды түрде емес, нақты, ашық қолданылғаны айқын, ол екі ұлттың балаларын тікелей қарым-қатынасқа түсіруі. Мысалы, «Алтынсариннің таңдамалы педагогикалық мұралары» кітабында былай деп келтірілген: « ...Ыбырай Алтынсарин балаларға сабақты қызықты, түсінікті етіп өткізуші еді. Ыбырайдан оқыған балалар, небәрі үш айдың ішінде оқи білетін және орысша, татарша жаза білетін болды. «Шәкірттерім аздап орысша сөйлей, біле бастаған кезде, мен оларды орыс балаларымен араластырып жіберемін. Оған менің заң жағынан хақым бар. Қысқасы, бұл шәкірттерім төрт жыл ішінде, мектепті бітіргенге дейін, әжептәуір сөйлеп,ол-пұлды біліп қалар деген үмітім зор» [4;119].

Орынбор қаласында оқып жүрген кезінде және сонда қызмет етіп жүрген жылдары Ы.Алтынсарин Орынборда Шекара комиссиясының төрағасы болып қызмет атқарған белгілі шығыстанушы ғалым, профессор В.В.Григорьевпен танысып, жақын болып және онымен достасып алады да, оның бай кітапханасын еркін пайдаланады. Соның арқасында, ол орыс және шетел ақын-жазушыларының, ағартушы-ғалымдарының шығармаларын көптеп оқып, олармен мол танысады.

Сөйтіп небәрі жетіжылдық мектепті бітіріп шыққан Ыбырай, өздігінен оқып, ерінбей ізденіп, талмай еңбек етуінің арқасында жан-жақты мол білімі бар, ой өрісі өте кең, оқымысты адам болып шығады.

Педагог іс-әрекетінің тиімді болуы және белгілі бір нәтижеге қол жеткізу үшін, өзі жақсы меңгерген әдістері болуы қажет. Ол кейде, бір әдістің өзін бірнеше мақсатқа пайдалануы мүмкін. Бірақ, оқытушы *қай әдісті таңдамасын, оның тіл үйренушінің қабылдауына жеңіл, тиімділігі мол, нәтижелі болуын, ең негізгісі, дидактикалық мақсат-міндеттерге сәйкес келуін* ескеруі керек.

Бұл қағиданы ағартушы «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралында»жақсы, ұғынықты көрсете білген. Ол, өз кітабында былай деп жазады. «Әуелі оларға зат есімге ғана жататын зат аттарын үйретемін, солардан кейін

заттың сынын көрсететін сын есімді үйретемін. Осылардан кейін, зат есімді олардың сынымен қосып-ақ, адам сияқты сөйлем құрып үйретемін» [5;35].

Осы еңбегінің келесі бір жерінде ол: «... қазақ балаларына орысша кітаптарды оқытуға, оқығандарын, түсінгендіріп отыруға кіріспей тұрып, олардың жеке сөздерді болсын және негізгі грамматикалық ережелерді болсын бірқатар жүйелі әзірліктен өткізуі керек болды.

Мұндай, алдын-ала әзірлік жасалмаса, оқушылардың түсінігі тым шалағай болып шығады, ешбір грамматикалық ереже жайында белгілі бір түсінік алуға оқушылардың шамасы келмей қалады, көпке дейін «она» деген сөздің орнына «он» деп, «иду» деген сөздің орнына «шел» деп тағы сол сияқты қателер жасап жүретін болады»-деп, оқушылардың қызығуын, белсенділігін арттырудың ерекше маңыздылығын атап өтті [5;48].

Ұлы ұстаздың құрастырған «Орыс тілін қазақтарға үйрету туралы бастауыш құрал» кітапшасының алғы сөзіне назар аударсақ төмендегідей жайға тап боламыз:

1.«... Жетекші құралда YIII бөлімнен тұратын пәндердің атауларын оқушылардың жатқа білуі жөнінде, әрбір бөлімнің аяғында көрсетілген грамматикалық ережелерге жетекші құралдарда жасалғаннан гөрі, біршама көбірек тоқталу керек, сондай-ақ соңғы үлгілерін берілген мағлұматтары бойынша оқушыларға жаңа сұрақтар беру және сөздердің родқа, жекеше-көпше, септік жалғауларына және т.б. қарай белгілі бір өзгерістерін олар игергендерінше осыған теңдес мысалдарды көрсету керек.

2.Оқушылар осы жетекші құралды өткеннен кейін, олардың әр қайсысы қол жеткен даярлығына сәйкес және жетекші құралдың аяғына берілген үлгіге сәйкес, шәкірттердің қазақ тілінен орыс тіліне жазбаша аударуына жаттығуын ұдайы жүргізуін ұсынады. Өйткені, аудармалар үшін құрастырған «Қазақ хрестоматиясы» тым тиімді болады. Сондықтан, ол осы жетекші құралдың жалғасы қызметін атқарады.

3.Сонымен, бұл жетекші құрал толыққанды грамматиканы емес, қайта тек қана орыс тілінен және оның негізгі заңдарымен әңгімелесу және жазу кезінде дұрыс пайдалану үшін, осы тілмен танысуға арналған жетекші құрал ғана болғандықтан, мұғалімдер, кейіннен шәкірттер орыс кітаптарын енді түсіне бастаған кезде, осында келтіре алмаған грамматиканың неғұрлым егжей-тегжейлі, әрі жеке ережелерімен таныстыруға тиіс. Мұның өзі ұсынылып отырған жетекші құрал бойынша оқытылатын тілдің негізгі ережелерін игерген оқушылар үшін, қиынға соқпайды» [6;117].

Қорыта айтқанда, Ы.Алтынсарин еңбектерінде балаларға білім беруде қолданған әдістері практикалық түрде тілді тез меңгеруге бағытталған әдістер. Олар,оқушының тілдік дағдыларын, толыққанды білім алуын қалыптастыруға бағытталған жұмыстардың бірі.

Педагогтің тілдік материалдарды бір-бірімен сабақтастыра, байланыстыра білуі, тақырыпты меңгеруге зор ықпалын тигізетінін Ы.Алтынсарин өзінің еңбегінде, оны тәжірибе жүзінде дәлелдеп берген. Бұл мәселе, қазақ-орыс-шет тілін оқытып жатқан педагогтарды бір сәтте болса ойландыратын жағдай деп ойлаймын.

Тағы бір айта кететін жағдай, оқыту мақсатына жету үшін, оқушының тілді түсініп, ауызекі сөйлеу актісіне қатысуы. Әрине, ауызекі сөйлеуде түрлі қиындықтар кездеседі. Сөйлеуші сөйлеу үдерісін өзі бақылай алмайды, яғни өз қатесін өзі бірден көре де, ести де алмайды, өйткені жағдаятқа байланысты, тіл үйренуші тілдің мазмұнын, тілдік құралдарды өзі тандайды.

Ы.Алтынсарин еңбектеріне сүйене отырып, өркениетті Қазақстанның әр оқушысына заман талабына сай білім беруде, *жеке тұлға құзіреттілігі — өзін көрсете білуі мен қалыптастыруы* жолында тілді үйретуде ізденіс пен талпыныс қажеттігін естен шығармағанымыз абзал.

Тіл маманы (қазақ-орыс-шет тілі) өз мамандығы аясында теория жүзінде ғана жетік болуымен қатар, оқушыға тіл үйретуде қарым-қатынас жасауда интербелсенді әдістерді қолдана отырып, өзін де, өзгені де дамыту жолындағы міндетті жүзеге асырса деп тілейміз.

Әдебиеттер

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан халқына жолдауы, 2012 ж. 14 желтоқсан
2. Алтынсарин А: Таңдамалы шығармалары. Алма-Ата, 1995.
3. Ы.Алтынсарин тағлымы: Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер. Алматы, 1991 ж.
4. Алтынсарин Ы., Құдайбердіұлы Ш./ «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы: «Тұлғалар», -Алматы, 2007., Құрастырғандар: Башарұлы Р., Иманбекова Б., Құсайнов А.
5. Әлдибеков Ж Қазақ ағартушыларының ой –пікірлерінің қалыптасу және дамуы//Әбиев Ж.Педагогика тарихы.-Алматы. Дарын, 2006.-295-397 б.
6. Қоңыратбай Т., Шайхыұлы Е. Алтынсарин Ы. 2 том шығармалар жинағы Алматы, Қазығұрт., 2003. 240 бет

ОСОБЕННОСТИ ИГР В ЖИЗНИ РЕБЁНКА

Бисенова К.Т.

*Воспитатель высшей категории, дошкольное образование №50
Казахстан, Актөбе*

Гатаулина Г. А.

*Преподаватель, магистр, кафедра экологии
Актюбинский государственный университет им. К. Жубанова,
Казахстан, Актөбе*

Аңдатпа. Ойын - бұл көп қырлы құбылыс, ол ұжымдық өмірдің барлық аспектілерінің болуының ерекше түрі ретінде қарастырылуы мүмкін. Оқу үрдісінің педагогикалық жетекшілігіндегі ойынмен бірге көптеген көлеңкелер пайда болады. Баланы дамыту мен тәрбиелеуде үлкен рөл ойнауға - балалар қызметінің ең маңызды түріне жатады.

Кілт сөздер: тәрбиеші, балалар, отбасы, ата-аналар, ойын.

Summary. The game is a multifaceted phenomenon, it can be considered as a special form of the existence of all aspects of the collective life activity. Equally many shades appear with the game in the pedagogical leadership of the educational process. A huge role in the development and upbringing of the child belongs to the game - the most important type of children's activity.

Key words: educator, children, family, parents, game.

Ребенок стремится ко всему, что видят его слова и слышат уши: тянутся к блестящему предмету, пробует его на ощупь и на вкус, ищет сближения с домброй или свирелью, услышав их необычные звуки. Подросши, он интересуется абсолютно всем. Ребенок становится беспокойным. «Что это такое?», «Почему так получается?», «За что это делают?». От вопросов ребенка теряют покой взрослые.

Главными воспитателями своих детей являются родители. Мир постоянно информационно усложняется. Сегодня уже недостаточно однажды получить образование и работать по специальности. Чтобы сохранить уровень компетентности, необходимо все время чему-либо учиться, заниматься самообразованием на протяжении всей жизни. Непрерывное образование становится потребностью. Потребность в знаниях во все сферы жизни – профессиональную, семейную, досуговую, общественную, личную и др. Социальная грамотность – важный феномен сознания [1,2].

Современная семья нуждается в разнообразных знаниях: медицинских, педагогических, психологических, юридических, экономических. Большинство родителей традиционно доверяют своему жизненному опыту, опирающемуся на опыт их собственных родителей. И нередко возникновение в семье задач, которых не было в их родительской семье, приводит к семейной дисгармонии: нет образцов того, как справляться с проблемой. Ощущение несостоятельности (в любой сфере бытия) болезненно для большинства людей. В этом случае непрерывное образование взрослых вступает фактором поддержки социальной грамотности компетентности. Деятельность педагогического коллектива детского сада не может оставаться в стороне от изменяющейся ситуации в социуме.

Работа с семьей должна учитывать современные подходы к этой проблеме. Главная тенденция – обучать родителей самостоятельному решению жизненных задач. Это подразумевает изменения в системе «воспитатель – родитель», требует усилий от педагогического коллектива ДОО. И воспитатель, и родитель – взрослые люди, которые имеют свой жизненный опыт и собственное видение проблем. До тех пор, пока взрослому хватает знания для успешного взаимодействия, сомнений по поводу этого знания у него не возникает. Взрослый учится, набирает опыт, советуемся, спрашиваем, узнаем друг у друга, как и что они делают воспитаний детей и т.д. Ну в крайний момент мы заходим в наш любимый «Интернет», в котором, «все есть, все знает, нечего нам голову ломать», так вот нам отвечают нынешние родители. Есть поговорка: «Можете подвести лошадь к воде, но не заставите ее пить» – так и с обучением. Вот, например, в Д/О приводят ребенка с направлением, затем он поступает в наши руки к воспитателю, в группу, новый мир, в новую жизнь. Со временем привыкнув и ребенок, и родитель, я имею в виду 4х летнего ребенка. Взрослые начинают спрашивать: «А когда вы будете писать, учить буквы и читать?», затем им приходится объяснять от начала до конца, ваш ребенок еще маленький, он только во второй младшей группе, еще три года у нас впереди, мы придем к этому, но не сейчас, куда вы торопитесь. НЕТ они требуют свое! Я хочу сейчас! И все! [3,4]

И вот так каждый новый родитель, каждый новый взрослый. Это стало уже привычкой для всех. Чтобы ответить на все их вопросы, в начале учебного года я планирую родительское собрание. За неделю раньше вывешиваю объявление, обзваниваю тем, которые не ходят по разным причинам, и их ставлю в известность, что у нас «родительское собрание». И что я слышу в ответ, за день раньше они мне говорят: «Во сколько будете собирать, на что, я на все согласен(а) и т.д.» Придете, узнаете. И так несколько раз! Монотонные родительские собрания им действительно надоело, я за летний период разработала план родительского собрания, собрала материалы. Подготовилась и на начало учебного года провела веселое, активное собрание. Назвала тему «Нам на месте не сидится». Вначале взрослые сидели, стеснялись как на утренниках, так и на собраниях. Вызвала в начале 2-х, затем 4-х и дальше пошло-поехало. Игры за играми, подвижные, малоподвижные, парами, хороводные, эстафетные. И так все были задействованы в игре. Дети тем временем наблюдали за действием родителей, это их радовало, что их родители играют, участвуют, вот самое главное. Следующее родительское собрание было про сказку, попросила надеть на руки кукольные игрушки и составить свою сказку или придумать. Опять это же история, они стесняются или не получается. Я сама начала как все сказки «Жили-были ..., и был(а) у них..., и так продолжает взрослый, 1-2 предложение и следующий, 1-2 предложение и следующий. Мы привыкли читать из книги с картинками, а с игрушками пользуемся очень редко, а придумывать свое тем более (рис.1-6).

После нескольких таких родительских собраний, взрослые стали относиться совсем по-другому, перестали задавать лишних вопросов, стало интереснее. Объяснила, когда мы будем читать, писать или буквы учить, все со временем.

В программе Государственного общеобязательного стандарта дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан (ГОСО), «Алгашкы кадам», «Зерек баламыз», «Биз мектепке барамыз» все области раскрывала, объясняла по полочкам: область «Здоровье», «Коммуникация», «Познание», «Творчество», «Социум». Еще есть раздел и для Вас уважаемые родители бабушки и дедушки, мамы и папы «Работа с родителями». На каждый новый учебный год составляю план родительского собрания и работа с родителями на год (сентябрь-август). Вот, например, в этом учебном году на родительском собрании выступили дети, упражнение с флажками, затем взрослые спортивные игры и эстафеты. Никакой паузы, сразу же выступление психолога. Анкетирование, беседа, тренинг и т.д. Кроме родительского собрания приглашала родителей, кто был свободным в утренние часы на 15-20 минут провести или участвовать в ОУД. Я даже сама удивилась, но на удивление соглашались с удовольствием, это был- ручной труд, аппликация, рисования. Конечно шум, которому мы привыкли, я ее называю «рабочий шум», а для них ШУМ. Но дети справлялись, понравилось им. Во-первых, для детей был человек посторонний, во-вторых, они слушали ее внимательно, наблюдали за ее действием, старались выполнить точно так же, как она показывала. Дети справились. Второе родительское собрание, которое было запланировано на декабрь на тему «Понимаем ли мы друг друга». Занятие по Самопознанию

Рисунок 1- Сказка «Кто сказал мяу!»

Рисунок 2- Спортивный праздник
«Папа, мама и Я спортивная семья»

Рисунок 3- У нас в гостях Снеговик.

Рисунок 4- У нас в гостях мама Аслана

с детьми, мое выступление перед родителями по этой теме, затем пригласила преподавателей казахского и английского языка, они кратко объяснили план работы на год, над чем работают, как проводятся ОУД, что используют в игровых действиях, как закрепляют новые слова. Сами взрослые были заинтересованы нашим государственным языком, они просили дополнительную информацию, через папку передвижку или на стенде для родителей. Но работа на этом не останавливается впереди еще столько работ.

Если ребенка заинтересовать в течение дня он, не замолкая будет рассказывать про свой детский сад и группу, про друзей и все, все, все....

Рисунок 5- Уголок природы. Зимующие птицы

Рисунок 6- Сказка «Зайкина избушка» Синички

Литература

1. М.В. Трофимова «И учеба, и игра, и изобразительное искусство», Ярославль 1997 г.
2. Программа обучения и воспитания д/с «Детство».
3. С.Л. Новоселовой, Дидактические игры и занятия с детьми раннего возраста, издательство: Просвещение, 1977 г.
4. Игровые занятия с детьми от 1 до 3 лет. Методическое пособие для педагогов и родителей, М. Д. Маханева, С. В. Решикова, Издательство: Сфера, 2008 г.

ДИАЛОГТІК ОҚЫТУДАҒЫ ІС-ӘРЕКЕТТІК КӨЗҚАРАС ПЕН МОТИВАЦИЯНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Досмагулова К.К.

*Аға оқытушы, магистр, Химия, биология және география кафедрасы
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Хамит А.Ж.

*Аға оқытушы, магистр, Химия, биология және география кафедрасы
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Нүркенова Ә.Д.

*Оқытушы, магистр, Химия, биология және география кафедрасы
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье рассматривается общая идея мотивационных программ основанное на понимании учителем осознания учениками полезности образования, которое уделяется разумному, позитивному и ответственному отношению к чтению.

Ключевые слова: Мотивация, Диалогическое обучение, интерпретационная деятельность, технология, дидактика.

Summary: The article discusses the general idea of motivational programs based on the understanding by the teacher of pupils' awareness of the usefulness of education, which is given to a rational, positive and responsible attitude to reading.

Key words: Motivation, Dialogic training, interpretation activities, technology, didactics.

Білім беру жүйесі дамуының өткен кезеңінде «соңғы білім беру» типі қалыптасты, сол кезде білім, білік, дағдылар бүкіл кәсіби іс - әрекет пен өмір жолында өз құнын жоймай сақталып қалатын. Бұл қоғамдық өндірістің салыстырмалы түрде баяу эволюциясының және соған байланысты білім беру мазмұны құрылымының тұрақтылығы салдарынан болатын. Бүгінгі күні техника, технология, ақпараттық технологиялар даму қарқыны адамзат ұрпағының ауысуынан жедел жүріп жатыр. Жаңа білім беру саясаты «нәтижеге бағытталған күзиретті білім беру» деп аталды. Мұндай білім берудің мәні - ерекше зейінді дайындық деңгейіне қойылатын талаптарға сонымен қатар, жеке бөлшектелген білім беру салаларының білім, білік, дағдыларына емес, мектеп бітірушілерінің жылдам өзгеріп жатқан әлемге бейімделуіне дайын болуға

мүмкіндік беретін базалық білім, білік, дағды түріндегі біртұтас сапалы соңғы нәтиженің қалыптасуына қойылатын талаптарға аударарды. Маманның пәндік-білімдік үлгісіне балама ретінде маманның күзіретті үлгісі болады. Жиі пайда болып және өзгеріп отыратын мәселелерге іс-әрекеті мен мінез-құлқы пара-пар болатын адам күзірлі деп саналады [1].

Бүгінгі күні күзіреттілік тұрғыдан білім беру оқушының субъектілігінің даму идеясында, өзін - өзі тұлға ретінде қалыптасуына, өз болашағын құруынан байқалады, ал өзіндік болашағы еңбек іс - әрекетімен байланысты.

Осы орайда оқушыларды бағдарлап оқытудың қазіргі кездегі негізгі ерекшеліктері анықталады: жеке білім беретін пәндерді тереңдетіп оқыту; оқытудың дифференциациясы, оқушылардың өз қабілеттері, икемдері мен қажеттіліктеріне сәйкес жеке білім траекторияларын таңдап алуы; әр түрлі дәрежедегі оқушылардың қабілеттеріне, жеке икемдері мен қажеттіліктеріне сәйкес толық білім алуына бірдей мүмкіндіктің болуы; оқушылардың қоғамдануы, оларды кәсіби тұрғыдан өзіндік орын табуына дайындау; жалпы және кәсіби білім беру арасындағы байланыстың болуы, мектеп бітірушілерді жоғары кәсіби оқу орындарының бағдарламаларын игеруге дайындау; негізгі мектеп оқу жоспарына міндетті таңдау бойынша курстары мен оқушыларға келешек оқу бағдарын таңдауға көмек беретін кәсіби сынақтарды енгізу арқылы бағдаралды дайындықты іске асыру мәселелері қарастырылды.

Оқудың оң мотивін дамытудың және қалыптастырудың негізі оқу іс-әрекеті, оқудағы танымдық қызығушылықты дамыту болып табылады. Балалардың өзін басқаруға, өзін-өзі тәрбиелеуге әлі тәжірибелері аз. Проблемдік жағдайларды жасау оқу сабағына қызықтылықты, білуге деген ұмтылысты береді. Оқуға оң қатынасты туғызу үшін қызықты практикалық сабақтарды, топсеруенді, бақылауларды қолдану керек. Мұғалімнің басқарушы ролі мынада: оқумен байланысты жүйе, қызығушылықтардың, ұмтылыстардың және ниеттердің үйлесімділігін жасау болады.

Мотивацияны қалыптастыру бағдарламаларының жалпы мәні мұғалімнің оқушыларды оқуға деген саналы, жағымды, жауапкершілікпен қарау қатынасының деңгейіне көшіру, яғни оқушылардың берілген білімнің өмірде пайдалылығына саналы түсінуі деп түсінген дұрыс.

А.К.Маркова оқушылардың оқуға мотивациясын мақсатты түрде қалыптастыру жұмыстарын былайша бөліп көрсетеді:

- Оқуға мотивацияны қалыптастыруға жағдай жасайтын мұғалім іс-әрекетінің тәсілдері.
- Мотивацияның кейбір жақтарын бекітуге бағытталған арнайы жаттығулар.
- Сабақ кезеңдерінде және үлгерімі төмен оқушылардың оқуға жағымды мотивациясын қалыптастыру және арттыру.
- Оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастырудың және оны зерттеу кезеңдерінің бірізділігі.
- Оқушылардың оқу мотивациясының жағдайы мен қалыптасу барысының мәлімет картасы.

Оқуға жағымды мотивацияны қалыптастыруға, тәрбиелеуге сынып және мектеп ішіндегі психологиялық атмосфера ықпалын тигізеді. Оқушылардың іс-әрекетінің түрлерін ұйымдастырудың ұжымдық формаларының ықпалы зор. Мұғалім мен оқушылардың біріккен іс-әрекетіндегі қарым-қатынасы тапсырманы орындауға тікелей араласу түрінде емес, дұрыс шешім табуға итермелейтін ақыл-кеңес беру түріндегі мұғалімнің көмегі болуы тиіс. Оқушылар қандай әрекетті жүзеге асырса да оны оқушылардың тәсілдер, әрекеттерді орындауы арқылы алдына мақсат, міндеттер қою және түсінуден бастап өзін бағалау мен өзін-өзі бақылау әрекетін жүзеге асыруға дейінгі толық психологиялық құрылымы болуы тиіс [2].

Оқушыларды зерттеу оқу-тәрбие жұмысын психологиялық тұрғыдан негізделген түрде жоспарлау, оның тиімділігін дұрыс бағалау, оқушылармен жақсы қарым-қатынаста болып, оларды оқыту процесінің белсенді мүшелеріне айналдыру үшін керек (А.К.Маркова).

Мұғалімнің оқу біліктілігі және оқу мотивациясын зерттеу пәніне оқушының мотиві, мақсаты, эмоциялары секілді мотивациялық сферасы компоненттерімен бірге мотивацияға зор ықпалын тигізетін оның оқу біліктілігінің жағдайы да жатады. Педагогтар оқушылардың білім алуға деген самарқаулығы, оқуға құлықсыздығы, білуге деген қызығушылығы мен құмарлығының мәз еместігінен байқап, оны болдырмас үшін оқытудың тиімді түрлерін ізденіп, түрлі моделдер жасап, оқытудың жаңа амал-тәсілдерін қоймастан іздестіруде. Осы орайдан оқушылардың атқаратын жұмысына деген бақылауды да күшейтіп, берілген ақпараттық мағлұматты қаншалық меңгергеніне байланысты интенцификациялауда оқытудың техникалық құралдарын, компьютерлік жүйені де, түрлі психологиялық тәсілдерді де кеңінен қолдануда.

Оқытуға қойылатын мақсатқа жетудегі басты фактор тұлғаның белсенділігін арттыру проблемасына байланысты. Былайша айтқанда, тұлғаның жалпы дамуы, кәсібилікке әзірлік деңгейі, ақыл-ой жұмысына бейімділігі, оқыту принциптеріне байланысты білімнің мазмұнын, формасын, әдістерін меңгерумен, сондай-ақ оқытудың стратегиялық бағдарына үйлесімділігін арттырып, олардың белсенділігін дамытып, берілетін білімнің көлемін зорайтумен қатар, оған бақылауды жетілдіруді назарда ұстаумен де шарттас. Ал игерілуде тиісті ілімнің мәнін көтеруде дидактикалық, психологиялық ахуалды дұрыс пайдалану және тұлғаның дербестік деңгейін жетілдіру бір-бірімен іштесе байланысып жатқан мәселе.

Тұлғаның оқытудағы белсенділік деңгейіндегі өрістеуінде оның логикалық дамуы да ескерілуге тиіс. Сондай-ақ, тұлғаның жеке басының өзіне ғана тән ерекшеліктерімен қатар, оқуға деген ынтасы, түрткісі айтарлықтай мәнге ие болады [3].

Оқытудың дәстүрлі логикасындағы негізгі кезеңдеріне мән берсек, оқушыға олар білуге тиісті материал таныстырылады, ал олар қабылдап, мәнін ұғынып, ойлауымен қатар, көңілінде бекіту әрекеттері жалпы тәртіпке саналатыны белгілі. Әдеттегі практикалық іс-әрекетте оқушының белсенділігін көтеру үш деңгейде қарастырылады:

1. Қабылдау белсенділігі—оқушының ұғынудағы талпынысын сипаттайды және білімді қабылдауы, еске сақтауы, меңгеру тәсілдерін біліп, үлгіні тұтынуына алу тұрғысынан қарастырылады.

2. Интерпретациялық белсенділік – шәкірттің оқылған материалдың мәнін ұғынып, ондағы білімдік түсінікті өзгерген жағдайға үйлесімді пайдаланумен және сол тәсілді жаңғыртып қалдана алуы тұрғысынан ескеріледі.

3. Шығармашылық белсенділік – оқушының білімді теориялық жағынан ұғынуға ұмтылып, проблеманы шешуде өзіндік ізденіс танытып, танымдық қызығушылығын жетілдіріп өркендетеді.

Көрсетіліп отырған проблемаға жасалған теориялық талдаулар мен алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибелер дәлелдеген деректерге сүйенгенде шәкірттердің белсенділігі педагогикалық, психологиялық жағдайға тәуелді екені айқын мәселе. Сонымен қатар оқытудағы белсенділік тұлғаның ұстанған тәсіліне, өзін субъект ретінде көрсете алмауымен қатар, өзіндік «мендік» әрекетіне де байланысты.

Өз тәжірибемізде оқытудағы іс-әрекеттік көзқарас пен мотивацияны қалыптастыруда топтың сөйлеу тілін диалогтік оқыту арқылы дамытуға тырыса отырып, ұжымдық және өзара білім алмасуларына жағдай туғызғанын байқадық. Себебі, диалогтік оқыту арқылы студенттер өз ой-пікірлерін айтуға, ұсыныс жасауға, сұрақ қоюға, өз идеяларын жариялауға, ортақ шешімге келуге, химиялық тілді сауатты меңгеруге және т.б. үйренді.

Тәжірибе кезінде өткізген сабақтардың әр кезеңінде (үй тапсырмасын сұрау, жаңа тақырыпты бекіту, пысықтау және қотындылауда) диалогтық оқытуды күнделікті сабақта тиімді, ұтқыр қолдануға тырыстым. Топтық жұмыста тиімді әдістерді қолданғанда студенттердің бір - бірімен ақылдасуы, оны топтан біреуінің шығып айтуы мысалы: болжау әдісін қолданғанда студенттің мәтінде не туралы жазылғанын өз ойларымен диалог арқылы көрсете білді. Студент сабаққа деген қызығушылық пайда болды. Талдау барысында тақырып төңірегінен шыға білді. Диалогтік оқыту студенттің ойын ұштаудағы, тиімді оқытудағы және құзыретті тұлға қалыптастырудағы тиімді тәсіл екеніне көзім жетті. Себебі, мен 2 топтағы диалогты сырттай бақыладым. Топтағы диалог менің қойған мақсатыма сәйкес келді.

Біз үшін сабақ мақсаты: әңгіме-дебат, зерттеушілік әңгімені дамыту арқылы студенттерді тақырып бойынша сындарлы сөйлеуге ынталандыру; сын тұрғысынан ойлауға дағдыландыру; бір-бірінен үйренуге, бағалауға, құрметтеуге үйрету; әңгіме арқылы ойын шоғырландырып, жинақтауға бейімдеу болып табылды.

Жспарлаған екі сабақ «Су. Ерітінді», «Көмірсуларға және олардың алмасу өнімдеріне сапалық реакциялар.» диалогтік оқытуға арналды. Себебі диалог мынадай қарым-қатынасты негіздейді: «оқытушы мен студент» және «студент пен студент», «оқытушы мен топ», «студент пен топ». Бір-біріне ұсыныс жасап, ортақ шешімге келді, әңгіме барысында бірлескен түсінік қалыптастырды, идеяларымен алмасты, бір-бірінің идеяларын талқылады, баға берді, ұжымдық білім мен түсінік қалыптасты.

Сурет 1 - Топта бір-бірінің идеяларын талқылау

Бұл әдістің тиімділігі студент өзі оқып, өзгеге де түсіндіре білуінде болды. Бұл әдісте студенттің тілі дамиды, сөздік қоры молаяды және қорытынды тұжырымды ой айта алатындығында болды. «Оқып – оқытамын», «ішкі және сыртқы шеңбер» әдістерін қолданғанда студентте қызығушылық пайда болды. Сол әдістегі бөлінген қызмет түрлеріне қызығып, мәтінді өздері оқып түсінгендерін білмей де қалды. Мәтіннің мазмұнын түсінбей қалды деген студент болмады, бірақ сабақ барысында топтағы енжар, баяу студенттердің өзі соңғы баяндаушының айтқанынан түсінгенін айтып жатты. Ұ есімді студент топтық жұмыс кезінде сабаққа қатыспай отырғанының салдарынан түсінбегенін байқатты. Бірақ соңғы бақылаушының айтқандарынан ұққанын айтып қуанып жатты.

Оқыту әдісіндегі белсенділік–оқу материалын тиянақты меңгеру үдерісіндегі ақыл-ой мен практикалық іс-әректке қызықтырып ынталандыратын әдіс. Оқу белсенділігін жетілдіруде әр түрлі әдістік жүйе қолданылады. Ол көбінесе оқытушының дайын білімді оқушы қабылдап, есіне сақтап, өзіндік танымға айналдырып, алған білім, білігі арқасында ойлау белсенділігі мен практикалық әрекетке келеді. Қабілеті мен шығармашылық ойлау деңгейі өрістейді. Әр түрлі ақпараттық тасқын барысында оның алдынан жаңа міндеттер туындайды. Бұрынырақта адамның мектептен, техникумнан, жоғары оқу орнынан алған білім, білігі ұзақ уақытқа, қала берді еңбектену барысындағы ғұмырына жарарлықтай болса, қазіргі ақпараттанудың тасқындау дәуірінде білімді үнемі жаңартып отыру заңдылыққа айналды. Сондықтан да тұлғаның өздігінен оқып, ізденіп, белсенділік көрсетіп, дербестік танытуды өмір талабы тұрғысындағы қағидаға айналып отыр.

Қорытындылай келе, осы сабақта студенттер тақырып бойынша сындарлы сөйлеуге үйренді; білімге құштарлығы артты; сын тұрғысынан ойлауға дағдыланды; әңгіме арқылы ойын шоғырландырып, жинақтады.

Топ студенттерінің диалог кезіндегі қол жеткен жетістіктері мен кемшіліктері арқылы мен келесі диалогтік оқытуда нені басшылыққа алу керектігіне көз жеткіздік.

Диалогтік оқыту студенттің бәсекелестікке қабілетін арттырып, білімге құштарлығын оятты. Диалогтік оқытуды бұрынғы сабақтарымызда да көрініс тапқан бірақ тиімді әдістерді қолданғанда оң нәтиже берді. Дегенмен де, сабақты одан әрі жетілдіру үшін сұрақ қою арқылы оның жауабын табу, дәлелдеу, бағалау, талдау бағыты бойынша жұмыс жүргіземіз.

Әдебиеттер

1. Ә.Әлімов. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Алматы, 2013.-Б 446.
2. Mercer N. and Littleton, 2007. Dialogue and the development of thinking. NY: Routledge. 2007.
3. Студенттерге арналған нұсқаулық. 2015. Б.35.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОҚЫТУ БАҒЫТЫ АРҚЫЛЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ

Едресова К.Г.

Аға оқытушы, экономика магистрі, қазақстан тарихы, құқық және экономика негіздері кафедрасы

*Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Нургазина А.С.

Оқытушы, туризм магистрі, география кафедрасы

*Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе*

Аннотация. В своей статье автор дает обзор способов обучения в системе образования и всех методов обучения, использующих модульную технологию.

Ключевое слово: «Методология» описывает методы обучения, «технология» регулирует и внедряет систему управления в учебный процесс.

Summary. In the author's article, the author will review the learning curriculum and all methods of teaching, using modular technology.

Key word: "Methodology" describes the teaching methods, "technology" regulates and implements the management system in the educational process.

Адамзат үшін білім алу, білім беру мәселесі қашан да бірінші орында тұрмақ. Сондықтан оның өмір сүруінде білім қатар жүреді. Осыған байланысты білім беру жүйесі, білім негіздеу, қалыптастыру мазмұны адамзаттық даму мен заман ағымына қарай толығып, кемелденіп, жетіліп отырады. Білім беру/алу жүйесі, бір жағынан, адамдардың бір-біріне ықпалынан туындаса, екіншіден,

тәжірибелік дағдының теориялық негіздемеге түсуінен қалыптасады. Тәжірибелік дағды түрлі әдіс-тәсілдер, амалдар арқылы жүйеленеді. Білім беруде тәжірибелік дағды сабақ өткізу арқылы негізделіп, «түсіндіру, үйрету, меңгерту, игерту, қалыптастыру» деген ұғымдармен мазмұндалып, «Оқыту» түсінігін жинақтап береді. Оқыту мәселесі тек өткізілетін пәндік сабақ негізін ғана қамтымайды, ол тәрбиені де қатар алып жүреді. Сабақ беру мен тәрбиелеу әрекеті қатар жүретіндіктен, жалпы оқытуды «педагогикалық оқыту» дейміз. Себебі педагог оқушысын/студентін білім беру, тәрбиелеу арқылы белгілі бір тұлға болу бағытына жетелеп отырады.

Оқыту білім беру, білім негіздеу, қалыптастыру мәселесін, білім беруге қатысты әдіс-тәсілдер жүйесін түсіндіреді. Осыған орай оқытуды түрлендіру, оқыту әдісін қолдана білуге қатысты қазір «Педагогикалық оқыту» тіркесінің орнына «Педагогикалық технология» (педагогикалық қолданыс) ұғымы енді.

«Технология» атауы өткен ғасырдың 50 жылдары шет елде пайда болған, грекше шеберлік» ұғымын береді. Қазақша «әдістік қолданыс шеберлігі» десек болады. Бұл арада *әдіс қолданысы* туралы мәселе қозғалады. «Технология» сөзі, негізінен, техникаға қатысты бастау алған. Оның бастапқы мағынасы – металды өңдеудің әдіс-тәсілдік қолданысы. XX ғасырдан бастап бұл сөз педагогикалық оқыту әдісінде айтылатын болды: *оқыту әдісінің қолданысы*.

Педагогикада қалыптасқан «әдістеме» (методика) сөзі «технология» сөзімен мазмұны жағынан кеңейе түседі. «Әдістеме» оқыту әдістері туралы ілім болса, «технология» оқыту әдістерін шеберлікпен қолдану туралы ілім болып табылады. Бірақ екеуінің де қызметтік міндеті «тұлға тәрбиелеуге» бағытталады. «Әдістеме» оқыту-тәрбиелеудің әдіс-тәсіл түрлерін сипаттайды, «технология» оқыту-тәрбие үдерісінде басқару жүйесін реттеп, іске асырады.

Педагогикалық технологияның бірі – оқыту технологиясы. Оқыту технологиясы педагогикада XX ғасырда зерттеуге түсті. Ол білім беруді кеңейту, білім негізін ақпараттандыру, жаһандық байланыс жасауды арттырып отыруды көздейді. Педагогика саласында алдымен «тәрбие технологиясы» ұғымы келді. Бұл адамзатты өмір сүру дәуірімен деңгейлес тәрбиелеу қажеттілігінен туындады.

Қазір педагогикалық оқыту технологиясы жинақталып, барлық пәндік салаға қатысты түрлері де жүйеленді. Педагогикалық оқыту технологиясы түсінігінің Қазақстандық білім беру жүйесінде қалыптасуы шетелдік оқыту жүйесі негізінде орын алды. Білім беруді жанашаландыру бағыты мұғалім мен оқытушылардың сабақ беру әдісіне де өзгеріс әкелді. Бұл арнайы оқу орындарында мұғалім мен оқытушылардың біліктілікті жетілдіру курсы арқылы да жүзеге асырылып отыр. Сондай оқу орнының бірі – Назарбаев зияткерлік мектебі.

Аталмыш оқу орнында мұғалімдер мен оқытушылардың оқытуды түрлендіріп жүргізу біліктілігін арттыру үшін «Педагогтік шеберлік орталығы» ашылып, онда шетелдік технолгоия (Кембридждік оқыту тәсілінің теориялық негізі) бойынша білім алып, тәжірибелік сынақтан өткен арнайы жаттықтырушы оқытушылар қызмет етеді. Орталықтың мақсаты – білім беру жүйесінде қызмет атқаратын мұғалім/оқытушылардың оқыту шеберліктерін

жаңа бағытта жетілдіру. Осы орайда курс жүргізу барысында жаттықтырушы оқытушылар шетелдік оқыту технологиясындағы әдіс-тәсілдер теориясының негіздемесін түсіндіріп, тәжірибеде қолдану жолдарын үйретуде өз біліктіліктерін көрсете білді. Жалпы ПШО-ы жүргізетін біліктілікті жетілдіру курсы әр тыңдаушы оқытушының өз саласы бойынша құзіреттілік пен ұстанымға қаншалықты ие екендігін тануға мүмкіндік береді. Жаттықтырушылардың өздері сабақ беруде өз құзіреттіліктерін таныта алды.

Қазіргі уақытта кез келген тұлға (жаттықтырушы/оқытушы/мұғалім, т.б. көпшілік алдында бағыт беретін кез келген маман иесі) тиісті адами құзіреттілікті иелену керек. Тұлғалық құзіреттілік мазмұны сегіз мәселені қамтиды:

- ✓ **тілдік құзіреттілік** – сөйлесу біліктілігі, тілдік білімі, сөз қолдану дағыдысы;
- ✓ **кәсіби құзіреттілік** – маманның өзін өзі дамытуы, мамандығын меңгеруі, жаңа бағытта шыңдалуы, жетілуі;
- ✓ **қиындықтан шығу құзіреттілігі** (шешім таба білу) – кәсіби жағдайда туындаған қиындықта мамандығын мақсатына қарай орынды қолдана білу біліктілігі;
- ✓ **ақпараттық құзіреттілік** – нақты мақсатта қажетті ақпаратты таба білу/тани білу, талдап жеткізе білу, пайдалана білу, жаңа ақпаратты игеру алу біліктілігі;
- ✓ **қатысымдық құзіреттілік** – кез келген ортада байланысқа түсе білу; шығармашылық көзқарасын білдіріп, пікірлесе алу шеберлігі;
- ✓ **танымдық құзіреттілік** – кез келген білімді қабылдай алу, игере алу, кәсібін әлемдік таныммен ұштастыра білу;
- ✓ **әлеуметтік тұлғалық құзіреттілік** – кез келген жайғдайда тұлғалық, қоғамдық орнын көрсете алу, көзқарасын білдіруімен қоғамның ерекшелігіне сай қағиданы ұстана алу; пікірін қоғамға жеткізе алу; қоғамдық пікірмен үйлестіре алу;
- ✓ **мәденитанымдық құзіреттілік** – мамандығына қатысты көрініс тапқан ұлттық, мәдени-тарихи құндылықты меңгеру, пайдалану біліктілігі.

Жалпы білім беру жүйесіндегі оқыту әдіс-тәсілдері педагогика, психология ғылыми саласы арқылы енгені түсінікті. Сондықтан педагогикалық оқыту технологиясы ұғымы пайда болды. Педагогика, психология саласында тәрбиелеу барысында туындаған әдістер, амал-тәсілдер басқа пәндерді оқытуда да қолданылады. Бұл бұрынғы білім беру жүйесінде де болған. «Жаңаша оқыту технологиясы» түсінігі енгенге дейін де қазіргі айтылып, түсіндіріліп жүрген әдіс-тәсілдер дәстүрлі оқытуда қолданыста кездесетін. Тек олар жекелеген әдіс түрінде ғана сипат алып, мазмұны ашылмай келді. Сонымен бірге олар нақты жүйедегі атауға енбегендіктен, мақсат-міндеті нақтыланып, ғылыми теориялық жағынан негізделмегендіктен, «Әдістер жүйесі» деген категориялық атауда ғана болды. Қазіргі оқыту технологиясындағы әрбір әдіс кез келген тәжірибелі мұғалім/оқытушыға таңсық нәрсе емес. Мұндағы тың нәрсе оқыту әдісі мен жұмыс жүргізу түрінің модульдік қолданысқа жинақталып, ғылыми әдістемелік сипатта негізделуінде болып отыр.

Дәстүрлі оқыту бағытында да оқыту әдістері жекелеген құрал түрінде мұғалімнің қолдану ыңғайына қарай жүргізілді. Сабақ беруде әдіс түрінің нәтижесі де оқу үлгерімімен көрінетін. *Эвристикалық әдіс, шығармашылық жұмыс жүргізу түрі, қиындықтан шығу әдісі (проблема шешу), топтық жұмыс жүргізу түрі, ұжымдық жұмыс, т.б.* дәстүрлі оқытуда пәндік оқытудың әдісі ретінде емес, педагогикалық, психологиялық ыңғайлы жағдай туғызу мақсатында қарастырылып қолданылды. Қазіргі оқыту технологиясында осы тәрізді әдістер мен жұмыс жүргізу түрлері педагогика/психология саласынан толқыққанды қабылданып, салалық пәндік әдіс түріне айналып отыр.

Педагогтік шеберлік орталығындағы (ПШО) біліктілікті жетілдіру курсы арқылы тыңдаушылар жатттықтырушы-оқытушылардың сабағында Кембридждік білім жүйесінің негізі педагогикалық/психологиялық әдіс-тәсілдерді қолдануында екенін таныды, сөйтіп оларды белгілі бір мамандыққа қатысты пәндік салада пайдалану амалдарын игеріп, қажеттісін таңдауға бағыт алды.

Пәнге қатысты мұғалім/оқытушының білімі терең болса, оқытуда қолданылатын әдістер өзінен өзі туындап жатады. Мұнда мұғалімнің білімі психология/педагогика теориясы бойынша шешімін табады. Оқушының психологиялық ерекшелігін, жадығатты қабылдау, есінде сақтау дағдысын білуге тырысу, жазу, сөйлеу мүмкіндіктерін тану психологиялық әдістер арқылы жүзеге асады.

Педагогикалық/психологиялық әдістер, негізінен, мектеп-колледждерде қолдануда, педагогикалық-психологиялық мәселені шешуде ыңғайлы әрі тиімді, сондықтан оларды белгілі бір пәнді оқытуда қолдануы жағынан жүйелеуге болады. Өйткені оқыту дегеніміз – педагогикалық-психологиялық жағдайды тану, білу, игерту, үйрету деген сөз. Ендеше әдістің керегін таңдай білу мұғалім/оқытушының өз саласын игерту ыңғайына қарай көрінеді.

Оқытушы, педагог, әдіскер ретінде 6 модульдік оқытуда (*«Оқу үшін бағалау мен оқуды бағалау», «Сын тұрғысынан ойлау», «Оқыту мен оқуда ақпараттық байланыс технологиясын қолдану», «Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер», «Талантты және дарынды балаларды оқыту», «Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту мен оқу», «Оқытуды басқару және көшбасшылық»*) әдістерді қолдану жолдарын түсініп, әдістерді ғылыми педагогикалық, психологиялық жақтан негіздей білуі керек.

Бұл жіктеу «әр мамандықтың оқыту әдістемесіне» қатысты ыңғайлы әрі тиімді көрінеді, себебі педагогтік мамандықта оқитын студенттерге мектеп/колледжде сабақ жүргізетіндіктен, жаңа бағыттағы оқыту әдістерін теориялық та, тәжірибелік те жақтан игеру міндеттеледі.

Жалпы алғанда білім беру жүйесінде оқыту бағытын таңдауда дәстүрлі әдіс, жаңа әдіс түрлерін жіктеп көрсету шартты. Қай әдісті қалай қолдану керектігі мұғалімінің біліктілігі мен танымына, оқыту шеберлігіне негізделеді. Осыған байланысты ойымызды қазіргі оқыту бағытына лайық айтылған қазақ ғалымы, тіл танушы әрі әдіскер А.Байтұрсынұлының пікірімен тұжырымдағымыз келеді: *«Әдіс керекшіліктен шығатын нәрсе. Әдістің жаман-жақсы болмағы жұмсалатын орнының керек қылуына қарай».*

Әдебиеттер

1. Программа дополнительного профессионального образования для студентов выпускных курсов высших учебных заведений, осуществляющих подготовку педагогических кадров, разработанная на основе уровней программ повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015.
2. Руководство для тренера. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015.
3. Руководство для студента. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015.
4. Душина .И.В., Понурова.Г.А. Методика преподавания географии.-Москва. Московский лицей.1996г.
5. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. Алматы: «Ана тілі». 1992. 357 б.

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ КАК ВЕДУЩИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Ермекбаева А.Т.

*PhD доктор, кафедра Химии, биологии и географии
Аркалыкский государственный педагогический институт им.Б.Алтынсарина,
Казахстан, Аркалык*

Махамбетов М.Ж.

*PhD доктор, декан Факультета Естествознания
Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Казахстан, Актюбе*

Хамитова А.С.

*студент 4-курса специальности Биология
Аркалыкский государственный педагогический институт им.Б.Алтынсарина
Казахстан, Аркалык*

Аннотация. Аталған мақалада оқу үдерісінде сапалық өзгерістерді талап ететін қоғамдағы әлеуметтік және экономикалық қайта түзілу құбылыстары қарастырылады. Ұйымдастыру факторларымен бірге оқу үдерісінің тұтас бөлінбейтін мазмұндық-құрылымдық бірліктерінің бірі бұл оқу үдерісінде білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау және бақылау. Сондай-ақ, мақалада критериялды бағалау технологиясының әмбебаптылығы және оның оқу үдерісінде қолданудың тиімділігі мәселелері қозғалады.

Кілт сөздер: білім беру ортасы, критериялды бағалау, дүниетаным, оқу-танымдық іс-әрекет.

Summary. This article discusses the social and economic transformations in society that require qualitative changes in the educational process. One of the integral components of the educational process, along with organizational factors, content, is the monitoring and evaluation of student results achieved in the educational process. In addition, questions are raised about the uniqueness of criteria-based assessment technologies and how it affects the learning process as a whole.

Keywords: educational environment, criterion assessment, worldview, learning and cognitive activity.

Проблема оценочной деятельности – является одной из актуальнейших проблем в педагогической практике. Традиционная система оценивания обладает определенной степенью расплывчатостью, не способствует эффективному обучению, а также при традиционной системе оценивания оценивается только конечный результат. Методы критериального оценивания отличаются от традиционного метода оценивания.

Под критериальным оцениванием понимается процесс оценивания, того или иного параметра на основе критериев, который соответствует целям и содержанию образования, способствующий формированию учебно-познавательной компетентности учащихся.

Технология критериального оценивания распространяется на формирование ключевых компетенций учащихся, на уровень формирования творческого, критического мышления, мотивации, степень сформированности мировоззрения обучающихся. Критериальное оценивание не подразумевает отказ от цифровой отметки, от балльной системы. Важно только, чтобы каждый балл был содержательно наполнен и им обозначался конкретный уровень достижений.

Цель внедрения технологии критериального оценивания в образовательный процесс квалифицируют, с одной стороны, потребностью государства и общества в новой системе оценивания учебных достижений учащихся, с другой стороны, потребностью личности учащегося в объективной, универсальной системе оценивания его учебных достижений.

Таким образом, целью технологии критериального оценивания- является определение и улучшение уровня успешности учебно-познавательной деятельности посредством использования определенных критериев, позволяющих связать систему оценивания с целевыми установками как отдельного учебного курса, так и формирования компетентностей учащихся на соответствующей ступени школьного образования.

Модель технологии критериального оценивания, включает:

- цель, обусловленную потребностями общества и личности учащегося;
- принципы (критериальности, наглядности, единства формирующего и констатирующего оценивания, осмысленности, прогнозирующей основы критериального оценивания), обеспечивающие достижение вышеуказанной цели;
- оценочную политику образовательного учреждения.

Система критериального оценивания включает в себя формирующие отметки и констатирующие. Формирующие отметки способствуют обучению, обеспечивая регулярную обратную связь. Это помогает учащимся поддерживать энтузиазм по отношению к учебному процессу, развивать в способности к саморефлексии и т.д. Констатирующее или итоговое оценивание предназначено для определения сформированности знаний, учебных навыков при завершении определенного блока учебной информации. Критерий для данного оценивания должны тщательно подобраны с целью измерения уровня достижений для каждой возрастной группы.

Знания учащихся, полученные в процессе обучения, оцениваются 2 способами: формативное оценивание и суммативное оценивание.

Формативное оценивание предполагает обратную связь между учеником и учителем и позволяет корректировать учебный процесс, не выставляя баллы и оценки, это позволяет снять страх у учащихся перед ошибками, которые неизбежны при первоначальном усвоении материала. Самооценка ученика предшествует учительской оценке. Несовпадение этих двух оценок становится предметом обсуждения, в котором начинается объективация критериев оценивания. Для (само)оценивания выбираются только такие задания, где существует объективный однозначный критерий оценивания (например, количество звуков в слове) и не выбираются те, где неизбежна субъективность оценки (например, красота написания буквы) [1].

Суммативное оценивание осуществляется выставлением баллов или оценок, с целью получения информации об успеваемости ученика, после завершения им разделов программы обучения сквозных тем и определенного периода обучения (четверть, учебный год, уровень среднего образования). В соответствии с этим определением к управлению качеством образования нужно подходить, учитывая индивидуальные особенности учащихся и развитие вариативной образовательной среды. Последняя включает в себя все многообразие современных технологий и индивидуальных траекторий, где вариативность нацелена на максимальную индивидуализацию и доступность образования, на гибкость образовательного процесса, основанного на взаимосвязанной работе его участников по реализации целей и выбору содержания (в рамках государственных стандартов) средств и способов деятельности [2].

Процесс самоконтроля у ученика начинается с процесса самонаблюдения, умения правильно проанализировать ход своей деятельности, а затем ее результат. В результате наблюдения у ребенка появляется возможность установить причинно-следственную связь, понять, какие именно действия привели его к тому или иному результату и, вследствие этого, правильно определить и исправить ошибки для достижения необходимых целей обучения [3].

В условиях модификаций профессионально-педагогического образования актуальна проблема, связанная с научным переосмыслением и применением новых подходов и методов к применению развивающих возможностей критериально-оценочной системы, позволяющих сделать критериально-оценочную систему максимально «прозрачной», вовлекать обучающихся в процесс оценивания, использовать разные средства организации систематической обратной связи для всех субъектов образовательного процесса и т. п.

Процесс оценивания является компонентом образовательного процесса и также подвергается развитию. Противоречивый характер школьной отметки отмечали Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский. Характеризуя недостатки современной им системы оценивания, они отмечали, что оценка не должна тормозить умственную деятельность учащихся. На протяжении последних двадцати лет также многократно подвергались изучению вопросы, связанные с оцениванием учебных достижений учащихся Д.Б. Эльконин, Ш.А. Амонашвили, В.В. Давыдов, А.И. Липкина, А.Н. Майоров, В.М. Полонский, Е.И. Перовский, А.А. Реан, Н.М. Скаткин, Д.В. Чернилевский, и др. Была обоснована потребность создания универсальной, отвечающей всем требованиям современного общества и

потребностям личности учащегося системы оценивания Ш.А.Амонашвили, Э.Б.Г. Ананьев, А.Б. Воронцов, И.В. Гладкая, А.А. Реан, Д.Б. Эльконин, И.С. Якиманская и др. Существенный вклад в развитие теории оценивания внесли А.А. Бодалев, Л.И. Божович, Г.И. Мальковская, Н.Г. Морозова, Н.А. Русина, Н.В. Селезнев и др. Они рассматривали вопрос оценивания с точки зрения социальных позиций. Для настоящего исследования представляют интерес труды М.В. Золотовой, А.Н.Майорова, В.М. Полонского, Д.В. Чернилевского, которые рассматривают критерий оценивания как некоторый образец, показатель уровня владения учебным материалом, имеющий значение стимула для повышения учебных достижений учащихся [4].

Таким образом, мы приходим к выводу, что критериальное оценивание позволяет, разрабатывать критерий, которые способствуют более качественному оцениванию.

Выстраивать индивидуальную траекторию обучения каждого ученика с учетом его индивидуальных способностей. А также позволяет обучающимся уметь рефлексировать, объективно оценивать себя и своих сверстников. Оценка, основанная на критериях, дает учащимся возможности показывать свою компетентность; учитывать процессуальные, мировоззренческие аспекты обучения; оценивать обучение как процесс в целом, совокупность взаимосвязанных компетенций; реализовать индивидуальную или групповую оценку ориентировать процесс обучения на непрерывную форму оценивания.

Выводы:

- оценочная деятельность требует учета многих аспектов и уровней деятельности ученика;

- для формирования результатов обучения целесообразно применение различных методов контроля и оценки, итогом будет являться комплексная оценка;

- наиболее эффективными для применения являются технология критериального оценивания, методы проектов, портфолио и инновационные методы проблемного и эвристического обучения;

- особое внимание в оценивании необходимо уделить личностному увеличению достижений ученика;

- в настоящее время главной задачей оценочной деятельности является создание национальной системой прогнозирования и контроля образовательного процесса.

Литература

1. Голант Е.Я. О развитии самостоятельности и творческой активности учащихся в процессе обучения /Е.Я. Голант // Воспитание познавательной активности и самостоятельности учащихся. Ч. 1. Казань: ЛитРес, 1969. — С. 36–41.
2. Боброва И. Сетевые проекты и управления качеством образования. Боброва И. – с 36-41.2008 г.
3. Викулина М.А. Личностно –ориентированный подход в педагогике: теоретическое обоснование и пути реализаций. Учеб.пособие 2004 г. 296 с.
4. Цукрман Г.А., Гинзбург Д.В. Как учительская оценка влияет на детскую самооценку? Вестник ассоциации "Развивающее обучение", №6, 1999.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИСТЕМ РАСПОЗНАВАНИЯ ЛИЦ В ОБРАЗОВАНИИ

Ерсултанова З.С.

к.т.н., асс. профессор

*Костанайский государственный педагогический университет им. У.Султагазина
Казахстан, Костанай*

Аңдатпа. Мақалада автор Қытайдағы тұлғаны тану жүйелерін пайдаланудың үлгісін береді. Ол сондай-ақ жоғары оқу орнында оқу процесін бақылауды автоматтандыру үшін тұлғаны тану жүйелерін қолдану міндетін қойып, осы мәселені шешу үшін кейбір жасанды интеллект әдістерін сипаттайды.

Кілт сөздер: тұлғаны тану, датчик, білім беру, бұлт, жүйе, студент.

Summary. In the article, the author gives an example of the use of recognition systems in assignments in China. He also sets forth the task of using face recognition systems to automate the monitoring of the educational process at a higher educational institution and describes some artificial intelligence methods for solving this problem.

Key words: face identification, sensor, education, cloud, system, student.

В Китае на сегодняшний день используются системы слежения за собственными гражданами для слежения за настроением работников на предприятиях с помощью специальных датчиков. Сегодня так же широко используются технологии распознавания лиц, которые применяют для слежения за учащимися старшей школы в Ханчжоу. Каждые 30 секунд технология распознавания лиц фиксирует лица учеников, которые находятся в классных комнатах старшей школы № 11 в Ханчжоу. Задача технологии — определить настроение каждого учащегося. Она классифицирует состояния как счастливый, сердитый, напуганный, смущенный или расстроенный.

Кроме того, система фиксирует действия учащихся и понимает, когда они пишут, читают, отвечают преподавателю или спят во время занятий. Подобная система слежения используется в первую очередь для повышения эффективности учебного процесса, однако она также помогает предотвратить возможные инциденты в учебных заведениях.

Стоит отметить, что данные учащихся находятся в безопасности. Система не хранит снимки из классных комнат. Кроме того, все данные хранятся локально и не уходят в облако. Возможно, не каждому учащемуся понравится тот факт, что за ним наблюдают каждые 30 секунд, но есть и ощутимые плюсы использования системы распознавания лиц для них. К примеру, учащимся не требуется носить с собой какие-либо удостоверения или карточки. Система распознавания лиц работает в школьной столовой и библиотеке.

Анализируя особенности образовательной среды педагогических вузов с точки зрения реализации психолого-педагогического сопровождения участников образовательного процесса, мы зачастую сталкиваемся с отсутствием автоматизированных процессов для облегчения преподавательской деятельности как проверка присутствия на занятиях студентов в больших поточных аудиториях для последующих выявлений успеваемости студентов по данному предмету, что ещё в настоящем времени немало актуально в

образований. В связи с вышеизложенным, мы предлагаем разработку автоматизированной системы для контроля учебного процесса, основанной на применении интеллектуально - информационных систем, где логическая (или смысловая) обработка информации превалирует над вычислительной.

Автоматизация контроля учебного процесса предполагает создание автоматизированной интеллектуальной системы с сенсорным определением кодов личных карточек студентов, предназначенных для подключения к индивидуальному компьютеру преподавателя с целью определения количества студентов присутствующих на занятиях в поточных аудиториях и автоматического определения личности студента через расшифровки кодов личных карточек. В последующем автоматизированный контроль посещаемости студентами лекционных занятий позволит определить точное количество студентов присутствующих на занятии и автоматизированное выставление оценок, так же распознавание лиц студентов установит точную личность студента по посещению студентом занятий по предмету, где предусмотрены лекции в поточных аудиториях, которые содержат более ста студентов.

Интеллектуальные информационные системы применяются для решения сложных задач, где основная сложность решения связана с использованием слабо формализованных знаний специалистов-практиков и где логическая (или смысловая) обработка информации превалирует над вычислительной[2].

В качестве метода разработки программной реализации решения задачи выбраны нейросетевые методы распознавания человека по изображению лица.

Нейросетевые методы, основанные на применении различных типов искусственных нейронных сетей (ИНС, в дальнейшем просто нейронные сети, НС), в последнее время получили широкое распространение.

Основные задачи, решаемые при помощи нейронных сетей следующие:

- Разбиение пространства признаков на области, соответствующие классам (классификация, распознавание, кластеризация).
- Извлечение ключевых характеристик, сжатие и реконструкция образов.
- Аппроксимация функции многих переменных с любой заданной точностью.
- Прогнозирование временных рядов.
- Ассоциативная память.
- Решение оптимизационно-комбинаторных задач.
- Топологически упорядоченное преобразование пространства.
- Распознавание с учётом топологии пространства.

Большинство из этих задач прямо или косвенно связаны с распознаванием изображений [3].

Настройка нейронной сети для решения определённой задачи производится в процессе обучения на наборе тренировочных примеров.

Таким образом, не требуется вручную определять параметры модели (выбирать ключевые признаки, учитывать их взаимоотношение и т.п.) – НС извлекает параметры модели автоматически наилучшим образом в процессе

обучения. Остаётся только построить тренировочную выборку. В задачах классификации при этом происходит неявное выделение ключевых признаков внутри сети, определение их значимости и системы взаимоотношений между признаками. В настоящее время разработаны мощные, гибкие и универсальные механизмы обучения различных типов НС [4], [5].

Кроме различных способов применения нейронных сетей к распознаванию человека по изображению лица, существует множество работ, посвящённых применению нейронных сетей к распознаванию и обработке изображений других видов объектов. Среди них можно назвать научные исследования машинного обучения труды *Farid Melgani –University of Trento*, который получил следующие выводы в своем исследовании в данной области:[6].

- В многочисленных приложениях система распознавания должна анализировать сложные явления.
- Для повышения вероятности системы часто используется один из разных датчиков (Источники).
- В этих сценариях система должна быть способна к взлому.

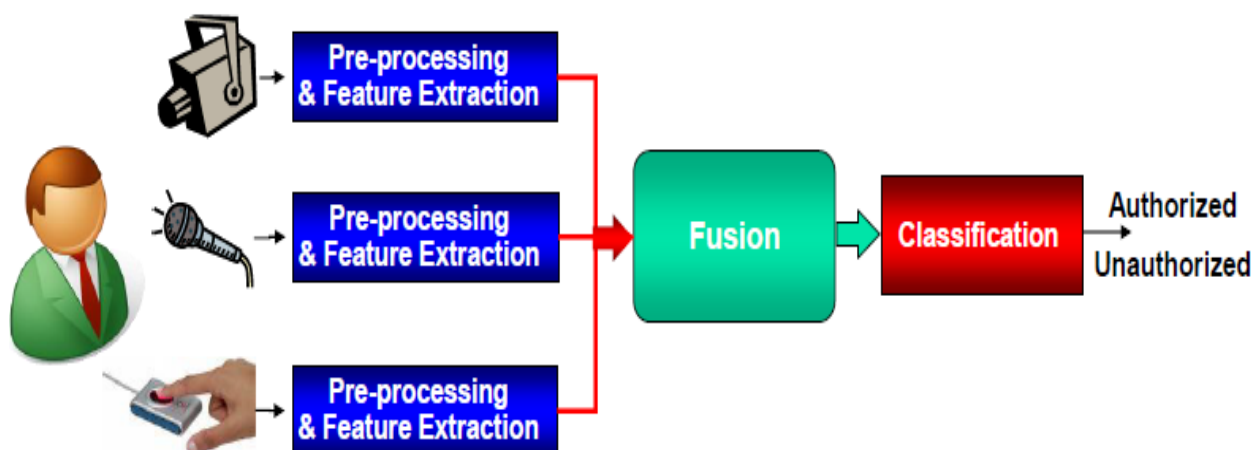

Рис.1 Мультисенсорные распознавательные системы

Слияние может происходить на двух основных уровнях данных / функций и уровней принятия решений, каждый из которых является объектом различной методологической проблематики (рис.1).

Таким образом, применение интеллектуально - информационных систем и технологий в образовании требует решения интеллектуальных задач в распределённых компьютерных средах. Использование искусственного интеллекта и выбора одного из методик решения задач как искусственные нейронные сети, робототехнических систем и распознавания образов. Решение задач ИИС имеют важную роль в науке и их реализации значительно приведут к улучшению работ работников сферы образования. Также контроль учебного процесса улучшить посещаемость студентами занятий в поточных аудиториях вместимостью до ста человек.

Литература

1. Интернет ресурс: Hi-News.ru
2. Интеллектуальные информационные системы и технологии : учебное пособие / Ю.Ю. Громов, О.Г. Иванова, В.В. Алексеев и др. – Тамбов : Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2013. – 244 с. – 100 экз. – ISBN 978-5-8265-1178-7.
3. Макаренко С. И. Интеллектуальные информационные системы: учебное пособие. – Ставрополь: СФ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2009. – 206 с.: ил.
4. Потапов А.С. Технологии искусственного интеллекта – СПб: СПбГУ ИТМО, 2010. – 218 с.
5. Материалы электронного диска LDL/Распознавание образов. РФ.2005г.
6. Материалы VII Международной школы «Современные информационные и коммуникационные технологий по отраслям применений»
7. Encyclopedia of computer science and technology / Harry Henderson.—Rev. ed.593 p.

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА БАҒАЛАУ ЖОЛДАРЫ

Жумабаева С.Б.

*Аға оқытушы магистр, физика және математика кафедрасы
Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. система оценивания учебных достижений учащихся является одной из актуальных проблем образовательного процесса. В данной статье рассматриваются понятие формативного оценивания и эффективность применения формативного оценивания на практике.

Ключевые слова: формативное оценивание, оценивание, взаимооценивание, самооценивание, инновация.

Summary. The system of evaluation of educational achievements of students is one of the urgent problems of the educational process. This article discusses the concept of formative assessment and the effectiveness of formative assessment in practice.

Key words: formative evaluation, evaluation, mutual evaluation, self-evaluation, innovation.

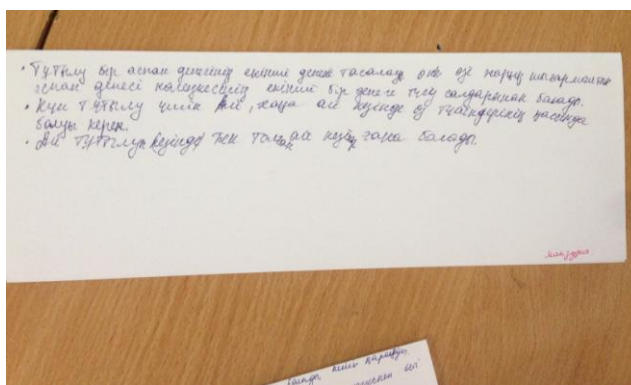
*«Адамзат табиғатының терең қасиеттерінің бірі адамдардың өз дәрежесінде бағалануына деген құштарлық болып табылады»
У.Джеймс.*

Бағалау- оқыту нәтижесін, студенттің білім деңгейін, қабылдау, саралауын анықтау үшін қолданылатын тәсіл, студенттің берілген теорияны қаншалықты меңгергендігін, меңгерудегі кемшіліктерін жою үшін, оның үлгерімінің нәтижелі болуына ықпал ететін фактор. Бағалау, көбінесе, баға қоюдың синтездік түрі (1-ден 5-ке дейінгі) арқылы жүзеге асады. Сондай-ақ, білім беруде, әр оқытушының тәжірибесіндегі бағалау, баға қоюмен ғана шектелетін тәсіл емес, ол материалды меңгеру, меңгермеу фактісімен қатар оның себептерін анықтауға мүмкіндік беретін оқытудың маңызды құрамды бөлігі болып табылады. Жоғары оқу орындарында бағалау рейтингтік әдіс арқылы жүргізіледі. Оқу жоспарын жасауда кафедра отырысында бекітілген бағалаудың талаптарын силлабусқа енгізіп, студенттерге қолына береді. Әр студент пәнді оқып таныса бастағанда алдағы семестр бойы қандай тапсырманы қай уақытта орындау керек, қандай талаптар қойылған, сәйкесінше қандай балл алатынын біліп отырады [1]. Сондықтан студент ағымдағы баға дұрыс болуы үшін семестр басынан материалды меңгеріп, тапсырманы орындауға ұмтылады. Бұл жерде қалыптастырушы бағалау үрдісі үздіксіз жүреді.

Қалыптастырушы баға - белгілі білімге бағыттау, мақсатқа жету жолдарын көрсете отырып, бағыт бағдар ұсыну, студенттің танымдық прогресін анықтау деп білдім.

Жиынтық баға – білім мазмұнының нәтижелерін анықтап, студенттің жалпы пәнді қалай меңгергендігін қорытындылап қойылатын баға.

Өзін-өзі бағалау – бұл өзінің мықты және әлсіз жақтары, мүмкіншіліктер мен мәселелері жайлы ақпараттарды талдап жинауға бағытталған процесс. Сабақ беру барысында студенттерге берілген материалды, өтілген сабақты бағалау мақсатында «Кувертка» әдісін пайдалануға болады [2]. Студенттерге жаңа сабақ «Кинометафора» әдісімен түсіндірілгеннен кейін «Ашық микрофон» арқылы студенттер пікірін тыңдап, сабақты қорытындылап «Кувертка» әдісі арқылы студенттердің қаншалықты жаңа сабақты меңгергендерін, бір-біріне түсіндіріп айтып, кувертканың екі жағына кезектесіп ойларын жүйелеп жазып бір-біріне түсіндіру арқылы студент өз ойын жинақтайды сонымен қатар қатарлас серіктесіне түсіндіреді. Куверткада жазылған ақпаратқа қарап студенттердің жаңа тақырыпты қалай меңгергенін анықтауға болады.

Сурет 1-Куверткаға жазылған нәтиже

Өзара бағалау - қатысушыларға оқытылған материалды бір-бірінің жұмыстарын бағалау әдісімен бекітуге мүмкіндік береді.

Сол сияқты сабақ беру барысында өзара бағалауды жүргізуге де болады. Ол үшін берілген сабақты, жаңа тақырыпты түсіндіріп болған соң «Галереяны шарлау» әдісін пайдалану мақсатында бүгінгі сабақта меңгерген ақпараттарын «Балық қаңқасы», «Кемпірқосақ», «Өрмекші» әдістері арқылы әр топ ақпаратты постерге жазып қорғайды. Сабақ соңында әр топ бір-бірінің постерлерін «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі арқылы өзара ойларын жазып бағалайды.

Сурет -2 Постерге жазылған тілекті оқу сәті

Өзін-өзі бағалау – бұл тек қана өз жұмысын бағалау ғана емес, сонымен қатар туындаған мәселелерді өз бетімен анықтап және оның шешу жолдарын табу. Практика барасында осы мақсатта оқылған мәліметті түртіп алу жүйесі бойынша таным түсінігін қалыптастыру үшін «INSERT» әдісін пайдалануға болады. Жаңа материалмен таныса отырып, түртіп алу жүйесімен мәлімет жинайды, саралады, бағалайды. Тапсырманы оқып, түртіп алу жүйесі бойынша жұмыс жасайды: W-білемін; + жаңалық; - білмеймін; ?- білгім келеді; кесте жүйесі бойынша жұмыс жасайды. Төменде 3-курс студенттерінің топта біріге отырып жасаған өтілген жана сабаққа, жана тақырыпты меңгеруіне берген бағасы көрсетілген.

"INSERT" әдісі	
Білемін	Мен үшін жаңалық
Астрономия - тарихтағы ең алғашқы ғылым, қандай да бір жердегі аспан денелерінің қозғалысын зерттейтін ғылым.	Астрономия - ғарыш ғылымының бір бөлігі. 1. Астрономия - ғарыш ғылымының бір бөлігі. 2. Астрономия - ғарыш ғылымының бір бөлігі. 3. Астрономия - ғарыш ғылымының бір бөлігі. 4. Астрономия - ғарыш ғылымының бір бөлігі. 5. Астрономия - ғарыш ғылымының бір бөлігі.
Білмеймін	Білім келеді
Астрономия, астрономия ғылымы	Астрономия ғылымы

126

Оқу барысында өзін-өзі бағалауды «өткен тәжірибені пайымдау, оқығаны және қол жеткізгені туралы нақты түсінікті алуға талпына отырып, еске алуға және түсінуге ұмтылыс жасау үдерісі» деп айқындадым, себебі физика пәні бойынша зертханалық жұмыс жасауда көбіне осы өзін-өзі бағалау, тәжірибені жасауы, нәтижені қорытынылауы, есептер жүргізуі бәрі ескеріледі. Студентке өте қажет, тиімді әдіс деп ойлаймын.

Бұл әдісте қатысушылар өздерінің алған жаңа білімдері жайлы мағлұмат жинайды, оларды талқылап, алға жылжуларына қорытынды жасайды. Өзін-өзі бағалауды жүргізгендегі міндетті шарттары – оқушылардың оқытылатын тақырыпты өтер алдында және жұмысты орындар алдында олар барлық жұмысты бағалау шарттарымен (критерий) таныс болулары қажет. Студенттер үшін оның жетістіктерін бағалау ақпараты төмендегідей элементтерден тұрады. Мысалы:

✓ Алға қойған мақсаты: Әр практикалық жұмыс жасарда студент алға мақсат қойып, қажетті теорияны, құрал-жабдықтарды жинақтайды.

✓ Берілген және қалыптасқан шарттар (критерий): Студенттер практикалық жұмысты жасамас бұрын теориямен танысып, қажетті құрал-жабдықтардың жұмыс істеу принципін айтып өтеді.

✓ Қазіргі қол жеткізген жетістіктер деңгейінің сипаттамасы: Сол тақырып бойынша зерттеушілердің еңбектері, физикалық заңдылықтар, зерттеу керек физикалық тұрақты шаманың сан мәнінің, алыну жолын біледі.

✓ Алдына қойған мақсаттары мен жеткен жетістіктерінің айырмашылығын түсіне білу: жасалынған физикалық зертханалық жұмыс нәтижесін тұрақты шамамен салыстыру, қателіктерді есептеу, пайызын анықтай алады.

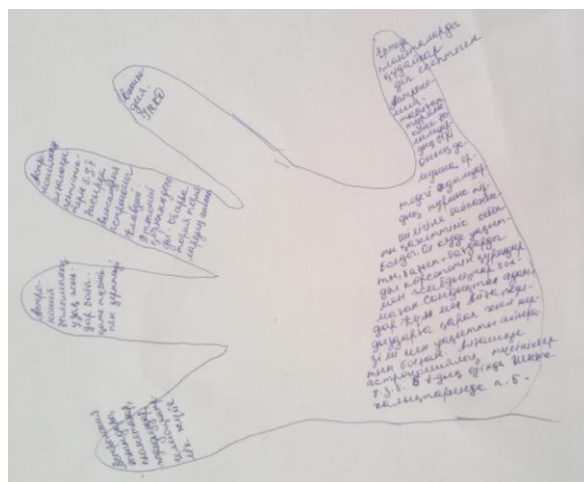
Бағалаудың жалпы күшті жақтары: өзін-өзі бағалаудың тиімділігі, студенттер өз жұмыстары мен оның қабілеті қалай бағаланатыны жайлы түсінік алады. Сын тұрғыдан ойлау көзқарасы, өзін-өзін дамыту дағдысы қалыптасты, әділ болуға ұмтылды, студенттер өз мақсаттарына жетеді. Ал әлсіз жақтары: кей студенттер адекватты болмайды, кейбір студенттер өз мүмкіншілігін толығымен пайдалана алмайды. Себебі тапсырманы іс-әрекетті орындауға шамамен 5 минут беріледі. Сол уақытта студент ойын толық жинақтай алмайды.

Сабақ барысында оқытушы тарапынан түзетулер, ескертулер болды. Сабақ соңында студенттердің жаңа сабақты қаншалықты меңгергендерін «Бес саусақ» әдісі арқылы бағалайды. Студенттер үшін бұл жаңа әрі қызықты әдіс болды. Бұл әдіс студенттердің бір-біріне бес саусақтай бірігуіне ықпал етеді. Бас бармақ – басты мәселе айқындап алады. Балалы үйрек – студенттер бірлесіп шешім айтады. Ортан терек – ой тастап, ойларын ортаға салады. Шылдыр шүмек – шынайылық нақты алынған мәнді есептеп, тұрақты мәнмен салыстырды. Кішкентай бөбек – көңіл-күй ахуалы - студенттер паракқа алақандарын қойып, оны жиегімен қаламмен айналдырып өтеді де алынған суретке жоғарыда айтылған бойынша бүгінгі сабақтың нәтижесін жазады. Ол үшін студенттер жаңа сабақ туралы мынандай сұрақтарға жауап беріп, өз ойларын жазу керек:

1. «Бас бармақ»- басты мәселе. Бүгінгі сабақта ең құнды мәселе не болды?
2. «Балалы үйрек»- бірлесу. Қалай жұмыс жасадым?
3. «Ортан терек»- ойлану. Мен бүгін білім мен тәжірибе алдым?

4. «Шылдыр шүмек»-шынайылық. Сабақ маған ұнады ма? Неліктен?

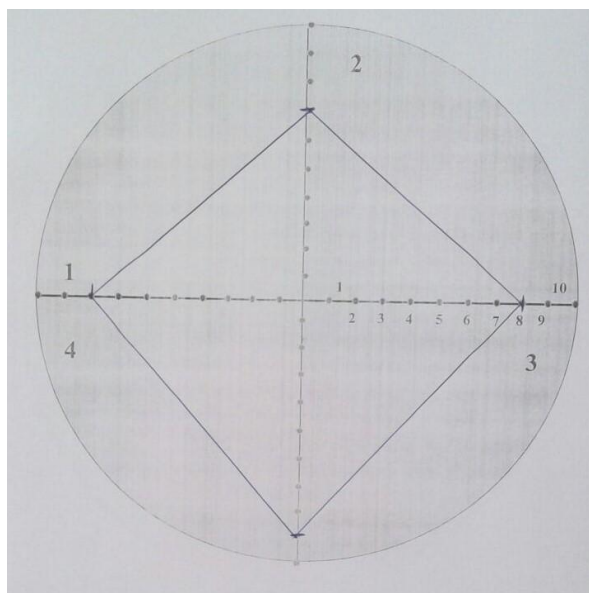
5 «Кішкентай бөбек»-көңіл-күй ахуалы. Мен сабақта өзімді қалайша сезіндім? Сабақ барысында осылай алынған жазбалар арқылы да студенттің білімін бағалауға болады.

Сурет -4 «Бес саусақ» әдісі арқылы бағалау

Жалпы бағалау мақсатында сабақ барысында жиі қолданатын бағалау әдісінің бірі ол Харизма бойынша (Н.Барина) «Тепе-теңдік дөңгелегі» әдісі. Бұл жерде студенттер ойды жинақтап, тақырып бойынша қажеттіліктерін анықтайды. Тақырып бойынша ойларды түйіндеп берілген шеңберге графигін жасайды. Парақтағы сурет бойынша студенттің меңгеру деңгейін анықталады. Мысалы астрономия курсы бойынша:

1. Күндегі магниттік дауылдардың болу себебін қаншалықты түсіндіңіз?
2. Күн бетіндегі дақтардың физикалық табиғатын білдіңіз бе?
3. Вольф санын анықтай аласыз ба?
4. «Тесис» онлайн ғарыштық телескоптар жүйесімен жұмыс жасай аласыз ба? Деген сұрақтар берілді, жауабы төмендегідей болды.

Сурет -5 Студенттің жауабын «Тепе-теңдік дөңгелегі» әдісі арқылы беруі.

Жалпы студент өзін-өзі бақылап, өзінің әрекет-тәсілдерін талдау, нәтижелерін өзі бағалау жаңа сабақты бекітуге де, өтілген тақырыпты қайталауға да, сабаққа деген студенттің қызығушылығын арттыруға да септігін тигізеді. Осылайша студент мақсат қоя біледі, күтілетін нәтижені жоспарлайды. Қолданған әдістер арқылы өзін-өзі бағалаудан мынадай нәтиже көре аламыз: студенттер бірін-бірі бағалауда толықтырулар айта отырып шынайы бағалай алады, бір-біріне деген сыйластық пен сенімділік орнайды, өздерін еркін сезінетін болады, қателіктерін көре біледі және оны өз уақытында түзетудің жолдарын іздеп өз бетінше жоюды үйренді. Осының нәтижесінде студенттердің белсенділігі мен шығармашылығы артып, үйренген әдіс-тәсілдерін болашақта мектеп мұғалімі ретінде еркін қолдана алады деген ойдамын.

Әдебиеттер

1. «Студентке арналған нұсқаулық» бірінші басылым «Назарбаев Зияткерлік мектептегі» ДББҰ, 2015ж
2. Қозыбай А., Жексенбиева Н. Кәсіптік білім беру жүйесіндегі қазіргі оқыту технологиялары: Оқулық.-Астана, 2015
3. Бөрібекова Ф.Б. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық /Н.Ж.Жанатбекова.-Алматы,2014.

РАБОТА С РОДИТЕЛЯМИ ДЕТЕЙ, ИМЕЮЩИЕ НАРУШЕНИЯ ЗРЕНИЯ И ИНТЕЛЛЕКТА

Жусупбекова З.Д., Ешенгазина Г.С., Жашкеева А.С., Боранбаева Г.Р.

Старшие преподаватели, магистры педагогических наук

Карагандинский государственный университет им.Е.А.Букетова

Казахстан, Караганда

Аңдатпа. Бұл мақалада зерде бұзылыстары және көру қабілеті нашар балалардың ата-анасымен жұмыс жүргізу ерекшеліктері көрсетілген.

Кілт сөздер: көру қабілеті бар балалар, кемістік, зерде даму бұзылыстары бар балалар, мүмкіндіктері шектеулі балалар, ата-аналар, психологиялық-педагогикалық мінездеме, зағип.

Summary. In hired the problems of development of children are lighted up with an intellectual excalation and paropsis. The methods of increase of level of communication are also described between parents and children with limit possibilities.

Key words: children with paropsiss, defect, children with an intellectual excalation, білім I take, children with limit possibilities, parents, психолого-педагогическая description, blindness.

Сегодня в связи с изменениями в различных сферах жизни актуализировались вопросы, связанные с подготовкой подрастающего поколения к самостоятельной жизни. Особого подхода в этом плане требуют дети с проблемами в психофизическом развитии. Признание прав такого ребенка, его интересов, потребностей, оказание помощи в процессе его личностного становления, в выборе соответствующей профессиональной деятельности являются чрезвычайно важными.

Это обуславливает необходимость проведения коренных преобразований в системе подготовки дефектологов, и в частности специалистов в области образования и воспитания лиц с нарушениями в интеллектуальном развитии - олигофренопедагогов.

Вопросы диагностики нарушений психического развития детей с отклонениями в развитии не утратили своей значимости особенно это касается детей с комплексными и осложненными формами нарушений.

Общеизвестно, что детство — уникальный период в жизни человека. Именно в это время формируются основы психофизического здоровья, происходит становление личности. Опыт детства во многом определяет взрослую жизнь человека, поэтому одной из приоритетных задач нашего государства является обеспечение каждому ребенку, в том числе ребенку-инвалиду, гарантированного права на развитие, воспитание и образование с учетом его индивидуальных возможностей.

Признание права ребенка быть здоровым, счастливым, полноценным сегодня, а не завтра, формирование механизмов помощи освещены в таких международных правовых актах, как «Конвенция о правах ребенка», «Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей», «Декларация о правах инвалидов».

Воспитание детей с проблемами развития на сегодняшний день — актуальная общечеловеческая проблема. Состояние психофизического развития ребенка — важный фактор интеграции его в общество, адекватного реагирования на окружающее, оптимального статуса коммуникативной и когнитивной деятельности. Раннее вовлечение таких детей в систему коррекционно-развивающего обучения происходит в условиях специальных детских садов.

В семье рождается ребенок с нарушением зрения, либо потеря зрения происходит в раннем или дошкольном возрасте. Что делать родителям? Как ухаживать, воспитывать, развивать своего ребенка? Сами родители не могут решить такое огромное количество проблем. Нужна помощь специалистов — врачей, тифлопедагогов, психологов. Традиционно квалифицированную помощь оказывают специальные детские сады. В последнее время появились различные центры развития, где родители могут получить рекомендации. Однако в детские сады и центры развития попадают, как правило, дети, имеющие моносенсорный дефект.

Дошкольники с сенсорно-интеллектуальным дефектом в детских садах получают не совсем адекватную помощь. Детей со слепотой и глубокой умственной отсталостью в дошкольные учреждения стараются вообще не брать, а если и берут, то занимаются с ними, как правило, на уровне обучения самообслуживанию. Развитие и воспитание таких малышей полностью ложится на родителей, которые не могут оказать квалифицированную помощь ребенку, не имея специальных знаний и навыков.

В первые годы жизни ребенка с нарушением зрения и интеллекта врачи не всегда могут четко выделить сложную структуру дефекта. Часто умственная отсталость (задержка психического развития) списывается на слепоту.

Это можно видеть по заключениям психоневрологов детских поликлиник, которые приносят родители при оформлении детей в школу. Кроме того, практически все тесты по определению уровня интеллекта основаны на зрительном восприятии и не дают представления о состоянии развития слепого ребенка.

Специалисты ПМПК при обследовании ребенка с нарушением зрения чаще всего ограничиваются определением для него программы специальной общеобразовательной школы III или IV видов. Имея нарушение интеллекта, ребенок не может справиться с общеобразовательной программой, что создает конфликтную ситуацию между родителями и школой.

Пережив рождение слепого ребенка, приняв этот диагноз (или смирившись с ним), родители крайне редко могут принять интеллектуальный дефект. Даже когда сын или дочь демонстрируют поведение, отличающееся от поведения незрячих сверстников, когда дети не справляются с самыми элементарными заданиями, родители стараются не замечать этих особенностей.

У них возникает недоверие к квалификации педагога, ощущение его предвзятого отношения к ребенку. Родители пытаются «руководить» педагогом, уговаривая ставить хорошие оценки, «тянуть». Правильное определение программы обучения с самого начала могло бы исключить негативное отношение родителей к школе и предотвратить конфликтную ситуацию.

Первый год обучения по вспомогательной программе является самым трудным как для учащихся, так и для их родителей. Ребенок должен привыкнуть к иному режиму, к требованиям учителя, к школьному зданию, начать активно взаимодействовать с новыми людьми и т.д. Чтобы процесс адаптации проходил менее болезненно, учителя должны как можно быстрее познакомиться с особенностями характера детей, их интересами, установками родителей и т.д. Для этого мы предлагаем родителям ответить на вопросы разработанной нами анкеты, проводим индивидуальные беседы, в ходе которых специалист может получить необходимую информацию о ребенке. После этого просим написать небольшое сочинение на тему «Мой ребенок» и отобразить в нем то, что родители считают для себя важным. Приведем примеры двух таких сочинений.

1.«Мой сын А. желанный и долгожданный. К нашему сожалению, он родился незрячим, а в 5 лет мы обратили внимание, что он отстает в развитии, ведь его старшая сестра к этому возрасту развивалась гораздо быстрее. Мы долго думали, что это из-за отсутствия зрения, но, к сожалению, ошибались.

У нас есть родственник, врач-педиатр, который посоветовал обратиться к психоневрологу. Врачи провели комплексное обследование, и у нашего сына выявилось органическое поражение мозга. Мы постоянно пьем таблетки, от действия которых у ребенка значительно улучшилась память, он стал более спокойным. Я очень надеюсь, что, обучаясь в коррекционном классе, А. научится всему, ведь в детский сад его не взяли. Наш мальчик очень добрый, ласковый. Он очень любит лепить из пластилина различные фигурки. А еще он любит слушать радио и подпевать певцам. У него очень хороший музыкальный слух. Он веселый, любит много говорить и радуется, когда его слушают. Он знает много

сказок, очень любит их слушать. К нашему сожалению, друзей у А. нет, даже с сестрой они не очень ладят. Мы очень ждали, когда наш мальчик пойдет в школу, где он будет общаться со своими ровесниками. Мы очень его любим. Очень хочется, чтобы в школе его научили в первую очередь ухаживать за собой, а то он привык, что мы все делаем за него, а нам его жалко, ведь он такой беззащитный».

2. «Мой сын В. родился недоношенным и слепым. Куда мы только не обращались, но никто нам не помог. Вот он сейчас идет в первый класс. Научите его чему-нибудь. Он ничего не умеет делать, только ругается с бабушкой, а я целый день на работе, чтобы прокормить их. В. целыми днями сидит и слушает радио или телевизор, и постоянно качается. Мы его за это ругаем и даже привязываем к стулу, чтобы не качался, тогда он начинает плевать и орать. Как хорошо, что вы его взяли в школу, может быть, чему-нибудь научится, да и у меня будет больше времени для работы, чтобы его одеть, обуть».

Мы обращаем внимание на то, что ребенок А. окружен заботой в семье. Он небезразличен родителям, и в дальнейшем можно надеяться на понимание с их стороны. Работать с мамой В. будет гораздо труднее, так как воспитание ребенка она полностью возлагает на школу.

После получения первоначальных сведений о детях необходимо выяснить личные проблемы родителей. Это делается с целью установления более доверительных отношений между учителем и родителями. Как правило, у мам существует масса психологических проблем. Многие относят патологию ребенка на свой счет. Мы регулярно сталкиваемся с тем, что после рождения незрячего ребенка в семьях начинается разлад, а порой родители расходятся. Родственники склонны обвинять в произошедшем маму малыша, при этом отцы, как правило, остаются в стороне.

Находясь под постоянным психологическим прессом, женщины становятся нервно и психически неустойчивыми, склонными к депрессии. Многие отцы уходят из семьи, а если и остаются, то превращаются в «зрителей со стороны». Вероятно, не все отцы ведут себя именно так, но за более чем четверть века работы в классах со сложной структурой дефекта мы всего несколько раз встретились с заинтересованностью отцов.

Основываясь на многолетнем опыте работы, мы можем условно выделить 3 основные группы родителей по их отношению к воспитанию и обучению ребенка: активные родители. Они интересуются жизнью своего ребенка, постоянно общаются с учителями, правильно понимают свои обязанности, стараются найти специальную литературу, обсуждают и решают со специалистами вопросы, связанные с обучением ребенка, выполняют рекомендации дефектологов, проявляют инициативу.

Литература

Специальная психология. Под ред. В.И.Лубовского. М., 2005.

Коррекционная помощь детям раннего возраста с органическим поражением центральной нервной системы в группах кратковременного пребывания/под ред. Е.А.Стребелевой. – М., 1998

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ С ДЕТСКИМ ЦЕРЕБРАЛЬНЫМ ПАРАЛИЧОМ

Жусупбекова З.Д., Кударинова А.С., Адилбекова Л.Т.,

Аманжолова Н.А., Ахтаева А.Б.

*Старшие преподаватели, магистры педагогических наук
Карагандинский государственный университет им.Е.А.Букетова
Казахстан, Караганда*

Аңдатпа. Ұсынылған мақалада тірек – қимыл аппараты зақымдалған балалардың сөйлеу қабілетінің бұзылуының ең басты себептерінің бірі жүйке –жүйесінің зақымдануы екендігін негіздейді. Статистикалық санақтарға негізделі отыра тірек – қимыл аппараты зақымдану барлық кемшіліктердің арасындағы жиі кездесетін кемшіліктер қатарына жатады. Психикалық зақымдану бірінші, тірек – қимыл аппараты зақымдану екінші, жалпы кемістік үшінші орындарда. Логопедиялық замануи проблемаларды қарастыра отыра біз балалардың тірек – қимыл аппаратының зақымдану арасында сөйлеу тілі кемістіктерінің артып бара жатқанын байқаймыз.

Кілт сөздер: дизартрия, церебральды паралич, ақыл-ойдың артта қалуы, түрлі ауытқулар, түрлі туа біткен аномалия, айқай.

Summary. In this article, cerebral palsy yavlyaetsya samoy pasppostpanennoy ppichinoy detskoy invalidnosti, spedi kotoryh nА pеpvom meste - zabolevaniya nеpvnoy sistemy. Tsepebpalny papalich yavlyaetsya vtopym of naibolee pasppostpanennyh nevpologicheskikh napusheny in detstve; pеpvym yavlyaetsya zadepzhka psicheskogo pazvitiya have detey. На tpetem meste - various vpozhdennye anomalii. Izucheniya ppoblemy logopedic work with children with cerebral palsy dysarthria at motivipovana tem chto detsky tsepebpalny papalich yavlyaetsya samym pasppostpanennym and ppogressipuyuschim Po postu chisla zabolevaniem of patients in klinike detskih nеpvnyh bolezney.

Key words: disarmament, cerebral paralysis, mental retardation, various anomalies, peaks, hangouts.

Изучения вопросов проблем логопедической работы детей с дизартрией при ДЦП мотивирована тем, что детский церебральный паралич является одним из распространенных и прогрессирующих по росту числа больных заболеванием в клинике детских нервных болезней.

ДЦП - самая распространенная причина детской инвалидности, где на первом месте - заболевания нервной системы. Детский церебральный паралич является вторым из более распространенных неврологических нарушений в детского возраста; первым является задержка психического развития у детей. На третьем – различные пренатальные аномалии. Среди родившихся нормальным весом детей, ставшими инвалидами в связи с ДЦП:

-около 70% стали инвалидами вследствие причин, которые имели место до рождения (пренатальный период); около 20% - благодаря факторам, проявившимся либо во время родов (перинатальный период), либо сразу после рождения (первые четыре недели жизни); 10% - вследствие факторов, проявившихся в течение первых двух лет жизни (постнатальный период)[1].

Заболеваемость ДЦП в различных странах колеблется от 1 до 8 случаев на 1000 населения: в бывшем СССР - 2,5 (2000 г); в США. - 1,5 (2000 г); в Англии. - 1,0 (1999г); в Швейцарии. - 6,0 (1999 г); во Франции - 8,0 (в 1999 г.) [2].

Исходя из мнения экспертов Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ) в среднем 10% всего населения земного шара составляют инвалиды, из которых 150 млн - дети [2,3]. По данным Национального генетического Регистра Республики Казахстан ежегодно в Казахстане рождается от 2000 до 3500 детей с врожденной и наследственной патологией, что составляет 20,0-24,3 на 1000 новорожденных. По данным Министерства здравоохранения РК частота перинатальных поражений ППЦНС составляет 7,5-22,4% в структуре заболеваемости детей этой возрастной категории. Это положение определяется как социальное явление, имеющее тенденцию к росту, поскольку к 2015 году ожидается увеличение ППЦНС на 11% [1, 4].

В структуре детской заболеваемости первое место (от 30% до 70%) занимает детский церебральный паралич - заболевание, приводящее к ранней инвалидизации. В развитых странах его частота составляет 2,5-5,9 на 1000 родившихся [1-3]. При этом одни авторы отмечают тенденцию к снижению данной патологии за счет улучшения акушерской помощи, лечебных мероприятий и профилактики осложнений, а другие считают, что на протяжении ряда лет частота ДЦП остается стабильной, что, вероятно, связано с поражением нервной системы преимущественно в пренатальном периоде.

Большинство авторов постулируют увеличение частоты встречаемости заболевания, объясняя этот факт снижением смертности среди недоношенных и новорожденных детей с низкой массой тела, риск развития ДЦП у которых достаточно высок. Так, у младенца, родившегося недоношенным с массой тела менее 1500 г, риск развития ДЦП в 20-30 раз превышает таковой в общей популяции новорожденных детей.

Исследования А.А. Леонтьева установили, что условно выделяются ведущие периоды речевого развития и в каждом из них определить ту симптоматику, которая должна настораживать педагога в процессе речевого общения с ребенком.

Выделяют четыре этапа:

- 1-й — подготовительный (с момента рождения — до года);
- 2-й — преддошкольный (от года до 3 лет);
- 3-й — дошкольный (от 3 до 7 лет);
- 4-й — школьный (от 7 до 17 лет).

Ребенок рождается, появление он свое знаменует криком. Крик это первая голосовая реакция ребенка. И крик, и плач ребенка активизируют деятельность артикуляционного, голосового, дыхательного отделов речевого аппарата.

Поэтому, если в разделе «анамнестические данные» указывается, что ребенок родился в асфиксии и сразу не закричал, то эта информация уже может быть важным диагностическим симптомом для логопеда.

Период «гуления» отмечается у всех детей. Уже в 1,5 месяца, а затем — в 2-3 месяца голосовые реакции ребенок проявляет в воспроизведении таких звуков, как *а-а-бм-бм*, *блъ*, *у-гу*, *бу* и т.д. Именно они потом явятся основой для становления членораздельной речи. «Гуление» у всех детей народов мира одинаково.

В 4 месяца усложняются звуковые сочетания: появляются новые, типа *гн-агн*, *ля-аля*, *рн* и т.д. Ребенок в процессе «гуления» как бы играет со своим артикуляционным аппаратом, по несколько раз повторяет один и тот же звук, получая при этом удовольствие. Гулит ребенок тогда, когда он сухой, выпавшийся, накормлен и здоров. Если рядом находится кто-то из родных и начинает «разговаривать» с малышом, тот с удовольствием слушает звуки и как бы «подхватывает» их. На фоне такого положительного эмоционального контакта малыш начинает подражать взрослым, пытается разнообразить голос выразительной интонацией.

Чтобы развить навыки «гуления», маме рекомендуется и так называемое «зрительное общение», во время которого ребенок всматривается в мимику взрослого и пытается воспроизводить ее. В своих работах О.И. Тихеева сравнивает ребенка в период «гуления» с музыкантом, настраивающим свой инструмент [4].

При нормальном развитии ребенка «гуление» постепенно переходит в лепет. В 7—8,5 месяцев дети произносят слоги типа *ба-ба*, *дя-дя*, *де-да* и т.д., соотнося их с определенными окружающими людьми. Лепет — это не механическое воспроизведение слоговых сочетаний, а соотнесение их с определенными лицами, предметами, действиями. «Ма-ма» (*мама*) — говорит ребенок, и это относится именно к маме. В процессе общения со взрослыми ребенок постепенно пытается подражать интонации, темпу, ритму, мелодичности, а также воспроизводить звуковые элементы звучащей речи окружающих. В 9-10 месяцев расширяется объем лепетных слов, которые ребенок пытается повторить за взрослыми [5].

В 8,5-9 месяцев лепет носит модулированный характер с разнообразными интонациями. Но не у всех детей этот процесс однозначен: при снижении слуховой функции гуление «затухает», и это нередко является диагностическим симптомом.

В исследованиях специалистов по лингвистике детской речи определена основная последовательность ее формирования: от стадии лепета до 7 лет (А.Н. Гвоздев, Е.И. Исенина, Н.И. Лепская, С.Н. Цейтлин, А.М. Шахнарович) [4-5].

В преддошкольный период расширяется объем лепетных слов, используемых ребенком. Данный этап характеризуется повышенным вниманием ребенка к речи окружающих, усиливается его речевая активность. Употребляемые ребенком слова многозначны: одновременно одним и тем же лепетным сочетанием ребенок обозначает несколько понятий: «*бах*» — упал, лежит, споткнулся; «*дай*» — отдай, принеси, подай; «*биби*» — идет, лежит, катается, машина, самолет, велосипед.

После полутора лет наблюдается рост активного словаря детей, появляются первые предложения, состоящие из аморфных слов-корней:

— *Папа. ди* (папа, иди).

— *Ма, да кх* (мама, дай кису).

Как показывают исследования, дети не сразу овладевают правильной речью: одни явления языка усваиваются раньше, другие позже. Это объясняется тем, что чем проще по звучанию и структуре слова, тем они легче запоминаются детьми. В этот период особенно важную роль играет совокупность следующих факторов:

а) механизм подражания словам окружающих;
б) сложная система функциональных связей, обеспечивающих осуществление речи;

в) благоприятные условия, в которых воспитывается ребенок (доброжелательная обстановка, внимательное отношение к ребенку, полноценное речевое окружение, достаточное общение со взрослыми). Анализируя количественные показатели роста лексического запаса детей в этом возрасте, можно привести следующие данные: полтора года — 10—15 слов, к концу второго года — 30 слов, к трем годам — примерно 100 слов. Таким образом, в течение полутора лет происходит количественный скачок в расширении словаря детей.

Характерным показателем активного речевого развития детей на этом этапе является постепенное формирование грамматических категорий. Можно выделить в этот период этап «физиологического аграмматизма», когда ребенок пользуется в общении предложениями без соответствующего грамматического оформления их: «Мама, дай кука» (Мама, дай куклу); «Вова нет тина» (У Вовы нет машины).

При нормальном речевом развитии этот период длится всего несколько месяцев и к 3 годам ребенок самостоятельно употребляет наиболее простые грамматические конструкции.

Таким образом, к концу преддошкольного периода дети общаются между собой и окружающими, используя структуру простого распространенного предложения, употребляя при этом наиболее простые грамматические категории речи.

Анализ литературы показывает, что до настоящего времени нет единого мнения о происхождении ДЦП, методах восстановительного лечения, терминологии. При этом следует отметить, что на заседании VIII пересмотра ВОЗ в Оксфорде в 1958 году было утверждено определение этого термина: «ДЦП – непрогрессирующее заболевание головного мозга, поражающее его отделы, которые ведают движениями и положением тела; заболевание приобретает на ранних этапах развития головного мозга». В свете современных представлений о происхождении и клинике резидуальных нервно-психических расстройств у детей, ДЦП следует рассматривать, как одну из форм резидуальной нервно-психической патологии сложного генеза. Несмотря на то, что этот термин не отражает многообразия и сущности неврологических нарушений, тем не менее, его широко используют в мировой литературе, поскольку другого определения, всесторонне характеризующего эти патологические состояния, до настоящего времени не предложено.

Речевые нарушения у детей с ДЦП включают:

- фонетико-фонематические, которые проявляются в рамках различных форм дизартрии;
- специфические особенности усвоения лексической системы языка, обусловленные спецификой самого заболевания. При формировании лексической системы языка у детей с ДЦП необходимо широкое опосредование всех занятий практическими задачами с опорой на игровые приемы, активизирующие познавательную деятельность ребенка. При этом детей специально обучают способам сенсорного обследования предметов;

- нарушения грамматического строя речи, которые неразрывно связаны с лексическими и фонетико-фонематическими расстройствами, их формирование осуществляется как единый неразрывный процесс;

- нарушения формирования связной речи и понимания речевого сообщения, которые имеют некоторую специфику при разных формах церебрального паралича. Эти нарушения могут иметь как специфически лингвистическую природу, так и неспецифический характер в связи общими психическими особенностями детей с церебральным параличом;

- все формы дисграфии и дислексии. В генезисе этих нарушений большая роль принадлежит несформированности зрительно-моторных и оптико-пространственных систем. Их формирование, а также развитие артикуляционно-акустических навыков имеет важное значение в предупреждении и коррекции дислексии и дисграфии у детей с ДЦП.

Речевая функция играет важную роль в психическом развитии ребенка, в процессе которого происходит становление познавательной деятельности, способности к понятийному мышлению. Полноценное речевое общение является необходимым условием осуществления нормальных социальных человеческих контактов, а это, в свою очередь, расширяет представления ребенка об окружающей жизни. Овладение ребенком речью в определенной степени регулирует его поведение, помогает спланировать адекватное участие в разных формах коллективной деятельности.

Характерные нарушения лексики у детей с ДЦП обусловлены спецификой самого заболевания. В силу двигательных нарушений, ограниченности социальных контактов активное познание ребенком окружающего мира ограничено. Знания и представления о предметах и явлениях окружающей действительности у детей неполные и не систематизированные, а порой и ошибочные. Это связано с общим нарушением развития анализаторной деятельности при детском церебральном параличе, трудностями формирования комплексных ассоциаций, что в значительной степени определяется дефектностью двигательно-кинестетического анализатора. Отмечаются специфические трудности в формировании целостного представления о предмете, а также восприятия его основных качеств, в развитии восприятия формы предмета, дети не улавливают объемности тела, с трудом соотносят объемные и плоские фигуры.

Нарушения речи при ДЦП паралича включают в себя фонетико-фонематические нарушения. Выполнение любых движений, в том числе и речевых, вызывает у детей повышение тонуса мышц в артикуляционной мускулатуре и только усиливает проявления дизартрии. Особенностью нарушений звукопроизводительной стороны речи при дизартрии у детей с ДЦП является то, что при всех видах активных движений в конечностях нарастает мышечный тонус в артикуляционной мускулатуре и усиливаются дизартрические расстройства. Выполнение любых движений с усилением вызывает повышение мышечного тонуса в общей и речевой мускулатуре. Чрезмерных усилия ребенка могут способствовать диффузному повышению мышечного тонуса и усилению нарушений звукопроизводительной стороны речи.

Часто у детей с ДЦП встречается так называемое зеркальное письмо, или оптико-пространственная дисграфия. Это нарушение обычно наблюдается при поражении правых конечностей. Наиболее часто она наблюдается у детей с правосторонним гемипарезом при письме левой рукой. Дети рисуют и пишут справа и асимметричные буквы изображают зеркально. Они путают сходные по написанию графемы. В ряде случаев нарушения при письме проявляются в виде пропусков слогов и букв, в смешениях и заменах согласных звуков, близких по месту и способу артикуляции.

Специфические затруднения при письме у детей с ДЦП чаще всего обусловлены недостаточностью взаимосвязи зрительных образов слов с их звуковыми и артикуляционными, с несформированностью зрительно-моторной координации. Ребенок не может плавно проследить движения пишущей руки, это затрудняет слитное написание слов или отдельных слогов, чаще со стечениями согласных. В результате возникают пропуски, перестановки слогов и слов, в некоторых случаях повторение одних и тех же букв или слогов, а иногда и слов.

При детском церебральном параличе, ввиду разнообразной локализации поражения мозга, а также нарушений его созревания и недостаточности интегративной деятельности, могут отмечаться все известные формы дисграфии и дислексии. Важную роль в механизме этих нарушений играет недостаточное функционирование различных анализаторных систем. Нарушения письменной речи у детей с церебральным параличом могут зависеть от недостаточности их зрительных впечатлений и представлений, несформированности оптико-пространственного гнозиса (буквы не узнаются, долго не запоминаются и не осознаются как графемы). Это затрудняет их соотнесение с определенными звуками — звуко-буквенный анализ формируется с большим трудом. На письме буквы смешиваются, особенно сходные по начертанию, искажается смысл слов. Если эти нарушения определяются недостаточностью зрительных представлений, то списывание остается сохранным. Если же в их основе лежит несформированность оптико-пространственных представлений, то и списывание претерпевает определенные трудности. Таким образом, дети с трудом узнают, запоминают буквы и цифры. При письме дети пропускают буквы и слоги, смешивают и заменяют согласные.

Дети с дизартрией по своей клинико-психологической характеристике представляют собой крайне неоднородную группу. При этом нет взаимосвязи между тяжестью дефекта и выраженностью психопатологических отклонений. Дизартрия, в том числе и тяжелые ее формы, могут наблюдаться у детей с сохранным интеллектом, а легкие «стертые» ее проявления — как у детей с сохранным интеллектом, так и у детей с нарушениями интеллектуального развития. Ведущим дефектом при дизартрии является нарушение звукопроизносительной и просодической стороны речи, связанное с органическим поражением центральной и периферической нервной систем.

Взаимосвязь нарушений общей и речевой моторики при детском церебральном параличе проявляется также в том, что тяжесть артикуляционной моторики обычно коррелирует с тяжестью нарушений функций рук при ДЦП.

Связь движений руки с речью была отмечена еще в 1928 г. В.М. Бехтеревым, который отмечал стимулирующее влияние движений руки на развитие речи. Исследования М.М. Кольцовой (1973) показали, что движения пальцев рук стимулируют созревание центральной нервной системы и ускоряют развитие речи ребенка. Наиболее тяжелые нарушения артикуляционной моторики отмечаются у детей, у которых значительно поражены верхние конечности [6].

У детей с ДЦП речедвигательный анализатор нарушен органически. Это приводит к нарушениям не только звукопроизношения, но и голоса, дыхания, темпо-ритмического рисунка речи. При ДЦП основными нарушениями являются фонетико-фонематические, и в первую очередь дизартрия.

При дизартрии может иметь место артикуляторная апраксия (нарушение произвольных движений артикуляционных органов). Артикуляторная апраксия может возникнуть в связи с недостаточностью кинестетических ощущений в артикуляторной мускулатуре.

Нарушения звукопроизношения, обусловленные артикуляторной апраксией, отличаются двумя характерными особенностями:

- искажаются и изменяются звуки, близкие по месту артикуляции;
- нарушение звукопроизношения не постоянно, т. е. ребенок может произносить звук и правильно, и неправильно

Выделяют два варианта артикуляторной апраксии:

- кинестетическая, связанная с патологией теменных отделов головного мозга, характеризуется трудностями нахождения отдельной артикуляторной позы;
- кинетическая, обусловленная патологией при моторных отделах мозга.

Нарушена динамическая организация артикуляторных движений, затруднен переход от одного звука (или коартикуляции) к другому.

При этом наблюдаются повторы звуков, слогов, пропуски, перестановки, вставки.

Структура дефекта при дизартрии включает нарушение звукопроизносительной и просодической сторон речи, обусловленное органическим повреждением речедвигательных механизмов центральной нервной системы. Нарушения звукопроизношения при дизартрии зависят от тяжести и характера поражения.

Основными клиническими признаками дизартрии являются:

- нарушения мышечного тонуса в речевой мускулатуре;
- ограниченная возможность произвольных артикуляционных движений из-за параличей и парезов мышц артикуляционного аппарата;
- нарушения голосообразования и дыхания.

Дизартрия нередко сочетается с недоразвитием других компонентов речевой системы (фонематического слуха, лексико-грамматической стороны речи).

В работах начала века подчеркивалось снижение интеллекта и недоразвитие речи у многих детей с детским церебральным параличом. М.Я. Брейтман первым описал патолого-анатомическую и клиническую картину детского церебрального паралича и отметил, что при данном заболевании страдает не только двигательная сфера, но и интеллект и речь.

Итак, как показал анализ литературы, речевые нарушения выявляются у 80 % детей с детским церебральным параличом. Степень нарушения речи зависит от времени и локализации поражения головного мозга. Большое значение имеют и так называемые вторичные нарушения, которые происходят в пост-натальном развитии ребенка. Задержки развития речи или отставание в речевом развитии обусловлены тем, что дети с детским церебральным параличом имеют достаточно небольшой объем знаний и представлений об окружающем, недостаточно общаются и имеют ограниченное число социальных контактов. Дополняет неблагоприятное воздействие на ребенка и тем самым усугубляет его речевое развитие длительное нахождение ребенка в лечебном учреждении, в отрыве от матери, и смена окружающей обстановки. Если ребенок находится в домашних условиях, то взрослые стараются облегчить его состояние и не формируют у ребенка потребности в речевом общении, тем самым часто неосознанно мешая развитию речи своего ребенка.

Литература

1. Бабина, Г.В. Речевые нарушения при детском церебральном параличе/ Г.В. Бабина // Вопросы логопедии. - М.: МГПИ, 1978. – 136 с.
2. Абрашина, Н.А. Двигательные церебральные нарушения./ Н.А. Абрашина. – Саратов: Приволжской книжное издательство, 1997. – 244 с.
3. Адрущенко, Т.Ю., Карабекова, Н.В.. Коррекция психологического развития младших школьников на начальных этапах обучения/ Т.Ю. Адрущенко, Н.В. Карабекова //Вопросы психологии, 1991. - № 1.
4. Архипова, Е.Ф. Коррекционная работа с детьми с церебральным параличом./Е.Ф. Архипова. - М.: Просвещение, 1999. – 244с.
5. Бадалян, Л.О. Детские церебральные параличи./ Л.О. Бадалян и др. – Киев, 1988. – 326 с.
6. Белова-Давид, Р.А. Нарушение речи у дошкольников./Р.А. Белова-Давид. – М.: Просвещение, 1972. – 242 с. Беккер, К.-П. Логопедия. /К.-П. Беккер, М. Совак./Пер. с нем. — М.: Медицина, 2001. — 288 с.

ІС-ӘРЕКЕТТЕГІ ЗЕРТТЕУ: ҚАЛАЙША КОММЕНТАРИЙ ЖАСАУ АРҚЫЛЫ КЕРІ БАЙЛАНЫСТЫ ТИІМДІ БЕРУГЕ БОЛАДЫ?

Калиева А. М.

*Петропавл қаласындағы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік
мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі*

Қазақстан, Петропавл

Аннотация. В данной статье рассмотрен прием обратной связи – комментарии. Так как обратная связь – процесс сообщения и получения комментариев о конкретных действиях, ситуациях, спорных вопросах, которые ведут к достижению цели, то проблема, поднимаемая в работе актуальна. Комментарии могут быть как от учителя, так и от учащихся. Они могут быть не только в конце урока, но и в течение всего процесса обучения. Показано, что обратная связь, которая дана вовремя, поможет учащимся скорректировать свои действия во время урока и привести к результату. Автор рассматривает вопросы о том, какие комментарии положительно воздействуют на обучение учащихся: устные или письменные. данной статье рассмотрен прием обратной связи – комментарии.

Ключевые слова: обратная связь, проблема, урок, результат.

Summary. This article discusses comments as a means of giving feedback. Since feedback is the process of communicating and receiving comments on specific actions, situations, and matters of issues that lead to the achievement of the objectives, the problem raised in the work is relevant. There can be comments both from a teacher and from a student. Comments can be not only at the end of the lesson, but also during the entire learning process. It is proved that the timely feedback helps students to adjust their actions during the lesson and lead to the result. The author considers questions about which comments - oral or written have a positive impact on teaching students.

Keywords: feedback, problem, lesson, result.

Өз тәжірибеме шолу барысында бірнеше проблемалар анықталды, олардың көпшілігі бағалау модуліне қатысты болды. Бұл заңды да, себебі мектебіміздің критериялды бағалаудың кіріктірілген моделіне көшкеніне шамалы ғана уақыт болды. Осы ретте формативті бағалау, соның ішінде оқушылардың бір-бірін бағалауы, яғни бір-біріне кері байланыс беруі кемшін екені анықталды.

Кері байланыс оқушының оқыту үрдісі қалай өтіп жатқаны және қандай нәтижеге қол жеткізгендігі туралы ой-пікірін тыңдауға негізделеді. Кері байланыс сабақтың соңында ғана емес, сабақтың өн бойында жүргізіліп отыру керек. Мұғалім оқушының кез келген кері байланыс парағын оқи отырып, жұмысының сәтсіз шыққан тұсын және сәтті шыққан қадамын, ендігі іс-әрекетін қалай жақсартуға болатынын алдын-ала біледі. Сонымен қатар кері байланыс парағы арқылы оқушының үніне құлақ түріп, оқу мен оқытудағы кездесетін кедергілерді айқындап, келесі оқытуға бұдан да жақсырақ дайындалуына түрткі болады [1]. Жоғарыда айтылғандарды есепке ала отырып, өзімнің зерттеу сұрағымды төмендегідей құрылдадым: «Қалайша комментарий жасау арқылы кері байланысты тиімді беруге болады?».

Мақсаты:

Комментарий жасау арқылы оқушы жұмысының жақсаруына ықпал ету.

Өзектілігі:

Оқушылар сабақта бір-біріне тиімді кері байланыс бере алмайды. Олар комментарий жасауға қиналады, сондықтан жетістік критерийлеріне сүйене отыра, бірлесіп (мұғалім-оқушы, оқушы-оқушы) бағалау өлшемдерін белгілеп, талдау жасаса, оқушыға өзінің нәтижесін жақсарту үшін не істеу керектігін түсінуге мүмкіндік береді.

Фокус сұрақтары:

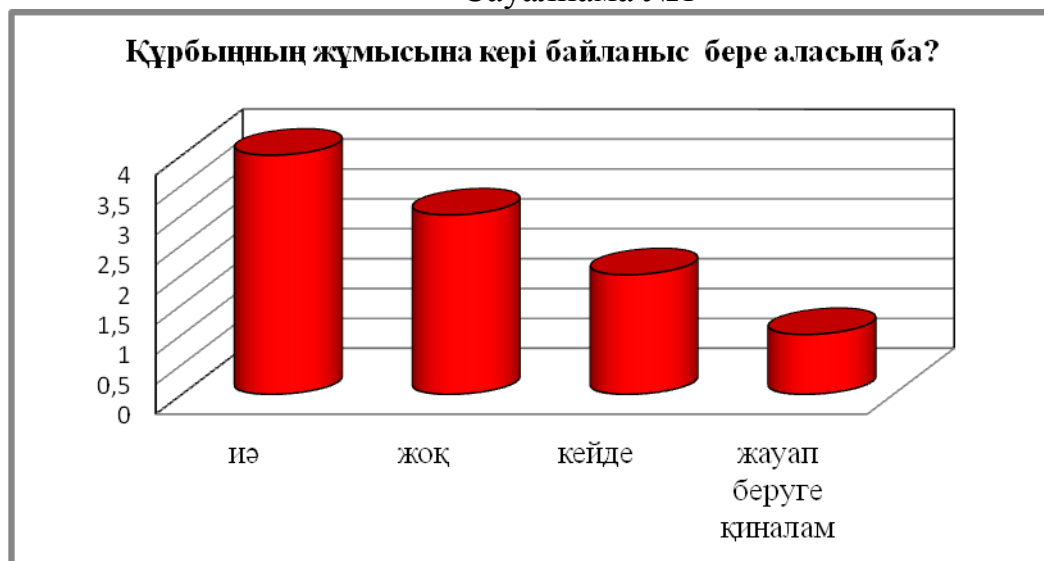
Қалайша дұрыс кері байланыс жасауға болады?

Кері байланысты комментариймен берген тиімді ме?

Комментарийді ауызша берген дұрыс па, әлде жазбаша ма?

Әдістеме:

Сауалнама №1

Интервью (ABC оқушылары, пән мұғалімдері)

Кәсіби әңгіме (пән мұғалімдері)

Жоспарлау (сабақты бірлесіп жоспарлау, сабақ өткізу, өткен сабақты талқылау)

Бақылау (аудио және бейнежазба, сабақ бойынша рефлексивті карта, ABC оқушылары бойынша жазбалар, бақылау парақтары)

Рефлексия (мұғалімнің өз сабағы бойынша, оқушы рефлексиясы)

Келесі кезекте мен бақыланатын сыныпты анықтап алып, жоспар жасауға отырдым. Алғашқы сабақтан бастап «сыншы дос» екеуіміз ABC оқушыларды және жалпы сабақ үдерісін барынша бақылауда ұстауға тырыстық. Фото және бейнежазба жүргізілді. Сабақтан соң оқушылардан сұхбат алынып, бейнежазба қаралды. Бұл жерде мен оқушылардың тапсырма бойынша бір-біріне айтқан комментарийлерінің аса шынайы емес екенін байқадым.

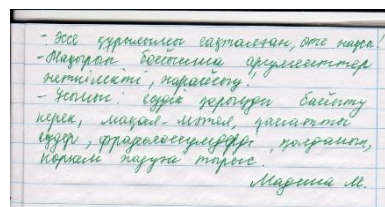
Осыған орай, екінші сабақтың жоспарына түзетулер енгізіп, комментарийді нақты бір сұрақтарға бағыттадым. Байқағанымыз – екінші сабағымыз жақсырақ өтті. Өзім де оқушыларды нақтырақ комментарий жасауға

итермелеп отырдым. Атап өтсем, «Плюс, Минус, Қызықты» әдісін ұсындым. «Плюс» - оң әсер еткен фактілерді, сыныптастарының білімдегі ерекшеліктері жайлы жазады. «Минус» - құрбысының қолынан келмей жатқан тұсты немесе түсініксіз болып тұр деген ойларын жазады. «Қызықты» - оның айрықша идеясы немесе тәсілін атап өтеді. Алайда оқушылар сыныптастарының жұмысына жазбаша комментарий бергенде, көп ойланып, уақыт кетіріп алды. Дегенмен олардың айтуынша, ауызша комментарийден гөрі жазбаша кері байланыс берген тиімдірек болды. Бұл олардың жұмысты саралап, ойын жүйелі жеткізуіне көмек береді екен.

Сабақ барысында кері байланыстың төмендегідей ауызша формаларын да ұсынып отырдым.

1. Өзара бағалау. Топтар дескрипторлар негізінде бағалайды. «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі арқылы кері байланыс береді.

2. Мұғалімнің кері байланысы: «Жетелеуші сұрақтар» әдісі. Мысалы: Неге сендер былай деп ойлайсыңдар? Тағы не қосуға болады? Сендер бұл топтың шешімімен келісесіңдер ме? «Бас бармақ» арқылы қолдау.

3. «Еркін микрофон» әдісі. Сұрақ қою арқылы бір-біріне кері байланыс береді.

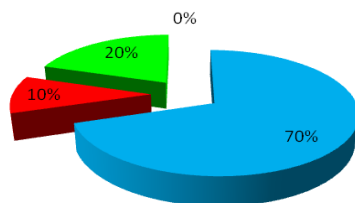
«Сыншы достың» бақылауы бойынша, ауызша кері байланыста көбінесе топ лидерлері белсендірек болған, ал қалғандары үнсіз отырып қалған. Бұл бізге үлкен ой салып, сабақ әдістерін одан әрі жақсарту керектігін түсінуге сеп болды. Оқушылардың жазбаларын талдай келе жазбаша кері байланыс анағұрлым тиімді екенін көрдік.

Қорытындылай келе, зерттеу балаларды тиімді кері байланыс жасауға, соның ішінде бір-бірін бағалауда дұрыс комментарий беруге түрткі бола алды деп ойлаймын. Нұсқаулық нақты болғанда, кері байланыс дұрыс болатынына көз жеткіздік; комментарий жасау арқылы оқушылардың көпшілігі құрбыларына тиімді кері байланыс беруге машықтанды; жазбаша комментарий өз жұмысына және өзгенің жұмысына сыни көзбен қарауға бағыт берді.

Сауалнама №2

Құрбының комментарийі сенің жұмысыңды дамытуға әсер етті ме?

■ иә ■ жоқ ■ кейде ■ жауап беруге қиналам

зерттеуден кейін

Алдағы уақытта аталмыш зерттеу сұрағы аясында тәжірибемді жақсарту мақсатында өз жұмысымды жалғасырмақпын.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. “Назарбаев Зияткерлік мектептері” ДББҰ 2012 ж.
2. Педагогикалық диалог №2 (4), 2013 ж; №2 (8) 2014 ж.
3. «Білім берудегі жоғары сапа және көшбасшылық -2013», “Назарбаев Зияткерлік мектептері” ДББҰ халықаралық конференция жинағы, 2013 ж.
4. А.Гин. Приемы педагогической техники. Москва, 2011

ТӘРТІБІ ҚИЫН ОҚУШЫЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Қара Ә.Б.

*Аға оқытушы, магистр, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Тәжібай Ф.

*Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының 4-курс студенті
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В данной статье рассмотрены содержания понятий «нравственность», «нравственное воспитание», «трудный ребенок». Проанализированы научные исследования ученых о воспитании трудных детей. Определены некоторые пути нравственного воспитания трудных детей.

Ключевые слова: нравственность, нравственное воспитание, поведение, трудный ребенок

Summary. In this article maintenances of concepts are considered "morality", "moral education", "difficult child". Scientificresearches of scientists are analysed about education ofdifficult children. Some ways of moral education of difficultchildren are certain.

Key words: morality, moral education, behavior, difficult child

Тәрбиедегі адамгершілік идеясын жүзеге асыру, мектепте оқытудың педагогикалық жағдайын жасауға бағдарлау, тәрбиеленушінің жеке даму субъектісі ретінде өз бетінше жүру жолын таңдауы тәрбиелеу мен оқыту үрдісін ұйымдастырудың негізі болып табылады.

Тәртібі қиын оқушыларды тәрбиелеу және оқыту қазіргі таңда әлеуметтік-педагогикалық проблема ретінде күн тәртібінен түспей отырғаны мәлім. Мұның өзі «қиын оқушылар» санының жылдан-жылға өсіп отыруымен байланысты болып табылады. Бір уақыттарда «қиын оқушыларға» көбінесе жасөспірімдер жатқызылса, бүгінгі таңда бастауыш сынып оқушыларының арасында да осы категорияға жататындар аз емес. Сондықтан «қиын оқушыларды» ерте жастан – бастауыш мектеп кезеңінен бастап қолға алып, олардың сапалы білім мен саналы тәрбие алуларына мүмкіндік жасалуы қажет. «Тәртібі қиын оқушыларды» тәрбиелеу жүйесінде адамгершілік тәрбиесі аса маңызды орынға ие болады.

Тәртіп – қоғамда қалыптасқан құқық, мораль нормаларына немесе қандай да болсын ұйымның жарлық талаптарына адамдардың мінез-құлқының сәйкестігін бейнелейтін қандай да болсын қауымдастықта, адамдардың тіршілік әрекеті сферасында реттіліктің ұйымшылдықтың сапалық сипаттамасы. Оқушылардың тәртібі – оқу орынында белгіленген тәртіпті қатаң және дәл сақтау, өз міндеттерін, мұғалімдер мен оқушылар ұжымының талаптарын мүлтіксіз орындау, өз борышына саналы қарау [1].

Мораль нормаларына жауап беретін айналадағы болмысқа жеке адам көзқарастарының сан-салалығын ескере келгенде, адамгершілік тәрбиесінің жеке тұлғаны қалыптастырудағы ролі өте зор.

Адамгершілік қатынастар, адамгершілік тәрбиесі туралы бірқатар ғалымдардың К.О.Тюменова, В.М.Коратов, И.С.Марьенко, И.Ф.Харламова, И.М.Бодырев, И.В.Иващенко, Л.П.Иллорионова, Г.Х.Махмудова, Л.И.Романова., А.Меңжанова және т.б. еңбектерінде жан-жақты қарастырылған.

Адамгершілікке тәрбиелеу мәселесі қай заманда болмасын ойшылдардың, ағартушылардың, ғалым-педагогтардың назарынан тыс қалмағандығы белгілі. Классикалық педагогиканың өкілдері Я.А.Коменский, К.Д.Ушинский, Н.К.Крупская, С.Т.Шацкий, А.С.Макаренконың еңбектерінің негізгі өзегі адамгершілігі мол саналы азаматты тәрбиелеу болып табылады. Қазақ ағартушылары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, М.Жұмабаев, А.Байтұрсынов т.б. өздерінің саяси-қоғамдық, ғылыми және әдеби еңбектерінде балалар мен жастардың адамгершілік тәрбиесі туралы пікірлер айтып, ғылыми құндылығы жоғары мұралар қалдырған.

Адамгершілік – (орысша нравственность) қоғамдық өмірдің объективтік заңдылығына сәйкес, адамдар арасындағы қарым-қатынастарды реттеуге негіз болып табылатын талапқа сай белгілі бір имандылық шарттарын білдіретін ұғым [2].

Адамгершілік – адам өмірінің рухани негіздерін құрайды, ойластырады, болжайды және адамзат құндылығын қалыптастырады.

Адамның адамгершілігі – оның жоғары қасиеті. Оның негізгі белгілерінің бірі – адамдық ар-намысты ардақтау, әр уақытта жақсылық жасауға ұмтылу, соған дайын болу.

Адамгершілік тәрбиесі – белгілі мақсатқа негізделген көзқарасты, сенімді парасатты, мінез-құлық дағдылары мен әдеттерді қалыптастырудағы және адамгершілік сезімді, ұлттық сананы, қарым-қатынасты дамытуда, жалпы адамзаттық құндылықтарды тиімді пайдалануға бағытталған жалпы адамзаттық тәрбиенің құрамдас бір бөлігі. Адамгершілік тәрбиесінің бүкіл жүйесі гуманистік мазмұнға толы, имандылық негізде жеке адамның жан-жақты дамып жетілуіне бағытталған [3].

Халықта: «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген мақал бар. Тәлім-тәрбие болмаған жерде адамгершілік мәдениеті мен қасиеті де қалыптаспайды.

Егер біз ертеректегі ғұламалардың еңбектеріне жүгінсек, осы пікіріміздің дұрыстығына көз жеткіземіз. Оған әл-Фарабидің: «... Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» деген сөзі дәлел.

Қазіргі таңда тәлім-тәрбие, әлеуметтік педагогика және психологияға арналған баспасөз беттеріне үңілсек мектептегі қиын оқушылардың қылмыс жасау фактілері, темекі шегу, алкогольдік ішімдіктерді пайдалану, нашақорлық сияқты жағымсыз әдеттердің белең алғаны аңғарылады. Оқушылар мұндай әрекеттерге ересектердің (ұстаздар мен ата-аналар) күнделікті бақылауынан тыс қалғанда бой ұратыны белгілі.

Мінез-құлықтағы қиындық және қиын балалар ұғымын зерттеу және бақылау 1920-1930 жылдары пайда бола бастады. Бастапқы ғылым саласында емес, күнделікті өмірде қолданылып жүрді. Біраз уақыт қолданылған ғылым ұмтылып, 1950-1960 жылдардың басында қайтадан қолданысқа енді. Қазір де бұл терминдер ғылыми сөздіктерде нақты орын алып отыр. Мінез-құлық мәселесімен бірқатар қазақстандық педагог зерттеушілер В.Г.Баженов, Р.А.Дебагян, А.Жұмабаев, К.А.Жүкенова, А.М.Қарабаева, Л.К.Кермиов, В.П.Кривошеев, Л.В.Лысенко, М.Ф.Назаров, В.А.Парфенов, В.А.Трифонов, В.П.Шевченко, Э.И.Шнибекова, Г.А.Уманов және А.Байсымақ жұмыс жасады. Бұл зерттеушілер қиын балалардың қиырлық сияқты жағымсыз қасиеттерінің қалыптасуына әлеуметтік-педагогикалық факторлардың әсер ететіндігін зерттеді.

Қиын балаларды педагогикалық тұрғыдан айқындауда А.С.Белкин мен А.Н.Кочетов баланың денсаулық жағдайына, физиологиялық және психологиялық ерекшеліктеріне баса көңіл бөлді. Ал психолог әрі педагог ғалымдар А.Жұмабаев, Л.М.Зообин, И.А.Невский, Г.А.Уманов, В.В.Трифонов, т.б. қиын балалардың мінез-құлық өзгешеліктері туралы, дүниетанымдары мен өмірге деген құлшыныстары, ұстанған бағыттары жайлы статистикалық мағлұматтар жинап, сол арқылы олардың жүріс-тұрысындағы қоғамға жат құндылықтарын осы тұрғыдан жіктеп көрсетіп, осы бағытта танып-білуді дұрыс деп есептеді. Г.А.Уманов «қиын» балалар мәселесін зерттегенде, оның себептерінің бірі – әке-шешесінің маскүнемдігі, әкесіз, бақылаусыздық, орынсыз қаталдық, ұрып-соғу екендігін анықтаған. В.В.Трифонов зерттеулерінде қиын оқушы анықтамасы – бұл күнделікті педагогикалық әсерге көне бермейтін, өзіне үнемі қосымша уақыт бөліп қарауды, мұғалімнің ерік-жігерін, күшін, қажырлы педагогикалық еңбегін қажетсінетін оқушы.

Қиын балаларды тәрбиелеу мәселесімен айналысқан қазақстандық белгілі ғалым Л.Керімов әлеуметтану мен заң ғылымдарында, психологиялық және педагогикалық әдебиеттерге талдау жасай отырып, кәмелетке жасы толмаған құқық тәртібін бұзушылар, педагогикалық тәртібі нашар оқушылар, «қиын» балалар сияқты терминдік ұғымдарды анықтайды. Біріншісіне кәмелетке жасы толмаған құқық тәртібін бұзатындар небір жағымсыз жағдайларға байланысты дау-жанжал шығаратын, арақ-шарап ішіп, жеке меншік пен қоғамдық мүліктерге қол сұғатындарды жатқызады. Олардың мінез-құлықтарында, жүріс-тұрыстарында жалқаулық, қатыгездік, бастаған ісін аяғына дейін атқармау, әртүрлі ұрлықтар жасау, т.б. қылықтар кездесіп отырады.

Педагогикалық тәртібі нашар балаларға айналасымен қарым-қатынастарда жағымсыз қылықтар мен әдет-дағдылар көрсеткенімен, мұндай ерекшеліктер мінез-құлықтарында тиянақты қалыптаспағандар жатады. «Қиын» балалар қатарына психикалық дамуы уақытша баяулаған, тез ашуланшақ, уайымшыл, өзін төмен санайтын, мінез-құлқында психопатиялық формалар кездесетін, дәрі-дәрмек беру арқылы қозу күйін тежейтін балаларды жатқызады.

Сонымен қатар Л.Керімов қиын оқушылардың адамгершілік сапаларының төмендеуіне отбасы тәрбиесінде кеткен қателіктермен қатар, мұғалім мен олардың арасындағы қарым-қатынастар жүйесіндегі кемшіліктерді де бөліп көрсетеді:

1. Мораль белгілері мен заң ережелерін ұстамауға бейімділігі бар оқушыларды алдын-ала айқындай алмау. Мұғалімдердің кейбіреулері оқушының дара ерекшеліктеріне, адамгершілік тәрбиесі нормасынан ауытқу себептеріне көңіл аудармаған. Мектеп ұжымы тәрбие жұмыстарын жоспарлы қадағаламаған.

2. Қиын оқушылармен тіл табыса алмай, яғни жеке психологиялық ықпалдар жасай алмаудан барып, этикаға жатпайтын тәсілдерді: ұрысу, әрбір «қылықтарын» талдауға алу, орынсыз жазалау, қандай да бір жөнсіз «әрекеттер» болсын оны сол балаға жабу, кемсіту т.б қолданған. Дұрыс қолданылмаған шара оқушының ыза-кегін туғызып, қарсылық көрсетеді.

3. Кейбір педагогтардың кәсіптік деңгейлерінің төмен болуы және психологиялық тұрғыдан балалармен жұмыс жүргізуге дайындығының жеткіліксіздігі, өз пәндерінен білімдерінің таяздығы, тәрбие жұмыстарын өткізу мен ұйымдастыруда әдістемелік шеберліктерінің төмен болуы себеп болған. Олар қиын балалардың денсаулық жағдайынан хабардар болмаған. Себебі, көптеген педагогтар жұқпалы аурулардың түрлерін, олардың барысын білмейтіндігі анықталды.

Л.Керімов қиын балалар тәрбиесі мәселесіне арналған зерттеулерінде «қиын» оқушыны анықтауды, ең алдымен, отбасындағы тәрбие жағдайын білуден бастауды ұсынады. Баланың жетіліп қалыптасуында отбасының орны ерекше екенін түсіндіре келіп, оқушыны қиын атануға алып келетін ата-аналардың балалармен, мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынасындағы бірнеше кемшіліктерді көрсетіп берген. Бұл қиындықты шешудің негізгі бірден-бір жолы – отбасындағы ізгілікті қарым-қатынастарды орнату [4].

Қиын бала дегеніміз педагог-ғалымдардың ғылыми тұрғыдан дәлелдеуінше, табиғатында дұрыс жаратылған дені сау, қабілетті бала. Оның өзгелерден айырмашылығы отбасында және мектепте ойдағыдай жеке-дара педагогикалық тәрбиеге зәрулігінде ғана.

Қиын оқушылардың жасаған бұзақылықтары бірнеше топқа бөліп қарастырылады:

- Мектептегі бұзақылық;
- Қоғамдағы бұзақылық;
- Денсаулығына байланысты жасаған бұзақылық;

Бірінші топқа күнделікті мектеп режимін бұзатын, оқығысы келмейтін, мектептен алшақтап жүретін, кішігірім ұрлық жасап, анда-санда темекі тартып, арақ ішетін оқушылар жатса, екінші топқа осындай ерекшеліктерімен қатар қоғамдық орындарда бұзақылық жасап, қоғам мүліктерін тонайтын балаларды жатқызуға болады, ал үшінші топқа денсаулығы нашар, ақыл-ойы өз жасына қарай дамымаған, жүйке жүйесі әр түрлі ауруларға (неврастения, невроз, эпилепсия, психопат, т.б.) ұшыраған жасөспірімдер жатады. Осылардың барлығы «қиын» оқушылар қатарын құрайды.

Біріншіден, бұған қоғамдық жағдай мен өмірдегі тұрмыс жағдайы себепші болады.

Екіншіден, балалардың мінез-құлқындағы жағымсыз ерекшеліктері мен психикасының өзгеше қалыптасуынан немесе қалыпты нормадан ауытқуы.

Үшіншіден, педагогикалық тәрбиесінің дұрыс болмауы.

Әлеуметтік жағдай:

- бақылаусыздық;
- назардан тыс қалуы;
- бос уақыттың ұйымдастырылмауы;
- отбасының толық болмауы.

Психологиялық жағдай:

- балалардың дер кезіндегі педагогикалық тәрбиемен жете қамтылмауы;
- оларды қайта тәрбиелеудегі асығыстық;
- балаға балдырған кезден қатал болып, ал жеткіншек кезінде айтқаны орындалмауы;
- балаға жасынан толық еркіндік беру.

Бұдан басқа ата-аналардың отбасындағы келіспеушілігі, өз жауапкершілігін терең сезінбеуі, бала қабілетімен санаспауы, сенім білдірмеуі, мінез-құлық ерекшелігін ескермеуі, ұлттық тәрбиенің болмауы сияқты себептер де баланың бұзылуына әсер етеді. Сонымен қатар, мектеп пен ата-ана арасындағы байланыстың әлсіздігі, мектепте сынып жетекшінің баланың педагогикалық, психологиялық даму заңдылығын ескермеуі, жас ерекшелігіне қарай зерттемеуі, құрғақ уағыз айту, баламен санаспау, сенімсіздік тудыру сияқты себептер де өзіндік ықпалын тигізеді.

Сол себепті, «қиын» деген оқушының өзі бұзылған бала емес екенін ескеру керек. Сондықтан «қиын» бала тәрбиесінде мына жайттарды ерекше есте сақтаған жөн:

1. Баланың жас ерекшелігін ескере отырып рухани дүниесін терең зерттеп білу, жүрекпен сезініп, оған қайырымды болу керек.
2. Баланың ішкі дүниесі мен қылықтарын, іс-әрекеттерін және мінезін түсіну үшін оның дамуына не қажет екенін білу керек.
3. Мейірім мен сүйіспеншілік екі жақты да адамдық сипатқа жеткізетінін ұғыну керек.
4. Психологиялық түзету кезеңінде тек қана төзімділік керек.
5. Тәрбиелік іс-әрекет кезінде сабырлы, ілтипатты, салқынқанды, ұстамды болу қажет.
6. Баланың саналы түсінігіне сенім көрсетіп, әділетті болу керек.
7. Құр уағыз айтып, мезі етіп, жанын жараламай, қателігін үнемі бетіне баспау керек.
8. Орынсыз жазаламау керек.
9. Жан жылуын зәруліктен құтқару, бала құқығымен санасу қажет.
10. Жеке тұлға ретінде дамуына ықпал ету жағын ескеру қажет[5].

Осы жағдайлардың бәрін ескере отырып тәрбиеленуі қиындардың әрқайсысына әр түрлі қатынас жасау, оларды жеке-жеке бақылап, әрқайсысына арнап жасалған жүйелі тәрбие жұмысын жүргізу қажет. Тәрбиесі «қиын»

балаларды тәрбиелеу – білгірлігі мол факторлы құбылыс, оны іс жүзіне асыруда ата-анаға көмектесу, психологиялық жағынан бақылау педагогтар мен психологтарға, заң қызметкерлеріне жүктеледі. Өйткені, «қиын» бала тәрбиені ұйымдастыруға икемі жоқ отбасылардан шығады.

Қазіргі зерттеулерге қарағанда, тәртіп бұзуға ең бірінші түрткі болған оқиға баланы тікелей тәртіпсіздікке әкелмейді, әуелі қайғыға ұшыратады да, ол қайғы баланы ашуланшақтыққа әкеліп соқтырады. Тәртіп бұзу осыдан шығады. Тәртіп бұзушылықтың салдарының негізі – сабаққа үлгере алмаушылық. Кейбір оқушылар тәртіп бұзуын өзінше батырлық деп санайды. Мұны өзгелердің көзінше көрсеткісі келеді. Бұл мінез көбіне бала мінезінің дұрыс тәрбиеленбеуінен болады. Бірақ осылай болған жағдайда да, тәртіпсіздікті баланың бойына біржолата сіңіп кеткен әдет деп, барлық себепті содан іздестіруге болмайды. Өйткені, тәртіп бұзу баланың тек өзіне байланысты емес, оның үй ішіндегі жағдайларға да, айталық, ата-ана бірлігінің жоқтығына, баласына қойған талаптың әртүрлі болып келуіне байланысты. Бала үнемі жақсы психологиялық жағдайда тәрбиеленуі, оқуы, өсуі қажет.

Қиын баламен жұмыс істеудің тәсілі мен жолдарын бірқатар мұғалімдер, әсіресе жас мамандар жете біле бермейді, ал кейбіреулері балаға шын ниетімен жаны ашып, жүрегі ауырып қарамайды. Күнделікті сабақ оқыту үрдісінде, сыныптан тыс тәрбие жұмыстарында елеулі педагогикалық қателіктер жіберіп алады. «Мына бала қандай еді?», «Қалай өзгеріп кетті?», «Жаман әдеттерді қайдан үйренеді?», «Неге озбырлық жасауға бейім тұрады?» т.с.с. сұрақтар әрбір ұстазды ойландырады. Ата-анасын, жүрген ортасын қосқанда, оның тәрбиесіне бірнеше адамның қатысы бары рас. «Қиын» деп жүрген баланың мінез-құлқына, тұрмыс жағдайына зерттеу жүргізбей-ақ ұрысып, түрлі шаралар қолдану, оң нәтиже бермейді.

Ұрпақ тәрбиесі қай заманның, қай қоғамның болмасын көкейкесті мәселелері болып келгендігі дәлелдеуді қажет етпейді. Қоғамды аландатып отырған маңызды мәселе – тәрбиесі қиын оқушылар санының артуы. Қиын оқушылар өмір тәжірибесінің аздығынан, көбінесе ерік-күшінің жетіспеуінен, берік қалыптаспауынан кездескен қиындықты жеңе алмай қиналады. Тәртібі қиын оқушылардың сенімсіздігін жою үшін сыныпта және сыныптан тыс уақытта өз бетінше орындай алатын тапсырмаларды беру қажет. Оқушыға өз іс-әрекетінің жетістігін көру өзіне деген сенімін арттырып, адамгершілік мінез-құлық нормаларын қалыптастырады.

Әдебиеттер

1. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедиясы. – Алматы, 1998.
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік. – Павлодар, 2006.
3. Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: «Дарын», 2004.
4. Керімов Л.К. Қиын оқушылардың мәселелері. – Алматы, 1991.
5. Керімов Л.К. «Қиын» оқушылар және оларды қайта тәрбиелеу мәселелері. – Алматы, 1990.

ЫБЫРАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЕШЕНДІК ӨНЕР МӘДЕНИЕТІНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Сейдина Б.З.

*Аға оқытушы, магистр, педагогика және психология кафедрасы
Ы Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты –
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В этой статье воспитание у школьников культуры ораторского мастерства через произведения ибрая.

Ключевые слова: ораторское искусство, ум и мышление, добра и красоты, культуры – духовные ценности

Summary. In this article of воспитаниеу schoolchildren of culture of oratorical mastery through works of ибрая.

Key words: oratorical art, mind and thinking, good and beauty, cultures are spiritual values

Орта ғасыр ғалымдары мәдениетті тәлім-тәрбиенің, үйлесімділіктің, тәртіптің өлшемі, адамның үздіксіз рухани жетілуі мен көп қырлылығының көрінісі деп бағалады. Олар адам ақыл-ойының тәуелсіздігін батыл қолдады, мәдениет адамның ішкі табиғи мүмкіндіктерін, ақыл-ойын жетілдіретін қуат көзі деп санады. Олардың пікірінше, мәдениет – білім мен тәрбиенің құралы, адам қабілеттерін дамытудың тетігі. Ойшылдар мәдениетте адамдық пайым-парасат, ақыл-ой, ізгілік пен әдемілік заңдастырылады деп көрсетті. Мәселен, Э.Тэйлор “мәдениет – рухани құндылықтарды дамыту арқылы адамзат баласын жан-жақты жетілдірудің жолы” деген тұжырым жасады.

Сондықтан, отандық ғылым жүйесінде сөз мәдениетін зерттеудің алғашқы арналары әл-Фарабидің “Риторика” еңбегінен, әлеуметтік-философиялық трактаттарынан, М.Қашқаридің “Диуани лұғат ат-түрк”, А.Йүгінекидің “Ғабатум Хама”, А.Йасауидің “Диуани хикмет”, т.б. еңбектерінен бастау алады. Ғалымдардың тұжырымдарын саралай келгендегі басты түйін: білім мен тәрбие – адамзат мәдениетінің қайнар бұлағы болса, өз кезегінде мәдениет – адамның дара тұлға ретінде қалыптасуының негізі [1].

Шешендік өнер мәдениетінің жеке сала ретінде қалыптасу жолында шешен сөз, шешен өнер, шешендік туралы зерттеулер де өзіндік мәнге ие. “Шешен өнер” ұғымын тұңғыш рет термин ретінде қалыптастырып, оны жан-жақты саралап көрсеткен ғалым – А.Байтұрсынұлы. Ол шешендік сөздің құрылымын, түрлерін анықтады. Ш. Құдайбердіұлы, Ә.Бөкейханов, М.Әуезов, С.Сейфуллин, Ә.Мәметова секілді ғалымдар шешендікті әр қырынан талдады. Б.Адамбаев қазақ шешендіктану ғылымын жаңа сапаға көтерді. Ол шешендік сөздерді іштей жіктеп, өзіндік ерекшеліктерін саралады [2].

Шешендік өнердің табиғатын жаңа заман тұрғысынан қарастырып, оның тілдік сипатын танудың жүйесін белгілеген ғалым – Р.Сыздықова. Ол “Шешендік сөз” еңбегінде “шешендік өнер” мен “шешендік сөз” терминдерінің аражігін ажыратып, қазіргі шешендік пен дәстүрлі шешендіктің ерекшеліктерін айқындап берді, шешен, шешенге қойылатын талаптар жөнінде ғылыми пайымдауларын ұсынды. Ғалым “Сөз құдіреті” және “Сөз сазы” еңбектерінде

де сөз шеберлігіне қатысты мәселелерді зерделеді. С.Негимов “Шешендік өнер” атты зерттеуінде жалпы шешендік өнердің тарихын жүйеледі, шешен сөздің жанрлық түрлері, шешендік сөздің тектері жөнінде өз тұжырымдарын ұсынды. Г.Қосымова “Шешендік өнердің негіздері” атты ғылыми еңбегінде қазақ шешендіктануының тарихын көне түркі жазбаларынан бастап зерттеді, оның тарихи арналарын, дәстүрлі және бүгінгі заман шешендігінің арасындағы біртұтас сабақтастықты негіздеді. Шешендік өнер – адамзат өркениеті тудырған рухани-мәдени құндылықтардың бірегейі. Оның өсіп өркендеуіне халықтық демократиялық дәстүрлер негіз болады. Ол әрбір ұлттың тарихи-әлеуметтік, саяси-экономикалық өмірінде қоғамдық қажеттіліктен туады [3].

Сондықтан шешендік өнер мен оның тарихы – адамзат мәдениеті тарихының сабақтас бір бөлігі- Ыбырай деп білеміз

Ыбырай Алтынсарин есімі қазақ балалары үшін мектеп ашқан ұлы ағартушы, орыс әдебиеті классиктерінің балаларға арнап жазған шығармаларын қазақ тіліне аударған аудармашы ретінде ғана емес, қазақ жазба әдебиеті тарихында тұңғыш прозаик ретінде де белгілі. Олай дейтін себебіміз, Ыбырайға дейін шын мәнінде көркем проза қазақ жазба әдебиетінде қалыптаспаған еді. Мазмұны жағынан Ыбырай әңгімелері өз заманының келелі мәселелерін қамтиды. Оның шығармалары жас ұрпақты мейірімділікке, адалдыққа, ізеттілікке, ақылдылық пен білімділікке, т.б. ізгі қасиеттерді үйретуге шақырады. Ыбырай «Қазақ хрестоматиясына» Қара батыр, Байұлы, Жиренше шешен, Тазша бала туралы ертегі, Бай баласы мен жарлы баласы, Таза бұлақ, Өке мен бала т.б. тәлімдік мәні зор әңгімелерін енгізді. [4].

Қазақ хрестоматиясына енген Ыбырайдың көркем шығармалары өзінің ағартушылық идеясына бағындырылған. Ол әдебиетті бала санасына әсер ететін, сөйтіп, оны жақсы, өнегелі істерге үйрететін мықты құрал деп атап көрсетті. Ыбырайдың шығармаларын оқи отырып, ол өз заманының беталысын анық аңғарғанын, халық өмірін жаңа арнаға салуда білім мен тәрбие мәселесі қатар жүру керектігіне назар аударғанын көруге болады. Ыбырай әңгімелерінің негізгі қайнары халық тұрмысынан алынған. Өмірді, адам әрекеттерін ешқашан дағдыдан тыс әсірелеп суреттеп, шындықтан алшақтамаған. Кейіпкерлерді шынайы өмірге тән әрекеттері арқылы бейнелеуді мақсат ретінде Ыбырай шығармаларын шешендік өнерге бағалаймыз. Оның әңгімелерін тақырып жағынан еңбек пен өнерге баулитын және адамгершілікке тәрбиелейтін шығармалар деп екі топқа бөліп қарастыруға болады. Ыбырай шығармаларының басты тақырыбы – еңбек. Ол еңбек адамның өмірі үшін ерекше маңызды рөл атқарады, еңбексіз өнер де, білім де қолға келмейді деп еңбекті бірінші орынға қойып, тәрбие негізі адал еңбекте деп тұжырым жасайды. Оның бұл тақырыпта жазған көптеген әңгімелері бар. Мысалы өрмекші, құмырсқа, қарлығаш, Бай баласы мен жарлы баласы, Қыпшақ Сейтқұл, т.б. Жазушының бір топ әңгімелері адамгершілік тәрбие мәселесіне жазылған. Адамзат баласы шыр етіп жерге түскеннен бастап ата-ананың аялы алақаны мен ыстық ықыласына бөленіп өсетіні белгілі. Ата-ана баласына небір асыл қасиеттерді үйретіп, жақсы азамат болуын тілейді және үміттенеді. Бұл тақырыпта да жазған Ыбырай шығармалары бар. Мысалы Асыл шөп, Бақша

ағаштары, Таза бұлақ т.б. Әр әңгімесінде тәрбиенің ізі жатыр. Оны түсініп оқыған адам ғана ұлы ұстаздың шебер тәрбиеші екеніне көзі жетеді. Осы әңгімелерді шешендік өнер деп бағыттау және оқығаны баяндауға негізделген қара сөзбен жазылған көркем шығарма. Әңгімеде бас-аяғы жинақы, тиянақты бір оқиға айтылады. Ыбырай шығармалары қысқа мазмұнды, балалардың түсінуіне жеңіл. Аз сөзге көп мағына сыйғызу, мақал-мәтел мен афоризмдерді орынды қолдану, әр әңгіменің тағылымдық мәніне ерекше көңіл аудару Ыбырай шығармаларының өзіндік ерекшеліктері. Шығармалары мазмұны жағынан да, түрі жағынан да балалар әдебиетіне қойылатын талаптарға сай келеді. Сондықтан да Ыбырай Алтынсаринің шығармаларының мәнін шешендік өнеріменбе бағалауға болады [5].

Мақалдап, мысалдап сөйлеу - тапқырлық сөздердің қай-қайсысында болса да бар сипат. Дегенмен кейбір шешендік сөздерде мақалдау — басым болса, қайсы бірінде мысалдап сөйлеу басым. Шешендік мысалға тән қасиеттердің бірі біреудің басынан өткен уақиғаны хабарлаған болып, әркімнің басына келетін ортақ жайтты ескерту немесе жан-жануар тіршілігін, жаратылысын мысалға алып, тыңдаушысына жанама ғибрат беру.

Ата – ананың қадірін

Балалы болып байқадым.

Ағайынның қадірін

Жаралы болып байқадым.

Алыс-жақын қадірін

Қаралы болып байқадым,— деген мысалда бір кісінің басынан өткен жай емес, көптің тәжірибесімен сыналған өмір шындығы меңзеліп отыр. Басқаның халін, басына түскенде түсінерсің, жанашыр жақыныңды қиыншылық үстінде танырсың дейді нақыл.

Толғау сөздердің бір түрі — шешендік жұмбақ. Қазақ қашаннан оспақтап, тұспалдап сөйлеуді сүйетін халықтардың бірі [6].

Қоғамдық даму дәрежесі төмен тұрғанмен көшпелі қазақ сөз өнеріне жетік болған. Болмыстың көрінісі, сананың сәулесі болып табылатын сөз өнері, сайып келгенде, халықтың ақыл ойы мен қиялдау қабілетінің жоғары деңгейін аңғартады.

Әдебиеттер

1. Адамбаев Б. Шешендік сөздер. Алматы 1992 жыл.
2. Байтұрсынұлы А.Тіл тағылымы. Алматы,1992ж.
3. Ыбырай Алтынсарин оқулары. Арқалық қаласы.
4. Шаймерденов Г. Тәрбие құралы, № 4 2007ж № 6 2004 ж.
5. Ыбырай Алтынсарин [Мәтін] : Семинарий / Ламашев Ә. - Алматы : Ана тілі, 1991.
6. 1999 жыл; Адамбаев Б. Қазақтың шешендік өнері. Алматы 1984 жыл

ЖАСӨСПІРІМДЕРДЕГІ ӨЗІН-ӨЗІН БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тауекелова А.Е.

*Аға оқытушы, магистр, педагогика және психология кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Абаханова К.М.

*Педагогика және психология мамандығының 3- курс студенті
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В данной статье авторы рассмотрели особенности самооценивания у подростков. Самоценивание дает возможность человеку сделать активный выбор в различных жизненных ситуациях, а также является уровнем его стремления и ценностей. Авторы пришли к выводу, что подростковый возраст является тем периодом, когда взаимоотношения ребенка и взрослого все более усложняются и самооценивание приобретает новые качества.

Ключевые слова: самооценивание, подросток, самосознание, самопознание.

Summary. In this article, the authors examined the characteristics of self-esteem in adolescents. Self-esteem enables a person to make an active choice in various life situations, as well as being the level of his aspiration and values. The authors came to the conclusion that adolescence is the period when the relationship between the child and the adult becomes more and more complicated and self-assessment acquires new qualities.

Keywords: self-assessment, teenager, self-awareness, self-knowledge.

Елімізде қазіргі таңда жүргізіліп жатқан әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістер жас ұрпақтың барлық жақтарын әлеуметтендіру үдерісіне ықпал жасайды.

Өзін – өзі бағалауды қалыптастыру мәселесі- оның тұлғасын дамытуды анықтайтын маңызды мәселе. Өзін- өзі бағалау адамға әртүрлі өмірлік жағдайларда белсенді тандау жасауға, оның ұмытылстары мен құндылық деңгейі. Адамның өзіне берер бағасы, сенімділігі жоғары болса, кез- келген қиындықтан оғай шыға біледі. Өзін- өзі бағалау- бір жағынан, өзін тану аумағындағы интегративті жұмыстың нәтижесі болса, екіншіден өзіне эмоционалды- құндылық жағынан қатынасады.

Өзін- өзі бағалау өзіндік сана сезімдерінің бірлігі, тұлғаның қасиеттеріне, сапасына деген қатынасы. Өзін- өзі бағалауға икемділік, орнықтылық, адекваттылық (жағымды, жағымсыз) сияқты сипаттамалар тән болады. Өмірлік тәжірибелерде қалыптасқан «Мен» бейнесі әлемді, басқа адамдарды қабылдауға, оларды бағалауға әсер етіп, соның негізінде адам өзінің мінез- құлқын өзіндік бағалайды.

Өзін-өзі бағалау сипатындағы ерекшелік ақиқат өмірлік әрекеттер арқылы анықталады. Бұл жерде негізгі фактор бағалау қатынасында бейнеленетін адамның іс-әрекеті және айналасындағылармен қарым-қатынасы болып табылады.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы өзіндік сана бөлігі ретінде функционалданады. Өзіндік бағалау өзіне қатынасты, жасөспірімнің сыни тұрғыда қаралатын өзіндік сананың арнайы функциясы. Өзіндік бағалау жасөспірімнің жайлылық немесе жайсыздық жағдайын анықтайтын өзіндік сананың тірек бөлшегі болып табылады. Яғни, өзін-өзі бағалау тұлғаның өзі туралы білімдерінің қайнар көзі. Белгілі ғалымдар В.В. Столин, С.Р. Пантилеев өзін-өзі бағалауды өзіндік қатынас құрылымында қарастырды [1].

Жеке адамның көбіне - жасөспірімдік шақта қалыптасатын ерекше маңызды белгісі-өзін-өзі сыйлау, өзін-өзі бағалау, өзін жеке адам ретінде қабылдау не қабылдамаудың дәрежесі. Өзін-өзі барынша сыйлау менменсудің не сын тұрғысынан қарамаудың синонимі емес. Мұның мәнісі адам өзін өзгелерден нашармын не төмен деп санамайды, өзін жақсы көреді деген сөз. Керісінше, өзін-өзі бағалаудың төмендегі үнемі көңіл толмаушылықты, өзін жек көруді, өз күшіне сенбеуді көрсетеді. Өзін-өзі бағалау ерекшелігі кішкене кезінен бастап-ақ көптеген факторлар –ата-аналарының көзқарасы, құрдастарының арасындағы жағдайды т.б.әсер етеді. Жасөспірімнің өзіне деген сенімі қаншалық жағымсыз болғанымен психологиялық тұрғыдан өзін-өзі сыйлаудың кемдігі анағұрлым қауіптірек. Мұның өзі адамның өзі туралы түсінігін қарама-қарсы әрі орнықсыз етеді. Өзін-өзі сыйлау төмен жас өспірім жігіттер мен қыздар қарым-қатынаста көбінесе қиыншылық көреді, жалған бет-перде жасап, айналасындағылардан бөлектенуге тырысады. Басқа рольде көріну қажеттігі ішкі қарбаластықты күшейтеді. Адамның өзін-өзі бағалауы неғұрлым төмен болса, оның жалғызсырап қиналуы соғұрлым көбірек болады.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы өте сақтықпен өтеді. Олар өздерінің жетіспеушіліктерін қуана айтады, яғни жетістіктерінен көрі. Бұл жастағы ер балалар да, қыз балалар да өздерін «ашушаң, күйгелек, дөрекі, өзімшілміз» деп бағалайды.

Конның көзқарасынша «Жеке тұлға өзін бағалау қасиетін қорғаныс механизмдерін психологиялық процестерге қосады» деп түсіндіреді. Сонымен өзін жоғары бағалау немесе төмен бағалау жасөспірімдерге кері әсерін тигізеді. Олардың сезімдерінде өзіне сенімсіздік, қорқыныш пайда болады.

Өзін-өзі бағалау-бұл өзін қоршаған шартты ортадағы ауысылымдарға тәуелсіз екенін мойындатады және өзіндік сана-сезімінің дамуы анықталған деңгейде өзін бағалай алу дәрежесіне жетеді.

Жасөспірімдер өзінің әлеуметтік ортасында өзіне «мен кімін» деген өзекті сұрақ қояды. Бұл кезең сыртқы басқарылымнан өзін басқару кезеңіне алып барады. Балаң шақта құндылықтар-өзінің ішкі әлемін ашу.

Психологиялық теориялар психикалық эволюцияның заңдылықтарына, ішкі дүние мен өзін-өзі ұғынудың тән сипаттарына назар аударады.

Осы жаста «мен» бейнесі «мен түсінігі» немесе «мен концепциясы» деп аталады, күрделі психологиялық құбылыс өзін бағалауда өзінің қасиеттерін мойындайды. «Мен кімін?» деген сұраққа өзін суреттейді, «Мен кім бола аламын және болуым керек, менің болашаққа мүмкіндігім қандай, мен не істедім және мен тағы өмірде не істей аламын» деген сұрақтар өзін қаншалықты анықтай алатынын көрсетеді [2].

Н.Ф.Добрынина: «жасөспірім өмірдегі барлық мүмкіншіліктер тек қоғам шартында, ұжым іс-әрекетінде жүзеге асатынын өте жақсы түсінеді, осы жерде қарым-қатынас қажеттілігі оның ұжым тек өзінің қабілеттерін көрсетіп қана қоймайды, сонымен қатар оған өзіне деген сенімділік пен өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді, яғни өзіне керек деген қажеттіліктеріне. Тату ұжымнан әрқашан да өзіне күш алады және алға қойған мақсатына қалай да жетістікке жетеді.

И.С.Кон мен Н.Ф.Добрыниннің айтуынша: балаң жастағы жасөспірімге тұлғалық психологиялық жағдайы өздерінің жеке жиынын қорытындылайды. Сонымен бұл кезеңде ол өзінің тұрақты қасиеттерін, темпераментін, мінезін анықтай алады. Физиологиялық қалыптасуы аяқталады, бірақ, бәрінен бұрын «құндылықтарын-яғни өзінің ішкі әлемін ашады». Сыртқы басқару өзін басқаруға өтеді.

Жасөспірімдік шақтағы өзін-өзі танудың қалыптасуы мәселесі осы кезеңде мұндай көп факторлы, көп жоспарлы үрдістің жаңа деңгейімен жаңа сипатқа ие болуына байланысты ерекше маңызды. Ол жасөспірімдердің қабілеттері мен индивидуалдық ерекшеліктеріне ғана емес, сонымен қатар олардың бүкіл тіршілік әрекетін жүйелі түрде мақсатқа бағыттап, ұйымдастыруға да байланысты анықталады. Жасөспірімдердің өзіне-өзі жауапкершілік түсінігінің артуы, олардың өзін-өзі тануының сипатты белгілерінің бірі «Өзін-өзі ересектерге ұқсатқысы келетін жеткіншекке қарағанда, жасөспірім өзін-өзі шынайы ересек ретінде түсінуге тырысады» және «Мен қандай ересекпін?» деген сұраққа жауап іздейді.

П.Я. Ярмоленконың пайымдауынша, жасөспірімдерде өзін-өзі танудың қалыптасуының негізгі шарттары олардың қоғамдық өмірдегі, мектептегі, жанұядағы орнының өзгеруі, қоғамдық пайдалы және еңбек әрекетіне жұмылдыра бастау және осыған байланысты оларға тәуелсіздікке жол ашу. Жасөспірімдер өз кезегінде, жеткіншектерге қарағанда өздерінің қоғам алдындағы міндеттері мен жауапкершіліктерін сезіне отырып, пайдаға жарамды болуға тырысады. Оның барлығы жасөспірімдерде өмірлік бағытының қалыптасуының негізі болып табылады.

Көптеген авторлардың пікірінше, жасөспірімдік кезеңде тұлға өзін-өзі іс-әрекет және қарым-қатынас субъектісі ретінде таниды. Жасөспірімдер өзін іс-әрекет субъектісі ретінде тани отырып, олар өздерінің өмірдегі орнын да таниды.

Осыған орай, И.С. Кон былай деп жазады: «Жасөспірімдер өзі туралы мен кімін? деген сұрақты қоя отырып, ол тек өзінің жеке қасиеттері мен қоғамдағы орнын сипаттап беруді ғана талап етпейді, ол сонымен қатар мен кім бола аламын, менің мүмкіндіктерім менің перспективаларым қандай, осы өмірде мен не істеуім керек? деген сұрақтарға жауап іздейді. жасөспірімдер өздерін басқалармен салыстыру барысында ғана тани алады деп есептеді. Оның пікірінше, жасөспірімдердің өзін-өзі тануға деген қызығушылықтарының артуы, олардың іс-әрекетінің күрделенуі мен оларға «ықпал ететін басқалар», яғни өзінің жүріс-тұрысы мен өзін-өзі бағалауында еліктейтін адамдар мен топтар санының өсуіне байланысты [3].

Жасөспірімдік шақтағы өзін-өзі танудағы қызмет іс-әрекетінің жетекші түрін анықтау, өзін-өзі анықтау процесінің ішкі жағдайы болып табылады. Осыған орай, жасөспірімдік шақта оқу-кәсіби іс-әрекет барысында жүзеге асатын қоғамның құндылықтарын меңгерумен байланысты болатын іс-әрекеттің ерекше түрі жетекші болады.

Жасөспірімдік шақта баланың ересектермен өзара қарым-қатынасының күрделене түсуіне байланысты, өзін-өзі тану жаңа қасиеттерге ие болады және сапалы өзгерістерге ұшырайды. Жасөспірімдік кезеңде бұл өзгерістерді С.Л. Рубенштейн былай деп түсіндіреді: Жасөспірімдік кезеңге қарай өзін-өзі танудың дамуы бірнеше сатылардан өтеді, «аңғырт хабарсыздықтан тереңірек өзін-өзі тануға қарай өзгере бастайды». Өзін-өзі танудың сапалық өзгерістері жасөспірімдік кезеңде соншалықты үлкен және мәнді, сондықтан кеңес психологтары жасөспірімдік шақтың ерекшеліктерін суреттей отырып, осы кезеңнің басты өзгерісі ретінде өзін-өзі танудың дамуын есептейді [4].

Я.П. Коломинский зерттеулері бойынша өзі қатарлас құрбылар тарапынан қолдау таппаған жағдайда жасөспірімдер өзінің топтан өзге жерлерде дәрежесін шектен тыс жоғары бағалауға бейім келеді. Оның дамуы сыртқы ортамен өзара әрекеттесуде тұлға бағытын өзгертуге мүмкіндік береді. Мұнда өзін-өзі реттеу үрдісінің мәні мен өзін-өзі бағалау дамуы – өзін-өзі тәрбиелеудің қозғаушы күші болып табылады.

Өзін-өзі бағалау сипатындағы ерекшелік ақиқат өмірлік әрекеттер арқылы анықталады. Бұл жерде негізгі фактор бағалау қатынасында бейнеленетін адамның іс-әрекеті және айналасындағылармен қарым-қатынасы болып табылады.

Ж.И. Намазбаева өзін-өзі танудың бірнеше жолдарын талдай келе, соның ішінде басқалардың тану арқылы өзін-өзі тануды ерекше бөліп көрсетеді «Қарым-қатынас үрдісінде адамдар бірін-бірі танып, бірін-бірі баға береді. Өзгенің осындай бағалауы әр адамның өзін-өзі бағалауынан көрініс танытатын болады». Демек, өзгелердің берген бағаларын ескере отырып, адам өзін-өзі бағалайды, таниды. Өмірде өз орнын табуда өзін-өзі тәрбиелеп, өз бетінше оқып білім алу, өз білімін өзі жетілдіру, өзін-өзі шектеу, өзіндік бақылау, өзін өзі ынталандыру әдістерін жасөспірім уақытылы пайдалана алса зор нәтижеге жеткізіп, өзін-өзі бағалаудың аясы кеңейеді. Өзін-өзі бағалау өзіндік сана сияқты әлеуметтік жағдайларға негізделеді.

Қорытындалай келе, жасөспірімнің өзі жайлы терең білуін, өз мүмкіншілігі, іскерлігін және жеке сапаларын өздігімен бағалауға үйретуді, өзін-өзі бағалауды адамның басқа психикалық көріністерінен ажыратпауды, өзіне әділ баға беруге үйретуді әр мұғалім өз міндетіне алса – бала дамуындағы жетістіктер мен үлкен мүмкіндіктер деңгейі жоғарылар еді. Нәтижесінде: баланың жетістікке жетуге тырысқан іс – әрекетінде өзін-өзі бағалау дамып, ол өз іс – әрекетінің көрсеткіштерін байқап, өзін белгілі талаптарға сай дамытып, өзін-өзі бағалау ықпалымен жеке тұлға ретінде құрылып, жетіледі.

Әдебиеттер

1. Роджерс К. Несколько важных открытий // Вестн. Моск. ун-та. Сер.14, Психология. – М., 1990. №2. – С. 58-65.

2. Серебрякова Е. А. Уверенность в себе и условия ее формирования у школьников // Вестн. Ленинг. ун-та. – Л., 1981. – №3 – С. 15-24.
3. Кон И. С. Психология юношеского возраста. – М., 1982. – 207 с.
4. Рубинштейн С. Л. Человек и Мир / Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973.
5. Құдиярова Ғ.М. Жасөспірімдердің мінез- құлқындағы ауытқушылықтары- Алматы, 2004.

ЖАПОН ЕЛІНІҢ БАЛА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ТӘЖІРИБЕСІНЕН

Темирханова Қ.Ш.

*Аға оқытушы, магистр, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасы
Б.Алтынсаин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Мұрат А.

*Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру мамандығының 3 курс студенті
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В этой статье описаны особенности Японской системы образования. Проанализированы принципы в воспитании ребенка данной страны. Проблемы которые рассматривались в данном статье могут быть использованы при разработке учебной программы 12-летней школы.

Ключевые слова: воспитание, принципы, образование.

Summary. the features of the Japanese system of education are described In this article. Principles are analysed in education of child of this country. Problems that was examined in given to the article can be used for development of on-line tutorial of 12-years-old school.

Key words: education, principles, education.

Соңғы жылдары жалпы орта білім берудің саласында жүргізіліп жатқан реформалар Қазақстандық білім берудің жоғарғы сапасын қамтамасыз етуге, оқытуды даралау мен бейімдеуге, білім деңгейлерінің сабақтастығын сақтау бағытын жетілдіруге бағытталып отыр. Бұл қазіргі қоғамның дамуы өмірге жан-жақты дайындалған, еңбексүйгіш, өздігінен білім алуға, өзін іс жүзінде көрсетуге, өзін-өзі дамытуға және кәсіптік білім беру бағдарламаларын игеруге дайын, өз мүддесімен қоғам мүддесін іскерлікпен ұштастыра білетін, жан-жақты мәдениетті, шығармашыл тұлғаны тәрбиелеу қажеттігінен туындап отыр [1]. Мемлекет 12 жылдық мектепке балаларды даярлауда, мектепке дейінгі білім беру жүйесінің маңызды роль атқаратындығына мән беруде.

Осыған орай ғалымдар мен тәжірибелі мамандар, болашақ педагогтардың білімі мен біліктілігін неғұрлым сапалы деңгейге көтеру қажеттігілігін атап көрсетуде. Бұл міндеттердің ойдағыдай жүзеге асырылуы педагогикалық жоғары оқу орындарының кәсіби-педагогикалық біліктілік деңгейі жоғары жаңа тұрпаттағы педагог мамандарды даярлау мәселесіне жаңа тұжырымдамалық тұрғыдан келуіне тікелей байланысты. 12 жылдық білім беру жүйесіне көшу аса күрделі бастамалардың бірі болып табылады.

Аталған жүйеге көшу алыс және жақын шет елдердің тәжірибесін терең зерттеуді талап етеді. Әлем елдері тәжірибесінде әр мемлекеттің өзіне тән орта білім беру жүйесі мен мектеп үлгісі, орта мектептердің әр қайсысының қалыптасқан өзіндік ішкі құрылымы бар. Дүниежүзінің аса дамыған елдерінде- АҚШ-та, Англияда, Швейцарияда, Канада мен Германияда жалпы білім беру ұзақтығы 12 не 13 жыл, Голландияда 14 жыл, ал Кореяда, Жапонияда, Швецияда, Францияда, Италияда – 12 жыл.

Осы орайда еліміздің жалпы орта білім беру жүйесін жаңартуда білім беру саласында жетекші орын иеленетін Жапонияның бала тәрбиелеудегі кейбір ұстанымдарына зер салуды жөн санаймын. Себебі, дамыған мемлекеттер арасында Жапонияның білім беру жүйесі ерекше және салт-дәстүрлеріміз тұрғысынан біраз ұқсастықтар байқалады.

Жапон елінің білім жүйесі батыстық үлгіде жасалынғанмен, нақты бір елдің жүйесін емес, керісінше батыстық педагогикамен үйлестіріп, өзіндік білім жүйесін жасауға қол жеткізді. Сондықтан Жапон елінің білім беру жүйесі бірнеше рет реформаланды [2]. Себебі, жапондықтардың тарихы мен ұлттық әлеуметтік құндылықтары шетелдік үлгілерді игеруге кедергі жасады.

Жапон ұлтының білім берудегі басты ұстанымы – ұлттық құндылықтарын сақтау және оны дамыту. Жапондықтар үш басты қасиетті қадір тұтады. Олар: ұлт мүддесін жеке бас мүддесінен жоғары қою, білімге құштарлық және еңбексүйгіштік. Жапон елдерінің іс тәжірибесінен қазақ халқының өзіне үлгі алар тұстары баршылық.

Жапония білім беруде ең алдымен тәрбиеге ерекше мән берген мемлекеттердің бірі. Олардың білім берудегі негізгі сүйенетін теориялары өзін-өзі оқыту, өзін-өзі тәрбиелеу болып табылады. Негізінен мектеп жүйесі он екі жылды құрайды, жоғары мектеп бакалавриат, магистратура, PhD докторантураны құрайды.

Жапонияның білім беру жүйесінің құрылымы мынадай сатылардан тұрады: міндетті емес сатысы – балабақша, бастауыш, орта мектеп болып бөлінетін мектепте білім беру, бұлардың ерекшелігі, орта мектептен соң оқушылар түрлі арнайы оқу орындары мен техникалық колледждерге ауысып кете алады. Сондай-ақ, университеттер мен университеттік емес секторларға бөлінетін жоғары білім беру. Жапонияда балабақша міндетті білім беру сатысы болып саналмайды. Балалар балабақшаға әдетте 4 жастан бастап аналарының қалауымен барады. Жапониядағы балабақшалардың барлығы жеке меншікте. Олардың ішінде беделді университеттер қамқорлығындағы элиталық балабақшалардың алар орны ерекше.

Егер балалар мұндай балабақшаға баратын болса, оның болашағын жарқын болады деп есептеуге болады. Белгілі бір жасқа келгенде ол университет мектебіне ауысады, сосын ол жерден университетке емтихан тапсырмай-ақ түседі. Жапонияда білім беру саласында нағыз бәсекелестік бар. Университетте алған дипломы министрлікте немесе әлдебір атақты фирмада қомақты еңбекақы төленетін қызметке орналасуына кепілдік береді.

Бұл өз кезегінде мансапқа қол жеткізіп, материалдық жағдайды жасауға болады деген сөз. Сондықтан, беделді университет жанындағы мұндай балабақшаға орналасу өте қиын. Ата-аналар балаларын мұнда орналастыру үшін қомақты қаражат төлейді, ал балалардың өзі мұнда қабылдануы үшін аса күрделі тестілеуден өтуіне тура келеді. Жапондық тәрбиешілер балаларды өзара қарым-қатынасқа үйрету үшін оларды шағын топтарға (хан) бөледі, бұл топ мектепке дейінгі білім беруде аса маңызды, айрықша ерекшелік. Бұл топтар балалардың қабілеттеріне қарай емес, олардың іс-әрекеттерінің тиімділігіне қарай құрылады. Жыл сайын бұл топтар қайта құрылып отырады.

Балалар құрамын жиі ауыстыру оларға ортаға бейімделуге кең мүмкіндік беру әрекетінен туындайды. Егер бала нақты бір топта өзге балалармен қарым-қатынасын қалыптастыра алмаса, басқа топтағы балалардан өзіне дос таба алуы мүмкін. Жапонияда кішкентай балаларды ерте бастан жарқын болашақ үшін зор бәсекелестікке тәрбиелейді, бұл адамның шығармашылық қабілетінің дамуына аса септігін тигізе қоймайды.

Алайда, баланың бойына жалпыға ортақ деген ұғымды шебер қалыптастырады. Берілген тапсырманы айналасына кедергі келтірмей-ақ орындай алатын, ұжымда жұмыс істей алатын, физикалық және психикалық тұрғыда аман-сау адамды тәрбиелейді [3].

Жапондардың бала тәрбиесінде ұстанатын дәстүрінің мыңдаған жылға жалғасқан тарихы бар. Көбіне кинолардан жапон балаларының айрықша ізеттілігін, мәдениеттілігін көріп жатамыз, бала мен ата-ананың арасында жылы түсіністік бар екенін ұғынамыз.

Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан осынау өзара түсіністік қайдан пайда болды? Біз ерекше елдің баланы қалай тәрбиелейтініне үңіліп көрдік. Ертеде жапон әйелдері көп жұмыс істеген. Сондықтан бала тәрбиесіне уақыт тапшы болып, олар бала бағу мен өз жұмысын бір уақытта қатар атқарған. Балаларын арқаларына не кеуделеріне матамен байлап алып, егістікте жұмыс істеген, басқа да үй тірліктерімен айналысқан. Жұмыс барысында әлі тілі шықпаған баласына өзінің істеп жатқан жұмысын айтып, баламен сөйлесіп жүрген. Бұл баланың зерек боп өсуіне үлкен әсерін тигізген.

Сондықтан көбіне жапон балалары алдымен сөз үйреніп, сосын барып жүре бастаған. Кішкентай баланы арқаға таңып алып, өзімен бірге алып жүру бүгінге дейін жеткен дәстүр іспетті. Жапония дүкендерінде баланы бірге алып жүруге ыңғайлы киімдер толып тұр. Оның үлкен қалтасы, арнайы орамасы бар. Бұл елде тек әйелдер емес, еркектер де бала тәрбиесіне айрықша көңіл бөледі.

Сондай-ақ баланың бауырлары да бөбекке үлкен жанашырлықпен қамқорлық танытады. Бұл тұрғыда жапондар мен қазақтардың ұқсастығын байқаймыз. Жапондар балаларын «мәдениетті бол, ешкімге кедергі келтірме, тыныш жүр, бәрімен бірдей қарапайым бол» деп өсіреді. Сондай-ақ олар сезімін сөзбен емес, дауыс ырғағымен жеткізеді. Егер бір нәрсеге көңілі толмаса, оны көзқарасы мен дауыс ырғағы арқылы білдіреді. Сондықтан ата-анасының өзіне ренжігенін байқаған бала тез сабасына түсіп, жіберген қателігі үшін кешірім сұрауға асығады.

Жапон қоғамындағы бала тәрбиесі – төзімділік пен тілектестік қарым-қатынас негізінде өрбиді. Бала кезде берілген тәрбиенің арқасында жапондар ұжымның немесе фирманың мақсатына бейімделіп өмір сүре алады және заңды қадірлей білетіндігімен ерекшеленеді.

Бізде мерекелерде әріптестеріңмен жанжалдасып төбелесіп қалу, жолда жүргенде жылдамдықты асыру, бағдаршамның қызыл көзіне өтіп кету жиі орын алып тұрса, ал, жапондардың ереже бұзуы мүмкін емес нәрсе. Өмірді ереже бойынша сүру керек. Ержені бұзуға болмайды. Жапондардың өмірлік ұстанымы осы. Балаларды кішкентай кезінен осыған тәрбиелейді. Бұл жапон тәрбиесінің негізі деп атасақ та болады.

Бала 5 жасқа дейін – құдай. 5 жасқа дейін балаға ешқандай шектеу қоймайды, ұрыспайды. Жазаламайды.

Келесі онжылдықта (5-15 жас аралығы) бала өзін қоғамның мүшесі ретінде сезіне бастайды. Адамдар арасында өз орнын табуға үйренеді. Жапондардың пікірінше адам 15 жаста өз іс-әрекетіне толық жауап бере алатын, өздігінше өмір сүре алатын деңгейге жетеді.

Осы орайда қазақтың «Баланы бес жасқа дейін патшандай сыйла, он бес жасқа дейін құлындай жұмса, он бестен кейін досыңдай сырлас» деген тәмсілі еске түседі. Жапондардың тәрбие жүйесі де осы ұстанымға негізделген десе де болады. Жапондардың білім жүйесінің 8 құпиясы:

№1 құпия: «Өзімшілдік өрге сүйремейді, бастысы – ынтымақтастық». Жапондар бала тәрбиесіне – баланы дұрыс жолға бағыттау деп қарайды. Ол – жапондардың өзіндік мәдениетін үйретуге негізделген.

Бүгінгі жапон мәдениеті өз бастауын ауыл қоғамынан алады. Бұндай қоғамда адамдар бір-біріне көмектесуі міндетті. Жапонияның дәстүрлі қоғамында бірінші орында – ынтымақтастық тұрады.

Бұндай тәрбие жүйесі батыстың тәрбие жүйесіне мүлде кереғар. Әсіресе, американдықтар баланың жеке тұлға болып қалыптасуына, өз күшіне сенуіне ерекше мән береді.

№2 құпия: «Барлық балалар – сүйкімді» Өйткені, кез-келген әйел өзінің қоғамдағы орнын ана ретінде елестетеді. Ал, еркектердің артында мұрагері болмауы үлкен бақытсыздық болып саналады. Сондықтан да жапон жанұясында әр бала – көптен күткен ғажайып десе болғандай.

№3 құпия: «Ана мен баланың бірлігі». Жапондар ананы «анаэ» деп атайды. Бұл етістікті тікелей аударғанда «еркелету, қорғау, желеп-жебеу, болысу, жақтау» деген мағынаны білдіреді. Бала тәрбиесімен тек аналар айналысады. Бұл – ықылым заманнан осылай қалыптасқан дәстүр.

№4 құпия: «Әрқашан жаныңда». Бала анасымен әркез бірге. Анасы нендей шаруамен айналысса да, бала анасының алдында не арқасында таңулы жүреді. Бала өздігінен жүре бастаған уақытта да анасының әркез бақылауында болады. Анасы баласына ешқандай шектеу қоймайды. Ол тек «кір, қауіпті, жаман» деген ескертпелерді ғана естуі мүмкін. Егер, бала құлап, жарақат алып қалса немесе күйіп қалса, анасы тек өзін кінәлайды.

№5 құпия: «Әкесі де бала тәрбиесіне араласады». Көптен күткен демалыс күндері әкесі де бала тәрбиесіне өз қолғабысын тигізеді. Жапонияда бос уақытты жанұямен бірге өткізу бұлжымайтын қағида. Жапондықтар мұндай күндерді көбіне бүкіл жанұя болып саябақта немесе табиғат аясында өткізуді жөн көреді. Саябақ аттракциондарында баласын алдына алып отырған көптеген әкелерді кездестіруге болады.

№6 құпия: «Бала ата-анасы секілді, тіпті олардан да асыра істеуді үйренеді». Жапон ата-аналары балаларын өздеріне ұқсатып тәрбиелегісі келеді. Сонымен қатар, ата-аналар баласының әр бастаған ісін үнемі қолдап, жетістігіне қуанып отырады.

№7 құпия: «Тәрбие – өзін-өзі ұстай білуге, сабырлылыққа үйретуге бағытталады». Балабақшаларда және үйде баланың өз-өзін ұстай білуіне қатысты әдістер қолданылады. Бұған мысал ретінде «Тәрбиешінің қадағалауын әлсірету» және «жүріс-тұрысты бақылау өкілеттілігін табыстау» секілді тәсілдерді жатқызуға болады. Америкада және Еуропа елдерінде бұл ата-ананың билігін шектеу болып табылады.

№8 құпия: «Басты міндет – балаға білім беру емес, тәрбиелеу». Жапон балабақшаларының негізгі міндеті – балаға білім емес, тәрбие беру. Бала болашақта қандай да бір топтарда болуына тура келеді және бұл үшін оларға ақыл керек. Балалар ойын кезінде туындаған жанжалдардан өміріне қажет тәлім-тәрбие ала алады [4].

Қорыта келгенде, әр елдің білім беру және тәрбие саласында өзіндік ерекшелігі мен артықшылығы, тіпті кемшілігі де болады, осы себепті де біз балаға білім беру мен тәрбиелеуде шетелдік 12 жылдық білім беру жүйесінің тек оң және тиімді жақтарын алуымыз қажет. Жапониядағы сияқты орта білімнің жоғарғы сатысында бейіндік оқыту бағыттарын кеңейту мүмкіндігін қарастырған да жөн болар. Сонымен қатар, білім саласына өзгерістер енгізу үшін оны елдің тарихи дәстүріне, мақсатына, өндірісі мен мәдениет сұранысына бейімдеу керек.

Әдебиеттер

1. Білім туралы. - Об образовании: Қазақстан Республикасының Заңы. - Алматы: Литера, 2000.
2. Абылкасымова А.Е., Ушуров Е.А., Омарова Р.С. Развитие системы общего среднего образования в современном мире. – Алматы: Радиал, 2003
3. Дружинский А.Н. Международный опыт 12-летнего среднего образования//Сборник Международной научно-практической конференции «Научное обеспечение функционирования 12-летнего среднего образования» – Алматы, 2007.20-21 апреля.
4. Нұрғалиева Г.Қ., С.Мусин. Салыстырмалы педагогика. -Алматы: Ғылым, 1999

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ИНТЕРЕСА У СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Тойкин Р.Ж.

*Магистрант , Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
Казахстан, Астана*

Аннотация: мақалада студенттердің болашақ мамандығына деген қызығушылығының қалыптасуының теориялық негізі баяндалады. Матералда қызығушылық, мамандығына деген қызығушылық авторлық көзқарас ұсынылады. қызығушылық тақырыбына бірнеше бағыт анықталды. Мақалада Астана қаласының Еуразиялық университетінің тәжірибе - сынақ жұмыстарының нәтижесі қолданылады.

Кілт сөздер: қызығушылық, мамандығына деген қызығушылық ,мамандық қызығушылық, қызығушылығының бағыттары, тәжірибе

Summary. The article reveals the theoretical basis for the formation of students' interest in their future profession. The material presents the author's approaches to the concept of "interest", "interest in the profession." Several directions of interest are pointed out. The article uses the results of experimental work to determine the initial state of the phenomenon under study among students of the Eurasian National University of Astana.

Key words: interest, interest in the profession, professional interest, directions of interest, experiment.

В научной литературе понятие «интерес» представлено как сложное, многогранное, личностное образование. С.М. Шабалина выделяет четыре направления определения понятия «интерес» (аксиологическое, аттитюдное, векторное, потребностно-мотивационное). Аксиологическое направление определения автор связывает с этимологией самого слова «интерес», в буквальном переводе слова “interest” с латинского означает иметь значение, важно. Аттитюдное направление автор интерпретирует как познавательное отношение человека к окружающему его миру [1,с.140]. Векторное направление у С.М. Шабалиной в понимании интереса говорит о качестве личности, а именно, о личностном образовании, что представляет высший уровень сознания, обеспечивает развитие и саморазвитие личности, другими словами, данное направление понимает под интересом специфическую направленность личности. Автор также видит необходимость выделить четвертое направление – потребностно-мотивационное направление, где интерес рассматривается как своего рода мотив познавательной деятельности, включающий в себя эмоциональную привлекательность и осознанную значимость.

«Словарь русского языка» также рассматривает интерес как познавательное отношение человека, представляя его как внимание, любопытство, проявляемое к кому-либо, чему-либо, преимущественная направленность мысли на какой-либо объект [2, с.672].

Психологический словарь предлагает нам наиболее полное толкование понятия «интерес», вмещающее в себя все выше написанное, представляя интерес в виде формы проявления познавательной потребности, обеспечивающей направленность личности на осознание целей деятельности и тем самым способствующей ориентировке, ознакомлению с новыми фактами,

более полному и глубокому отражению действительности. Субъективно интерес обнаруживается в эмоциональном тоне, который приобретает процесс познания, во внимании к объекту интереса. Удовлетворение интереса не ведет к его угасанию, а вызывает новые интересы, отвечающие более высокому уровню познавательной деятельности. Интерес в динамике своего развития может превращаться в склонность как проявление потребности в осуществлении деятельности, вызывающей интерес. Различают непосредственный интерес, вызываемый привлекательностью объекта и опосредствованный интерес к объекту как средству достижения целей деятельности. Устойчивость интереса выражается в длительности его сохранения и в его интенсивности. Об устойчивости интереса свидетельствует преодоление трудностей в осуществлении деятельности, которая сама по себе интерес не вызывает, но выполнение которой является условием осуществления интересующей человека деятельности. Оценка широты или узости интереса в конечном счете определяется его содержательностью и значимостью для личности [3, с.146].

Таким образом, интерес к будущей профессии может быть представлен как осознанное положительное отношение со стороны индивида, его активная познавательная деятельность, а также желание реализовать себя и свои возможности в рамках выбранной специальности. По мнению Е.Н. Плетневой, интерес к профессии обуславливает интерес к познавательной деятельности [4, с.24], что наводит на мысль, формируя интерес к профессии, мы формируем интерес к познавательной деятельности и самообучению, это становится особенно актуальным в рамках Болонской системы, где специфика высшего образования направлена на самостоятельный поиск знаний со стороны студентов.

Для подтверждения выдвинутых теоретических положений был проведен констатирующий эксперимент, нацеленный на анализ тенденций проявления интереса к профессиональной деятельности социального педагога и определению исходного положения изучаемого феномена среди студентов 1-4 курсов, специальности «Социальная педагогика и самопознание, Евразийского Национального Университета им Л.Н. Гумилева.

Основаниями для выбора в качестве экспериментальной базы вышеуказанного вуза стали: наличие специальности «Социальная педагогика и самопознание»; большой интерес к экспериментальной работе со стороны членов педагогического коллектива; отсутствие системной работы со студентами по формированию интереса к профессии.

Общее количество опрошиваемых составило 19 человек. В процессе проведения опроса были использованы следующие методики: Е.А. Климова, К.Замфир (в модификации А. Реана).

На первом этапе констатирующего эксперимента была применена методика, предназначенная для отбора на различные типы профессий в соответствии с классификацией типов профессий Е.А. Климова [5, с.152-154].

Социально-педагогическая деятельность в основе своей относится к профессиональной сфере «Человек-человек», так как характер деятельности связан с обслуживанием людей, с общением. Потому особое внимание мы будем

обращать именно к этой графе в таблице 1. Анализ таблицы 1 показывает, что интерес к профессиональной сфере «Человек-человек» выражен в средней степени (3-6 баллов), лишь двое из опрашиваемых показали крайне низкие показатели (0-2 балла), и ни у кого из студентов профессиональная направленность не выражена довольно ярко и отчетливо (7-8 баллов).

Таблица 1. Профессиональные предпочтения студентов
(методика «Дифференциально-диагностический опросник», Е.А.Климов)

Список опрашиваемых	Человек- природа	Человек- техника	Человек- человек	Человек-знак	Человек-худ. Образ
Спс-12					
Респондент 1	2	2	5	3	8
Респондент 2	4	6	5	2	3
Респондент 3	7	3	4	2	4
Спс-22					
Респондент 1	3	3	5	2	7
Респондент 2	7	2	3	2	6
Респондент 3	4	3	3	3	7
Респондент 4	4	1	5	4	6
Респондент 5	7	3	2	3	5
Спс-32					
Респондент 1	7	6	3	0	4
Респондент 2	6	3	4	0	7
Респондент 3	2	2	6	3	7
Респондент 4	3	3	6	0	8
Респондент 5	4	2	5	6	3
Респондент 6	5	1	5	2	7
Спс-42					
Респондент 1	4	1	3	6	6
Респондент 2	6	5	5	0	4
Респондент 3	4	3	6	1	6
Респондент 4	3	3	0	6	8
Респондент 5	4	5	3	1	7

Диаграмма 1. Средний показатель графы «Человек-человек»

Как показывает диаграмма 1, средний показатель в графе «Человек-человек» превышает половину только лишь на 1 и 3 курсах, 2 и 4 курсы показали результаты ниже 4, что в свою очередь определяет недостаточный уровень интереса к профессии. На втором этапе констатирующего эксперимента была применена методика К. Замфир (в модификации А. Реана) [6,с.235-237].

На основании полученных результатов определяется мотивационный комплекс личности. Мотивационный комплекс представляет собой тип соотношения между собой трех видов мотивации: ВМ (внутренняя мотивация), ВПМ (внешняя положительная мотивация) и ВОМ (внешняя отрицательная мотивация).

К оптимальным результатам следует отнести следующие два типа сочетаний: $ВМ > ВПМ > ВОМ$ и $ВМ = ВПМ > ВОМ$

Наименее оптимальным мотивационным комплексом является тип $ВОМ > ВПМ > ВМ$

Между этими комплексами заключены промежуточные, с точки зрения их эффективности, иные мотивационные комплексы. Анализ результатов исследования отчетливо указывает на то, что среди опрашиваемых преобладают промежуточные результаты (10 студ.), оптимальные результаты показали 7 студентов, 2 студентов являются носителями наименее оптимального мотивационного комплекса.

Понятие «интерес к профессии социального педагога» рассматривается нами как осознанное положительное отношение со стороны индивида, его активная познавательная деятельность, а также желание реализовать себя и свои возможности в рамках социально-педагогической деятельности.

В результате опроса студентов и обработки полученных данных, сделаны следующие выводы:

- интерес к профессиональной сфере «Человек-человек» у студентов выражен слабо, некоторые из них даже не проявляют никаких склонностей к профессии «социальный педагог»;
- при выборе профессии большинство опрашиваемых руководствовались внешними видами мотивации, причем для некоторых определяющим видом мотивации стала внешняя отрицательная, характеризующаяся стремлением избежать возможных наказаний или неприятностей, а также критики со стороны родителей или сверстников.

Рассматривая профессиональный интерес у будущих учителей как динамичный комплекс психических свойств и состояний личности, Сусоколов С.С. подчеркивает связь данного феномена «с мотивацией, формированием группового ценностного отношения к педагогической деятельности» [7, с. 9]. Осознавая факт, что интерес в динамике своего развития может превращаться в склонность как проявление потребности в осуществлении деятельности, вызывающей интерес. Мы видим перспективу нашего исследования, а именно, определить факторы, способствующие формированию интереса к профессии социального педагога и реализовать их на практике.

Литература

1. Шабалина С.М. Формирование интереса у студентов к будущей профессии (на примере студентов педагогического колледжа)//Казанский педагогический журнал.- 2016. -№5(118). -С.140-144.
2. Словарь русского языка: В 4-х т./АН СССР, Ин-т рус. яз.; Под ред. А.П. Евгеньевой. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Русский язык, 1981. Т. 1. А – Й. 1981. 698 с.

3. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с. ISBN 5 – 250 – 00364 – 8
4. Плетнева Е.Н. Педагогические условия формирования интереса студентов к изучению и поглощенности учебной деятельности кпн Москва 2008
5. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности. 2-е изд. - СПб.: Питер, 2004. - 224 с.
6. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – СПб., 1999.
7. Сусоколов С.С. Педагогические условия развития профессионального интереса у будущих учителей технологии и предпринимательства//Дисс.... канд пед наук.- Йошкар-Ола, 2011.-203 с.

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТҰЛҒАҒА ШЕТ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ Ы.АЛТЫНСАРИН ӘДІСТЕМЕСІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІГІ

Уәли Ә.І.

*Оқытушы, магистр, шет тілдер кафедрасы
Ө.Сұлтангазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық
университеті, Қазақстан, Қостанай*

Бижанова Г.К.

*Аға оқытушы, п.ғ.м., доцент, педагогика және психология кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Ибадулла Ж.Қ.

*Педагогика-психология мамандығының 3 курс студенті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье раскрываются проблемы обучения иностранным языкам, а также уделяется внимание особенностям методики И.Алтынсарина.

Ключевые слова: язык, личность, компетентность, метод, прием, усвоение, возможности.

Summary. The article reveals the problems of teaching foreign languages, and also pays attention to the peculiarities of the methodology of I. Altynsarin.

Key words: language, personality, competence, method, reception, assimilation, possibilities.

Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» мақаласы шыққалы бері барлық жағынан рухани жаңғыру жүйесі қолға алынғаны белгілі. Білім саласына да рухани жаңғыру керек[1]. Ол дегеніміз оқытушының біліктілігі мен білімінің арқасында көрінетін дүние. Өзі жаңғырып, өзі өзгеріп, өзінің кәсіби шеберлігін арттырып отырған оқытушы ғана рухани жаңғыруға сай білім нәрін құя алады.

XX ғасырдың ірі өкілі, белгілі ағартушы Ж.Аймауытов ұстаз қызметін былай сипаттайды: «Балаларға білім берумен, тәрбиелеумен мұғалімнің қызметі тәмам болмайды. Ол балаларды тәрбиелеуге, үгіттеуге міндетті, басқаша айтқанда, мұғалім қарапайым қызметкер емес, ол шәкіртінің алдағы өмірін өз басынан кешірген тәжірибесіне таянып, оларға келешекте өмірде аяғын шалыс басып, соққы жеп өкінбеске күні бұрын сақтандыратын қорғаушысы, қамқоры» [2;25].

Оқу-тәрбие үрдісін ұйымшылдықпен жүргізуде-оқытушы басты тұлға болып табылатыны сөзсіз. Осындай талапқа сай қызмет істеу үшін алдымен оқытушы өзінің теориялық және әдістемелік білімін ұдайы толықтырып, үздіксіз ізденуі, өз мамандығын барынша жетілдіру және қызметі саласындағы жаңалықтар мен өз тәжірибені үнемі пайдалануы тиіс. Сонда ғана оқытушы қызметі бүгінгі күннің талабына сай болады.

Үздіксіз іздену - бүгінде оқытушыларға қойылып отырған басты талаптардың бірі. Оқытушы шеберлігінің негізгі көрсеткіштерінің бірі – әдістеме саласындағы ғылыми жаңалықтар мен озық тәжірибені жетік игеру. Оларды өзінің күнделікті қызметінде пайдалана білу, осы орайдағы мұғалімнің шығармашылық еңбегі, ең алдымен, сабақпен байланысты. Демек сапалы, тиімді әрі нәтижелі жүргізген әрбір сабақ – ұстаздың тынымсыз еңбегінің айғағы.

Қазіргі кездегі ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір білімгердің сапалы және терең білім мен іскерліктің болуын, олардың шығармашылықпен жұмыс істеуін, ойлауға қабілетті болуын талап етеді. Оқыту технологиясы оқыту үрдісіне қажетті әдіс, тәсіл, амал, дидактикалық талап секілді психологиялық іс-әрекеттердің жүйелі кешені ретінде пайдаланылады. Қазіргі кездегі білім беру сапасы білімгердің әртүрлі әрекет саласында өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндікті қамтамасыз ететін қалыптасқан негізгі құзіреттілік түріндегі білім нәтижелерімен түсіндіріледі.

Сондықтан, бүгінгі таңда ұстаздардың алдында тұрған міндет: табысты және тиімді әрекетке дайын, өзінің пікірін білдіруге және өзінің іс-әрекеті мен өмір сүріп отырған қоғам үшін жауапкершілігін түсінуге қабілетті, отбасындағы, қоғамдағы, еңбек ұжымындағы әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру. Жалпы құзіреттіліктің сипаты қандай екендігіне тоқталып өтсек, кейбір сөздіктерде құзіреттілікке белгілі бір зат, құбылыс жөнінде пайымдауға, салмақты да беделді пікір айтуға мүмкіндік беретін білімді игеру ретінде түсіндірме берілген. Тұлға құзыреттілігін дамыту үшін ұстаздың құзыреттілікті меңгеруі, білім беру мазмұнын жетілдіруі қажет және тілді үйретуде жаңа инновациялық әдіс – тәсілдердің ең тиімдісін пайдалануда жоғары нәтиже береді деген сенімдеміз.

Тарихқа тоқталмай өту мүмкін емес, ендеше заманымыздың ұлы педагогы Ы.Алтынсарин осы тұлға дамыту ісінде тілдік мәселелерге басты назар аударғаны мәлім.

Ұлы педагог Ы.Алтынсарин ғылым негіздерін балаларға қызықты, түсінікті етіп беруге ерекше көңіл бөліп, орыс тілі, ана тілі, арифметика сабақтарына, сөзді бір тілден екінші тілге аударуға ерекше назар аударған. Айталық, арифметиканы қазақ тілінде оқытып, мысалдарды балалардың

күнделікті өміріне жақын фактілер келтіре оқытуды, біртіндеп жеңілден ауырға қарай жылжуды талап еткендігі, оның А.А.Мозохинге, Ф.Д.Соколовқа, Ғ.Ғалымбаевқа т.б. мұғалімдерге жазған хаттарында келтірілген [3;76].

Ол мұғалімдердің балаларға тиянақты білім беру, оны өмірмен байланыстыру, оқыту әдістерін жетілдіру мәселелері жайында көптеген ақыл-кеңестер берді.

Өмірмен тығыз байланыстыра білім беру заман талабына сай білім беру екендігін сол кезден-ақ көре білген ұстаз, оқушыларының озық ойлы азамат болуын көздеген.

Заманауи талаптарға сай қазіргі кезде қазақ-орыс-ағылшын тілдерін үйренушілерге берілетін тілдік мәліметтер төмендегі *талаптарға* сай болуы қажеттігін кез-келген педагог басты назарда ұстауы керек:

1) Тіл білімінен берілетін кез-келген теориялық тақырыптардың ғылыми сұрыптаудан өтіп, ең қажеттісінің ғана берілуі талап етіледі. Тілдік мәліметтерге байланысты қандай да бір тақырыптардың дәл, анық, қысқа да нұсқа болуы оларды жылдам меңгеруге септігін тигізеді.

2) Тіл үйретуге байланысты тақырыптардың жан-жақты ашылуы, өзара байланыстылығы, көлемі мен мазмұнының тіл үйренушінің білім деңгейіне, мүмкіндіктеріне сәйкес келуі ғылымилық ұстанымы арқылы жүзеге асады.

3) Тілдік тақырыптарға байланысты берілетін қатысымдық жаттығулардың тақырыпты жан-жақты ашуы, тақырыптан ауытқымауы шарт.

Ы.Алтынсариннің еңбектеріне назар аударғанда тілдік мәліметтердің талаптары да және тек тілдік қана емес оқушыға берілетін білімде де, дидактиканың басты категориялары – білім беру, сабақ беру, оқу, оқыту ұстанымдары, оқыту үрдісі және оның құрамдас бөліктері, міндеттері, мазмұны, формалары, әдістері, құралдары, оқытудың нәтижесі жүйелі сақталғаны анық көрінеді.

Ағартушының білім беру мен оқыту мәселелерін терең зерделеуге, педагогикалық тәжірибені қорытып, жинақтауға және оны оқыту үрдісіне енгізуге байланысты жұмыстары оқыту үрдісінің заңдылығын ашу, білімнің мазмұнын анықтау, оқытудың барынша тиімді әдістері мен ұйымдастыру түрлерін жасап шығаруды қарастырып, оны өз тәжірибесінде қолданған, ұсынылған еңбектері айғақ.

Кез-келген тілді оқыту әдістемесі дидактика теориясына негізделу арқылы жүзеге асып, зерттеледі. Қазіргі жағдайда бәсекеге *қабілетті азамат қалыптастыруда* уақыт талабының бірі *қазақ-орыс-ағылшын* тілдерін жетік меңгеру. Бұл ағартушының орыс тілін үйрету әдістемесін басты назарда ұстау керектігін көрсетеді.

Оқу үрдісінде бұл әдіс ұлы педагог тәжірибесінде жасанды түрде емес, нақты, ашық қолданылғаны айқын, ол екі ұлттың балаларын тікелей қарым-қатынасқа түсіруі. Мысалы, «Алтынсариннің таңдамалы педагогикалық мұралары» кітабында былай деп келтірілген: «Шәкірттерім аздап орысша сөйлей, біле бастаған кезде, мен оларды орыс балаларымен араластырып жіберемін. Оған менің заң жағынан хақым бар. Қысқасы, бұл шәкірттерім төрт жыл ішінде, мектепті бітіргенге дейін, әжептәуір сөйлеп, ол-пұлды біліп қалар деген үмітім зор» [4;119].

Орынбор қаласында оқып жүрген кезінде және сонда қызмет етіп жүрген жылдары Ы.Алтынсарин Орынборда Шекара комиссиясының төрағасы болып қызмет атқарған белгілі шығыстанушы ғалым, профессор В.В.Григорьевпен танысып, жақын болып және онымен достасып алады да, оның бай кітапханасын еркін пайдаланады. Соның арқасында, ол орыс және шетел ақын-жазушыларының, ағартушы-ғалымдарының шығармаларын көптеп оқып, олармен мол танысады.

Сөйтіп небәрі жетіжылдық мектепті бітіріп шыққан Ыбырай, өздігінен оқып, ерінбей ізденіп, талмай еңбек етуінің арқасында жан-жақты мол білімі бар, ой өрісі өте кең, оқымысты адам болып шығады.

Өзінің сөзімен айтсақ, «... мен де қойға шапқан аш қасқырша балаларымды оқытуға ұмтылсам, оқушыларым да айналдырған үш айдың ішінде орысша-қазақша жақсы сөйлеп, сауатты жаза алатын болды»-деп, пікірін білдірген болатын [5;57].

Тілді өзге тіл ретінде немесе екінші тіл ретінде оқыту әдісінің қазіргі мәселелерінің бірі - *тілдің жасанды ортасын құру*. Жасалған жағдаяттардың көмегімен бірден бірнеше оқушыны белсенді түрде қатыса алатын сөйлеу әрекетінің төрт түрінің екеуі *тыңдап түсіну мен сөйлеуге үйрету*.

Тыңдап түсіну нәтижесінде оқушы қабылдаған хабардың мәнін ұғына алады. Тілді оқытуда қандай әдіс қолданылса да, ол әдіс оқу үрдісінің алдында тұрған дидактикалық міндетті шешуі керек.

Педагог іс-әрекетінің тиімді болуы және белгілі бір нәтижеге қол жеткізу үшін, өзі жақсы меңгерген әдістері болуы қажет. Ол кейде, бір әдістің өзін бірнеше мақсатқа пайдалануы мүмкін. Бірақ, оқытушы *қай әдісті таңдамасын, оның тіл үйренушінің қабылдауына жеңіл, тиімділігі мол, нәтижелі болуын, ең негізгісі, дидактикалық мақсат-міндеттерге сәйкес келуін* ескеруі керек.

Бұл қағиданы ағартушы «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралында» жақсы, ұғынықты көрсете білген. Ол, өз кітабында былай деп жазады. «Әуелі оларға зат есімге ғана жататын зат аттарын үйретемін, солардан кейін заттың сынын көрсететін сын есімді үйретемін. Осылардан кейін, зат есімді олардың сынымен қосып-ақ, адам сияқты сөйлем құрып үйретемін» [5;135].

Осы еңбегінің келесі бір жерінде ол: «... қазақ балаларына орысша кітаптарды оқытуға, оқығандарын, түсінгендіріп отыруға кіріспей тұрып, олардың жеке сөздерді болсын және негізгі грамматикалық ережелерді болсын бірқатар жүйелі әзірліктен өткізуі керек болды.

Мұндай, алдын-ала әзірлік жасалмаса, оқушылардың түсінігі тым шалағай болып шығады, ешбір грамматикалық ереже жайында белгілі бір түсінік алуға оқушылардың шамасы келмей қалады, көпке дейін «она» деген сөздің орнына «он» деп, «иду» деген сөздің орнына «шел» деп тағы сол сияқты қателер жасап жүретін болады»-деп, оқушылардың қызығуын, белсенділігін арттырудың ерекше маңыздылығын атап өтті [5;148].

Ұлы ұстаздың құрастырған «Орыс тілін қазақтарға үйрету туралы бастауыш құрал» кітапшасына назар аударсақ төмендегідей тіл үйрету сатыларына тап боламыз:

1. Кез-келген тілді үйренуде алдымен, ауыз екі сөздерді жаттап, сөйлеп айтуға дағдылану, оны әрі қарай белгілі бір өзгерістерін игергендерінше осыған теңдес мысалдарды пайдалану керек.

2. Өзге тілді үйренуде оның сол тілге қатысты грамматикалық ерекшеліктерін білу қажет. «...Сонымен, бұл жетекші құрал толыққанды грамматиканы емес, қайта тек қана орыс тілінен және оның негізгі заңдарымен әңгімелесу және жазу кезінде дұрыс пайдалану үшін, осы тілмен танысуға арналған жетекші құрал ғана болғандықтан, мұғалімдер, кейіннен шәкірттер орыс кітаптарын енді түсіне бастаған кезде, осында келтіре алмаған грамматиканың неғұрлым егжей-тегжейлі, әрі жеке ережелерімен таныстыруға тиіс. Мұның өзі ұсынылып отырған жетекші құрал бойынша оқытылатын тілдің негізгі ережелерін игерген оқушылар үшін, қиынға соқпайды» [6;107].

3. Кез-келген тілді меңгеруде оны сол тілде жазылған кітаптарды оқу мен сол тілде қарым-қатынасқа түсіп сөйлесу арқылы негіздеп, ұмытпау керек. Өзге жағдайларды үйренген тілді тез ұмыту процесі де іске асырылады.

Педагогтің тілдік материалдарды бір-бірімен сабақтастыра, байланыстыра білуі, тақырыпты меңгеруге зор ықпалын тигізетінін Ы.Алтынсарин өзінің еңбегінде, оны тәжірибе жүзінде дәлелдеп берген. Бұл мәселе, қазақ-орыс-шет тілін оқытып жатқан педагогтарды бір сәтте болса ойландыратын жағдай деп ойлаймын.

Тағы бір айта кететін жағдай, оқыту мақсатына жету үшін, оқушының тілді түсініп, ауызекі сөйлеу актісіне қатысуы. Әрине, ауызекі сөйлеуде түрлі қиындықтар кездеседі. Сөйлеуші сөйлеу үдерісін өзі бақылай алмайды, яғни өз қатесін өзі бірден көре де, ести де алмайды, өйткені жағдаятқа байланысты, тіл үйренуші тілдің мазмұнын, тілдік құралдарды өзі таңдайды.

Ы.Алтынсарин еңбектеріне сүйене отырып, өркениетті Қазақстанның әр оқушысына заман талабына сай білім беруде, *жеке тұлға құзіреттілігі — өзін көрсете білуі мен қалыптастыруы* жолында тілді үйретуде ізденіс пен талпыныс қажеттігін естен шығармағанымыз абзал.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымның бір ерекшелігі- білімгерлердің тұлғалық дамуына бағытталған тілді меңгерудегі жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы. Жаңа педагогикалық технологияларға ынтымақтастық педагогикасы, білім беруді ізгілендіру технологиясы, мәселелік оқыту технологиясы, тірек белгілері арқылы оқыту технологиясы, түсіндіре басқарып озат оқыту технологиясы, деңгейлік саралап оқыту технологиясы, міндетті нәтижелерге негізделген саралап оқыту технологиясы, модулдік оқыту технологиясы және жобалап оқыту технологиясы кіреді.

Жаңа оқыту технологиясының негізгі мақсатын – білімгерді өз бетімен тілді меңгеруді өзбетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту. Қазіргі кезде, тірек белгілері арқылы тілді меңгеруде оқыту технологиясы жиірек пайдаланылып жүр. Мұның мақсатты тілді меңгеруде білім, білік, дағдыны қалыптастыру, оқытуды жеделдету.

Тірек белгілері арқылы тілді оқыту технологиясының ерекшеліктеріне тоқталсақ:

- Үнемі қайталау, міндетті кезеңдік бақылау, жоғары деңгейдегі қиыншылық, блокпеноқыту, тіректіқолдану;
- Жекебағдарлықарым-қатынас, ықпал;
- Ізгілік, еркіменокыту;
- Әр білімгердің жобасының жариялылығы, тілді түзетуге, өсуге, табысқа жетуге жағдай жасау болып табылады.

Ы.Алтынсарин әдістемлерімен жана технологияларды ұштастыра отырып, кез-келген тілді меңгеру-тұлға құзіреттілігін дамытудың бірден бір жолы болып табылмақ.

Қорыта айтқанда, Ы.Алтынсарин еңбектерінде балаларға білім беруде қолданған әдістері практикалық түрде тілді тез меңгеруге бағытталған әдістер. Олар,оқушының тұлғалық құзіреттілігін қалыптастырып, тілдік дағдыларын, толыққанды білім алуын қалыптастыруға бағытталған жұмыстардың бірі.

Әдебиеттер

1. ҚР Президентінің«Қазақстан-2050»стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты»Қазақстан халқына жолдауы,2012ж.14 желтоқсан
2. Алтынсарин А: Таңдамалы шығармалары. Алма-Ата, 1995
3. Ы.Алтынсарин тағлымы: Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер. Алматы, 1991ж.
4. Қоңыратбай Т.,Шайхыұлы Е. Алтынсарин Ы. 2 том шығармалар жинағы Алматы,Қазығұрт., 2003. 240 бет
5. Әлдибеков Ж Қазақ ағартушыларының ой –пікірлерінің қалыптасу және дамуы//Әбиев Ж.Педагогика тарихы.-Алматы. Дарын,2006.-295-397 б.
6. Алтынсарин Ы., Құдайбердіұлы Ш./ «Қазақ энциклопедиясы»Бас редакциясы: «Тұлғалар», -Алматы,2007.,Құрастырғандар:Башарұлы Р., Иманбекова Б., Құсайнов А.

2 СЕКЦИЯ

Педагогикалық кадрларды даярлау жағдайындағы білім беру үрдісінде педагогикалық технологияларды, жеке әдістемелерді пайдалану мәселелері/ Вопросы использования педагогических технологий, частных методик в образовательном процессе в условиях подготовки педагогических кадров

ВНЕДРЕНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕДМЕТНО-ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ (CLIL) НА УРОКАХ ХИМИИ

Абдибекова Ж. Т.

Учитель химии

*Средняя общеобразовательная гимназия им. И. Алтынсарина
отдела образования акимата г. Аркалык
Казахстан, Аркалык*

Аннотация. Мақала оқытудың пәндік-тілдік интеграциялық негізгі ұғымдары мен принциптеріне арналған (CLIL). Пәнді тіл арқылы және тілді пәннің мазмұны арқылы үйретуге бағытталған жұмыс түрлері ұсынылған. Жоғарыда айтылған әдістердің басымдылықтары көрсетілген. Пәнді тілдік интеграциялау тұжырымдамаларын Ы.Алтынсарин атындағы жалпы орта білім беретін гимназиясында 8-сыныптардың химия сабақтарында енгізу тәжірибесі ұсынылған.

Summary .The article is devoted to the principles and key concepts of Content and language integrated learning (CLIL). It presents a variety of activities aimed at the study of the subject through language and language learning through the content of the subject. It shows benefits of this technique. The experience of implementing the concept of subject-language integration in chemistry classes in the 8th grade of the secondary school named after I. Altynsarin, Arkalyk.

Кілт сөздер: Интеграция, үштілдік білім беру, пәндік-тілдік интеграциялық оқыту, көптілді тұлға, Content and Language Integrated Learning.

Keywords: Integration, trilingual education, subject-language integrated learning, multilingual personality, Content and Language Integrated Learning.

В Послании Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстана - 2050» Новый политический курс состоявшегося государства» отмечено: «Казахстан должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками: казахский язык - государственный, русский язык как язык межнационального общения и английский язык - язык успешной интеграции в глобальную экономику» [1].

Поликультурная многогранная личность – это открытый для общения человек. А открытость для общения предполагает возможность свободной коммуникации с людьми разных национальностей и языков, следовательно, поликультура немислима без полиязычия, основы которого также должны закладываться в школе.

В этой связи видится необходимым и отвечающим требованиям времени, разумным и абсолютно логичным переход к преподаванию предметов (как отдельных, так и целых циклов) на английском языке – языке международного общения.

Данный подход приемлем и для предмета химии. Как и других предметах естественного цикла, в химии используется много знаков и терминов на латинском языке, которые не требуют специального перевода. Поэтому учителю будет легче готовиться и интегрировать преподавание своих уроков на английском языке.

Гимназия им. И. Алтынсарина готовится к переходу на трехязычное образование в этом учебном году начала опытно-экспериментальную работу по изучению химии на английском языке в 8-классах. Для эксперимента были взяты два 8-х класса с общим количеством обучающихся 38 человек. Идея эксперимента заключается в том, что использование методики изучения химии в условиях интеграции с иностранным языком способствует возникновению положительной мотивации к изучению химии через создание условий для возникновения ситуации успеха при использовании коммуникативных возможностей изучаемого иностранного языка. Цель эксперимента: разработка и реализация модели учебной работы по химии в условиях интеграции с английским языком. Эксперимент взят на три года. Экспериментальные классы были разделены на подгруппы, что дает больше возможностей для индивидуализации обучения. В первый год уроки химии будут вестись с 25 % интеграцией английского языка. На следующие годы планируется преподавание уроков с 50%, 75% интеграцией. Начиная с 2019-2020 учебного года планируется переход на обучение предмета на английском языке.

Для проведения уроков химии на английском языке можно использовать различные современные технологии в соответствии с функциями, содержанием учебного материала, целями и задачами обучения. Одной из таких технологий является предметно-языковое интегрированное обучение - CLIL (Content and Language Integrated Learning), основной задачей которого является формирование у учащихся знаний, умений и опыта общения на предметную тематику с использованием не только родного, но и иностранного языка; а перспективной целью – формирование полиязыковой личности, обладающей общенаучной грамотностью. Термин CLIL был введен Дэвидом Маршем в 1994 г. для обозначения учебных ситуаций, в которых дисциплины или их отдельные разделы преподаются на «дополнительном», т.е. иностранном языке. Методика формирует у ученика потребность в учебе, а это, в свою очередь, позволяет ему переосмыслить и развить свои способности, в том числе и на родном языке.

При составлении планов уроков нужно формулировать не только предметные цели, но и языковые цели. При этом цели урока должны соответствовать критериям SMART целей. Цели должны быть конкретные, измеримы, достижимы, актуальны, ограниченные по времени. Например, тема урока «Физические и химические явления. Химические реакции». Предметные цели: учащиеся могут привести примеры физических и химических явлений; могут назвать основные признаки химических реакции. Языковые цели: Учащиеся знают и применяют следующие слова и термины: Physical change, Chemical change, Chemical reaction. Учащиеся знают и применяют выражения: Signs of a chemical reaction are- Release of.... , a precipitate forms.

На уроках должны присутствовать все виды речевой деятельности, хотя одним из ключевых приемов данной технологии является работа с текстом.

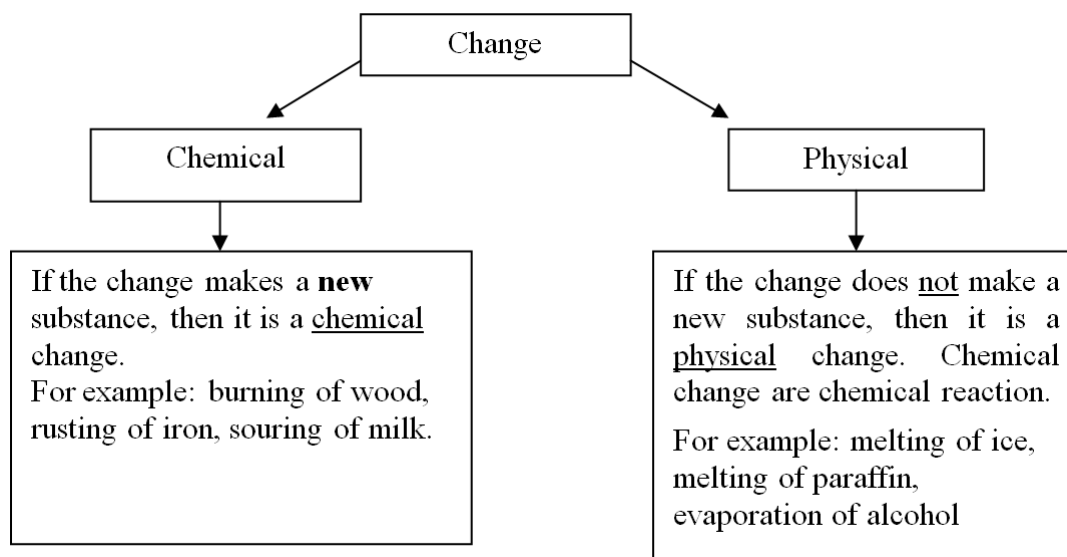
➤ Тексты должны содержать иллюстрации, рисунки для визуализации прочитанного. При работе с иностранным текстом ученикам необходима структурная маркировка текста (нумерация строк, абзацы, заголовки, подзаголовки), что делает работу с текстом гораздо легче.

➤ Тексты нужно представлять в виде схем, для лучшего понимания и определения идеи текста и данной информации в нем.

➤ Ожидается, что ученики смогут передать идею текста своими собственными словами. Ученики могут пользоваться как простыми языковыми средствами, так и более продвинутыми, здесь не должно существовать четкой градации какой лексикой пользоваться, но учителю все же необходимо обратить внимание учеников на определенные лексические единицы, подходящие по теме и предмету [2].

Ниже представлен образец текста и заданий, которые использовались в 8-классе при изучении темы "Физические и химические явления. Химические реакции". Для изучения новой темы можно организовать работу в группах. Учащимся предлагается следующий текст.

Стратегии чтения: Прочитайте текст. Выберите ключевые слова из текста и найдите их значения. Как вы думаете о чем данный текст?

Signs of a chemical reaction are:

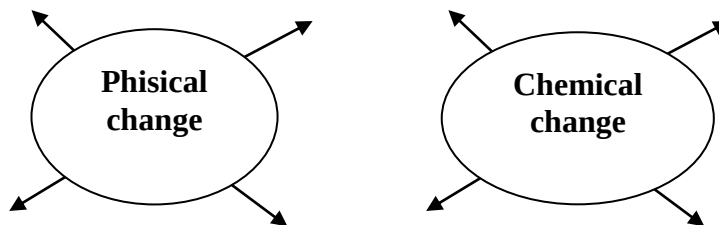
- Precipitation
- Gas evolution
- Release and absorption of heat
- Odor change
- Color change

Задание. Прочитайте текст, посмотрите на рисунок и ответьте на вопросы. (На рисунке 1 показана сломанная на две части спичинка. На рисунке 2 спичка после ее поджигания.)

Jane has two matches, A and B. She breaks match A into two. She strikes match B and it lights. After burning, match B is black.

1. Which change makes new substances?
2. Which is a chemical change? [3].

Стратегии развития устной речи: 1 и 2 группам учитель раздает вырезанные на листочках примеры физических и химических явлений. Нужно приклеить на постере в соответствующие ячейки и составить кластеры

3 группе учитель раздает вырезанные на листочках признаки химических реакции. Задание: приклеить эти признаки к соответствующим химическим явлениям.

- появление росы по утрам,
- образование зеленого налета на медных предметах,
- растворение краски в воде,
- ржавление железа,
- горение угля,
- перегонка воды,
- получение кислорода из воздуха,
- процесс фотосинтеза,
- испарение спирта,
- горение природного газа.

Затем учащиеся из каждой группы должны объяснить почему распределили данные явления таким образом, используя следующие словосочетания и предложения:

This is a chemical change, becouse **signs of a chemical reaction is**

На сегодняшний день предметно - языковое интегрированное обучение по технологии CLIL - один из успешных методов преподавания. Но следует помнить, что эта методика требует от учителя большой подготовки к урокам, творческого подхода.

Литература

1. Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана "Стратегия «Казахстан - 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» :материалы мероприятий, посвященных обсуждению Послания Главы государства../Отв. ред. Б. Султанов.-Алматы:КИСИ,2013.-228с.
2. Нуракаева Л.Т.,Шегенова З.К. Методические рекомендации учителям по использованию метода предметно-интегрированного обучения (CLIL).-Астана. - 2013.-С.8-10
3. Jone Mills & Peter Evans. "Core Chemistry". Cambridge University . 2015. с 58.

ОРИГАМИДІ ГЕОМЕТРИЯДА ҚОЛДАНУ

Абдрахманова М.Т.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан Арқалық*

Мықтыбек О.М.

*Математика мамандығының 4 курс студенті, физика және математика кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан Арқалық*

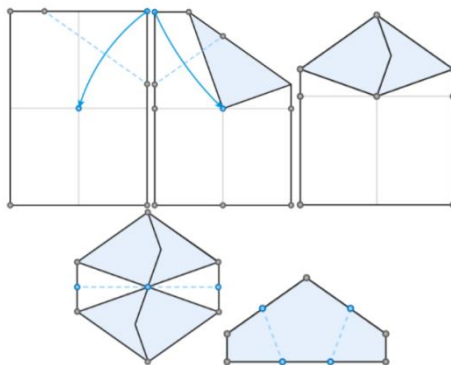
Аннотация. Рассмотрение геометрических форм в процессе складывания модели в технике оригами значительно облегчает усвоение математических понятий и свойств фигур. Такой подход оживляет и заметно облегчает освоение абстрактных геометрических понятий, убеждает в правильности классических утверждений, побуждает к дальнейшим исследованиям, конструированию.

Summary. Consideration of geometric forms in the process of folding the model in the technique of origami greatly facilitates the assimilation of mathematical concepts and properties of figures. Such an approach enlivens and visibly facilitates the assimilation of abstract geometric concepts, convinces the correctness of classical statements, encourages further research and construction.

Ключевые слова: оригами, тетраэдр, куб, октаэдр.

Keywords: origami, tetrahedron, cube, octahedron.

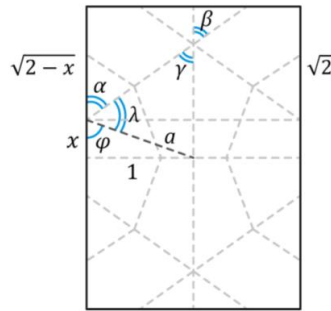
Оқушылар бойында математикаға қызығушылықтың пайда болуы осы пәнді оқыту әдістемесіне, оқу жұмысының қаншалықты дұрыс құрылуына байланысты болады. Оригамиді геометрия сабағында қолдану оқушылардың геометрияға деген қызығушылығын арттыруға, логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Оригамиді тетраэдр, куб, октаэдр және т.б, кеңістік фигураларын модельдерін тұрғызуда қолдануға болады. Кеңістік фигураларының модельдерін тұрғызуда көптеген планиметриялық есептерді шешуге тура келеді. А4 парағынан додекаэдр моделін тұрғызу жолдарын қарастырамыз.

Сурет 1. Додекаэдр моделі

Моделді жасау үшін келесі тапсырмаларды орындау қажет.

1-тапсырма. Додекаэдр жағының бұрышын табыңыздар.

Сурет 2. Жазба схемасы

Айталық бастапқы берілген парақтың ені 2-ге тең, ал ұзындығы $2\sqrt{2}$ болсын, онда олардың жартысы 1 және $\sqrt{2}$ болады.

$\angle \alpha$ -ізелінді бұрыш;

$\angle \beta, \angle \gamma, \angle \varphi, \angle \lambda$ - бұрыштары $\angle \alpha$ бұрышын табу үшін қажет;

x -тік төртбұрыштың үлкен қабырғасы ортасының кіші бөлігі;

$\sqrt{2-x}$ - тіктөртбұрыштың үлкен қабырғасы ортасының үлкен бөлігі;

a - $\sqrt{2-x}$ -ге қабырғасымен беттесетін түзу;

Шешуі.

$\angle \beta = \angle \gamma$ -айқас бұрыштар;

$\angle \beta = \angle \alpha$ -сәйкес бұрыштар;

$\angle \alpha = \angle \lambda$ - бұрыштары беттеседі;

Тіктөртбұрыштың үлкен қабырғасының кіші бөлігін табамыз:

$$(\sqrt{2-x})^2 = 1^2 + x^2,$$

$$2 - 2\sqrt{2} + x^2 = 1^2 + x^2,$$

$$2\sqrt{2} = 1,$$

$$x = \frac{1}{2\sqrt{2}} = \frac{\sqrt{2}}{4}.$$

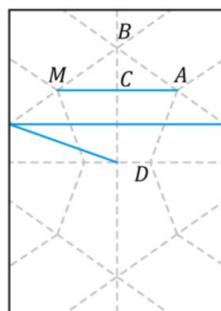
$$\angle \alpha = \angle \lambda$$

$$\operatorname{ctg} \varphi = \frac{\sqrt{2}}{4}; \angle \varphi \approx 70,5^\circ$$

$$2 \cdot \angle \lambda + \angle \varphi = 180^\circ, \angle \lambda \approx 54,74^\circ;$$

$\angle \lambda \approx 54,74^\circ$ - ізелінді бұрыш.

Жоғарыдағы есептеулерге сүйене отырып, додекаэдр жазбасы жақтарының бұрыштық шамасын табамыз.

Сурет 3. Додекаэдр моделінің жазба схемасы

Белгілеулер енгіземіз:

$\angle BAD$ -ізелінді бұрыш, АД- MAN бұрышының биссектриса.

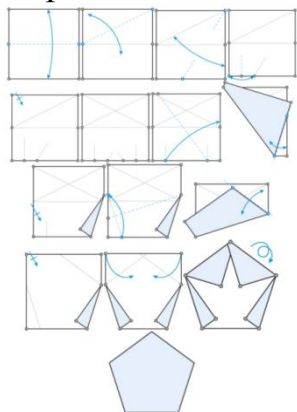
ABC тікбұрышты үшбұрышын қарастырамыз. Мұндағы C бұрышы тік бұрыш, бұрыштық шамасы 90° -қа тең. В бұрышы дәлелдеуіміз бойынша $54,74^\circ$ -қа тең. Олай болса А бұрышының шамасы $35,26^\circ$ -қа тең болады. BAN бұрышы 180° -қа тең.

$$\angle MAN = 180^\circ - 35,26^\circ \approx 144,74^\circ;$$

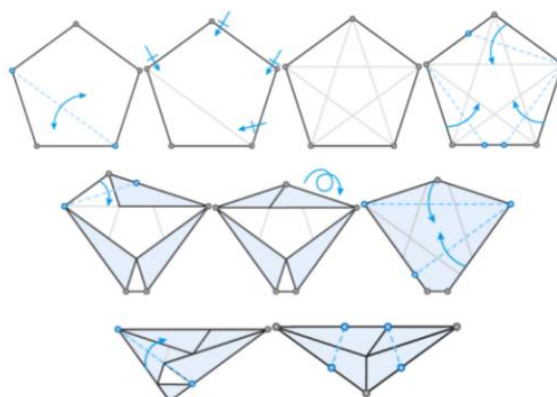
$$\angle MAD \approx 72,37^\circ;$$

$$\angle BAD \approx 107,63^\circ \text{ -ізелінді бұрышы.}$$

Дұрыс көпбұрыштардың қасиеті бойынша дұрыс бесбұрыштың барлық бұрыштары 108° екендігі белгілі.

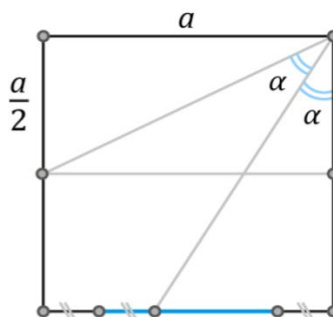
Сурет 4. Дұрыс бесбұрыш

Сурет 5. Додекаэдр жазбасы моделі

2-тапсырма. Бесбұрыштың дұрыс екендігін дәлелдеу;

3-тапсырма. Бесбұрыш қабырғаларының ұзындығын табу; Квадрат қабырғаларын а деп алуға болады.

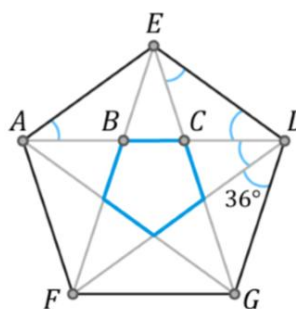
Сурет 6. Квадрат

4-тапсырма. Квадрат қабырғалары ретінде А4 парағының кіші қабырғасын алса, бесбұрыштың қабырғалары неге тең болады.

5-тапсырма. Дұрыс бесбұрыштың қабырғасы 10 см-ге тең болу үшін квадраттың қандай қабырғасын аламыз.

6-тапсырма. Алынған модельдің додекаэдр жағы болатындығын дәлелдеу;

7-тапсырма. Алынған додекаэдр сұлбасы бойынша көлемін есептеу;

Сурет 7. Додекаэдр сұлбасы

8-тапсырма. Қабырғасы модулі 38-ге тең болу үшін бастапқы бесбұрышты қандай қабырғасынан бастап есептеу керек.

Әдебиеттер

1. Курбанова А.В. Математическая теория оригами и ее применение в обучении геометрии. ПЕРМЬ 2017.
2. Карасев П.А. Элементы наглядной геометрии в школе. / П.А. Каган. М.: Просвещение, 2005.

ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША 5 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ҚҰРАСТЫРУ

Абдрахманова М.Т.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан Арқалық*

Салидин Т.Ә.

*Математика мамандығының 4 курс студенті, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан Арқалық*

Аннотация. Решение задач с экологическим содержанием влияет в целом на качество математических знаний учащихся, способствует их общему умственному развитию, в некоторой степени способствует развитию исследовательских навыков.

Summary. Solving problems with environmental content in general affects the quality of students' mathematical knowledge, contributes to their overall mental development, and to some extent contributes to the development of research skills.

Ключевые слова: экология, экологическая безопасность, экологические задачи.

Keywords: ecology, environmental safety, environmental issues.

Оқу есебінің мазмұнын талдау тәсілі оқушы санасында нақты оқу есебін немесе оқу есептерін жүйесін шығару жөніндегі іс-әрекеттің уәждері мен мақсаттарын құруға бағдарланады. Пәндік және оқу есебінің ақпараттық құрылымы бірдей болатындығын және келесі компоненттерді қамтитындығын

айта кетейік: шарт, талап, шығарудың теориялық және практикалық негіздері және шығару шаралары. Оқу есебінің шарттары мен талаптарын, оқу мақсаттарын ажырату бастапқы болып табылады. Оқу есебінің шарттары мен талаптарын әрі қарай жақындастыру, үйлестіру, шығаруды іздеу үрдісін бағыттаушы, негізгі қатысты анықтауға мүмкіндік туғызады. Оқу есебі оқушыға ұсынылса және ол оны қабылдаса, яғни есепті өз мақсаты етіп қоя отырып, оның мағынасын түсінсе, өз мүмкіншіліктерімен үйлестірсе және шығаруға келіссе, онда ол оқушының ойлау объектісі болады. Оқу есебін талдау кезеңінде оны оқушылардың өздері қоюы маңызға ие болады, оқушылардың оқу іс-әрекетін жүзеге асыруын – оның уәждерінің негіздері қалыптасуына мүмкіншілік туғызады.

Қоршаған орта мазмұнымен математикалық есептер мағыналы ерекшеліктерге қарай жіктелуі мүмкін:

- ақпараттық міндеттер (экологиялық ғылыммен байланысты объектілер мен құбылыстар туралы түсінік беретін нақты ақпаратпен қамтамасыз ету);
- практикалық тапсырмалар (жердегі, қоршаған кеңістікте мәндерді анықтау немесе бағалау әдістерінің сипаттамасын қамтитын);
- қолданбалы тапсырмалар (оның мазмұны бойынша математикалық әдістерді пайдалана отырып шешілуі мүмкін экологиялық белгілі бір мәселені тұжырымдау бар);
- зерттеу міндеттері (табиғи құбылыстардағы, процестерде математикалық үлгілерді анықтауға бағытталған).

Экологиялық мазмұнмен математикалық есептер экологиялық мәдениетті қалыптастыру кезінде әсер ету әдісіне сәйкес жіктеледі:

- көрсету, проблема, индикативтік тапсырмалар;
- демонстрация - бұл мәдениет ескерткіштерін, табиғат объектілерінің құрылымын сипаттайтын міндеттер;
- проблемалы - бұл экологиялық бағыттағы кез келген проблема қарастырылған мәселелерді және оларды шешу жолдарын көрсететін мәселелер;
- индикативті - бұл оларды шешу жолын көрсетпестен кейбір экологиялық мәселелерді көрсететін міндеттер.

Сондай-ақ сабақтың мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес экологиялық мазмұны бар міндеттерді жіктеу, мұғалім сабақтың әртүрлі кезеңдерінде осы кезеңге сәйкес келетін тапсырмаларды пайдалана алатындығын білу пайдалы:

- тұжырымдаманы енгізуді ынталандыратын міндеттер;
- негізгі деңгейде тұжырымдаманы зерттеуге дайындалған міндеттер;
- енгізілген тұжырымдаманы суреттейтін міндеттер;
- енгізілген ұғымдарды оның ассимиляциясын күшейтетін міндеттер;
- қалыптасқан тұжырымдаманы қолдануды көрсететін міндеттер;
- осы тұжырымдаманың байланыстарын бұрын зерттеген адаммен байланыстыруға мүмкіндік беретін міндеттер.

Бөлек тақырыпта барлық тағайындалған сыныптардың міндеттері әрдайым қолданылмайтынын, бірақ бұл орынды және тиісті мысалдар бар болған жағдайда ғана екенін атап өткен жөн.

1. Тәулігіне 1 ағаш 1 адамға жететін оттегі бөледі. Қалада қажетсіз газдардың бөлінуіне бұл оттегі 10 есе кемісе, бір жарым миллион халқы бар қала тұрғындары үшін қанша ағаш қажет?

Шешуі: $1500000 \cdot 10 = 15$ млн (ағаш)

2. Бір автомобиль тәулігіне 20 кг газ бөліп шығарса, 6 автомобиль 1 айда қанша кг газ бөліп шығарады?

Шешуі: $6 \cdot 20 = 120$, $120 \cdot 30 = 3600$ (кг)

3. 1 тонна мата қалдығынан өңдеп 600 метр мата алуға болады. Осындай 35 тонна мата қалдығынан қанша метр мата алуға болады?

Шешуі: $35 \cdot 600 = 21000$ метр

4. Құмырсқа 1 минутта ұясына 20 жәндік тасып әкелсе, 2 сағатта қанша жәндік тасып әкеледі?

Шешуі: $20 \cdot 120 = 2400$ жәндік

5. Пәтердегі су краннан дұрыс жабылмаса 6 минутта 1 стакан су ағады. Осындай краннан 1 сағатта (1 тәулікте) неше литр су ағады?

Шешуі: $1/6 \cdot 60 = 10$ (стакан 1 сағатта) $24 \cdot 10 = 240$ (стакан 1 тәулікте)

6. 1 үйеңке ағашы бір жылда 2 кг 100 г оттегі бөліп шығарады. Ал шегіршін ағашы одан 7 есе көп оттегі бөліп шығарса, онда жылына бір үйеңке және шегіршін ағаштары қанша кг оттегі бөліп шығарады?

Шешуі: $2100 \cdot 7 = 14700$, $14700 + 2100 = 16800$ (г) = 16 кг 800 г

7. Атмосферадағы ауаның ластану нәтижесінде 1 жылда 16 миллиард теңгеге залал келеді, ал 10, 20, 50, 100 жылда қанша зиян шегеміз?

Шешуі: $16 \text{ млрд} \cdot 10 = 160 \text{ млрд}$, $16 \cdot 20 = 320 \text{ млрд}$, $16 \cdot 50 = 800 \text{ млрд}$

8. Әр адам 1 жылда 3 ағаштан жасалған қағазды пайдаланады. 1 жылда сенің отбасыңа қанша қағаз керек?

Шешуі: 4 адам болса: $4 \cdot 12 = 48$ (ағаш)

9. 60 кг макулатура 1 ағаштың өмірін қорғаса, балалар жинаған 420 кг макулатура неше ағаштың өмірін қорғайды?

Шешуі: $420 : 60 = 70$ (ағаштың)

10. Үйдің жанына жөке және қайың ағаштары отырғызылған және олардың жалпы саны 14-тен артық болған. Егер жөке ағаштардың санын 18-ге арттырса, онда қайыңдар көбірек болады. Егер де қайың ағаштардың санын екі есе арттырып, жөке ағаштары саны өзгертілмесе де, олардың саны артық болар еді. Неше қайың, неше жөке ағашы отырғызылған?

Шешуі: x – қайыңдар деп аламыз, y – жөкелер саны болсын. Сонда теңсіздіктер жүйесін аламыз $x + y > 14$, $2y < x + 18$, $2x < y$.

Екінші және үшінші теңсіздіктерді қосып, $x + y < 18$ теңсіздігін аламыз.

Сонымен, үш жағдай болуы мүмкін: $x + y = 15$, $x + y = 16$ және $x + y = 17$.

Осыларды қарастарайық:

1) егер $y = 15 - x$ болса, онда

$$\begin{cases} 2(15 - x) < x + 18, \\ 2x < 15 - x, \end{cases} \Rightarrow 4 < x < 5$$

x – натурал сан болғандықтан, бұл жағдай орынсыз екенін байқаймыз;

2) егер $y = 16 - x$ болса, онда

$$\begin{cases} 2(6-x) < x+18, \\ 2x < 16-x, \end{cases} \Rightarrow 4\frac{2}{3} < x < 5\frac{1}{3};$$

$x=5$ бұл жүйені қанағаттандырады; $y=16-5=11$.

3) $y=17-x$ болғанда

$$\begin{cases} 2(7-x) < x+18, \\ 2x < 17-x, \end{cases} \Rightarrow 5\frac{1}{3} < x < 5\frac{2}{3}.$$

Бұнда бірінші жағдайдағыдай теңсіздіктер жүйесін қанағаттандыратын натурал x саны жоқ.

Сонымен, $x=5$, $y=11$ болатын бір жағдай ғана болуы мүмкін.

11. Бүкіл жер шарындағы ағаштың 33%-і құрылысқа, құрылысқа кеткен ағаштың $\frac{5}{3}$ бөлігі отынға, ал қалған 144 млн.т басқа қажеттілікке жұмсалады. Жер шарындағы ағаш қанша?

Шешуі: x -жер шарындағы ағаш деп аламыз.

Теңдеу құрамыз: $0,33x + \frac{5}{3} * 0,33x = x$

Жауабы: 1200 млн.т

12. Ағаш көшеттің биіктігі 1,3 м. Екінші жылы көшет 70%-ке ұзарды, ал әрі қарай жыл сайын өткен жылғы өсіміне қарағанда 70% ұзарып отырады. Ағаш қандай биіктікке дейін өсуі мүмкін?

Шешуі: Көшеттің жыл сайынғы өсімі $b_1 = 1.3$; $q = 0.7$ болатын шектеусіз геометриялық прогрессияны құрайды.

$$S = \frac{b_1}{1-q} = \frac{1.3}{1-0.7} = \frac{1.3}{0.3} = 4\frac{1}{3} \text{ (м)}$$

Жауабы: $4\frac{1}{3}$ м

13. А, В, С, D төрт адам 60 түп ағаш екті. А-ның еккен ағаш саны қалған үш адамның еккен ағаштарының $\frac{1}{2}$ - індей, В-ның еккен ағаш саны қалған үш адамның еккен ағаштарының $\frac{1}{3}$ -індей, С-ның еккен ағаш саны қалған үш адамның еккен ағаштарының $\frac{1}{4}$ -індей. D адамның еккен ағаштарының санын табындар.

Шешуі. А-ның еккен ағаш саны қалған үш адамның еккен ағаштарының $\frac{1}{2}$ -індей болғандықтан, А-ның еккен ағаш саны 1 бөлік, қалған үш адамның еккен ағаштарын 2 бөлік деп қарасақ, барлығы 3 бөлік болатындықтан, А-ның еккен ағаштар саны барлық ағаш санының $\frac{1}{1+3} = \frac{1}{4}$ -індей, $60 \cdot \frac{1}{4} = 15$ ағаш.

Сол сияқты, В-ның еккен ағаш саны барлығының $\frac{1}{1+3} = \frac{1}{4}$ -індей, $60 \cdot \frac{1}{4} = 15$

ағаш. С-ның еккен ағаш саны $60 \cdot \frac{1}{1+4} = 12$.

Онда D адамның еккен ағаштарының саны $60-15-15-12=18$.

Жауабы: 18 ағаш.

Әдебиеттер

1. Басов В.М. Задачи по экологии и методика их решения /ЛКИ-2011.
2. Колчанова Л.В. Решение задач с экологическим содержанием. Естественные науки.-2010.

САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Абильдина С.Қ.

*п.ғ.к., профессор, Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды*

Ануарбекова Г.Ж.

*Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының магистранты
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды*

Аннотация. В статье раскрыта проблема использования цифровых образовательных ресурсов в активизации познавательных интересов младших школьников. Авторами даны определения по понятиям «цифровые образовательные ресурсы», «познавательный интерес». Представлены требования к отбору цифровых образовательных ресурсов для решения педагогических задач.

Summary. The article deals with the problem of using digital educational resources to enhance the cognitive interests of younger students. The authors give definitions on the concepts of "digital educational resources", "cognitive interest". The requirements for the selection of digital educational resources for solving pedagogical problems are presented.

Ключевые слова: обновление содержания образования, информатизация, цифровые образовательные ресурсы, познавательный интерес, обратная связь, электронное задание.

Keywords: education, primary school, updating the content of education, Informatization, digital educational resources, cognitive interest, feedback, electronic task.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауында: «Оқытудың мазмұндылығы заманауи техникалық тұрғыдан қолдау көрсету арқылы үйлесімді түрде толықтырылуға тиіс. Цифрлық білім беру ресурстарын дамыту, кең жолақты Интернетке қосу және мектептерімізді видеоқұрылғылармен жабдықтау жұмыстарын жалғастыру қажет»-дей келе, сандық білім беру ресурстарының маңыздылығына ерекше назар аударған[1].

Сандық білім беру ресурстары (СБР) – оқытуды интерактивті форма түрінде қамтамасыз ететін оқылатын пәндер бойынша сандық дидактикалық материалдар: фотосуреттер, бейнекөріністер, статикалық және динамикалық модельдер, виртуалдық шындық пен интерактивті модельдеудің объектілері, дыбысты жазулар және басқа оқу материалдары. Сандық білім беру ресурстары пән бойынша типтік оқу бағдарламасына сәйкес нақты оқу тақырыбына арналған дидактикалық материалдар болып табылады. Олар оқу пәнінің белгілі бір тақырыбы бойынша мультимедиялық түсіндіруді, интерактивтік тапсырмаларды және тестілік сұрақтарды қамтиды. СБР-ға жаттығулар орындау, картамен жұмыс жасау, сәйкестіктерді белгілеу, сөйлемдерді толықтыру, кесте құру, сөзжұмбақ, ребус шешу т.б. тапсырмалар енгізілген. Математика, алгебра, геометрия пәндері бойынша СБР-да көптеген

жағдайларда оқушыларға әрбір кездейсоқ таңдау бойынша ұсынылатын тапсырмалар базасының маңызы зор. Сол себепті, жауапты есте қалдырудың тек механикалық жаттанды түрінен оқушының саналы есте сақтауына қарай жүру логикасы қалыптасады [2].

Білім мазмұнын жаңарту жағдайында, аса маңызды шешуді қажет ететін міндет мектеп оқушыларының білім сапасын жетілдіру, тәрбиелеу, дамыту және танымдық қызығушылықтарын арттыру болып табылады. Бастауыш саты – оқушының интеллектісі дамуының іргетасы оқу әрекеті қалыптасуының қуатты жүретін кезеңі. Бұл жастағы оқушылардың маңызды ерекшеліктері олардың айналадағы өміріне, адамдарға, оқиғаларға, деректерге қызығушылық танытуы болып келеді.

Танымдық қызығушылықтың қалыптасуы - жеке тұлғаны дамыту және қалыптастыруды қамтамасыз етудің қажетті шартының құралы, сонымен қатар оқу әрекетін игерту, оқушылардың даралығы, жалпыбілімдік біліктілігі, дағдысы болып табылады.

Танымдық қызығушылық – жеке тұлғаның маңызды білімді меңгеру түрі, шығармашылық әрекеті мен белсенді ынталандырушысы болып саналады. Сонымен бірге, танымдық қызығушылық сезімнен ойлауға өтуге, өздігінен ізденуге үйретеді.

Танымдық қызығушылықтың мәні ерекше, әсіресе бастауыш оқыту деңгейіне тән. Өйткені таным-білімнің, оның заңдылықтары мен әдістерін, тәсілдерін меңгеру осы шақта қалыптасады. Оқытудағы танымдық қызығушылық мәселелерін Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, В.В.Давыдов, М.Я.Гальперин, С.Л.Рубинштейн, Д.И.Божович, А.В.Петровский т.б. зерттеулерінде қарастырылған.

Оқытудың танымдық қызығушылықты қалыптастырудағы маңызы туралы И.Я.Лернер, Б.Г.Ананьев, М.А.Данилов, М.И.Махмутов, П.И.Пидкасистый, Ю.К.Бабанский, М.Н.Скаткин, Б.П.Есипов, Г.И.Щукина, Н.Г.Морозова, Т.И.Шамова, Н.А.Половникова және т.б. еңбектерінде қарастырған.

Отандық ғалымдар Ж.А.Қараев, Т.С.Сабыров, Н.Д.Хмель, М.Ә.Құдайқұлов, А.Е.Әбілқасимова, А.П.Сейтешев, Ә.М.Мұханбетжанова, Р.С.Омарова, А.С.Мустояпова, Т.И.Қоқымбаева, т.б. өз зерттеулерінде таным жөніндегі идеяларын, уақытқа үйлесімді танымдық қызығушылығын қалыптастыру, өзбетімен білім алуы дағдыларын қалыптастырудың тиімді негіздерін зерттеп, жан-жақты қарастырған.

Балалар жасына байланысты танымдық қызығушылықты қалыптастыру мәселелерін бірқатар кеңестік ғалымдардың жұмыстарында қарастырылған: Н.Рыбникова, Л.Гордон, М.Беляева, И.Цветкова, Л.Моневцова, Н.Постникова, К.Романова, Р.Римбург, П.Сербиладзе (мектеп жасына дейінгі кезең), И.Щевченко (жеткіншек жас), В.Ильина, В.Иванова, Н.Костина, Л.Рожина (ересек мектеп жасы). 60-жылдардың басында бастауыш мектеп оқушылары бойынша А.Абдуллаева, М.Морозова, Чо Чун Силь, Ф. Гусейнова (бастауыш сынып оқушылары қызығушының жүйесін зерттеу), А.Дусавицкий (оқушылардың танымдық қызығушылықтары дамуына оқыту құралдарының әсері), Л.Склярский (үлгерімі нашар оқушылардың танымдық қызығушылықтары дамуының ерекшеліктері),

М.Щеломенцова (бастауыш мектеп жасында танымдық қызығушылықтың дамуында ғылыми-көркем кітаптардың ролі) еңбектері шықты.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығына жақын мәселелер В.Дорохова, Р.Жданова, Е.Киричук, О.Саулина, Л.Трегубованың жұмыстарында да қарастырылған.

Педагогикалық-психологиялық сөздікте: «Қызығушылық –бұл адам психикасының танымдық, эмоционалдық және ерікті ортасы» делінсе, психологиялық сөздікте: [3] «Қызығушылық – бір нәрсені ерекше тандап, соған құлай берілу. Адамдарды еліктіріп, өзіне тартқан нәрселердің бәрі де – қызығудың объектісі» делінген.

Қазақстандық ғалымдар, Ж.Ы.Намазбаева [4]: «Қызығушылық (интерес)-назар, көңіл, ынта, ықылас, қызық; пайда, мүдде; қалау, тілеу, тілек деп қарастырса, К.С. Жұмасова [5]: «Қызығушылық – адамның рухани және дене күші дамуының аса маңызды шарттары болып табылады және оның ой- өрісін кеңейтіп, білім алуға итермелейді» деген қорытынды жасайды.

Бүгінгі таңда психологиялық - педагогикалық еңбектерде «қызығушылық» ұғымына бірқатар түсінік, анықтамалар берілген. Анықтамалардың мазмұнына талдау жасай отырып, әрбір автордың бұл ұғымды өзінің зерттеу жұмысының нәтижесіне қарай түсіндіретінін және олар бір мақсатты көздейтінін, мазмұны жағынан бір - бірін толықтыра түсетініне көз жеткіздік.

Таным – адам санасын дамытудың негізі. Бастауыш мектеп жасындағы баланың танымдық әрекеті оқыту үрдісінде жүзеге асады. Оқу әрекеті арқылы баланың таным үрдісі дамиды. Күнделікті өмір барысында бала шындық дүниенің құбылыстары мен заттарын анықтай білуге, адам баласының жинақтаған бай тәжірибесін үйренуге талаптанады.

Философиялық тұрғыда: «Таным- ойдың білмеуден білуге қарай, дәл емес білуден, неғұрлым толық дәл білуге қарай ұмтылған ой өрісінің күрделі өрісі». Адам танымы бақылаудан, нақты аңғарудан заңды теория жүзінде ашуға, ал сонан кейін ол заңды теорияны, практикада қолдануға қарай жүріп отырады. Таным заттардың адаммен практикалық байланысының мәні мен қасиеттерін ғана көрсетіп қоймай, заттардың өзара объективтік байланыстарын және заңдылықтарын қоса анықтайды [5].

Философтар Д.Кішібеков, Ұ.Сыдықов бойынша: «Таным дегеніміз – сыртқы заттар мен құбылыстардың, олардың қатынастарының адам санасында идеалды образдар жүйесі ретінде бейнелеуінің қайшылыққа толы күрделі процесі» [6].

Танымдық қызығушылық категориясы бірқатар психологиялық – педагогикалық еңбектерде қарастырылған. Мысалы: Г.И.Шукина өз еңбегінде, танымдық қызығушылық оқытудың құралы ретінде, мотив негізінде және жоғары деңгейде тұлғаның қасиеті бола алатынын көрсеткен [6].

Танымдық қызығушылық көп қырлы құбылыс ретінде оқыту мен тәрбие ісіне жан-жақты әсер етеді. Танымдық қызығушылық оқушының жеке басының тұрақты қасиеті бола отырып, оның оқудағы белсенділігін, өздігімен дербес танымдық мақсатты қоя білуін анықтайды.

Зерттеулер негізіне сүйенсек, танымдық қызығушылық оқу әрекеті барысында қалыптасады. Оқу әрекеті - бұл, бір сөзбен айтқанда, оқу тапсырмаларын орындау туралы түсініктері.

Оқушыдағы танымдық қызығушылықтың пайда болуы оның іс-қимылынан, әрекетінен айқын аңғарылады. Ең әуелі оқушының іс-әрекетке деген көзқарасы өзгеріп, танымдық белсенділігі арта түседі. Танымдық қызығушылық әбден жетілгенде, оқушының бүкіл болмысы жаңа сипатқа ие болады.

Зерттеушілердің басым бөлігі танымдық қызығушылықты іс-әрекеттің мотиві ретінде қарастырады (А.Н.Леонтьев, Л.И.Божович, Н.Г. Морозов, Л.С.Славина және басқалар).

Танымдық қызығушылық проблемасын зерттеумен айналысқан Г.И.Щукина өз зерттеулерінде танымдық қызығушылықты:

- адамның қоршаған ортадағы құбылыстарды және объектіні тану бағыты ретінде;

- жеке адамға қанағат әкелетін әрекетпен айналысуға деген негізгі ой, мақсат, талпыну, қажеттілік ретінде;

- жеке бастың белсенділігін талпындырушы ретінде, соның әсерінен адамның барлық психикалық процестері қарқынды өтеді, ал іс-әрекеті нәтижелі және қызықты болады;

- ең соңында, қоршаған ортаға, оның объектілеріне, құбылыстарға, процестерге ерекше таңдамалы қатынас ретінде қарастырса, Г.И. Щукина мектеп мұғалімдері жұмысына жүргізген бақылау нәтижесі оқушылардың танымдық қызығушылығының тағдыры мұғалімдердің қолында екендігін көрсетеді. Ол оқу тапсырмаларын орындауға деген саралы көзқарас, ең алдымен мұғалімге, оның жеке басына және шеберлік дәрежесіне байланысты екендігін, сондай-ақ мына жәйттерді де ескеру қажет екендігін ескертеді:

- танымдық қызығушылық - жеке адамның ішкі процесі және ол танымдық процестердің (қабылдау, зейін, ес, ойлау, қиял) дамуымен байланысты;

- оқушыны оқудың әртүрлі жақтары қызықтыруы мүмкін.

Танымдық қызығушылықтар мектепте құрылады. Мұғалім әрекеті (сабақ беру) және оқушы әрекеті (оқу) біріккен кезде, өзара байланысты оқу үрдісі құрылады. Яғни, бұл үрдісте ғана өзара байланысты әрекет кезінде танымдық қызығушылық арта түседі, дамиды, толықтырылады.

Танымдық қызығушылық - бұл жеке тұлғаның таным үрдісі кезіндегі ерекше таңдалған, іріктелген бағыттылығы. Танымдық әрекетінің негізінде оқушыда танымдық қызығушылық қалыптасады. Олай болса, *танымдық қызығушылық* дегеніміз, білімді меңгертуді тек байқаумен, сезумен ғана қабылдатып қоймай, керісінше, талданып отырған үрдісті аңғарту арқылы заңдылықтың теория жүзінде қалай ашылғанын байқата, соны білдірте отырып, меңгерген білімін практикада шығармашылықпен қолдана білудің дұрыс амал-тәсілдерін үйрету, сол арқылы іскерлігі мен дағдысын арттыру болып табылады.

Танымдық қызығушылықтың тағы бір ерекшелігі, оның әсерінен оқу әрекетінің сипаты тез өзгереді. Қызығу бар кезде оқу әрекетінің жақсы нәтижесі ғана қамтамасыз етіліп қоймай, оның сипаты тұтастай өзгереді: белсенді, дербес жан-жақты, шығармашыл, тереңдетілген және т.б.

Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруда сандық білім беру ресурстарының пайдаланылуы бастауыш мектептің әралуан оқу пәндерін оқыту кезіндегі біртұтас оқу үдерісіне үйлесімді түрде енгізілуі тиіс, және сабақтың дидактикалық мақсатына сай болуы шарт. Сондай-ақ, алға қойылған мәселелердің тиімді шешілуіне бастап апаруы керек. Сандық білім беру ресурстарының бастауыш мектепте танымдық қызығушылықты арттыру мақсатында пайдаланылуы оқушылардың бойында жалпыоқушылық машықтар мен дағдылардың қалыптасуы үшін, оқушылардың бойында сандық білім беру ресурстарын пайдалануға деген оң уәждемелердің қалыптасуына ықпал ететін атмосфераны жасау үшін де қажет болмақ.

Сандық білім беру ресурстарын оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруда пайдалануда мына жайлар ескерілген шарт:

- сандық білім беру ресурстары арқылы берілген тапсырмалардың мақсатын анықтауға үйрету барлық пәнде жүйелі жүргізілуі қажет;

- мектептерде және бастауыш сынып мұғалімдерін даярлайтын оқу орындарында сандық білім беру ресурстарын пайдалануға байланысты семинарлар, арнайы курстар ұйымдастыру қажет;

- оқу тапсырмаларын талдау және оның мақсатын анықтаудың байланыстылығын сақтау қажет;

- оқу әрекеті оқу тапсырмалары түрінде құрылады және кез келген әрекет талдаудан басталатындығын есте сақтау керек.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар/
2. Сандық білім беру ресурстарын оқу үдерісінде қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар, –Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 32 б.
3. Психология: словарь /под.ред. А.В.Петровского и М.Г.Ярошевского. – М., 1990. – 289с.
4. Намазбаева Ж.Ы. Психология. – Алматы: Print-S, 2005. – 296 б.
5. Жұмасова К.С. Психология. – Астана: Фолиант, 2006 – 292 б.
6. Кішібеков Р., Сыдықов Ұ. Философия.- Алматы, 1994. -337б.

БАЛАЛАРДАҒЫ АГРЕССИЯНЫҢ ТУЫНДАУ СЕБЕПТЕРІНІҢ АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ ЗЕРТТЕЛУІ

Акылбекова Э.А.

*Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.м.
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Зейін Т.З.

*Педагогика және психология кафедрасының ПП-41 тобының студенті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Бижанов Н.М.

*Аршалы балалар мен жасөспірімдер спорт мектебі КММ-ң директоры
Ақмола облысы, Аршалы, Қазақстан*

Аннотация. В статье рассматриваются агрессия современного ребенка и причины его возникновения. Исследование агрессии у детей показало, что сегодня является одной из актуальных проблем. Проанализировав отечественную и зарубежную литературу, можно сказать, "агрессия", "агрессия ребенка" и т.д. раскрыл смысл понятий и анализировал.

Ключевые слова: ребенок, агрессия, ребенок агрессия, общество, воспитание.

Summary. The article deals with the aggression of the modern child and the causes of its occurrence. The study of aggression in children showed that today is one of the urgent problems. After analyzing the domestic and foreign literature, we can say, "aggression", "aggression of the child", etc. revealed the meaning of the concepts and analyzed.

Key words: child, aggression, child aggression, society, education.

Агрессияның ушығуы бұл баланың «меніне» тікелей қауіптің пайда болуы. Баланың агрессивті құлшынысы осылай объектідегі қауіптің қатынасына қарай мінез-құлқын бекітеді.

Индивидуалды психологияның негізін қалауша А.Адлер – баланың бүкіл дамуында өзіне толық емес жартылай сенімділік сезімін агрессияның туындауының негізі деп қарастырды [1]. Бала ұзақ уақыт біреуге тәуелділігіне күйзіледі, ол өзіне тіптен көмексіз болған кезде күн көруі үшін ата-анаға жүгінуі қажет. Баланың жетілмегендігі, өзіне сенімсіздігі және өз бетінше алып кете алмауы, отбасында қоршаған күшті адамдарға бағынышты болуы қатты қайғыруға әкеліп соқтырады. Бұл кем бағалы сезімді тудырады, қоршаған ортада жетістікке жетіге бағытталған ұзақ күрестің бастамасы.

Бала агрессиясына, қорқыныш та жатады, И.Бютнер бала агрессиясының жиі кездесетін екі себебін көрсетеді: біріншіден, жығылып қалудан, өкпелуден, үлкендердің басқындығынан қорқынышы; екіншіден, көңілі қалу болмаса өткенге қапалық, өзі шабуылдауы. Нақтылап бала агрессиясын айта кетсек, бұл кезде санасыз агрессия импульстері тікелей емес, жанама түрде: қиялында, ойын үстінде таратылады. Э.Эриксонның айтуы бойынша адам бойындағы қастандық бұл өмірінің бастапқы жылдарында әлемге, өмірге деген сенімділік

жүйеленіп орнықтағандығы. Эриксонның тұжырымына келісек, баланың адамдарға, өмірге деген сенімі мен сезімі оның анасының берген қамқорлығының құндылығына байланысты. Мектепке дейінгі жастағы инициатива аралық конфликті, психоәлеуметтік конфликті Эриксон «жасына қарай ойын» деп атады [2].

Қазіргі кездегі бала агрессиясы біздің өмір жағдайымыздың бүгінгі өзекті мәселесі, ол нақты психологиялық ерекшеліктерді қозғайды, ол баланы қоршаған адамдарға ғана тиесілі болмай (ата-аналары, тәрбиешілер, мұғалімдер, құрбылары), баланың өзіне және қоршаған ортамен қарым-қатынасында елеулі қиыншылықтар тудырады. Агрессия бала дамуында сәтсіздіктерге әкеліп соқтырады. Лонгитюдтің зерттеу нәтижесінің көрсеткіші бойынша агрессивтілік қажетінше нақты, уақытына қарай мүмкіндіктері мол, бала кезіндегі агрессия біртіндеп орта буындағы жасөспірім кезінде бекем әлеуметтік немесе антиәлеуметтік әрекетке ауысуы мүмкін. 8 жасар балалардың өзгешілігі агрессиялы әрекеттердің жоғары деңгейде болуы және әлеуметтік байланыстан қашқақтауы, ары қарай оқу іс-әрекетінде қиыншылықтарға кездеседі, мектепте үлгерімі төмен, интеллектуалды дамуы төмен деңгейде, бейімделуі нашар болуы мүмкін. Бала жастағы агрессивтілік оның өзін қоршаған шындықпен қатынасынан емес, оның бүкіл жан-жақты тұлғалық дамуын анықтайды. Бала агрессиясын зерттеуге арналған, алғашқы зерттеу біздің елімізде 20-30 жылдары өткізілді, бұл проблема сол күйі бүтіндей ашылмай, бала дамуы педагогикалық зерттеу негізінде өткізіледі. Осы кездерде бала психологиясы өзінің алдына қойған міндеті: бала психикасына әсер ететін әдістер өңдеу, балаға тәрбие және тәрбиенің артықтығы жайында. Бала тәрбиесі мен дамуына жағымды тәсілдер ізденуге, жеке тұлғаның қасиеттеріне диагностика жасауына, интеллектің даму деңгейіне көбірек көңіл бөлінді, сондай-ақ тұлға дамуында ауытқу қиындықтары, агрессивтілікпен ішкі қауіпін зерттеу мүмкіндіктеріне де көңіл бөлінді[3].

Балаларда агрессивтіліктің негізгі себептері: балалар үшін әлеуметтік қоршаған орта мәнді роль атқарады, ендеше балалардың агрессивті мінез-құлық себептерін олардың құрбылары мен тұлғааралық қатынастарында, сонымен қатар ол үшін референтті болып саналатын топта қабылданған әлеуметтік нормалар типтерінен іздеу керек.

Бала кездегі мінез-құлықтың бұзылуы және агрессиялықтың негізгі себептері, психикалық зақымданулар, отбасы тәрбиесіндегі кемшіліктер, мінездің акцентуациясы, әр түрлі конфликтілермен байланысты болады. Балалардағы жаңа бағыттағы қалыптасулар, қарым-қатынас деңгейінің өсуіне байланысты өзіндік сананың өсуі, ата-анамен, ересектермен, құрбы-құрдастарымен қатынастарын күрделендіреді. Балалық шақтың ішкі қарама-қайшық аумағы және оның үлкендерге қарсы сипаттары, өзара әрекеттері балаларға қатты әсер етеді. Бала үшін барынша тезірек ересек адамның статусын жаулап алуға тырысу, өз бетінше тез тәуелсіздікке жету жағдайы ерекше болады. Өзінің даму кезеңін басынан кешіріп жүрген көп бөлігінде, мінез-құлықтың екі түрі қалыптасады:

1. Бірінші типтегі балада өзінің жеке позициясын сақтау үшін қоршаған ортамен өзара әрекетін (қалыптастыруға) өзгертуге тырысады. Мысалы: олардағы негативизмді, қарсылық мінезді, қарсыласуды және шектен шығу сияқты сапаларды айтуға болады.

2. Екінші типтегі бала микроортаның кері әсерімен ерекшеленеді, себебі қоршаған ортамен мінез-құлықтың қатынас эталоны, әлі қалыптаспайды. Осының нәтижесінде өзіне, басқаларға деген қатынастарда сарапшыл емес, өзара қарым-қатынастың жағымсыз жағын норма ретінде қабылдайды. Нәтижесінде мінез-құлық бағдардың қалыптасуынан балалар өзінің дамуын өзгертуге тырысады, алайда мінез-құлықтық бағдардың жеткіліксіз даму себебінен мақсатқа жетудің адекватты құралын таба алмайды. Сондықтан олардың динамикалық тенденциялары негізінен мазмұнды, мағыналылығынан басым болады. Балалардың бейімділігі немесе соларға тән мінез-құлықта мағына құрастыру процесінің мотивтерімен байланысы, қоғамдық жағымды мақсаттары мен баланың әлеуметтік мәнді мінез-құлықтың идеологияларының арасындағы арақатынастардың бұзылуына әкеліп соғады. Бала кезде мінездің кейбір бітістері өмір тәжірибесімен үйлеспейді, сауатты басқару үшін әр баланың тәрбиесін және жеке тұлғалық ерекшелігін, эмоциялық-мотивациялық сферасындағы қажеттіліктің қалыптасу деңгейінің бағыттылығын ескеру керек.

«Қиын» балаларда жалған құндылық, қоғамға қарсылық көрсететін терең тұлғалық өзгерістер байқалады. Бала-бұл сананың өзіне бағытталу кезеңі, өзін тану психологиялық құнды құрылым ретінде өзіндік жетілуге жағдай жасайды [4].

Бала кезде тұлғаның қарқынды мінез-құлықтық санасының қалыптасуы, моральдық-этикалық мінез-құлық нормаларын игеру, өзінің мінез құлқында пайда болған бағалық пайымдау жүйесіне жетекшілік ете бастайды. Міне, сондықтанда мінез-құлықтың қалыптасу процесінде пайда болған өзіндік бағалау жағдайлары баланың тұлғалық құрылымына тәуелді болады. Бала кезде өзіндік сананың ерекшеліктері, яғни тұлғаның өзіндік бағалауды басқарудың негізгі жетекшісі компоненттері, өзбеттілік дәрежесі, әртүрлі және қоғамдағы күрделі өзара байланыстар жүйесіндегі адамдармен қарым-қатынастағы тұлғаның тәуелсіздігін анықтайды.

Мектеп жасына дейінгі балаларда агрессия проблемасының орнауында «агрессия» және «агрессивтілік» түсінігін айырып, ажырата білу қажет: бірінші түсінік биологиялық заңдылық рамкасында тереңдетіле қалдырылады, осыған орай бір топ адамның болмаса бір адамның агрессивтілік әрекетінің әлеуметтік көпшілік тарихи жағдайы анықталады.

Балалардың агрессивті мінез-құлқы мен өзіндік бағалауының өзара байланысы: Балалардың агрессивті мінез-құлқымен өзіндік бағалауының арасында туындайтын өзара байланысты зерттеу өте маңызды. Өзіндік бағалау процесі субъектінің агрессивтілігін шешу детерминантына ие болады. Өзіндік бағалау деңгейі ішкі нормативті стандартты реттеп отырады. Егер әділетсіз шабуыл жасаса, яғни субъектінің ар-намысына тисе, онда агрессия балалардың өзінің ар-намысын қорғауға бағытталады. Кейбір зерттеулер бойынша агрессияның төмендеуі өзіндік бағалау процесімен жанама түрде байланысты болған (С.Фишбах) [5].

Агрессия сферасын анықтаушы нормативті стандарттар, балалардың агрессивтілік әрекетін дағдыланған түрде реттеп отырмайды. Балалардың мінезіндегі стандартты өзіндік бағалау әрекеттері болу үшін, субъектінің зейіні соларға бағытталуы қажет. Яғни «объективті өзін тану» жағдайы болады. Тұлға дамудағы бала жасының дағдарысы балалық пен есеюдің арасындағы шекара ретінде күрделі өтеді. Баланың өзін «нәтиже» деп трансцендентті ұғынуы, мәні бойынша, балалықтан шығарылған, жеке даралығын іздеген қажеттілікке жауап ретінде индивидуалды тәжірибесі арқылы туындайтын «Меннің» тұрақты және дифференциалданған бейнесін көрсетеді. Сондықтанда балалар өз мүмкіндіктерін бір жағынан балалық әуестенулер мен олардың объективті салдары негізінде ұғынады. «Мен-бейнесі» адамның әлемдік бейнесін жасайтын болмыстық форма мен сфера ретінді туынды сипатқа ие болады.

Балалардың «Мен бейнесі» өзіндік ерекшелікке ал өзіндік сана сезімдері символикалық сипатқа ие. Идеалды нақтыланған «Мен-бейнесі» бір мифологиялық табиғатқа ие болады. Миф ұғымы «Мен-бейнесімен» мен тұлғаның өмірлік стратегияларын, оның өзіндік детерминациясын біріктіруге мүмкін береді. Баланың өз менің жайлы индивидуалды мифті құруы, өзіндік сана сезімдермен «Мен-бейнесінің» бір-бірінен ерекше айырмашылығы болатын көрсетеді және экзистенциалды өзіндік бағалауға басқаша қарау қажет екенін болжайды. Мұнда балалардағы дағдарыс дербес сипат алады, екі әлемнің арасындағы басқарылмайтын шекара ретінде жалғастырмайды. Өзіндік бағалау кәмілетке жетпегендер үшін олардың агрессивті мінез-құлықтарының көптеген формаларына: ойлары, қауіптеріне, физикалық және психологиялық жәбірленуіне, конфликттеріне, төбелестеріне, фантазияларына және басқада әлеуметтік қолдау алмайтын мінез-құлық формаларына мәнді әсер етеді.

Өзіндік бағалау агрессиялық мінез-құлыққа белгілі-бір өзгешеліктер әкеледі және көп жағдайда тұлға аралық өзара әрекеті, ішкі әсерленулер мен эмоциялық реакцияларды, әрекет пен іс-әрекет мотивациясын анықтайды, өзін және басқаларға деген не оң не теріс қатынасты жасайды. Соңғы кездері жеткіншек кезеңді екі түрлі ықпалмен түсіндіреді. Психоаналитикалық және әлеуметтік-психологиялық. 1-шісі индивидтің психо-сексуалдық дамуына және отбасындағы эмоциялық өзара қатынасқа екпін қойса, 2-шісі индивидтің әлеуметтік тіршілігімен, рольмен, статспен рөльдік конфликтпен, рөльдік анықталмағандықпен және әлеуметтік күту сияқты факторларға назар аударады.

Психоаналитикалық ықпалда бала жасында туындайтын жалғыздық және өзін жоғалтуды бастан кешіру жағдайы эмоциялық ашықты тудырады. *Эмоциялық ашығу* құрбыларының арасында қанығады, мұнда ол белгілі бір эмоциялық тәжірибе алады, яғни адамзатқа тән мадақтау, эмпатия қосылу, рөльдік мінез-құлық идентификация, мазасыздану мен кінә сезіміне бөлену сияқты тұлға аралық қатынастардың сипатына қосылады.

Өзіндік бағалау процесі субъективті агрессивті мінез-құлықтың шешуші дитерминанты не қарсыласатын, не оны жандандыратын ішкі міндетті нормативті стандарттарды реттейді. Агрессия сферасын анықтайтын нормативті стандарттарды адам дағдыланған әрекеттермен реттемейді. Балалар қоғамда өтіп жатқан процестерді өзіне лайықты болатындай қабылдап, оған тез

бейімделіп, соған сәйкес мінез-құлықтың стереотиптерін қалыптастырады. Өзіндік сана тұрғысында бала өзін қоғам мүшесі ретінде ұғынады және қоғамдық мәнді позицияларда нақтыланады. Балалардың конфликтілігі «Мені» бір жағынан болмыста энергетикалық қуатты өзіндік көрінуге ұмтылуынан тұрса, басқа жағынан белгілі бір тандау мен іс амалдарға жете қоймаған «балалардың бетпақдаласынан» тұрады.

Әдебиеттер

1. С.Колосова «Агрессия и агрессивность» газета «Школьный психолог». 2000г. №26,27,28.
2. Бютнер К. «Жить с агрессивными детьми.» - М., 1991. - 88 с.
3. «Возрастная и педагогическая психология». / Под ред. А.В. Перовского. М., 1979.-288 с.
4. Бекмуратова Г.Т. Мінез-құлқында ауытқушылықтары бар балалардың ерекшеліктері психологиялық тұрғыда зерттеу.Этнопсихология және этнопедагогика,конференциядағы материалдар тезисі. -А.2005 ж

LESSON STUDY ӘДІСІН ФИЗИКА САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аубакирова А.А.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Бизакова Г., Нұрғалиева А.

*Студенттер, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. Используя на уроке физики метод Lesson study, обучение проводится с применением рациональных методов технологий современного образования. Методика обучения заключается в повышении творческих способностей обучающихся, самостоятельности, командной работы и систематического обучения.

Summary.In the lesson of physics, using the methodology of learning lessons, he aims to provide the latest technology of modern education using rational methods.The method of learning lessons contributes to the development of creative abilities of students, self – help, teamwork, systematic learning.

Ключевые слова: Lesson study, физика, новая технология, педагогический подход, профессиональное развитие, систематическое образование.

Keywords: Lesson study, physics, new technology, pedagogical approach, professional development, formal education.

Физика сабағында Lesson study әдісін қолдана отырып оқыту – оқушылардың шығармашылық ізденістерін, өз бетінше жұмыс істеу белсенділіктерін арттыру барысында теориялық білімдерін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамыту арқылы теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде дәлелдей білуге үйретеді. Осы аталған мақсатқа жетудің міндеттеріне тоқтала кетейік:

- 1) оқушылардың теориялық білімдерін шыңдау
- 2) оқушылардың жеке дара ерекшеліктерін ескеру
- 3) шығармашыл тұлға қалыптастыру.

Lesson study әдісін физика сабағында қолданудың тиімділігі оқушылардың танымдық белсенділігі мен ізденімпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылық ойлауы да дамытылады.

Lesson Study - мұғалімдер тәжірибесі саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған ынтымақтастық педагогикалық тәсіл. Lesson Study - оқушылардың білімдерін көтеру мақсатында өткізіледі. Қазіргі кездегі білім беру жүйесінің міндеті – жастардың білімді үйреніп қана қоймай, алған білімін үздіксіз дамытып, оны бойына сіңіріп, тәрбиелі, әдепті, интеллектуалды болуын қамтамасыз ету. Lesson study-дің мәні де оқушылардың назарын оқуға шоғырландыру арқылы оқытуды дамыту және жетілдіруге арналған құрал болып табылады.

Lesson Study әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, өз бетімен жұмыс істеуге, қорытындылар жасауға, жүйелі білім алуға жетелейді. Сонымен бірге ол өсіп келе жатқан ұрпақты жаңа белгісіз жағдайда әрекет етуіне, олардың өз бетіндік әрекеті мен шығармашылығын дамытуға, қоғам өміріне белсене қатысу үшін ақпаратты өз бетінше табу, талдау, құрылымдау мен тиімді пайдалану икемділіктерін қалыптастыруға тиімді жағдай туғызады. Яғни, біз оқушылардың білімдерін жаңа тәсілдер арқылы кеңейте аламыз. Топтық жұмыс арқылы ойларын ортаға салып талқылап, талдау арқылы өз пікірін ашық айтуға дағдыландыра отырып, оқушылардың сұрақтарға толық жауап беруіне, оқуға деген қызығушылығын арттыра аламыз. Және де жұп болып, топ болып жұмыс жасап, сыныптастарымен теңесе отырып, ортақ іс-әрекетке араласып, өзінше ой түйе алған оқушы – мұғалімнің ұйымдастыра білген еңбегінің жемісі болмақ[1].

Lesson Study тәсілі оқыту мен оқуды жетілдіру негізінде оқушылардың білімін қалыптастырып ынтымақтастықта кәсіби дамытуды көздейді. Сонымен қатар Lesson Study іс – әрекетті зерттеудегі педагогикалық тәсіл болғандықтан мына кезеңдерді қамтиды:

- Мақсаттарды анықтау
- Сабақты жоспарлау
- Сабақты бақылау
- Сабақты талдау
- Оқушылармен сұхбат
- Рефлексия

Lesson Study барысында, Мұғалім оқушылармен сыныпта ынтымақтастықпен бірлесе отырып, топтық жұмыстар арқылы тапсырмалар орнындатып, қызығушылықтарын оятып, физика сабағына деген ынта, талпыныстарымен үйренуге деген жаңаша көзқарастарын қалыптастыра алады. Оларға бағыт–бағдар берумен қатар оқушының терең ойлануына, өз сыныптастарының пікірлерін де тыңдау арқылы ой түйіндеуіне, өз пікірін толыққанды жеткізіп дағдылануға, ізденімпаздыққа шабыттандыру арқылы сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Демек, бұл тәсілдің оқыту мен оқуда ілгерілеушілік пен мақсатқа жету жолындағы қадамдарының нәтижесі

мол екендігіне көз жеткізе аламыз. Сонымен, мұғалім оқушылармен ынтымақтастықта бірлесе отырып, кәсіби оқытуды дамытады. Оқушылар материалды толыққанды игеріп, ақпаратты өз бетінше ұғады, зерделейді, қосымша ізденістер болады [2].

Физика сабағында алған білімдерін оқушылар күнделікті өмірмен байланыстыра алуын қамтамасыз ету бірінші міндет болып саналады. Физика пәні күрделі екеніне ешкімнің де дауы жоқ. Оны жаттап алу мүмкін емес, түсіну қажет! Міне осындай әр түрлі ойлардан кейін бала жүрегіне жол тауып, білімге жетелеу үшін мұғалім әр түрлі әдіс –тәсілдерді қолдануы тиіс. Жаңа форматтағы оқудан кейін сабақ беру стилі көптеген өзгерістерге толы болады. Бұған дәлел сабақтардан кейінгі оқушылардың рефлексиялары «Бүгін физика сабағы ұнады», «Маған ұнағаны топпен жұмыс жасап, сабақты талқылағанымыз». Оқушылардың белсенділігін арттыру үшін топтық, жұптық жұмыстармен қатар сапалы тапсырмаларды қолдану, есептер шешу арқылы да нәтиже мол болмақ. Осыған орай, әр сабақта оқушылар өздерінің болжамдары мен сұрақтарын құрастырады, бір-біріне кеңес береді, өз алдына мақсат қояды, алынған нәтижелерді қадағалайды. Есептермен жұмыс барысында оқушыларды әртүрлі ой әрекетіне: салыстыруға, жалпылауға, талдауға, синтездеуге үйрете алады. Есептер оқушылардың есте сақтауын қалыптастырады, танымдық мүмкіншіліктерін кеңейтеді, физикалық білім деңгейінің жоғарылауына, мектеп курсына саналы қабылдауына жетелейді. Сонымен қатар ынтымақтастықта жасалған әрбір жұмыс пен орындалған тапсырмалар оқушылардың өз қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймай, физиканың заңдылықтары мен құбылыстарын үйреніп, танып–білу дағдыларын, тапқырлықты, шығармашылықты, мұқияттылықты, кеңістікте елестету қабілеттерін дамытумен қатар, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуге кең мүмкіншілік береді. Оқушылардың жаңаны білуге деген қызығушылығының жоғары болуымен және өз іс - әрекетін бақылап, бағалай білумен қатар:

- Берілген мәтінмен жұмыс жасай алады;

- Сұрақтарға жауап беріп, қатесін тауып, өз бетімен жұмыс жасауға ынталанады;

- Алған білімдерін қолданып, тірек-сызбалармен жұмыс жасай алады;

- Қосымша материалдармен жұмыс жасап, өз бетімен білім алуы үшін жоспар құра алады.

- Проблемалық сұрақтарды анықтап, жауап табуда ізденеді, талқылайды. Және де берілген ақпарат үзінділерімен жұмыс жасау дағдылары қалыптасады. Өз білімдерін шығармашылық тапсырмаларды орындауда, логикалық сызбаларды құрастыруда қолданады.

Қазіргі таңда ақпараттандырылған заманда сабақта интерактивті тақтаны тиімді пайдалана отырып білім сапасын арттыру негізінде жаңа әдіс – тәсілдермен, топпен жұмыс жасаудың да маңызы өте зор. Ол үшін мұғалім тиімді интерактивті әдістер арқылы проблемалық ситуациялар туғызып, оқушылардың топтық жұмысының нәтижесінде олардың өз бетімен тақырыпты түсінуге қолайлы жағдай туғызады, танымдық қызметін басқарып, ілгері жетелеп отырады. Соңында оқушылар өздері қорытындысын шығарып,

практикалық жұмыстармен бекітеді. Жаңа технологияның тиімді әдіс-тәсілдерін ұрпақтың бойына сіңірте білу ұстаздардың басты міндеті.

Жаңа технологияның тиімділігі сол.

Оқушы:

- мақсат қоюға үйренеді;
- есте сақтау қабілеттері дамиды;
- басқалармен бірігіп жұмыс жасайды;
- кітаппен жұмыс жасауға үйренеді;
- өздігінен ізденіп, әрекет жасауға ынталанады;
- қатарынан қалмауға тырысады;
- дарынды оқушылар өз қабілеттерін одан әрі бекіте түседі;
- оқу - танымдық қызметтегі белсенділігі жоғарылайды;
- әлсіздер оқуға ниет білдіріп, өзіне деген сенімсіздіктен арылады;
- оқуға деген ынтасы мен қызығушылығы артады;
- өздігінен жұмыс істеуге дағдыланады;
- өз іс - әрекетін бақылап, бағалайды;

Мұғалім:

- жүйелі тапсырма беруге ұмтылады;
- оқушыны жан-жақты танып біледі;
- қарым қатынас орнатады;
- оқушылардың өзара әрекеттесуіне жол ашады;
- оларға шығармашылық еркіндік беріледі[3].

Альберт Эйнштейн айтқандай: «Мен еш уақытта өз оқушыларыма еш нәрсе үйретпеймін – тек қана олардың оқуына жағдай жаратамын» қазіргі уақытта, қолданыстағы жаңа технологиялардың нәтижесінде оқыту мен оқудағы тың өзгерістер мен жаңалықтардың көптігінен, оқыту әдіс – тәсілдерін пайдалану оқу-тәрбие мақсатына жетуге бағытталған мұғалім мен оқушылардың өзара байланысты іс-әрекетіндегі нәтижелі жұмыстардың бірі деп айтуымызға болады. Бүгінгі күнде білім беру, тәрбиелеу және дамыту барысында белгіленген мақсатқа жетумен алға қойған міндеттерді шешуде оқушылардан шынайы ізденіспен талпынысты, қабілет пен қажеттіліктерді үздіксіз дамытуды талап етеді. Сондықтан білім беру саласының басты мақсаты оқушыларды өзгермелі өмірден қорықпай, еркін өмір сүруге, білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеге, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, аналитикалық ойлау қабілеттерін дамыту және олардың шынайы өмірде дара тұлға болып қалыптасуына ықпал ету, бағыт – бағдар беру.

Әдебиеттер

1. Пит Дадли, Lesson Study: нұсқаулық
2. Үшөлшемді әдістемелік жүйе-білім беру сапасын арттырудың тиімді құралы. Авторы : Ж.У. Кобдикова
3. Dudley, P. (2011) How Lesson Study orchestrates key features of teacher knowledge and teacher learning to create profound changes in professional practice [Кәсіби тәжірибеде түбегейлі өзгеріс жүргізу үшін Lesson Study мұғалімнің білімі мен дағдыларының негізгі мазмұнын қалай анықтайды]. Presented at the World Association of lesson Studies Annual Conference, Tokyo.

ШАҒЫН ЖИНАҚТАЛҒАН МЕКТЕПТЕРДЕ ФИЗИКАДАН ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аубакирова А.А.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Жақия Д., Мәметек Ұ.

*Студенттер, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. Одним из наиболее эффективных способов улучшения учебной деятельности учащихся в мало комплектных школах является их самостоятельная занятость и самообразование. Для самостоятельного выполнения физических заданий в малокомплектной школе от учеников требуется активная мыслительная деятельность, для самостоятельного решения когнитивных проблем используются ранее полученные знания. Результатом различной работы учеников в течении урока является познавательная деятельность и поисковые способности.

Ключевые слова: Малокомплектные школы, самостоятельная работа, воспитательная работа, методы обучения, самообразование, качество образования, новые материалы, методы и техники.

Summary. One of the most effective ways to improve the learning activities of students in few complete schools is their self-employment and self-education. For independent performance of physical tasks in an ungraded school, students need active mental activity, for independently solving cognitive problems, previously acquired knowledge is used. throughout the lesson is cognitive activity and search abilities.

Keyword: mall schools, original work, educational work, methods of teaching, self-education, quality of education, new materials, methods and techniques.

Шағын жинақталған мектептерде физиканы оқыту барысында маңызды міндеттер қойылып отыр. Себебі оқушылар ұлттық бірыңғай тест тапсыру кезінде, сондай ақ мамандық таңдау кезінде өндірістің маңызды салаларында физикадан алған білімнің көмегі аса қажет болары сөзсіз.

Шағын жинақталған мектептердің оқу-тәрбие үрдісінде бірнеше өзіндік ерекшеліктер бар: біріншіден, бірнеше сыныппен бір уақытта жұмыс істеу сабақтың құрылысын анықтауды, оқушы мен мұғалімнің қызметін дұрыс ұйымдастыруды қажет етеді; екіншіден, тікелей мұғалімнің басшылығымен атқарылатын жұмыстың оқушының өздік жұмысымен алмастырыла жүргізілуі.

Осы екі ерекшелік шағын жинақталған мектептің негізгі мектептен төмендегі айырмашылығын туғызады:

➤ бір сыныптын өздік жұмысына бөлінген уақыт мұғалімнің басшылығымен жұмыс істеп отырған келесі сыныпқа бөлінген уақытқа байланысты;

➤ екі сынып қатар оқытылғандықтан, сабақ кестесін, сабақ жоспарын дұрыс жасау, оқушылардың өздері орындайтын жұмыстарын шебер ұйымдастыру, сабақ уақытын дұрыс, тиімді пайдалану қажет;

➤ мұғалім сабақ барысында ұйымдастырлатын өздік жұмыстардың мазмұнын, көлемін, оларды орындау әдіс-тәсілдерін түрлендіріп, оқушылардың білім деңгейіне, жас ерекшеліктеріне, орындау жылдамдықтарына қарай лайықтап, орындау уақытын белгілеп, оны тиянақты орындауын ойластыруы қажет;

➤ өз бетімен жұмысты орындау әрбір оқушыға түсінікті болуы керек және де көрнекі құралдар, үлестірмелі, дидактикалық материалдар саны барлық балаларға жететіндей болуын қадағалау керек [1].

Оқушылардың өз бетімен жұмыс істеуін қалыптастыру туралы сөз қозғағанда бір-бірімен тығыз байланысты екі ұғымды қарастыру керек. Біріншісі оқушылардың танымдық қабілеттерін өз бетімен дамытуын дағдыландыру, көзқарастарын қалыптастыру. Екіншісі өз бетімен алған білімдерін ғылым және практика жүзінде қолдана білуге үйрету.

Өзіндік жұмыс – оқушының күрделі іс-әрекеттерінің бір түрі немесе оқу жұмыстарының арнайы бір формасы болып табылады. Шағын жинақты мектепте оқу-тәрбие жұмыстарының ерекше көңіл аударатын бір саласы – оқушылардың өздігінен орындайтын жұмыстары. Бірнеше сыныппен жұмыс істейтін мұғалімнің негізгі педагогикалық міндеті – жеке сыныппен жұмыс істейтін мұғалімнің алдына қойған міндетпен бірдей. Ол да оқу жоспарын, бағдарлама талаптарын орындауға тиіс.

Өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыруда мынандай талаптарды орындау керек: өздігінен орындайтын жұмыстың мазмұны бағдарлама талаптарына сай болуы керек; өзіндік жұмыс оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға тиіс; өзіндік жұмыстың түрі, мазмұны әртүрлі болуы керек; әрбір орындалған өзіндік жұмыс тексеріліп, бағалануы керек.

Өздік жұмысты ұйымдастырудың шарттары мыналар: мұғалімнің нақты тапсырмалар беруі; жұмысты орындаудың және аяқтаудың уақытын белгілеуі; мұғалімнің басқаруымен оқушылардың дербестігінің мөлшері, олардың жұмысты өз еркімен және қалауымен істеуі; оған әсер ететін мотивтер.

Өзіндік жұмыстың түрлері сан алуан. Оларды топтастыру - күрделі мәселе. Оның жиі кездесетін бір тобы – сабақ мақсатына қарай қолданылатын жұмыс түрлері: а) жаңа білімді меңгеру (материалды жан-жақты талдау, мұғалімнің ауызша баяндауының жоспарын, конспектісін жасау т.б. тәсілдерге үйрену); ә) жаңа білімді бекіту (түрлі жаттығулар, есеп шығару, түрлі жазбаша, графикалық, практикалық т.б. жұмыстар).

Өздік жұмысқа мынадай талаптар қойылады: тапсырма әрбір оқушының білім деңгейіне байланысты таңдалуы керек; өздік жұмысты орындауға жеткілікті уақыт берілуі керек (8-15 мин. ұзақ болмайды); міндетті түрде тексерілуі керек; жұмыс сабақтың мақсатына байланысты (жаңа материалды қабылдауға, өткен материалды бекітуге, қайталауға, білімді тиянақтауға) таңдалады; өздік жұмыстың мақсаты, орындау әдісі оқушыларға түсінікті болуы тиіс; өз бетімен жұмысқа оқушылар білім деңгейіне байланысты әр түрлі уақыт жұмсайтынын ескеріп, қосымша материалдар дайындап әкелу керек [2].

Өздігінен орындайтын жұмыста ұйымдастыру – сабақтың ең күрделі кезеңі. Өйткені, жұмысты оқушылардың бәрі бірдей бір мезгілде аяқтамайды. Қазіргі кезде білім сапасымен оқушылардың жеке басының қабілетін дамыту қай кездегіден де өткір қойылып отыр. Ол үшін мұғалім оқытудың технологиялық жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалануы керек. Өз бетінше жұмысты ұйымдастыруда баланың жеке қасиеттерін ескеріп, жекелей, саралай оқыту әдісін пайдаланған дұрыс.

Әр сыныпта өткізілетін сабаққа тиісінше уақыт бөлінуі оқушылардың өзіндік тапсырмаларды ұқыпты орындауына көмектеседі. Оқушыларға өздіктерінен жұмыс істету тек білімді бекіту үшін ғана емес, жаңа материалды түсіндіруде де қолданылады. Мысалы, мұғалім оқулықтан тиісті материалды оқытады, онда не айтылғанын, қалай қорытылуға болатынын ойлануды тапсырады немесе белгілі бір ережені оқытып, мысалдарды талдауға осы ережені қолдануды тапсырады. Ал, оқушылардың тапсырманы сыныпта, үйде өздігінен орындай білуі – оның бойында қалыптасқан білім, білік пен дағдылар сапасының сенімді көрсеткіші.

Шағын кешенді мектепте физикалық тапсырмаларды өздігінен орындау оқушылардан белсенді ой қызметін, әр түрлі танымдық мәселерді өздігінен шешуді бұрынғы меңгерілген білімді қолдануды талап етеді. Сабақта жұмыстың әр түрін орындау нәтижесінде оқушылардың танымдық белсенділігі және ізденімпаздығы арта түседі.

Мұғалім бір сыныпта сабақты түсіндірген кезде, екінші бір сыныптың оқушылары мұғалім басшылығымен жүргізілетін жұмысқа өз бетімен әзірленеді. Төменгі сыныпта да, жоғары сыныптарда да жаңа материалды түсіндіру балаларға өздігінен істейтін жұмыстарды тапсыруымен аяқталады. Оқушылар өздігінен істейтін жұмыстарды, алдымен мұғалімнің жетекшілігімен орындайды. Бұл үшін жаңа сабақты түсіндіруге арналған уақыттың бірнеше минуты бөлінеді. Содан кейін оқушылар өздігінен жұмыс істеуге көшеді. Олар уақытқа байланысты тапсырманың бір бөлігін сыныпта орындайды, бір бөлігін үйде орындайды. Мұғалім сабақтың екінші жартысында жаңа материалды түсіндірген сыныптың оқушылары сыныпта өздігінен орындайтын жұмыстың аз ғана бөлігін орындайды – жұмысты сыныпта бастап, үйде аяқтайды.

Бір сыныпта *жаңа материалды түсіндіру*, ал екінші сыныпта *өткенді пысықтау немесе қайталау*, оқушылардың *білімін есепке алу сабағын* жоспарлағанда жұмыстың барысы жаңа материалдың қай сыныпта түсіндірілетініне қарай анықталады. Мәселен, егер мұғалім жаңа материалды жоғары сыныпта түсіндіретін болса, сабақтың жоспары, шамамен айтқанда, мынадай болып құрылуы мүмкін:

<i>Төменгі сынып</i>	<i>Жоғары сынып</i>
1.Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыс. Үйге берілген тапсырманы тексеру; өткенді пысықтау мақсатымен оқушылардың өздігінен орындауы үшін тапсырма беру – 10 мин.	1.Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстары. Үйге берілген тапсырманы тексеру; Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыстарға даярлануға байланысты әртүрлі тапсырмаларды орындау – 10 мин
2.Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстары. Әртүрлі жаттығулар орындау	2.Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыс. Оқушылардың өздігінен орындаған

(көшіріп жазу) – 20-25 мин	жұмыстарын тексеру; жаңа материалды түсіндіру; сыныпта және үйде өздігінен орындау үшін тапсырма беру – 20-25 мин.
3.Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыс. Оқушылардың өздігінен орындаған жұмыстарын тексеру; өткенді пысықтауға байланысты жаттығу жасау немесе әңгіме өткізу; үйге тапсырма беру – 10-15 мин.	3.Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстары. Мұғалімнің түсіндірген материалын пысықтауға байланысты әртүрлі тапсырмаларды орындау – 10-15 мин.

Екі сыныптың екеуінде де өткен материалды қайталауға арналған сабақты құрудың ешбір айтарлықтай қиындығы жоқ. Бұл сияқты сабақтарда, алдағы айтылған сабақты өткізудің екі түрінен гөрі, балалардың өздігінен істейтін жұмыстарын өткізу мүмкіншілігі мол болады. Өткен материалды қайталау арқылы өтетін сабақтың үлгі жоспары мынадай болып жасалуы мүмкін:

Төменгі сынып	Жоғары сынып:
1.Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстары. Өткенді пысықтау, қайталау, үйге берілген тапсырманы әрі қарай жүргізу; мұғалімнің басшылығымен өткізілетін сабаққа даярлану – 10 мин	1.Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыс. Өткенді өздігінен қайталау немесе пысықтау үшін берілген тапсырманы тексеру үшін бақылау жұмысы – 10 мин.
2.Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыс. Оқушылардың өздігінен істеген жұмыстарын тексеру, өткенді қайталауға немесе пысықтауға байланысты жаттығулар жасау, әңгіме өткізу; сыныпта неүйде оқушылардың өздігінен орындауы үшін тапсырма беру – 20-25 мин.	2.Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстары. Өткенді пысықтауға немесе қайталауға, оқушылардың білімін тексеру мақсатымен берілген мұғалімнің тапсырмасын орындау (сынып бойынша оқу, жаттығу жұмысы т.б.) – 20-25 мин.
3.Оқушылардың өздігінен істейтін жұмыстары. Өткенді пысықтау және қайталау үшін берілген мұғалім тапсырмасының біразын орындау (жазбаша жаттығу, кітап оқу) – 10 мин.	3.Мұғалімнің басшылығымен істелетін жұмыс. Оқушылардың өздігінен істелетін жұмыстарын тексеру; балалармен өткенді қайталау – 10 мин.

Мұғалім мұндай сабақтарда балалармен тікелей жұмыс істеуді өздігінен жұмыс істеу оңайыраққа түсетін сыныптан бастайды немесе балалардың өздігінен орындайтын жұмысы үшін алдын ала ауызша жаттығулар мен әңгімелерді қажет ететін сыныптардан бастайды. Егер де осы айтылған сыныптардың бірінде жазбаша бақылау жұмыстарын өткізу белгіленсе, онда мұғалім жұмысты сол сыныптан бастайды. Мұғалім бақылау жұмысын алғаннан кейін, балалар сол сағат бойына өздігінен жұмыс істей алады.

Ал екі сыныптың екеуінде де өткенді пысықтау немесе қайталау жұмысы жүргізілетін болса, онда мұғалім екі сыныптың екеуімен де тікелей жұмыстар жүргізеді не балалардың өздігінен жұмыс істеуі арқылы жүзеге асырылады.

Жоғарыда келтірілген сызбада төменгі сыныптарда мұғалімнің басшылығымен тікелей істелетін жұмыстар сабақтың алдында, жоғары сыныпқа беретін тапсырмадан кейін басталады. Ал жоғары сыныптарда мұғалімнің басшылығымен өткенді қайталау немесе пысықтау бойынша

балалармен жүргізетін тікелей жұмыстары балалардың өз бетінше жұмыс істеуі үшін берілетін тапсырмаларды түсіндіруге байланысты сабақтың алдында, одан кейін балалардың өздігінен істеген жұмыстарының нәтижесіне байланысты сабақтың соңында жүргізіледі [3].

Физикадан мынадай тапсырмалар орындауға болады: оқытушының көрсеткен үлгісі бойынша орындалатын; оқытушыдан алған білім, білік, дағдыларын өз бетімен пайдалануды талап ететін, бірақ оқытушының басқаруын пайдаланған жағдайда; алған білім, біліктерін басқа жағдайда пайдаланғанда; оқушыдан ойлауды, шығармашылықты талап ететін байқау, талдау арқылы жаңа қорытынды, анықтамаға шығаруға болатын тапсырмалар.

Мұғалім тапсырманың дұрыстығын, оқушылардың оның мазмұны мен нәтижесін қаншалықты түсініп меңгергенін анықтайды. Демек, мұғалім бақылаушы ғана емес, ұйымдастырушы да, оқушының өздік жұмысын тексеруші де. Мұғалім тапсырма арқылы олардың таным қабілетін бағдарламалайды, оны бір мақсатқа бағыттап, сапасын анықтайды.

Оқушылар тапсырма алады, меңгерген білім қорына сүйене отырып, оның мақсаты мен орындау тәсілдерін ойластырады және ең маңыздысы – жұмысты өздігінен орындау барысында алынуға тиісті нәтижелерді талдайды. Содан соң істелген жұмыстың дұрыстығын үнемі тексере отырып, тапсырманы бөлімдері бойынша орындайды. Алынған нәтижелерді реттеп әзірлейді (өзін-өзі бақылайды) және жазу жұмысы, цифрлар, сызулар, суреттер, модельдер т.б. тексеру үшін мұғалімге тапсырады. Оқушылардың оқу жұмысын, оқу әрекетінің жемісті болуы – оқу жұмысын тәсілдерін меңгеруге байланысты[4].

Шағын жинақталған мектептерде білім беру барысында оқушылардың жеке тұлғасын жан-жақты дамытуға, олардың танымдық әрекетін дамытуға, ой санасын қалыптастыруға ерекше назар аудару әр педагог мұғалімнің міндеті. Осы тұрғыдан алғанда оқушылар алған білімдерін жадында сақтап қана қоймай, оның өмірмен байланысын іс-жүзінде қолдануға жаттығады.

Әдебиеттер

1. Базарбаева Н.Ә. Шағын комплектілі мектептердегі оқу-тәрбие үрдісіндегі ерекшеліктер.-Алматы, 2002.
2. Адильгазинов Г.З., Хмель Н.Д. Особенности организации управления педагогическим процессом в малокомплектной школе -А. 2002
3. Аскарбаев.А., Хранченков.Г.М. Содержание и методы обучения в малокомплектных школах.-Алма-Ата:Мектеп,1985.-88с.
4. П.Т. Фролов «Особенности педагогического процесса в малокомплектной школе»,-М.-1991

ҚҰЗЫРЛЫҚ ТАПСЫРМА-БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

Аханаева У.А

Физика пәні мұғалімі

Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі,

Қазақстан, Арқалық

Баймуратова А.Б

Химия пәні мұғалімі

Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі,

Қазақстан, Арқалық

Кулмуханбетова Х.С

Физика пәні мұғалімі

Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі,

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. Мир меняется. Вносятся изменения в глобализации в мировой системе образования с учетом современных требований. Поэтому, наличие В законности изменения в системе образования. Преподавание курсов повышения квалификации педагогических кадров Республики казахстан по уровневим назначения – тому доказательство.

Ключевые слова: задание компетенции, информационно, коммуникационная, функциональные, учитель, личность.

Summary. The world changes. Changes are made in globalization in the world education system taking into account modern requirements. Therefore, the presence of changes in the legality of the education system. Teaching courses of improvement of qualification of pedagogical staff of the Republic of Kazakhstan at the level of destination – proof.

Keywords: competence setting, informatively, communication, functional, teacher, personality.

Әлем өзгеруде. Қазіргі жаһандану заман талабына сәйкес әлемдік білім жүйесінде өзгерістер енгізілуде. Сондықтан да, Қазақстанның білім беру жүйесінде де өзгеріс болуы заңдылық. Қазақстан Республикасының педагог кадрларының біліктілігін арттыру мақсатындағы деңгейлік курстардың оқытылуы – соның дәлелі.

Әлемдегі жаңа өзгеріске менің де қол жеткізгім келді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда мен сабақтарымды Неге? Қалай? Не үшін? сұрақтары негізінде бастау арқылы ой-толғаныс сұрақтар (ашық сұрақтар), кесте арқылы жұмыс, зертханалық жұмыстар, түрлі деңгейдегі тапсырмалар, диалогтық жұмыстар негізінде тұлғаның айтқан ойды мысалдармен дәлелдеу, проблемалық мәселелерге жауап беру, бірін-бірі сынауы, өзіндік пікір білдіруі арқылы олардың өз бетінше жұмыс жасауына, ойлануына, өзін, жолдастарын, айналасындағыларды құрметтеуге, сыйлауға, тыңдауға, өзі туралы басқалардың ойын білуге; кемшілік жақтарын жою жолдарын іздеуге бағыттап, білім алушыға сабақ

үстінде тек білім беріп қана қоймай, ертеңгі күніне қажет болатындай тәрбиелік құндылықтарды қалыптастыруға ұмтыламын. Ол үшін күнделікті сабақтарымда білім алушыларға құзырлық тапсырмалар беріп отырамын.

Ол құзырлық тапсырманы жасауда негізгі мына құзырлық түрлерін ескеруге тырысамын. Олар:

1. Жалпы - мәдени құзырлық
2. Оқу- танымдық құзырлық
3. Ақпараттық құзырлық
4. Коммуникативтік құзырлық
5. Орындаушылық құзырлық

Жасалатын тапсырма мазмұны аталған құзырлық түрлерінің 1-2 немесе барлығын қамтуы мүмкін [1].

Құзырлық тапсырманың құрылымы:

1. Ынталандыру. Ынталандыру- оқушының осы тапсырманы орындау үшін жасайтын қызметін көрсетеді.

2. Тапсырма. Тапсырманың дұрыс орындалуына нақты түсінік беріледі.

3. Нұсқаулық. Жұмыс жасау алгоритімі көрсетіледі.

4. Дерек көзі - тапсырманы табысты орындауға арналған ақпарат.

5. Моделдік жауап – оқушыға өз жауабының дұрыстығын тексеру үшін берілетін тапсырманың дұрыс жауаптары.

6. Бағалау критерийлері - берілген тапсырма негізінде балдық жүйемен бағалану арқылы жасалынады.

7. Баға – балдық жүйені бағаға айналдыру

Физика пәні бойынша құзырлықтар:

-дүниені ғылыми тану әдістерін білуі, байқау мен іс-тәжірибелерді өткізу, өлшеулерді өткізу, эксперименттік жұмыс нәтижелерін өңдеу және түсіндіру;

-физиканың негізгі заңдары мен түсініктерін білуі, түсініктердің физикалық мәнін түсінуі, физикалық құбылыстар, заңдар мен теориялар жөнінде білуі;

-қазіргі астрономияның және астрофизиканың негізі идеялары, аспан денелерінің табиғаты, ғарыштың құрылымы мен эволюциясы жөнінде білімнің болуы.

Құзырлық тапсырмалардың тиімділігі:

1. Білім алушыға дайын білім бермей, білімді тапсырманы өзі орындау арқылы алуы;

2. Білім алушы алған білімінің негізінде жаңа білімді іздену барысында алады;

3. Білім алушының оқу дағдысы зерттеушілік сипат ала отырып, пәнді өзінің меңгеруіне жол ашады;

4. Білім алушының білімі нақты бағаланады, оқушы өз білім деңгейін біліп, саралайды [1].

Ұстаздың шығармашылық - ізденіспен, жауапкершілікпен ұйымдастырылған сабағы оқушының өз бетімен жұмыс жасауына, ізденуіне, болашаққа деген талпынысын арттыруға жол ашады. Бұл тұрғыда «Физика» пәні сабақтарымда құзырлық тапсырмаларды кеңінен пайдаланамын. Бұл тапсырма түрін үй тапсырмасын сұрау, жаңа сабақты түсіну және сабақты

қорытындылау кезеңдерінде пайдаланып келемін. Құзырлық тапсырма құрылымында түсінік, ынталандыру, берілетін тапсырма, нұсқаулықтар, дерек көздері, бағалау жүйесі жүргізіліп отырылады [3].

Мысалы, мен өзімнің сабақтарымды мынадай төмендегідей бағытта өткіздім.

1. «Электромагниттік индукция заңы» тақырыбында «ой қозғау» бөлімінде серпілген сауал стратегиясын қолдандым. Бұл стратегия барысында оқушылар арасында интербелсенділікті дамытумен ғана шектелмей, оны өмірде қолдануына үйреттім. Оқушылар өз білетіндерін еске түсіріп, қағазға жазып, талқылау жұмысын жүргізді. Осы бағытта оқушылардың сөйлеу дағдыларын, өз ойын нақты дәлелдермен негіздеуді бірқалыпқа келтірдім.

2. Практикалық жұмыс орындауда қорытындылау бөлімін сызба, кесте түрінде құзырлық тапсырма беріп келемін. Кесте толтыра отырып, оқушы мәлімет берудің маңызын, сыни ойлауы қалыптасады. Мысалы, төмендегі кестеде берілген тапсырмалар:

Кесте 1 – Құзырлық тапсырма

Сұрақтар	Ток күші	Кернеу	Кедергі
Белгіленуі			
Формуласы			
Өлшем бірлігі			
Өлшеуге арналған құрал			
Құралдың сұлбада белгіленуі			
Құралды электр тізбегіне қосу			

3. «Лоренц күшінің жұмысы. Өздік индукция құбылысы» тақырыбында сабақтың жинақтау бөлімінде постер қорғау жұмысын орындаттым. Бұл жұмыста өзінің нәтижесін берді. Топтық жұмысты орындау барысында оқушылардың өзара талқылауы, зерттеу жұмысын жүргізуі, АКТ – ны қолдану, оқушының өзіндік білімін сараптап, өзін-өзі бағалауға үйретті.

4. Зертханалық жұмыс орындауда оқушылар теорияда түсінген білімдерін жинақтап, тәжірибеде қолданады. Қолдану аясында білім алушылар қоршаған ортадағы құбылыстарды салыстыра отырып, бағалау барысында түйінді идея, жобалар ұсынады [2].

Құзырлық тапсырмаларды орындау барысында оқушы білімін бағалауда критериялды бағалау жүйесі бойынша 100 балдық жүйесін пайдаланамын. Әр берілген тапсырмаға балл беріледі. Оқушылар балл жинау үшін берілген тапсырмаларды орындайды.

«5» - 90 – 100 балл

«4» - 75 – 89 балл

«3» - 47 – 50 балл

«2» - 50 балдан төмен [2].

Құзырлық тапсырмаларды орындауда оқушылар мақсатқа жетуде өзі үшін жұмыс жасайды. Оқытудың мақсатына жету бойынша жұмысты ұйымдастырудың тәслі-дербестік. «Физика» пәнінен құзырлық тапсырмаларды орындау кезінде білім алушылардың мынандай бағыттарда дамығанын байқадым.

1 - білім алушылар өз бетінше түсініктерді, терминдерді, сызбаларды, тақырыптарды, ғаламторды пайдалану негізінде берілген тапсырмаларды нақты орындай бастады;

2 - өзін таныту мен өз әрекетін іске асыру дағдысы қалыптасты;

3 - шығармашылық қабілеттері дамып, дәл ойлай білуге және ізденуді үйренді;

4 - тәжірибелерді өз бетінше жасауға үйренеді.

Мынадай әдістермен білім алушыларға дәріс беру, жеке және топпен жұмыс істеу өте тиімді; әр баланың деңгейі толық көрінеді; мұғалім мен оқушы арасындағы байланыс күшейеді; нақты бағалауда жеңілдік туғызады.

Бала үшін: қоршаған ортада өзін еркін ұстайды; өз ойларын толық, нақты жеткізеді; өз бетімен жұмыс жасауға дағдыланады; өзін –өзі бағалайды және өмірде өз білімін қолдана алады [3].

Әдебиеттер

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары Астана 2012ж 25 маусым Қазақстан
2. Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы Алматы. 01.03.2016ж
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық бірінші (ілгері) деңгей /Назарбаев Зияткерлік мектебі

ПРИМЕНЕНИЕ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Аюпова А.М.,

Магистрант 2 курса специальность 6М010900 «Математика»,

кафедра математики

Западно-Казахстанский государственный университет им. М.Утемисова

Казахстан, Уральск

Уланов Б.В.

к.ф-м.н., доцент; кафедра математики

Западно-Казахстанский государственный университет им. М.Утемисова

Казахстан, Уральск

Аннотация. Мақалада критериалды бағалаудың негізгі міндеттері, оның құрамдас бөліктері: қалыптастырушы бағалау мен жиынтық бағалау туралы айтылып, алгебра пәні бойынша мысал келтірілген.

Кілт сөздер: жалпы білім беретін мектеп, білім алушы, математика, оқу жетістіктері, критериалды бағалау, қалыптастырушы бағалау, жиынтық бағалау.

Summary. The article deals with the main tasks of the system of criteria-based assessment, the features of its components: formative assessment and summative assessment with the example of algebra.

Keywords: secondary school, pupils, mathematics, educational achievements, criteria assessment, formative assessment, summative assessment.

Одним из важнейших элементов современного преподавания и обучения является процесс оценивания, от правильной организации которого зависит эффективность учебного процесса. Под критериальным оцениванием понимается процедура сопоставления реальных результатов обучения учащегося с ожидаемыми, используя заранее разработанные критерии [1].

Цель критериального оценивания – получить объективные сведения об итогах обучения учащихся с использованием критериев и предоставить данную информацию заинтересованным лицам с целью совершенствования процесса обучения.

Структура критериального оценивания, объединяющая международный и казахстанский опыт, способствует осуществлению нижеперечисленных задач:

- деятельность непредвзятой структуры оценивания, которая позволяет повысить качество образования;
- организация качественных систем оценивания (механизмов оценивания), которые соответствуют международным стандартам;
- улучшение грамотности учителей в оценочной практике;
- организация средств усвоения навыков ответственности и самостоятельного обучения учащихся;
- совершенствование качества работы с отстающими в учёбе учащимися;
- разработка базы заданий, которые позволят оценивать ожидаемые результаты достижений учащихся, включая следующие навыки – анализ, синтез, оценка;
- информирование учащихся о качестве обучения, родителей – о результатах обучения;
- применение электронного аналога печатного журнала;
- обзор учебных программ с целью совершенствования стандартов [2].

Математика – одна из базовых областей общего среднего образования. Анализируя методическую литературу, можно прийти к следующему выводу: традиционная система оценивания не обладает четко разработанными критериями, необходимыми для оценивания математических знаний учащихся.

Компоненты критериального оценивания:

Рубрикатор – подробный описатель уровней достижений учащихся по каждому критерию и соответствующее им количество баллов. Требования к рубрикатору:

1. Должен содержать подробное описание уровней достижений учащихся и соответствующее им количество баллов;
2. Составляться для каждого вида оценочной работы;
3. Описание достижений должно быть «позитивным»;
4. В рубрикаторе даётся характеристика не ученику, а выполненной им работе [3].

Оценочное задание – зачет, контрольная работа, исследование.

Для выполнения заданий учащихся желательно обеспечить памятками, алгоритмами, инструкциями. Разные виды заданий должны способствовать формированию различных компетенций.

Проверочный лист – лист самооценки знаний и умений по данной теме.

Критериальное оценивание формирует:

Навыки: самоанализа, самоконтроля, самокоррекции, самооценивания;

Умения: планировать получение знаний, самостоятельно применять знаний, анализировать свои достижения и недостатки, планировать пути исправления ошибок.

Алгоритм работы по технологии критериального оценивания:

Определить цели и задачи учителя и ученика при изучении данной темы;

Подобрать или составить задания, которые помогут сформировать компетенции в соответствии с планируемыми результатами;

Определить критерий оценивания задания;

Разработать рубрикатор для оценивания уровней сформированности компетенций [4].

Применение технологии критериального оценивания позволяет использовать различные виды заданий и формы их предъявления, разные виды помощи учащимся, что позволяет достичь всеми учениками заданного уровня обязательных критериев, без усвоения которого невозможно дальнейшее полноценное обучение и развитие личности в соответствии с требованиями современного общества.

Для сбора информации об успеваемости учащихся в течение году осуществляются два вида оценивания: формативное и суммативное.

Формативное оценивание - существенная часть процедуры обучения, которая проводится учителем систематически в течение четверти. Формативное оценивание создаёт постоянную связь между учителем и учащимися. Учащиеся имеют право допустить ошибку и исправить её. Такой подход даёт возможность определить трудности, возникающие на пути учащегося и оказать помощь в достижении лучшего результата.

Суммативное оценивание предоставляет учащимся, родителям и учителям сведения о достижении учащихся с выставлением баллов и оценок по окончании разделов/сквозных тем и определенного учебного периода (четверть, триместр, учебный год, уровень среднего образования). Благодаря этому удаётся определить и зафиксировать степень усвоения учебного материала [5].

Продуктивные суммативное и формативное оценивания дают возможность заметить, как достижения учащихся совпадают с целями обучения. Итоги оценивания применяются учителями при планировании процесса обучения, чтобы улучшить практику преподавания.

Приведем пример заданий суммативного оценивания за раздел «Квадратные корни и иррациональные выражения» в 8 классе.

Отметьте на координатной прямой данные точки:

а) $A(\sqrt{81} + 3)$,

б) $B(\sqrt{30}, 25)$.

Упростите выражение:

$$\sqrt{5}z + \sqrt{80}z + \sqrt{125}z.$$

Расположите числа по возрастанию:

$$\sqrt{18}, 3\sqrt{7}, -(-2)\sqrt{16}.$$

Упростите:

$$\sqrt{8} + \sqrt{2}(12 - 10) - 4\sqrt{2}.$$

А) Выражение $\sqrt{-3x}$ имеет смысл при $x=?$

Б) Постройте график функции $y = \sqrt{-3x}$.

С) Найдите значения $y = \sqrt{-3x}$ при $x = -3, -5$.

Таблица 1 – Оценивание заданий

Критерий оценивания	№ задания	Дескриптор	Балл
		Обучающийся	
Находит значение иррационального числа	1	Определяет значение первого числа и отмечает на координатной прямой	1
		Определяет значение второго числа и отмечает на координатной прямой	1
Преобразовывает выражение, вынося множитель из-под корня	2	Выносит множитель из-под корня	1
		Складывает выражение	1
Сопоставляет значения действительных чисел	3	Сравнивает числа, располагая их в порядке возрастания	1
Упрощает выражение, содержащее квадратные корни	4	Раскрывает скобки	1
		Приводит подобные	1
Строит график заданной функции $\sqrt{-3x}$	5	Находит значения x	1
		Строит график по соответствующим значениям x и y	1
		находит значения y , при заданном x	1
Всего баллов			10

Литература

1. Абылкасымова А.Е. Теория и методика обучения математике: Дидактико-методические основы обучения математике. Учебное пособие. учителя. – Алматы: Мектеп, 2013. – 224 с.
2. Методология системы критериального оценивания учебных достижений учащихся: Учебно-метод. пособие / О.И. Можаяева, А.С. Шилибекова, Д.Б. Зиеденова. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2017. – 38 с.
3. Пособие для учителя. Инструменты формирующего оценивания в деятельности учителя-предметника. – Нарва, 2012. – 97 с.
4. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ: Учебно-метод. пособие / О.И. Можаяева, А.С. Шилибекова, Д.Б. Зиеденова. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016. – 56 с.
5. Алгебра: Дидактические материалы. Учеб. пособие для 8 кл. общеобразоват.шк. /Жумагулова З.А., Корчевский В.Е. — Алматы: Мектеп, 2018. — 120 с

CLIL-ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Байзақова Қ.Ш.

*Ағылшын тілі пәні мұғалімі. Арқалық қаласы №4 орта мектеп
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В настоящее время система образования в нашей стране динамично развивается. Наша главная цель - воспитать здоровое и сознательное поколение. Знание иностранных языков имеет решающее значение для расширения кругозора учащихся. В связи с этим, разрабатываются новые технологии для обучения иностранным языкам. CLIL - это новая технология обучения, предметно-языковое интегрированное обучение

Summary. Nowadays the educational system is developing dynamically in our country . The main task is high-quality education of students. Knowledge of foreign languages is very important for expanding the horizons of students. In this regard, new technologies for teaching foreign languages are emerging. CLIL is a new learning technology, subject and language integrated learning.

Ключевые слова: образование, иностранные языки, технология, CLIL.

Keywords: education, foreign languages, technology, CLIL.

Президентіміз Н.Ә.Назарбаев 2007 жылғы 28 ақпандағы Қазақстан халқына “Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан” атты Жолдауында “Тілдердің үштұғырлығы” арнайы жобасын іске асырды. Бұл жоба бойынша білім беру жүйесінде үш тілдің - Мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілі, Ұлтаралық қатынас тіл ретінде орыс тілі және Әлемдік экономикаға үйлесімді кірігу тілі ретінде ағылшын тілі енгізілді[1]. Біз бұл бағдарламаны толықтай іске асыруға бағыт алдық, себебі, қазір барлық мектептерде 1-сыныптан бастап ағылшын тілі оқытылып жатыр. CLIL-оқытудың жаңа технологиясы, CLIL (Content and Language Integrated Learning - Пән және Тілді Кіріктіріп Оқыту) осы CLIL әдісі арқылы – әртүрлі пәндерді шет тілінде оқытамыз. CLIL термині қолшатыр сияқты, бірнеше пәндерді құрайды, мысалы: математика, биология, география және физика т.б пәндерді қолдана отырып, шет тілінде оқыта аламыз. Бұл ұғымды алғаш рет Дэвид Марш 1994 жылы ойлап тапты, көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілді, семинарлар өткізілді, педагогикалық тұрғыдан дамыды, тек қана 2001 жылы CLIL термині енгізілді. Бұл ұғым Қазақстанға Болондық жүйесі бойынша 2010 жылдан бастап енгізілді, CLIL әдісі бізге үлкен өзгеріс әкелді, өйткені барлық оқу орындары (университет, колледж, мектеп) кіріктірілген білім беру әдістін қолдана бастады. Қазіргі кезде Назарбаев Зияткерлік университеті және Назарбаев Зияткерлік мектептері, Білім Инновация лицейлері, дарынды оқушыларға арналған “Жас Дарын” мектептері кіріктірілген білім беру әдісін қолданып жатыр. Бұл әдісті қолданбастан бұрын, бірнеше тәжірибе жұмыстарын, мұғалімдермен педагогикалық тренинг өткізіп, көптеген мұғалімдер шетелдерге барып білімдерін жетілдірген. Сонымен қатар қазіргі кезде Павлодар Мемлекеттік Педагогикалық Институтта мұғалімдер екінші жоғары білім алып жатыр. Бұл жаңа бастама, мұғалімдердің білім сапасын арттырады деп ойлаймыз. Математикалық бағыттағы пән мұғалімдері шет тілін жаппай оқу үстінде[2].

CLIL - кімге арналған бағдарлама? Қазір оқып, қазір қолданатын жаңа технологияларды қабылдайтын, өзгерістерге және өзгертуге дайын өскелең ұрпаққа арналған. CLIL бағдарламасы алдына екі міндетті қояды: оқушылардың пәндерді оқу кезіндегі деңгейін көтеру және пәндерді шет тілімен өзара байланыстыру. Ағылшын тілін басқа да пәндермен байланыстыра, салыстыра оқыту үлкен нәтиже беретіндігі сөзсіз, сондықтан пән мұғалімі арасында үнемі байланыс болуы керек. Европа елдерінің тәсілдері бойынша Ду Коил CLIL оқыту- әдістемесі бойынша 4 негізгі тәсілді дайындаған, мәдени және тілдік ортаны қамтитын, тақырыпты және білім міндеттердің шешу үшін. Әрбір 4 тәсілді жүзеге асырылуда әртүрлі оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты, әлеуметтік лингвистикалық кіріктірілген білім беру бағдарламасына қарай әр түрлі қолданылады[3]. Кіріктірілген білім беру 4 негізгі тәсілі құрайды, олардың ішінде: Content (мазмұны) - біліктілік дағдысын дамыту, сөздік қорын молайту, Communication (қарым-қатынас) - шет тілін оқыту кезінде тілді дамыту, Cognition (таным) - танымдық және ойлау қабілетін қалыптастыратын жалпы түсінік, Culture (мәдениет) - өзге ұлттың мәдениетін білу, пәнаралық байланыс орнату.

CLIL сабағында қолданылатын әдіс тәсілдер

- Presentation, practice, production.
- Lexical approach (L2 learnt by learning chunks, idioms)
- Communicative approach (Communication with each other)
- Grammar-Translation (L is made up of grammatical rules)[4].

Total physical responses (gr. Rules and voc. Are the most important aspects.

Бүгінгі күні кіріктірілген оқу бағдарламасын Қазақстанда бірқатар мектептер қолданып отыр. Нақтырақ айтсақ, кейбір мектептерде Қазақстан тарихы, география, құқық негіздері пәндері қазақ тілінде, ал математика, биология, информатика, химия, физика пәндері ағылшын тілінде оқытылып жүр. Әрине, әдістің тиімділігін бірден айту қиынға соғады, себебі бұл бір емес, бірнеше жылдың жемісі. Ең алдымен, бұл әдіс оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырып, өз мәдениетін бағалап, басқа мәдениеттерді құрметтеуге үйретеді. Оқушылардан бірден екінші тілде сөйлеп кетеді дегенді күтпеңіздер. Уақыт өте келе, тапсырмаларды жеңілден күрделіге қарай бағыттауды қолданыңыз. Оқушылар «мен бұл тілді меңгере алмаймын» - деген ойда болмау керек. Скаффолдинг тапсырмалары арқасында оқушылар тілді базалық қарым-қатынас дағдысынан (BICS) академиялық тіл білу дағдысына (CALP) біртіндеп көшеді. Бастапқы кезде оқушылар ауызекі сөйлеу тілінде грамматикалық қателер жіберіп жататын болады, бірақ бұл қателердің барлығын түзетіп, оқушылардың ойын бөлмеңіз. Олар сұрақты бірінші тілде қойса, сіздер екінші тілде жауап беруге тырысыңыз. Ең басты қағидат, ол оқушылардың меңгерген дағдысын өмірде қолдана білу. Сабақтың жоспарын құрған кезде, оқушыларға қоршаған ортада болып жатқан жағдаяттарды ұсынған жөн болар. Сонымен қатар, оқушылармен топта, жұпта жұмыс жасағанды дағдыланыңыз, себебі олар бір-бірін үйрету, жетелеу арқылы тілді тез меңгере алады. Оқушылар көбінесе екінші тілде жауап беруге қиналатын кезде, мұғалімдер сөздердің аудармасын өздері айтып жатады. Бұл дұрыс емес, оқушылар берілген сөзді білмей жатса, оған сыныптастары көмектесе алады немесе мәтінді түсінбеген жағдайда мұғалімнен гөрі жанындағы

досының түсіндіруі екі оқушыға да пайдасын әкеледі. Себебі оқушылар әр сөзді ой иелігінен өткізген жағдайда ғана келесі жолы оның аудармасын ұмытпай айтатын болады. Екінші тілде күнделікті қарым-қатынас үлкен жетістіктер әкеледі. Сабақта мұғалім оқушылармен қарапайым тілде сөйлеп, ойлануға көп уақыт берген жөн болар. Аудармасын бірден айта салмай, оны ым-ишара түрінде немесе суретін көрсету арқылы көрсеткен кезде, оқушылар оны тез есте сақтайтын болады. Оқушыларға ой еркіндігін беріп, көбірек сөйлетуді үйрету керек.

Қазіргі таңда пән мен тілді кіріктіріп оқытуда көптеген стратегияларды ұсынуға болады. Солардың ішінде "Скаффолдинг" (мәтіндік тапсырманың бейімделу әдістері), Топтық оқыту (Team teaching), Translanguage және т.б. [5]

Екінші тілді оқыту төрт дағдыға негізделеді. Тыңдалым, оқылым, жазылым және айтылым.

CLIL әдісі оқытылу кезінде мұғалімге де талаптар қойылады: оқушылардың тілдік білімін және пәндік білімін біріктіруге, сабақ мәтіндерге негізделуі тиіс (аудио- жазба немесе баспа), лексикалық тәсіл грамматикалық тапсырмалардан да маңызды (оқушының білім деңгейіне байланысты). CLIL бағдарламасын меңгеру негізінде, мұғалімдердің екі тілді оқытудың дағдаларын көрсетеді және оқыту бағдарламаларының жеткіліксіздігі, мазмұнның түсіну салдарынан тілдік құзіреттілік аз қолданылуымен, мұғалімдерге қиыншылық туғызады. CLIL әдісі темесі оқушыларға көмектеседі: кең мәдени контекст енгізуге, халықаралық сертификаттауға, жалпы және арнайы тілдік құзіретін арттыруға ынталандырады[6].

Қорыта айтқанда, CLIL әдісінің артықшылықтары, біріншіде, тілдік құзіреттілікті және сенімділікті арттыру, екіншіден оқытушы мен оқушы арасындағы мотивацияны көтеру, үшіншіден өз пікірін еркін жеткізу, ойлау қабілетін дамыту және мәдениет пән мәдениетаралық білімді дамыту. Ал кемшілігі, шет тілін меңгеру кезіндегі қиындықтар және де жаңа терминдер қолдану, шет елдердің тәсілін пайдалану, шет тілі мен пән арасындағы қиындықтар. Кіріктірілген білім беру бағдарламасын жүзеге асырудың тиімді жолы ағылшын тілін оқып, үйрену. Ағылшын тілін үйрену – көптеген ізденістерді, талпыныстарды, уақытты, жаңа технологияны керек етеді.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. (2007 жылғы 28 ақпан)
2. Қазақстанның білім жүйесіндегі көптілділік: <http://group-global.org/kk/node/27376> (07.11.2015 ж)
3. Кіріктірілген білім беру бағдарламасы: нәтижеге бағытталған оқу жүйесі: <http://kazmkpu.kz/kz/o-u-derisi-1/zho-ary-o-u-ornynan-kejingi-bilim-beru-b-limi/bolasha-ba-darlamasy> (2013-2017)
4. Coyle D., Hood P., Marsh D., CLIL Content and Language Integrated Learning. CUP, (2012.-173б)
5. Учитель из НИИШ рассказал, какие плюсы дети получают от трехязычного формата обучения: <https://pandaland.kz/articles/nashi-deti/shkolnoe-obuchenie/chto-nas-zhdet-s-novoj-shkolnoj-programmoj> (2016 ж)
6. Предметно-языковая технология интегрированного обучения (CLIL): шаг за шагом: <http://www.orleu-uko.kz/ru/index.php/archives/2018> (30.11.2016 ж)

ТОРЫ ҚЫПШАҚ ТАЙПАСЫНАН ШЫҚҚАН ТАБАЙ ШЕШЕН

Балдаева К.Р.

*№ 6 Абай Құнанбаев атындағы жалпы білім беретін орта мектептің мұғалімі
Қазақстан, Арқалық*

Аймағамбетұлы Р.

*Аға оқытушы, магистр, доценті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Сейдалықызы Д.

*Оқытушысы, Астана гуманитарлық колледж
Қазақстан, Астана*

Аннотация. В статье упоминается о государственной деятельности Табая шешена, как одного из известных людей Тургайского края. Широко распространилась среди народа его одаренность, находчивость. Как выдающийся представитель интеллигенции имел хорошую репутацию.

Ключевые слова: Тургай, Табай шешен, судья, интеллигенция, народ, образование, дух

Summary. The article mentions the state activities of Tabaya Sheshena, as one of the famous people of the Turgai Territory. Widely spread among the people of his talent, resourcefulness. As an outstanding representative of the intelligentsia, he had a great reputation.

Keywords: Turgai, Tabay Sheshen, judge, intelligentsia, people, education, spirit

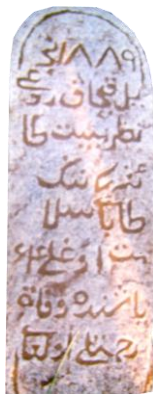
*«Табай өз қатарынан оқ бойы озық туған, құдайға қараған, өте әділ, нағыз мұсылман адам. Мен бұл өмірде дәл осындай Алланың сүйікті де, әділ құлын көрген емеспін! Егер де менен біреу Пайғамбарлар мен сахабалардан кейінгі нағыз мұсылман кім десе, тайсалмастан Табай -деп жауап берер едім!»
Ы.Алтынсарин*

Қазіргі таңдағы қазақ қоғамындағы маңызды мәселелердің бірі - ұлттық сананы қалыптастыру екендігі баршаға белгілі. Бұл кеше ғана Елбасының «Ұлы Даланың жеті қыры» мақаласында да қаралған болатын [1]. Бірақ осы мәселенің шешілуі алдымен зиялы қауымның іс-әрекетімен тығыз байланысты екендігін білуіміз керек.

Алайда жоғары білімі барлардың барлығын интеллигенцияға жатқыза беретін болсақ, онда біз бұл ұғымның ішкі мәнін жоғалтып аламыз. Осыған орай: «Ұлт зиялысы дегеніміз - сол өзі шыққан ұлттың бар жақсы қасиетін бойына сіңірген; кісілік парасаты биік; халқының мүддесін жеке бастың мүддесінен жоғары қойып, саналы ғұмырын соған қалтқысыз қызмет етуге арнаған; ұлттық дамудың мүддесін көздейтін әлеуметтік мұраттарды алға шығарып, қолдап, қорғап отыратын; осы жолда кездескен қиындыққа қаймықпай қарсы тұрып, қажет болса мақсатты ісінің жолында күресіп, құрбандыққа бара алатын, рухы биік, ары таза, қайраткер адам» - деп анықтама берген ғалым ағаларымыздың пікірін айтып кеткеніміз жөн сияқты [2].

Сондай Торғай жұртына танымал тұлғаларымыздың бірі, өзінің бар ғұмырын ел қамына жұмсаған, ірі парасат иесі Табай би болатын.

Табай бабамыз өз қатарынан оқ бойы озық туған, әрі көсем, әрі шешен, дуалы ауыз айтқаны келетін, тіпті көріпкелдігі де бар әулие кісі болғандығын ауыл ақсақалдары айтып отыратын. 2008 жылы жаз мезгілінде Назарымбет руын дүр сілкіндірген оқиға орын алды. Ол оқиға Табай бидің мәңгілік тыныс тапқан жері, зияратының табылуы еді. Табай бидің көптен бері беймәлім болып келген Табай шешеннің жерленген жері Наурызым ауданының, Өлеңді елді-мекенінен 15 шақырым жерде Сәңкібай көлінің жағасынан Табай обасы бар екені, Табай атамyzдың басына қойылған құлпытасы табылып, жерленген жері дәлелденді. Бұл жағдайды Назарымбеттіктерге таратқан Жақсылық Ғайсин ағамыз еді. Ақсақалдардың айтуынша ертеде ол зияраттын манында «Табай обасы» атты оба болған деседі. Әлі де солай аталады. Казіргі кезде ол обаны ел қадір тұтып, касиетті орын санап, қастерлеп, жоғын іздеген, көлденең кеселге шалдыққандар шипа іздеп, түнеп зиярат ететіндер көп. Ондай адамдарға әруақтың шипасы тиіп, тілектері қабыл болады деседі. Обаға кезінде көктас қойылыпты. Құлпытаста араб жазуымен «Бұл жерде Қыпшақ тайпасы, Назарымбет руы, Саламатұлы Табай, 1889 жылы 64 жасында опат болды» - деп тасқа ойылып жазылған [3]. Табай атамyzдың ұрпақтары тәу ету үшін жан-жақтан жиналды. Соның ішінде үлкені Әбжан атамyz еді. Біздің тарихымызда мың өшіріліп мың көшірілген. Қазақта бай да, би де, батыр да көп болған. Біздің қыпшақтан тараған еімдері аңызға айналған төрт арысымыз бар. Олар: Уәйіс, Көбек, Жандарбек, Табай деген кісілер. Бұлар атқа қатар қонған, үзеңгілес ағайынды адамдар. Төртеу түгел болса төбедегі келеді деген осы кісілерге қарап айтылған. Бірінің алдын бірі кеспеген, сыйласып өткен адамдар.

*Солдан оңға қарай: Қозыке ұлы Әбжан, Шоқпыт ұлы Болатбек,
Шайқыстан ұлы Құлахмет. Ғайсин Жақсылық*

Бірде Бұқара-Шәріпте оқып Дәмолда болып келген Қанафия деген кісіні дін сауаттылығын алу үшін, елде қалдыру керек болғандықтан, кілем төсеп, дастархан жайып қарсы алады. Тек Табай атамyz ғана бармаса керек. Себебі Қанафияның жасы кіші болған. Отырғандар «Табай деген кісі бар, өзі пайғамбар жасынан асқан, намаз оқымайды, ораза ұстамайды, алыстан алты жасар бала келсе алпыстағы ақсақал орнынан тұрып сәлем береді деген бар емес пе! Мұнысы несі?» - деп әңгіме қылыпты екен. Атамyz тек үшінші күні

келсе бәрі намазға тұрып қойса керек. Табекен «Бәйгеге ат қостық, қасқа бастан бересің бе, өмілдірігінен бересің бе, жоқ әлде құйысқаннан ба?» - деп қисайып отыра кетіпті. Намаз бітіп Қанафия орнына отыра бергенде Табекен сауал қойыпты. «Кеше бір-екі бала үлкенге кішілік қылмаймын деген екен. Олардың орны қияметте тозақта ма екен әлде жұмақта ма екен?». Табекеннің сөзінің астарын түсінген Дәмолда Қанафия орнынан атып тұрып «Кешіріңіз жаздым, жаңылдым, Табай айтыпты деген әңгімелерді сонау Бұхара-Шарифтен де естіген едім. Аллаһ тағала бір жарылқаған адамын қайтадан қарғамайды деуші еді» - деп Табай атамyzдың иығына шапан жауыпты [4].

Елдің ол кездегі тұлмыс-салты кәзіргіден көп өзгешелеу болған. Көшпенді ел болғандықтан күнкөріс тікелей малмен байланысты болған. Өйткені байдыңда басқаныңда байлығы кәзіргідей банкідегі ақшасы, үстіндегі үйі, астындағы машинасымен емес табындағы жылқысының санымен есептелетін болған. Сол себепті бай да, кедей де малдың қамын көп ойлаған. Табай атамyz өзі шендес кісілер сияқты малдарын қыс жылы жаққа, Сыр бойына, одан әрі Сарысуға қарай айдатқан. Бір жылы ерте көктемде қыс бойы қабарсыз кеткен жылқышылардың алдынан шығуға, бір жағынан сейілсеруен құруға бір топ жақсылар аттаныпты. Қайтып келе жатқанда, елге бір күндік жол қалған кезде алдарына қатты-шоқытып шауып келе жетқан екі кісіні көрген Табекеннің жанындағы бір адам:

Апырмай! Мыналардың жүрісі суыт қой. Ел ішінде өлім-жітім болмаса жақсы еді - депті. Сонда Табай атамyz: «Біздің Назарымбеттерде өле қоятын адамның ыңғайы жоқ еді. Женет болмаса! - депті. Ақыры солай болып Женет деген кісі өмірден озыпты. Ол кісі өте адал және мейірімді болған. 18-ші ғасырдың 60-шы жылдары Торғайда алғаш қазақ мектебін ашуға үкімет бөлеген ақша аздық етіп, ояздың ұйғарымымен әр үйден тиындап ақша жиналғанда Табай атамyz ойланбастан өздерін ақшаға айналдырып алындар деп үйір жылқы беріп және өзі басқаратын дистанциядан, 700-дей үйден көмек ақшаны өзі аралап жүріп жинап берген екен. Бұдан атамyzдың соншалықты саран болмағаның байқауға болады. Атамyzдың елге көмегі онымен шектелмеген. Кейіннен ашылған қолөнер училищиінен балаларға тамаққа шошқа етің пайдаланып жатыр дегенді естіп, жас балалар харамнан дәпм татпасын деп асханасына еттей көмек ретінде 50 қой беріпті. Орта ғасырдың орта кезінде кәзіргі Әйет-Тобыл бойынан Сыр еліне дейінгі аралықты мекендеген Орта жүздің Арғын-Қыпшақ аталатын қалың жұрттың ауызында «Торының төрт тіреуі» атанған беделді адамдар болған. Олар Түйішкенің Назарымбетінен шыққан Табай би, Баянтаңаттан шыққан Жандарбек, Қитабаның Бигелдісінен шыққан Уәйіс шешен, Ақпаннан шыққан бай Көбек екен. Олардың ішіндегі жасы үлкені де, орып түсер тілмар шешені де, тура билік айтар биі де Саламатұлы Табай болған. Табай би кәзіргі Қостанай облысы, Жанкелдин ауданы, Қызыләскер ауылы, Аралбай елді мекенінде 1825 жылы Түйішкенің Досым тармағынан Назарымбет руының Жаманғара әулиетінен Тіленұлы Саламат отбасында дүниеге келген. Табай 13-14 жасында-ақ шешендігімен дүйім жұртқа танылған. Табай бабамyz өз қатарынан озық туған. Кіші жүз еліне бара жатқан Арғын-Қыпшақтың жақсыларының атқосшы

есебінде Кіші жүз еліне барған. Қарт батыр Тама Есет ауылына барғанда үй иелерінің дұрыс қабылдамауынан еріліп қалған үлкендер мінезіне риза болмай келген қонақтар ошырайып тұрып қалыпты. Салтанатты сегіз қанат Ақ Орданың оң жағында батсайы шымлдыкпен көмкерілген қымбат кереует үстінде жағын танып алған кәрі тарлан жамбастап жатса керек. Ақ Орданың сол жағында екі жас жігіт карта ойнап отырып келген қонақтарға мән бермепті. Осы кезде кәрі батыр:

- Әй, бұл кімдер,ә?-деп сауал тастапты. Сонда жас Табай ортаға суырылып шығып: Мынау Арғын-Қыпшақтың жақсы мен жайсандары. Өзіме келсеңіз әкем-қара түн, шешем-қара күн, өз атым -Таз Табай. Ал енді үйге ит келді, кісі келді демей ала қағазды қиғаштап соғып отырған анау атасының аузын ұрайындарын кімдер? - депті [5]. Есет батыр мұндай өрескел сөзге шамданып, тұсындағы масаты кілемге айқастыра ілінген қаруларына көз тастап, атамды боқтамай-ақ жай аты-жөнінді сұрамаған адамды қылыш астынан өткізуші едім, әперші қылышымды - деп сес білдіргендей болады. Сонда Табай «Біз 11 міз,11 елдің тентегіміз, қылыштатып бекер отыра алмаспыз, кеше Ерназар, Бекетті жай айдап кеткенде қайда қалып еді ол қылышын, қашаңғы кәрі батыр қаңарының астында бұға береміз, тартындар қылыштарынды», - деп топты бастап ала жөнеліпті. Сондағы қос боз бала Есет батырдың немерелері екен. Келген қонақтарға тоң-теріс мінез көрсеткендерін түсініп, айыбын жуу мақсатында елдің ең сыйлы азаматтарын жіберіп, қонақтарды қайтарып, сый-сыйапат көрсетіп қонақ қылыпты. Осы жағдайдан кейін Табайдың аты ел ішінде таңыла бастапты. Атамыздың сараңдығы мен кесірлігі жөнінде де біраз деректер бар. Тоқал арғынның Шақшағынан тараған кіші Тархан Дәуітбайдан шыққан Бірімжан балалары би де, болыс та, орыс думасының депутаты да, ояздың бас кенесшісі де шыққан әулиетті, бірде Табай шешен қабылдамай жіберіпті. Содан бірде Дәуренбек ауылына Табай шешеннің жолы түсіп бармайма, баяғыны қайтару мақсатында: Ауылда кісі бар, қабылдауға мүмкүндік жоқ! - деп айтқызады. Сонда Табай би; «Уа! Шеген ұрпағы, байлығына таластым ба, билігіне арластымба, құдайдың берген бір сараңдығы бар еді, оны да маған қимағандарынба? Жарайды, онда сараңдықты да сендерге бердім!» - деп атының басын бұрып ала берген ғой. Сонда Дәуренбек ауылының ақсақалдары «Ойбай! Ана пәлені қайтарып әкеліндер, атымызды жаман жағынан шығарып жүрер» - деп сый-сыйапат көрсетіп аттандырыпты. Бірде Торы Қыпшақтың Түйкіше руынан шыққан тапқыр, Табайдың ауылдасы, Кәрім деген тарақты жігіт» Табеке, егерде сізге көп мал біте қалса, қалай өсіріп, көбейтер едініз» - депті. Табай шешен іркілместен: «Егерде маған көп мал біте қалса, әуелі ата-лағын тандап алар едім: айғырды үйірінен, қошқарды жүнінен, бураны үйірінен, бұқаны түсінен таныр едім. Аталарымыз: азынаған айғырдың үйірін көр, жүндес қошқардың төлі жүдемес, нар жолында жүк қалмас, сиыр болса аладан, қатық кетпес шарадан!» - деген ғой. Кәрімнің тағы да «Сиырдың сүттілігін, өгіздің мықтылығын, ердің қуаттылығын, әйелдің ұяттылығын қалай айыруға болар еді?» - деген сұрағына Табай шешен «Өгіз мүйізді сиырын сүтті болмайды, сиыр мүйізді өгізін күшті болмайды, әйел дауысты еркектің қуаты болмайды, еркек дауысты әйелдің

ұяты болмайды» - деп жауап беріпті. Шешендердің және билердің қандай да бір ауыздан шыққан сөздері, сөздің қасиетін білетіндер арқылы бүкүл елге тарауы табиғи нәрсе,біздің халық ауыс әдебиетіне өте шебер болған. Соның себебі де біздің қазақта жазу-сызу болмағаны мен жырлар, дастандар, айтыстар ұрпақтан-ұрпаққа жетіп осы заманға жеткені. Табекеннің адамды сынай білетінің, оның бағасын тура беретінің сезген жоғарыда айтылған Торы Қыпшақ мықтылары: «Табеке ауызыңыз дуалы еді, балаларға баға берінізші» - деген сұрақтарына Табай, Көбекке «Сенің анау қабантіс қараңнан бірдене шығады» - деген.Онысы кейін елге танымал болған,17 жасында жаппас Басығараны ұялтқан Сәрінжіп болса керек. Жандарбекке «Сенің балаларын ұрылармен ыңғайлас болар» - деген екен. Содан кейін «ұрпақсыз қалған Уәйіс, елге белгілі баласыз өткен қу Табай» - деп атын қамшысымен осып-осып жіберген екен бар. Табайбаамыздың алты ұлы болған. Олар: Қошқар, Ерден, Дүзен, Оспан, Арыстан, Кеңбейіл. Тумасында ел сөзін ұстаған баамыздың өзінің балаларына көп көңілі толмаған. Ауылдастары «Табеке ал өзініздің балаларыңызға баға берінізші» -деген сұрақтарына «Есбергеннің жалғызы жанып салған бәкідей, Табайдың алты ұлы жарға қоңған үкідей» - деген екен [6.]. Шынындада Есбергеннің жалғыз ұлы Қамбар пысық, кейін болыста болған кісі. Түңгі жылқы кезегіне шыққан Табайдың балалары қамбардың жанына барып,уақыт өткізеді екен. Соны сезген атамыз «Ертен анау Қамбар қаладан не жаңалық әкеледі екен деп отырасындар ғой» - дейді екен. Дегенмен де Табай атамыздың балаларының да олқысы болмаған. Мысалы: Табай бидін баласы Қошқар бай деп ұсталып, Қостанай түрмесіне қамалғанда, қасындағы адамдарға «Сен аман құтыласың, сені көп ұзамай босатады, ал енді маған елге оралу жоқ!» - дейтін, деп кейінірек сол кісімен бірге түрмеде отырған адамдар айтып отырады екен. Ақыры осы айтқандарының бәрі келіп, көп адамдар елге қайтқан да ол кісі сол түрмеде қайтыс болса керек.Бірақта осы Қошқардың Естек деген бір баласынан ұрпақтары бар. Ал Арыстаннан Қозыке, Қапыш деген екі ұлы және Балгүл деген қызынан тараған ұрпақтары бүгінде Алматы, Астана, Арқалық, Қостанай және Торғай жерлерінде өмір сүріп жатыр. Қозыке ағамыздың бір немересі Жақсылық Ғайсин ағамыз кезінде кеңшардың, Амангелді ауданында атақты Иманов атындағы кеңшардың директоры қызметтерін атқарған. Сол ағамыздың өз ауызымен айтқан бір сөзін тындап едік: «Сталиндік нәубет кезінде 3-4 жасымда анам сотталып, 3 жыл Моңғолияда болды. Әке соғыста жүр, ана түрмеде болған кезде атам Қозыке мен әжем Бибігүлдің қолында тәрбиеленіп ер жеттім. Егерде осы өмірде шыққан биігім болса соның бәрі осы әулиеттің тәрбиесі деп білемін» - деп сөзін аяқтады [7]. Қозыкенің Абай деген баласы Торғай өңіріндегі алғашқы тау-кең инженерлерінің бірі болған. Ал Әбжәннің, Қапышынан тараған ұрпақтары Астана, Арқалық қалаларында шаруашылықтың әр салаларында еңбек етуде. Біздің кіші отанымыз Аралбай ауылынан Аққұмға барар жолда Әспет деген бұлақты мекен бар. Табай би сол Әспетті жайлап отырған. Аққұм жолында «Табай талған» - деген жер бар. Атамыз Табай осы Әспетте мекен етіп отырғанда, ауылдан 6-7шақырым жердегі дөңгелек ойпаңдағы қарасуға күн ауған мезгілде барып шомылып жүреді екен. Бірде сол дөңгелек қарасудан

атамыз тілі байланып шыққан екен. Содан бері халық ол жерді «Табай талған» - деп атап кеткен екен. Бұл күндері сол шұңқырға су толмай жүргені болмаса орыны қаз-қалпында сақталған. Тағыда бір аңыз-әпсана да, қазіргі Наурызым ауданында Сәнтібек көлінің жағасындағы бір байдың үйіне қонып, танертеңгілік далаға шыққан атамыз, етегін бүркіп біраз отырыпты. Сонда «Өттеген-ай! Өз ауылымның жұртында қалмады ау!» - деп, анадай жерде жорғалап бара жатқан жыланды көрсетсе керек. Сөйтсе ол кісіні шешен қылып сөйлететін, қай іске болсада тайсалмай баруына итермелейтін, бойында әлгіндей қара жылын-иесі бар екен ғой деп үлкен кісілер айтып отырады екен. Жоғымызды тауып, кемшілігімізді түзеуге мүмкіндік берген тәуелсіздік дәуірінде, әулие бабаның ұрпағы Жақсылық ағамыз ел ауызында аңыз болған, Сыпсың жерінен, Сәңкібай көлінің маңынан, «Табай обасы аталып кеткен жерден атамыздың зияратын тапқан еді. Өз заманыңда адал, әділ билік еткен, шешен тілмарлығы мен әулие-көріпкелдігімен жәнеде өзі жұртқа паш еткен сарандығымен елге таңылған, атамыздың басына қойылған құлпытасы табылып, атамыздың мәңгілік тыныс тапқан мекені табылды. «Табай талған» - деген жер өте киелі жер. Ауыл ақсақалдарының айтуынша мал ауруы пайда болса сол жерге апарып құрбандық шалыпадам ауырса зияратына апарып түнетеді екен. Себебі ол жерге дертіне шипа іздеп барған адамдардың көбісі дертінен құлан таза айығып кеткен екен. Тіпті боранды күндері дала аязда адасып кеткен малшыларда сол жерге түнеп аман қалған екен. Зияраттын биіктігі 1-1,5м. Обаға барып тәу еткен адамның тілегі қабыл болып дертінен айығып, бала сүйе алмай жүргендер балалы болады екен.

Торғай жұртшылығы қадір тұтқан Орта жүздегі белді тұлғаларымыздың бірі - Табай бабамыздың ел алдындағы қызметі туралы әлі де зерттеулер жүргізілуде.

Әдебиеттер

1. Н.Назарбаев. Ұлы даланың жеті қыры. /Егеменді Қазақстан, 21 қараша 2018ж.
2. А.Сейдімбек, Х.Әбжанов, Қ.Салғараұлы. Ұлттық идея: тарихи тағдыры мен болашағы. Астана, 2012ж.
3. «Торғай елі» энциклопедиясы. Алматы «Арыс» баспасы. 2013ж.
4. «Қостанай таңы» газеті. 22 желтоқсан, 2009ж.
5. «Қостанай таңы» газеті. 31желтоқсан, 2009ж.

"SCAFFOLDING" – В ПОМОЩЬ УЧИТЕЛЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ

Дьяченко О.В., Никульшина Н.В.

*Старшие преподаватели, кафедра иностранных языков
Евразийский гуманитарный институт
Казахстан, Астана*

Аннотация. Мақала мектеп мұғалімінің шетел тілі сабағын жоспарлау процесіне арналған. Авторлар сабақ жоспарын ресімдеудің әмбебеп макетін сипаттауда "скаффолдинг" терминіне баса көңіл аударады. Авторлар ұсынып отырған көмекші-макет ағылшын тіліне оқыту саласындағы белгілі жазушы, оратор, оқытушы және жаттықтырушы Джереми Хармер жасап шығарған сабақтың негізгі кезендерін қамтиды. Мақалада мектеп мұғаліміне сабақ жоспарлау міндеттерін жеңілдетуге көмектесетін, Хармермен анықталған сабақ жүргізудің кезендері сипатталған.

Кілт сөздер: скаффолдинг, жоспарлау, тарту, белсендендіру, SMART мақсаттар, мәнмәтін, бағыттаушы сөйлемдер, қыздыру, бағалау.

Summary. The article is devoted to the process of planning a foreign language lesson by a school teacher. The authors emphasize the term "scaffolding" when describing the universal layout of the lesson plan created by them. The model - assistant proposed by the authors contains the necessary stages of the lesson, developed by a famous writer, speaker, teacher and trainer in the field of teaching English, Jeremy Harmer. The article describes the stages of the lesson defined by J. Harmer, which helps to simplify the task of planning a lesson for a school teacher.

Key words: scaffolding, planning, ESA, SMART objectives, context, marker sentences, warming, assessment.

"The best teachers are those
who think carefully about what they are going to do in their classes
and who plan how they are going to organise the teaching and learning".
Jeremy Harmer "The Practice of English Language Teaching", 1991

Сегодня, на этапе реформирования всей системы образования в Казахстане - от дошкольного до высшего, перед педагогами стоит задача обеспечить общество конкурентоспособными, компетентными специалистами, стремящимися к профессиональному росту. Поэтому современное общество выдвигает новые требования к школе, к вузу. Все чаще и чаще обсуждается вопрос формирования у обучаемых таких учебных способностей, которые будут способствовать дальнейшему их развитию и самообразованию.

Уже не раз глава нашего государства в своих выступлениях говорил о том, что для успешного развития страны нужны образованные люди. А для того, чтобы стать образованным и успешным, наше молодое поколение должно быть вовлечено в современные и эффективные модели обучения.

План урока - это продукт размышлений учителя о его уроке; о том, что учитель собирается достичь и как он собирается этого достичь на своем уроке. Поурочное планирование помогает учителю быть хорошо подготовленным и четко осознавать, чему он собирается обучать своих учеников. Это также позволяет учителю сконцентрировать учащихся на их базовых знаниях и затем продвигать эти знания на следующий этап. Благодаря тщательной подготовке и

распределению времени занятия во время планирования, учитель никогда не будет бубнить и заикаться.

Для учащихся процесс учения становится значимым, организованным и понятным в случае, если занятие проходит последовательно, с обзором предшествующих знаний и далее, в процессе занятия, обеспечивается глубокое понимание новых знаний и нового опыта.

Когда вчерашнее учение дополняет сегодняшний урок, это приводит к достижениям завтра и в дальнейшем [1].

Более того, учитель является одним из вдохновителей ученика. Продумывание плана занятия всегда помогает учителю достичь высокую мотивацию и твердую уверенность ученика в осознании важности планирования времени и развивает этот навык применительно к различным жизненным ситуациям [2].

Причины, доказывающие важность планирования:

- Планирование - это признак профессионализма. Учащиеся всегда ждут от учителя профессионализма, оценивают его. Если учитель готов - учащиеся замечают и говорят об этом. Если учитель не готов - ученики замечают и это. Планирование - это способ заслужить уважение учеников.

- С помощью планирования вы рассчитываете свою роль и роль своих конкретных учеников в процессе занятия. Насколько бы хорош не был ваш материал или учебник, не может быть, чтобы именно этот материал или учебник был приготовлен именно для этих конкретных учеников. Планирование дает Вам возможность приспособить Ваш материал и подход именно к конкретным ученикам.

- Планирование стимулирует учителя рассчитать три важных концепта занятия (вовлечение, учение и активация) и убедиться, что все три стадии включены в занятие.

- Планирование дает учителю шанс просчитать возможные проблемы на занятии и продумать пути их решения: например, тщательно продумать использование целевой лексики, быть готовым к сложным вопросам.

Каждое занятие уникально и состоит из нескольких этапов. Занятия могут быть направлены на развитие различных речевых навыков - слушание и говорение, чтение или письмо, также на совершенствование навыков использования грамматики или лексического материала по теме и т.д.

Подготовленный преподаватель всегда рассчитывает время для каждого этапа своего занятия. "By failing to prepare, you are preparing to fail" - "Неудачи в подготовке готовят к неудачам"[2].

Конструктивное содержание занятия всегда зависит от того, какие цели для достижения учениками и самим учителем определены при планировании урока. Тем не менее, существуют моменты, которые нельзя не учитывать. В каждой группе есть учащиеся, которые заинтересованы темой, вовлечены в процесс занятия и справляются с заданиями легче и быстрее. Но есть и такие ученики, которые не настолько успешно и легко могут выполнить задания, как первые. При планировании занятия по иностранному языку учителю необходимо учитывать три важных концепта для каждого занятия - Вовлечение, Учение и Активация [3].

Каждый вид деятельности, каждое упражнение, каждый этап урока следует планировать, учитывая эти три категории.

Также необходимо уточнить, почему в названии статьи авторы использовали термин "скаффолдинг". Исследования зарубежных и отечественных ученых, методистов преподавания иностранного языка позволяют сформулировать значение термина "скаффолдинг" следующим образом: скаффолдинг - это различные способы сопровождения ученика при его усвоении материала и переходе от этапа более легкого понимания материала к более сложному. Техника "скаффолдинг" содержит в себе много различных инструментов, таких как: отбор материала, показ видео, презентации, градация заданий на более простые части, оказание помощи в узнавании и понимании материала и другие [4].

Существует очень много способов и вариантов оформления плана занятия преподавателем. Это и записи в тетради, и табличная форма планирования и многое другое. Авторы предлагают универсальный способ планирования, который может подойти любому педагогу, от школьного учителя до преподавателя ВУЗа.

Изучив и проанализировав различные варианты содержания занятия, основными этапами авторы определяют следующие:

- цели и принципы;
- контекст и сигнальные предложения;
- начало занятия;
- представление нового материала;
- контроль практического использования нового материала учениками;
- свободное практическое использование нового материала учениками, менее контролируемое учителем, что позволяет учащимся развивать беглость в использовании материала в ситуациях, предложениях, в контексте и т.д.;
- окончание занятия.

Каждый этап занятия может включать необходимые дополнительные подпункты, которые могут отображаться в схеме самого плана занятия.

На рисунке 1 изображен пример универсального оформления плана занятия, который включает в себя все необходимые, по мнению авторов, этапы.

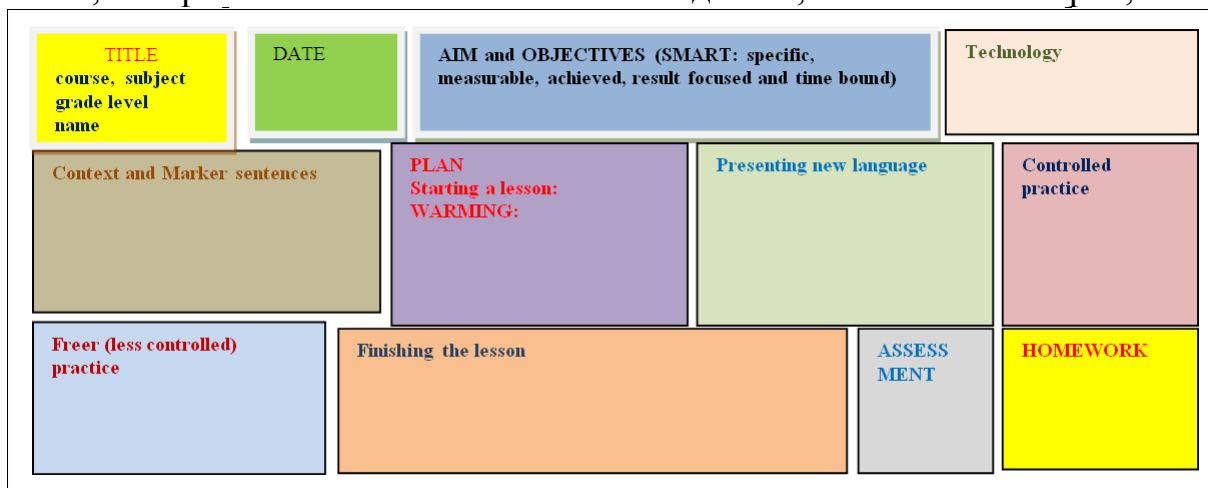

Рисунок 1 - Макет плана занятия

Как видно на рисунке 1, данный макет является универсальным планом занятия, который содержит необходимые этапы любого урока иностранного языка в школе. Данный макет может быть использован преподавателями различных дисциплин, не только иностранного языка. Рассмотрим более подробно этапы, предложенные авторами:

1. Title, course, subject, grade level, name (Тема, курс или класс, предмет, уровень, имя преподавателя) - обязательные данные при составлении плана занятия.

2. Date - дата проведения занятия.

3. Aim and Objectives (SMART: specific, measurable, achieved, result focused and time bound) - Цель и задачи занятия. "SMART" - специфический термин из зарубежных методик преподавания иностранного языка, его значение заключено в расшифровке заглавных букв - Specific - специфичный; measurable - количественно описуемый; achieved - достижимый; result focused - нацеленный на результат; time bound - с четко установленными сроками. Как видно из значения данной аббревиатуры, требования к задачам, описанным в предлагаемом примере, подходят при планировании любой дисциплины.

4. Technology - технические средства, используемые учителем на занятии.

5. Context and marker sentences - контекст или ориентировочные предложения. Каждое новое изучаемое учеником понятие необходимо подкреплять окружением, в котором данное понятие существует в реальном мире, то есть показать его практическое применение. Это является важным моментом в условиях модернизации образовательной системы в Казахстане, поэтому, авторы считают, что данный пункт плана также может быть применен учителями различных предметов, дисциплин и курсов.

6. Plan, starting a lesson, warming - план, начало урока, разогрев. Эти пункты плана являются началом хода урока. Разогрев ученика подразумевает различные методы, способы и техники, используемые учителем для того, чтобы расшевелить учащихся, обеспечить их мотивацию к работе на занятии, включить процесс критического мышления учеников.

Каждый урок уникален, поэтому иногда начало урока включает в себя обозначение темы и побуждение учащихся к объяснению важности данной темы, иногда занятие начинается с фонетической зарядки, что помогает ученикам настроиться на иноязычную речь и готовит их речевой аппарат к воспроизведению иноязычной речи и много других разнообразных способов настроить учеников на работу во время урока.

7. Presenting new language - этап непосредственного введения новой темы, который включает в себя использование различных материалов учителем помимо учебников. Материалами для представления новой темы могут быть: видео, аудиозаписи, газеты, песни, картинки, наглядные пособия, а также истории, и даже анекдоты. Использование различных подходов при введении новой темы помогает учителю эффективно управлять учениками и учебным процессом в целом.

8. Controlled practice - это различные упражнения, которые использует учитель после введения новой темы для того, чтобы ученики имели возможность закрепить усвоенный материал на личном опыте. К таким упражнениям относятся: всевозможные тренировки, пропуски букв, слов, фраз,

предложений и даже частей текста, которые ученикам необходимо заполнить, составление предложений по теме, вопросники, игры, тесты, поиск информации, диктанты и многое другое.

9. Freer (less controlled) practice . Если этап " Controlled practice " развивает у учеников навыки точного и правильного использования нового материала, то следующий этап - свободная (менее контролируемая) практика - развивает у учащихся навык быстрого и свободного использования понятий новой темы. Это могут быть: ролевые игры, дискуссии, письменные упражнения (написать письмо, открытку, оформить заказ и т.д.), проекты.

10. Finishing a lesson - этап завершения урока. По завершению урока всегда важно, чтобы ученики осознавали свои достижения по данной теме. Очень часто учителя используют прием "резюме" своего занятия, то есть перечисляют основные моменты нового изученного материала или вместе с учениками извлекают выводы из пройденного на уроке.

11. Assessment - оценивание. Этот этап важен для показателя того, как, насколько учитель и его ученики достигли цели и задач, обозначенных в начале урока. Для этапа оценивания существует много различных критериев, которые можно обозначить учителю вместе с учениками, или же лично самим учителем заранее, для более четкого и объективного понимания самими учащимися, насколько правильно и ясно они усвоили новый материал и могут использовать его в жизни. Для учителя основными критериями оценивания ученика являются: знание, понимание, применение, анализ, синтез, оценивание. То есть те параметры, в рамках которых ученик может осуществить самооценку, а также быть оценен учителем по завершению изучения той или иной темы, одного конкретного урока или материала целого блока тем.

12. Home task - домашнее задание.

Подводя итог выше сказанному, можно с уверенностью сказать, что приведенный в качестве примера макет планирования урока для учителей средних школ, гимназий, лицеев и т.д. является универсальным для всех учителей, преподавателей, предметов, дисциплин и специальностей. Макет создан для оказания временной поддержки учителям, особенно молодых специалистов, при планировании своих практических уроков, поэтому авторы применили термин "скаффолдинг" в названии статьи. Данный макет включает в себя все необходимые этапы занятия, которые педагог может варьировать в использовании согласно своих целей и задач. Макет легко использовать на практике. Если оформить его в цветном варианте, использовать более большой формат листа и применить ламинирование, то, используя обычные бумажные стикеры, учитель не затратит много времени на оформление плана своего урока.

Литература

1. Cunningham, Gini. □ □ The new teacher's companion : practical wisdom for succeeding in the classroom, Cover art © by ASCD, the USA, 2009. - 227 p.
2. Jones, Scarlett "3 Reasons why it is important to plan lessons", <https://resources.eln.io/author/amna/> Scarlett Jones, 26 January 2018
3. Harmer Jeremy "The Practice of English Language Teaching". - Pearson Education, Longman, 2001. - 212 p.

4. Gibbons Pauline "Scaffolding language, scaffolding learning: teaching English language learners in the mainstream classroom". - Second edition, Heinemann, Portsmouth, NH, 2015. - 204 p.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ТРИЗ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БАЛА ТІЛІН ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ

Жандилдина Р.Е.

*АрқМПИ доценті, п.ғ.м. Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Хасенова С.А.

*Оқытушы, Шетел тілдері, орыс тілі мен әдебиет кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. Триз - это наука, изучающая систему развития объективных закономерностей и разрабатывающая методику проблемного решения. Методика технического творчества способ, вызванный необходимостью для повышения интеллектуальной производительности в производстве.

Ключевые слова: Триз закономерности, развитие, система, интеллект, методика, наука. Творчество, интеллект, продукт, потребность, метод.

Summary: triz is a science that studies the system of development of objective laws and develops a method of problem solving. Technique of technical creativity method, caused by the need to increase intellectual productivity in production.

Keywords: triz regularities, development, system, intelligence, methodology, science. Creativity, intelligence, product, need, method.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі орындарда инновациялық технологияны ендіруге көптеп күш жұмсалады. Сол себепті мектепке дейінгі ұйымдарда педагогтардың негізгі міндеті: әдіс тәсілдерді дұрыс тандау, жаңаша педагогикалық технологияларды дұрыс қолдана білу, жеке тұлғаның дұрыс дамып қалыптасуы үшін ыңғайлы жағдай жасау. Мектепке дейінгі білім беру орындарында, педагогикалық технологиялар мектепке дейінгі білім беру стандартын жүзеге асыруға бағытталған.

Егеменді еліміздің талабына сай мемлекеттік тілді меңгеру, оқыту, қазіргі заманға сай білімді де, тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеу педагогтар еншісінде.

Мектепке дейінгі балаларға тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу, тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу мәдениетін жетілдіруге, құрастыра сөйлеуге, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн.

Сәбилердің дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп, тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшада балаларды дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады. Әрбір ұйымдастырылған

оқу іс-әрекетінде дидактикалық ойындарды қолдану арқылы балалардың қиялын шарықтатып, ойлау қабілетін ұштауға болады[1].

Триз жаңа ойларды нақты бір ғылымға айналдырады.Себебі ол, логикалық шешімдерге сүйенеді.

Триз технологиясының негізгі мақсаты:

- Техникалық амалдарды шешуге.
- Жүйелі ойлауға.
- Икемді ойды дамытуға.
- Қайталанбайтын логикалық құрылым жасауға.

Қазіргі заман талабына сай тәрбиелеумен білім берудің негізгі мақсаты баланың шығармашыл, жеке бас болып дәстүрден тыс әр саладағы мәселелерді шешуге бейім әрекет ете алатын баланы тәрбиелеу болып табылады.

Триз - бұл объективті заңдылықтардың даму жүйесін зерделейтін және проблемалық шешу әдістемесін әзірлейтін ғылым.Техникалық шығармашылық әдістемесі өндірістегі интеллектуалдық өнімділікті жоғарылату үшін қажеттіліктен туындаған әдіс. Ол екі концепцияға сүйенеді.

Бірінші жағдайда ерекше ойлайтын дарынды адамдарда шабыты келген кезде ойлап, табатын ерекше туынды. Бұл көбейтуге зерделеуге келмейді.

Екінші жағдайда жасанды жүйенің өзгеруі адаманың субъективті еркіне сүйене отырып жүргізілмейді,объективті заңдылықтаға сүйенеді. Бұл технологияның негізгі,техникалық жүйелер қалай болса солай емес,белгілі бір заңдылықтарға сүйенеді.Ол заңдылықтарды танып білуге болады.Триз жаңа ойларды нақты бір ғылымға айналдырады.Себебі ол, логикалық шешімдерге сүйенеді [2].

Қазіргі заман талабына сай тәрбиелеумен білім берудің негізгі мақсаты баланың шығармашыл, жеке бас болып дәстүрден тыс әр саладағы мәселелерді шешуге бейім әрекет ете алатын баланы тәрбиелеу болып табылады. Сол себепті оқыту мен тәрбиелеуде дәстүрлі түсіндіру, көрсету әдісін қазіргі даму заңдылықтарын ескере отырып, жеке бастың дамуына бейімделген белсенді әрекет етуші технологияға ауыстыру уақыт талабы.Бұл талап тек мектепті ғана қамтып қойған жоқ, балабақшада қамтыды.

Мектепке дейінгі ұйымда тәрбиелеу-оқыту жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын дамыту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, әрі оны күнделікті іс-әрекет кезіндегі тілдік қарым-қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән берілген.

Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалармен сөздік жұмысын жүргізу ісі-тіл дамытудың негізгі бір міндеттері болып есептелінеді. Біз балалармен сөздік жұмысын жүргізе отырып, оларды айналасындағы заттармен таныстырып, атын атай білуге, қасиеті мен сапасын, түр-түсі және пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы түрлі құбылыстар жайындағы ұғым, түсініктерін дамыта отырып, белсенді түрде тілдік қарым-қатынас жасай білуге үйренеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорларын дамыту ісінде тәрбиешінің:

- балалардың сөздік қорларын дамыту;
- жаңа сөздерді меңгерту;

- үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру басты міндет саналады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда 3 негізгі мақсат қарастырылған.

1. Ауызша сөйлеуге үйрету, сөздік қорын дамыту. Айналадағы дүниені табиғатты бақылау, таныту арқылы сөз қорын жаңа сөздермен байыту, баланың ауызша сөйлеген сөздерін тыңдап, өзіне қойылған сұраққа жауап беруге үйрету: Заттың атын (ойыншық, гүл, жапырақ т.б) заттың сынын, сапасын, түр түсін, пішінін білдіретін сөздерді меңгерту. Заттың іс -әрекетін білдіретін (жүрді, жүгірді, келді, келеді, епті т.б) сөздерді әрі қарай меңгерту. Үстеу сөздерді (қасында, үстінде, осында, жоғарыда, төменде) қосып айтуға үйрету.

2. Сөз дыбыстарын дұрыс айту. Сөйлеуде ауыз қуысы арқылы дұрыс дем шығара білуге үйрете отырып, дауыссыз қатаң, ұяң дыбыстарды естілуіне қарай дұрыс, анық айтуға үйрету, 3-4 сөзден тұратын сөйлем құрату.

3. Байланыстырып сөйлеуін дамыту. Күнделікті сабақта естіген, білгенін, ойын, серуен кезінде көрген түйгенін, сурет және оқылған ертегілер мазмұнын ұнатқан ойыншықтары жайында ауызша сұрақ қоя отырып, әңгімелей отырып, қысқа ертегілерді кейіптендіре білуге үйрету[3].

Тәрбиеші балалармен ойынды (заттармен, үстел үсті және сөздік ойын) үш түрлі етіп өткізуіне болады.

Заттармен ойналатын ойын ойыншықтарды, табиғи заттарды қолдану арқылы өтіледі. Мысалы: «Дәл осындайды тауып ал», «Салыстыр да, атын ата», «Қай ағаштың жапырағы», «Бірдей ойыншықты тап», «Қайсысы көп, қайсысы аз», . Жалпы ойынды ұйымдастыру ойынды өткізуге әзірлік, ойынды өткізу, ойынды талдау сияқты үш бағытты қамтиды. Ойынға қажетті құрал, заттарды даярлау ойынды өткізуге әзірлік болып табылады. Балаларды ойынның мазмұнымен таныстыру ойынды өткізу болып табылады. Ойынды талдау, бұл ойынның өз мақсатына жетуі, балалардың белсенділігі және олардың іс-әрекеті болып табылады.

Триз технологиясының дидактикалық ойындары.

«Шеңберде кім тұрады? ойыны».

Ойынның шарты: Балалардың атаған нысандарын шеңберлер ішіне қойып, тек жай ғана ататып қоймай, ойын арқылы шеңберде кім тұрады? Десек, бала бірден қызыға бастайды. Шеңберде сырғанақ тұрады, шеңберде суықторғай тұрады т.б. деген көптеген жауаптар туындайды. Әрі ойын, әрі ойды бекітеміз.

«Картинаға ену» ойыны.

Ойынның шарты: Бұл ойынды тек сиқыршылардың көмегімен ғана жүргізе аламыз. «Бәрін естимін, Бәрінің дәмін татамын, Бәрін қолыммен сипап сеземін, Бәрін иіскеймін» сиқыршыларын көзді жұмып картинаға кіргіземіз. Сонда олар картина ішінде жүріп естіп, көрген – білгендерін айтады, әрине балалар атынан.

«Осы түс сияқты таңда» ойыны

Ойынның шарты: Картинадағы нысандардың түстерін қарастырамыз. Сосын осы сияқты нысанды, түсті тап деп талап қоямыз. Бұл жерде тек қана түсі емес, пішіні, материалы, дәмі, иісі т.б. алынуға болады.

«Иә - Жоқ» ойыны.

Ойынның шарты: Бұл ойынды ойнаған кезде алдымен тақтаға бір бала шақырылады, ол бала тәрбиешіге картинада қандай нысанды жасыратынын айтады, мысалы, сырғанақ болсын. Сосын балалар картина бойынша кеңістікке байланысты сұрақар қояды, ал тақтадағы бала оған «иә немесе жоқ» деп жауап қайтарады. Мысалы, ағаштың жанында ма? жоқ! Балалардың жанында ма? иә! деген сияқты. Сонымен балалардың сөздік қорларын дамытуда ойындарды, тапсырма-жаттығуларды қолдану үлкен нәтиже береді.

Ойын арқылы балалардың сөздік қоры дамып, ауызша сөйлеу машығын игереді, таным белсенділіктері қалыптаса түсіп, ақыл-ойы өсіп жетіледі, әрі адамгершілік қасиеттер бойына сіңіреді. Қазіргі өмірдің өзінен туындап отырған талаптарды орындау, жаңашылдыққа жаршы болу үзіліссіз тәрбие негізінің бастау бұлағы – мектепке дейінгі ұйымдардан басталғаны орынды. Бала тәрбиесі отбасынан бастау алады десек те, ғылымға негізделген әдіс – тәсілмен берілетін тәлім – тәрбие ісі көбінесе мектепке дейінгі ұйымда басталып, жан – жақты педагогикалық өрісін табады.

Жас шамасына қарай сәбилер тобында «Дидактикалық доп» әдістемесін пайдаланған өте қолайлы. Осы ойын негізінде, балалар антоним сөздерін тауып, айтуды үйренеді. Әр жас шамасындағы балалармен осы әдістемені пайдалану барысына мысал келтіреміз. Мысалы: Тәрбиеші зат есімге сөз айтады (етістік, есімдік), ал бала осы сөзге қарама-қайшысын атайды. Мысалға: ренжіш-қуаныш, ақ-қара, жылау-қуану. Қоршаған ортадағы өзгерістерді жүйелендіру, толықтыру мақсатында «Сиқырлы теледидар» әдістемесін пайдаланға болады. триз технологиясымен мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауға бірден-бір ыңғайлы жүйе, ол - жүйелі оператор (көп түрлі сұлбалардың дарынды ойы).

«Ғажайып баспалдақ» әдістемесі негізінде, балалар қандай да болмасын құбылыстың, нәрсенің болмысын елестете алады және осы өзгерістерге байланысты әңгіме құрастыруларына мүмкіндік туады. Ұқсас пішіндегі құбылыстардың суреттерін іріктеп алу үшін біз «Пішінді көз әйнек» қолданылады. Оқу іс- әрекетінде триз элементтерін қолданған шақта балалар ұялшақтық қасиеттерінен арылады, қиялдық ойлау жүйесі дамып, ой-өрістері толығыады[4].

Триз технологиясы тәрбиешіге де, балаға да жас шамасына қарамай меңгеретін шығармашылық құралы болып табылады. Бір құралды пайдаланатын тәрбиеші де, бала да қиындықсыз бірін-бір түсіне алады.

Белгілі ғалым Альберт Эйнштейннің: «Өзінді қызықтыратын іспен айналысқаннан артық, еш нәрсе жоқ» - деген қағидасы негіз болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы « 13 » мамыр № 292 қаулысымен бекітілген «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» 2017 ж
2. Альтшуллер Г.С. Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач. - Новосибирск: Наука, 1991г

3. Гуткович И. Я. Методическое пособие по организации и проведению развивающих занятий с дошкольниками. сборник конспектов занятий воспитателей Центра. - Ульяновск, 1996г.
4. Сидорчук Т. А. К вопросу об использовании элементов ТРИЗ в работе с детьми дошкольного возраста. изд. 2, - Ульяновск, 1991г.

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУЫНА ЖАЛПЫ ШОЛУ

***Жусупбекова З.Д., Ашимханова Г.С., Калдыбаева Д.Д.,
Мадуарова Ж.Б., Молдабаева Н.Т.***

*Аға оқытушылар, педагогика ғылымының магистрлары
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қарағанды*

Аннотация. В статье рассматриваются основные признаки, параметры, уровни и классификация задержки психического развития. Задержка психического развития представляет собой обратимые нарушения интеллектуальной и эмоционально-волевой сферы, сопровождающиеся специфическими трудностями в обучении. Число лиц с задержкой психического развития достиг высокого уровня. ЗПР является в большей степени психолого-педагогической категорией. В данной работе мы сделали попытку систематизации информации по использованию игры с детьми с задержкой психического развития в коррекционно-педагогическом процессе. Были приведены примеры из практики, также методические рекомендации по планированию и использованию игровых технологий в школе для детей с задержкой психического развития.

Ключевые слова: задержка психического развития, психическое развитие, потенциальные возможности, стимуляция, коррекция, развитие.

Summary: The article examines the main features, parameters, levels and classification of mental retardation. The retardation of mental development is a reversible violation of the intellectual and emotional-volitional spheres, accompanied by specific learning difficulties. The number of people with mental retardation has reached a high level. The delay in mental development is largely a psychological-pedagogical category. In this paper we made an attempt to systematize information on the use of the game with children with a delay in mental development in the correctional pedagogical process. There were examples from practice, as well as methodological recommendations on the planning and use of gaming technology in schools for children with mental retardation.

Key words: mental development delay, mental development, potential possibilities, stimulation, correction, development.

Балалардың психикалық дамуының тежелу мәселесі дүниежүзілік психологтар мен педагогтардың бірден – бір көкейтесті проблемаларының бірі болып табылады. Олар кем ақылдылар қатарына жатпайтын, сонымен бірге білім қорының көлеміне қарай олар қорытуға жеткілікті икемділіктері барын кең «дамудың жақын аймағынын» көре білді, белгілі категориялы балаларды іріктеп алды. Бұл балалар ерекше топқа кіреді- психикалық дамуының тежелуі бар балалар. Берілген бұзулылар олигофрения мен интеллектінің қалыпты дамудың арасындағы аралық орын алады[1].

ПДТ балалар осы күйді олигофрениядан, педагогикалық қараусыздықтан шектеп қалуға мүмкіндік беретін көршілес белгілермен сипатталады. ПДТ балаларда жеке анализаторлардың бұзылуы, сонымен қатар кемақылдылығы болмайды, соған қарамастан полиморфты-клиникалық симптоматикаб тәртібінің жетілмеген қиын түрін, тура бағытталған қызметінің тез жүдеу түрінде іскерлігінің бұзылуының болуының жалпы мектепте тұрақты үлгере алмайды. ПДТ бар балалар білім алу іскерлігінің қиын дамуымен қатар энцефалопатикалық ауру белгілері бар. Жүйк жүйесінің органикалық құңсыздығының айғақтайтың өте белсенділік, импульсивтік, сонымен мазасыздану, агрессивтік мінез – құлық байқалуы мүмкін. Олардың ойлау қызметін бағалау үшін психикалық әдістерқолданылады, дербес интеллектуалды каэффицент IQ 100-ге тең, IQ шама, орта статистикалық мөлшерге тен. ПДТ кезінде интеллектуалды каэффицент 70-80 ал, дербес кезінде 50-70-ке тең [1].

Ауыр жұқпалы аурулар, бас сүйек миының зақымдануы, уланулар, тұқым қуалаушылыққа бейім болулар да, ПДТ себептері болып табылады. Жалпы орта білім беретін мектептерде үлгерімі төмен оқушылардың елу пайызы психикалық дамуы тежелген балалардың құрайтындығы бүгінгі күні ғылыми түрде дәлелденіп отыр. К.С. Лебединская, В.И. Лубовской, т. б дефектологтар зерттеулерінде балалардың жас мөлшері бірдей болғанымен, психикалық дамуы әртүрлі, яғни интеллектуалды қабілетінің жасына сәйкес келмейтіндігін ерекше атап көрсетілген. Психикалық дамуының негізгі бұзылыстары интеллектуалды даму деңгейі, яғни, психикалық функциялары, зейіні, есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді.

ПДТ бар баланың жеке басын қалыптастыруда эмоционалды (сезімдік) даму дәрежесіне, сонымен қатар нейродинамикалық бұзылуларға (астениялық және церебрастениялық жағдайлар) байланысты М.С. Певзнермен Т.А. Власовакелесі ПДТ түрлерін ерекшеледі:

А) Психикалық және психофизикалық инфантилизм негізінде ПДТ, жүкті кезеңдегі орталық жүйке жүйесінде зиянды әсер етумен байланысты.

Б) Баланың өмірінің ерте кезеңінде түрліше патогенді (ауру тұғызатын) факторлардың нәтижесінде пайда болған, организмді астениялық және церебрастениялық күйге әкелген ПДТ[2].

Арнайы психология пәнінің дауына зор үлес қосқан В.В.Лебединскийдің сараптауы бойынша ПДТ 4 түрге бөлінеді:

1. Психикалықамутежелуініңконституционалдытүрі.
2. Психикалық даму тежелуініңсоматогендітүрі.
3. Психикалық даму тежелуініңпсихогендітүрі.
4. Психикалық даму тежелуініңцеребральды - органикалықтүрі.

Қазіргі таңда жалпы орта білім беретін мектептерде үлгерімі төмен оқушылардың 50 пайызын ПДТ балалардың құрайтындығы бүгінгі күні ғылыми түрде дәлелденіп отыр. Дефектологтар В.И. Лубовский, К.С. Лебединская зерттеулерінде балалардың жас мөлшері бірдей болғанымен, психикалық дамуы әртүрлі болуы мүмкін екендігі, яғни, балалардың интеллектуалды қабілетінің жасына сәйкес келмейтіндігі ерекше атап көрсетілген[3].

Психикалық дамуы тежелген балаларды психологиялық-педагогикалық зерттеу кезінде ақыл-есі кем балалардан ажыратып тұратын бірқатар қасиеттері байқалған еді. Ол практикалық жағынан оқу әрекетіне тиімді болмақ, мысалы, логикалық есептерді олар өз жасының деңгейінде шығара алады, көрсетілген көмекті пайдалануға қабілетті, суреттер мен әңгімелердің сюжетін ұғынады, қарапайым есептердің шарттарын ажыратып, басқа да көптеген тапсырмаларды орындауға қабілетті. Сонымен, егер, ПДТ балалармен жұмыс істейтін мамандар өзінің әрекетінде психологиялық ерекшеліктерді потенциалды мүмкіндіктер әлеміне айналдырса, 4-5 сыныпқа қарай балалар жалпы білім беру бағдарламасының оқуына ауыстырылуын көздеуге болады.

Белгілі педагог А.С. Макаренко баланың ойын үстінде таным түсініктері, қасиеттері дамып, қабілеті мен белсенділігін артатынын атап көрсеткен.

Орыс ғалымы, дәрігер, педагог К.А. Покровский «ойын-күнделікті бала еңбегі, болашақ өмірінің бастамасы. Ойын үстінде баланың ертеңгі өмірге деген қабілеті байқалады»-деген.

Ы.Алтынсарин айтқандай «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, фантазиясыз толық ақыл-ой тәрбиесі болмайды!» Ойын арқылы оқыту балалардың жүйкесіне салмақ салмай, қызықтыра, ұғындыра оқыта үйретуді ұйымдастыру әр ұстаздың шеберлігіне, шығармашылығына байланысты болмақ.

А.Сауранбаев: «Ойын дегеніміз- ұшқын, білімге құштарлық пен еліктеудің маздап жанған оты»- деген пікір айтады. Абай Құнанбаевтың он тоғызыншы қара сөзінде жас кезінен жақсы сөз естіп өскен бала кейін есті адам болады: «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе. Дүниедегі жақсы,жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені,көргені көп болған адам білімді болады. Сондықтан балаға жас кезінен бастап ойын арқылы тәрбиелік маңызы жоғары халық ойларының кәусар бұлақтарымен сусындату қажет.

ПДТ балалардың түзету-дамыту, оларға білім беру мен тәрбиелеу үдерістерінде ойын мен ойын технологиясын жүйелі түрде олдандырып ұсынамыз. Әрине, ойын, Я.А.Коменский кездерінен педагогикада кеңінен қолданады, алайда, ПДТ балаларды жалпы білім беру шеңберіне қосу мақсатында, ойын технологиясын құрылымын зерттей отырып, оның түрлеріне қарай талдау жасап, қолдану барысында әрбір психикалық функцияға әсер етуін қадағалау керек. Ал тиімділік қоры жинақталған психофизиологиялық ерекшеліктердің потенциалды мүмкіндіктеріне айналуымен өлшенеді[1].

Сабакта тиімді қолданылған ойын түрлері — мұғалімнің түсіндіріп отырған материалын ПДТ оқушылардың аса зор ілтипатпен тыңдап, жемісті, сапалы меңгеруіне сенімді көмекші бола алады. Өйткені, басатуыш сынып оқушылар жас ерекшеліктеріне және күйіне байланысты ойынға өте ынталы келеді. Олар тез сергіп, тапсырмаларды тез, әрі қызығып орындайды.

Оқу үрдісінде қолданылатын ойын түрлері балалардың оқуға, еңбекке деген белсенділігін, құмарлығын, қызығушылығын арттырудағы ең басты құрал деп есептеледі. Ойын барысында ПДТ оқушылардың шығармашылығы дамиды.

Мұғалімнің міндеті — балаларды ойынға өз қызығушылығымен, ынтасымен қатысуын қамтамасыз ету.

Ғылыми және әдістемелік әдебиеттерге шолу жасау барысында ойын мен адам мәдениетінің өзара байланысы ғылыми түрде анықталғаны белгілі. Дұрыс ұйымдастырылған ойын жас баланың тұлғасын дамытудағы маңыздылығы айқындалды. Ойынның психологиялық және әлеуметтік факторлармен келісімі дәлелденді. Ойын технологиялары жалпы және арнайы білім беру саласында жаңа инновация деп танылады.

Педагогикалық технология түсінігі түрлі педагогикалық ойын түрлерін педагогикалық процесте әдістер мен тәсілдердің кең көлемді топтарын біріктіреді, оның жалпы ойындардан ерекшелігі оқытуда нақты мақсатының қойылуымен және оның оқу-танымдық, тәрбиелік бағыты сипатталған.

Саралау жұмысының нәтижесінде, біз, ПДТ балалармен жүргізілетін ойын әдістері мен жағдайларын өткізудегі келесі бағыттарды анықтадық:

- Мақсат пен мазмұнның оқыту бағдарына сәйкес келуі;
- Технологиясы жағынан көрнекі және құрылымы қарапайым болуы;
- Қолжетімді болуы;
- Жүйелі түрде қолдану және белгілі бір кезеңдердің қиындатылуы;
- Ойынның әрқилылығы;
- Ойынның әдістемелік қамтамасыздандырылуы, құралдар мен әдістемелердің тиімді үйлестірілуі;
- Қарым-қатынасты, өзара ынтымақтастықты дамыту және эмоционалдық жағдайдың жағымды болуын қамтамасыз ету;
- Ойынды өткізуден бұрын, оның жоспарын уақытында, алдын-ала дайындау, ойын барысында әрбір әрекетке оқушыларды ынталандырып, белсенділікке тарту.

В.В. Николинаның ойын арқылы оқыту технологиясын зерттеп, оның келесі компоненттерін бөлген: [4].

- мотивациялық;
- бағдарлық;
- мақсаттық;
- мазмұнды-операциялық;
- құндылықты-жігерлі;
- бағалау;

Зерттеушілердің көпшілігі элементтердің мынау құрылымы көрсетеледі: ойын мақсаты, ережелері, ойын жағдаяттары, көріністер, ойын-әрекеті, нәтиже.

Теориялық материалды саралау барысында, біз, психикалық дамуы тежелген балалармен қолданатын ойындарға қойылатын талаптарды жіктеуді тырыстық:

1. Ойын мен сабақ мақсаты, тақырыбына сәйкес болуы.
2. Ойын мақсаты мен бағыттылығы нақты болу керек.
3. Ойын нәтижесін оның қатысушылары да ұйымдастырушылары да көздеп, маңыздылығын түсіну керек.
4. Ойын мазмұнының шешілетін мәселенің өзектілігімен сәйкес келуі.
5. Ойында қолданылатын әрекеттер әртүрлі және күрделі болу керек.
6. Ойынға қатысушыларының ой-өрісі және пікірі бәріне түсінікті болу керек.

7. Ойынның ынталандырушы сипаты.
8. Ойынның ережелері болады, және ол барлығына тең.
9. Ойын іс-әрекетінің нәтижесін реттеу, өлшеу мен бағалаудың бірыңғай тәсілдері.
10. Ойын барысында жағымды психологиялық климат пен тығыз қарым-қатынастың орнатылуы.
11. Әр баланың жеке белсенділігі мен шығармашылығы үшін барлық субъективті және объективті жағдайлар жасау.

Тәжірибелік жұмыс барысында, ПДТ балалармен сабақтарда ойын әрекеті арқылы тақырыптар түсіндірілді, пысықталды, және бақыланды. Солай, сабақ түрлеріне қарай, балалармен оның келесі формалары ең тиімді деп анықталды:

- Жаттығу сабақтары, сабақ және сабақтан тыс уақытта жүргізілді. Олар әртүрлі сұрақтар, сөз жұмбақтар, ребустар, чайнворд, бас қатырғыштар, жұмбақтар және т.б.

- Саяхат ойындары, олар да сабақта және сабақтан тыс уақытта жүргізіледі, оқушылардың белсенді болуы-ауызша әңгімелеуден, сұрақ – жауаптардан, олардың жеке пікірлері мен ойлары арқылы көрініс алады.

- Сюжеттік- (рөлдік), ойынға қатысушылардың белгілі -бір рөлді ойнаумен ерекшеленеді [5, 6].

Эксперимент базасы №27 ЖББМ 2016ж. қараша айында басталған. Оның мақсаты ПДТ балалардың оқу үдерісіндегі ойынды қолдану маңыздылығын дәлелдеу мен ойынды сабақтарды жүйелеу болмақ. Осы жұмыс барысында біз бір-бірімен тығыз байланысқан келесі кезеңдерді бөлдік: дайындық, ойынды жүргізу, қорытынды жасау.

Бірінші кезеңде ойынға дайындық өтті. ПДТ оқушылардың ойынға дайындығы 3-4 апта алдын ала басталады. Осы кезеңде мұғалім оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастырады: тақырыбын, жоспарын, қажетті әдебиеттерді, ойын шартын, қарастыратын сұрақтартізімін айтады, рөлдерді бөледі, кеңес береді.

Екінші кезеңде нақты ойын өткізіледі. Ойынды жүргізудің қажетті элементі - эмоционалдық екпін және ойынға қызығушылықты қамтамасыз ету. Ол тек педагогтың шеберлігінен тәуелді. Тіпті ойын өтетін бөлмені безендіру ерекше, ойынды, сиқырлы, сюжеттік жағдайды тудырады. Ойын барысында проблемалық жағдаят шешімін табу керек болғанда, балаларды пікірталасқа және диалогқа ынталандырады, және осындай тәсілдерді жиі пайдаланғаны абзал.

Үшінші кезеңде балалар мен педагогтың әрекетіне қорытынды жасалған. Мұнда оқушылардың тақырыпты меңгеру деңгейіне, өзіндік шығармашылық ойлауына, сенімнің қалыптасуына басты назар аударылды. Мұғалім ойынның нәтижесінде жеткен жетістіктері мен қатар байқалған кемшіліктерді де атап өтілді. Сонымен қатар, ойынға баға беріп, марапаттау да оқушыларды іс-әрекетке жұмылдыруға дем берді.

ПДТ бастауыш сынып оқушыларымен қазақ тілі сабағында ойындардың алатын орны ерекше болды: «Сиқырлы қоржын», «Орамал тастау», «Асық ойыны», «Сақина», «Ақ серек, көк серек», «Бәйге» «Ойлан, тап», «Мені түсін», «Сөз жарысы», «Адасқан әріптер», «Кім шапшаң?», «Кім тапқыр?», «Жұбынды тап».

Біздің көздеген басты мақсатымыз – ойын әрекеттері арқылы тілдік материалдарды меңгертіп, сөздік қорды молайтып, тілдесім әрекетіне жетелеу. Әр сабақтың тақырыбына сай ойындарды пайдаланып отыру оқушылардың тіл үйренуге деген қызығушылығын, ынтасы мен зейінін арттырған.

Ойын барысында грамматикалық анықтамаларды, тілдік нормаларды игерту мүмкіндіктері мол болады. Сабақта мұғалімнің диктаторлық рөлі жойылып, оқушылар серіктестікке, ынтымақтастыққа, бірігіп жұмыс істеуге деген қызығушылықтары артады. Адамның жас ерекшелігіне қарамай, яғни адам балалық шағынан бастап кәрілікке жеткенше ойын қажеттілігі жетелеп отырады. Ал жас баланың ой-өрісі ойын арқылы дамиды. Ойын барысында баланың адамгершілік қасиеттері, өмірге деген көзқарасы, қызығушылығы қалыптасады. Ойын арқылы сыныптағы нашар оқитын оқушыларды да сабаққа нәтижелі тартуға болады.

Тәжірибелік жұмыс әлі де жалғасуда, оның әдістмелік нұсқауларын шығару да алда, дегенмен, біз, қазақ тілі сабағында ойын түрлерінің қолдану тиімділігін атаймыз:

- жаңа тақырыпты ойын арқылы меңгертуде не бір жақсы нәтижеге жетуге болады;
- сабақты жандандырып, оқушыларды ынталандырады;
- шығармашылық, ізденушілік қабілеттерін арттырады;
- өзінедегенсенімділікпайдаболады;
- логикалықойлауқабілетідамиды.

Сонымен, ойын – оқу үрдісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық категория. Сонымен бірге ойынды мұғалім мен оқушылардың бірлескен оқу әрекетінің өзара байланысты технологиясы ретінде қолдануға болады, қазақ тілі сабағында ойын формаларын енгізу барысында интерактивті тақтаны да қолданудың маңыздылығы бар. Бастауыш сынып ПДТ оқушыларының мектепке келгенге дейінгі негізгі әрекеті — ойын болса, оқу-тәрбие үрдісінде олар біртіндеп ойын әрекетінен оқу әрекетін орындауға бейімделуі тиіс. Дегенмен, психофизиологиялық жетіспеушіліктің салдарынан инфантильдік күй көпке дейін сақталып қалуы мүмкін.

Ойын арқылы сабақтарды жоспалау мен жүргізу ПДТ бар балалар оқитын бастауыш сыныптарда кеңінен қолданылады. Педагог қолданыстағы ойын нәтижесі дұрыс болғандай мынандай әдістемелік нұсқауларды ескергені жөн.

1. Сабаққа енетін әр ойынның тәрбиелік, білімділік, дамытушылық маңызын алдын-ала жете түсініп, оның балаларға қандай нәтиже беретіндігін алдын-ала анықтау
2. Ойындарды жүргізетін орынның мүмкіндігі, ойын құрал мен жабдықтарының эстетикалық талаптарға сәкес болуы, алдын-ала оларды дарлау.
3. Таңдаған ойындардың ПДТ оқушылардың жас, психологиялық, танымдық ерекшеліктеріне, кемістік құрылымына, білім мен тәрбие деңгейлеріне, белсенді мен енжар сөздік қорына сәйкес келуі.
4. Ойын кезінде балалардың шираған қозғалысын міндеттеніп, техникалық қауіпсіздік ережелерін дауыстап айтып, оны қамтамасыз ету.

5. Ойын сабаққа деген, пәнге деген қызығушылықтарды арттыруға бағытталуы тиіс.
6. Ойын балалардың потенциалды мүмкіндіктеріне жол ашып, пәндік білім, білік, дағды деңгейлерін едәуір жоғарылату керек.
7. Ойын барысында заманауи, шынайы өмір қажеттіліктері көрсетіліп, әр кезеңнің соңында қорытынды, рефлексия болу керек.
8. Педагог ойынды басқарушы рөлін атқаратындықтан, қандай да бір келеңсіз жағдайларды болдырмау мақсатында, әр сөздің уақытында және тақырыпқа сай қолданылуын бақылайды. Ойын нәсілдік, ұлттық және дара көзқарасты білдірмеу керек.

Ендеше, ойын ПДТ балалардың жас ерекшеліктеріне және өтілетін сабақтың тақырыптарына мазмұнына сай етіліп таңдалып алынады. ПДТ бала ойын іс-әрекеті үстінде білімді қалай игеріп жатқанын, ал оқу үрдісінің қалай ойынға ұласып кеткенін аңғармай қалуы тиіс. Сонда ғана ойын және іс-әрекеттері табиғи бірлікте болып, пәндік білім, білік және дағдыны игеруге толық ықпал жасайды.

Әдебиеттер

1. Қ.С.Тебенова, А.Р. Рымханова. Арнайы психология. Оқулық. – Алматы, 2001. – 264б.
2. Власова Т.А., Лебединская К.С. Актуальные проблемы клинического изучения ЗПР //Дефектология. - 1975г. №6 с.8-17.
3. Обучение детей с ЗПР /Под редакцией Лубовского В.И. / Учеб.пос. 1994г.
4. Кавтарадзе Д.Н. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения. М.,1998
5. Қазбекова Н.Т. “Қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік оқытудың элементтерін қолдану”. // 12 жылдық білім, 2006-№1.
6. Рахымбаева А., Тойымбаева Ж. «Қазақ тілі сабағында оқушылардың коммуникативтік құзырлылығын дамыту». Ғаламтор желісі.

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ, ЖЕКЕ ӘДІСТЕМЕЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Имангалиева А.Н.,

*Аға оқытушы, техника ғылымдарының магистрі, «Техникалық пәндер» кафедрасы
Қазақстан инновациялық және телекоммуникациялық жүйелер университеті
Қазақстан, Орал*

Тажқұран А.Е.

*Аға оқытушы, жаратылыстану ғылымдарының магистрі,
«Техникалық пәндер» кафедрасы
Қазақстан инновациялық және телекоммуникациялық жүйелер университеті
Қазақстан, Орал*

Аңдатпа. Қазіргі педагогикалық іс-әрекет жеке тұлға дамуына бағытталғандықтан, пәндерді тереңдетілген, мамандандырылған деңгейде оқыту маңызды. Жаңа технология түрлерін қолдана отырып, қосымша жұмыс жүргізуге мүмкіндік алады. Кәсіптік бағдар алуға және өз таңдаған мамандығының болашағына сеніммен қарауға жетелейді.

Кілт сөздер: инновациялық оқытуды дамытатын әдістемелер компьютерлік, дәріс түрлері, акпаратты модульдік, интегралдық, графиктік.

Summary. It is important to teach courses on a deeper level, because modern teaching activities are oriented to the development of personality. Such activities allow to use latest technology and do additional tasks, as well as help to give professional orientation and be confidence in the future of the chosen profession.

Key words: development of innovative teaching methods; lecture; computer aided, informative, integral and graphical method of teaching.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін жетілдірудің негізгі мақсаты – заман талабына сай білім сапасын жақсарту және қоғам мен мемлекеттің, тұлғаның келешекте маңызды қажеттіліктерін білім жүйесінің барлық компоненттерімен қамтамасыз ету. Сондықтан біліктілікті арттырудың негізгі бағыты- еңбек нарығының сұранысын есепке ала отырып, оқуды әлеуметтендіру және білім беру технология бағыттарын игеру[1].

Осы бағытта кредиттік жүйе бойынша оқыту технологиясының ең басты мақсаты- студенттердің өз бетінше оқу жұмыстарын сапалы орындау мүмкіншілігімен қамтамасыз етумен қатар, студенттердің оқу-әдістемелік жұмысына жаңаша көзқарас талап етеді. Кредиттік оқу технологиясы үнемі жаңарып және заман талабына сай дамып, өзгеріп отыратындықтан студенттерге де үнемі жаңаша міндеттер жүктеледі.

Дегенмен қазіргі жоғары оқу орындарынның бағдарламасына енгізілген рейтингтік жүйе көптеген жақсы жақтарымен бірге студенттердің білімін тестілік әдіспен бағалау, ол білімін толық және дұрыс көрсете алады деп болжау қиынырақ. Сондықтанда студенттің білімін бағалауда бақылау сұрақтарының ең негізгілерін таңдап алынып, оларға егжей- тегжейлі дәлелді жауаптар беруін талап ету әдісі физика курсынан меңгерген теориялық білімдерін тереңдете түсуге мүмкіндік береді[2].

Қазіргі таңда физика өзінің заңдылықтарына бағынатын идеялармен, құбылыстарды зерттеу әдістерінің алуан түрлілігімен, алынған нәтижелердің танымдылық теориясында алатын орнының ерекшелігімен ерекшеленеді. Физика теңдеулері, математикалық физика әдістері, физикалық химия, биофизика, биотехнология, нанотехнология сияқты аралас ғылымдардың туындауына әсерін тигізді. Сонымен қатар ашылған жаңалықтарды еліміздің экономикасын көтеруге, жаңа технологиялық үрдістерге қолдануға және техникада пайдалануға негізделген. Өйткені физикалық заңдылықтар техникалық ғылымдардың негізін құрайды[3]. Мысалы:Фарадейдің ашқан электромагниттік индукция құбылысына барлық электр қозғағыштар мен динамомашиналардың жұмыс істеу принципі негізделсе, қазіргі кездегі байланыстарды Герцтің ашқан радиотолқындарынсыз елестету мүмкін емес[4].

«Радиотехника, электроника және телекоммуникация» мамандығында «Талшықты-оптикалық тарату жүйесі» пәнін оқытқанда заман талабына сай оптикалық талшықты өткізгіштік құралдар ақпаратты өткізу үшін нағыз жетілдірілген физикалық орта болып табылады, және ақпараттардың үлкен ағындарын алыс арақашықтарға жеткізу үшін болашағы мол орта болып есептеледі. Талшықты оптиканы коммерциялық жағынан қарастырсақ та тиімді болып отыр, себебі оны кварцтан дайындайды, яғни құм негізінде, ал оның қоры шексіз.

Оптикалық – талшықты дайындайтын технологиясы дамығанда ОК өшуі аз, ұзақ сақталып, үлкен ұзындықта алу мүмкіндігі туды, ал конструкциясына келетін болсақ, пайдалану, төсеу, монтаждау сияқты талаптарды орындайды. Байланыс техникасында оптикалық жүйенің кең таралуы оптикалық кабельдердің үлкен ақпараттық мүмкіншілігі мен бөгетке тұрақтылығына шартталған. Оптикалық жүйенің кабельді теледидарда перспективті қолданылуы, көрсету сапасын жоғарылатуын және жеке абоненттерге ақпараттық қызмет көрсету мүмкіншілігін кеңейтеді. Бұл жағдайда қабылдануға тапсырыс беру жүйесі, абоненттерге өз теледидар экрандарында кітапхананың анықтамалық мәліметтерін, журнал беттерін көру мүмкіншіліктері қарастырылған. Әрі қарай даму видеотелефондық байланысқа өтеді, ол арқылы адамдар тек бір-бірін естіп қана қоймай, сонымен қатар бір-бірін көре алады. Әртүрлі халық шаруашылығы саласында оптикалық кабельді қолдануға кең тараптар ашылды мысалы, радиоэлектроникада, байланыста, медицинада, машина құрастыруда.

Талшықты –оптикалық технологиялар аймағында белсенді зерттеулер жүргізіліп отырады. ТОТЖ арқылы берілетін ақпараттарды мыс кабельдер бойымен берер алдында көптеген артықшылықтарға ие болады.ТОТЖ –бұл жарық енгізуші арқылы ақпаратты таратуды қамтамасыз ететін оптикалық элементтер жиынтығы[5]. ТОТЖ-ны кең көлемде қолдану электрондық шамдардың транзисторлар мен микросызбаларға ауысуындағыдай техникалық-экономикалық әсер етеді.

«Радиотехника, электроника және телекоммуникация» мамандығын жақсы меңгеру үшін физикалық заңдылықтарды игерумен қатар әріп белгілерін, физиканың есептері тек сөзбен емес, сурет және сызбалар арқылы көрсетіліп түсіндіруді қажет ететін есептер кездеседі, ол жағдайда суретін

сызып, суреті арқылы түсініктеме бере білуі, графиктік сызу керек болатын есептерде масштаб пен координата басын таңдап алу, кейбір жағдайда логаримдердің төрт таңбалы кестесін пайдаланған жөн. Физикадан игерген білімдерін жетілдіру арқылы студент болашақта нағыз маман иесі болуға, бәсекеге қабілетті бола алады[6].

Студенттер «Талшықты-оптикалық тарату жүйесі» пәнін оқу барысында:

-Талшықты – оптикалық тарату жүйесінің құрамын.

- Талшықты – оптикалық тарату жүйесі ақпаратты ерекшеліктерін.

-Талшықты – оптикалық тарату жүйесінің өлшеу әдістерін біліп үйренулері керек.

Сонымен қатар, оптикалық кабельдердің типтерін таңдай білу, желінің техникалық сипаттамасын жобалай білетін білімдері болуы міндетті. Курсты толық меңгеруге және барлық ұғымдарды студенттердің түбегейлі түсініп, материалды игеруге өзіндік жұмыс болысады.

Осы заманның басқару жүйелерінде кең қолданылатын қарапайым интегралды микросұлбаларды күшейткіштер, логикалық элементтер, интеграторлар, компараторлар, тригерлер, мультивибраторлар және сандық интегралды микросұлбалар алынып[7], олардың ішкі құрама бөліктері мен іс-әрекеттері жұмыс принциптері, құрылу негіздері студенттердің теориялық білімін практикада пайдалануына ұштастыру мақсатында зертханалық тәжірибе жұмыстарымен байланыстырып қорытындылау керек.

Нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен де білім беру мазмұны жаңаруда. Олай болса, оқыту технологиясын жетілдірудің жаңа үрдістік біліктері мен ақпаратты қабылдау қабілеттерінің дамуына – ауызша және жазбаша, теле және радиобайланыс қазіргі заманғы компьютерлік құрылғылар маңызды роль атқарады[8].

Оқытудың жаңа моделі - пікірсайыс технологиясы. Пікірталас – дидактикалық ізденістің маңызды саласы. Жаңа технологияны игеру интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адам қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, студент өзін-өзі дамытып, оқу –тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Коммуникативті пікір алмасу моделі студенттің жетекшілік позициясын нығайтып, аудиторияда ашық өзара қатынастарын қамтамасыз етіп, бірлесіп білім алуда жауапты іс-әрекет жасауға мүмкіндік береді.

Дәріс негізінен ауызша баяндаудан (сипаттау, әңгімелеу, түсіндіру) ғана емес, сонымен қатар басқа да оқыту әдістерінен (иллюстрация, эксперимент, проблемалық оқыту элементтері) тұрады. Дәрістен кейінгі сабақтар дәрісте қойылған проблемаларды шешу жолына арналады, сұрақтар банкі жинақталады, келесі блоктың сұлбасы құрастырылады. Дәріс түрі әр түрлі болады:

Кіріспе дәріс - Нақты бір материалдың мазмұнын ашу кезінде қолданылады

Нақты дәріс - Жаңа материалды меңгеру кезінде қолданылады.

Аралық дәріс - Өз алдына бөлек-бөлек тақырыптарды қамтитын, бірақ бір заңдылықтарға бағынатын принциптегі тақырыптардан тұратын блокты оқытқан кезде қолданылады.

Аналитикалық дәріс - Мазмұнды, танымдық қызығушылықты тудыратын, құбылыстарға ғылыми тұрғыдан терең сипаттама беру керек болатын тақырыптардан тұратын кіші блоктар үшін оқылады.

Қорытынды дәріс—Оқытылған материалдарға берілген тақырыптарды қорытындылау, студенттің алған білімдерін тиянақтау мақсатында оқылады

Пәнаралық дәріс – Тақырыптың жалпы ғылыми мазмұнын ашатын, әлемнің біртұтастығын, ғылымдар арасындағы байланысты көрсететін дәріс.

Жалпылама дәріс – Ғылыми – техникалық прогрестің дамуын, техниканың дамуымен байланысты өмірге келген маңызды мемлекеттік бағдарлама туралы оқылады.

Оқу-әдістемесін кез-келген мамандықты оқыту барысында пайдалануға болады.

Қазіргі кезде көптеген мекеме мамандарымен DWDM оптикалық технологиясы негізінде фотондық – транспорттық жүйесін құру тұжырымдамасы ұсынылған.

Бекітілген оптикалық маршруттың шығу пунктерінде бұл белгілер оптикалық цифрлық контейнерлерге айналады, содан кейін берілген пунктерге алынады.

Жаңа DWDM технологиясы келешекте практикалық қолдануда мыналарға:

Ақпараттарды жоғарғы өтімділік қасиетімен таратуды ұйымдастыруға;

Оптикалық трактіні тез әсер етуші қорғаныспен ұйымдастыруға;

Барлық маршруттардағы оптикалық жүйенің мониторингін ұйымдастыруға;

Оптикалық байланыс жүйесін басқаруды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Проблемалы оқыту технологиясы. Проблемалы оқыту – оқытушының басшылығы мен қиын мәселелерді туғызу және студенттердің белсенді түрде өз беттерімен мәселелерді шешу. Қорытындысында олардың ойлау қабілеттері дамып, шығармашылық іскерліктері мен дағдылары қалыптасуына жағдай жасайды.

Оқытудың дамыту функциясы білім алушы тұлғасын жетілдіруге бағытталған арнайы дайындалған кейбір оқыту технологиясында, әдістемелік жүйелері мен әдістерде жүзеге асырылады. Оларға бүгінгі өркендеп келе жатқан жаңа сипаттағы жаңа технологияларды жатқызуға болады. Олар: «Дамыта оқыту технологиясы», «Модульдік оқыту технологиясы», «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы» т.б. жатады.

Қорыта айтқанда, инновациялық технологиялардың қай түрін алсақ та, олардың тиімділігі тек қана оқытушының шеберлігімен және осы шеберлікті шыңдай түскендігімен ғана шын күшіне ие бола алады. Сондықтан білім алушылардың ынтасын арттыруға арналған әдістемелік құралдардың жүйесі мен амалдары әр оқытушы оларды терең игеруі, іске асыруын және оған сай болатын іскерлікті талап етеді.

Әдебиеттер

1. Жалпы физика курсы: Т. Бижігітов,- Алматы: ЖШС «Экономика», 2013.
2. Талшықты- оптикалық тарату жүйесі: Г. Бойко, А.Кшалова, В.Эйрих- 3 басылым. толық., өңд.-Астана: Фолиант, 2016.
3. Жалпы физика курсының негіздері: Дуаметұлы.Б Оқу құралы-Алматы. ҚазҰТУ, 2012. Физика: С.Нұрқасымова., Астана -2014

4. Термодинамиканың тәжірибелік негіздері: А.Ж.Асамбаев. Алматы 2015
5. Электроника және микроэлектроника: Ұ.Исламқожаұлы., Б.Урмашев Оқу-әдістемелік құралы,. Алматы «Қазақ университеті» 2015.
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Астана, 2000.
7. Инновациялық технологиялар: Сарбасова Қ.А. Алматы, 2006.
8. Физика: Оқу-әдістемелік құрал: Ш.Кубенова., А.Изтлеуова., С.Халжан., Қ.Айназарова. –Астана: Фолиант, 2012.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ӘДІС ТӘСІЛДЕРДІ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ПАЙДАЛАНУ

Калиева Б.Т.

Математика пәнінің мұғалімі, Б.Майлин атындағы

№3 жалпы орта білім беретін мектеп

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. В статье рассмотрена проблема использования методов, способов инновационных технологий на уроках математики. Главное требование современного мира – повышение эффективности и повышение качества на всех уровнях учебно-воспитательного процесса на основе использования информационных технологий. В статье обосновывается идея, что математика как предмет является основной дисциплиной, которая формирует и развивает способности мышления у обучающихся.

Ключевые слова: инновационные технологии, метод, способ, информационные технологии.

Summary. the article deals with the problem of using methods, methods of innovative technologies in mathematics lessons. The main requirement of the modern world is to improve the efficiency and quality at all levels of the educational process through the use of information technology. The article substantiates the idea that mathematics as a subject is the main discipline that forms and develops the ability of thinking in students.

Key words: innovative technologies, method, method, information technologies.

«Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» бағдарламасында рухани жаңғыру – адам баласының оның ішкі әлемінің жаңаруы, сана-сезімі, жаңа өзгерісті қабылдай білуі деп айтылған. Елбасымыз рухани жаңғырудың бірнеше принциптерін ұсынды. Соның ішінде «Білімнің салтанат құруы». Білімі жоғары адам ғана табысты өмір сүре алады, себебі ол білімінің жоғары деңгейде болуының арқасында өз мамандығын салыстырмалы түрде оңай өзгерте алады делінген.

Әрбір мұғалімнің негізгі мақсаты — сабақ сапасын көтеру, түрін жетілдіру, білімалушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру, олардың ізденуін, танымын қалыптастыру. Осыған орай жаңа экономикалық және әлеуметтік — мәдени жағдайларда Қазақстандық білім беру жүйесінің алдында тұрған білім беру сапаларын арттыруға, стратегиялық міндеттерді шешуге бағытталған түбегейлі қайта өзгертулер педагогикалық үрдіске жаңа талаптар жүктейді[1].

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттері атап көрсетілген. Соның бірі: «Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу» делінген. Бұл міндеттерді шешу үшін, нәтижеге бағытталған білім берудің жаңа жүйесіне көшу үшін әр мұғалім, жеке тұлға күнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа ақпараттық технологияларға, әлеуметтік, тұлғалық және жеке құзыреттіктерге ие болуы тиіс. Бұл талаптар күнделікті әдістемелік жұмыстың жүйелі түрде ұйымдастырылуы негізінде жүзеге асырылады.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап, оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу — тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылату — бүгінгі күннің басты талабы[2].

Осы мақсатта математика пәнінде әртүрлі әдістермен жүргізуге болады. Оқу — тәрбие үрдісінің сабақта дұрыс жүргізілуі үшін әр алуан оқыту әдіс-тәсілдерінің тиімдісін мүмкіндігінше және білімалушылардың жеке жағдайларына байланысты таңдап алуға көп көңіл бөлу керек.

Ақпараттық — коммуникациялық технология-электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электронды оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Оқыту үрдісін ақпараттандыру -қазіргі қоғамды ақпараттандыру үрдісінің бағыты болып табылады. Мұндай даму барысы, сөз жоқ, барлық салалардың да оған ілесуін қажет етеді. Бұл процестен әрине, математиканы оқыту ісі де артқа қалмауы тиіс. Математиканы оқытудың дәстүрлі әдістемесіндегі техникалық құралдарды қолдану қатарына компьютерді қолдану мәселесі енді. Оның үйлесімді жолдары болатыны сөзсіз[3]. Міндетіміз де осы айтқаны мен байланысы, яғни сол үйлесімді жолдарды тауып, математиканы оқытуда оларды енгізіп, сабақтың неғұрлым сапалы өтуін, білім алушылардың сабақты оқуға деген ынталарынарттыру болып табылады. Әрбір оқытушының негізгі мақсаты-сабақ сапасын көтеру, түрін жетілдіру, білім алушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыру олардың ізденуін, танымын қалыптастыру.

Елбасы Н. Назарбаев 2030 жылға арналған стратегиялық жоспарында, оқу-іс-әрекетінде айшықты орны бар жеке тұлғаның өзіндік білім алуы, өзін-өзі тәрбиелеуі және өзін-өзі дамытуы бүгінгі күннің ең өзекті мәселесі екені айтылған.

Математиканы оқыту, оның пән ретінде ерекшеліктеріне сай, қазіргі заманғы ақпараттық технологияны қолдануы жайлы сала болып келеді. Математика сабақтарында ақпараттық -технологияны жаңа тақырыпты өткенде, қорытынды — қайталау сабақтарында және т.б сабақ түрлерінде қолдану өте тиімді. Сабақ барысында слайд-фильмдерді пайдалану, дәстүрлі әдістермен салыстырғанда, сабақтың динамикасын, көрнекілігін, ақпараттың өте жоғары

деңгейін және көлемін қамтамасыз етеді, сонымен қатар, тақырыпқа және жалпы математика пәніне қызығушылықты арттырады. Сабаққа дайындық барысында электрондық оқулықтар, Интернет желісінің ақпараттары қолданылады және оқытушы мен білім алушыларға арналған дидактикалық материалдар, оқу-әдістемелік құралдар жасалады. Жаңа ақпараттық технология құралдары оқыту құралы қызметін атқарады. Оларға мыналар жатады. Жаңа ақпараттық технология құралдар[4].

Технологиялық жетістіктердің бірі -интерактивті тақта білімалушылардың оқыту бағдарламасындағы көмекші құрал. Интерактивті тақтаның маңыздылығы:

- Интерактивті тақтада жазба құралдары, маркерлер, құрал-саймандар панелі қарастырылған.Интернетке қосылу мүмкіндіктері бар.

- Жұмыс материалдарын, ақпаратты оқушыларға тиімді жеткізуге мүмкіндік береді.

- Білім алушылардың зейінін аударуға болады

- Анимациялық роликтер, коллекциялық суреттерді оқушылар назарына ұсына аламыз.

- Арнайы бағдарламаларәзірлеп, веб сайттар мен кез-келген қосымшалардан ақпараталып, өңдеужұмыстарынжүргізугеболады.

Интерактивтітақтаныңартықшылықтары:

Оқу ақпаратының ұсыну мүмкіндігін елеулі түрде кеңейтеді түстерді, графикаларды, дыбысты, техниканың құралдарын қолдану қызметінің іс жүзіндегі жағдаятын жасауға мүмкіндік береді.

Интерактивті тақта оқу сапасын күшейтуге мүмкіндік береді және оқу есептерінің ұсыныстарын реттейді.

Оқу материалдарын ұсынумен бірге жауаптарды тіркеп, білімалушы жауаптары мен сұраныстарын талдау мүмкіндігі. Жұмыс барысында білімалушылар тарапынан жасалатын қателерге диагностика жүргізу мүмкіндігі.

Интерактивті тақтамен жұмыс істеу — ол заттар мен құбылыстардың өзіне тән бітімін, сыр сипатын, сезім мүшелері арқылы көзбен көріп, қолмен ұстап, құлақпен естіп қабылдауға баулитын дидактикалық үрдіс.

Интерактивті тақта барлық жастағы балаларды оқыту бағдарламасымен үйлесіп оқытудың әртүрлі стильдерін қолдануға мүмкіндік береді. Білім алушылар визуальды материалдарды жақсы қабылдайды, сонымен қатар сабақтың жаңа сырларын, туындаған мәселелерді бірігіп шешуге, талқылауға мүмкіндік алады. Білім алушылар білім алу процесінде бір уақытта оқып тындап тапсырмалар алады. Оқытушы қажетті ақпараттарды белгілеуге және зейіндерін аударуға барлық идеалдарды байланыстырып немесе олардың айырмашылықтарын ойластырып талқылауда әртүрлі түстер интерактивті тақтада қолайлы орындалады.

Мұндай мәліметтерді физикалық, химиялық, математикалық формулалар, шамалардың өлшем бірліктері, графиктер, схемалар, иллюстрациялар, физикалық және химиялық құбылыстардың динамикалық бейнесі, тәжірибеге арналған құрылғылардың тізімі, аспаптардың сипаттамалары және т.б.

жатқызуға болды. Оқытушы араласпай — ақ, білімалушылар өздері меңгеруге тиісті ақпараттар беріледі. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырып отырған жүйе құрамында электрондық құрылғылармен жұмыс дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады. Математика-білім алушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және дамытатын негізгі буын.

Ол білім алушылардың интеллектін, логикалық ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, табиғат заңдылықтарын толығымен түсінуге ықпал жасайды.

Математика пәнінде ақпараттық технологияларды қолдану пәнді оқытуда білімалушыға дүниенің заңдарын терең меңгертіп қоймай, білімалушының ойын дамытып, эмоциясына, сезіміне қозғау салады. Өзіне қажетті мазмұны мен мәліметті ақпарат көзінен таңдап өз бетінше ойланып, шешім қабылдауға дағдыланады. Сондай-ақ сабақ өтуде интерактивті тақтаны қолдануда сабақ тиімділігін арттырады. Компьютердегі интернет жүйесіндегі ақпараттық мәліметтерді сабақ тақырыбына байланысты қажеттісін таңдап тікелей қолдануға болады. Математика сабағында ақпараттық технологияны тиімді пайдалану — білім сапасының артуына әкеледі.

Жаңа ақпараттық технологияны математика сабақтарында пайдалана отырып, білімалушылардың білім, білік дағдыларын қалыптастыруға қызығушылығын арттырып, түрлі деңгейдегі есептерді шығарып, оны талдай білуге үйреттім. Логикалық ойлау қабілеттерін дамытып, интернет желісінен сабаққа қажетті деректерді өз бетімен ізденуге, компьютерлік сауаттылықтарына жол аштым.

Сабақта алған білімдерін өмірде қолдана білуге тәрбиелеп келемін. Саналы да сапалы білім алған білім алушы ұлт келешегі.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім туралы заңы. Оны жүзеге асыру жөніндегі негізгі құжаттар, -Астана 2000.
2. Педагогикалық ізденіс-Алматы: Рауан 1990
3. Мейірханова Н.А. Жаңа технология элементтерін оқыту үрдісінде пайдалану – мұғалімнің пәндік құзыреттілігінің басты шарты. Тараз 2004 ж.
4. Тағаева С.Ә., Сейдрахманова Р.І. Жаңа технологияны меңгерудің жолдар.

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ОБНОВЛЕННОМУ СОДЕРЖАНИЮ ОБРАЗОВАНИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Курмангалиева Д. Ж.

*Учитель математики, ГУ «Средняя общеобразовательная
гимназия им.И.Алтынсарина»
Қазақстан, Арқалық*

Аңдатпа. Мақалада білім беру жүйесіндегі өзгерістер енгізу барысында, әсіресе оқушының жетістіктерін бағалау процесінде, мұғалім кездескен қиындықтары, оқушылар мен ата-аналардың оларды қабылдауы және білім беру үдерісінде бұл мәселелер қалай шешілгені туралы баяндайды.

Кілт сөздер: Критериалды бағалау, қалыптастырушы бағалау, жиынтық бағалау.

Summary. The article talks about the problems that the teacher faced after the introduction of innovations in the education system, especially in the process of assessing the student's achievements, how these problems were solved during the educational process, as their pupils and parents perceived.

Keywords: evaluation estimation, formative estimation, summative estimation.

В настоящее время уделяется очень много внимания реформам в области образования. Наши первоклассники стали пионерами обновленного содержания обучения. С этого учебного года трудности введения новшеств почувствовали на себе и учителя и учащиеся 5,7-ых классов.

Кардинальным изменениям подверглось оценивание детей. В 2016-2017 учебном году ввелось критериальное оценивание, состоящее из формативного и суммативного оценивания за раздел и четверть. На основе показателей суммативного оценивания за раздел и суммативного оценивания за четверть, коротко СОР и СОЧ, выставляется четвертная оценка и оценка за учебный год.

Такой подход к оцениванию обучающихся стал новым не только для детей и их родителей, но и для самих учителей. Большинство учителей, прошедших курсы повышения квалификации по обновленному содержанию образования, пришли в классы с обновленным содержанием неуверенные, сомневающиеся. Они были теоретически подкованы по многим вопросам, за их плечами был немалый опыт работы в школе, большинство уже владели новыми методиками составления краткосрочных планов, применения новых технологий, но плохо разбирались в системе критериального оценивания.

И то, все это была теория. А вот когда пришла практика, возникли и первые трудности, которые в основном были связаны с организационными моментами: процедурой проведения суммативного оценивания за раздел и суммативного оценивания за четверть, оценивания работ, анализом результатов, модерацией, обратной связью. Особенно сложно пришлось учителям, которые не прошли курсы повышения квалификации в рамках обновления содержания среднего образования. Но процесс был уже запущен.. Администрация и весь коллектив нашей гимназии решили этот вопрос путем внимательного изучения «Руководства по критериальному оцениванию для

региональных и школьных координаторов», «Инструкции о порядке проведения критериального оценивания учебных достижений обучающихся в организациях образования»[1], а также на каждой еженедельной планерке учителя, прошедшие курсы по обновленной программе, проводили разъяснительные работы в этом направлении, делились своими методиками преподавания и оценивания. Но все же каждый учитель справлялся со своими проблемами самостоятельно.

Первой проблемой, с которой столкнулся учитель, было формативное оценивание. В конце урока всегда подводится итог, когда учитель оценивает работу учащихся по привычной пятибальной системе. Да и ребята за столько лет обучения были в недоумении, когда учитель вместо отметки в дневнике писал комментарий к его работе на уроке. Но постепенно день за днем в ходе непрерывной работы, благодаря перечитанным, пересмотренным материалам из различных источников информации, пришло и понимание применения формативного оценивания. Началось все это с простейших элементов ФО такие, как сигнальные карты, обозначения, смайлики и т.д., в дальнейшем и учитель, и ученики научились комментировать свой ответ или свою оценку, т.е. понимали за какую работу был поставлен высший показатель или какие недочеты были им допущены. Но не все учащиеся могут реально оценить себя, во многом из-за большого количества учеников в классе. Также в ходе самоанализа урока учителю затруднительно охватить весь итог проводимого занятия, и прежде всего из-за обтекаемости формы оценивания. Сложно всестороннее оценить, достигли ли дети цели занятия, и в полном ли объеме? И дело здесь в том, что формативное оценивание – это сам процесс обучения, это то, как преподаватель организует учебный процесс. Ведь ФО – рассуждения ребенка, анализ своей деятельности, работы одноклассников и класса в целом, поиск путей решения проблем с последующей корректировкой.

Следующая проблема-суммативное оценивание. Как его проводить? В какое время? Как проверять? Первые СОРы брали по заданиям суммативного оценивания согласно спецификации без изменений[2]. Получилось так, что задания в учебнике различались от заданий СОРа. Поэтому результаты были ниже предполагаемых. В последующих СОР и СОЧ-ах при подготовке оценочной работы задания разрешено было менять в зависимости от пройденных по плану на данный момент тем. К тому же в спецификации был дан только один вариант на весь класс, поэтому многие учителя составляли задания на несколько вариантов, чтобы избежать общей примитивизации и упрощения усвоения школьниками учебного материала. Дальше были вопросы, когда нужно брать суммативное оценивание за четверть в последние дни четверти или раньше? На эти вопросы вместе с коллегами на методобъединении было решено проводить СОЧ за неделю до окончания четверти, чтобы успеть провести анализ работы и модерацию. Также огромное время затрачивается на проверку работ учащихся. По этому поводу опять были вопросы о том, какой пастой нужно проверять, как заполнять рубрику, должны ли дескрипторы быть вместе с заданиями? Теперь, зная ответы на эти вопросы, работы проверяются быстрее. Все работы проверяются карандашом,

дескрипторы и рубрику заполняем после проверки работ. На следующий день членами методобъединения проводится модерация, на которой работы уже проверяются красной или зеленой пастой, результаты заносятся в протокол и Kundelik.kz. , где компьютер самостоятельно производит расчет по процентам и переводит в пятибальную систему оценивания. Минусы такой работы- объём ведения документации. Чтобы она была своевременной и эффективной остается слишком мало фактического времени на выполнение других работ учителя, как классного и научного руководителя. Плюсы в том, что выполняется мониторинг достижения целей всего класса по предмету, отдельно каждого ученика, составляются индивидуальные планы по работе со слабоуспевающими учащимися, а также взаимосвязь с родителями становится намного теснее и эффективнее. Конечно, из-за отсутствия отметок, много вопросов возникало со стороны родителей. Как и успехи у ребенка, так и то, над чем ему ещё надо поработать. Ведение письменной обратной связи ежедневно отнимает очень много времени, но дает полное видение родителям о достижениях его ребенка[3].

В итоге практического применения новых стандартов многие учителя приходят к мысли: система критериального оценивания требует доработки.

Задумка, сама идея - хорошая, дети стали больше раскрываться, анализировать свои ошибки, делать выводы. Их речь стала более выразительной, цельной. Я вижу, как развиваются мои ученики, как они учатся аргументировать и обосновывать свои ответы. Эта система отлично накладывается на ученика, но учитель под гнётом бесчисленных бумаг остается позади.

Педагогика – постоянно обновляющаяся наука, и у меня, как учителя, много идей: как организовать учебно-воспитательный процесс, чтобы он стал еще эффективнее и интереснее для детей, в плане научной деятельности как фактора саморазвития и самосовершенствования. Но времени на реализацию своих проектов за всей этой макулатурой не остаётся! Недаром, Василий Александрович Сухомлинский говорил: «Убеждение не может существовать без того, чтобы не проявляться в активной деятельности».

Литература

1. Инструкция о порядке проведения критериального оценивания учебных достижений обучающихся в организациях образования, реализующих общеобразовательные учебные программы в рамках обновленного содержания образования в 2016-2017 учебном году /Астана, 2017 – с.1-2.
2. Методические рекомендации по суммативному оцениванию: обучение грамоте/ Астана, 2016 – с. 6.
3. Руководство для учителя. Второе издание/ Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2015 – с.17-18

УЧЕБНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Муханбетжанова Г.Р.

*Учитель истории, ГУ «Средняя общеобразовательная школа имени А.С Макаренко»
Қазақстан, Арқалық*

Аңдатпа. Бұл мақалада ынтымақтастық тарихын зерттеу. Ол тарихи ойлаудың гуманистік маңызын көрсетеді.

Кілт сөздер: ғылыми тағылымдамалар, ынтымақтастық, білім беру тәуелсіздігі.

Summary. This article shows the search assignments for the teaching of history in the mode of cooperation. The humanistic essence of the tasks provides students with maximum autonomy, shows the fundamental variability of historical thinking.

Keywords: research assignments, cooperation, educational independence.

По исследованиям современных учёных выявлено, что наиболее прочными и ценными становятся знания, полученные в результате активной деятельности. Как определить присутствует ли на уроке приоритет духа просвещения, исследований, учебной самостоятельности?

Для развития этих критериев необходим перевод преподавания истории в режим сотрудничества.

Педагогика сотрудничества – одна из наиболее всеобъемлющих педагогических обобщений восьмидесятых годов двадцатого века, вызвавших к жизни многочисленные процессы в образовании.

Для организации сотрудничества на уроках истории желательно придерживаться следующей методики, которую предлагает В.А. Бухвалов [1, с.96].

- Подготовка систем дифференцированных творческих заданий
- Подготовка исследовательских заданий для каждой темы
- Освоение учителем и применение на уроках методов проектной деятельности
- Составление маршрутных листов, развитие умений самообразования у учащихся.
- Планирование объёма самостоятельной работы учащихся, соотношение фронтальных, групповых и индивидуальных форм на уроках.
- Самоанализ и коррекция уроков.

В учительскую задачу входит «включение» возможного творческого потенциала детей, показать им увлекательность исследовательского поиска.

Идея исследования как метод познания мира и метод обучения принадлежит древности. Знаменитое сократовское «Исследуем!» представляет собой беседу-исследование: с помощью остроумных вопросов, задаваемых одним собеседником другому, обнаруживаются противоречия в общепринятом понимании тех или иных явлений окружающего мира. Выявляется несоответствие между привычными суждениями и теми представлениями, который создаёт пристальный анализ [2, с.12]. Осознание этих противоречий будит мысль, возникают новые вопросы, которые шаг за шагом ведут к истине.

К исследовательским заданиям относится и практическая работа с документальными материалами. Та практика анализа документальных материалов на уроках истории, которая сводится к упрощённой триаде

«прочитал, рассказал, написал» не отвечает требованиям сегодняшнего дня [3,с.4]. Время диктует иной подход, иные методические приёмы, которые могли бы дать возможность учащимся и учителю полнее и многообразнее рассмотреть различные исторические источники.

Примеры организации работы с историческими документами:

№	Содержание работы	Деятельность учителя	Деятельность учащихся	время
1	Повторение изученной темы	Краткое изложение пройденного материала на основе пиктограмм, схем.	Повторяют содержание пиктограмм,схем по заданной теме.	5 мин.
2	Письменный анализ	Блок документов, видеоматериалы, чистые листы.	Выявляют, сопоставляют общее и особенное, оценивают.	8 мин
3	Проверка и анализ работы	Работы учащихся собраны,перемешаны и вновь розданы классу.	Дают оценку ответа друг другу по системе «+,-» (рецензент)	5 мин.
4	Классификация работ по баллам (критериальное оценивание)			5 мин.
5	Поиск взаимосвязи содержания документа с учебным материалом	координирует	Устная работа (ответы по желанию) в ответах выделяют общее и особенное. Сравнивают документ со статьёй учебника.	7 мин.
6	Устный анализ – защита письменной работы	координирует	Трое учащихся по очереди комментируют работы. Автор работы (по желанию) обосновывает свой вариант сравнения.	5 мин
7	Подведение итогов. Рефлексия.	Анализ результатов работы	Показать связь (полную либо частичную) документа и учебного материала	5 мин

Конкретный пример анализа: 11 класс «Малый Октябрь» в Казахстане.

Тексты из блока документов:

№1. В.Соловьёв, статья из газеты «Совершенно секретно» №9 1989г.

Поэт О.Мандельштам писал в стихотворении о Сталине, поплатившись за это жизнью:

*Как подковы куёт за
Указом указ –
Кому в пах, кому в лоб,
Кому в бровь, кому в глаз...*

№2 С.Садвакасов, статья «О национальностях и националах»

«Т.Голощёкин промышленность приставляет к хвосту сельского хозяйства, предопределяя, таким образом, вечно крестьянское существование

Казахстана. Разве можно говорить о промышленности и предлагать только ремонтные мастерские – почему т.Голощёкин не может или, вернее не хочет идти дальше шерстомоек, тогда как сама собой напрашивается и организация суконных фабрик. Не легче ли и железным дорогам сразу вывозить из Казахстана готовое сукно, чем два раза таскаться с вымытой шерстью, то обратно с «московским» сукном из этой шерсти...»

Задание: Какие факты приведены в документе? Какие выводы из них можно сделать?

К документу №1. *Анализируемый документ свидетельствует о том, что Сталин использовал любые средства для укрепления своей власти, своего влияния, боясь разоблачения правды о себе, делал всё, чтобы не допустить у народа каких-либо сомнений в свой адрес.*

К документу №2. *Время доказало правоту С. Садуакасова в идейной схватке с Ф. Голощёкиным. Он был прав, когда с горечью сказал: «Казахстан был и остался колонией». Систематическое и последовательное уничтожение лучших сынов казахского народа, хорошо понимавших его судьбы и насущные нужды- вот одно из тяжких последствий тоталитаризма. В этот период обострения борьбы вокруг вопросов о будущем республики, в особенности о путях её индустриализации, создании национальных кадров вырос и политический вес Смагула Садуакасова, который стал признанным лидером оппозиции.*

У учителя, верно понимающего свою профессию, всегда есть исследовательский интерес. Он может ставить перед классом и перед собою проблемы нерешённые, дискуссионные, нуждающиеся в исследовании отнюдь не только ради упражнения, но и ради поисков истины. И ученикам бесконечно важно увидеть в учебных заданиях нечто выходящее за рамки усвоения готовых решений, регламентированных упражнений. Учебное исследование способно «осветлить» атмосферу уроков истории, воздействовать на все стороны, все приёмы преподавания [4, с.21].

На различных этапах такого урока ученики становятся активными участниками процесса познания.

Кроме того, удаётся включить в активную познавательную деятельность слабоуспевающих учеников, повысить их интерес к предмету, осуществлять поэтапный контроль и коррекцию знаний учеников, приучать к взаимооцениванию и самооцениванию результатов учебного труда.

Литература

1. Бухвалов В.А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества/-М.:» Педагогический поиск», 2000-144с.
2. Качурин М.Т. Организация исследовательской деятельности учащихся- М.: Просвещение, 1988- 175с.
3. Мыскин В. Лабораторно-практическая работа на уроке истории// Учительская газета 20.11. 1991.
4. Челидзе Л.Л. Что такое история?- Тбилиси, 1978.-21с.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Отынишина Г.С., Скакова А.К.

*Старшие преподаватели, магистры, кафедра педагогики
и методики начального обучения*

*Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова
Казахстан, Караганда*

Тлеуметов Б.Т.

*Преподаватель, магистр, кафедра иностранных языков
Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова
Казахстан, Караганда*

Аңдатпа. Мақалада білім беру мазмұнын жанарту жағдайында педагогтың инновациялық қызметі қарастырылған, оның тиімділігін арттыру тәсілдері ұсынылды.

Кілт сөздер: құзырет, талаптар, шығармашылық, көптілділік, ойлаудың сындылығы, қызметі, енгізу, тәжірибе, оқыту.

Summary. The article provides for innovative activity of the teacher in terms of updating the content of education, the ways to improve its efficiency.

Keywords: competence, requirements, creativity, multilingualism, critical thinking, activity, implementation, experience, training.

В Государственной программе развития образования РК на 2011-2020 гг. отмечается, что «для обеспечения высокого качества образования необходимо формирование педагогов новой формации в необходимом количестве и соответствующей квалификации», «развитие человеческого капитала рассматривается как один из системообразующих факторов повышения конкурентоспособности образования» [1].

С 2016-2017 учебного года в 1-ых классах началось внедрение учебных планов и программ обновленного содержания образования согласно ГОСО РК – 2015. В связи с этим обучение в 2016-2017 учебном году предъявляет новые нормативные требования к кадрам. Начала проводится переподготовка педагогов к деятельности в рамках компетентностного подхода к образованию, формирование готовности работать в условиях возросшей индивидуализации образовательного процесса[2].

Одной из важной задач обновленной программы является «Научить - учиться», учиться на протяжении всей жизни, что будет способствовать развитию новой конкурентоспособной личности.

Обновление содержания образования в Республике Казахстан предполагает всестороннее развитие учащихся, развитие критического и творческого мышления, развитие научно-исследовательских навыков, навыков в области информационно-коммуникативных технологий, развитие навыков коммуникативного общения, включая языковые навыки.

Новая программа основана на развитие спиральной формы образования, основанной на когнитивной теории Д. Брунера. Спиральная форма обучения предполагает, что повторное рассмотрение материала, который будет усложняться на протяжении всего школьного обучения, дает большее преимущество в развитии современного учащегося, нежели традиционные формы обучения.

Главной целью обновления содержания образования является совершенствование педагогического мастерства учителей, внедрение системы критериального оценивания.

Переход на обновление содержания образования предъявляет новые требования к учителям:

- подготовка учителей к работе в рамках компетентностного подхода к образованию,
- обеспечение учителей здоровьесберегающими технологиями,
- формирование готовности работать в условиях существенно возросшей индивидуализации образовательного процесса.

Поэтому учителям необходима готовность к восприятию методологии и содержания обновленного ГОСО среднего общего образования, к изменению программного и методического обеспечения образовательного процесса, к изменению целей и способов педагогической деятельности.

На сегодняшний день школы Казахстана достаточно полно обеспечены комплексом учебно-методических материалов. Комплекс учебно-методических материалов оказывает влияние на совершенствование профессиональных знаний, умений, навыков, компетенций и занимает особое место не только в профессиональной деятельности педагога, но и в подготовке учителя начальных классов в системе высшего профессионального образования. Содержание высшего педагогического образования, которое определяет наполнение учебно-методического комплекса, на сегодня один из вопросов теории профессионального образования, привлекающий пристальное внимание ученых.

В условиях обновления содержания образования ученик является субъектом познания, а учитель является организатором познавательной и учебной деятельности учащихся. Для достижения общей цели учитель должен начинать с себя, необходимо учиться вместе с учеником, применять новые интерактивные методы обучения учащихся[3].

Задачами интерактивных методов обучения являются:

- научить самостоятельному поиску и анализу информации;
- научить работать в команде;
- научить формировать собственное мнение.

Школы получили полное нормативное обеспечение (новые учебные программы, планы и учебники, сборники с заданиями для формативного оценивания, руководство по критериальному оцениванию), что облегчает работу учителей начальных классов.

В условиях обновления содержания образования от учителей требуется:

- четкое формулирование учебных целей;
- подготовка учебных материалов в соответствии с учебными целями;

- максимально использовать средства икт для учебного процесса;
- подготовка учащихся к самообразованию;
- создание условий для опережающего развития учащихся;
- создание условий для слаженной командной работы учащихся;
- создание атмосферы психологической поддержки учащихся.

Учителя понимают, что на них лежит огромная ответственность за качество процесса обновления содержания обучения. Постоянное самообразование и рефлексия своей деятельности ставит учителя в позицию активного поиска путей профессионального самосовершенствования.

В рамках обновления содержания образования учителей начальных классов готовят к работе по обновлённым программам и новым подходам. Для них Национальными центрами повышения квалификации проводятся обучающие семинары, тренинги, практические занятия, где изучаются новые методы и формы работы с учащимися. Это позволяет учителям начальных классов получить огромный опыт и энергию для дальнейшей профессиональной деятельности.

Когда учителя испытывают трудности методического характера они обращаются за консультацией к тренерам курсов, школьные координаторы, обученные в ЦПК которые оказывают достаточно существенную и системную помощь по вопросам обновления.

Своей главной задачей учителя определяют как развитие внутренней мотивации учащихся к обучению, их психологического настроя на эффективную работоспособность и успешный результат.

Очень важной составляющей работы учителя начальных классов является взаимодействие на уровнях учитель – ученик, учитель – учитель, учитель – родитель. Именно в рамках сотрудничества педагога с учеником происходит взаимное обогащение, ценностное развитие ребенка, формируются компетенции, необходимые для дальнейшего обучения в условиях обновления содержания образования. Благодаря правильно организованному сотрудничеству развиваются рефлексивные способности, причем как у ученика, так и учителя. Молодому специалисту – учителю начальных классов необходимо научиться работать в составе педагогических команд, а также научить работать в команде своих учеников. Данное сотрудничество предполагает, в том числе, посещение уроков учителей-мастеров, обмен опытом, консультирование с ними по наиболее сложным вопросам и проблемам.

Отличительными чертами учителя в условиях обновления содержания образования являются постоянное самосовершенствование, самокритичность, эрудиция и высокий уровень ценностного развития. Нельзя забывать, что учитель в школе – для детей, а не наоборот, исходя из этого необходимо воспитывать и развивать молодых учителей.

Таким образом, обновление содержания образования, заключается в преодолении традиционного стиля обучения и перехода к новой развивающей, конструктивной модели образования, обеспечивающей познавательную активность, самостоятельность, критичность мышления учащихся начальных

классов. Введение системы критериального оценивания требуют от педагогов, всестороннего и объективного оценивания успехов в достижении ожидаемых результатов обучения каждого учащегося, его отношения к учебе и динамику развития личности в целом. Школа не только учит и воспитывает учащихся, но и готовит к самостоятельной жизни, поэтому беседы нравственного характера очень важны при решении задач. В наше время учитель начальных классов решает сложные и тяжелые задачи переосмысления своего педагогического опыта, находит сам как обучать в новых условиях ребенка.

От профессионализма учителей, понимания необходимости изменений, умений осуществлять новые подходы в обучении зависят результаты самого процесса обновления, его качество.

Литература

1. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. [Электронный ресурс].-/<http://ortalayk.Kazakstan/>
2. Жилбаев Ж. Об особенностях образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2016-2017 учебном году [Электронный ресурс].
3. Кисабекова М.Е. Обновление содержания среднего образования в Республике Казахстан: первые шаги. [Электронный ресурс].-/<http://pedgazeta.ru/>

МАТЕМАТИКАДА ВЕКТОРЛЫҚ ӘДІСТІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Сабитбекова Г.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Қойбағар Г.Ж.

*«Математика» мамандығының 4-курс студенті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация: В данной статье мы рассмотрим применение векторов для решения различных геометрических задач, вспомним и докажем некоторые геометрические факты.

Ключевые слова: векторные методы, коллинеарный вектор, скалярный вектор.

Summary. In this article, we will examine the application of vectors to solve various geometric problems, recall and prove some geometric facts.

Keywords: vector methods, collinear vector, scalar vector.

XVIII-XX ғасырларда геометрияда жаңа әдістер пайда болды. Оларға жататындар: координаталық әдіс, геометриялық түрлендірулер әдісі, векторлық әдіс. Соның ішінде векторлық әдіс қазіргі уақытта зор табыспен қолданылып отыр. Сондықтан ғылыми жұмысымың негізгі мақсаты – векторлардың қолданылуы болып табылады. Ғылыми жұмыста негізгі қамтылған мәселелер де осы вектордың физикалық және геометриялық қолданысы мен оның өмірдегі маңызы және тарихына шолу жасау болып табылады.

Векторларды пайдаланып геометриялық, алгебралық және физикалық есептерді және геометриялық теоремаларды векторлық әдіспен шығаруға болады.

Вектордың мектеп геометриясына енгеніне көп уақыт болып қалды. Жаратылыстану-математика бағытында білім беретін мектептер бағдарламасында да векторларға көп уақыт бөледі.

Вектор ұғымы – қазіргі заман ұғымдарының негізгі ұғымы. Қазіргі математиканың негізгі әдістерінің бірі болып табылатын, техника ғылымдарында қуатты құрал болып табылатын векторлық әдісті меңгереміз.

Векторлар техника ғылымдарының қауырт дамуына байланысты XVIII ғасырда бастау алып, XIX ғасырдың жартысында есептеудің талапқа сай жаңа түрін іздестіру барысында дүниеге келді. Векторлық есептеулердің жасы «жас» болғанымен бастау көзі сонау ерте заман данышпаны Аристотельдің «Механикалық проблемалар» атты еңбегінде кездеседі. Аристотель бұл еңбегінде бір нүктеге түсірілген және өзара бұрыш жасай бағытталған екі күштің әсерінен жүрген жолын табуды екінші мәселе етіп қойды.

XVIII ғасырда Аристотельдің «қозғалыстар параллелограммы» қайтадан жандана түсті. Галилео Галилей күш және оның денені қозғайтын құраушысының арасындағы метрикалық байланысты зерттеді. Оның еңбектеріне қарап, Галилейдің тең әсерлі күш, қорытқы жылдамдық ұғымдарына өте жақын, қапталдас келгенін көруге болады.

Ағылшын математигі, әрі физигі Исаак Ньютон қозғалыстарды жасауға алғаш рет «параллелограмм ережесін» пайдаланады.

Механикадағы векторлық алгебраның негізін қалаушы Джон Валлис механикадағы геометриялық аппарат жасауға жаңа қадам жасады. Ол екі үш күштің әсерлі және қорытқы жылдамдығын анықтауға колданылатын «параллелограмм ережесін» берді. Күштерді, жылдамдықтарды қосу, жіктеу, векторларды санға көбейту амалдарын алғаш рет берген де осы адам. Сонымен векторлық алгебраның негізін қалаған оқымысты – Джон Валлис. Дәл осы бағытта аса табысты еңбек еткен Л.Карно. Ол «қозғалыстың геометриялық теориясын» жасау мәселесін көтеру және қазір пайдаланып отырған векторлық есептеудің символдық аппаратын жасап шықты.

Векторлар қолдануларға өте бай. Бірақ ең алдымен вектор дегеніміз не? Вектор дегеніміз – өлшемімен ғана емес, бағытымен де сипатталатын және геометриялық қосу ережесіне бағынатын шамаларды айтамыз.

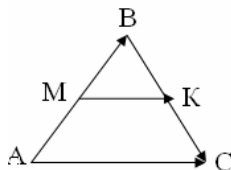
Вектор геометрияда көптеп қолданылады. Вектор ұғымының геометрияда қолданылуы кейбір күрделі геометриялық ұғымдарды ықшамды айтуға, геометриялық есептерді шығарудың ерекше бір әдісін табуға мүмкіндік берді. Векторлық әдістің геометрияда қолданылуын екі топқа бөлуге болады. 1) Векторлық амалдарды оқып-үйрену барысында геометриялық фигуралардың және оның қасиеттерін қолдана отырып шығарылатын есептер. 2) Геометрияда вектор әдісімен теоремаларды дәлелдеу.

Мысалы, векторлық әдіспен үшбұрыштың орта сызығы туралы теореманы дәлелдеуге болады [1].

Теорема: Үшбұрыштың орта сызығы үшбұрыштың табанына параллель және оның жартысына тең.

Есеп 1: $\triangle ABC$, MK орта сызығы.

Дәлелдеу керек: $MK = \frac{1}{2} AC$; $MK \parallel AC$.

Дәлелдеуі: $AB=c$, $BC=a$, $AC=b$. Вектордың қосындысының анықтамасы бойынша: $a + c = b$;

M және K нүктелері $\triangle ABC$ -ның AB және BC қабырғаларының ортасы.

$$MK = MB + BK = \frac{1}{2} AB + \frac{1}{2} BC = \frac{1}{2} c + \frac{1}{2} a = \frac{1}{2} (c + a) = \frac{1}{2} b;$$

онда $MK = \frac{1}{2} AC$:

$MK \uparrow \uparrow AC \rightarrow AC \parallel MK$. Теорема дәлелденді.

Сонымен қатар ромбының диагональдары перпендикуляр екенін де вектор әдісі арқылы оңай дәлелдеуге болады.

Векторлық қасиет геометрияда кейбір кесінділердің параллельдігін дәлелдеуде қолданылады. Мұндай жағдайда есептерді шығарғанда, векторлардың коллинеарлығы қолданылады.

Вектор ұғымы- физикалық ұғым ғана емес, математикалық ұғым. Математикада еркін вектор ұғымы қолданылады. Векторларға қолданылатын амалдардың ішінде көбі- скаляр көбейтінді амалы. Ол алгебрада теңсіздіктерді, теңдеулерді, теңдеулер жүйесін шешуде қолданылады.

Екі вектордың скаляр көбейтіндісі олардың абсолют шамаларын олардың арасындағы бұрыштың косинусына көбейткенге тең болады.

$$a \cdot b = |a| \cdot |b| \cdot \cos \varphi; ; \text{ ал } \cos \varphi \leq 1 \text{ онда } |a \cdot b| \leq |a| \cdot |b|$$

Сондықтан егер $a = \begin{pmatrix} x_1 \\ y_1 \end{pmatrix}$ және $b = \begin{pmatrix} x_2 \\ y_2 \end{pmatrix}$ векторлары берілсе, онда $a \cdot b = x_1 x_2 + y_1 y_2$ және $|a| = \sqrt{x_1^2 + y_1^2}$ $|b| = \sqrt{x_2^2 + y_2^2}$

$$\text{Ал үш өлшемді кеңістікте: } x_1 x_2 + y_1 y_2 + z_1 z_2 \leq \sqrt{x_1^2 + y_1^2 + z_1^2} \cdot \sqrt{x_2^2 + y_2^2 + z_2^2}$$

Есеп 2. Векторлардың көмегімен ромб диагональдарының перпендикуляр екенін дәлелдеу керек [2].

Шешуі: ромб қабырғаларын $\vec{a}$ мен $\vec{b}$ деп белгілейік, бұлардың ортақ бас нүктесі бар. $\vec{a} + \vec{b}$ мен $\vec{a} - \vec{b}$ векторлары ромб диагональдары. Бізге $(\vec{a} + \vec{b}) \cdot (\vec{a} - \vec{b}) = 0$ болатынын көрсету жеткілікті. Жақшаны ашып көбейтсек,

$$(\vec{a} + \vec{b}) \cdot (\vec{a} - \vec{b}) = \vec{a} \cdot \vec{a} + \vec{b} \cdot \vec{a} - \vec{a} \cdot \vec{b} - \vec{b} \cdot \vec{b} = a^2 - b^2.$$

Бірақ, $a^2 = |\vec{a}|^2 = |\vec{b}|^2 = b^2$ - ромб қабырғалары тең болады. Демек, $(\vec{a} + \vec{b}) \cdot (\vec{a} - \vec{b}) = |\vec{a}|^2 - |\vec{b}|^2 = 0$.

Есеп 3. Үшбұрыштың екі медианасы қиылысу нүктесінде төбесінен бастап есептегенде 2:1 қатынаста бөлінеді, сонымен бірге барлық үш медиана бір нүктеде қиылысады [3].

Шешуі: О нүктесі ABC үшбұрышының AK мен BN медианаларының қиылысу нүктесі болсын. $\overline{AO} = x\overline{AK}$ және $\overline{BO} = y\overline{BN}$ болсын. Бізге $x = y = \frac{2}{3}$ болатынын дәлелдеу керек.

$\overline{AB} = \overline{f_1}$, $\overline{AC} = \overline{f_2}$ деп белгілейік. Бұлар коллинеар емес векторлар. Бұлар арқылы алдымен $\overline{AO}$ векторын айнымалы x, одан соң y арқылы өрнектейік. $\overline{f_1}$ мен $\overline{f_2}$ -нің коллинеар емес екендігіне сүйеніп, алынған өрнектерді теңестіреміз. Алынған теңдеудің коэффициенттерінен x пен y-ті табамыз.

$$\text{Алдымен } \overline{AO} = x\overline{AK} = x\left(\frac{1}{2}\overline{AC} + \frac{1}{2}\overline{AB}\right) = \frac{x}{2}\overline{f_1} + \frac{x}{2}\overline{f_2}$$

$$\overline{AK} = \frac{1}{2}\overline{AB} + \frac{1}{2}\overline{BC} \quad \text{түрінде} \quad \text{жазамыз.} \quad \text{Бұдан} \quad \text{соң}$$

$$\overline{AO} = \overline{AB} + \overline{BO} = \overline{f_1} + y\overline{BN} = \overline{f_1} + y\left(\frac{1}{2}\overline{BA} + \frac{1}{2}\overline{BC}\right)$$

$$\text{Себебі, } \overline{BN} = \frac{1}{2}\overline{BA} + \frac{1}{2}\overline{BC}.$$

Бірақ $\overline{BA} = -\overline{AB} = -\overline{f_1}$ және $\overline{BC} = \overline{BA} + \overline{AC} = -\overline{f_1} + \overline{f_2}$. Мұны $\overline{AO}$ -ның орнына қойсақ,

$$\overline{AO} = \overline{f_1} + y\left(\frac{1}{2}(-\overline{f_1}) + \frac{1}{2}(-\overline{f_1} + \overline{f_2})\right) = (1-y)\overline{f_1} + \frac{y}{2}\overline{f_2} \cdot \overline{AO} \quad \text{үшін алынған өрнектерді}$$

$$\text{теңестіреміз. } \overline{AO} = (1-y)\overline{f_1} + \frac{y}{2}\overline{f_2} \quad \overline{AO} = (-y)\overline{f_1} + \frac{y}{2}\overline{f_2}$$

Себебі $\overline{f_1}$ мен $\overline{f_2}$ коллинеар емес, онда $\overline{AO}$ векторының коэффициенттері бір ғана түрде анықталады.

Демек, $\frac{x}{2} = (-y)$ және $\frac{x}{2} = \frac{y}{2}$. Осы жүйені шешіп, $x = y = \frac{2}{3}$ дәлелдеуге тиістіні аламыз.

Есеп 4. $a + b + c = k$ онда $\sqrt{2a+1} + \sqrt{2b+1} + \sqrt{2c+1} \leq \sqrt{6k+9}$ дәлелдеу керек.

Дәлелдеуі: x және y векторлар берілген болсын. Оның координаталары $x(\sqrt{2a+1}; \sqrt{2b+1}; \sqrt{2c+1})$; $y(1; 1; 1)$. формула бойынша

$$\begin{aligned} \sqrt{2a+1} + \sqrt{2b+1} + \sqrt{2c+1} &\leq \sqrt{2a+1+2b+1+2c+1} \cdot \sqrt{3} = \sqrt{2(a+b+c)+3} \cdot \sqrt{3} = \\ &= \sqrt{2k+3} \cdot \sqrt{3} = \sqrt{6k+9} \end{aligned}$$

Вектор физикада, қолданбалы басқа да ғылымдарда қолданылады. Физикада вектордың көмегімен әр түрлі бағытталған шамалар: күш, үдеу, жылдамдық, т.б. өрнектеуге болады.

Векторлар көлбеу жазықтыққа кең түрде пайдаланылады, себебі олар төмен түскенде не жоғары көтерілгенде үдеуі кемітуге мүмкіндік жасайды.

Векторлар ғылым мен техниканың көптеген салаларында маңызды рөл атқарып, есептердің алуан түрлерін шығаруда үлкен қолданысқа ие болып отыр. Мысалы, векторлар теориялық физикада, математикалық физикада,

теориялық механикада, аэродинамикада, гидродинамикада, өрістер теориясында, электротехникада тағы басқа ғылыми салаларында қолданылады. Осыдан векторлық әдісті игерудің қаншалықты маңызды екендігін көрдік. Солардың негізгілерін тағы да атап өтелік [4].

1. Векторлар табиғат құбылыстарын зерттеуге қолданылады. Физиканың бірталай заңдары «вектор» тілінде өрнектеледі. Векторларды қолдану математиканы физикамен байланыстыруға, математиканы физикалық мазмұнды есептермен байытуға мүмкіндік берді.

2. Векторлық аппаратты геометриялық есептерге қолданғанда қазіргі заманға сай әдістеме, оның идеяларын зерттеу әдістері туралы түсінік беруге мүмкіндік туады.

3. Компьютерлік техникада, сызықтық программалау есептерінде, халық экономикасына байланысты есептерді шешуге қолданылады.

4. Векторлық әдісті пайдалану физика, информатика, астрономия және есептеуіш техника сияқты математикамен сабақтас бағыттарды жеңіл меңгеруге игі әсер етеді.

5. Астрономия және басқада карталарды кескіндеуге үлесі көп.

6. Ең бастысы есеп шығаруда маңызды қызмет атқарады. Ылғида болмаса да векторлық әдіспен теңдеулердің, теңдеулер жүйесінің, теңсіздіктің кейбір түрлерін векторлық әдіспен шешуге болады.

Әдебиеттер

1. Байарыстанов А. О. Жоғары математика теориясы және жаттығулар жинағы: оқулық . - Алматы, 2013
2. Махмеджанов Н.М. Жоғары математикадан тапсырмалар жинағы: оқу құралы. - Алматы, 2014
3. Нысамбаев Ж. Аналитикалық геометрияның есептер жинағы: Оқу құралы.-Астана, 2013
4. Бадаев, С. А. Сызықты алгебра мен аналитикалық геометрия: оқу құралы. - Алматы, 2010

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ФОРМАТИВТІ БАҒАЛАУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Суюндикова Ж.Т.

*Аға оқытушы, б.ғ.к, магистр, Ө.Сұлтанғазин атындағы
Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті
Қазақстан, Қостанай*

Зарлықанова Ә.Т.

*Магистр, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қостанай*

Аңдатпа: Қазіргі уақытта ғылыми қызметтің көптеген салаларында методология мәселелері, оның дамуы және биологияны оқытудың жаңа инновациялық әдістері туралы мәселе жиі кездеседі. Мақалада биология пәні мұғалімдеріне ең тиімді, ыңғайлы, заманауи, көрнекі, оқу материалдарын түсіну мен меңгеруде қарапайым әдіс таңдауға көмектесетін маңызды міндеттердің бірі ұсынылады.

Кілт сөздер: биология сабағы, методология, педагогика, формативті бағалау, әдіс-тәсілдер.

Summary. Nowadays in many spheres of scientific activity the question of methodology problems, its development and new innovative methods of teaching biology is more and more frequently raised. The article proposes one of the important tasks that will help teachers of biology in schools to choose the most rational, convenient, modern, visual, easy to understand and learn teaching material method in biology.

Keywords: biology lesson, methodology, pedagogy, formative assessment, methods.

Заманауи биология сабағы әр түрлі әдістемелік тәсілдерді, әдістемелерді және жаңа технологияларды қолдану арқылы құрылады. Бірақ оқу процесі үшін әлі де өзекті мәселе сабақта оқушының қызметін жандандыру мәселесі болып отыр. Әрбір оқушы сабақта өз қабілеттерін көрсету, материалды талқылауға қатысу, сұрақтарға жауап беру үшін оқытудың белсенді әдістеріне назар аудару керек.

Биологияны оқыту оқытудың түрлі әдістері мен құралдарын қолдануды көздейді. Пәннің ерекшелігіне байланысты зерттелетін объектінің маңызды белгілерін жиі бөліп, жинақтау қажет деп айту қажет емес, бұл тек онымен тікелей жұмыс істеу кезінде ғана мүмкін. Бұл ретте, жетекші тірі объектілерді зерттеу әдістері, яғни бақылау және эксперимент болып табылады. Практикалық іс-әрекет оқушылардың қоршаған орта туралы тұтас түсініктерін, объектілер мен құбылыстар арасындағы себеп-салдарлық байланысты нақты анықтай білуін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы - заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын жаңа бағдарлама. Жаңартылған бағдарлама бойынша бағалау түрлері формативті бағалау әдістері арқылы жүргізіледі [1].

Формативті бағалау әдістерінің басты ерекшелігі оқушылардың түсіну қабілетін бағалауда, сондай-ақ оқушылардың аналитикалық құралдар мен мысалдарды қолдануында танымдық прогресін анықтау. Мұндай бағалаудың қорытындыларын оқыту деңгейін жаксарту барысында қолдануға болады. Формативті бағалау әдістер қатарына «Ішкі және сыртқы шеңбер» әдісі, «Сөйлемді жалғастыр» әдісі, «Қысқа да нұсқа» әдісі, «Жеке кеңес» әдісі, «Қошемет» әдісі және т.б жатады [2].

Биология сабағында жаңа тақырыпты оқушыларға «Ассоциативті қатар» әдісі арқылы анықтауға мүмкіндік беру арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға болады. Мысалы жаңартылған бағдарлама бойынша 7 сыныпта өткізілетін «Жүйке жүйесінің құрам бөліктері» тақырыпты алуға болады. Мұғалім тақтаға бір сөз немесе сабақтың тақырыбын жазады. Оқушыларға бір бетке тақтаға жазылған сөзден пайда болған пікірлерін жазуды ұсынады. Сабақ тақырыбына қатысты ассоциация-сөздерді бір қатарға жазып шығу керек. Оқушылар сөздерді оқып, артық деп санаған сөздерді алып тастап, сабақ тақырыбын тұжырымдайды. Мысалы: нейрон, жүйке, дендрит, аксон, дене және т.б.

Мұғалім парақтарды жинап алып, оқушылармен бірге жазылған ойларды қорытындылайды. Қорытындылау негізінде ойларын жіктейтін логикалық-құрылымды сызба немесе ойларына сәйкес тақырыптың қорытынды бейнесі анықталады (оқушының өз тәжірибесі). Мұндай жұмыстар оқушылар мен мұғалімге ойын жіктеуді ғана емес, өздеріндегі субъекті тәжірибелерін ескере отырып, жаңа тақырыпты жоспарлауға мүмкіндік береді.

Жаңа тақырыпты талдаудың тағы бір биология сабағында қолдануға болатын әдіс ретінде «Атаулар туралы үш сұрақ» әдісі қаралады. Бұл әдіс арқылы 8 - сыныпта «Саңырауқұлақтар патшалығы» тақырыбын өткізуге болады. Мұғалім сабақ басында жаңа тақырып бойынша түбіртек, жеуге жарамды, түлкіжем сияқты үш терминді тақтаға жазып, оқушыларға осы атауларға қатысты мынандай сұрақтарға жазбаша жауап беруді тапсырады:

1. Қайда? Бұл терминдерді сіз бұрынырақта қайда және қандай мағынада кездестіріп едіңіз?
2. Қалай? Өз тәжірибеңізбен осы атауларды қолданудың мысалдарын келтіре аласыз ба?
3. Қандай? Осы сабақта бұл атаулар қандай қолданыста болады деп ойлайсыз?

Әдеттегідей бұл жұмысты оқушылардың жеке, жұппен (шағын топ ішінде) ауызша немесе жазбаша орындауы ықтимал. Содан кейін мұғалім бірнеше оқушының пікірін тыңдайды. Мұғалімнің сұрақтарды шығармашылық тұрғысынан әр сабақта тақырыпқа байланысты өзгертіп отыруы тиімді.

Жаңа тақырыпты игеріп болғаннан кейін оны бекіту әдістері қолданылады. Мысалы 8-сыныпта «Жасушаның құрамындағы органикалық заттар» тақырыбын «Ішкі және сыртқы шеңбер» әдісі бойынша былай өткізуге болады. Оқушылар ішкі және сыртқы екі шеңбер құрады. Балалар бір-біріне карама-қарсы тұрып, өтілген тақырып бойынша бір-бірлеріне сұрақтар қояды. Сыртқы шеңберде тұрған оқушылар ауысып өздеріне жаңа жұптар құрады. Сөйтіп сұрақтар қою әрі қарай жалғаса береді. Оқушылар осылай жаңа сабақты бекітеді.

Сабақтың ортасында міндетті түрде орта буында сергіту сәті болуы керек. Жаңа әдіс тәсілдер қатарына «Атомдар мен молекулалар» әдісін жатқызуға болады. Молекулалар атомдардың жиынтығы екендігі баршаға да мәлім. Оқушылар сыныптың бос жеріне жиналады. Ойынды жүргізуші «Атомдар!» деп дауыстағанда, олар бір-бірімен араласып, әрілі-берілі жүруі керек, өйткені олар қазір броундық қозғалыстағы атомдар іспетті. Ал, жүргізуші «Молекулалар!» деп айтып, бір санды атаса (мәселен, үш немесе төрт, бес, алты) оқушылар сол аталған сан құрамында топтарға жедел түрде бірігуі керек. Қалыс қалған оқушылар (топ құрамын аталған саннан кем құрғандар) айып ретінде бір тапсырма орындайды: өлең оқиды, ән айтады т.с.с. Ойынның нәтижесінде құралған топтар сол құрамда парталарға да отыруына болады: олар сабақты осы құрамда жалғастырады[3].

Келесі биология сабағында қолдануға болатын әдіс «Айналмалы бекеттер» деп аталады. Бұл әдісті 7 сыныпта «Жасуша, ұлпа, мүше, мүшелер жүйесі түсініктері» тақырыбын талқылауға болады. Әр шағын топты бекетте орналастырып, арандататын сұрақты талқылауға және ойларын қағазға немесе тақтаға жазуға 10 минут беріледі. Сұрақтар: ұлпа түрлерін ата, жасушаның қызметі, ас қорыту жүйесінің мүшелері және т.б. болуы мүмкін. Уақыт аяқталғанда топ басқа бекетке ауысып алдағы топтың жұмысын жалғастырады. Ауысу әр 10 минут сайын болып тұрады, әр топ барлық позицияларда болып шыққанға және барлық топтардың ойларын ойлап шыққанға дейін жалғаса береді. Бұл әдісті сабақтың қорытынды бөлімінде өткізуге болады.

Қорыта келе формативті бағалаудың әдіс-тәсілдері жеткілікті, оны биология сабағында пайдалану мұғалімнің құзыреті. Ұстаз үшін баланың өз ойын толық жеткізуі маңызды. Осындай әдіс-тәсілдерді сабақта тиімді қолдана отырып, оқушылардың ойлау қабілеттерін дамыту, білім сапасын арттыру – пән мұғалімінің міндеті.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық: Екінші (негізгі) деңгей\ -Бакиров К.А., Намысова Г.А, Аушева И.У, Шаримова А.Г, Ғабдоллақызы Б, Байкенова Б.А.
2. <http://www.ipksko.kz/index.php/prensa-o-nas/1514-m-alimderdi-o-ytu-zh-jesin-arttyruda-y-formativti-ba-alau>
3. Үлестірме материалдар. 3-басылым-Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері»

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫН ӨТКІЗУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗІ

Толегенов Т.

*Аға оқытушысы, магистр, дене шынықтыру және спорт кафедрасы
Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Жақсылықова Т.Ж.

*ДШС-41 тобы студенті, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік
педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. учитель, правильно понимающий задачи физического воспитания, готовит их к большой жизни через укрепление здоровья всех учащихся, формирование двигательных умений и навыков. Учитель учит учащихся постоянно, систематически заниматься физическими упражнениями.

Ключевые слова: начальный класс, физическая культура.

Summary. a teacher who correctly understands the tasks of physical education, prepares them for a great life through strengthening the health of all students, the formation of motor skills. The teacher teaches students to constantly, systematically engage in physical exercise.

Key words: primary class, physical culture.

Бастауыш сынып оқушыларының жалпы дене қуатын дамыту үшін, үлкен өмірге, қоғамға, Отан қорғауға дайындау мақсатында, бала мектепте оқыған кезінде негізгі міндеттерді орындау қажет:

- денсаулықтарын нығайту, дене түзулігімен сымбаттылығын қалыптастыру, ағзаны дамытып қана қоймай жүйелі түрде шынықтыру;
- негізгі қозғалыс ептілігі мен дағдысын қалыптастыру, оларды әр түрлі өмір жағдайында қолдана білу шеберлігіне үйрету;
- жігер-күш, дене қасиеттерін дамыту, жеке және қоғамдық гигиена дағдыларына үйрету.

Барлық міндеттерді орындаудың негізгі амалы - дене тәрбиесі жаттығулары мен теориялық білім болып табылады. Ол амалдар дене тәрбиесі сабағында, оқу күні ішіндегі дене тәрбиесі-сауықтыру шараларында (сабаққа дейінгі гимнастика, ұзақ үзілістердегі қозғалмалы ойындар мен дене жаттығулары, сергектік сәттер) және сабақтан тыс уақыттардағы сыныптан тыс жұмыстар кезінде орындалады.

Дене тәрбиесі үрдісі күрделі, әр жақты және мектептің басқа оқу-тәрбие жұмыстарымен өте тығыз байланысты болғандықтан, ол терең ой-толғаныстарын, көлемді білімділікті керек етеді. Дене тәрбиесі міндеттерін дұрыс түсінген мұғалім жеке оқушылардың таңдап алған спорт түрлерінен жоғарғы жетістіктерге жетуін ғана емес, барлық оқушылардың денсаулықтарын нығайту, қозғалыс икемділігі мен дағдыларын қалыптастыру арқылы оларды үлкен өмірге дайындайды. Мұғалім оқушыларды дене жаттығуларымен тұрақты, жүйелі шұғылдануға үйретеді.

Осы барлық міндеттерді дұрыс бағалау, ұйымдастыру, орындау үшін мақсатты түрде жақсы, шебер жоспарлай білу қажет. Дұрыс ойластырылған барлық жұмыстар келісілген жоспар, жүйелі, тиянақты жұмыс тудырады.

Жалпы білім беретін мектептердегі жоспарлау құжаттары: жалпы дене тәрбиесі және спорт жұмыстары жоспары және дене тәрбиесі сабақтарының жоспары деп екіге бөлінеді. Оны дене тәрбиесі мұғалімі оқу жылының басталуына дейін құрастырады.

Жалпы жылдық жоспар мынандай бөлімдерге бөлінеді:

1. Ұйымдастыру жұмыстары.
2. Оқу жұмыстары.
3. Күн тәртібіндегі дене тәрбиесі - сауықтыру шаралары.
4. Сабақтан тыс уақыттардағы спорттық- көпшілік жұмыстары.
5. Үгіт-насихат жұмыстары.
6. Дәрігерлік бақылау және тазалықты тексерулер.
7. Шаруашылық жұмыстары.

Осы дене тәрбиесі және спорттық жұмыстардың жылдық жоспарын жалпы білім беру мектептеріндегі дене тәрбиесі ұжымының төрағасы мектеп директоры бекітіп, оның жұмыстарын ұжым кеңесі, барлық ұжым мүшелері біріге, жұмыла орындаулары қажет.

Бастауыш сыныптардағы дене тәрбиесі ұжымы жұмысының мазмұны және оны ұйымдастыруды қарастырайық. Бұрынғы кеңес заманында да, қазіргі егеменді ел, нарық экономикасы заманында да жалпы білім беру мектептерінде дене тәрбиесі ұжымдары жұмыс істеді, әлі де істеп жатыр. Дене тәрбиесі ұжымының мүшелері - мектеп мұғалімдері мен оқушылар. Дене тәрбиесі жұмыстарын ұжым мүшелері сайлаған кеңес басқарады. Ұжым кеңесінің төрағасы - мектеп директоры. Ұжымның барлық жұмыстарын белгілейтін, ұйытқы болатын, жүргізетін - дене тәрбиесі мұғалімдері.

Осы жерде заңды бір сұрақ тууы мүмкін. Неге дене мәдениетіне, дене тәрбиесі мен спортқа осынша мән беріледі? Неге мектепте математика, тарих ұжымдары жоқ? Бұл мәселенің маңыздылығы оның денсаулыққа байланыстылығынан. Денсаулықтың қадірін түсінген дана халқымыз: «Басты байлық - денсаулық», «Тәні саудың-жаны сау»,- дейді. Дене тәрбиесі мен спорттың негізгі міндеті адамдардың денсаулығын нығайту болып табылады. Мектептің дене тәрбиесі ұжымының негізгі міндеті дене тәрбиесі мен спорттық жаттықтыру сабақтарына, жарыс, жорық, саяхаттарға, дене тәрбиесі-сауықтыру шараларына мұғалімдер мен оқушыларды көбірек қатыстыру. Оларды тұрақты дене жаттығуларымен айналысуға тарту. Тұрақты жаттығулар арқылы олардың денсаулық деңгейлерін жоғарылату Шығыс ғалымы Ибн Сина: «Тұрақты, жүйелі дене жаттығуларымен шұғылданған адам ауруды құртуға бағытталған ешқандай емдеуді қажет етпейді», -деген.

Дене тәрбиесі ұжымының денсаулықтан кейінгі екінші қажеттілігі жарыстарға қатысу мүмкіншіліктеріне байланысты. Өйткені мектеп жұмыстарының ең маңызды бір көрсеткіші - спорттық жарыстарда мектеп құрама командасының спорт түрлерінен мектептер арасындағы аудан, қала жарыстарында жүлделі орындар алуы. Жүлделі орындар алу үшін, мектеп

ұжымы директордан бастап оқушыға дейін жұмыла тер төге жұмыс істеуі керек. Осы айтылған екі негізгі міндеттің өзі дене тәрбиесі ұжымының қажеттілігін, жұмыс көлемінің терең екенін нақтылайды[1].

Дене тәрбиесі ұжымы ең алдымен өзінің жылдық, тоқсандық жұмыс жоспарларын дұрыс ойластырып, құрастыруы қажет. Әрбір ай сайын өткізілетін ұжым кеңесінің отырыстарында осы жоспарлар, олардың орындалуы, адамдардың жауапкершіліктері қатаң бақылануы, жұмыстары дұрыс бағалануы керек. Мектептің дене тәрбиесі ұжымының барлық құжаттарын дайындайтын дене тәрбиесі мұғалімі сауатты, білікті маман болуы қажет. Дене тәрбиесі мұғалімі дене тәрбиесі ұжымының барлық жұмыстарын жақсы білуі, құжаттарын сауатты дұрыс жүргізуі қажет. Сонда ғана мектептің дене тәрбиесі ұжымы жұмыс істейді, барлық мектеп мұғалімдері, оқушылар бұл жұмыстарға жұмыла атсалысады.

Дене тәрбиесі ұжымының жалпы жиналысында мұғалімдер мен оқушылардың арасынан дене тәрбиесі мен спортқа қатысы бар, белсенді адамдар кеңес мүшелері болып сайланады. Кеңес құрамы 7-10 адамнан болады. Кеңес мүшелері арасынан төраға, төрағаның орынбасары, хатшы сайланады. Дене тәрбиесі кеңесі жанынан бұқаралық дене тәрбиесі, спорт шаралары, дене тәрбиесі белсенділерін дайындау, насихаттау және шаруашылық жұмыстарының комиссиялары құралады. Комиссия жұмысын басқару кеңес мүшелеріне жүктеледі. Бұқаралық дене тәрбиесі комиссиясы. Бұқаралық дене тәрбиесі комиссиясы күн тәртібі ішіндегі сауықтыру шараларын (сабаққа дейінгі гимнастика, сергектік сәттері, ұзақ үзілістегі қозғалмалы ойындар мен дене жаттығулары), ұзартылған күн топтарындағы дене тәрбиесі сабақтарын, Президенттік сынама сынақтарын, Президенттік көпсайыс жарыстарын өткізу, дайындау жұмыстарына жауапты болады.

Спорт шаралары комиссиясы мәселесіне де тоқталып өтеміз. Спорт шаралары комиссиясы мектептегі жарыстарды ұйымдастыруға, дене тәрбиесі мұғалімдеріне спорт секцияларындағы жаттығуларды жүргізуге көмектесуге, аудандық, қалалық жарыстарға қатысатын сынып және мектеп құрама командаларын іріктеуге, жоғары көрсеткіштер көрсеткен спортшылар кітабына, спорттық классификация нормаларын орындаған оқушыларды есепке алу құжаттарын толтыру жұмыстарына жауап береді.

Дене тәрбиесі белсенділерін дайындау комиссиясының да жұмысын дұрыс атқаруына мән береміз. Дене тәрбиесі белсенділерін дайындау комиссиясы мектепте және тұрғылықты жерлерде оқушылармен сауықтыру дене тәрбиесі, спорттық шаралар жұмыстарын ұйымдастыруға, қоғамдық спорт нұсқаушыларын, спорт төрешілерін, спорт ұйымдастырушыларын дайындау және бағыттау жұмыстарын жүргізеді.

Дана Әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың қас жауы, келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі», - деген болатын. Қазіргі таңда жас ұрпақтың саналы, тәрбиелі болып өсуі тәрбие жұмысының азаматтық, патриоттық, саяси, еңбек, денсаулық, адамгершілік, құқықтық, эстетикалық, экологиялық, жанұялық, дене тәрбиесі түрлері арқылы іске асырылады [2].

Тәрбие - халықтың ғасырлар бойы жинақп, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінез-кұлқын қалыптастыру.

Адам тәрбиелеу, ұрпақ өсіру - ең жауапты мәселе болып саналады. «Отан - отбасынан басталады» демекші, осы жауапты істе отбасының алатын орны ерекше, бұл дәлелденген. Олай дейтініміз, отбасы - күрделі қоғамдық құбылыс. Қоғамдық ортаның шағын бір бөлігі ретінде отбасы балаға өмірге жолдама береді, көзқарасының, әдеп-ғұрпының негізін қалайды. Сондықтанда бастауыш сыныптағы дене тәрбиесіндегі ең басты мәселе адам тәрбиесі мәселесі болыптабылады.

Бұл орайда дене тәрбиесін, спортты, туризмді насихаттау комиссиясы да өз деңгейінде маңызды. Дене тәрбиесін, спортты, туризмді насихаттау комиссиясының жұмыстары: спорт мерекелерін, қабырға газеттерін, қабырға стендтерін, мектеп радиосын, мектептегі әр түрлі көпшілік шаралар кезінде спортшылар көрсетілімдерін ұйымдастыру (спортшылар көрсетілімдері-әр түрлі спорт түрлерінен жоғары дәрежелі спортшылар ел алдына шығып жарыс жаттығуларын көрсетеді. Ол өте әсерлі, ширақ, әдемі қимыл-қозғалыс түрінде жүргізілуі керек). Комиссия әр түрлі көрнекі материалдар жинау арқылы мектептің дене тәрбиесі бұрышын жасайды, спорт, сауықтыру дене тәрбиесі және салауатты өмір салты туралы лекциялар, әңгімелер өткізеді.

Шаруашылық жұмыстар комиссиясының жұмысына тоқталамыз. Шаруашылық жұмыстар комиссиясы спорт алаңдарын, стадиондарын салу, безендіру, стандарттық емес әр түрлі снарядтар жасау, спорттық құрал-жабдықтарды дұрыс сақтау, жөндеу жұмыстарымен айналысады.

Мектеп дене тәрбиесі ұжымының кеңесі қажеттіліктері бойынша өз шешімдерімен басқа да комиссиялар құруына болады.

Дене тәрбиесі ұжымы кеңесінің құқығы:

- мектеп оқушыларының балалар және жасөспірімдер спорт мектептеріне қабылдануына ұсыныс қағаз береді;

- дене тәрбиесі және спорт мекемелеріне, мектеп дирекциясына мектептің спорт белсенділерін, спортшыларын марапаттау туралы ұсыныстар түсіреді;

- мектептің көпшілік жиындарында, спорт мерекелерінде спортшыларды, спорт төрешілерін, спорт нұсқаушыларын, спорт жұмыстарына еңбегі сіңген адамдарды марапаттау, бағалы сыйлықтар, мақтау қағаздарын береді;

- дене тәрбиесі ұжымының «Құрмет кітабына» дене тәрбиесі спорт жұмыстарының озаттарын жазады.

Дене тәрбиесі ұжымы мүшелерінің құқығы:

- спорт түрлері секцияларында, жалпы дене дайындығы топтарында жаттығу, жарыстарға қатысу;

- дене тәрбиесі ұжымы кеңесіне сайлану, комиссия жұмыстарына белсене қатысу;

- мектептің туристік, спорттық құрылыстарын, құрал-жабдықтарын пайдалану.

Дене тәрбиесі ұжымы мүшелерінің міндеттері:

- дене тәрбиесімен, спортпен тұрақты шұғылдануды және мектептегі білім алуды қатар ұштастыру;

- өзін тәрбие мен спорттық этика талаптарына сай ұстау;
- дене тәрбиесі ұжымының жұмыстарына белсенді қатысу, кеңестің шешімдерін орындау, ұжымның намысын қорғау, мәртебесін көтеру;
- өз жасына сай Президенттік сынама нормаларын тапсыруға дайындық, орындау;
- өзі айналысқан спорт түрінің жоспары бойынша жаттығу, разряд нормаларын орындау;
- мектептің барлық спорттық-сауықтыру шараларына белсенді қатысу;
- мектептің спорт құрылыстарын, спорттық құрал-жабдықтарын, құрама командасының спорт киімдерін ұқыпты пайдалану, спорт құрылыстарына, құрал-жабдықтарды жөндеу жұмыстарына белсенді қатысу;
- дене тәрбиесін, спортты туризмді насихаттау;
- өз ағзасының дамуын бақылау және жеке бас гигиенасы ережелерін сақтау, мектеп медбикесінің нұсқауларын орындау.

Дене тәрбиесі ұжымының кеңесі тәртіп бұзған, үйде, жолдастарының арасында, қоғамдық орындарда, спорт жарыстарында өзін дұрыс ұстамаған, сабақ үлгерімі нашар дене тәрбиесі ұжымының мүшелеріне қарсы әр түрлі тәрбие шараларын қолданады. Ол шаралар: спорт секцияларындағы жаттығуларға уақытша қатыстырмау, спорт жарыстарына қатысу құқығынан айыру, мектептің, сыныптың құрама командасы мүшелерінен шығару.

Әр мектеп дене тәрбиесі ұжымының өз кеңесі бекіткен спорттық формасын тіктіруіне, эмблемасын жасатуына болады.

Дене тәрбиесі сабағының жоспарлары. Мектептегі дене тәрбиесі сабағының жоспарлары төрт түрге бөлінеді:

1. Дене тәрбиесі сабақтарының жылдық жоспар-кестесі.
2. Тоқсандық жоспар-кестесі.
3. Әр сабақтың жоспары.
4. Жоспар-конспект.

Дене тәрбиесі сабақтарының жылдық жоспар кестесі Білім және ғылым министрлігі бекіткен бағдарламаға, ауданның ауа райы және климаттық жағдайына, мектептің спорттық материалдық базасы мен құрал-жабдықтарына байланысты құрастырылады. Жоспар-кестеде жылдық 102 сағаттың тоқсандық сабақ сандарына, спорт түрлерінің сағаттарына бөлінуі көрсетіледі[3].

Тоқсандық жоспар кестелерін үлгі ретінде бір-бірден бастауыш, орта, жоғары сыныптарға арнап құрастырдық. Егер бұл тоқсандық жоспарлар кейбір аудандардың климаттық жағдайына, мектептің материалдық мүкіншілігіне, қолда бар құрал-жабдықтарға сәйкес келмей жатса сағат сандарына, спорт түрлеріне өзгерістер енгізуге болады.

Әр сабақтың жоспар материалдары сыныптардың тоқсандық жоспарларынан алынады. Дене тәрбиесі сабақтарының оқу жылына тоқсанға арналған әр сабақ жоспары.

1. Әр сабақ жоспарын екі нұсқада құрастыруға болады. Бірінші нұсқасы кесте түрінде құрастырылады.

2. Бастауыш сынып оқушыларымен дене тәрбиесі сабағын жүргізудің әдістемелік ерекшеліктері.

Бастауыш сынып оқушыларының дене тәрбиесі. Бастауыш сынып оқушыларының қатарына I-IV сыныпта оқитын 7-11 жастағы оқушылар жатады. Бастауыш сынып жасындағы оқушылардың дене тәрбиесі міндеттері төмендегідей:

- денсаулықты нығайту, шынықтыру, жан-жақты дене дамуына ықпал ету, жалпақ табандылықтың алдын алу, бала ағзасының жағымсыз сыртқы орта әсеріне қарсылық күшін қалыптастыру;

Таза ауада дене тәрбиесі жаттығуларымен айналысу, ойнау, секіру, лақтыру, шаңғы тебу, жүгіру баланың бұлшық еттерін дамытады, жүрек-қан тамыры жүйесін, тыныс алу жүйесін, сүйек-тірек аппаратын т.б. ағза жүйелерін нығайтады, шынықтырады. Баланың мүсін, тұлға бітімі қалыптасады. Сондықтан мектептің міндеті - балаларды дене тәрбиесімен жүйелі, белсенді шұғылдандыру;

- дене тәрбиесі жаттығулары, гигиеналық дағдылар, күн тәртібі туралы арнайы білім беру. Ол білімдер: дене тәрбиесі жаттығуларының ағзаға пайдалы әсері, гигиеналық ережелер. Тамақтану, демалу, жұмыс тәртіптері;

- оқушылардың өмірге керек қозғалыс ептілігі мен дағдысын қалыптастыру, оларды жаңа қозғалыстарға, қимыл-әрекеттерге үйрету. Бағдарламада берілген барлық негізгі спорт түрлерінің жаттығуларын дұрыс орындай білу;

- дене қасиеттерін дамыту. Гигиеналық дағдылар, күн тәртібі туралы арнайы білім беру. Ол білімдер: дене тәрбиесі жаттығуларының ағзаға пайдалы әсері, гигиеналық ережелер. Тамақтану, демалу, жұмыс тәртіптері;

- бастауыш сыныптарда қимыл үйлесімділігі, ептілік, икемділік қасиеттерін дамыту;

- жігерлікке, батылдыққа, қажырлылыққа, тәртіптілікке, еңбек сүйгіштікке, көпшілдікке, мәдениеттілікке тәрбиелеу. Дене тәрбиесі жаттығулары, әсіресе әр түрлі қозғалмалы ойындары осы қасиеттерді дамытады;

- қозғалыс кездерінде және қозғалмайтын статикалық жаттығулар кезінде мүсін түзулігін, тұлғаны қалыптастыру. Ол үшін отырғанда, тұрғанда, жүргенде, жаттығулар жасағанда тұлғаны түзететін арнайы жаттығулар беріп отыруымыз керек;

- оқушыларды бастауыш сыныптардан бастап Президенттік сынама сынақтары жаттығуларын меңгеруге, орындауға дайындай бастағанымыз жөн;

- оқушылардың дене тәрбиесі мен спортқа деген ынтасын, қызығушылығын оятып, оларды спортпен тұрақты, жүйелі шұғылдануға дағдыландыру керек.

Мектептің міндеті - оқушыларды дене тәрбиесі жаттығуларымен мектепте ғана емес, үйде де тұрақты айналысуға әдеттендіру. Ол әдет оқушылардың күн тәртібінде орнығып, әбден қалыптасуы қажет. Осы кезден бастап дене тәрбиесі жаттығуларын орындау олардың өмір бойғы әдеттеріне айналуы керек. Ол үшін дене тәрбиесі сабақтары әсерлі, қызықты, көңілді өтуі тиіс;

- оқушыларды ұйымдастыру, басқара білу дағдыларына дағдыландыру. Оқушылардың ішінен дене тәрбиесі белсенділерін дайындау.

Жеке тұлғаны қалыптастыру мақсаты тәрбиелік процестің тұтастығын тұрақтандыруға назар аударады. Осыған орай, тәрбиеші мен тәрбиеленушілердің ортақ мақсатқа жетуге бағытталған өзара тиімді әрекеті, яғни ынтымақтастығы деуге болады [4].

Тәрбиенің мақсаты- қоғамды ізгілендіру мен демократияландыру үрдістеріне, нарықтық қатынастарға, жалпы адамзаттық құндылықтарға және тәрбиенің осы заманғы теориясына сүйенумен, Қазақстанның ұлттық және әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерін есепке алумен, өзінің ішкі мүмкіндігін өздігінен толық пайдалануға даяр, белсенді, іскер, қоғам алдындағы өзінің жауапкершілігін мойындайтын, белсенді, сонымен бірге қайырымды және тапқыр, қоғамдық талаптарға икем, жеке басының мүдделерін қоғамдық мүддемен ұштастыруға қабілетті, жеке басының құнын бағалай білуші, жоғары ойлы, адал, ұлттық санасы оянған, басқа да ізгі қасиеттері жетілген, мәдениетті азамат тәрбиелеу. «Тәрбие» сөзінің мәнін дәлірек топшылау мақсатымен американ психологы және педагогы Эдвард Ли Торндайк былай деген еді: «Тәрбие сөзіне әркім әртүрлі мағына береді, бірақ ол қашанда өзгеріс дегенді аңдатады. Егер біреуді өзгеріске келтіре алмасақ, біз оны тәрбиелемегеніміз».

Әдебиеттер

1. Жұмабаев М. Педагогика, Алматы, 1993, Б. 74-78.
2. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология, Алматы, 1980, Б. 168- 171.
3. Тәжібаев Т. Жалпы психология. Алматы, 1993, Б. 210-215.
4. Бержанов Қ., Мусин С. Педагогика тарихы, Алматы, Мектеп, 1984, Б. 122-126.

КҮРЕСТІҢ ҰЛТТЫҚ ТҮРІ «ҚАЗАҚ КҮРЕСТІҢ» ДАМУ ТАРИХЫ

Толегенов Т.

*Аға оқытушысы, магистр, дене шынықтыру және спорт кафедрасы
Б.І. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Келден Б.Р.

*ДШС-41 тобы студенті, Б.І.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік
педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. нынешнее поколение должно знать, что все сферы искусства кочевников были в казахском искусстве, в том числе и ответственность, мастерство, национальное достоинство, а также в том чтобы зрителям было прекрасное настроение, вдохновение.

Summary. the current generation should know that all the spheres of nomadic art were in the Kazakh art, including responsibility, skill, national dignity, as well as the audience was in a good mood, inspiration.

Ключевые слова: казахская борьба, национальный спорт.

Key words: Kazakh wrestling, national sport.

Күрестің ұлттық түрі «қазақ күрестің» даму тарихы қазақ халқының тамыры тереңнен тартылатын тарихымен тұтасып жатыр. Түрлі бас қосулар мен мереке тойлар спорттың осы түрінің сайысынсыз өткен емес. Күші басым түсіп, жеңіске жеткен балуандар халықтың төбесіне тұтар құрметті адамына айналған. Қазақтың ұлы батыры Қажымұқан есімі қазақ халқының тарихына ғана еніп қойған жоқ, сонымен бірге спортшылардың әлемдік элитасының қатарына кірді. 1928 жылға дейін қазақ күресінің бірыңғай ережесі болған жоқ. Жарысқа түсетіндердің салмағыда ескерілмеді. Сондықтан палуандар жарысына көбінесе ірі, салмағы жоғары батырлар қатысады. Біріктіретін ереже болмағандықтан жарыс жергілікті жерде қабылданған немесе келсім шартқа сәйкестірілген ереже бойынша өткізіледі. Осы жылы қазақ күресіне тән бүкіл әдіс, тәсілдерін қамтыған бірыңғай ереже жарияланды. М.Т. Тәнекеев бұл, 1928 жыл, өзін түрлі спорттық оқиғалармен танытқан деп жазған. Ұлттық спорт және классикалық спорт түрлерінен көптеген жарыстар өткізілген. Соған байланысты, Республикалық дене шынықтырудың жоғары кеңесі қазақ күресінің спорттық жарыстарына бірыңғай ереже бекітті.

XX ғасырдың 20-жылдарына дейін қазақ күресте салмақ дәрежесі мен жас мөлшеріне қарай бөлу болмаған. Салмақ дәрежесіне және жас мөлшеріне қарай бөлініп күресу осы кезеңде бастады. Күрес ережелері ел арасында ауызша тарап, оның негізгі шарттарын балуандар талассыз мойындаған, бірақ арасында бар айырмашылықтарын алдын ала өзара келісім бойынша белгілеп қабылдаған. Қазақ халқының әр аймақта күресу тәртіптерінің айырмашылығын алысу киімінен де белгілеуге болады. Мысалы, зертеушілер [Қ.Р. Байдосов, 1987; Е. Әлімханов, 1996 және т.б.] қазіргі еркін күреске ұқсас кеуде жалаңаш белбеусіз күресу түрін, шапан киіп белбеу буынып күресу түрін, белбеуді жалаңаш кеудеге буынып күресу түрін, күртеше киіп күресу түрін және жалаң аяқ отырып (төрттағанда) күресу түрлеріне бөледі. Қазақ күресінің даму кезеңдері бойынша кеңес дәуіріне тарихи жорыққа аттанатын болсақ, бұл күрес түрінен 1928 ж. [Е. Әлімханов, 2008] және 1936 ж. [Б.М. Доскараев, 2009] бірінші және үшінші Бүкіл қазақстандық спартакиадаларында жарыстар өтті, ал 1938 жылы бірінші республикалық колхозшылар спартакиадасында жарыстар өтті [М. Болғамбаев, 1980 және т.б.]. Сайып келгенде, кеңестік Қазақстанда спорттық күрестің барлық халықаралық және олимпиадалық түрлері қазақ күресінен гөрі бірнеше он жылдыққа кешігіп, дами бастады [1].

Грек-рим (кәсіби француз) күресінің тек бір өкілі ғана 20, 30 және 40-шы жылдарда Қазақстан және Орта Азияның аумағында күшін, өз өнерін белсенді түрде көрсетті, ол Қажымұқан Мұңайтпасов. Бірақ, ең алдымен, қазақ күресі өкілі болғандықтан төрт тағандық күрессіз, қарсыласының жауырнын тигізіп бірінші лақтырғанға дейін ұстасуларға шыққан, грек-рим күресінен секцияларын ашпаған. Грек-рим күресінің халықаралық ережелері 1896 жылы қабылданып бірінші Олимпиядалық ойындарынан бастап бағдарламасына кірген. Ол грек-рим (франциялық) күресі Европада кәсіптік күрескерлердің өнерлерімен кең тарғандықтан болған. Бірақ, салмақ бойынша бөліп күресу 1906 жылдан басталған, сонда 1911 жылына дейін тек қана үш салмаққа бөлінген. Балалық шағынан қазақтың ұлттық күресінен жекпе-жектерге жие қатысқан, ал 1904 ж. Петербургте И. Лебедев мектебіне қабылданған, онда 2

жыл оқыған Қажымұқан Мұңайтпасов кәсіби француз күресінің жарқын өкілі болып табылады. Ресей мен Европада өткізілген француз күресінен бірнеше кәсіби біріншілікті, сонымен қатар АҚШ-та еркін күрестен біріншілікте ұтты. 1927 жылы (Қазақ АКСР ОАК) оған спортқа сіңірген еңбегі үшін «Қазақ халқының батыры» құрметті атағын берді. Қазақ күресі» бойынша бірінші ірі жарыс 1938 жылы ауыл шаруашылығы аймақтары арасындағы спартакиада аясында өткен. Сол сәттен бастап жарыс дәстүрлі түрде республика қалаларында тұрақты өткізіліп келеді.

Ірі халықаралық турнирлер 1952 және 1975 жылдары Азия аймағы спортшыларының қатысуымен өткізілді. Ұлттық күрестің дамуы Қазақстан егемендік алғаннан кейін жаңа серпін алды. 1991 жылдан бастап республикалық чемпионаттар мен біріншіліктер жыл сайын өткізілетін болды. 1970 жылы Қазақтың дене тәрбиелеу мәдениеті институтында алғашқы рет қазақ күресі мамандығы енгізілді, соған байланысты көптеген әдістемелік жұмыстар, қазақ күресі техникасы мен әдісінің жіктелуі, тәсілдерін үйрету әдістемесі, қазақ күресінен мамандар дайындау жөніндегі оқу құралдары, оқулықтар мен бағдарламалар шығарылды.

1971 жылы ҚазССР спорт комитетінің қаулысы бойынша «Қазақ ССР-нің спорт шебері» атағы енгізіліп, қазақ күресі бойынша төсбелгі мен куәлік қоса тапсырылатын болады. Қазақстандағы ұлттық спорт түрлерінің даму мәселелері ҚР-ның 1999 жылғы «Дене шынықтыру және спорт туралы» заңында (2 б. 10 т.) Қазақстандағы халықтық ойындар мен ұлттық спорт түрлерін дамыту мәселелері ашылған.

90-шы жылдары жарыстардың ережелерін және киім нысанын жетілдіруге көп көңіл бөлінді, қазақ күресіне арналған киім нысанын спорттық күрестің басқа түрлерімен айырбастауға жол беруге болмайтыны атап өтілді. Б.Жаңалин жасаған қазақ күрес жарыстарының ережесін 1993 жылы ҚР Туризм, дене тәрбиесі және спорт министрлігі бекітті. Киім нысаны жеңі қысқа кеудешеге өзгертілді, ал 1997 жылы нысандық киім мен жарыстардың ережелерін жетілдіру қорытындылары бойынша Е. Әлімханов кандидаттық диссертациясын қорғады.

Қазақстандағы ұлттық спорт түрлерін қаржыландыру мәселелері дене шынықтыру және спорттың белсенді түрлерімен шұғылдануға, салауатты өмір салтына, қозғалыс белсенділігі мен бұқаралық дене шынықтыру-сауықтыру шараларына республика тұрғындарын кеңінен тарту мен жұмылдыру тәсілі ретінде «Қазақстан Республикасының 2007-2011 жылдарға арналған дене шынықтыру және спортты дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы» бойынша қарастырылады. Қазақстан жастарының осы спорт түрімен шұғылдануға деген құлшынысы қазақ күресінің едәуір дами түсуіне, спортшылар шеберлігінің қалыптасуына, жастардың қазақ күресімен бұқаралық сипатта шұғылдануына, халықаралық және олимпиадалық спорт күресі бойынша жоғары жетістіктерге жетуіне ықпал етеді. Қазіргі кезде қазақ күресінің жеткен деңгейі – бірнеше елде тұрақты түрде дамып келе жатқан халықаралық спорт түрі болғандықтан, жүйелі түрде халықаралық жарыстар, континенттік және әлемдік жарыстарды ұйымдастыру мен өткізу талап етіледі. 2005 жылы Ресейде және 2006 жылы Моңғолияда қазақ күрес бойынша Азияның I және II чемпионаттары өткізілді.

2007 жылы Азияның III чемпионатында Қазақстанда өткізілген (Сәтбаев қаласы) Моңғолияның, Қытайдың, Өзбекстанның, Тәжікстанның, Қырғызстанның, Түркменстан, Ресей мен Қазақстан командалары қатысты. 2009 жылы қазақ күресі бойынша Қызылдорда қаласында (Қазақстан) өткен Азияның V чемпионатында біріншілік үшін әлемнің 10 шақты елінен келген қазақ күресінің дәстүрлі қатысушылары -атап өткен командаларымен қоса Иран және Сирия командалары күш сынасты. Қазақ күресі бойынша әлем чемпионаттарында қатысқан командалардың саны тіптен көп. 2006 жылы Алматы қаласында өткен қазақ күресі бойынша біріншілікте әлемнің 42 спортшысы шайқасты. 2008 жылдың қарашасында Орскіде (Ресей) қазақтың ұлттық күресі бойынша II әлем біріншілігі болып өтті, оған әлемнің 20 елінен ең мықты палуандар қатысты. 2010 жылдың қазанында Астана қаласында қазақ күресінен III әлем біріншілігі өтті (30-дан астам елінен палуандар қатысты). 2004 жылы Қазақтардың Берлиндегі Бүкіләлемдік Құрылтайында конференция болып, сонда «Қазақ күресі» бойынша халықаралық федерация ұйымдастырылды. Федерацияның президенті - Төкеев С.А.

2005 жылы Ресейде (Алтай өлкесі) «Қазақ күресі» бойынша I Азия Чемпионаты өтті. 2005 жылы қарашада Астанада ҚР Президентінің жүлдесіне «Қазақ күресі» бойынша ірі халықаралық турнир болды. Оған әлемнің 25 елінен 100-ден аса спортшы қатысты. Олардың қатарында Германия, Түркия, Голландия, Франция және басқалары бар.

2006 жылы Алматы қаласында қазақ күресінен 1-ші әлем біріншілігі өткізілді, оған 36 мемлекеттің балуандары қатысты. Бұл жарыста Қазақстанның 4 балуаны әлем чемпионы атанды, атап айтсақ Бауыжан Тәліп, Мәди Құрымбаев, Бақтыбай Қисықов, Бейбіт Ыстыбаев.

2008 жылы Ресейдің Орск қаласында 2-ші әлем біріншілігі өткізілді, оған 42 мемлекеттің балуандары қатысып, Қазақстанның 4 балуаны алтын, 2-і күміс медальмен оралды. 2010 жылы Елордамыз Астана төрінде 3-ші әлем біріншілігі туын желбіретті, 46 мемлекеттен 300-ден астам балуандар қатысты. Қазақ балуандары бұл бәсекеде намысты қолдан бермей 5 алтын 1 күміс 1 қола медаль иеленіп командалық есепте бірінші орынды алды [2].

2011 жылы 20-шы тамызда Қазақ барысы жүлдесі өткізілді, оған әр обылыстан 4 балуаннан, барлығы 64 балуан қатысып бас жүлдені сарапқа салды. Бұл сайыста 1-ші орынды Қызылордалық балуан Рысқұл Ұлан иеленіп 150000 АҚШ долларын алды, 2-ші орынды Жамбыл обылысының балуаны Ыстыбаев Бейбіт иеленіп жүлдеге 30000 АҚШ долларын алса, 3-ші орын Шығыс Қазақстандық Жоламанов Шалқарға бұйырды, тиісінше 10000 АҚШ долларына ие болды. Бұдан біз қазақ күресінің халық арасында кеңінен насихатталып отырғанын байқаймыз.

Eurasia Barysy туралы сөз болғанда «Қазақстан барысынан» тоқталған дұрыс. Бұл доданың идеялық авторы Арман Шораев. Турнир үш жылдан бері Қазақстанда өткізіліп келеді. Сайыс 4 кезеңнен тұрады -ауылдық, аудандық, облыстық, республикалық. «Қазақстан барысы» -қазақстандықтарға ғана арналған турнир, елдегі қазақ күресінің деңгейін көтеру үшін жасалған жоба. Бұдан бөлек қазақ күресінің деңгейін әлемдік деңгейге көтеріп, насихаттау үшін Eurasia Barysy турнирі өткізілді. Турнирге Қазақстан, Ресей,

Қытай, Моңғолия, Иран, Түркия, Тәжікстан, Польша мемлекеттерінің палуандары қатысып күш сынасты. Қазіргі кездеелдегі ең беделді «Қазақстан барысы» турниріне 80 келіден жоғары салмақтағы, түйе балуандарды іріктеп алып, күрестіреді. Мұнда спортшылар 5 салмақ дәрежесі бойынша белдеседі. Турнирдің тағы бір ерекшелігі - командалық жарыс. Әр елдің сапынан 5 балуан шығып, қарсыластарымен бірінен кейін бірі күреседі. Жеңген жақ келесі кезеңге өтеді, жеңілгені қалады. Айта кету керек, бұрын соңды дәл осындай турнир болған емес. Әлем чемпионаты, әлем кубогы, Азия чемпионаты, Еуропа чемпионаттары өткізіліп келді. Бірақ, бұл жарыстың форматы мүлдем өзгеше. Балуан өзі үшін ғана емес, команданың намысын қорғайды. Жалпы жүлде қоры 100 мың долларды құрайтын осы турнирдің нәтижесі бойынша жеңімпаз команда анықталады. Бір-екі спортшы емес, тұтас команда жүлдегер атанады.

Бұл турнирде Қазақстан намысын 60 келіде Абзал Арыстанбеков, 70 келіде әлем чемпионы Ерлан Естек, 80 келіде Еркін Мұхамеджанов, 90 келіде Мұхит Тұрсынов, аса ауыр салмақта Бейбіт Ыстыбаев қорғады. Моңғолиядан келген балуандар күшті команданың бірі. Олардың қатарында Олимпиада ойындарының жүлдегері де бар. Сондай-ақ, моңғолиялық түйе балуан турнирге қатысатындардың арасында ең ауыр салмаққа ие. Оның бойы – 196 см, салмағы – 180 келіге таяу. Түркия елі №1 дзюдо құрамасын әкеледі. Польша да қара жаяу емес. Ресейден келетіндер самбодан халықаралық дәрежедегі спорт шеберлері [3]. Тағы бір ерекшелігі – барлық команда жүлдеден өз үлесін алады. Бұл – балуандар арасындағы бәсекелестікті арттырады, қызығушылығын оятты. Осы арқылы қазақ күресі басқа елдердің назарын аудартады.

Eurasia Barysy-ның басты мақсаты – әлемдегі қазақ күресінің деңгейін, танымалдығын арттыру, көп мемлекеттерді тарту. 2010 жылдан бері қазақ күресі бүкіләлемдік күрес түрлері федерациясының (FILA) құрамына мүшеліккеенген. FILA-ға олимпиадалық комитеттің қойған бірнеше талабы бар. Соның бірі – салмақ дәрежесіне қатысты. Осыған сәйкес, қазақ күресінде 2012 жылдан бері 5 салмақ дәрежесі бекітілді. Бұл – FILA-ның талабы. Кез келген спорт түрі Олимпиадаға кіреалады. Бірақ, халықаралық Олимпиада комитеті қойған бірнеше талапқа сай болуы тиіс. Біріншісі – әлемнің 80 елінде сол спорттың федерациялары жұмыс істеуі керек. Келесі – 5 құрлық түгел қамтылғаны жөн. Соңғысы – үміткер спортпен ұлдар да, қыздар да айналысуы міндетті. Осы негізі үш талапты орындай алсақ, қазақ күресін Олимпиада ойындарының қатарына қоса аламыз.

«Қазақстан барысы» турнирі ұйымдастырылғалы бері қазақ күресінің деңгейі көтерілді. Алынған асу молайды. Қазақ күресінің бұған дейін тасада қалып, бірден жаппай халықтық сипат алуының бірнеше себебі бар. Баяғыдаата-бабамыздың кез келгені білегін сыбанып, боз кілемге шығатын. Әр аймақтың өз батыры, бағланы бар еді. СССР кезінде 70 жыл бойы қазақ күресі, жалпы ұлтқа тән салты, өнері, мәдениеті қапаста қалып кетті. Тәуелсіздік алғаннан кейін ғана қазақ күресі дами бастады. Келесі белеске көтерілуі «Қазақстан барысы» жобасының басталуымен дәлме-дәл келді.

Бүгінгі таңда қазақ күресі Шығыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл, Қызылорда облыстарында жақсы көңіл бөлінеді. Атырау, Маңғыстау, солтүстік облыстарда қазақ күресі кенжелеп қалған. Соңғы уақытта ҚР спорт және дене

шынықтыру істері агенттігі, жергілікті спорт басқармалары, әкімдіктер «Қазақстан барысы» жобасы мен қазақ күресіне ерекше ден қоя бастағанын айта кету керек. «Қазақстан барысы» тұңғыш рет ұйымдастырылған кезде елде қазақ күресімен тұрақты айналысатындар саны 60 мыңдай еді. Қазіргі таңда ресми мәлімет бойынша, балуандардың саны 100 мыңнан асып жығылады. Жылына 15-20 мың адам қазақ күресіне қызығушылық танытып отыр. Бұл – ҚР спорт және дене шынықтыру істері агенттігі жүргізген ресми статистикасы.

Облыстарда қазақ күресін дамыту мақсатында «Жас барыс» жобасы қолға алынды. Балалар, жастар, жасөспірімдер арасында жарыстар ұйымдастырылуда. Алғашқы жарыс, Талдықорған қаласында Д. Қонаевтың 100 жылдығына арналған еді. 2014 жылы турнир 3 жас ерекшелігі бойынша Қызылордада өтті [4].

Күрес өнері - ұлттық салт дәстүр және мәдениетпен бірге қалыптасып, қанаттас дамып отырған ажырамас бір бөлігі. Көшпелілердің тұрмыстық, әлеуметтік өмірінде кездесетін той, ойын -сауық түрлері, күштілікті, ептілікті, сынайтын дәстүрлі сайыстар күрес өнері болған. Бұған дәлел ретінде: этникалық және фольклорлық шығармаларды, тарихи-этнографиялық тас жазуларды айта аламыз. Оларда, сол дәуірдің сайыс өнеріне тән ережелер көрінісі, күштілер мен ептілердің әдіс айласы туралы құнды мағлұматтар берілген.

Азиялықтардың күрес түрлері: қазақша белдесу немесе «күрес», өзбекше «кураш», қырғызша «куреш», әзербайджан мен туркіменше «гулеш», татар, башқұрттарда «куреш» деген атауларға ие. Мұндағы күрес атануы этимологиялық түбіріндегі сәйкестіктің өзі, бір дәстүр бір тектен тарағанын байқатып тұр. Бұл дегеніміз - дәстүрлі көшпелілер жекпе-жек өнерінің әлем спортының дамуына зор үлес қосып тұр.

Орталық Азияда өмір сүрген көшпелілер күресінің басты құндылығы - күреске шыққанда белдікті (белбеу) пайдалану арқылы ерекше маңызға ие болған. Сондықтан да көне күрестің әдіс - тәсілдері осы белдікті пайдалануға байланысты дамыған. Сондай-ақ жолы келген қарт адамдар күресуге қолайлы «Тізерлеп күресу»[5].

Жоғарыдағы «Қоян қолтық» әдісі белдіктен қос қолдап ұстау арқылы іскеасса, «белме» барысында ұстасу-ажырасу арқылы жүргізілген. Көшпелілер күресінің басты қағидасы әділеттілік. Жеңімпазды тану демографиялық талапқа сай көп көрерменнің көз алдында анықталған. Жарыс ережесі бойынша кім кімнің де күресе беруіне толық мүмкіндік қарастырылып, күрес мезгіл және жер таңдамай өткізілетіні таңқаларлық құбылыс. Басқаша айтқанда, күрестің маңызы күшті дамыту, аяққа нық тұру, тепе- теңдікті сақтау және сайыс үстінде әр түрлі әдіс-тәсілдерді шебер туындатуға негізделген.

Әдебиеттер

1. Сарсенбек Қ. Еуразия Барысының ерекшелігі көп. -Алматы, 2014
2. Өмірхан А. Бес құрылықтың палуандары күш сынады. Алматы, 2014.
3. Тукеев Ж. Қазақ күресі. -Алматы, 2013.
4. Металбек. Қазақтың ұлттық спорт түрлері. -Алматы, 1983.
5. Таникеев М. Мир народного спорта. -Алматы, 1998.

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІЗДЕНІМПАЗДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСІ

Түлегенова А.К.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Елеу Б.С.

*«Математика» мамандығының 4 курс студентті
Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы формирования познавательного поиска учащихся при обучении математике. Для развития познавательных способностей учащихся была отмечена необходимость формирования познавательного интереса. Повышение самообразования развивает навыки самостоятельной работы учащихся, формирует творческую, познавательную активность.

Ключевые слова: Математика, ученик, познавательность, творчество, формирование.

Summary. This article discusses the methods of formation of cognitive search of students in teaching mathematics. For the development of cognitive abilities of students was noted the need for the formation of cognitive interest. Improving self-education develops the skills of individual students independent work, reduces creative, cognitive activity.

Key words: Mathematics, student, cognitive, search, formation.

Қазіргі заман - математика ғылымының өте жан-жақты тараған кезеңі.

Математика жалпы білім беретін пәндердің ішіндегі күрделі пәндердің бірі. Математика-жеке тұлғаның ақыл-ой қабілетінің көзін ашу және оның үздіксіз дамуы мен жетілуін қамтамасыз ететін пәннің бірі. Математиканы оқытуда жаңа технологияларды пайдалану ауадай қажет.

Қазіргі таңда оқушыны жеке тұлға деп санап, оларды өз сұраныстарына, мүдделеріне сай оқыту мен тәрбиелеудің сан қилы үлгілерін қолдану керектігі көзделуде.

Математикадан тианақты білім беру, оқушылардың логикасы мықты, өздеріне сенімді, сабырлы болуына ықпал жасайды. Қызығы да, қиындығы да мол пәнді игерту үшін және оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру үшін сабақты түрлендіріп өткізу қажет.

Математика сабағында оқушылардың материалды дұрыс ұғынуы пәнге қызығуының артуы, білімнің берік қалануы мұғалімнің сабақ өткізу шеберлігіне, әр түрлі әдіс-тәсілдері орнымен қолдана білу жолындағы ізденімпаздығына байланысты. Математика - жеке тұлғаның ақыл-ой қабілетінің көзін ашу және оның үздіксіз дамуы мен жетілуін қамтамасыз ететін пәннің бірі.

Оқушының жеке бас ерекшеліктерінің психологиялық аспектілері З.И.Калмыкова, В.А.Крутецкий, Н.А.Менчинская, Б.М.Теплов сынды көрнекті психологтардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған. Олардың

тұжырымдамаларын ескере отырып, жалпы бір жас шамасындағы оқушылардың дербес-психологиялық ерекшеліктері деп олардың психикалық әрекеттерінде тұрақты түрде байқалатын ерекшеліктерін түсінеміз. Оқушының танымдық және практикалық іс-әрекеті барысына төмендегідей дербес-психологиялық ерекшеліктері әсер етеді[1]:

- білімі мен іскерліктерінің деңгейі (толықтығы, тереңдігі, әрекеттігі, жүйелілігі, беріктігі);
- оқуға қабілеті (белгілі бір оқу әрекетімен ұзақ уақыт айналысу мүмкіндігі);
- белсенділігі мен танымдық ізденімпаздық деңгейі;
- меңгеру жылдамдығы (жылдам, орташа, баяу);
- оқуға деген қарым-қатынасы;
- танымдық қызығушылығының сипаты;
- ерік күшінің деңгейі (жоғары, орташа, төмен).

Осы және тағы да басқа көптеген ішкі және сыртқы факторлар оқыту үрдісіне белгілі дәрежеде өз әсерін тигізеді. Бірақ жалпы мектепте оқыту үрдісін сыныптық-сабақ түрінде ұйымдастыру.

Әр мұғалімнің негізгі мақсаты-сабақ сапасын көтеру, оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыру, олардың ізденімпаздығын қалыптастыру.

Математиканың жоғары дәрежеде дамуы-білімнің түрлі салаларының нәтижелі көтерілуінің қажетті шарты. Оқушылардың танымдық белсенділігін, қызығушылығын арттырудың және олардың негізінде білімін дамытудың сан алуан жолдары бар[2].

Сабақ барысында оқушыларды біліммен ғана қаруландырып қоймай, олардың қисынды ойлауын, есте сақтау қабілеттерін, өз ойларын жүйелі түрде жеткізе алатын тіл шеберлігінің болуына да көңіл аудару қажет.

Математиканы меңгеруге себепші болатын оқушылардың төмендегі дағдыларының үйлесімін қарастырайық.

1. Математикаға деген оқушы назарының дұрыс бөлінуі, бейімділігі және әуестігі.
2. Еңбекқорлық, өз бетінше жұмыс істеу, мақсатқа ұмтылушылық және табандылық сияқты ерекшеліктері.
3. Белгілі бір жұмысты орындау үшін қызығушылық, құштарлық жағдайлардың бар болуы.
4. Белгілі бір жұмысты атқаруда білім қорының, іскерліктің, дағдының анықталуы.
5. Ақыл-ой дағдыларының айқындалуы. Математикалық қабілеттілік логикалық тұрғыдан ойлау белгілерімен, өзінің назары мен ойын басқар білумен сипатталады. Математикалық есептерді шығару оқушылардың шығармашылық, ізденімпаздығына белсенділігіне байланысты.

Оқушылардың танымдық қабілетін дамыту үшін танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру қажет. Танымдық ізденімпаздық деп - әрбір оқушының танымға деген тұрақты құлшынысын, демек бар күшін, ынтасы мен жігерін өз білім дәрежесін көтеруге жұмсауын айтамыз. Оқыту процесі шығармашылықпен ұйымдастырылса, онда оқушылардың білім дәрежесі

оқытушы айтқан сөздерден емес, өздерінің ізденуі және де есеп шығару әдістерін іздеу арқылы қалыптасады. Оқушылардың өз бетімен жұмысын қалыптастыру оқушының пәнге деген қызығушылығынан және қажеттілігінен туындайды. Өз білімін көтеру жекелеген оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу дағдысын дамытып, шығармашылық, танымдық белсенділігін арттырады.

Жоғары деңгейлі күрделі есептерді шығару тәсілдерін қолданып шығару.

№1. $x^4 - 4x^3 + 2x^2 + 8x + 14 = 1204$ теңдеуін шеш.

Шешуі:

x айнымалысының мүмкін мәндер жиыны $x \in R$. Алдымен берілген теңдеуді тиімді жолмен түрлендіріп аламыз:

$$x^4 - 4x^3 + 14x^2 + 2x^2 + 8x + 14 = 1204$$

$$x^4 + 10x^2 - 56x^2 + 10x + 16 = 1204$$

Мұндағы $x^2 + 10x - 56 = U$ деп жаңа айнымалыны енгізіп, төмендегідей теңдеу аламыз

$$x^2 + 10x + 16 = x^2 + 10x - 56 + 72 = U + 72$$

$$U + 72 = 1204 = 0$$

$$U^2 + 72U - 1204 = 0$$

$$U_{1,2} = -36 \pm \sqrt{1296 + 1204} = -36 \pm \sqrt{2500} = -36 \pm 50 = \begin{matrix} -86 \\ 14 \end{matrix}$$

Енді $x^2 + 10x - 56 = -86$ және $x^2 + 10x - 56 = 14$

Теңдеулерін шешеміз.

Сонымен $x^2 + 10x - 56 + 86 = 0$ теңдеуін шешіп аламыз $x^2 + 10x + 30 = 0$

$D = 25 - 30 = -5 < 0$ егер $D < 0$ болса, онда $x \in \emptyset$

Енді $x^2 + 10x - 56 - 14 = 0$, $x^2 + 10x - 70 = 0$

Мұндағы $D = 25 - 70 = 95 > 0$ онда $x_{1,2} = -5 \pm \sqrt{95}$

Жауабы: $x_{1,2} = -5 \pm \sqrt{95}$

№2. $x^2 + x + x^1 + x^2 = 4$ теңдеуін шешу.

Шешуі: $x^2 + x + \frac{1}{x} + \frac{1}{x^2} = 4$

$$x^2 + \frac{1}{x^2} + x + \frac{1}{x} - 4 = 0$$

Мұндағы $x + \frac{1}{x} = m$ деп белгілесек. Онда $x^2 + \frac{1}{x^2} = \left(x + \frac{1}{x}\right)^2 - 2 = m^2 - 2$

Болар еді, олай болса, бастапқы теңдік мынадай түрге келеді:

$$m^2 - 2 + m - 4 = 0.$$

$$m^2 + m - 6 = 0$$

$$D = 1 + 24 = 25 > 0$$

$$m_{1,2} = \begin{matrix} 2 \\ -3 \end{matrix} \text{ онда } x + \frac{1}{x} = -3 \text{ және } x + \frac{1}{x} = 2$$

Теңдеулерін шешуге келіп тірелеміз.

$$x + \frac{1}{x} + 3 = 0$$

$$\frac{x^2 + 3x + 1}{x} = 0, x \neq 0, x^2 + 3x + 1 = 0$$

$$x_{1,2} = \frac{-3 \pm \sqrt{9-4}}{2} = \frac{-3 \pm \sqrt{5}}{2}$$

$$x + \frac{1}{x} - 2 = 0, \frac{x - 2x + 1}{x} = 0, x \neq 0, x^2 - 2x + 1 = 0$$

$$(x-1)^2 = 0, \text{ онда } x = 1$$

$$\text{Жауабы: } \left\{ \frac{-3 \pm \sqrt{5}}{2}; 1 \right\}$$

$$\text{№3. Теңдеуді шеш: } \frac{x^2 - 3x - 6}{x} - \frac{8x}{x^2 - 3x - 6} = -2$$

Мұндағы $x \neq 0$ және $x^2 - 3x - 6 \neq 0$ болмауы керек.

$$x_{1,2} \neq \frac{3 \pm \sqrt{9+24}}{2} = \frac{3 \pm \sqrt{33}}{2}; \text{ яғни } x \neq \frac{3 \pm \sqrt{33}}{2};$$

Шешуі:

$$\frac{x^2 - 3x - 6}{x} = m \text{ деп}$$

$$\text{Жаңа айнымалы енгіземіз, онда } \frac{x}{x^2 - 3x - 6} = \frac{1}{m} \text{ болса}$$

$$\text{Олай болса, } m - \frac{8}{m} + 2 = 0 \text{ теңдеуін аламыз.}$$

$$\frac{m^2 - 2m - 8}{m} = 0, m \neq 0, m^2 + 2m - 8 = 0,$$

$$m_{1,2} = -1 \pm \sqrt{1+8} = -1 \pm 3 = \begin{pmatrix} -4 \\ 2 \end{pmatrix}$$

$$\text{Енді } \frac{x^2 - 3x - 6}{x} = -4 \text{ және } \frac{x^2 - 3x - 6}{x} = 2$$

Теңдеулерін шешеміз,

$$\frac{x^2 - 3x - 6 + 4x}{x} = 0; \frac{x^2 - 3x - 6 - 2x}{x} = 0$$

$$\frac{x^2 - x - 6}{x} = 0, x \neq 0, \frac{x^2 - 5x - 6}{x} = 0, x \neq 0$$

$$x^2 + x - 6 = 0, x^2 + 5x - 6 = 0.$$

$$x_{1,2} = \begin{pmatrix} 2 \\ -3 \end{pmatrix}, x_{3,4} = \begin{pmatrix} 2 \\ 3 \end{pmatrix}$$

$$\text{Жауабы: } \begin{pmatrix} 3; 2; 3 \end{pmatrix}$$

Оқушының қиялын дамыта отырып, ойын дамытамыз. Ойы дамыған шәкірттеріміздің танымдық қызығушылығы, ізенімпаздылығы арта отырып, шығармашылық әрекеті жоғары деңгейге көтеріледі.

Әдебиеттер

1. Төлешова Ұ. Б. «Тұлға қалыптастырудағы танымдық қызығушылықтың педагогикалық негізі», Алматы, 2008.
2. Елубаев С. «Оқушының танымдық қызығуын оятудың жолдары». Бастауыш мектеп, 2002-№8. 7-9бет.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Түлегенова А.К.

*Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы
Б.І. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Талапбек Ұ.

*«Математика» мамандығының 4 курс студенті
Б.І. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В целях развития функциональной грамотности учащихся в соответствии с современными требованиями большое внимание уделяется самореализации качественного исчисления студентов на уроке математики. Качественные отчеты улучшают логическое мышление учащихся и повышают их интерес к предмету. В этой статье рассказывается, как повысить функциональную грамотность учащихся на уроке математики.

Ключевые слова: математика, функциональная грамотность, ответственность, активность, творчество.

Summary. In order to develop functional literacy of students in accordance with modern requirements, great attention is paid to the self-realization of the qualitative calculus of students in a mathematics lesson. Quality reports improve students' logical thinking and increase their interest in the subject. This article describes how to improve the functional literacy of students in a mathematics lesson.

Keywords: mathematics, functional literacy, responsibility, activity, creativity.

Қазіргі заман талабына сай мектепте сабақ үрдісіне дәстүрлі әдістердің орнына жаңа технологияларды енгізе отырып, оқушылардың білімін тереңдетуге болады. Білім берудің негізгі мақсаты – білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың әдіс-тәсілдері мен әр түрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді.

Білім алудағы қажеттіліктерді күнделікті сабақта қолдану. Сапалы оқыту, оқытудың озық технологияларын тиімді пайдалану жолдарын меңгеру.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру. Математика сабақтарында әр оқушы сабақ үстінде өзін еркін ұстауға, ойын ашық жеткізе білуге үйрету ұстаздың міндеті.

Қазіргі заман талабына байланысты оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту үшін математика сабағында оқушылардың сапалы есептерді өз бетінше шығаруына көп көңіл бөлу керек. Сапалы есептер оқушының логикалық ойлау қасиетін шыңдайды және пәнге деген қызығушылығын арттырады[1].

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – оқушының логикалық ойлау қабілеттерін дамытудың үйлесімді жолы. Әр бір құрастырылған есептер оқушының ойлануына, санасуына ықпал ететіндей болу керек деп санаймын.

Әр сабақ барысында өздерінің шығарған есептерінің шығарылу жолдарын өздеріне талдата отырып, әр оқушының көзқарастарын тыңдай отырып, ортақ бір шешімге келуге дағдылануға үйрету керек.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Осы ретте, математика пәнін терең білудің маңызы зор.

Қазіргі тез құбылмалы әлемде функционалдық сауаттылық адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсенді қатысуына, сондай-ақ өмір бойы білімалуына ықпал ететін базалық факторлардың біріне айналады.

Функционалдық сауаттылық білім мазмұны жаңартылған мектептің өзекті мәселесі болып табылады және мектеп түлегінің өзгермелі жағдайда әлеуметтік икемділігі мен әрекетін жүзеге асыру қабілетінде пайда болатын оқушылардың сапалық кешенін дамытуды көздейді.

Математика сабағындағы негізгі сауаттылыққа тоқталасақ [2]:

1. Математика – ғылым болысынан балама ұғымдар. Сондықтан да математика барлық ғылымдардың логикалық негізі – күре тамыры ретінде қарастырылады.
2. Математика ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шындай түседі.
3. «Математикалық сауаттылық» ауызша жазбаша қабілеттерін қалыптастыру арқылы оқушының «математикалық сауаттылықты» меңгеру қабілетін шындайды.
4. Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылысты, жаңалықты дұрыс қабылдап, түсінуге көмектеседі.
5. Математика болашақ тұлғаны моральдық, эстетикалық және этикалық тұрғыдан қалыптастыруда да тәрбиелік мәні бар.

Тәжірибеге сәйкес оқушылардың төмендегідей есептерді шығару барысында функционалдық сауаттылықтары дамып, ақпараттық мәдениеттілігі қалыптасады.

№1 есеп. Мен трамвай жолын жағалап жүріп келе жатып, әрбір 12 минут сайын мені бір трамвай қуып жететінін, ал әрбір 4 минут сайын маған бір трамвай қарсы кезігетінін байқадым. Менің де, трамвайдың да жүрісі бір қалыпты. Трамвай вагондары өздерінің ақырғы пункттерінен бірінен соң бірі қанша минуттан соң шығады?

Шешуі: Егер вагондар өздерінің ақырғы пункттерінен әрбір x минуттан соң шығатын болса, онда - менің трамвайдың бірімен жолығатын жеріме, x минуттан соң келесі трамвай келеді деген сөз. Егер ол мені қуып жететін болса, онда ол менің 12 минутта жүріп үлгеретін жолымды, қалған $12 - x$ минутта жүріп өтуі керек. Демек, менің 1 минутта жүретін жолымды трамвай $-\frac{12-x}{12}$ минутта жүреді.

Егер де трамвай маған қарама-қарсы келе жатқан болса, онда ол менің алдыңғы трамвай жолыққаннан кейін 4 минут өткен соң кездестіреді, ал қалған

$(x-4)$ минутта ол менің осы 4 минутта жүріп үлгерген жолымды жүріп өтеді. Сондықтан менің 1 минутта жүретін жолымды трамвай $\frac{x-4}{4}$ минутта жүреді.

$$\text{Мынадай теңдеу шығады: } \frac{12-x}{12} = \frac{x-4}{4}$$

Бұдан $x=6$. Вагондар ақырғы пункттен әрбір 6 минут сайын шығып отырады.

Есептің төмендегідей (дұрысында арифметикалық) шешуін ұсынуға болады. Бірінен соң бірі жүретін екі трамвайдың ара қашықтығын a арқылы белгілейік. Сонда мені мен маған қарсы келе жатқан трамвайдың ара қашықтығы бір минутта $\frac{a}{4}$ -ға кемиді (себебі қазір ғана кеткен трамвай мен келесі трамвайдың арақашықтығы a -ға тең, оны біз 4 минутта жүріп өтеміз). Егер де трамвай мені артымнан қуып жететін болса, онда біздің ара қашықтығымыз әр минут сайын

$\frac{a}{12}$ -ға кемиді. Енді, мен бір минут алға карай, ал сонан соң кері қайтып бір минут жүрдім деп жорыын (яғни, бастапқы орынға қайтып келем).

Сонда алғашында маған қарсы келе жатқан трамвай мен менің аралығым бірінші минутта $\frac{a}{4}$ -ға, ал екінші минутта (бұл трамвай мені қуып жеткенде) $\frac{a}{12}$ -ға кемитін болады. Осының нәтижесінде 2 минутта біздің ара қашықтығымыз $\frac{a}{4} + \frac{a}{12} = \frac{a}{3}$ -ға кемиді.

Егер де мен орнымнан тапжылмай тұра берген болсам да, дәл осылай болар еді, себебі мен бәрібір кері қайтып келдім ғой. Сонымен, егер де мен орнымнан қозғалмасам, онда бір минутта (екі минутта емес) трамвай маған $\frac{a}{3} \div 2 = \frac{a}{6}$ -ға жақындай түседі, ал барлық a қашықтықты ол 6 минутта жүріп өтеді. Бұл орнынан қозғалмай тұрған бақылаушының қасынан трамвай 6 минут сайын өтіп тұрады деген сөз.

№2 есеп. Оқушылардың екі тобы әрқайсысы 24 теңгеден төлеп театрға билет алды. Бірінші топтың әр билеті екінші топтың әр билетінен 20 тиын қымбат болғандықтан, олар екінші топқа қарағанда 10 билет кем алды. Бірінші топ қанша билет сатып алды?

Берілгені:

1. x билет – бірінші топтың алған билет саны
2. $\text{€} + 10$ билет-екінші топтың алған билет саны
3. Есептің шарты бойынша:

Шешуі:

$$\frac{24}{x} - \frac{24}{x+10} = \frac{1}{5}$$

$$\frac{5(\text{€}+10) \cdot 24}{x} - \frac{5x \cdot 24}{x+10} = \frac{x(\text{€}+10)}{1}$$

$$120x + 1200 - 120x = x^2 + 10x$$

$$x^2 + 10x - 1200 = 0$$

$$x^2 + 10x - 1200 = 0$$

$$D = 5^2 - 1 \cdot (-1200) = 5 + 1200 = 1225 > 0$$

$$x_1 = -5 - \sqrt{1225} = -5 - 35 = -40$$

$$x_2 = -5 + \sqrt{1225} = -5 + 35 = 30$$

$x_1 = -40$ есептің шартын қанағаттырмайды, себебі билет саны теріс сан болмайды.

Жауабы: 30 билет.

№3 есеп. Екі жұмысшы бірлесіп бір жұмысты 12 күн ішінде орындаған. Егер осы жұмысшылардың біреуіне барлық жұмысты орындап шығару үшін, екіншісінен 10 күн артық керек болса, әр жұмысшы осы жұмысты қанша күнде орындай алады?

Шешуі: 1. Есеп бірлесіп істелетін жұмысқа берілген. Жұмысшылар жеке-жеке істегенде қанша уақыт кететінін табу керек. Барлық жұмысты бірге бөліп алайық.

2. Белгісіз шамаға есептің шарты бойынша ізделетін шамаларды алайық. Белгілі шамалармен тәуелділігін пайдаланып өрнектейік.

I-жұмысшы жұмысты x күнде бітіреді;

II-жұмысшы жұмысты y күнде бітіреді;

I-жұмысшы 1 күнде жұмыстың $1/x$ бөлігін.

II-жұмысшы 1 күнде жұмыстың $1/y$ бөлігін, ал екеуі бірігіп $1/12$ бөлігін орындайды. I-жұмысшыға екіншісінен 10 күн артық керек екенін ескерсек, теңдеу мынадай болады:

$$3. \begin{cases} \frac{1}{x} + \frac{1}{y} = \frac{1}{12} \\ x - y = 10 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} x = 10 + y \\ \frac{1}{10 + y} + \frac{1}{y} = \frac{1}{12} \end{cases}$$

Шарты бойынша

$$y > 0; y \neq 0; y \neq -10$$

$$1. y^2 - 14y - 120 = 0$$

Теңдеудің түбірі мынаған тең болады:

$$y = 20 \text{ және } y = -6$$

2. Жұмыс күні теріс сан болмайтындықтан

$$y = 20; x = 10 + 20 = 30$$

II-жұмысшы жұмысты 20 күнде, I-жұмысшы 30 күнде бітіреді.

$30 - 20 = 10$ (күн) бір күнде

$1/30 + 1/20 = 5/60 = 1/12$ табылған түбірдің сан мәні есептің сұрағын қанағаттандырады.

Жауабы: I-жұмысшы жұмысты 30 күнде,

II-жұмысшы 20 күнде орындайды.

Сонымен, қазіргі уақыт жаңа әдісті, шығармашылық ізденісті талап етеді. Мұғалімнің негізі міндеті – оқушыларға терең де, тиянақты білім беру.

Білім беру маңызы жаңартылған сайын, әрбір пәнді оқытудың өзіндік ерекшеліктері туындауда. Бүгінгі таңда білім беру жүйесін жаңалауды іске асырудың қажеттілігі күн санап арта түсуде.

Әдебиеттер

1. К.Өстеміров, А.Айтбаева «Қазіргі білім беру технологиялары» - А., 2006ж.
2. Арысбаева З. Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану ерекшеліктері // Қазақстан мектебі. – 2003. - №8. - 20 б.

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА БАҚЫЛАУДЫҢ ТҮРЛЕРІ

Түлегенова А.К.

Аға оқытушы, магистр, физика және математика кафедрасы

*Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Төлегенова А.С.

«Математика» мамандығы 4 курс студенті

*Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В данной статье представлены виды контроля при обучении математике. В ходе урока было отмечено, что для контроля математических знаний целесообразно использовать метод критического мышления.

Ключевые слова: контроль, критическое мышление, индивидуальный контроль, внешний контроль, групповой контроль, естественный контроль.

Summary. This article presents the types of control in teaching mathematics. During the lesson it was noted that it is advisable to use the method of critical thinking to control mathematical knowledge.

Keywords: control, critical thinking, individual control, external control, group control, natural control.

Негізгі мектеп математика бойынша білім нәтижелерін қазіргі білім беру саласында заман ағымына орай жанаша білім берудің әр түрлі жолдары іздестірілуде. Бұл оқыту жүйесі бойынша жеке тұлға бұрын білімді қабылдаушы, жинақтаушы болса, ал жаңа талап бойынша өздігінен білім алушы, үйрене білуші ретінде танылады.

Қазіргі кезде жоғары білім беру жүйесін реформалаудың басты мақсаты-білімді игеру кезінде күтілетін нәтижелерге қол жеткізу. Мұнда басты назар оқытушыдан жеке тұлғаға ауысады. Жеке адамның дамуы белгілі қоғамдық қолдау мен әлеуметтік қажетсінуді керек етеді.

Кезінде, білімді бақылаудың 5 балдық жүйесін К.Д. Ушинский қатаң сынға алды және кемшіліктерін сипаттай келе, қолданылатын тәсілдер мен әдістердің оқушылардың ақыл-ой қызметіне кері әсерін тигізетіндігін атап өтті.

Әдетте мұғалім бір немесе бірнеше оқушыдан ғана сабақ сұрайды, ал осы уақытта қалған оқушылар өздерін қандай да бір қызметпен айналыспайды, бос отырады. Олар тағатсыздана күтумен уақыттарын, күш-жігерлерін текке жұмсайды. Осындай ортада оқушының өзінің білімге құмарлығын, бастамашылдығын көрсете алмайтындығы заңдылық. Осы мақсатта қазіргі білім жүйесі, жаңашылдық әдіс-тәсілдерді қолдану барысында оқушыларға сапалы білім беруді көздейді [1].

Математиканы оқытуда бақылау әдісі, оның кезеңдері, негізгі сипаттамасы, түрлерін қарастыратын болсақ:

Бақылау әдісі деп – зерттеу барысында бақылаушының болып жатқан оқиғаларды ағымдық процесіне қарай тікелей тіркеп отыру әдісін айтамыз.

Бақылау әдісінің ерекшелігі: зерттеу объектісін тікелей өз көзімен көріп, құлағымен есту арқылы мағлұмат жинау, мәліметтерді сұралушының еркіне қарамай алуына мүмкіндіктер беру, зерттеуші мен объектінің арасында тікелей байланыстың болуы арқылы шапшаң ақпараттар алып тұру мүмкіндігі.

Бақылау бақыланушының түрлі жағдайлардағы іс-әрекеттерін, мінез-құлқын дәл және кеңірек ұғынуға, олардың болып жатқан оқиғаларға реакциялары мәнін түсінуге көмектеседі.

Бақылаудың түрлері:

Жеке бақылау – зерттеушінің зерттеу объектісін өзінше жеке бақылауы;

Топтық бақылау – зерттеу объектісін бақылауға құрылған арнайы топ;

Іштей бақылау – зерттеушінің зерттеу объектісіне қатысу арқылы мәлімет жинауы;

Сырттай бақылау – зерттеушінің зерттеу объектісіне араласпай сыртынан бақылауы;

Табиғи бақылау – табиғи ортада, табиғи жағдайларда жүргізілетін зерттеу;

Зертханалық бақылау – арнайы құрылған, жасанды жағдайдағы бақылау.

Бақылау процесінде оқушылардың алған білімді игеруі және оны баянды етуі бойынша оқу жұмысының сапасы туралы толық хабар алуы өте қажет. Осыған байланысты бақылаудың бірнеше түрлерін атауға болады. Олар тақырыптық бақылау, ағымдық бақылау, қорытынды бақылау, емтихан немесе сынақ бақылаулары болып бөлінеді.

Бақылау – кең көлемде бір нәрсені тексеру деген мағынаны білдіреді. Бақылау оқыту процесінде оқушылардың оқу әрекетіне басшылық жасау қызметін атқарады, олардың творчестволық күші мен қабілетінің дамуына ықпал етеді.

Бақылаудың білім беру қызметі негізінде оқушылар жаңа білімдерді қабылдайды, бұрын алған білімдерін толықтырып, жетілдіріп, белгілі бір жүйеге келтіреді.

Оқыту процесінде бақылаудың фронтальдық, топтық және дербес формалары қалыптасқан. Оның тиімділігі – мұғалімінің оларды дұрыс ұйымдастыруна байланысты.

Фронтальдық (жаппай) бақылау жағдайында барлық оқушыларға сұрақтар немесе мазмұны бірдей тапсырмалар беріледі. Оларды орындау барысында оқушылар арасында ынтымақтастық, жолдастық, махаббат сезім

пайда болады, бір біріне сұрақтар қойып, жауаптарын толдықтырады, орындалған жұмыстарды өзара тексеріп, іске асырады. Демек, бірігу іс әрекетінде әлеуметтік құнды мотивтер қалыптасады.

Топтық бақылауда белгілі оқушылар тобы сабақ барысында мұғалімнен тапсырмалар алып орындайды. Кейде, кейбір оқушылар түрлі себептерге байланысты (сабақ жіберу, нашар үлгеру, ауру т.б.), қосымша көмекті қажет етулері мүмкін. Сондықтан, олардың жұмысын ерекше еске алған жөн.

Бақылаудың дербес формасы әрбір оқушының білімін, іскерлігін және дағдысын терең, жан-жақты анықтауға мүмкіндік береді. Дербес бақылау бағдарламалап және дифференциялы оқыту барысында жақсы нәтиже береді. Дербес бақылауда оқушылар жауабының логикалық бірізділігі, олар өз пікірлерін қалай байымдайды, қалай дәлелдейді, міне, осы мәселелерге аса көңіл аудару керек.

Оқыту процесінде оқушылардың өзін-өзі бақылауы өте қажет. Өзін-өзі бақылау, олардың оқу бағдарламасы материалы мен игерген іскерлігі және дағдысының беріктігі жайлы ақпарат алуын қамтамасыз етеді. Өзін-өзі тексеру арқылы оқушылардың алған біліміне сенімі артады, орындаған жаттығу, есеп шығару және тәжірибе жұмыстарының нәтижесін бағалайды [2].

Мұғалімнің сабақтар жүйесінде оны дұрыс ұйымдастыра білуі, көптеген жағдайда оқу-тәрбие процесінің табысты болуының оң кепілі. Ол үшін, мұғалім оқушының оқу материалын меңгеру дәрежесін, сапасы мен көлемін үнемі анықтап отыруы тиіс. Бұл бағытта оқушылардың, сабақтар жүйесінде білім, білік, дағдыларын есепке алу, бақылау және бағалаудың маңызы ерекше. Бақылаудың көмегімен теориялық білімді меңгерудегі сапа, біліктілік пен дағдының қалыптасу дәрежесін анықтайды.

Сабақ барысында математикалық білімдерін бақылау үшін сын тұрғысынан ойлау әдісін қолданған тиімді.

Сын тұрғысынан ойлау

бақылау, тәжірибе, толғану және ой жүгірту нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын әдіс болып табылады, сонымен қатар ол әрекет жасауға негіз, түрткі болуы да мүмкін. Сын тұрғысынан ойлау көбінесе бір нәрсені елестетуге, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекеттің жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерін енгізуге дайын болуды көздейді, ол ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге бейілділік пен басқаларды сын тұрғысынан ойлауға баулуды білдіреді.

Бастапқы деңгейде сын тұрғысынан ойлау үдерісі:

- қажетті ақпараттар жинауды;
- дәлелдерді сын тұрғысынан талдау мен бағалауды;
- кепілдендірілген шешімдер мен жинақталған қорытындылар;
- ауқымды тәжірибе негізінде болжамдар мен ұсыныстарды қайта қарауды көздейді.

Төменде балаларға сынып тапсырмаларын ойдағыдай орындау үшін қажетті әрекеттер реті мен дағдылар келтірілген:

1. Көру немесе есту арқылы алынған ақпаратты өңдеу, сондай-ақ бастапқы дереккөздерді зерделеу кезінде алынған деректерді, жауап алу немесе сауалнама барысында жиналған деректерді немесе оқулықтар, энциклопедиялар немесе веб- сайттар сияқты екінші дереккөздерден жиналған ақпаратты өңдеу.

2. Зерттеу жүргізуге арналған дәлелдемелерді немесе зерттеу нәтижесінде алынған дәлелдердің негізін құрайтын дәлелдемелерді жүйелейтін түйінді мәселелер, болжамдар мен гипотезаларды түсіну.

3. Осы түйінді мәселелер мен қолда бар дәлелдемелердің бір-біріне сәйкес келуін және үндесуін талдау.

4. Жекелеген факторлар немесе түрлі дербес бағалар мен болжамдар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау.

5. Дәлелдерді немесе бірқатар идеяларды дайындау үшін түрлі ақпарат көздерін жүйелеу. Сіздің идеяңызды қалыптастыратын және қолдайтын түрлі дереккөздер арасында байланыс жүргізіңіз.

6. Сіздің зерттеуге қатысты дәлелдемелердің шынайылығы мен дәлелділігін және дәлелдемелер сіздің болжамдарыңызбен, туындаған идеяларыңызбен қаншалықты сәйкес келетінін бағалау.

7. Зерттеу негізінде жатқан сұрақтардың жауабына түсініктеме беру кезінде зерттеу барысында алған білімін қолдану.

8. Зерттеу қорытындылары мен нәтижелерін дәлелдеу және негіздеу. Белсенді оқыту мен оқу әдістерін қолдану үдерісінде оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытқысы келетін мұғалімдер арасында оқу мақсаттарын жіктеудегі Блум таксономиясы ең маңызды жұмыстардың бірі болып табылады.

Қорыта келе қазіргі оқыту үрдісіне жаңа педагогикалық технологиялар кеңінен енуде. Оқушыны пәнге қызықтырумен қатар, саналы ойлауға тәрбиелейтін, қоғамдық көзқарастарын қалыптастыра алатын, өзіндік пікірі бар, қоғамдағы болып жатқан түрлі қарама-қайшылықтарды түсіне білетін, еркін сөйлеп, өз пікірін ашық айта алатын ойлы ұрпақ тәрбиелеуде сабақтың маңызы зор.

Әр мұғалім оқушыға көпқырлы сабақ беретін болған соң, қазіргі жаһандану саясатына сәйкес жаңа технологияны өз ыңғайына, пәніне лайықтап пайдалануы тиіс. Мұғалім шеберлігі – ізденіс нәтижесі.

Сондықтан, орыстың ұлы педагог-ғалымы К.Д.Ушинскийдің “Мұғалім — өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады” – деген.

Сабақты тартымды өткізіп, оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін әр сабағымызды түрлендіріп отыру шарт. Ол үшін тек бір технологиямен шектеліп қалмай, әртүрлі технологияның элементтерін пайдалану қажет.

Әдебиеттер

1. Мейірханова Н.А. Жаңа технология элементтерін оқыту үрдісінде пайдалану – мұғалімнің пәндік құзыреттілігінің басты шарты. Тараз 2004 ж.
2. Т.Қ.Оспанов, Математика: оқыту әдістемесі. - Алматы, 2004.

МӘСЕЛЕЛІК ОҚЫТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Хамитова К.К.

*Оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Арыстанова С.А.

*Оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Досмагулова К.К.

*Аға оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Нүркенова А.Д.

*Оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье рассматривались вопросы проблемной технологии обучения, что позволяет проводить умственно - аналитические операции, такие как анализ, синтез, сравнение, группировка, сходство, обобщение, в результате чего формируются знания, навыки, умения и творчество. Авторы подчеркнули особенности проблемного обучения и обратили внимание на основные элементы проблемного обучения. Проанализирован теоретический материал, используемый в организации проблемного обучения, и представлены виды проблемного обучения по организации теоретических и практических учебных занятий.

Ключевые слова: Функции проблемного обучения, структура проблемного урока, виды проблемной ситуации, пути поиска проблем.

Summary. The article addressed the issues of problem technology training, which allows for mental - analytical operations, such as analysis, synthesis, comparison, grouping, similarity, synthesis, as a result of which knowledge, skills, abilities and creativity are formed. on the basic elements of problem-based learning. Theoretical material used in the organization of problem-based learning is analyzed, and types of problem-based training on the organization of theoretical and practical training sessions are presented.

Keywords: Functions of problem-based learning, structure of a problem lesson, types of a problem situation, ways of finding problems.

Қазіргі заманғы өмір ғылыми-техникалық прогрестің арқасында адамның алдына сан түрлі есептер қою арқылы әр түрлі мәселелерді ұсынады. Қаншалықты адам оны дұрыс шеше алуы болашақ ұрпаққа байланысты. Тәжірибеде мұндай есептерді зейін арқылы шығармашылық ойлай алатын адамдар шеше алатыны көрінеді.

Мәселелік оқытудың технологиясы үйрену, танымдық белсенділігінің тиімді тәсілі болып табылады. Аталмыш технология шығармашылық зейінділерді дамытып, дербес ойдың құрылымына әсер етіп, білімнің табысты игеруіне септігін тигізіп, ықпал жасайды. М.И.Махмутовтың пікірінше, мәселелік оқыту дербес ізденістің қызметі мен дайын білімдердің қиылысуынан туындайды. Мәселелік оқытудың маңыздылығы — педагогтың білім алушыға өзіндік танымдық білім алуын ұйымдастыру болып табылатындығы. Білім алушының танымдық қызметі дайын пәндік білімдермен ұштасуы тиіс. Сабақты мәселелік оқытумен ұйымдастыру баланың ойлау қабілетінің және педагогикалық құралдардың заңдық білім негізінде құрылуы қажет [1].

Мәселелік оқытудың дәстүрлі оқытудан мақсаттың қойылымының және білімнің меңгерушілік үдерісінің ұйымдасуымен ерекшеленеді. Мәселелік оқытумен ұйымдастырылған сабақ білім алушыға қойылған мәселені шешудің мүмкіндіктерін іздестіруге мүмкіндік береді (1-кесте).

Кесте 1 - Дәстүрлі және мәселелік оқытудың салыстырмалы сипаттамасы

Критерийлер	Дәстүрлі оқыту	Мәселелік оқыту
1	2	3
Оқыту әдістері	Түсіндірмелі-көрнекті	Белсенді зерттеу әдістері
Оқыту нәтижелері	Дайын сабақтар	Шығармашылық зейін мен ойлаудың дамуы арқылы білім алу
Мүғілімнің Қызметі	Дайын білімдер, дайын мысалдар келтірілетін түсіндірмелі-көрнекті оқыту	Өзіндік қызмет негізінде зерттеу қызметін дамыту. Оқушылардың оқу қызметтерін басқару
Білім алушылардың қызметі	Репродуктивті сипаты бар: дайын оқу материалын жаттау, меңгерген білімді пысықтау мақсатында жаттығуларды орындау, дайын білімдерді талдау	Мәселені қоя білу және оны шешу жолдарын іздестіру Өзіндік бақылау және өз қызметін өзіндік бағалау
Мотивация	Мұғалім жағынан әрекеттің орындалуы Мысалы, оқу материалын қызықты түсіндіру	Зияткерлік мотивтер Білім алушылар зияткерлік еңбектен кейін қанағаттануы Кейін қанағаттануы

Танымдық қызмет мәселелік жағдайлар кезінде келесідей тізбекті құрайды: мәселелік жағдай мәселе шешу жолдарын іздеу мәселені шешу.

Мәселелік оқытудың артықшылықтары ретінде мыналарды атауға болады: білім алушылардың тұлғалық мотивациясының қалыптасуы; ойлау қабілеттерінің, танымдылық белсенділігінің артуы; диалектикалық ойлаудың қалыптасуы.

Алайда, берілген әдіс көп уақытты жұмсауға талап етеді. Дифференциалды бағыт қажет. Білім алушыны қарама-қайшы көзқарасқа әкелу керек, ал білім алушы өзі мәселені шешудің жолын іздестіруі қажет. Педагогтың мақсаты мәселелік жағдайды жасауының керектігі. Мәселелік жағдайды ұйымдастыру мысалдары ретінде атауға болады: білім алушыға салыстыру жүргізуге тапсырма беру, мәселелік жағдайдан кейін қорытынды жасау, сұрақтарды құрастыру, фактілерді талдау [2].

Мәселелік оқытудың мақсаттары:

ғылыми танымның нәтижелерін меңгерту, сонымен қатар танымның әдістерін зерттеу;

білім алушының зияткерлік, мотивациялық аймағын ұйымдастыру және дамыту;

білім алушылардың тұлғалық әрекеттерін дамыту.

Мәселелік оқытудың екі тобы бар: жалпы және арнайы. Жалпы функцияларға келесілерді жатқызуға болады:

-тәжірибелік қызметтің әдіс-айласының жүйелерін білім алушыларға меңгерту;

-білім алушылардың диалектикалық-материалистік ойлау қабілеттерін ұйымдастыру;

-жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру.

Арнайы топқа:

✓ білімді меңгерудің шығармашылық әрекеттерін тәрбиелеу (логикалық жүйелерді қолдану немесе шығармашылық әрекеттің жекелей әдістерін қолдану);

✓ білімнің шығармашылық қолданысы дағдысының тәрбиесі (меңгерген білімді жаңа жағдайда қолдану);

✓ шығармашылық қызметтің тәжірибесін жинақтау және құрастыру (ғылыми-зерттеу әдістерін меңгеру, заманды шынайы тәжірибелік мәселелермен және суреттеу бейнесінде сипаттау);

✓ оқытудың әлеуметтік, танымдық және адамгершілік мотивтерін қалыптастыру Мәселелік оқытудың маңызды атқаратын қызметтеріне шығармашылық зейінінің дамуын, білімнің игерушілігінің тәжірибелік дағдылануын және оқу материалын игерушілік деңгейінде көтермелеуін жатқызуға болады. Шығармашылық үдерістің айырымдық сипаты бар білімді стандартты емес жағдайда қолдану болып табылады.

Мәселелік оқыту тұлғаның шығармашылық дамуы тәсілі ретінде талдау іскерлігі мен қорытындылауды қалыптастырады. Шығармашылық тұлғаның қалыптастыруы мәселені көре алу және оны шешу жолдарын таба білу, танымдық дағдының дамуына, іздеу-зерттеу дағдысының дамуына мүмкіндік береді. [3].

Шығармашылық үрдісі, шешімнің интуициялық ізденісі, шешімнің логикалық қисыны қиындықпен кездесу және алынған білімдер арқылы мәселені шешу деңгейлерінен тұрады. Мәселелік білім беруде білім алушы оқу процесінің субъектісі және шығармашылықпен іздестіру тапсырмаларын орындаушы болып табылады. Тұлғаның танымдық қызығушылығы танымалдықтың үрдісіне және оның нәтижесіне бағытталған. Танымдық үрдісте тұлғаның жігер-қасиеттері іске қосылады, сондай-ақ қызметті ұйымдастыруға, оның кезеңдерін жүзеге асыруға және аяқтауға мүмкіндік туғыздырады. Қызығушылық білім алудың мотивациясы рөлін атқарады. Оқу процесінде білім алушыларда не қызығушылық тудыра алуы мүмкін? Ол — меңгерілетін оқу материалының мазмұны мен білімді алу процесі. Ал оқыту процесіне мәселелік оқыту технологиясын енгізгеннен соң білім алу процесі тартымды болады.

Сабақта мәселелік жағдайды жасау білім алушылардың меңгерілетін тақырыпқа қызығушылығын арттыруға себеп болатын тәсіл ретінде қолданылады және ойлау қабілетін қалыптастырады, сөйлеу қабілетін дамытады. Өйткені мұндай жағдайлар өзінің ой-пікірін тудырып және болжам айтуды талап етеді. Айтылған қызметтің түрі кез келген пәнге тиісті болып табылады. Сабақта мәселелік оқыту келесі құрылымнан тұрады: мәселені қою, мәселені шешуін іздеу, шешімді суреттеу, шешімді жүзеге асыру. Мәселені қою өте маңызды орын алады. Мәселені дұрыс қою сабақты өткізу барысына және жаңа оқу материалын меңгеруге ықпал жасайды. Білім алушылар мәселені шешу барысында сабаққа белсенді араласса, сабақты өздігінен меңгере алады. Егер мәселелік жағдай дұрыс шешілмесе, онда мұғалімнен дайын шешім алынады. Мәселелік жағдай пайда болған қайшылық туғыздырады. Қайшылықты қиындық немесе таң қалдыру тудырады (2-кесте). Сондықтан мәселелік жағдай екі түрде кездеседі: қиындық және таң қалу туғыздырған. Мәселелік жағдайдың қиыншылық түрі тапсырманы орындау барысында пайда болып бірақ жүзеге асырылмайды. Қиындықты тудыратын мәселелік жағдайды орнату кезінде мұғалім немесе мүлдем орындалмайтын немесе білім алушыларға таныс емес тапсырманы қолданады.

Кесте 2- Мәселелік жағдайдың түрлері

Мәселелік жағдайдың түрі	Қайшылықтың түрі	Мәселелік жағдайды орнату тәсілдері
Таң қалу арқылы	Екі (немесе одан артық) фактілер арасында	Бір уақытта қайшылықты фактілерді және теорияларды келтіру Сұрақпен немесе тәжірибелі әрекетпен білім алушылардың әр түрлі пікірлерін арпалыстыру.
	Оқушының түсінігі мен ғылыми факті арасында	«Сиқырлы» сұрақпен немесе тәжірибелік тапсырмамен оқушылардың күнделікті түсінігін ашу. Баяндама, хабарлама, тәжірибе, тұсау-кесер, арқылы ғылыми факті ұсыну
Қиындық арқылы	Қажеттілігі мен мұғалімнің тапсырмасын орындау мүмкін емес арасында.	мүлдем орындалмайтын тәжірибелік тапсырма беру.
		Болып өткен тапсырмаға ұқсас тәжірибелік тапсырма беру.
		Болып кеткен тапсырмаға ұқсас орындалмайтын тәжірибелік тапсырма беру Тапсырма оқушылармен орындалмағанын дәлелдеу

Сабақта мәселелік жағдай ретінде қолдануға болады [4] -әдейі қате жіберілген деректері жеткіліксіз, артық немесе қайшылықты мәселелік есептер;

- шындықты іздеу (тәсілдер , әдістер, шешу ережелері);
- тәжірибелік қызметке қайшылық.

Сонымен бірге оқушыларды мәселелік жағдайға әкелетін бірнеше тәсілдерді қолдануға болады

- себеп болатын сұхбат — оқу есебін құрастыруға көмектеседі;

-қорытындылау сұхбат — тізбектеліп құрастырылған тапсырмалар мен сұрақтар;

-мотивацияны тудыратын тәсілдерді қолдану: қызықты материалды хабарлау (тарихи фактілер, ертегілер, аңыздар және т.б.), түсініксіз құбылыстарды көрсету (эксперимент, көрнекілік), «белсенділік» — мағынасын табу, оқушыларға оқиғаның маңыздылығын жеткізу.

Мәселелік оқытудың төрт түрі: мәселелік оқытудың ғылыми, тәжірибелік, көркемдік және шығармашылық. Білімді деңгейі бойынша үйлестіру оқушылардың меңгеру және ойлау қабілетінің деңгейіне байланысты:

Әдетте белсенділік деңгейі.

Жартылай өздік белсенділік деңгейі.

Өздік белсенділік деңгейі.

Шығармашылық белсенділік деңгейі.

Келтірілген деңгейлер оқушылардың жаңа білімді меңгеру деңгейін, ми қызметінің тәсілдерін және ойлау қабілетінің деңгейін қалыптастырады. Басқаша айтқанда, оқушы алған білімін қай жағдайда және қалай қолдана алатыны. Оқушылардың ең жоғары деңгейі — төртінші.

Әдетте белсенділік деңгейінде оқушылар мұғалім баяндаған оқу материалының түсінуіне, мәселелік жағдайда ойлау әрекеттерін сезінуге, жаңғырту түріндегі тапсырмаларды орындауға тырысады. Екінші деңгейде, жартылай белсенді деңгейде, оқушылар алынған білімді жаңа жағдайда қолданады және оқу мәселесінің шешімін табу тәсіліне қатысады. Көптеген оқушылар осы деңгейде тоқталады. Оларға осы деңгейде мұғалімнің көмегі керек және оларда жаңа тану жағдайлар қиындық туғызады. Үшінші деңгейде, белсенділік деңгейде, оқушылар репродуктивті-іздеу түріндегі өздік жұмыстарды орындай алады. Осы деңгейде оқушылар алынған білімдерін өздігімен жаңа жағдайда қолдана білу, теориялық материалмен жұмыс жасау, орта қиындық деңгейдегі есептің шешімін құрастыра білу тиіс. Төртінші деңгейде, шығармашылық деңгейде, оқушылар логикалық талдау талап ететін, шешімнің жаңа әдісін табатын, өздік жұмыстарды орындай алады. Төртінші деңгейге жеткен оқушылар ойлау қызметінің тәсілдерін жылдам меңгереді, болжамдарды қоя алады, мәселенің шешімін қабылдайтын жол таңдай алады. Нәтижесінде оқушыларда сөйлеу-логикалық ойлау қабілеті артады [5].:

М.Н.Скаткин мәселелік оқытудың үш түрін анықтайды:

1.Білімнің мәселелік баяндалуы.

2.Білімді баяндаудың жеке қадамдарында оқушыларды іздеуге тарту.

3.Зерттеу әдістері.

Мәселелік баяндауда мұғалім есеп немесе логикалық ойлауға арналған тапсырма береді. (есепке айналдырылған мәселелер нені анықтау керек). Теориялық материалдың үзіндісі мазмұндалады және оған мәселе-есеп немесе логикалық тапсырма ретінде қойылады. Мұғалім материалды түсіндіру кезінде осындай бірнеше мысал келтіруі мүмкін. Оқушылар әр есепті шешіп, логикалық тапсырмалардың шешуін табады. Мәселелік оқытудың зерттеу түрінде оқушыларға үлкен еркіндік беріледі. Еркіндік іздеу жоспар құруда, гипотезаны ұсынуда, оны тексеруде, тәжірибені, қадағалауды жасауда, фактілердің

тіркелімінде, топталуында және қорытындыларында байқалады. Оқушы осындай жұмыс барысында ғылыми зерттеудің деңгейлері мен принциптерін сезінеді.

Мәселелік сабақтың құрылымы:

I. Оқу мәселесін қою.

II. Оқу есебін қою.

III. Шешімді іздеу.

IV. Шешімді баяндау.

V. Өнімді жүзеге асыру

Оқу мәселесін құрастыру кезінде оқушыларда «Неге болмайды?» деген сұрақ туады. Оқу есебін қоюда сабақтың тақырыбы мен міндеттері тұжырымдалады. Оны мәселелік жағдай немесе мотивацияны көтеретін тәсілдер арқылы жүзеге асыруға болады. Оқу мәселесін іздеу қадамында зерттеу, эвристикалық және мәселелік баяндау әдістері қолданылады.

Эвристикалық әңгімені сұрақ-жауап әдісі ретінде сипаттауға болады. Оқытушы логикалық байланысқан сұрақтарды қояды, ал оқушылар жауап береді. Әңгіменің сұрақтары оқушылардың білімін өзектілейді, жауабын табу үшін оқушылар бұрын алынған білімдеріне негізделуі тиіс. Эвристикалық әңгімеде оқушының жауабы оның жеке алынған тәжірибесіне негізделіп қарастырылады, яғни дайын жауапты білмейтіндігі, оны оқу әдебиетінде кездестірмеуі немесе мұғалімнен естімеуі.

Эвристикалық әңгіменің нәтижесі мәселенің шешімі болады. Мұғалім әңгіме барысында қоятын сұрақтар мәселені шешетін қадамдары болып саналады. Оқу пікірталасы топта шешімді табуға бағытталған мақсатты және кезектелген пікірлермен, ойлармен алмасу болып табылады, әр қатысушы өзінше ойлармен алмасуды ұйымдастыруға қатысады.

Пікірталас баяндау, ақпаратпен алмасу жағынан тиімді емес, бірақ деректерді бекіту, қарастырылған материалды шығармашылық сезіну және бағыт беру жағынан өте тиімді.

Мәселелік сабақтың «Шешімді іздеу» кезеңі оқушылардың жаңа білімдерін ашуға арналған. Бұл білімдерді болжам арқылы алуға болады. Алдымен болжам қою, сосын оны тексеру. Болжамды дәлелдейтін немесе жокқа шығаратын пікірлер келтіріледі. Сабақтың осы кезеңінде қорғау сұхбатын қолдану ыңғайлы[6].

Зерттеу әдісі оқушылардан жеткілікті теориялық білімдерін талап етеді. Бұл әдіс оқушылардың жоғары деңгейдегі таным белсенділігімен сипатталады. Осы әдіс тәжірибелік және зертханалық сабақтарға қатысты. Оқытуда зерттеу әдісі «жаңарту» дидактикасына жатады, яғни оқушылар ғылымда белгілі білімдерді өздері ашады. Оқу және ғылыми зерттеудің айырмашылығы осында жатыр.

Өнімді жүзеге асыру қадамында немесе алынған білімді шығармашылық күйде қолдану барысында оқушыларға тірек-белгіні немесе көркем бейнені қолдануға болады. Шығармашылық бұл әрекет, нәтижесінде, жаңа материалдық және рухани қазына болып табылады. Тірек-белгі ретінде кесте, тірек сөздер, сызбалар және т.б. болуы мүмкін.

Мәселелік оқытудың басты психологиялық-педагогикалық мақсаттарын атайық:

- оқушылардың ойлау және жүйріктілік қабілеттерінің дамуы, шығармашылық дағдыларының дамуы;

- мәселені өздігімен шешу және белсенді іздеу барысында алынған білімдерді, іскерліктерді меңгеру, нәтижесінде, бұл білімдер, дағдылар, дәстүрлі оқытуға қарағанда, орнықты;

- оқушының белсенді шығармашылық тұлға ретінде тәрбиелеу ерекше мәселелерді көру, қою және шеше біле алатыны.

Мәселелік оқытудың жетістік шарттары:

- жеткілікті мотивациямен қамтамасыз ету, мәселенің мазмұнына қызығушылық оятатын;

- әр қадамда туатын қиындыққа тиісті жұмыспен қамсыздандыру (белгілі мен белгісіздің тиімді тиістілігі); мәселені шешуде алынған ақпараттың құндылығы

оқытушы мен оқушының игілікті қарым-қатынасы оқушы айтқан барлық пікірлерге, ойларға назармен және ынтамен қарау .

Мәселелік оқытудың түрлері:

- оқу материалының мәселелік баяндауы дәрістің монолог немесе семинардың сұхбат түрі;

- оқу материалын дәрісте мәселелік баяндау, оқытушы мәселелік сұрақтарды қояды, мәселелік есептерді өзі шешеді;

- ал оқушылар ойша шешімді іздеу процесіне қатысады;

- зертханалық сабақтарда тәжірибені орындау барысында жартылай-іздеу қызметі;

- мәселелік семинарлар, эвристикалық сұхбаттасу. Оқытушының сұрақтары оқушыларда зияткерлік қиындықтар мен бағытталған ойлау тасқынын туғыздыру керек;

- оқушылар мәселені өздігінен қойып, оны мұғалімнің бақылауы негізінде шешуі — өзіндік зерттеу қызметі.

Мәселелік оқыту технологиясының артықшылықтары мен кемшіліктерін ескере отырып қорытындылайтын болсақ.

Дәстүрлі оқытуға қарағанда, мәселелік оқытудың *артықшылығы*:

- ✓ логикалық, ғылыми, диалектикалық, шығармашылық күйде ойлауға үйретеді;

- ✓ оқу материалын дәлелдеуге ықпал жасайды, дұрыс екеніне сенім ұялатады;

- ✓ оқушыларда өзінің мүмкіндіктеріне және күш-қуатына сенімділігін арттырады, сондықтан оларда ғылыми түрде білім алуға қызығушылық пайда болады;

- ✓ өздігімен алынған білімдер, заңдылықтар ұзаққа есте қалады.

Мәселелік оқытудың кемшіліктері: оқушылардың тану қызметінің төмен басқарулығы; жобаланған мақсаттардың жүзеге асырылуына көп уақыттың жіберілетіндігі

Әдебиеттер

1. Лапина Е. Наука и жизнь. — 2015. — № 10. — С 84.

2. Арапов К.А. Проблемное обучение как средство развития интеллектуальной сферы школьников // К.А.Арапов, Г.Г.Рахматуллина // Молодой ученый. — 2012. — № 8. — С. 290-294.

3. Методы создания проблемных ситуаций // [ЭР]. Режим доступа: <http://festival.I.september.ru/articles/629603/>
4. Ильницкая И.А. Проблемные ситуации и пути их создания на уроке. — М.: Знание, 1985. — С. 56.
5. М.Жанпейісова «Модульдік оқыту технологиясы » Алматы:2000ж
6. Б.А.Тұрғанбаева «Дамыта оқыту технологиясы » Алматы 2000ж

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Хамитова К.К.

*Оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Нүркенова А.Д.

*Оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Амиров М.С.

*Аға оқытушы, химия, биология және география кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. Информационно-коммуникационные технологии основаны на использовании, моделировании компьютера в процессе обучения, использовании электронных учебников, интерактивных средств, работе в интернете, компьютерной программе обучения.

Ключевые слова: Мультимедия, биоинформация. электронный учебник, дистанционное обучение

Summary. Information and communication technologies are based on the use of, computer modeling in the learning process, the use of electronic textbooks, interactive tools, work on the Internet, computer training program.

Keywords: Multimedia, bio-information, e-textbook, e-learning.

Биология сабағында мультимедиялық технологияларды қолдану жолдары: Жаңа тақырыпты түсіндіру кезінде слайд-дәрістерді қолдану. Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын тұсау кесер бағдарламасы арқылы орындауға болады. Тақырыпқа байланысты фильмдер пайдалану. Кинодәріс (кинолекция) түріндегі сабақты тек қана бейнетаспамен көрсетіп түсіндіру ғана емес, сол бейнетаспаны көрсету сәтінде түрлі сұрақтар қойып, оқушылардың ойлау қабілетін дамытып отыру керек. Лектор ең қажетті, өз бетімен оқығанда түсінуге қиын болады-ау деген мәселелерді қамтуға күш салады. [1]

Қазір «XXI ғасырдың мектебі мен мұғалімі қандай болу керек?» деген негізгі сұраққа жауап ізделуде. Білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі мектепке ойшыл, зерттеуші, тәжірибелік қызметте педагогикалық үйлестіруді шебер меңгерген іскер мұғалім қажет екендігі аз айтылып жүрген жоқ. Қазір заман да, қоғам да өзгерген. Бүгінгі балалардың мақсаттары да, құндылықтары да, идеялары да бұрынғыдан мүлде басқаша. Өйткені олар-өзінің болашағына тиімділік тұрғысынан қарайтын, іскерлікке бейім, жоғары талап қоя білетін адамдар. Қазіргі таңдағы өндірістік қоғам дамуының аса маңызды сипатының бірі-ақпараттық технологияның халық шаруашылығының барлық сала-сына, соның ішінде білім беру саласына енуі білім беру ісінде елеулі өзгерістердің енуіне әсер етті. “Оқытудың ақпараттық ортасы” термині ақпараттық ортаны пайдаланудың сапалық өзгерісіне байланысты өзекті болып отыр.

Ақпараттандыру ұғымы компьютерлік технология және компьютерлендірумен тығыз байланысты. Ақпараттық технологияның компьютерлік технологиясыз іске асуы мүмкін емес. Барлық дамыған елдерде оқытудың компьютерлік технологиясы пайдаланылады. Себебі, біріншіден, оқытуда бұл технологияны пайдаланбау оқыту процесінің қарқындылығының төмендеуіне әсер етсе, екіншіден, қазіргі уақыттағы ақпарат көлемінің ұлғаюына байланысты.

Компьютерді білім сапасына пайдаланудың алғашқы эксперименті алпысыншы жылдарға сай келеді. Алғашында автоматтандырылған оқыту курсының пайда болуы, одан кейін автоматтандырылған оқыту жүйесі.

Ал, қазіргі уақытта дербес компьютердің пайда болуы білім беру саласына оң өзгерістер енгізуде.

Қазақстан Республикасы ғылыми- техникалық прогрестің негізгі белгісі болып табылатын қоғамды ақпараттандырудың жаңа кезеңіне енді.

Қоғамды ақпараттандыру еліміздің экономикасын, мәдениетінің, ғылымының дамуының негізгі алғы шарты. Ал, осы мәселені шешудегі басты роль мектепке жүктеледі. [2]

Оған дәлел Қазақстан Республикасының президентінің 1997 жылғы “Орта білімді ақпараттандыру мемлекеттік бағдарламасының” қабылдануы. Қазіргі кезде еліміздегі орта білім ұйымдары ақпараттандырудың келесі кезеңін басынан кешіруде, яғни, мектептерді жаңа компьютерлермен жабдықтау.

Қоғамдағы жаңа өзгерістер және оның тез ақпараттандырылуы мен даму жылдамдығы білім беруге қойылатын талаптарды да түбегейлі өзгертіп, қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласына төмендегідей міндеттерді қойып отыр:

- Білім сапасын арттыру;
- Әлемдік білім беру кеңістігіне ену;
- Орта білімді ақпараттандыру;
- Интернет жүйесін пайдалану;
- Электрондық оқулықтар;
- Қашықтықтан басқару;

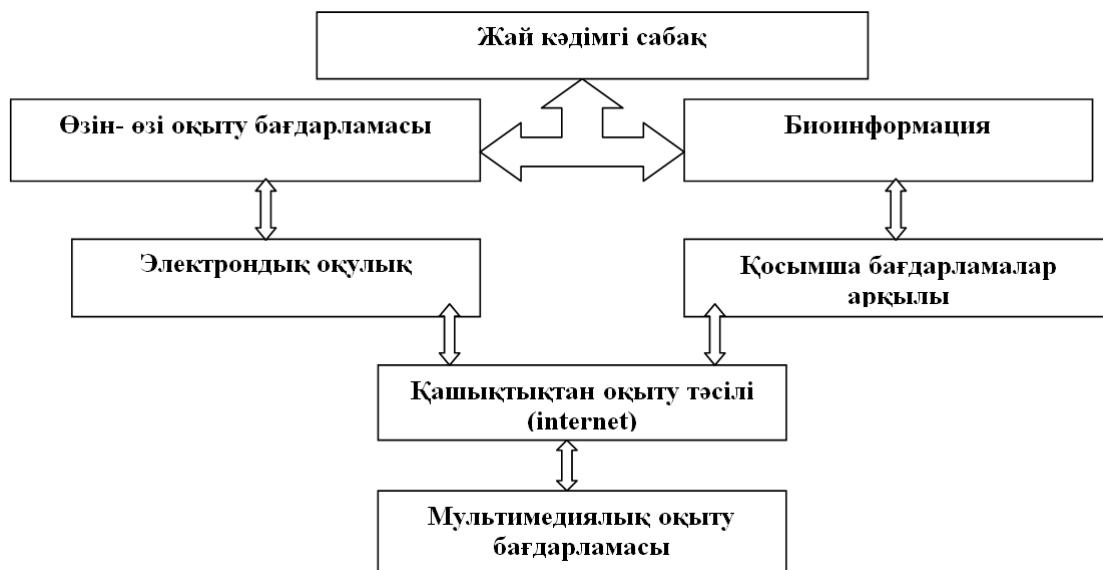
Осы міндеттерді шешуде қазіргі жаңашыл мектеп өз алдына мынадай мақсат қойып отыр: “Жаңа ақпараттық технология арқылы білім мазмұнын жаңарту”. Осы мақсатқа сай бүгінгі мектеп мұғалімі білімділікпен қоса, өзіндік

ой-пікірі бар, заман ағымына сай жеке тұлғаны қалыптастыру, сондай-ақ жас ұрпақты “ақпараттық қоғамға” тәрбиелеу барысында оқу-тәрбие процесінің заман талабына сай әдіс-тәсілдерін таңдай білуі қажет. Қазіргі таңда толық, сапалы, бәсекелестік қабілеттегі білім беруді ұйымдастыруда көптеген оқыту технологиялары жүзеге асырылуда. Солардың бірі – жаңа ақпараттық коммуникативтік технология. Компьютерлер білім беруге кеңінен қолданыла бастағанда “оқытудың жаңа ақпараттық технологиялары” термині пайда болды. Оқытудың жаңа ақпараттық технологиясы-ақпаратты оқушыға компьютер арқылы әзірлеу мен тарату үрдісі, оқу мен оқу-тәрбие материалдарын үйретуде есептеуіш техника құралдарының ролі мен орны. Қазіргі заман мұғалімге тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады. Орта білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізгі мақсаты оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру. Бүгінгі күні әлемдік ақпараттық білім кеңістігінің деңгейінде Республика мектептерін көтерудің тиімді жолы-білім беру саласын толықтай ақпараттандыру. Бұл технологияның өзектілігі қоғамның ақпараттандыру жылдамдығының артуымен сипатталады. Жалпы сабақтарда жаңа ақпараттық технологияны пайдалану білім мазмұнын жаңартумен, ақпараттық ортаны қалыптастыруымен, сондай-ақ сапалы білім беру мүмкіндігінің жоғары болуымен ерекшеленеді. [3]

Дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалім білім беруші ролін атқарып, оқыту құралы ретінде қызмет атқарады. Ал оқытудың компьютерлік ақпараттық ортасы білімді өздігінен меңгерудің объектісі бола отырып, төмендегідей парадигманы қалыптастырады: Оқушы- оқу ортасы – технология жүйесі. Осы жүйе негізінде оқушы өздігінен білім алады. Оқушының іс-әрекетін тым қатал басқару оның өзіндік ой-пікірі мен өз бетінше жұмыс істеу қабілетінен айырады. Жалпы негізгі пәндерде жаңа ақпараттық технологияның тиімділігіне тоқталатын болсақ, оны төмендегідей атап өтуге болады: Мәтіндік редакторы- белгілі бір пән бойынша құжаттарды құру құралы (реферат, таблицалар) Графикалық редактор- шығармашылық сабақтардың жұмысын құру құралы (шартты белгілерді жасау, пәнге байланысты жоспар жасау, көрініс, сызбалар сызу) Мультимедиялық редактор- сабақ мазмұны бойынша сәйкес сабаққа сай процестерді құру құралы. Презентациялық- объектінің презентациясын жасау. Лазерлік дискідегі кітапхананы пайдалану (тест, сұрақ - жауап, энциклопедия) Локальдық тестілеу. Интернет жүйесіне кіру. Әлемнің кез- келген жеріне виртуалды саяхат жасау; Бағыты бойынша өзінің интернет-қорын құру; тәжірибе алмасу; тікелей эфирде атақты мұғалімдердің сабақтары. Электрондық поштаны пайдалану мүмкіндігі. Әр түрлі ақпараттар жөнінде ой бөлісу, жаңалықтар алмасу. [4]

Білім мазмұнының заман талабына сай болуы. Қажетті білімді толығымен алу. Білімді өздігімен меңгеру. Өзін-өзі бағалау

Жаңа ақпараттық технологияны пайдалануда оқытудың әртүрлі тәсілдерін пайдалану барысында білім сапасын арттыруға көңіл бөлемін. Пайдаланатын әдістерімді төмендегідей сызба түрінде көрсетуге болады.

Жай кәдімгі сабақ: жоғарыда көрсетіліп отырған барлық әдіс бойынша қай оқыту тәсілін пайдалансаңыз да өзіңіз білесіз.

Мұндағы мұғалімнің қызметі: оқушылардың компьютерге деген қызығушылығын біле отырып, пән аралық қорытынды сабақ өтсе де байланыстыру керек. Өзін-өзі оқыту программасы. Бұл әдісте мұғалімнің қызметі оқушыларды қадағалап тұру және жаңа сабақты қысқаша түрде түсіндіру керек. Содан кейін оқушылар өздері компьютердегі алдын ала дайындап қойған программаны ашып, жұмыс жасай береді. Биоинформация әдісі. Мұғалімнің міндеті: әдебиеттер беру және оқушыларды тыңдап, оның қате кеткен жерлерін айту. Бұл әдісте әр оқушының ізденімпаздығын, яғни шығармашалық жұмыс жасауын арттыру. Электрондық оқулық. Оқушылар үшін электрондық оқулық мектеп қабырғасында жүрген жылдарында өздігінен білімін толықтырып отыруға және мақсатты түрде бітіру емтихандарына дайындалуға мүмкіндік беретін ақпарат көзі. Электрондық оқулықтар бойынша оқушы тапсырманы қызыға орындайды, сонымен қатар өз қатесін табады. Оқушының жас ерекшеліктеріне сай және әркімнің шамасына, мүмкіндігіне қарай тапсырма беруге қолайлы. Қосымша программалар арқылы. Яғни, қолданбалы программаларды қолдана отырып, Microsoft Power Point программасынан презентация, Microsoft Excel арқылы диаграмма, Paint арқылы суреттерді салдыра отырып, көптеген қызықты сабақтар өткізуге болады.

Мультимедиялық оқыту программасы. Оқушыға экран арқылы компьютер жаңа сабақты түсіндіріп, оқу процесін өзі атқарады. Әрине бұл программа информатика пәні мұғалімінің көмегімен жүзеге асады.

Қашықтықтан оқыту тәсілі. Қашықтықтан білім беру дегеніміз- белгілі бір қашықтықта отырып, компьютерлік телекоммуникация және де басқа байланысу орталары көмегімен оқып үйрену мақсатындағы ақпараттармен өзара алмасу тәсіліне негізделген [5]

Жаңа ақпараттық коммуникативтік технологияда оқыту құралы ретінде электрондық оқулық және интернет жүйесі маңызды орын алады. Осыған сәйкес “оқушы- электронды оқулық” және “мектеп- интернет” жүйесін құруға болады. “Мектеп- интернет” жүйесі бойынша оқушы ағымдағы сабақ бойынша жаңа ақпаратты мектепте отырып, интернет жүйесіне ену арқылы іздеп табады, сондай-ақ “дүниежүзілік өрмекке” электронды саяхат жасауға мүмкіндік алады. Ал, электрондық оқулықтың тиімділігіне тоқталатын болсақ, оны төмендегідей атап өтуге болады. Анықтамалық оқыту элементі арқылы ағымдағы сабақ бойынша анықтамалыққа мүмкіндік алу. Мультимедиялық ақпараттық технологияны пайдалану. Ағымдағы сабақ бойынша ішкі және сыртқы тексеруді жүзеге асыру. Мемлекеттік білім беру стандартының курстарында жаңа ақпараттар енгізілген. Сабаққа деген қызығушылығын ояту негізінде білім сапасын арттыру. Жаңа ақпараттық технологияны негізгі сабақтарда пайдаланудың тиімділігі мен ерекшеліктерін қорытындылай келе, орта мектептерде әр түрлі пәндерді оқыту кезінде компьютерлік технологияны пайдаланудың әр жақты екендігіне көз жеткізуге болады. Сонымен, компьютерлік технологияны биология сабағында пайдаланудың үш негізгі түрі бар:

Ақпараттық технологияны кез-келген сабақтарда үздіксіз пайдалану, әсіресе сарамандық сабақтарда. Ақпараттық технологияны оқушылардың сабақтан тыс уақыттарда кез келген пәндерде өзіндік жұмыстарды орындау барысында пайдалану [6]

Оқыту барысында ақпараттық технологияның бір ғана бағытымен жұмыс істеу барлық бағыттарды кешенді түрде пайдаланумен салыстырғанда төменгі нәтиже береді. Компьютерді пайдалану оқушының пәндер бойынша терең танып білуіне ғана емес сондай-ақ, есептеуіш техникамен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру-уақыт талабы екенін сезінуіне жағдай жасайды.

Кез келген сабақтарда жаңа ақпараттық технологияны пайдалану оқушының қызығушылығын ғана тудырып қоймай, басты білім сапасының артуына әсер етеді. Олай болса, бұл қоғам келген педагогтан пәнінің терең білгірі ғана болу емес, теориялық, нормативтік-құқықтық, психологиялық – педагогикалық, дидактикалық әдістемелік тұрғыдан сауатты және ақпараттық компьютерлік технология құралдарының мүмкіндіктерін жан – жақты игерген ақпараттық құзырлығы қалыптасқан маман болуын талап етіп отыр.

XXI ғасыр – техниканың озық дамыған ғасыры. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың сындарлы саясатының арқасында бүкіл мектеп компьютермен қамтамасыз етілді. Компьютер оқушы үшін қоршаған әлемді танудың табиғи құралы болып табылады. Олай болса барлық сабақтарды компьютердің қуаттануымен жүргізуді үйрену – бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі. Жаратылыстану және математика пәндерін оқыту құралы ретінде компьютерді қолдану – оқу үрдісін белсендіруге, оқытуды жеке шелеңдіруге, оқушының өзін-өзі бақылауына мүмкіндік туғызады. Білім беру жүйесін ақпараттандыру дегеніміз – берілетін білім сапасын көтеруді жүзеге асыруға бағытталған процесс, яғни еліміздің ұлттық білім жүйесінің барлық түрлерінде кәдімгі технологияларды тиімді жаңа комплекстік ақпараттандыру технологияларына алмастыру, оларды сүйемелдеу және дамыту болып табылады. [7]

Ақпараттық коммуникациялық технология электрондық есептеуіш технологиясымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламасына негізделеді.

Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Интерактивті тақтаның мүмкіндіктері мұғалімдерге баланы оқытуда бейне және ойын бағдарламаларын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық – құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалыптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу. Демек, ақпараттық бірліктердің білімге айналуы әлемнің жүйелік – ақпараттық бейнесін оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен құндылық бағдарларын дамыту арқылы қалыптастыруды көздейтін, адамның дүниетанымының құрамдас бөлігі болып табылатын интеллектуалды дамуды қалыптастырудың бір жолы. Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялар мен компьютерлік коммуникацияларды белсенді қолдануда.

Әсіресе қашықтан оқыту жүйесі жедел қарқынмен дамуда, бұған бірнеше факторлар, ең бастысы – білім беру мекемелерінің қуатты компьютер техникасымен қамтылуы, оқу пәндерінің барлық бағыттары бойынша электрондық оқулықтар құрылуы және интернеттің дамуы мысал бола алады. Бұл технологияның өзектілігі қоғамның ақпараттандыру жылдамдығының артуымен сипатталады. Әр түрлі пән сабақтарында жаңа ақпараттық технологияны пайдалану білім мазмұнын жаңартумен, ақпараттық ортаны қалыптастыруымен, сондай-ақ сапалы білім беру мүмкіндігінің жоғары болуымен ерекшеленеді. Соңғы кезеңде қазіргі заманғы педагогикалық ғылым мен практика түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Соның ішінде оқыту үрдісі ақпараттық – коммуникациялық жағдайларда жаңа көрініс алу жолында басқаша жаңалаған жолмен ХХІ ғасыр талаптарына сай білгір, уақытты үнемдей алатын тұлғаны қалыптастыруға бағытталады.

Қорыта айтқанда, баланы рухани дамытуда айналамен таныстыру, яғни ақпараттық құралдардың жақсы жағын тиімді пайдаланып, күрделі, қыр сыры көп әлеуметтік ортаға оқушыны бейімдеп тәрбиелеу психолог – педагог қауымының еншісінде екенін назарда ұстауымыз керек. Оқушы ақпараттың жақсы жетістіктерін бойына сіңіріп, рухани бай тұлға ретінде қалыптасуы заман талабы.

Әдебиеттер

1. Қамзина М. «Модульдік оқыту технологиясы». Тәрбие құралы. 2005 жыл, № 4. 58-59 бет.
2. Педагогтың кәсіби деңгейін өсіруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жолдары. Ғылыми практикалық жинақ. Алматы, 2008 жыл. 77-79 бет.
3. Искакова Р., Ерназарова «Жаңа технологияны пайдалану әдістері» Қызылорда, 2004 жыл.
4. Жадрин М. М. «ҚР-дағы жоғарғы білім беру дамытудың тенденциялары мен мәселелері». Алматы 2002 жыл. 120-122 бет.
5. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
6. Қазақстан мектебі. № 5-8, 2004-2009 жыл.
7. Бөрібаев Б, Балапанов Е. Жаңа ақпараттық технологиялар. – Алматы, 2001 ж.

ПРИМЕНЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ И ПРИЕМОВ ОЦЕНИВАНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Юлмухаметова А.С.

учитель русского языка и литературы, гимназия имени И. Алтынсарина

Казахстан, Аркалык

Аңдатпа. Бұл мақалада жаңартылған білім беру мазмұны бойынша оқушыларды бағалау мәселесі қарастырылады. Бағалаудың мәселелерін және принциптерін айқындайды. Орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушыларды бағалаудың кейбір әдістері көрсетілген.

Кілт сөздер: критерийлер мен қалыптастырушы бағалау, бағалау принциптері, әдістер мен тәсілдері.

Summary. This article deals with the problem of evaluating students in the context of updated educational content. Outlines the issues and principles of valuation. On examples of lessons of the Russian language and literature, some methods of student assessment are shown.

Keywords: criteria and formative evaluation, principles of valuation, methods and techniques.

«Скажи мне и я забуду
Покажи мне и я запомню
Вовлеки меня и я научусь».
Мудрая китайская пословица.

Много проблем существует в образовательном процессе, но самая главная из них - это оценивание учащихся. Новые социальные условия, процесс обновления образовательных структур, переход их в режим развивающего обучения вновь обращают внимание учёных и педагогов – практиков на эту проблему.

Организовать любую деятельность, в том числе учебно-познавательную, без оценивания невозможно, так как именно этот процесс является одним из компонентов деятельности, её регулятором, показателем результативности. Оценивание является процессом, а оценка её результатом [1].

Оценивание-это контроль качества образования.

Оценивание-это инструмент, позволяющий определять развитие, прогресс в преподавательской деятельности.

Оценивание-это способ коррекции деятельности обучаемых, с помощью которого учитель определяет уровень подготовленности ученика.

Оценивание в классе не является лишь техническим приемом.

«Учителя оценивают, выставяя оценки в письменной или в устной форме. За любой используемой ими формой оценивания значатся не только объективные или недостаточно объективные нормы и стандарты, но и понятия о развитии, обучении и мотивации ученика, а также ценности, касающиеся таких категорий, как самооценка, способности и усилия» (Александр, 2001).

Оценивание – категория, используемая для обозначения деятельности, направленной на систематическое суммирование результатов обучения с целью

принятия решений о дальнейшем обучении. Не случайно категория «оценивание» означает в переводе с латинского языка «сидеть рядом», поскольку характерным признаком оценивания является то, что один субъект внимательно наблюдает за тем, что говорит или делает другой, либо в случае самооценивания размышляет о своих собственных знаниях, понимании или поведении.

В условиях обновленного содержания образования происходит принципиальное изменение системы оценивания результатов обучения школьников. Вводится критериальное оценивание, позволяющее фиксировать динамику индивидуального развития каждого ученика. Система оценки – это сложный и многофункциональный механизм, который включает и учителей, и учащихся, и их родителей в особую деятельность. Проверка знаний есть форма педагогического контроля за учебной деятельностью учащихся. Если учесть, что главная учебная задача преподавателя заключается в том, чтобы весь программный объем знаний был усвоен детьми, то станет ясно, что без специальной проверки знаний не обойтись. Больше того, ее надо организовать так, чтобы действительные знания были выявлены как можно глубже и полнее. Критериальная система оценивания дает возможность всем детям активно участвовать в процессе учения. На уроке учащиеся включены в творческий процесс, в коллективную работу. Каждый урок – это живой диалог, обсуждение. Учащиеся приучаются вырабатывать совместно с учителем критерии оценки той или иной работы [3]. Все это формирует положительную мотивацию учения.

Для чего же нужно внедрять критериальное оценивание на занятиях?

Я использую критериальное оценивание для того, чтобы: стимулировать ответственность учащихся за свои результаты; помогать учиться на своих ошибках; помогать понять, что не получается и в какой степени; помогать осознать, что важно и необходимо освоить; определять наличие тех или иных умений; фиксировать неудачи, но не наказывать за них; оценивать продвижение учащихся относительно самих себя; мотивировать учащихся на достижение успеха [4].

Главные вопросы в оценочной деятельности: как оценивать, что оценивать, с какой целью оценивать работу ученика на уроке. Самый сложный, наверное, вопрос о том, как оценивать. Но прежде всего хочется назвать некоторые принципы, которыми следует руководствоваться учителю при осуществлении оценочной деятельности:

- любая деятельность ученика по добыванию знаний должна быть оценена;
- оценка не должна носить в первую очередь контролирующей и констатирующей функции на каждом уроке;
- она должна, прежде всего, содержать в себе побуждающие для ученика стимулы, должна способствовать тому, чтобы у ученика проснулось желание учиться, если таковое пока дремлет, или желание узнать больше, основательнее, глубже, если это желание уже есть;

- контролирующие и констатирующие функции оценка проявит на итоговом уроке, при итоговом тестировании или зачете, в общем, тогда, когда подводится итог изучения учебного материала;

- оценка на уроке должна быть полностью лишена какого-либо момента сравнения одного ученика с другим;

- она в первую очередь должна отмечать изменения, происходящие с данным учащимся, позитивные или негативные;

- оценка не должна быть наказанием для ученика со стороны учителя;

- оценке учителя должна предшествовать самооценка ученика, а отсюда необходимое условие - постоянно учить детей самооценке и саморефлексии;

- оценка должна быть понятна ученику и восприниматься им как объективная;

- оценка не должна быть убийственной для того, кто старался и у него пока не получается, она должна постоянно давать ему надежду на то, что количество обязательно перейдет в качество;

- нельзя абсолютизировать роль оценки на уроке, учащийся должен понимать: это не самое главное в процессе обучения, и роль учителя во многом состоит в том, чтобы разъяснить детям, зачем нужна оценка на уроке;

- оценку должен давать не только учитель, но и ученики друг другу [2].

Чтобы оценка способствовала развитию внутренних мотивов, она должна превратиться из внешнего фактора оценивания учебной деятельности, во внутренний фактор познавательной деятельности самого ученика. А это возможно только с развитием навыков оценочной деятельности у самих учащихся.

Что же конкретно следует оценивать? Можно оценивать успехи детей, можно неудачи, можно и то и другое вместе. Можно деятельность детей по добыванию знаний. Можно конечный результат учебной деятельности.

Овладевая технологией критериального оценивания, необходимо:

- чётко знать планируемые результаты освоения обучающимися конкретной темы на базовом и повышенном уровне;

- выделять, что должен знать и уметь ученик после конкретного урока;

- подбирать приемы, с помощью которых можно освоить данные знания;

- подбирать задания, формирующие данный конкретный навык;

- совместно с детьми вырабатывать критерии оценивания, алгоритм действий,

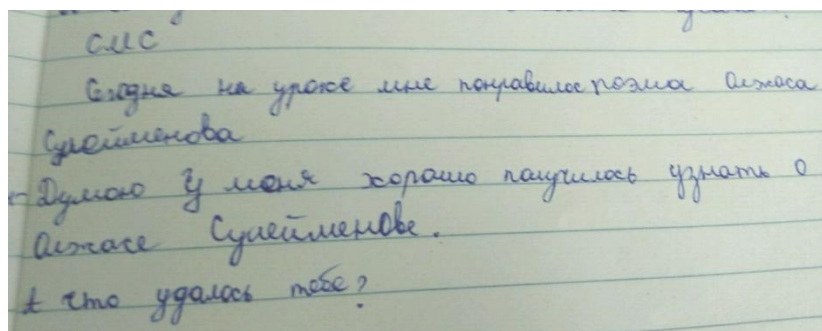
Я стараюсь использовать различные техники **формативного оценивания** обучения, предоставляя ученикам возможность включиться в этот процесс через **взаимооценивание и самооценивание**.

Взаимооценка - важнейшая составляющая оценочной деятельности на уроке, ибо эта деятельность побуждает ученика быть на уроке в активной деятельной позиции, анализировать, сравнивать, оценивать, делать выводы, стремиться работать лучше.

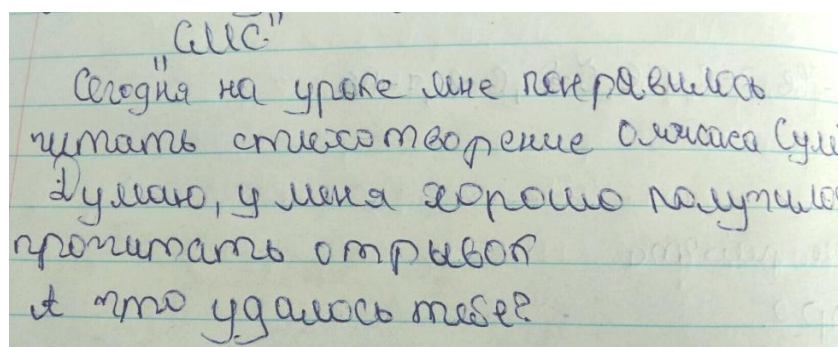
Оценивание чужой работы позволяет уточнить значение критериев оценки. Кроме того, ребёнку легче увидеть недостатки в чужой работе, чем в своей.

Прием «СМС» (работа в парах). Отправить друг другу сообщение о результатах работы на уроке. Можно воспользоваться образцом:

Сегодня на уроке мне понравилось ...
Думаю, у меня хорошо получилось ...
А что удалось тебе ...

СМС
Сегодня на уроке мне понравилось поэзия Александра
Судейкина
Думаю у меня хорошо получилось узнать о
Алексее Судейкине.
А что удалось тебе?

СМС
Сегодня на уроке мне понравилось
читать стихотворение Александра Судейкина
Думаю, у меня хорошо получилось
прочитать отрывок
А что удалось тебе?

Метод «Благодарю...». В конце урока учитель предлагает каждому ученику выбрать только одного из ребят, кому хочется сказать спасибо за сотрудничество и пояснить, в чем именно это сотрудничество проявилось. Учителя из числа выбираемых следует исключить. Благодарственное слово педагога является завершающим. При этом он выбирает тех, кому досталось наименьшее количество комплиментов, стараясь найти убедительные слова признательности и этому участнику событий.

Какие же принципы следует положить в основу формирования у детей умения самооценки?

Учащийся должен

- иметь четкое представление о цели учебной деятельности;
 - иметь четкое представление о познавательных результатах своей учебной деятельности;
 - четко представлять, какими навыками и умениями он должен владеть в том или ином классе;
 - понимать, что самооценка нужна для того, чтобы процесс его учения становился сознательным, а следовательно, более эффективным. Вот пример обучения самооценке при выполнении устного задания: развернутый ответ у доски по какому-либо вопросу. Ученик по желанию вызывается к доске, класс получает задание по окончании ответа дать **рецензию ответа** по следующему алгоритму:
- достоинства ответа,
 - замечания,
 - дополнения,

- исправления,
- общий вывод.

Затем слово предоставляется отвечавшему, который может согласиться с оценкой своего ответа или выразить несогласие. После этого выставляется окончательная оценка по привычной пятибалльной шкале. При этом дети, конечно, должны быть знакомы с основными требованиями, которые предъявляются к устному развернутому ответу на уроке.

- умение четко и логично излагать материал,
- глубину содержания выступления,
- манеру изложения,
- умение отвечать на вопросы.

Примеры методов и приемов рефлексии на уроках.

«Лестница успеха».Если учитель ведёт урок в традиционном плане, то можно выделить и написать на доске этапы деятельности. В конце урока предложить учащимся оценить свою работу на каждом этапе в виде ступенек, ведущих к успеху.

Техника «рефлексивная мишень».На доске рисуется мишень, которая делится на сектора. В каждом из секторов записываются параметры-вопросы рефлексии состоявшейся деятельности. Например, оценка содержания, оценка форм и методов проведения урока, оценка деятельности педагога, оценка своей деятельности. Участник ставит метки в сектора соответственно оценке результата: чем ближе к центру мишени, тем ближе к десятке, на краях мишени оценка ближе к нулю. Затем проводят её краткий анализ.

Метод «Острова».На большом листе бумаги рисуется карта с изображением эмоциональных "островов": о. Радости, о. Грусти, о. Недоумения, о. Тревоги, о. Ожидания, о. Просветления, о. Воодушевления, о. Удовольствия, о. Наслаждения, Бермудский треугольник и др. Карта островов вывешивается на доске (стене) и ученики выходят к карте и маркером (фломастером) рисуют или крепят свой кораблик в соответствующем районе карты, который отражает душевное, эмоционально-чувственное состояние после урока или в конце дня, или в конце недели.

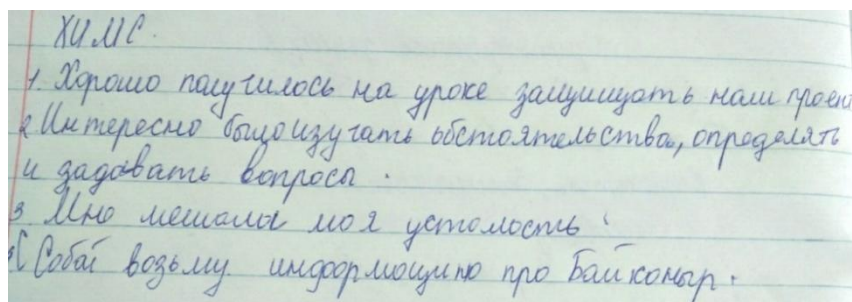
Метод «Зарядка».

Предлагаем через выполнение определенных движений дать рефлексивную оценку. Могут быть предложены следующие движения:

- присесть на корточки - очень низкая оценка, негативное отношение;
- присесть, немного согнув ноги в коленях, - невысокая оценка, безразличное отношение;
- обычная поза стоя, руки по швам - удовлетворительная оценка, спокойное отношение;
- поднять руки в локтях - хорошая оценка, позитивное отношение;
- поднять руки вверх, хлопая в ладоши,
- подняться на цыпочки - очень высокая оценка, восторженное отношение.

Метод «Плюс-минус-интересно».

Это упражнение можно выполнять как устно, так и письменно, в зависимости от наличия времени. Для письменного выполнения предлагается

заполнить таблицу из трех граф. В графу «П» - «плюс»- записывается все, что понравилось на уроке, информация и формы работы, которые вызвали положительные эмоции, либо, по мнению

ученика, могут быть ему полезны для достижения каких-то целей. В графу «М» - «минус»- записывается все, что не понравилось на уроке, показалось скучным, вызвало неприязнь, осталось непонятным, или информация, которая, по мнению ученика, оказалась для него не нужной, бесполезной. В графу «И» - «интересно»- учащиеся вписывают все любопытные факты, о которых узнали на уроке, что бы еще хотелось узнать по данной проблеме, вопросы к учителю

Плюс	Минус	Интересно

Метод «Анкета».

Школьникам предлагается небольшая анкета, наполнение которой можно менять, дополнять в зависимости от того, на какие элементы урока обращается особое внимание. Можно попросить обучающихся аргументировать свой ответ.

1. На уроке я работал	активно / пассивно
2. Своей работой на уроке я	доволен / не доволен
3. Урок для меня показался	коротким / длинным
4. За урок я	не устал / устал
5. Мое настроение	стало лучше / стало хуже
6. Материал урока мне был	понятен / не понятен
7. Домашнее задание мне кажется	полезен / бесполезен
	интересен / скучен
	легким / трудным
	интересным / неинтересным

Вопросы, требующие многовариантных ответов:

- Почему было трудно?
- Что открыли, узнали на уроке?
- Оправдались ли ваши ожидания от урока?
- Что вы взяли с сегодняшнего урока?
- Над чем заставил задуматься урок?

Стратегия «ХИМС». Учащиеся должны продолжить утверждения:

Хорошо получилось на уроке ...

Интересно было ...

Мне мешало ...

С собой возьму ...

На уроках русской литературы после изучения произведения можно предложить творческое задание [5].

«Реклама». Пусть дети представят, что работают в книжном магазине. Им поручили написать на сайте небольшую рекламу на сказку Гофмана «Щелкунчик и мышиный король». Как бы они объяснили секрет популярности сказки? Что может найти в ней для себя современный читатель?

Критерии:

- выдерживает структуру стиля;
- Составляет текст рекламы, отвечая на вопросы;
- грамотно употребляет слова и выражения

«Интервью». Возьмите воображаемое интервью у поэта ..., поделитесь своими впечатлениями о стихотворении ..., задайте вопросы, появившиеся у вас после его прочтения и анализа.

Метод «ЗМ и Д». Предложить учащимся назвать три момента, которые у них хорошо получились на уроке, и одно действие, которое улучшит их работу на следующих уроках.

Прием «Ключевое слово». Учащимся предлагается написать одно слово, с которым у них ассоциируется содержание прошедшего урока, после этого проводится краткий анализ полученных результатов учителем или самим учащимся.

«Пять открытий уроков».

Подумайте над тем, какие открытия каждый из вас сделал для себя на уроках по повести Н.В. Гоголя «Ночь перед

Рождеством». В качестве подсказки предлагаем незаконченные словесные конструкции:

На уроках открыл (а) для себя...

Возникли интересные мысли о ...

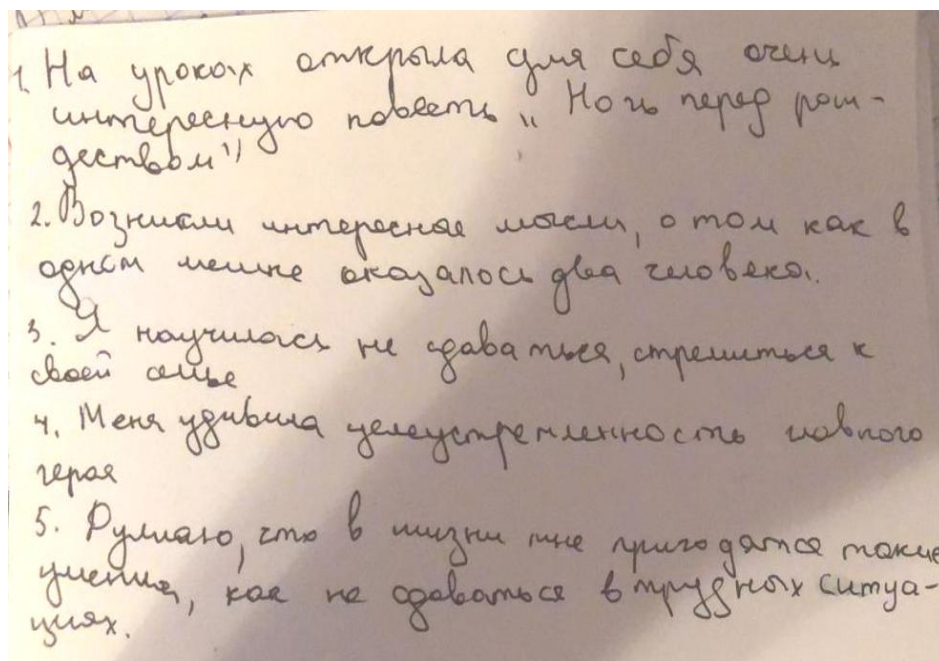
Я научился ...

Меня удивило ...

Мне очень понравился в мире чудес,
где добро побеждает зло, где испол-
няются детские мечты! Тогда мне
предназначили тебе сказку Гофмана
«Щелкунчик и мышиный король».
Удивительная сказка, пропитанная
чувствами, мечтами и чудесами
об отважном Щелкунчике, борющемся
за справедливость и добро, идет
тебе! Успехи твои.

В сказке Гофмана «Щелкунчик и мышиный король»,
каждый читатель может найти множество поучи-
тельных моментов. Эта сказка написана прозвуча-
ющей, Волшебственной анимацией. В ней расскази-
вается о том, что такие прекрасные дни Щелкунчик
Писатель, говорил о том, что нужно развиваться не по-
лучить таких же сильных, прекрасных, культурных!
Сюжет в сказке очень интересный и понравится для
читателей любого возраста.

Я думаю, что мне пригодятся в жизни такие умения, как

Мы учим ребят содержательной оценочной деятельности и прививаем умения оценки и самооценки, самоконтроля и взаимоконтроля, самостоятельности в познании. Поэтому правильная организация критериального оценивания решает задачи личностного роста ребят, что и подтверждается результатами учебной и внеучебной деятельности.

Литература

1. Alexander, R. (2001) Culture and pedagogy [Культура и педагогика]. - Wiley-Blackwell.
2. Assessment Reform Group (2002a). Assessment for Learning: 10 Principles [Оценивание для обучения: 10 принципов]. - University of Cambridge Faculty of Education
3. Assessment Reform Group (2002b). Testing, Motivation and Learning [Тестирование, мотивация и обучение]. - University of Cambridge Faculty of Education.
4. Аскарова М. А. О системе критериального оценивания в обучении (из наблюдений опыта учителей на практике в школе) // Молодой ученый. — 2014. — №20.1. — С. 34-36
5. З.К. Сабитова, А.Р. Бейсембаев. Русский язык 6 класс. Методическое руководство. Алматы. «Мектеп». 2018.

3 СЕКЦИЯ

«Жоғары білікті педагогикалық кадрларды даярлау жағдайында білім беруді жаңандандыру, цифрландыру»/

«Глобализация, цифровизация образования в условиях подготовки высококвалифицированных педагогических кадров»

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТҰЛҒАНЫ ДАЯРЛАУ ІСІНДЕ ЗЕЙІННІҢ АЛАТЫН ОРЫНЫ

Ажибаева З.Ж.

Психолог, Арқалық медицина колледжі

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. В статье отражена роль внимания в современной сфере образования. Также были, раскрыты виды и свойства внимания. В области образования, в процессе обучения определены пути использования методических концепций внимания.

Ключевые слова: образование, обучение, внимание, процесс, методика.

Summary. The article reflects the role of attention in the modern sphere of education. Was also, revealed the types and properties of attention. In area of education, in the process of educating the ways of the use of methodical conceptions of attention are certain.

Keywords: education, training, attention, process, methodology

«Әр Қазақстан азаматы реформалардың мәнісін, Отанымызды өркендету жолында олардың маңызды екенін түсіну керек. «Рухани жаңғыру» бағдарламасын бәрі қолдады. Оған қосымша «Бес әлеуметтік бастаманы көтердік», - деген Елбасы жастар мен отбасы институтын қолдау- мемлекеттік саясаттың басымдығына айналуы тиіс екендігін ескертті. «Жастардың барлық санатын қолдауға арналған шараларды толық қамтитын әлеуметтік сатының ауқымды платформасын қалыптастыру керектігін жеткізді. 2019 жылды «Жастар жылы» деп жариялауды ұсынамын», - деді Н.Ә.Назарбаев.

Елбасының бүгінгі жолдауын «Жас мамандарға жарқын жол, ашқан бірден бір жолдау» деп есептеймін. «Елбасының жолдауы жоғары оқу орны саласында қызмет ететін педагогтарға тың серпіліс әкеліп, жаңа форматта маман даярлау және оның жұмысқа қабылдану траекториясын айқындаудағы басты бағдарымыз», - деп санаймыз.

Біздің қоғамның болашағы болашақ жас педагогтарды, психологтарды, өндіріс және ғылым басшыларын, тағы басқа мамандарды тек сауаттылыққа ғана емес, сонымен қатар белсенділікке, алдына қойған міндеттерге деген қызығушылықтарына да байланысты. Соның негізінде позициясы белсенді, өз күшіне сенімді, іс-әрекетке орынды қарайтын тұлға қалыптастырады. Әрине, қарым-қатынаста зейін қасиеттерінің деңгейі қалыпты болмаған жағдайда, осындай сапалардың көрініс беруі қиындайды. Адамға тән әрекеттің кез-келген түрінде зейін орын алмаса, оның нәтижелі болуы қиын. Ал кәсіби шеберлігі шыңдалған маман қоғамымыздың тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Осыған орай, бүгінгі күні зерттеуімізде қарастырылып отырған мәселенің теориялық-әдіснамалық негізі дәлелдеу мақсатында білім беру мазмұның жаңарту жағдайындағы зейіннің алатын орны ерекше егендігіне басты назар аудару керек. Шығармашылық жұмыста белгілі бір объектіге зейін қоя білудің маңызы зор. Зейін қоя білу – мағлұматшылдық қасиеттің негізі болып табылады. Білім беру үрдісінде зейіннің алатын орны ерекше. Оқыту мен оқуда, жетістікке жету, зерттелетін объектіге зейін қоюдан басталады. Адамның кез-келген мақсаты іс-әрекеті зейін арқылы жүзеге асады. Орыс педагогикасының атасы К.Д. Ушинский зейінің маңызын былайша көрсеткен еді. «Зейін адам санасынан қорытылып өтетін барлық ойды аңғартатын, адам жанының жалғыз ғана есігі болып табылады, демек, бұл есікке ілімнің бірде-бір сөзі соқпай өте алмайды, егерде ол соқпай өтсе, онда баланың санасында ештеме де қалмайды» [2; 86].

Зейін өзіндік психикалық процесс болып саналмайды, ол тек адамның психикалық іс-әрекетінің компоненті ретінде болады [1; 216].

Зейін деп — адам санасының белгілі бір затқа бағыттала тұрақталуын көрсететін құбылысты айтады. Дәлірек айтқанда, зейін дегеніміз айналадағы объектілердің ішінен керектісін бөліп алып, соған психикалық әрекетімізді тұрақтата алу. Мысал келтірейік. Оқушы математикалық есептер шығарып отыр. Ол бұған соншама үңілген, мұнысы психикалық кейпінен жақсы көрінеді (бала көзін қадайды, шұқшия үңіледі, демін ішіне тартады т. б.). Оқушы есептің шығару жоспарын ойлайды, оның бірінен кейін екіншісін шығарады. Есеп шығарып болып, азғантай үзілістен кейін тарихты, одан соң географияны оқуға көшеді. Сабағын оқып болғаннан кейін, түрлі нәрселермен айналысады. Осы көріністердің бәрінде де бала әрекеттің әрбір түріне өз зейінін ұйымдастырып, басқа объектілерден ойын бөліп отырады. Осындай түрлі кезеңдерде бала психикасының белгілі бір объектіге бағыт алып және сонда азды-көпті тұрақтап отырғанын көруге болады [3; 250].

Зейіннің түрлері:

1. Ырықты (ерікті) – мақсатты іс-әрекеттерді орындаумен байланысты
2. Ырықсыз (еріксіз) - адамның мақсатынсыз-ақ сана заттармен құбылыстарға бағытталады
3. Үйреншікті – адамның іс-әрекетінің өмір тәжірибесінде қалыптасып отыратын түрі.

Зейін келесі қасиеттермен сипатталады:

Зейіннің көлемі - адамның бір көргенде-ақ қабылдаған объектілер саны. Зейін көлемін анықтау үшін ***тахистоскоп аспабы*** қолданылады.

Зейін көлемін анықтау үшін уақыттың 1/10 секунд ішінде 10-12 бірліктерден тұратын сандар, әріптер неше түрлі кескіндер жиынтығы көрсетіледі. Осы уақыт ішінде көріп қабылдау әбден жеткілікті, бірақ, көрінген барлық кескіндерді саналы түрде бейнелеуге уақыт аздау. Сыналушы адам тек бірнеше объектілердің ғана атын атап, өзгелерін жөнді байқай алмайды. Ересек адам зейінінің көлемі өзара байланыссыз 4-6 бірлікке тең. Егер әріптерден мағыналы сөз құрастырсақ, онда көрінетін әріптердің саны едәуір көбейеді. Бірақ бұл жағдайда сөздің өзі тұтасқан бір объект болады да, сыналушы сөз әріптерінің орны ауысқанын, кейбіреуінің түсіп қалғанын аңғара алмайды. Объектілерді топтастыру арқылы зейіннің көлемін ұлғайту топтың жеке қасиеттерін байқап, аңғара білуге кедергі болмауы керек.

Зейіннің бөлінуі деп адамның кез келген іс-әрекет кезінде зейіннің бір мезгілде бірнеше объектіге бағытталуын айтады. Бір мезгілде өлең жаттап, әрі қарапайым қосу мен азайту амалына есеп шығарып көрсек, мұның оңай емес екенін бірден байқаймыз. Мұндайда бір әрекет екінші әрекетке кедергі болады. Іс-әрекет үрдісінде зейін бір-ақ нәрсеге ауады. Себебі оның физиологиялық негізі-ми қабығындағы оптимальдық қозу ошағының жалғыздығы. Күнделікті өмірдегі іс-әрекетінде адам өзінің зейінін бөле білуді жетілдіріп, тәрбиелеуі қажет. Мысалы, жас ұстаз өз зейінін бірнеше объектіге бөле алмағандықтан, сыныптағы оқушыларды жекелеп көре алмайды. Сабақ айтып тұрып, қате жіберуі де, оқушылар жауабындағы қателерді де байқамай қалуы мүмкін.

Мұғалім назары өзі айтып тұрған материалға ғана ауады. Дегенмен, ұстаздық тәжірибесі біртіндеп жетіле түскендіктен, оның оқу материалын меңгеруі мен түсіндіруі жеңілдей түседі, зейіннің оған бөлінуі де ширап, сыныпты толық меңгеретін болады. Әрбір нәрсеге зейін аудару іс-әрекет үстінде дамып, біртүрлі-бірте адамның жеке басының маңызды сапасына айналады.

Зейіннің шоғырлануы - адам санасының белгілі бір объектіге айрықша бағытталуы. Зейіннің шоғырлануы оның көлемімен, бөлінуімен де тығыз байланысты. Зейін бағытталған объектілер саны неғұрлым аз болса, шоғырлану соғұрлым күшті болады. Іс-әрекетті дәл және ойдағыдай орындау үшін зейінді күшті шоғырландыра білу қажет. Мәселен, математикадан есеп шығарып отырған оқушы зейінін тек есептеуге, таңбаларға ғана аудармаса, онда ол есепті дұрыс шығара алмайды. Зейін шоғырлануының физиологиялық негізі – қозудың оптимальдық ошағы туғызатын, бір уақытта пайда болатын теріс индукция. Индукция тудыратын тежелу есебінен ми қабығының аз ғана бөлігінде күшті пайда болады.

Зейіннің тұрақтылығы деп оның объектіге бағыттанып, ұзақ уақыт бойы шоғырлануын айтады. Зейіннің бұл қасиеті жүйке үрдістерінің күшіне, әдеттерге т.б. жағдайларға байланысты. Зейіннің алаңдауы тұрақты зейінге қарама-қарсы сипат. Ол зейін толқуынан көрінеді. Физиологиялық тұрғыдан алғанда, зейіннің тұрақтылығын мидағы жүйке клеткалары бір тобының ұзақ мерзім бойы қозу жағдайында болуы оның күштілігін байқатады. Мұндай зейін тұрақтылығынан адамның жоғарғы жүйке қызметінің жалпы типтік ерекшеліктері байқалады.

Зейіннің ауысуы деп оның бір объектіден екінші объектіге арнайы көшуін айтамыз. Зейіннің ауысуының толқудан айырмашылығы - оның саналы түрде болатындығы. Алаңдау кезінде адам бір объектіден екінші объектіге көшеді, ал зейінді ауыстыру белгілі мақсатқа байланысты өзгереді. Зейіннің қасиеттері іс-әрекет кезінде бір-бірімен тығыз байланысты және өзара үйлесімді болуына тәуелді болып отырады.

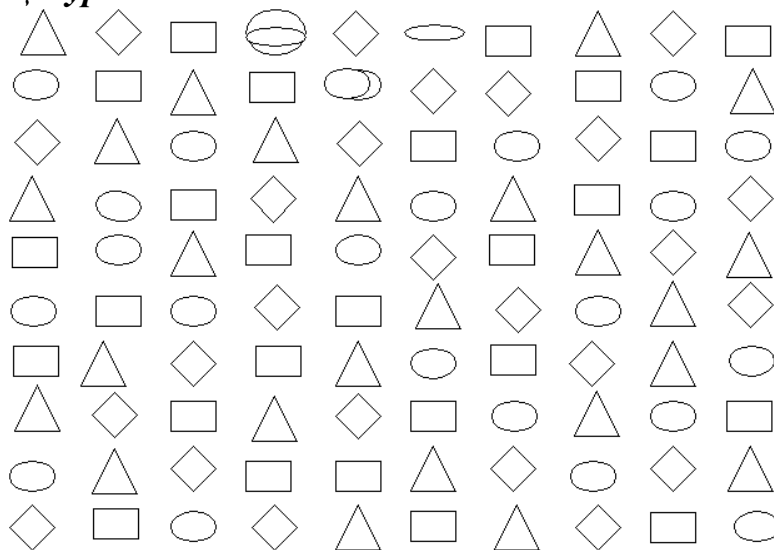
Іс-әрекет кезінде адам алдында жаңа міндеттер қойып, зейінін бір объектіден басқа объектіге не сол объектінің бір жағынан екінші жағына ауыстырып отырады. Зейіннің бұл қасиетінің физиологиялық негізі - қозудың оптимальдық ошағының тежеліп, жаңадан жасалуы. Зейіннің ауысуы жүйке үрдістерінің қозғалғыштығына - қозу мен тежелудің тез ауысып отыруына байланысты. Жүйке үрдістерінің баяулығы зейіннің ауысуын күрделендіреді [4; 359].

Зейіннің шоғырлануын зерттеу

Зерттеу мақсаты: Зейіннің шоғырлану деңгейін анықтау.

Құрал жабдықтар: Пьерон-Рузер тестінің бланкісі, қалам және секундомер.

Зерттеу процедурасы

Нұсқау: «Сізге шаршы, үш бұрыш, шеңбер және ромб бейнеленген тест ұсынылады. «Баста» - деген сигнал бойынша геометриялық фигураларға қатесіз сәйкес белгілерді қойып шық: шаршыға +, үшбұрышқа -, шеңберді ешқандай белгімен белгілемейсің және ромбқа нүкте қойып шық. Белгілер қатарымен қойылады. Жұмысты орындауға 60 секунд беріледі. «Токта» деген сигнал бойынша белгілеуді тоқтатыңыз».

Корректуралық сынақ әдісімен зейіннің таңдамалық сипатын зерттеу

Кіріспе ескерту. Зейінді лабораториялық зерттеуде кең тараған әдістердің бірі жалпы «корректуралық сынақ» деп аталумен біріктірілген бланкілік әдістер. Корректуралық сынақ әр түрлі стимулдардан: әріптерден, сандардан, геометриялық фигуралардан, байланысты немесе байланыссыз мәтіндерден т.с.с. құрастырылған. Сыналушының міндеті берілген стимулды басқа стимулдардың арасынан тауып бланкіде бір немесе бірнеше жолмен белгілеу.

Зейін таңдамалығының нақты көрсеткіші ретінде тапсырманы орындаудың дәлдік коэффициенті есептеледі. Тапсырманы орындаудың дәлдік коэффициенті (А) Уипплдің формуласымен есептеледі:

$$A = (N-r) / (N+p)$$

мұндағы N – дұрыс табылған стимулдардың жалпы саны;

r – дұрыс емес табылған стимулдардың саны;

p – табылмаған стимулдар саны.

Экспериментті жабдықтау. Эксперимент жүргізушіге бағдарламалық (кілт) бланкі және әр сыналушыға корректуралық бланкі. Әр бланкіде 10 қатармен орналастырылған тұтастай әріптер мәтіні, әр қатарында 54 әріп. Сол әріптер қатарының ішінде ретсіз тәртіппен 24 әр түрлі мағынасы бар сөздер орналастырылған. Сөздердің күрделілік дәрежесі әр түрлі (мысалы: қуаныш, үй т.с.с.). Тапсырманы орындау уақытысын тіркеу үшін секундөлшеуіш қажет. Тәжірибенің нәтижесін жазып отыруға алдын - ала В – 1-кестесі түрінде хаттама даярланады.

Тәжірибені орындау тәртібі. Тәжірибе топпен жүргізіледі. Эксперимент жүргізуші немесе оның көмекшісі әр сыналушыға бір корректуралық бланкіден таратып тапсырманы орындау тәртібін жариялайды.

Сыналушыға нұсқау. «Бланкіде қазақ алфавитінің әріптері тұтас мәтіндік тәртіппен арасында әр түрлі сөздер орналастырылып басылған. Сіз сол әріптер қатарын бірінші әріптен ең соңғы әріпке дейін ретімен зейін сала қарастырып арасындағы сөздерді тауып астын сызып қоясыз. Сөзге қатысы жоқ жанындағы әріптерді сызбай ұқыпты жұмысты орындаңыз. Тапсырманы жылдам әрі дәл орындаңыз».

Сыналушыларға таратылатын бланкінің үлгісі

**БЦКҮНИКВТҒГЩОЦАУДАНЗГУНЦЖАҒАЛЫҚХЭЪЧАДЕРЕКИКЕМ
КИХАНТРОДЧЯГЩГЦПРОКУРОРРГЦЕАГСЕАБЕСТЕОРИЯЕНТСД
ЖЗБЪАШАҒЫЙТРЦТАҚУРШРОФШУЙГЗХТЕЛЕДИДАРВОЛДЖШ
ЗХЮЭЛГШЪБДӘПТЕРШОГХЕЮТАҒЛЖИПРУОШЛАПТСЛХЭНИЗҚ А
БЫЛДАУЙЦОКЕНДШИЗХЪБАЖАЙЛАУПРОЛДВПНМАХАББАТЪ
ФЫРПЛОСЛДКНЕСЛАКӨРІНІСЯЧСИМТЬҰЙҚЖҮОҚУАНЫШГЭЛО
ФЦПЭЖДБАСАНОРАЙШМВЪТЛДЖЪЭГНЕЕКУЫФЙШРЕПОРТАЖЗ**

Эксперимент барлық қатарды қарап болғаннан кейін бітеді. Эксперимент жүргізуші әр сыналушының жұмыс орындау уақытын тіркейді және оны жариялап отырады.

Нәтижесін талдау:

1. Эксперимент жүргізушідегі бағдарламалық (кілтпен) бланкімен корректуралық сынақтың нәтижесі тексеріледі.
2. Сыналушының белгілеп сызған сөздердің жалпы саны саналады.
3. Сызылмай жіберіліп қойған сөздер саналады (**p**)
4. Дұрыс емес сызылған сөздер саналады (**r**)
5. Дұрыс сызылған сөздер саналады (**m**)
6. Уипплдың формуласы бойынша зейін таңдамалығының дәлдік (**A**) көрсеткіші есептеледі.
7. Таңдаудың жылдамдығы (**S**) есептеледі.
8. Эксперимент жүргізушімен бірге топтағы сыналушылардың барлығы үшін зейін таңдамалығының және таңдау жылдамдығының орташа мәні анықталады.

Эксперимент жүргізушімен бірге топтағы сыналушылардың барлығы үшін зейін таңдамалығының және таңдау жылдамдығының орташа мәні анықталады [5; 192].

Әр сыналушының көрсеткіштерін топтың орташа мәнімен салыстырып даралық мүмкіндіктерін талдау. Зейіннің таңдамалылығын даралық ерекшелігі туралы қорытынды жасау арқылы қорытынды жасаймыз, Осылайша өз мақсатымызға жете аламыз.

Әдебиеттер

1. Намазбаева Ж.И. «Психология». Алматы 2005 ж., 216 б.
2. Алдамұратов А. «Жалпы психология». 1996 ж., 86 б.
3. Жарықбаев Қ. «Жантану негіздері». Алматы 2002 ж., 250 б.
4. Зимняя И.А. «Педагогикалық психология» Оқулық. Алматы 2005 ж., 359 б.
5. Педагогика және психология сөздігі. – Алматы 2002 ж., 192 б.

МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДЕГІ АРХАИЗМДЕР

Айдарова Г.К.

*Аға оқытушы, магистр, қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасы
БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Қанаиш А.Д.

*«Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығының 1 курс студенті
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В этой статье анализируются способы создания архаизмов в пословицах и поговорках. Статья научно рецензируется в заисимости от характера экспозиции и особенности ее использования.

Ключевые слова: пословицы, наследование, история, жизнь, культура.

Summary. This article analyzes the ways to create archaisms in proverbs and sayings. The article is scientifically reviewed depending on the nature of the exposure and the characteristics of its use.

Keywords: proverbs, inheritance, history, life, culture.

Көркем сөз өнерінің тілдік және әдеби бұлақтары санатына жататын мақал-мәтелдер мән-мазмұнының тереңдігімен, өткірлігімен, өміршендігімен ерекшеленеді. Көлемінің ықшамдығына қарамастан, бейнелі тілдік бірліктер нақты да күрделі ойдың себеп - салдарын, халықтың өмір тәжірибесінің қортындысы мен мен дәлелін қатар білдіреді. Онда халықтың тарихы, саяси өмірі, тұрмыс- тіршілігі, дүниетанымы, рухани және материалдық мәдениеті жан - жақты көрініс тапқан. Терең ойды аядай қалыпқа сыйғызған халық даналығын, шешендігі мен асқан шеберлігін танытатын да осы ұлттық сипатқа ие тұрақты орамдар. Әрбір халықтың тарихи даму кезеңдеріндегі сан алуан өзгерістер тілдің грамматикалық- лексикалық жүйесінде өзіндік із қалдырып отырғаны белгілі, алайда өзінің тұлғалық және мағыналық біртұтастығын сақтап қалған тілдік бірліктер мақал-мәтелдер. Бұрынғы заманнан келе жатқан мақал- мәтелдердің құрамында бұл күнде аса көп қолданылмайтын мағынасы күңгірт тартқан,яғни көнерген сөздер кездеседі. Қазақ тіліндегі көнерген сөздер көне дәуірне тән құбылыс боғандықтан, қазіргі замандағы қоғам мүшелерінің бәріне түсінікті бола бермейді. Көнерген сөздердің басқа лексикалық топтардан негізгі басты айырмашылығы- олар ертеде сөздік қордан тұрақты орын теуіп, халықтың күнделікті тіршілік өмірінен елеулі маңыз алған, жалпыға ортақ , кең көлемді қамтыған қатынас құралы. І.К. Кеңесбаев: «Арғы көне тарихымен ұласқан халықтық тіл, бетін келе ұлттық тіл категориясынан әдеби тілдің жігін, шегін халықтық тіл, бертін келе ұлттық тіл ыкатегориясынан әдеби тілдің жігін, шегін бөле қараған теріс болмайды. Бөле қарауды бөліп тастау деп түсінбеу керек. Неге десеңіз, ешбір әдеби тіл (халықтық қасиеті бар әдеби тіл) белгілі бір халықтың ауызекі тілінен, ауыз әдебиетінен, лексика, грамматика, фонетика жағынан мүлде оқшаулануы мүмкін емес,»- екендігін айтады [1; 142].

Көне сөздер әдетте халықтық жазба әдеби тілдің туындысы болып есептеледі. Өйткені жазу-сызу болмаған кезде, бүкіл сөз атаулы ешбір жерде белгіленбеді, сондықтан ол дәуірдегі көнерген сөздер де із - түзсіз құрып кетіп отырады. Бұл туралы филология ғылымдарының кандидаты Ф.П.Филин: «Ең алдымен көнерген сөздер мен тілдің сөздік құрамынан шығып қалған сөздерді дұрыс байқай білген жөн. Көнерген сөздер дегенде , ертеде, кәдімгі , әдеби тілде болып, қазіргі уақытта пайдаланудан қалып, көшілік жағдайда синонимдермен алмасқан сөздерді ұғу керек», - деп көрсетті [2; 156].

Қазақ тілінде көнерген сөздерді талдау үрдісінде де жоғарғы айтылған пікірлерге сүйену өте орынды болады. Бұдан көнерген сөздерді негізінен әдеби тілден, жазба мұралардан, халықтық ауыз әдебиет үлгілерін іздестіру керек. Көнерген сөздер халқымыздың бұрынғы заманнан, тарих көшінен мол мәлімет береді, әрі құпиясы мол, танымдық сипаты да күшті. Тіліміздің мемлекеттік мәртебесін нығайтудың қазіргі таңдағы бір маңызды тетігі, мүмкін болғанша, оның осы танымдық қызметін неғұрлым толығырақ ашып көрсету, сол арқылы ежелгі елдік атрибуттарымызды халықтық қалпымызды, рухани тамырымызды тереңірек зерттеп жете тану. Қазақ мақал- мәтелдердегі көне сөздердің шығу төркінін зерттеудің қажеттігі, тақырыптың өзектілігі, міне осы игі мақсаттан келіп шығады. Сондықтан қазақ мақал- мәтелдердің ішінде архаизмдерді тауып, этимологиясы мен семантикасынан анықтап, талдау жасап, қарастырайық. Архаизмдер халықтың күн көріс тіршілігіне, салт- сана тұрмысына, әдет-ғұрпына, дүниетанымына қарай әр дәуірде өзгеріп, басқаша сөздермен ауысып отырған немесе біржола қалып қойған сөздер жатады. Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігінде жөргем мен жөргек сөзін жөр өлі түбірден туындаған дейді. Радлов сөздігінде «йөрге- завернуть, закатыть... йөргет-велеть завернуть». Егер соңғы фактілерге сүйенсек, қазақ тіліндегі ора етістігі едәуір фонетикалық өзгерістердің нәтижесінде қалыптасқан түбір [3; 254].

Ора-өр ол өзгерістер мына тәрізді: басқы й дыбысының редукциясы, екінші буындағы г-ғ дыбысының элизиясы. Алайда байырғы түбір жөргек сөзінің құрамында сақталған дейді. Томанов: Ұршық сөзінің бастапқы дыбыстық қалыптасу сипатын: йу(о)р- шық. Осындағы ййір мен ұршық екеуінің ежелгі ізі(йі-у),-р етістік жасайтын жұрнақ дейді [4; 59].

Ол көне түркі тілінде йіг- веретено, йігне-ине дейді де, йерге туынды етістіктің қимыл есім тұлғасы (-ге). Қазақ тілінде ұршық сөзінің абсолют басындағы айтылған й- дің редакциялануы, сөйтіп келесі дауыстының қысқандануы арқылы қалыптасқан. Томанов ұршық- иір сөзінің о бастағы түбір тұлғасы мен жөргөк сөзінің тұлғасы бір екендігін айтады. Көркем шығармада сөз мәйегін келтіру үшін қолданылатын көркемдік амал- тәсілдің негізгі тілдік элементі метафора болып табылады. Метафораның мағына дамытудағы маңызды, күнделікті сөйлеу тілінде кездесетін қарапайым түрлері мақал-мәтелдер ішінде жиі кездеседі. Мысалы: «Көненің көзі- қымбат, сөзі- сымбат», «Әкенің өлгені – асқар таудың құлағаны, ананың өлгені- таудан аққан бұлағыңның суалғаны». Мақал- мәтелдерде метафоралы қолданыс- сөздің бейнелік, суреттілік қасиетін арттырады. Баяғы заманнан келе жатқан мақал-мәтелдердің құрамында бұл күнде аса көп қолданылмайтын мағынасы күңгірт

тартқан, яғни көнерген сөздер кездеседі. Қазақ тіліндегі көнерген сөздер көне дәуірге тән құбылыс болғандықтан, қазіргі заманғы қоғам мүшелерінің бәріне түсінікті бола бермейді. Көнерген сөздердің басқа лексикалық топтардан негізгі басты айырмашылығы- олар ертеде сөздік қордан тұрақты орын теуіп, халықтың күнделікті тіршілік өмірінен елеулі маңыз алған, жалпыға ортақ, кең көлемді қамтыған қатынас құралының бірліктері. Халықтың сандаған ғасыр бойы өзімен бірге өмір кешіп келе жатқан мақалдары мен мәтелдері кейде уақыт өте келе, қоғамына, дәуіріне қарай сыртқы формасын өзгертіп, мазмұнын жаңа заманға қарай біраз бейімделуі мүмкін. Мақал-мәтелдер құрамынан тарихи көнерген сөздерді кездестіруге болады. Мысалы: «Хан- қазық, қарашша болмас», «Хан - шаңырақ, халық уық», «Құлды «бәрекелді» өлтірер», «Бәйбіше – құдай байырғы, тоқал - иттің құйрығы». Осы тараушада би, қарашы, садақ сөздерінің этимологиясын аштық. Мақал – мәтелдер құрамында архаизмдер де кездеседі. Мысалы: «Жүргенге жөргем ілінеді», «Қырсыққанда қамырын іриді», «Барымта алған мал емес, қуып алған күң емес», «Барымта қайтыс болмай, дау айтыс болмайды», «Дау арылмас, алтын шірімес», «Жер дауы мен жесір дауы бітпейді», «Дауың жоқ болса, кепіл бол», «Тәңірі асыраған тоқтыны бөрі жемейді», «Молланың қылғанын қылма, айтқанын қыл», «Молладан хат молдаға қарсы болма – дініңе кемшілік келер» Архаизмдер халықтың күн көріс тіршілігіне, салт – сана тұрмысына, әдет-ғұрпына, дүниетанымына қарай әр дәуірде өзгеріп, басқаша сөздермен ауысып отырған немесе ескіріп біржола қалып қойған сөздер жатады.

Жөргем: Жүргенге жөргем ілінеді (Мақал). Тек Жетісудағы Найман рулары ғана табаққа «жөргем» деп аталатын ащы және тұщы ішектердің өрілген бір бумасын, қарын, өкпе, жүрек сияқтылардан бір –бір тілімін, алдыңғы және артқы үйітілген сирақтардың бір-бірін табақтың алды-артына қояды. Малдың ащы ішегі мен тоқ ішегін жуып тазалап, тұздағаннан кейін оны айналдырыптағы бір рет сумен шайқайды. Қазанға салып асуға қолайлы болу үшін ішектерді өткермелеп өреді. Ащы ішек жіңішке, әрі ұзын болғандықтан, оны тоқ ішек секілді жалаңқабат өре салмай, бірнеше еселеп шумақтың белінен айналдыра шаншып орап, ішектің ұшын бекітеді. Жөргемді асуға да, турап қуыруға да болады. Майға қуырылған жөргем дәсді болады.

Жөргем - жөргек - жөрмелеп түбірлес сөздер. Мысалы: Ақымақ шал иесіз үйге кіріп келсе, Жөргекте Қозы жатыр айдай болып. Өшін баладан алатұғын болды, Баланы бөлегенде жөргегіне шеңгел төсеп бөлейтұғын болыпты; - Кім біледі, жөргегіне шеңгел араласып кетті ме, сондықтан жыламаса, дені сау, ауруы жоқ, - дейді. Жұртқа көзім сүздірген, Жөргекті соққан – жетімек.

Йөр - жөр: М.Рэсэн мен К. Менгес йөрге – йөр шешу, жазу, тарқату мағынасындағы түбірінен өрбіген дейді. Йөрге туынды түбір йөр етістік түбірінің -ге аффиксі, яккуттарда сөрүө шөптен, қамыстан тоқылған жерге төсегіш, төсеніш жайма, шөптен не аттың қылынан тоқылып сақталған. Демек, Жөргем - жөргенек түбірі йөр, жөр, өру. Өру «тоқу» мағынасындағы етістік болады. Өр-өру: өрме -өргем - өре (құрт жаятын) айналдыру, орау, тұмшалау, қымтау, домалақтау мағынасын береді. –ге, -м, -гек (інгек, ілгек) көне түркілер аффикстер. Йөрме – түркмен диалектісі; йерме – қарақалпақ тілінде. Қойдың

ішінен жасалған тағам (жеу, ішектің ішіне ұсақтап туралған ет тығындап, сарымсақ, бұрыш салып пісіру – түркмен диалектісі;) үйде дайындалған ішектің ішіне тығындалып, ұзынша келген тамақ – ноғ., чув.; юрма – еттен жасалған ішіне қойдың майы және ащы, тоқ ішінен жасалған. Жөрме, жөрмелеу сөзі де түбірлес болып табылады. Бұл сөздердің негізі көне түркі сөзі өр болып табылады. Жөргем мал ішегін ет қосып өру арқылы дайындалған тағамның түрі. «Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігінде» жөргем мен жөргек сөзін жөр өлі түбірден туындаған дейді. Солтүстік шығыста қолданылатын «көрпе» сөзі: Тілладан ою бастырған Шұға көрпе жабайық; Жалғыз-жарым көрпесі келер сасық. Оңтүстік қазақтарының тілінде «көрпе» мағынасында қолданылатын – жуырқан сөзі де тарихи тұрғыдан осы сөзбен түбірлес, екеуі бір ғана түбірдің екі түрлі фонетикалық варианты.

Қымыран: Істің қисыны кетсе, қымыран іриді, Қырсыққанда қымыран іриди (Мақал). Қымыран – қымызға сиыр сүті мен су қосылған сусын. Қырғыз тілінде қымыран болып табылады. Солтүстік-шығыс облыстарда «қымыран» сөзі – «сүт» сөзінің синонимі ретінде жұмсалады. Міне, осы сияқты көптеген көне сөздердің табиғатын терің танып-білу, оның шығу төркінін, басқа түрлі тілдермен ортақ ұқсастықтарын саралап талдау арқылы біз сөздің мағынасын, оның қолдану аясын анықтай аламыз. Жоғарыда мақал-мәтелдерді мысалға келтіре отырып, ондағы көнерген сөздерге жан-жақты талдау жасай отырып, бүгінгі таңда еркін дамып, толығы да молыға түскен қазақ тілінің сөз байлығын, оның сан алуан сыры мен сипатын зерттеп, табиғатына үңіліп, өзіндік ерекшелігін анықтауға тырыстық. Ал бұл сөздер өз кезегінде тек өз табиғатын танытып қоймайды, сонымен бірге халқымыздың өткендегі тарих көшінен де хабар береді. Көнерген сөздер мақал-мәтелдерде аз емес. Әрбір мақалдың өзіне тән астарлы ойы бар және де ол түрлі жолмен көрініс табады. Мысалы, «Ынтымақ – оқ өтпес сауыт, татулық – тамаша саулық», «Иілген басты қылыш кеспес» мақалдары белгілі бір тиянақты ойды білдіре отырып, қазіргі күні қолданыс тапқанымен, «сауыт», «қылыш» сөздері – заман ағымына қарай, артта қалып отыр. Соғыста ат үстінде ұрыс жүргізу үшін жеңіл әрі кесіп түсер қару ретінде қылышты пайдаланса, қару-жарақтан қорғануға арналған киімді ертеде «сауыт» деп атаған. Осы күні бұл сөздерді тек қана тарихи немесе әдеби туындылардан ғана көреміз. «Керекейді атпа, қонжығы жетім қалады». Мұндағы «керекей» деп отырғанымыз – аюдың ұрғашысы болса, қоншық – аюдың күшігі.

Жоғарыда айтқанымыздай, көнерген сөздердің қатары бүгінгідей технологиялар заманында артып отыр. Кейбір көнерген сөздер қолданыстан шығып қалғанымен, мақал-мәтелдер мен фразеологиялық тіркестердің құрамында әлі де бар. Мысалы, «таныған жерде – бой сыйлы, танымағн жерде – тон сыйлы» деген мақалда «тон» сөзі сол кездегі киім-кешек атауын білдірсе, қазіргі күні байырғы мағынасында қолданылмайды.

«Бір жылдығын ойлаған халық – бидай егеді, жүз жылдығын ойлаған халық – ағаш егеді, мың жылдығын ойлаған халық – саналы ұрпақ тәрбиелейді» демекші, саналы ұрпақ тәрбиелеу үшін, алдымен «аталар сөзі – ақылдың көзі» екенін ұғынып, мақал –мәтелдерді насихаттап, ондағы әрбір сөздің мән-

мазмұнына жете назар аударып және кейінгі ұрпаққа үлгі ретінде, бұл асыл қазынаны аманаттай білу – біздің парызымыз. Тақырып аясы кең, терең мағыналы, ой саларлық мақал –мәтелдер арқылы халық дамып жетілмесе, құлдырамасы хақ.

Әдебиеттер

1. Келімбетов Н. «Ежелгі әдеби жәдігерлер». - Астана. «Фолиант», 2004. -223 б.
2. Қазақ мақал-мәтелдері «Қазақстан». -Алматы, 2008.
3. Томанов С.Ж. «Көне түркі сөздігі». - Алматы, 1988 - 264 б.
4. Радлов В.В. «Опыт словаря Тюркских наречий». – 1999 -231 б.
5. Ғабдуллин М. «Қазақ халық ауыз әдебиеті». – Алматы, 1974 - 78 б.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЖЕКЕ ӘДІСТЕМЕЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Амиркулова Н.С.

*Мұғалім, Ш.Уалиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі
Қазақстан, Арқалық*

Жумагулова Т.С.

*Мұғалім, Ш.Уалиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі
Қазақстан, Арқалық*

Мамырбаева А.К.

*Мұғалім, Ш.Уалиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация: В этой статье описывается, как создать новую образовательную систему в суверенной стране и занять лидирующие позиции в мировом образовательном пространстве. Это связано со значительными изменениями в учебном процессе. Причина в том, что образовательная парадигма изменилась, содержание образования обновилось, появились новые подходы и новые отношения. Одним из важных вопросов является знание педагогических основ инновационной деятельности учителей в воспитании и воспитании будущих поколений.

Ключевые слова: Информатизация, инновационная деятельность, современный учитель, творческая личность, технология, планирование развития образования.

Abstract: This article describes how to create a new educational system in a sovereign country and take a leading position in the global educational space. This is associated with significant changes in the educational process. The reason is that the educational paradigm has changed, the content of education has been updated, new approaches and new relationships have appeared. One of the important issues is the knowledge of the pedagogical foundations of the innovative activities of teachers in educating and educating future generations.

Keywords: Informatization, innovative activity, modern teacher, creative personality, technology, education development planning.

Бүгінгі таңда білім беру үдерісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар жоғары мектептерде болып жатқан тың жаңартулар, ауқымды өзгерістер мен ғылыми зерттеулер білім беру қызметіне жаңаша серпінмен қарауды, әрі қол жеткен табыстарды бағалай отырып, болашақ мамандардың шығармашылық қабілетін дамытуды, оқытушы іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды көздейді.

«Бала оқытудың жұмысы ширақ, жігерлі, қызу болғаны дұрыс» деген Ж.Аймауытов сөзінің бүгінгі күні мәні зор [1]. Ел болашағының жарқын болашағын ескеріп отырған жаңа міндеттердің орындалуы үшін ерен еңбек, зеректік, отанға деген сүйіспеншілік керек. Ал сүйіспеншілікті жас буынға дарытатын тұлға – жаңа технологиямен қаруланған білім мен ғылымдағы соңғы жетістіктерді серік еткен шығармашыл мұғалімдер оқушы бойындағы қайрат – жігерді, білім мен табысты, туған ел мен жер мүддесі жолында жұмсауға тәрбиелеу – мұғалім қызметінің түпкі мұраты. Қазіргі инновациялық технологиялар – білім сапасын арттырудың кепілі. Оны өз дәрежесінде пайдалану – оқушыны шығармашылыққа төселдіруге ықпалы өте зор. Оқытудың тиімділігін арттыру үшін өз сабақтарымызда жаңа технологияларды қолданамыз. Жаңа технологиялардың ерекшелігі – оның оқушыға жан - жақты ықпал етуі. Яғни тек білімді немесе оқу бағдарламасын меңгертіп қоймай, жеке тұлғаның танымдық қабілеттерін, танымдық процестерін (есту, көру), өзін - өзі өзектендіру, бекіту, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру, белсенді сөздік қорын дамытуға, өз бетімен білім алуға, ізденуге деген ықыласы мен іскерлігін, оқу - танымдық ынтасын жетілдіру, әрі жеке тұлғаны жан - жақты дамытуға жетелейді [3].

Білім – бүгінгі күнгі жахандану жағдайында өркенниеттіліктің әрі өлшемі, әрі тетігі, құндылығы болып табылады. Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін дамыту тұжырымдамасында «әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдастырылған және жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыратын көп деңгейлі үздіксіз білім берудің ұлттық моделін қалыптастыру үшін білім беруді дамытудағы стратегиялық басымдықтарды белгілеу» деп атап көрсеткені белгілі. Осыған орай, қазіргі білім берудің мақсаты-білім алып, білік пен дағдыға қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүріп, жұмыс істей алатын, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке, яғни ақпаратты өзі іздеп тауып, ұтымды пайдалана алатын, жан-жақты дамыған білімді, өз ісіне және өзгенің ісіне әділ баға бере алатын, Отанның әлеуметтік қоғамның-экономикалық жағынан зор үлес қоса алатын жеке тұлғаны қалыптастыру. Бұл орайда білім беру жүйесін одан ары жетілдіру, мемлекеттік білім беру стандартын жүзеге асыру, жаңа буын оқулықтарын оқыту үрдісіне енгізу. Қазақстан мектебінің ұлттық моделін қалыптастыру тәрізді келелі мәселелер жүзеге асып жатыр. Бірінші кезектегі көкейкесті мәселе – жас ұрпақты ертеңгі өмірге әзірленуде бүгінгі берілетін білімнің көлемін, сипатын, оның мақсатын айқындау, әлемдік стандарт бағытындағы жағдайда білім берудің кейбір жетістіктеріне, жетіспейтін жақтарына түсінік беру, бүгінгі қандай бағыттарды батыл дамыту керектігімізді білу [2].

Елбасы жалпыға ортақ Еңбек Қоғамын құру идеясы туралы мақаласында білім саласы үшін маңызды тапсырмалар беріп, әлеуметтік мәселелерге, мұғалімдер мен жастарға, педагогикалық кадрларды дайындаудың проблемалары мен келешектеріне көп көңіл бөлетінін көрсетті. Қазіргі білім берудің мақсаты-білім алып, білік пен дағдыға қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүріп, жұмыс істей алатын, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке, яғни ақпаратты өзі іздеп тауып, ұтымды пайдалана алатын, жан-жақты дамыған білімді, өз ісіне және өзгенің ісіне әділ баға бере алатын, Отанның әлеуметтік қоғамның-экономикалық жағынан зор үлес қоса алатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

Жаңа қоғам педагогы — бұл рухани дамыған, бай шығармашыл үнемі жаңалыққа ұмтылатын тұлға. Педагогтер жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен ұлттың мәдени мұрасының сабақтастығын сақтай отырып оқыту, тәрбиелеуге және әр баланы жеке тұлға деп санап, оның жан – жақты дамуына мүмкіндік жасауға даяр болуы керек .

Елбасымыздың Н.Назарбаев : «Дамыған елдердің тәжірибесі ұлттық гүлдену негізінен үш шешуші фактормен : соны ғылыми жаңалықтарды игерумен, білімнің деңгейімен және қызметкерлердің мамандандырылған кәсіби деңгейімен айқындалатынын көрсетеді. Білім беру реформасы табысының басты өлшемі – тиісті білім мен білік алған еліміздің әрбір азаматы әлемнің кез – келген елінде қажетке жарайтындай маман болатындай деңгейге көтерілу болып табылады. Бұл бүкіл әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметіне қол жеткізуге тиіспіз» деп атап айтқан [4]. Осы орайда мамандардың білімін арттыратын, білім мекемелері басшыларының үздіксіз білім беретін ғылыми – әдістемелік оқу орталығы, атқарар негізгі миссиясы кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру негізінде мамандардың біліктілігін жетілдіру болып табылады. Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі — оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

Қазіргі таңда ұстаздар біліктілігін арттыру курстарын біліктілік алып, педагогикалық технологияларды жеке әдістемелерді сабақтарында пайдалануда.

Педагогтердің біліктілігін арттыруда:

- әдістемелік тақырып бойынша жұмыс;
- семинарлар;
- біліктілікті арттыру курстары;
- дөңгелек үстелдер;
- жеке кеңестер;
- ашық сабақтар;
- кәсіби шеберлік байқаулары;
- шығармашылық жұмыстарды қорғау.

Ваучерлік – модульдік курс арқылы ұстаздар өз білімін толықтырады, алдын ала дайындалған жаңа әдістемелер мен технологияларды игереді, оларды жұмыс барысында пайдаланады [4].

Мамандар кәсібін дамыту бағдарламасымен жұмыс істеуде. Олар:

Білім берудегі жаңа технологиялар.

Сыни тұрғысынан ойлау.

Сабақ барысындағы үштілділік.

Оқытуда ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Дарынды балалармен жұмыстың жаңа технологиялары.

Жаскезеңдері әртүрлі топтарда оқытудың психологиялық педагогикалық керекшеліктері.

Бәсекеге қабілетті адами капиталды дамытудың заманауи талаптары өзгерістерді алдымен әркімнің өзінен бастауды, өмірге деген көзқарасымызды өзгертуді талап етеді. Бізге қойылып отырған бұл талаптар сонымен бірге біздің кәсіби өсуімізге жасалып отырған жағдайлар да 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында айқын көрсетілген.

Жаңа заман талаптарына ХХІ ғасыр ақпарат ғасыры болғандықтан адамзатқа ақпараттық сауаттылық қажет, сондықтан білім беру үшін оқыту үрдісінде ақпараттық технологияларды пайдалану аясын кеңейту мұғалімдерден үлкен кәсіби даярлықты және үнемі әдістемелік ізденістерді талап етеді. Қазіргі білім берудің жаңа сапасын қамтамасыз ету үшін, болашаққа қарай талпынып, сеніммен нық қадам жасай отырып, өзгерістерді алдын – ала сезіп, байқап, өз бетінше тұрақты білім алуға, қазіргі заман талаптарына сай шығып жатқан жаңа технология түрлері арқылы білім беру салаларына қадам жасау керек.

Білімді игеру дегеніміз – оны ұғу, есте сақтау, қолдана білу. Олай болса, оқу мен тәрбие тетігі мұғалім мен оқушының өзара қарым – қатынасы – іскерлік ынтымақтастығы, атап айтқанда, бірлескен қызметтің сипатына тәуелді екендігіне үлкен мән береді.

«Қыран – түлегіне қайтпас қанат сыйлайды, ұстаз – шәкіртіне талмайтын талап сыйлайды» демекші, ұстаз-қай кезде де мектептің жүрегі, қоғамның тірегі. Қоғам тұлғаны қаншалықты жетілдірсе, жетілген тұлға қоғамды соншалықты дәрежеде дамытады. Ал жеке тұлғаға білім беріп, тәрбиелейтін, дамытатын, әрине-ұстаздар қауымы. Қоғам талабына сай шебер мұғалім болу заман талабы болып тұрғаны анық. Ал жаңа формация мұғалімі дегеніміз кім деген сұраққа жауап іздейтін болсақ, Қазақстан Республикасының жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында «Жаңа формация мұғалімі — кәсіби дағды мен педагогикалық дарыны қалыптасқан, жаңалыққа жаны құмар, рухани дүниесі бай, шығармашылықпен жұмыс істейтін жеке тұлға».

Білім мен шеберлігі артып тұрған маман әрқашан да сұранысқа ие болатыны айтпаса да түсінікті. Көпшіліктің жоғары білім мен жоғары біліктілік ұғымдарын ажырата білмейтіні өкінішті. Жоғары білім алып шыққан азаматтардың барлығы жоғары білікті дей алмаймыз. Білім мен білікті болашақ мамандардың мәртебесін көтерсе, оған қол жеткізу тек оқу-әдістемелік бірлестіктердің жаңа технологиялары арқылы жүреді.

Мұғалім үшін кәсіби шеберлікке жету, өз мамандығының данышпаны болу бір күнде пайда болатын күнде дүние еместігін біз жақсы түсінуіміз керек және өмір бойы іздеушілікті, зерттеушілікті талап ететін мамандық екенін анық аңғарғанда ғана толық нәтижеге жете аламыз. Мұғалімнің әрбір сөзі ісі, қимылы, аяқ алысы, жүрісі, көзқарасы психологиялық және ізгілік тұрғысынан шәкірт жүрегінен үлкен орын алады. Сондықтан әрбір ұстаз үшін оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастыруда мол білімділікті, ақылдылықты, дұрыс іскерліктер мен дағдыларды қолдану қажет етеді.

Халқымыздың ғасырлар бойы армандап, екі ғасыр тоғысында қол жеткізген бақыты – ол біздің тәуелсіздігіміз. Оның ірге тасының мықты болып қалануы ұрпаққа берілетін білім мен тәлімді тәрбиеде. Ал ол ұстазға жүктелетін ауыр міндет.

Бүгінде мұғалімнің белгілі-бір құрлымдарға деген жеке қатынасын көрсететін педагогикалық ұстанымдарының анықталуы әдістемелік қызметтің қалыптасуында маңызды рөл атқарады.

Атап айтқанда:

-мамандықтың, педагогикалық ғылымның мәні, мағынасы, құндылығы және мақсатына қатынасы (өзін маман ретінде сезіну);

-білім берудің мазмұнына қатынасы (маман мәртебесін ұғыну)

-білім алушыға өз өмірінің субъектісі, білім берудің мақсаты мен құндылығы ретінде қатынасы (ізгілікті- тәрбиеші болуы)

-әріптестеріне қоғамның кәсіби өкілі ретінде қатынасы (өзін қызметкер және ойлап шығарушы ретінде сезіну)

-өзін дамып келе жатқан және шығармашыл тұлға ретінде қатынасы (өзін зиялы тәрбиелеуге және сақтауға тырысу, сұхбаттасуға шығуы).

Білім берудегі қазіргі өзгерістерге сай әрбір педагогтің өзінің мақсаты, міндеттері және белсенді шығармашылық іс – әрекетін ұйымдастыруға, даму болашағын анықтауға мүмкіндік туады.

Педагог кадрлардың алға қойған мақсаты — оқушыларға сапалы білім, саналы тәрбие беру арқылы оқушының алған білімі мен тәрбиесі болашақта қажетіне жарап, шығармашыл жеке тұлға қалыптасуына үлес қосу. Сол үшін, ұстаздың білім – біліктілігін толықтыра, шеберлігін жетілдіре түсуі білім сапасының кепілі болмақ.

Әдебиеттер

1. Ж.Аймауытов. «Тәрбиеге жетекші», Орынбор 1924ж
2. Ш.Беркімбаева, А.Құсайынов, А.Рысбаева, М.Бұлақбаева. Жоғары мектеп педагогикасы – 2009ж.
3. Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2011ж.
4. «Білім технологиялары» журналы, 2006ж.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ

Астраханцева Е.В.

учитель русского языка и литературы СШ №5 им. М.Ауэзова

Казахстан, Аркалык

Аңдатпа. Мақаланың негізгі мақсаты орыс әдеби тілін меңгерген жанашыл тілдік тұлғаны тәрбиелеу және қалыптастыру, оқушыларда тілдік деңгейдің біліктілігін арттыру, әр түрлі қоғамдық ортада тілдің барлық бай құралдарын пайдалана алатындай олардың тілдік қабілеттіліктерін жетілдіру.

Кілт сөздер: біліктілігін арттыру, тілдік қабілеттіліктерін

Summary. This article's aim is developing speaking skills, forming educated person, rising of educational level. This article's content include the various tasks for knowledge's correcting, actualization about Russian. The different materials are presented in the practically part of the work.

Keywords: speaking, actualization, rising

Плохой учитель преподносит истину,

хороший учит её находить.

А.Ф. Дистерверг

Перед учителями встают проблемы: «Как учить в век информатизации?», «Как повысить качество, как знания, полученные на уроках, помогут ученику стать конкурентоспособной личностью?». Я работаю учителем русского языка и литературы. Моя задача, как учителя – словесника, формировать у учеников навыков самообразования, умения обучаться тому, как обучаться, становление их независимыми, самомотивированными, увлечёнными, уверенными, ответственными личностями с развитым критическим мышлением, проявляющими компетентность в цифровых технологиях.

Исходя из идей обновленной программы, я поставила для себя главную педагогическую задачу – стать напарником для моих учеников, чтобы направлять их, проживать каждую малейшую ошибку и каждую великую победу в их еще начинающем жизненном пути. Ведь именно мы, учителя, закладываем детям определенные знания и жизненные навыки, которые они будут применять всю жизнь, это и является моим важнейшим предназначением как учителя. Так же мне хотелось бы, чтобы каждый из моих воспитанников мог добиться больших успехов, и не зависимо кем они станут в будущем, самое важное – чтобы они стали настоящими людьми!

Для реализации своих целей и задач я использую в образовательном процессе метод проекта. Проблема применения метода проектов в таком аспекте еще не до конца изучена и постоянно возникает множество вопросов и споров. Этим и продиктован мой выбор данной темы. Использование метода проектной и исследовательской деятельности в преподавании русского языка и литературы помогает реализовать проблемное обучение как активизирующее и углубляющее познание, позволяет обучать самостоятельному мышлению и

деятельности, системному подходу в самоорганизации, дает возможность обучать групповому взаимодействию. В исследовании данной темы были использованы следующие методы: изучение научной литературы, наблюдение, эксперимент.

В процессе проектной деятельности происходит формирование и развитие важнейших психических функций учащихся на каждом возрастном этапе, теоретического мышления, рефлексивных способностей, в конечном счете - становление субъектности учащихся. Следовательно, главная цель заключается в создании необходимых условий, содействующих развитию интеллектуальных способностей учащихся, повышению их мотивации в изучении русского языка и литературы на основе использования проектно-исследовательского метода как средства творческой самореализации учащихся в учебно-познавательной деятельности.

В настоящее время в качестве одной из важнейших задач общего образования рассматривается достижение такого уровня образованности учащихся, который был бы достаточен для самостоятельного *творческого* решения мировоззренческих и исследовательских проблем *теоретического*. Как свидетельствуют научные источники, проектная методика возникла еще в конце XIX - начале XX века, когда усилия исследователей были направлены на то, чтобы найти способы, пути развития самостоятельного мышления обучающегося, чтобы научить его не просто запоминать и воспроизводить знания, а уметь применять их на практике. Идея Дж.Дьюи заключалась в том, чтобы вовлечь каждого обучающегося в активный познавательный, творческий процесс при решении одной проблемы.

Подробное освещение метод проектов получил также в работах В.Х. Килпатрика и Э.Коллингса (США). Метод проектов привлек внимание и русских педагогов еще в начале XX века. Большое внимание методу проектов уделяли С.Т. Шацкий, В.Петрова, Н.К. Крупская, профессор Б.В. Игнатьев, В.Н. Шульгин, М.В. Крупенина. Советские педагоги считали, что критически переработанный метод проектов сможет обеспечить развитие творческой инициативы и самостоятельности учащихся в обучении и будет способствовать непосредственной связи между приобретением знаний и умений и применением их для решения практических задач. Многие идеи исследователей прошлого сохраняют актуальность и сегодня: связь обучения с жизнью, центрированность на личности обучающегося, передача ответственности обучающимся, самостоятельность, свобода, открытость, инициатива, практическое применение знаний, самообразование. В основе метода лежит развитие познавательных, творческих навыков учащихся, умений самостоятельно конструировать свои знания, умений ориентироваться в информационном пространстве, развитие критического мышления. Для выполнения каждого нового проекта (задуманного самим ребенком, группой, классом, самостоятельно или при участии учителя) необходимо решить несколько интересных, полезных и связанных с реальной жизнью задач. От ребенка требуется умение координировать свои усилия с усилиями других. Чтобы добиться успеха, ему приходится добывать необходимые знания и с их

помощью проделывать конкретную работу. Значимые положительные стороны метода проектной и исследовательской деятельности: *направленность на индивидуализацию обучения; активизацию учения; стимулирование инициативы и роста творческих возможностей*. Конечно же, современный аналитический взгляд на содержание метода проектной и исследовательской деятельности выявляет и слабые стороны: *недостаточность формирования теоретического мышления учащихся; сведение роли учителя только к консультационной; невозможность выработать общие подходы к решению задач*. Принципиальными положениями, существенными для использования метода проектной и исследовательской деятельности в учебно-воспитательном процессе являются: *самостоятельная индивидуальная или совместная деятельность учащихся в группах, работающих над проектом; умение пользоваться исследовательскими, проблемными, поисковыми методами, методами совместной творческой деятельности; владение культурой общения в разных малых коллективах (умение спокойно выслушивать партнера, аргументировано высказывать свою точку зрения, помогать партнерам в возникающих по ходу работы трудностях, ориентируясь на общий, совместный результат); умение распределить роли (обязанности) для выполнения общего задания, полностью осознавая ответственность за совместный результат и за успехи каждого партнера*[1].

При разработке проектов, их структуры, при координации деятельности учащихся в группах необходимо знание типологии проектов. Таковыми могут быть:

1. Доминирующий в проекте **метод**: исследовательский, творческий, ролево-игровой, практико-ориентированный.
2. Доминирующий в проекте содержательный **аспект**: литературное творчество, научные исследования, языковые (лингвистические), культурологические (страноведческие), ролево-игровые, исследования;
3. **Характер координации** проекта: непосредственный (жесткий, гибкий), скрытый (неявный, имитирующий участника проекта).
4. **Характер контактов** (среди участников одной школы, класса, города, региона, страны, разных стран мира).
5. **Количество участников** проектов (индивидуальные, парные, групповые);
6. **Продолжительность** проведения: краткосрочные, долгосрочные, эпизодические[2].

В соответствии с этими признаками можно следующие типы проектов:

Исследовательские. Такие проекты требуют хорошо продуманной структуры проекта, обозначенных целей, актуальности проекта для всех участников, социальной значимости, продуманных методов, в том числе экспериментальных и опытных работ, методов обработки результатов;

Творческие. Не имеют детально проработанной структуры, она только намечается и далее развивается, подчиняясь логике и интересам участников проекта. В лучшем случае можно договориться о желаемых, планируемых результатах (совместной газете, сочинении, видеофильме, экспедиции, пр.);

Информационные проекты. Этот тип проектов изначально направлен на сбор информации о каком-то объекте, ознакомление участников проекта с этой информацией.

Реализация метода проектов и исследовательского метода на практике ведет к изменению позиции учителя. Из носителя готовых знаний он превращается в организатора познавательной деятельности своих учеников. Изменяется и психологический климат в урочной деятельности, так как учителю приходится переориентировать свою учебно-воспитательную работу и работу учащихся на разнообразные виды самостоятельной деятельности учащихся, на приоритет деятельности исследовательского, поискового, творческого характера. Работа над любым проектом включает определенные этапы выполнения проекта, которые стоит четко спланировать для достижения максимальной эффективности проектной работы.

I этап - **организационный**. Включает в себя представление и создание группы учащихся для работы над проектом.

II этап - **выбор и обсуждение** главной идеи будущего проекта. Он включает определение целей и задач; обсуждение стратегии достижения поставленных целей и уточнение проектов.

III этап - **обсуждение методических аспектов и организация работы учащихся** на уроке и во внеурочное время.

IV этап - **структурирование проекта** с выделением подзадач для определенных групп учащихся, подбор необходимых материалов. Общий простой план на этом этапе становится развернутым, выделяются этапы и их задачи (подзадачи) и распределяются между группами учащихся с учетом их интересов, определяются планируемые результаты и способы их решения, оформления.

V этап - **собственно работа над проектом**. Тщательно разработанные задания для каждой группы учащихся и подобранный (если это необходимо) материал позволяют учителю не вмешиваться в работу группы, выполняя роль консультанта. Предполагается интенсивный обмен информацией, мнениями, полученными результатами.

VI этап - **подведение итогов**. На этом этапе группы рассказывают о проделанной работе, результаты обобщаются и оформляются в виде книги, журнала, видеофильма, газеты, Web-сайта.

VII этап – **презентация проекта**[3].

Организуя работу над проектами, следует начать с изучения интересов учащихся, выбора тематики проектов и подготовки учеников к работе по этим проектам. Очень важно уделить как можно больше внимания самостоятельным видам деятельности учащихся, которые помогут каждому ученику раскрыть свою индивидуальность, но в рамках урока это сделать вряд ли возможно. Необходимо искать дополнительные формы организации самостоятельной деятельности учащихся. Можно обратиться к системе докладов, рефератов и, конечно, проектов, курсовых работ по отдельным вопросам изучаемого предмета. Итак, на основе всего вышесказанного можно сделать следующее обобщение. Метод проектной и исследовательской деятельности всегда ориентирован на самостоятельную деятельность учащихся - индивидуальную,

парную, групповую, которую учащиеся выполняют в течение определенного отрезка времени. Этот подход органично сочетается с методом обучения в сотрудничестве. Практика показывает, что учиться вместе не только легче и интереснее, но и значительно эффективнее. Учиться вместе – вот суть метода проектов. Идея обучения в сотрудничестве воплощает принцип гуманизации образовательного процесса. В ходе подготовки проекта дети учатся сопереживать, сочувствовать, не быть равнодушными, активно заявлять свою гражданскую позицию. Они говорят о себе, выдвигают свои собственные идеи.

Литература

1. Левина Т.Ф. Метод проектов в лицейском образовании. / Развитие интеллектуальной активности. – СПб.: Нева, 2005.
2. Кулакова Е.А. Развитие творческих способностей учащихся в процессе проектной и учебно-исследовательской деятельности.
3. Селевко Г.К. "Современные образовательные технологии" - Москва, "Народное образование", 1998 г.

МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР – ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРІ МЕН ӘДІСТЕМЕЛІК МҮМКІНДІКТЕРІ

Аятов А.С., Сәлімжанов Н.Ө.

Оқытушылар, педагогика ғылымдарының магистрлері

Химия, биология және география кафедрасы

*Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Амиров М.С.

Аға оқытушы, жаратылыстану ғылымдарының магистрі

Химия, биология және география кафедрасы

*Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В статье описывается роль мультимедийных технологий в научной, технической, экономической и социальной сферах современного общества, ее тенденции и перспективы будущего развития, а также необходимость всестороннего анализа и обсуждения. В настоящее время мультимедийные технологии оказывают непосредственное влияние на развитие интернет-технологий, способность принимать и передавать аудио- и видеосообщения по электронной почте или наблюдать за лицом человека на мониторе компьютера является результатом мультимедиа.

Ключевые слова: мультимедиа, информация, образования, программа, технология, дидактика, техника, компьютер, коммуникация, интернет.

Summary. Our article describes the role of multimedia technologies in the scientific, technical, economic and social spheres of modern society, its trends and prospects for future development, as well as the need for comprehensive analysis and discussion. Currently, multimedia technologies have a direct impact on the development of Internet technologies, the ability to receive and transmit audio and video messages by e-mail or to observe a person's face on a computer monitor is the result of multimedia.

Keywords: multimedia, information, education, program, technology, didactics, engineering, computer, communication, internet.

«Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында», «Орта білім беру жүйесін ақпараттандырудың» мемлекеттік бағдарламасында, «Бастауыш және орта кәсіптік білімді ақпараттандырудың» бағдарламасында білім беру жүйесін ақпараттандыруды жүзеге асырудың негізгі бағыттары ретінде мына мәселелерге баса назар аударылған:

- ✓ Ақпараттық – коммуникациялық технологияларды оқыту процесіне енгізу жөніндегі нормативтік – құқықтық базаны жетілдіру;
- ✓ орта білім беру ұйымдарын интернет желісіне қосу;
- ✓ білім берудің барлық деңгейлерінде қашықтан оқыту технологияларын әзірлеу және енгізу;
- ✓ жаңа ақпараттық технологияларды оқыту процесіне енгізуді қамтамасыз ететін ғылыми – зерттеу және әдістемелік жұмыстарды жүргізу;
- ✓ ақпараттық және телекоммуникация технологияларын бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім саласында қолдана алатын мамандар даярлау;
- ✓ оқыту технологиясының аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етілуін қадағалау;
- ✓ оқытудың инновациялық технологиясын қалыптастыру.

Қазіргі таңда дидактикалық оқыту жүйелерін қалыптастырудың перспективалық бағыттарының бірі – мультимедиялық технологияларды оқыту процесінде пайдалану. Оқытуда мультимедиялық технологияларды пайдаланудың теориялық және практикалық аспектілерін Ю.Н.Егорова, дидактикалық аспектілерін Н.В.Клемешова, тұжырымдамалық аспектілерін О.Г.Смолянинова, орта мектептің информатика, математика пәндерін оқытуда мультимедианы пайдалану әдістемесін С.С.Кравцов, Т.Г.Пискунова, жоғары оқу орындарында студенттердің өзіндік жұмыстарын дамытудағы мультимедианың мүмкіндіктерін Д.Э.Френки, студенттердің болашақ кәсіби іс – әрекетінде мультимедиялық технологияларды пайдалану даярлығын қалыптастыру мәселелерін О.Г.Смолянинова, О.В.Лобач, А.И.Гридюшко, Е.Я.Шипнягова, жоғары оқу орындары оқытушыларының оқу – әдістемелік іс – әрекетінде мультимедианы пайдалану әдістемесін Т.Ю.Волошинова, В.Г.Казаков, мультимедиялық оқыту кешендерін бағдарламалық жабдықтау жолдарын И.В.Голубятников секілді ғалымдар өз еңбектерінде зерттеді [1].

Білім беру жүйесінің жаңа талаптары мен жоғарыдағы ғалымдардың зерттеу еңбектерінің нәтижелерін ескере отырып, мынадай тұжырымға келуге болады: үздіксіз білім беру жүйесін жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі ретінде мультимедиялық технологияларды қолдану бүгінгі күннің басты талабы. Сондықтан да, оның техникалық және дидактикалық мүмкіндіктерін дамыту, онан әрі зерттеу маңызды болып табылады.

Жалпы алғанда, мультимедиялық технологияларды білім беру саласында дер кезінде игеру және тиімді пайдалану бүгінгі күндегі маңызды қажеттіліктердің қатарынан саналады. Осы қажеттіліктерге байланысты мынадай іс – әрекеттер орындалуы тиіс:

- педагогикалық процесте мультимедиялық технологияларды тиімді пайдалана алатын мұғалімдерді даярлау;

- оқу орындарының ақпараттық технологиялар базасын үнемі жаңартып отыру;
- оқу-әдістемелік жұмыстарды білім беруді дамытуға бағытталған бағдарламалар негізінде жаңаша сипатта жүргізу.

Айта кетуіміз керек, осы мәселелерге байланысты алаштың зиялы қауым өкілдерінің бірі А.Байтұрсыновтың «Қазақ» газетінде жариялаған «Мектеп керектері» атты мақаласындағы: «Ең әуелі мектепке керегі - білімді, педагогика, методикадан хабардар, оқыта білетін мұғалім. Екінші - оқыту ісіне керек құралдардың қолайлы ыәм сайлы болуы. Құралсыз іс істемейді, ыәм құрал қандай болса, істеген іс те сондай болмақшы. Үшінші - мектепке керегі белгіленген бағдарлама. Әр іс көңілдегідей болып шығуы үшін оның үлгісі, я мезгілді өлшеуі болуы керек. Үлгісіз я өлшеусіз істелген іс - ол я артық, я кем шықпақшы» - деген пікірі бүгінгі таңда да құндылығын жойған жоқ [2].

Жоғарыда аталған мәселелерге жекелей тоқталатын болсақ, біріншіден, мультимедиялық технологиялардың орасан зор потенциалдық мүмкіндіктерін оқыту процесінде талапқа сай пайдалана алатын білімді, білікті мұғалімдердің болуы қажет. Себебі, «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005 – 2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына» сай елімізде 2007 жылдың соңына дейін жалпы мектептің 66,4%-ы мультимедиялық технологиялармен жабдықталды. Ал, қазіргі таңда, жоғары оқу орындарының педагогикалық мамандықтарының оқу бағдарламаларында студенттердің тек компьютерлік технологияларды ғана меңгеруіне ден қойылып, олардың мультимедиялық технологияларды игеру қажеттілігі ескерілмеген. Бұл, жоғары оқу орнын бітірген ертеңгі педагог маманның кәсіби іс-әрекетінде мультимедиялық технологияларды өз дәрежесінде пайдалана алмайтындығын аңғартады.

Екіншіден, оқу орындарының ақпараттық технологиялар базасын жаңарту қажеттілігі олардың жаңа бағдарламалық құралдармен жұмыс жүргізуі үшін техникалық мүмкіндіктерін жетілдіріп отырудан туындайды. Әлемдік желі арқылы білім беруде ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолданудың тиімділігін арттыру үшін орта мектептерді жаңа ақпараттық технологиялармен жабдықтаудың, мультимедиялық құралдармен қамтамасыз етудің қажеттілігі айқындала түседі.

Үшіншіден, жалпы білім саласында оқу – әдістемелік жұмыстарды жандандыру, жаңаша сипатта ұйымдастыру жоғарыда аталған мемлекеттік бағдарламаларды басшылыққа ала отырып, кезең – кезеңімен жүзеге асыруды қажет етеді [3].

Мультимедиа әртүрлі типті ақпараттарды өңдеу мен ұсынудың тиімді құралы болып табылады. Сондықтан да, мультимедиаға сипаттама беру, оның ерекшелігін анықтау үшін алдымен информатика ғылымы зерттейтін ақпарат, ақпараттандыру, ақпараттық процесс ұғымдары, ақпарат түрлері және оларды ұсыну әдістері қарастырылуы қажет.

Ақпарат термині латынның informatio – танысу, түйсіну, түсіну деген сөзінен шыққан. Алғашқы кезде ақпарат ұғымына «бір адамнан екінші бір адамға ауызша, жазбаша немесе басқа да әдістер арқылы берілетін мәлімет және осы мәліметті беру мен қабылдау процесі» деген анықтама берілді. Кей жағдайда ақпаратты ғалымдар материя, энергия сияқты философиялық

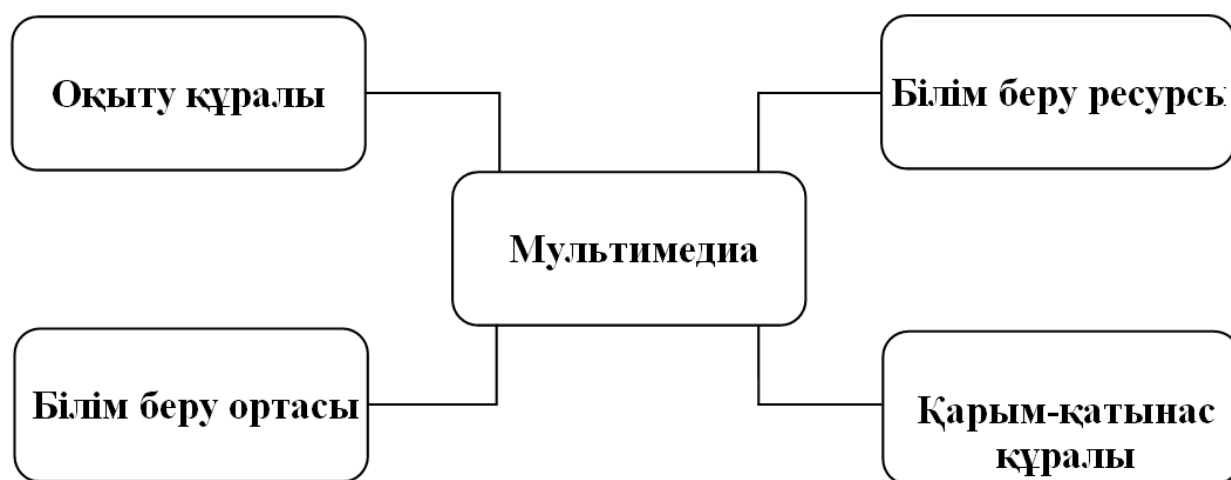
категориялардың қатарына жатқызады. Мысалы, Р.Ф.Абдеевтің еңбегінде көптеген ғалымдардың ақпаратқа берілген анықтамалары келтірілген. Солардың бірнешеуіне тоқталайық:

- ақпарат – құрылымның күрделілік өлшемі (Моль);
- ақпарат – таңдау ықтималдылығы (Яглом);
- ақпарат – энтропияның терістігі (Бриллюэн).

Біздің түсінігімізше, кең мағынада ақпарат – әлемнің келбеті, ал, тар мағынада – кез келген объект немесе субъект жөніндегі мәлімет.

Мультимедиалық технологияларды білім сапасына әсері, оқытудағы тиімділігі, қасиеттері, субъект іс-әрекетін дамыту мүмкіндігі, т.б. сипаттамалары бойынша 1 – кестедегідей жіктеуге болады.

Кесте 1 – Мультимедианың оқытудағы сипаттамалары бойынша жіктелуі

Айталық, мультимедиалық технологияларды субъектінің іс-әрекетіне байланысты оқыту құралы және оқу құралы деп бөлуге болады. Мысалы, мультимедиалық компьютер демонстрациялық-эксперименттік жағдайда – оқыту құралы, ал зертханалық практикум жағдайында - оқу құралы. Оқыту құралдарын оқытушылар оқу материалын түсіндіру және бекіту үшін, ал оқу құралдарын студенттер мен оқушылар жаңа білімді меңгеру үшін пайдаланады.

Мультимедианы белгілі бір оқыту жүйесінің мазмұны мен әдістеріне негізделген жағдайда пайдалану тиімді. Мультимедиалық технологиялар мен оқыту әдістерінің өзара байланысы біркелкі болмайды, яғни, бір мультимедиалық құрал бірнеше оқыту әдістерін қамтыса, ал керісінше, бір оқыту әдісінде бірнеше мультимедиалық кешен пайдаланылуы мүмкін [4].

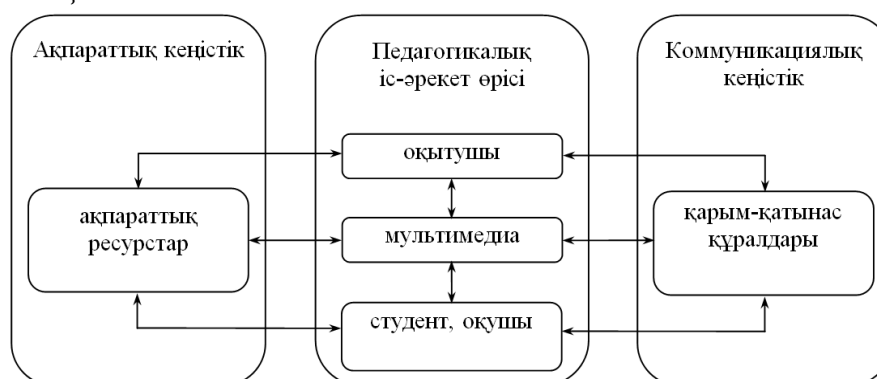
Қазіргі заманғы мультимедиалық технологиялар құбылыстардың дамуын, динамикасын көрсетуді және оқу ақпаратының көлемін белгілі бір реттілікпен беріп отыруды жүзеге асыратындықтан жаңаша оқыту әдістерін талап етеді. Оқыту процесінде кездесетін мәселелер мен оны тиімді шешудегі мультимедиалық технологиялардың мүмкіндіктері мен жетістіктерін 2 – ші кестедегідей бөліп көрсетуге болады.

Кесте 2 – Оқыту процесінде кездесетін мәселелер мен оны тиімді шешудегі мультимедиялық технологиялардың мүмкіндіктері мен жетістіктері

1	2	3
Оқыту процесінде кездесетін қиындықтар	Мультимедиялық технологиялардың оқыту тиімділігін арттыру мүмкіндіктері	Мультимедиялық технологияларды пайдаланудағы жетістіктер
Объективті күрделі материалдарды оқыту	Оқу материалын бөлшектеп ұсыну	Студенттер мен оқушылардың оқу материалына қызығушылығы артады
Түсінік-ұғымдардың абстрактылығы, жалпылау, салыстыру, орнықтыру қажеттілігі	Нақты ұғым қалыптастыру, салыстыру, жалпылау кезіндегі иллюстрациялау	Нақтыдан абстракцияға, жекеден жалпыға ауысу жеңілдігі
Эксперимент жасаудың күрделілігі	Зертханалық дәрісханаларда өткізуге мүмкін емес тәжірибелерді демонстрациялау	Зертханалардағы құрал-жабдықтардың жеткіліксіздік мәселесін біршама шешу
Құбылыс, процестер механизмін динамикада көрсету	Құбылыстар мен процестерді модельдеу, динамикада көрсету	Құбылыстар мен процестердің табиғатын ашып көрсету
Тез немесе жай өтетін процестерді оқыту	Бейнепроекциялық құрылғылар көмегімен табиғаттағы процестердің жүруін бақылау	Құбылыстар мен процестерді оқыту кезінде уақытты тиімді пайдалану
Объектінің көрінбей-тін бөлігінде өтетін микропроцестерді бақылау, түсіндіру	Коммуникациялық құрылғылар, Web-камералар мүмкіндіктерін пайдалану	Бақылау кеңістігінің шекарасын үлкейту
Негізгі заңдылықтар мен құбылыстарды техникада қолданудың көпсалалығы	Табиғаттағы заңдылықтардың техникада қолданылу аясымен танысу	Заңдылықтар мен құбылыстардың сипатын бейнематериалдармен түсіндіру

Оқыту процесінде мультимедианы пайдаланып білім берудің әртүрлі аспектілерін дамытуға мүмкіндік бар: ақпаратты өңдеудің когнитивті аспектілері, оқытудың мотивациялық аспектілері, оқытудың коммуникациялық аспектілері, оқытудың танымдық аспектілері [5]. Атап көрсетілген аспектілер негізінде мультимедиялық технологиялардың оқыту процесіндегі ақпаратты-коммуникативтік қызметін 3 – кестедегідей бейнелейміз.

Кесте 3 – Мультимедиялық технологиялардың оқыту процесіндегі ақпаратты – коммуникативтік қызметі

Мультимедиялық технологиялардың осы қызметіне сүйеніп, оқыту процесін жетілдіру процесін өзіндік ғылыми – материалистік көзқарасы дамыған тұлғаны қалыптастыру тұрғысынан төмендегіше модельдеуге болады. Сонымен, мультимедиялық технологиялар:

- әрбір пайдаланушының қабілеті мен ерекшелігін ескере отырып, олардың оқу мотивациясын арттыруға септігін тигізеді;
- түрлі типті ақпараттарды біріктіріп ұсыну арқылы оқытудың интерактивтілік ұстанымын қамтамасыз етеді, өйкені, әртүрлі типті ақпаратты пайдалану адамның әртүрлі сезім мүшелері арқылы оқу материалын жан-жақты қабылдауына ықпал етеді;
- нақты, күрделі де қиын, белгілі көлемде шығын мен ұзақ уақытты қажет ететін экспериментті модельдеуді жүзеге асырады;
- құбылыстар мен процестерді динамикада көрсету арқылы абстрактілі ақпараттарды көрнекі тұрғыда ұсына алады;
- макро және микро әлемдегі нысандарды визуалдауға мүмкіндік береді;
- білім беруге жұмсалатын шығынның азаюына ықпалын тигізеді [6].

Әдебиеттер

1. Қасымова Р. Мультимедиялық технологиялардың тиімділігі // Информатика негіздері. 2004 ж. №5.
2. Губайдуллина Г.Н. Педагогиканы оқыту әдістемесі // Алматы, – 2011 ж.
3. Баширова Ж.Р., Әлқожаева Н.С., Төлешова Ұ.Б. Жоғары мектептің оқу үрдісінде жаңа педагогикалық технологияларды қолдану// Алматы, 2008 ж.
4. Бөрібаев Б., Балапанов Е. Жаңа ақпараттық технологиялар. Алматы, 2001ж.
5. Валиева М. Білім беру технологиялары және оларды оқу тәрбие үрдісіне енгізу жолдары. Әдістемелік нұсқаулық. Алматы, 2002 ж.
6. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология. Алматы, 2004 ж.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

Балтабай Ж.Б.

*Оқытушы, магистр, педагогика және психология кафедрасы
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Уәли Т.І.

*«Педагогика және психология» мамандығының І курс студенті
Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Дүйсенкулова М.У.

*Бастауыш сынып мұғалімі, А.Құнанбаев атындағы №6 орта мектебі
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация: В статье авторами были изучены понятия «профессионализм», «культура», «профессиональная культура». Проанализированы концепции зарубежных ученых по проблеме формирования профессиональной культуры будущих педагогов, выявлены качества, критерии и показатели уровни развития профессиональной культуры.

Ключевые слова: культура, профессиональная культура, профессионально-педагогическая культура, профессионально-психологическая культура, профессиональная этика, адаптация.

Summary: In the article the authors studied the concepts of "professionalism", "culture", "professional culture". The concepts of foreign scientists on the problem of formation of professional culture of future teachers are analyzed, the qualities, criteria and indicators of the levels of development of professional culture are revealed.

Key words: Culture, professional culture, professional pedagogical culture, professional psychological culture, professional ethics, adaptation.

Еліміздің әлемдік біртұтас білім кеңістігіне ену жағдайында мамандар дайындау сапасын арттыру бүгінгі күні білім беру жүйесінің ең маңызды міндеттерінің бірі. Қоғамдағы үдемелі өзгерістер педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ педагог мамандарда жаңа кәсіби ойлауды қалыптастыруды көздейді. Заманауи қоғам бәсекеге қабілетті, шығармашыл, жаңа өзгермелі жағдайларға тез бейімделуге дайын, өзін-өзі дамытатын, өз бетінше шешім қабылдай білетін азаматтарды тәрбиелеуге қабілетті, кәсібилігі жоғары педагог мамандарды қажет етеді. Осы қоғамдық сұранысқа сәйкес лайықты маман дайындауда ең бастысы олардың кәсіби шыңдалуына басымдық берілуде.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан - 2050» стратегиясында «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек», - деп, білім саласынның алдына зор міндет жүктелген болатын [1].

Осыған орай, кәсіби әрекетте және өмірдің басқа да салаларында табыс биігіне жетуді мақсат ететін тұлғаны дамыту, бәсекеге қабілетті сапалы адам капиталын құруды қамтамасыз ету Қазақстан Республикасының жоғарғы білім беру жүйесі алдындағы аса жауапты міндеттер болып табылады.

Қойылған міндеттерді шешудің құқықтық негіздерін Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы [2], Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы [3], Қазақстан Республикасы жоғарғы педагогикалық білім беру тұжырымдамасы [4], Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары [5] және басқа мемлекеттік нормативтік құжаттар мен Елбасының жыл сайын Қазақстан халқына Жолдау ретінде ұсынатын стратегиялық бағдарламалары құрайды.

Жоғарғы дәрежедегі жалпы және кәсіби мәдениетке ие, педагогикалық қызмет үрдісінде өз позициясын белсенді қорғауға қабілетті жеке тұлға қалыптастыру – болашақ маманды дайындау жүйесін жетілдірудің айрықша шарты болып саналады. Бұл міндетті белгілі бір деңгейде орындау – қажетті және нақты дайындықтың арасындағы келіспеушіліктердің алдын алатын студенттің кәсіби дайындығы мен субъекті позициясын байланыстыра отырып, болашақ педагогтардың жеке тұлға деңгейінде дайындауға бағытталған біртұтас педагогикалық үдерістерді ұйымдастыру принциптеріне тәуелді.

Қазіргі уақытта педагогикалық және психологиялық мәдениетті зерттеу мәселелері психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде жеткілікті түрде кеңінен қарастырылған. Жалпы, “кәсіби қызмет” феноменін қарастырудан бұрын “мәдениет” секілді әлеуметтік феномен не мағына беретіндігін ашып көрсетсек: Марк Махтер және Г.Лэндри өзінің “Жолайырықтағы мәдениет” еңбегінде мәдениеттің елестетумен ерекше формаларға айналдырылған және арнайы орындарда шоғырланған белгілі бір құндылықтар немесе бағаланатын заттардың көрінісі болып табылатындығын айтады. Заманауи әлем қарқынды түрде түрленеді, өзгереді. Туындайтын мәселелік жағдайларға үйреншікті түрде жауап қайтаруға болмайды, құлықтың жаңа, ескі тәсілдерден ерекшеленетін тәсілдерін жасау керек. Көптеген салалардың өкілдері өз мақсаттарын, процедураларды, түсініктер мен міндеттерін қайта қарастырады [6]. Мәдениетті мұндай түсінуді антропологиялыққа жатқызуға болады.

Эдвард Сепир мәдениеттің әртүрлі концепцияларын ажыратады. Ол мәдениетке үш негізгі мағына немесе мағыналар тобын береді, деп санайды.

Ең алдымен, бұл түсінікті мәдениет тарихшылары мен этнологтар адамның материалдық және рухани өмірінің кез келген әлеуметтік зерттелетін қырын қамтитын техникалық термин ретінде қолданады. Мәдениет - бұл белгілі бір уақыт ішінде қандай да бір тұқымқуалаушылық қасиеттерді автоматты қорытындысы ретінде сақталған адамның ұжымдық рухани күшінің өнімі, бірақ саналы имитациялық процестердің жолымен жиынтық түрде “дәстүрлі” және “әлеуметтік сабақтастық” терминдерін қамтиды. Марк Махтер және Г.Лэндри өзінің “Жолайырықтағы мәдениет” еңбегінде мәдениеттің елестетумен ерекше формаларға айналдырылған және арнайы орындарда шоғырланған белгілі бір құндылықтар немесе бағаланатын заттардың көрінісі болып табылатындығын айтады. Заманауи әлем қарқынды түрде түрленеді, өзгереді. Туындайтын мәселелік жағдайларға үйреншікті түрде жауап қайтаруға болмайды, құлықтың жаңа, ескі тәсілдерден ерекшеленетін тәсілдерін жасау керек. Көптеген салалардың өкілдері өз мақсаттарын, процедураларды, түсініктер мен міндеттерін қайта қарастырады. Мәдениетті мұндай түсінуді антропологиялыққа жатқызуға болады.

Эдвард Сепир мәдениеттің әртүрлі концепцияларын ажыратады. Ол мәдениетке үш негізгі мағына немесе мағыналар тобын береді, деп санайды.

В.Д. Губин "Философия негіздерінде" мынадай анықтама береді: мәдениет - бұл адам өзін өзінің жасанды, яғни адами жағдайында ұстап тұру үшін құратын жасанды әлемі. Өз кезегінде "Педагогикалық сөздікте" келесі анықтама беріледі: мәдениет (лат.cultura - өңдеу, тәрбиелеу, дамыту, қадірлеу) - адамдардың өмірлік қызметін ұйымдастыру түрлері мен формаларында, олардың өзара қарым-қатынастарында, сондай-ақ олар жасаған материалдық әрі рухани құндылықтарда көрініс беретін қоғам дамуының, адамның шығармашылық күші мен қабілеттерінің тарихи белгілі бір деңгейі [7]. Ю.В.Рожественский "Терминдер сөздігінде" мәдениетті қызметтің ережелері мен үлгі боларлық жағдайларын таңдау, жүйелендіру, сақтау, зерттеу және ұйымдастыру есебінен қоғамның тұрақты - өнімді өмірін қамтамасыз етуге ықпал ететін қызмет ретінде сипаттайды [8].

"Кәсіби мәдениет" түсінігі ХХ ғасырдың 80-жылдарында ресейлік педагогикада кең қолданыс тапты, бұл көптеген процестер мен құбылыстар қарастырылған культурологиялық амалды жасаумен қиыстырылды. "Кәсіби мәдениет" термині мәдениеттің мұнда маман қызметінің спецификалық қасиетіне қатысты қарастырылып отырғанын және мамандық, кәсіби қызмет және кәсіби бірлестіктің спецификасымен анықталатын мәдениеттің тақырыптық мазмұнын ашатындығын айрықша етіп көрсетеді.

Дәстүрлі түрде кәсіби мәдениет дегенде нақты еңбек түрімен байланысты арнайы теориялық білім мен тәжірибелік дағдылардың жиынтығын түсінеді. Кәсіби мәдениетті игеру дәрежесі біліктілікте және біліктілік санатында көрінеді. Келесілерді ажырату керек:

а) белгілі бір оқу орнын бітіруі туралы сертификатпен (диплом, аттестат, куәлік) куәландырылатын және осы мамандық үшін қажетті теориялық білімдер жүйесін көздейтін ресми біліктілік;

б) тәжірибелік дағдылар мен икемділіктердің жиынтығы, яғни кәсіби тәжірибеден тұратын, осы салада бірнеше жыл жұмыс істегеннен кейін алатын шынайы біліктілік. В.Правоторов өзінің "Жоғары мектепте тәрбие жұмысы: оның тиімділігі" атты еңбегінде былай жазған: "кәсіби мәдениет - бұл мүлдем тұлғаның даму деңгейі емес, кәсіби қызметте толық қайтарыммен жүзеге асырылатын деңгей".

Л.Н.Коган кәсіби мәдениет осы саланың барлық жұмысшыларын жалпы талаптан ғана емес, сонымен қатар қоғамдық қатынастарға, осы әлеуметтік кәсіби топтың белгілі бір класқа жататындығына байланысты спецификалық талаптарды да өз ішіне алатындығы атап айтты [9].

И.М.Модель өзінің зерттеуінде кәсіби мәдениетте екі аспектіні ажыратады: кәсіби дағдылар және еңбектің материалдық құралдарымен жұмыс істей білуді сипаттайтын рухани және материалдық. А.Л.Короткова кәсіби мәдениеттің мынадай қасиеттерін анықтап берді:

- интегративтілік: кәсіби мәдениет қалыптасуының жоғары деңгейінің болуы қоғамдық мәнге ие, яғни қоғамдық байлықты толтыруға елеулі үлес қосуға мүмкіндік береді;

- кәсіби мәдениетті дербестендіру: кәсіби мәдениетті дамытуға ықпал ететін икемділіктер мен дағдыларды игеру, бұл дағдылар тұлғалық сипатқа ие болғанда, қызметтің сәйкес түрлері тек қиындықтан құтылу мақсатында ғана емес, сонымен қатар кәсіби қызметте және кәсіби өсуде өзіндік жеке қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қызметтің осы түрлерін ұғыну мақсатымен де жүзеге асырылады;

- динамикалық және әсерлілік: кәсіби мәдениеттің қозғаушы мотивациялық күшін, оның тұлғалық қасиеттерді дамыту бағытын реттеу қабілетін бейнелейді;

- үздіксіздік: кәсіби мәдениеттің жоғары деңгейінің болуы өзінің ішкі кәсіби бағытталған стимулдарын қанағаттандыру үшін және де өзінің кәсіби мәдениетін тұрақты деңгейде ұстап тұру үшін кәсіби қызмет саласында адамның үздіксіз өзіндік дамуына ықпал етеді.

Кәсіби мәдениет феноменінің мәнін сипаттай отырып, В.Г.Игнатов пен В.К.Белолипецкий шеберлік, шығармашылық іске асыру, кәсіби құзыреттілік, мақсаттарға қол жеткізуде құралдар мен әдістерді тиімді пайдалану, еңбек нәтижелерін болжау мүмкіндігі, тілдесу мәдениетіне назар аударады. Акмеологиялық сөздікте (2005 ж.) біз кәсіби мәдениеттің келесідей түсінігін таптық: кәсіби мәдениет өзінің кәсіби білімі, дағдысы, икемділіктерін қызметінде, кәсіби өзін-өзі танытуда, өзін-өзі билеуде оңтайлы жүзеге асыру қабілетін білдіреді.

Н.Б.Крылова маманның кәсіби мәдениетін бағалаудың критерийлері мен көрсеткіштерін ашады:

- жеке қызметте өнімді жүзеге асырылатын әлеуметтік-мағыналық сапалар жүйесі;

- тұлғаның білімі мен қызығушылықтары жүйесі;

- сенімдер жүйесі (құндылықты бағыттар, тұлғалық артықшылықтар);

- әлеуметтік қажеттіліктер мен ережелер негізінде қалыптасатын тәжірибелік қызметтің деңгейін анықтайтын қабілеттен негізінде дамыған икемділіктер жүйесі;

- әлеуметтік мінез-құлықты реттеу деңгейі, сөйлесу деңгейі, тұлғаның шығармашылық белсенділігінің деңгейімен анықталатын игерілген қызмет әдістері, жеке құлық нормаларының жүйесі;

- қызметтің процесі негізінд қалыптасатын эмоциялық мәдениет деңгейін түзетін әлеуметтік сезімдер жүйесі

А.М.Новиков кәсіби мәдениетті оның даму деңгейлері арқылы қарастырады. Ол деңгейлерді келесі негіздер бойынша анықтайды:

- кәсіби білім, дағдылардың қалыптасу және операциялық, такттік, стратегиялық кәсіби икемділіктердің қалыптасу деңгейі бойынша;

- "базистік біліктілікті" - компьютер, шет тілдері, кәсіби тілдесуді игеру дағдыларын, маркетинг, жарнама және өнімді өткізу және т.б. икемділіктерін игеру деңгейі бойынша;

- кәсіби мәдениеттің эстетикалық, этикалық, экономикалық, экологиялық, құқықтық компоненттеріне игеру деңгейі бойынша.

О.В.Запара өзінің зерттеуінде, кәсіби мәдениет феномені түсінігін келесідей түрде нақтылайды: "кәсіби мәдениет шығармашылық кәсіби қызметте тұлғаның іске асыру тәсілі және шамасы ретінде қатысады: кәсіби мәдениеттің құндылықтарын игере отырып, тұлға өзінің кәсіби "Мен" - "Мен-концепциясын" қалыптастырады" [10].

Шетелдік және отандық зерттеушілердің амалдары бізге келесідей қорытынды жасауға негіз болды: мәдениет - бұл әлеуметтік құбылыс, оны тасымалдаушы және жасаушы ретінде адамсыз, сондай-ақ адам қызметінен ажырата отырып қарастыру мүмкін емес. Мәдениет әлеуметтік феномен ретінде адамзат жасаған құндылықтар, нормалар, және құлық ережелері, дәстүрлер мен өзара әрекеттесу салт-дәстүрлерінде көрінетін дамуының нақты кезеңінде адамзат қоғамының рәсімделген жағдайы болып табылады. Мәдениет ұрпақтан ұрпаққа беріледі. Интегративтік сипатқа ие, бұл тек индивидке қоғамдық өмірдің жағдайларына бейімделуші көмекте ғана емес, сонымен қатар оның қоғамдық қызметтің әртүрлі түрлерінде өзін-өзі белсенді көрсете білу мүмкіндігінде көрінеді.

Сонымен, кәсіби мәдениеттің мәні кез келген мамандыққа тән жалпыны және нақты кәсіби қызметтің ерекшеліктері көрінетін арнайыны бейнелейді. Кәсіби мәдениет қоғамдық мәдениеттен ажырамайды. Кәсіби мәдениет қоғамдық мәдениетті кәсіби қызметке түрлендіру, көрсету болып табылады. Бұл екі мәдениет өзара әрекеттестің ерекше әдісінде болып табылады. Мұнда бағыну және тікелей өзара әсересуді қарастыруға болады. Бағыну қоғамдық мәдениеттің қоғамдық тәртіппен қойылған кәсіби мәдениетті және тіршілік әрекетінің жағдайларын бағдарлауында көрінеді. Осылайша, біз қоғамдық өмірдің осы екі құбылысының арасындағы субординация туралы айта аламыз. Мәдениет әлеуметтік феномен ретінде нақты кәсіби қызметті бейнелейтін, мәдениетке қарағанда кең. Сондықтан кәсіби мәдениеттің қоғамдық мәдениетке бағынуын қарастыру керек. Тікелей өзара әрекеттесуге келер болсақ, қоғамдық мәдениеттің құрылымына кіретін нормалар, дәстүрлер, құлық ережелері, қызметтер кәсіби қызметке түрлене отырып, "көшуі" мүмкін.

Яғни, кәсіби мәдениет қоғамдық мәдениеттің бөлігі ретінде маманның кәсіби қызметінде нормаларды, әдеттер мен дәстүрлерді трансляциялайды. Кәсіби мәдениет - өз қызметін кәсіби құзыреттіліктің көріністерімен шектеп қана қоймай, сонымен қатар өзінің кәсібіне кәсіби бағытталуды, құндылықты қатынасты сақтайтын, сонымен қатар жас мамандардың ұрпақтан ұрпаққа кәсіби тәжірибесін беруіне ықпал ететін маман дамуының қандай да бір өлшемі.

Әдебиеттер

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы 14 желтоқсан 2012 жыл.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жыл 27 шілде № 319-III.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010.
4. Қазақстан Республикасы жоғарғы педагогикалық білім тұжырымдамасы //Егеменді Қазақстан. - 1999, тамыз - 18. – Б. 3.

5. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 18.08.2010 ж., ҚР Білім және ғылым министрінің №454 бұйрығы.
6. Махтер, М., Лэндри, Г. Культура на перепутье. Культура и культурные институты [Текст]/ М. Махтер, Г. Лэндри - М.: Классика XXI, 2003-96 с. -2000 экз. - ISBN 5-89817-065-0.
7. Губин В.Д. «Основы философии» Москва ФОРУМ — ИНФРДпМ 2008
8. Рождественский, Ю. В. Словарь терминов. (Общеобразовательный тезаурус). Общество. Семиотика. Экономика. Культура. Образование [Текст]: словарь / Ю. В. Рождественский. - М. : Флинта : Наука, 2002. -109 с. - ISBN 5-89349-313-3. - ISBN 5-02-002784-7.
9. Коган, Л. Н. Социология культуры [Текст] / Л. Н. Коган. — Екатеринбург: Пресс, 1992. - 117 с. - Библиогр.: 113-116 с. - ISBN 5-230-06679-2
10. Запара О.В. Коммуникативная культура в структуре профессионализма будущих педагогов системы дошкольного образовательного учреждения <http://conf.bsta.ru/confdocs/0037/1709.doc> (дата обращения от 10.12.2008).

ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ – УСЛОВИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Бахмат Н.В.

*Профессор кафедры теории и методик начального образования, доктор
педагогических наук, доцент*

*Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко
Украина, г. Каменец-Подольский*

Аннотация. Мақалада кәсіптік қызметте инновациялық технологияларды жүзеге асыруға қабілетті бастауыш мектептің бәсекеге қабілетті мұғалімін дайындау мәселесі берілген. Жоғары білім беру мекемесі түлектерінің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырудың табыстылығы мен тиімділігі арнайы жобаланған ақпараттық-білім беру ортасымен қамтамасыз етілуге тиіс екендігі анықталды. Оның құрылымы мен компоненттері бастауыш білім беру саласындағы ұтқыр, бәсекеге қабілетті маманды жоғары деңгейде даярлауға бағытталған.

Кілт сөздер: ақпараттық технологиялар, бұлтты технологиялар, кәсіби құзыреттілік, шарттар, сапалы дайындық.

Summary. The article deals with the problem of training a competitive primary school teacher capable of implementing innovative technologies in professional activities. It is determined that the success and effectiveness of the formation of competitiveness of graduates of higher education institutions should be provided by a specially designed information and educational environment. Its structure and components are focused on high-level training of a mobile, competitive specialist in the field of primary education.

Keywords: information technology, cloud technology, professional competence, conditions, quality training.

Современная начальная школа нуждается в учителе, способном к творческому поиску креативных путей в профессиональной деятельности, работающем в новом формате и являющемся конкурентоспособным. Его деятельность должна основываться на достижениях традиционной педагогики, включать инновационные подходы и предусматривать поиск новых линий,

которые соответствуют непрерывному развитию общества. Такой учитель должен быть устремлен к непрерывному повышению своего профессионального и личностного уровня, готов к педагогическим экспериментам, опираться на проведение исследований и научных поисков.

Различные системы профессиональной подготовки учителя начальной школы зарубежья, как конкурентоспособного специалиста, ориентируют научно-педагогических работников на выбор путей совершенствования и модернизации соответствующих систем в Украине через обновление содержания профессиональной подготовки на основе создания информационно-образовательной среды (ИОС), условия которой должны быть направлены на интеграцию и дифференциацию знаний, отбор и внедрение инновационных средств, форм и методов организации учебной работы в учреждениях высшего образования (УВО).

На сегодняшний день информационные технологии (ИТ) исполняют одну из центральных ролей в области образования – у большинства соискателей высшего образования есть существенный опыт использования сети Интернет в обучении, они привыкли к использованию электронной почты, чатов, скайпа, социальных сетей для общения и т.д. Указанное, на наш взгляд, можно отнести и к деятельности преподавателей в УВО, и учителей, которые могут отобрать ряд необходимых инструментов указанных ресурсов для эффективного осуществления профессиональной деятельности, формирования конкурентоспособности выпускника специальности Начальное образование.

Также следует отметить, что сегодня в педагогической науке наблюдается тенденция к росту количества научных трудов в поисках различных подходов, механизмов, аспектов конкурентоспособности в области образования, в том числе выпускников УВО, на рынке труда (Н. Борисова, В. Бондарь, А. Власова, Т. Демьянюк, Ю. Завалевский, Л. Карташова, Н. Корнейченко, В. Лапинский, М. Лебедев, О. Макара, В. Мезинов, Т. Пронюшкина, О. Филатов и др.). Однако, эти исследования, преимущественно, акцентируют внимание на определенных направлениях подготовки специалистов: формировании профессиональной компетентности и в общем готовности к профессиональной деятельности; совершенствовании учебно-познавательной деятельности; профессиональной подготовке и т. д. Однако, определенной системы формирования конкурентоспособного педагога в условиях ИОС УВО нет.

Рассмотрение научных работ указывает на то, что конкурентоспособность определяется как устойчивое личностное свойство сознательно и творчески реализовать профессиональную компетентность при достаточном уровне владения необходимыми знаниями, умениями и личностными характеристиками [3]; конкурентоспособность соискателя высшего образования как будущего специалиста является интегральным качеством личности, которое выражается совокупностью ключевых компетенций (профессиональных, информационных, межкультурных, коммуникативных, социальной ответственности за собственную жизнь) и ценностных ориентаций [4]. Формирование конкурентоспособности учителя начальной школы, как и других специалистов, является процессом, отсроченным во времени,

основанным на системном, деятельностном, компетентностном и других подходах. Это способствует осуществлению двусторонней связи системы образования и рынка труда, поэтому прежде всего государственные стандарты подготовки специалистов в высшей школе должны быть ориентированы на практику с целью обеспечения конкурентоспособности.

Успешность и эффективность формирования конкурентоспособности выпускника УВО должны быть обеспечены сформированными социально-психологическими, педагогическими, организационными, материально-техническими и другими условиями, оптимально взаимодействующими между собой для возможной ИОС.

Конкурентоспособный педагог в области начального образования на всех этапах своего профессионального становления должен стать интегратором инициатив и стратегий творческого инновационного личностного педагогического саморазвития и самореализации, способным к проектированию, реализации и внедрению образовательной среды как авторской, так и учебного заведения. Условия среды его деятельности имеют быть благоприятными для разработки и использования новых форм и методов преподавания и обучения, разработки и использования современных средств обучения.

Однако, в странах СНГ, в том числе и в Украине, существует определенная несогласованность между уровнем развития науки и внедрением ее результатов в процесс подготовки, а также профессиональной деятельности педагога. Одной из главных причин считаем, что образовательная среда как УВО, так и начальной школы, значительно отстает от уровня ИТ-обеспечения и организации процесса обучения, который должен соответствовать современным требованиям.

По нашим наблюдениям, отсутствие единой учебной платформы (ИОС), инфраструктуры, дающей возможность доступа к электронным образовательным ресурсам (ЭОР), сдерживает в определенной степени инновационное развитие процесса подготовки конкурентоспособных педагогических кадров. Разработка такой среды будет способствовать обеспечению последовательной интеграции профессиональных дисциплин, научных достижений и практики, процесса подготовки в УВО и профессиональной деятельности учителя в начальной школе [1].

Впрочем, внедрение современных педагогических технологий должно быть взвешенным, целесообразным и подчиненным цели и содержанию образовательного процесса.

Одним из креативных поощрительных средств формирования мотивации педагогов к овладению современными знаниями считаем именно ИОС. В ее условиях для учителей осуществляется популяризация рационального использования ЭОР на занятиях и во внеурочной деятельности, внедрение элементов дистанционного обучения и т. п.

С целью обеспечения доступности, открытости, полноты, простоты, модульности и динамичности ИОС, сформировалась потребность обратиться к Cloud Computing (облачным технологиям), которые в настоящее время есть

действительно передовыми технологиями в информационном обществе и в последнее время исполняют роль ведущего инструмента информатизации в процессе подготовки специалистов в УВО.

Популярность облачных моделей в подготовке учителей начальной школы объясняется качественными характеристиками: возможностью предоставления свободного доступа к программному обеспечению (разных версий и разработчиков) с любого местонахождения, низким уровнем материальных затрат, необязательностью наличия в УВО необходимой ИКТ-инфраструктуры, возможностью создания облачной, профессионально направленной сети.

Актуальность распространения облачных сервисов в подготовке педагогов усиливается обострением потребностей общества, которые порождаются сложным экономическим и политическим положением: отсутствием новых учебников, пособий, словарей и др., необходимостью методической поддержки для молодых учителей (преподавателей), доступом к первоисточникам (их ограниченное количество в библиотеках), уменьшением объемов изучения дисциплин, увеличением объемов учебного материала для самостоятельного изучения, потребностью во внедрении дистанционного обучения, непрерывном обмене опытом и т. п.

Основные качества облачных технологий позволяют констатировать, что разработка на их основе ИОС и внедрение ее в процесс профессиональной подготовки обеспечит сохранение интегрированных учебно-методических материалов и управление ими, находящимися в одном хранилище (среде) – ИОС подготовки учителей начальной школы, и предназначена для использования преподавателями и соискателями высшего образования.

Считаем необходимым воспользоваться определением основателя направления ИТ в образовании В. Быкова, который ввел и предложил определение явления открытой компьютерно ориентированной учебной среды [2, с. 9-10]: «это ИКТ-учебная среда педагогических систем, в которой отдельные дидактические функции предполагают педагогически целесообразно использование компьютерных и компьютерно ориентированных средств обучения и ЭОР, входящих в состав ИТ-системы учебного заведения, а также средств, ресурсов и сервисов открытых ИКС (Интернет)».

Итак, в формулировке явления ИОС опираемся на определении В. Быкова: ИОС профессиональной подготовки учителей начальной школы – динамичная, открытая, доступная информационно-образовательная среда, дидактические функции которой предусматривают педагогически целесообразное использование облачных технологий, ИТ-системы учебного заведения, а также других ИТ-средств, ресурсов и сервисов с целью качественной опережающей профессиональной подготовки современного конкурентоспособного педагога.

Качественная подготовка будущего специалиста в области начального образования приобретает эффективность, если: она осуществляется в соответствии с разработанными и обоснованными теоретико-методологическими основами, которые, в свою очередь, отражают

современные инновационные образовательные парадигмы и концепции; учитывают тенденции глобализации и информатизации общества в целом и образования в частности; современное состояние и перспективу развития начального образования; отечественный и зарубежный опыт профессиональной подготовки; обеспечивают формирование профессиональной компетентности учителя (знания, умения, навыки, подготовленность к деятельности в начальных классах), способного действовать в конкурентной образовательной среде.

Структура и контент разработанной ИОС представляют собой единое целое, обязательное и достаточное для высокоуровневой профессиональной подготовки учителей начальной школы со сложившимися качествами мобильного, конкурентоспособного специалиста. Компоненты ИОС являются отдельными динамическими, открытыми подсистемами, образующими единую целостную систему, целеполаганием которой является качественная педагогическая подготовка конкурентоспособных, мобильных современных учителей начальной школы.

Итак, выявленные тенденции последних новаций в образовании показывают, что системное качество профессиональной подготовки учителя начальной школы находится в определенной зависимости от качества и инновационности образовательных средств и технологий их использования в становлении конкурентоспособного специалиста. При этом уровень сформированности его конкурентоспособности как выпускника УВО обеспечивается реализацией комплекса социально-психологических, педагогических, организационных и материально-технических условий, направленных на формирование ИОС; стимулированием самосовершенствования личности выпускника УВО, его самопреобразованием, обеспечением субъектной позиции соискателей высшего образования в образовательном процессе УВО, усилением творческого характера деятельности, развитием побудительной мотивации к обучению.

Таким образом, основой успеха и конкурентоспособности сегодняшнего выпускника УВО – будущего учителя начальной школы – является функционирующая и развивающаяся ИОС. Ее условия способствуют обеспечению возможности формирования готовности учителей отойти от рамок традиционных форм организации образовательного процесса, мотивации к творческому и креативному поиску новых эффективных путей работы с учащимися начальной школы.

Литература

1. Бахмат Н. В. Педагогічна підготовка вчителів початкової школи: інноваційні підходи в умовах хмаро орієнтованого середовища : монографія / М-во освіти і науки України, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Київ : Міленіум, 2016. 360 с.
2. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсінг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ [Електронний ресурс] // Інформаційні технології в освіті. URL : http://ite.kspu.edu/webfm_send/251.
3. Матеріали Четвертої міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2013» [Електронний ресурс]. URL : <http://www.osvita.org.ua/events/2011.html>.

4. Пронюшкина Т. Г. Конкурентоспособность как детерминанта профессионального образования инженеров (на примере Владимирской области) [Текст] : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Москва, 2008. 47 с.

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА)

Даньярова Ш.Ш.

Магистрант, кафедра экономика и учет

*Северо-Казахстанский государственный университет им. М. Козыбаева
Қазақстан, Петропавловск*

Аңдатпа. Мақалада кредиттік оқыту жүйесін жүзеге асырудың негізгі нәтижелері талданып, еліміздің жоғары оқу орындарында болып жатқан, локальді (университеттік) деңгеймен, сонымен қатар жүйелі үдерістермен анықталған мықты және күрделі жақтары белгіленген.

Кілтті сөздер: кредиттік оқыту жүйесі, студенттер, жоғарғы білім беру орындары.

Summary. The article discusses the credit technology training. The strong parts and problematic zones caused by the reasons of local (university) level and system process in higher education of the country are pointed.

Keywords: credit technology training, higher education, student.

Концепция развития системы образования республики Казахстан определила новую модель школьного, довузовского, вузовского и послевузовского образования. Как показывает практика, кредитная система обучения, распространенная в университетах США и большинства стран Европы, является наиболее гибкой и эффективной. Она обеспечивает академическую мобильность и востребованность выпускников в стремительно меняющихся условиях рынка труда. Во многом это обеспечивается за счет гибкого планирования академических программ, ориентированных на запросы рынка труда, элективностью 50 % дисциплин учебного плана, повышением качества преподавания, так как возникает конкуренция, интенсификацией учебного процесса, внедрением информационных систем, повышением роли самостоятельной работы студента.

От современного специалиста требуются профессиональная компетентность и способность принимать решения в нестандартных ситуациях, умение работать в команде, самостоятельно добывать, анализировать и эффективно использовать информацию, рационально работать в быстроизменяющемся мире. Эти качества приобретут студенты, обучаясь в условиях использования активных форм, работая в парах, группах, решая конкретные жизненные ситуации, самостоятельно, в диалоговом режиме с компьютером и др. При этом больший приоритет отдается самостоятельной работе.

Кредитная технология обучения направлена на повышение уровня самообразования и творческого освоения знаний на основе индивидуализации подготовки студентов.

В быстро меняющемся мире происходит скорейшее обновление содержания образования, что сказывается на сроках действия образовательных стандартов.

Например, западные коллеги определяют наш образовательный стандарт как «регулирующий» образовательный процесс, а не проектирующий «пороговый результат».

Система образования в Казахстане должна стать динамично развивающейся и способной адекватно реагировать на ускоряющиеся мировые процессы глобализации и информатизации.

В связи с этим система образования должна нацеливаться на формирование нового типа специалиста, который умел бы самостоятельно добывать, обрабатывать, анализировать необходимую информацию и эффективно использовать ее в нужный момент. Этого можно добиться с переходом на многоуровневую подготовку специалистов высшей квалификации (бакалавр — магистр — доктор).

Кредитная технология обучения — это сложная система, требующая для успешного функционирования множества согласованных факторов, в том числе определенных условий, включающих учебно-материальное обеспечение (использование базового учебника, отвечающего требованиям Европейского стандарта, для организации СРС — лингафонные кабинеты, компьютерные классы, видеозалы). При кредитной системе обучения очень важно, чтобы вуз обеспечивал учебный процесс в полном объеме всеми необходимыми информационными источниками: учебными и методическими пособиями, электронными учебниками, доступом к сетевым образовательным ресурсам, активными раздаточными материалами и т.п.

В соответствии с Государственной программой развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 гг., утвержденной Указом Президента Республики Казахстан 11 октября 2004 г. № 1459, в системе высшего и послевузовского образования будут создаваться условия по присоединению Казахстана к Болонскому процессу и вместо традиционной системы организации учебного процесса вводится кредитная система обучения, которая стимулирует активную самостоятельную работу студентов, обеспечивает выборность индивидуальной образовательной траектории, мобильность, большую степень академической свободы бакалавров, магистрантов и докторантов, способствует признанию документов об образовании в мировом образовательном пространстве [1].

Необходимость присоединения Казахстана к Болонскому процессу продиктована объективными процессами, происходящими в мировой образовательной сфере деятельности. Казахстан, провозгласивший себя демократичным, открытым государством с рыночной экономикой, не может быть в стороне от международных тенденций современного мира. Присоединение Казахстана к Болонскому процессу обеспечит:

1) расширение связей Казахстана с зарубежьем в области высшего образования;

2) устранение угрозы изоляции в мировом образовательном пространстве;

3) расширение перспектив обмена студентами, преподавателями, учеными-исследователями с вузами европейских стран;

4) увеличение возможностей предоставления образовательных услуг иностранным студентам (экспорт высшего образования из Казахстана);

5) освоение новых образовательных технологий и рациональных форм организации учебного процесса.

На современном этапе структура высшего образования Казахстана складывается таким образом: 1) бакалавриат – программа первого уровня со сроком обучения 4 года, которая может состоять из двух ступеней: нижняя – ассоциированная программа (2 года) и верхняя – собственно бакалавриат (2 года);

2) магистратура – программа второго уровня со сроком обучения 1-2 года, которая реализуется в двух траекториях: профильная углубленная подготовка и научно-педагогическая подготовка;

3) докторантура PhD – программа третьего уровня со сроком обучения 3-4 года.

В бакалавриате в течение всего периода обучения студент должен освоить не менее 128 кредитов. В течение одного учебного года в среднем нужно набрать 32 кредита. Один кредит в семестр равен 45 часам. В свою очередь эти 45 часов подразделяются на 15 контактных часов, 15 часов самостоятельной работы под руководством преподавателя и 15 часов самостоятельной работы обучающегося.

Все учебные дисциплины бакалавриата подразделяются на три больших блока:

I. Общие образовательные дисциплины – это социально-гуманитарные и естественно-научные дисциплины, которые необходимо освоить будущему специалисту для дальнейшего развития мировоззрения и гуманитарной культуры. Из них обязательными являются история Казахстана, философия, информатика, иностранный язык и др.

II. Базовые дисциплины – это дисциплины, которые создают фундаментальную основу выбранной специальности.

III. Профилирующие дисциплины – это дисциплины, направленные на расширение и углубление теоретических и прикладных знаний по выбранной специализации, которые будут непосредственно востребованы будущим выпускником в его профессиональной деятельности.

Все дисциплины учебного плана делятся на обязательные и элективные, то есть дисциплины по выбору. К курсам по выбору относятся такие предметы, как культурология, социология, психология.

Кредитная система обучения предоставляет обучающемуся свободу выбора учебных дисциплин, спецкурсов и преподавателей. При этом студент получает программу курса со всем комплексом вопросов, задач, заданий, тестов для самопроверки (так называемый силлабус) и должен самостоятельно реализовать свою потребность в знаниях. Преподаватель выступает лишь как консультант, который помогает студенту найти и реализовать свою образовательную траекторию в разработанном учебном материале [2].

Переход на кредитную систему обучения должен способствовать международному признанию национальных образовательных программ, обеспечению мобильности обучающихся и профессорско-преподавательского состава организаций образования, повышению качества образования и обеспечению преемственности всех уровней и ступеней высшего и послевузовского профессионального образования.

Вместе с тем, внедрение кредитной системы на местах столкнулось с неразработанностью механизма ее осуществления, что обусловило активное сопротивление введению этой новации со стороны преподавателей вузов Казахстана, так как многие из них считают существующую систему образования лучшей, а меры по ее усовершенствованию – навязыванием чужой модели.

Основной проблемой, с которой приходится сталкиваться каждому преподавателю, является нехватка времени, так как продолжительность занятия по новой технологии составляет 50 минут вместо 1,5 часа. Дело в том, что государственные программы дисциплин остались прежними, и теперь преподаватель должен охватить тот же объем учебного материала, имея вдвое меньше времени [3].

Основным методом контроля знаний в новой системе является компьютерное тестирование. В течение семестра предполагается проведение двух промежуточных рейтингов. Однако, как показывает практика, тестирование не отражает знаний учащихся. Тестовые вопросы с вариантами ответов содержатся в силлабусе, поэтому большинство студентов просто механически заучивают правильные ответы.

Большое сомнение у многих преподавателей вызывает целесообразность отмены устных экзаменов, которая по замыслу должна была снизить абсолютное влияние преподавателя на результаты экзаменов. Однако до сих пор неоспоримым является тот факт, что на вербальном контакте между преподавателем и студентом основан сам принцип обучения.

Таким образом, несмотря на ряд очевидных преимуществ, связанных с введением кредитной технологии, на практике наблюдается все большее усиление формализации образования, отрыв от действительности, попытка заменить старую систему образования западной, не учитывающей национального своеобразия и традиций.

В настоящее время все большую поддержку получает разработка новой технологии, основанной на лучших достижениях отечественной системы образования, которая будет способствовать успешной реализации Болонского процесса, а также позволит учесть менталитет обучаемых, сохранить особенности национальной системы образования и в то же время решит проблему интеграции в мировое образовательное пространство.

Обучение по этой технологии строится согласно пути познания, то есть материал изучается сначала как целостная картина с последующим подробным рассмотрением понятий, фактов, дат, а затем идет исследовательская работа в группах по выявлению влияющих факторов и проблем в изучаемом материале. Завершает обучение тестовый контроль.

Технология включает в себя следующие компоненты: четкое представление учебного материала; внедрение научно обоснованных методов продуктивного и интерактивного обучения; формирование и дальнейшее развитие навыков системного мышления; организация самостоятельной работы обучаемых со ставкой на творческий подход; преобразование взаимодействия «учитель–учащийся» в сторону развития у обучаемых умений самоуправления; реализация нового подхода к проектированию и осуществлению адаптации обучаемых к учебному процессу и окружающей среде [4].

Литература

1. Маусымбаев С.С., Ботатаев В.У. Проблемное обучение как средство активизации познавательной деятельности студентов в курсе теоретической физики // Менеджмент в образовании. — 2005. — № 1. — С. 102-107.
2. Жаркынбаева Р. Проблемы и перспективы развития кредитной технологии в вузах Казахстана // Современное столичное образование. - 2006. - № 1-2. - С. 26-28.
3. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы. education.kz.
4. Ахметова Г. К., Паршина Г. Н., Шагырбаева М. Д. Из школы – в вуз. Кредитная система обучения в Казахстане //Творческая педагогика. - 2006. - № 3 (28). - С. 55-61.

ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН ОҚУ МАҚСАТТАРЫНА СӘЙКЕС ТАҢДАУ-ТАБЫСТЫ САБАҚ НЕГІЗІ

Жаксылыкова Г.А.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

А.С. Макаренко атындағы жалпы орта білім беретін мектебі

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы активных форм и методов преподавания казахского языка и литературы в рамках обновленного содержания образования. Представлены эффективные приемы вовлечения учащихся в процесс обучения на уроке через развитие творческих способностей, устной и письменной речи учащихся, умение аргументировать свои выводы, сравнивать, анализировать и оценивать.

Ключевые слова: Обновленное содержание образования, активные формы и методы обучения, формы оценивания, учебные цели.

Summary. This article considers the use of active teaching methods of the Kazakh language and literature in the context of updating the content of education in accordance with the learning goals. An example of the use of teaching and learning methods in the classroom, which involves the active involvement of a student. Directing students towards creative thinking can have a positive impact on their ability to express their opinions freely and in writing, supporting argumentation, comparisons and analysis.

Keywords: Updated content, active learning methods, assessment skills, learning objectives.

Білім алушылардың оқу әрекетін ұйымдастыру және оның нәтижелерін бақылауды жүзеге асыру үшін педагог әртүрлі әдістер мен құралдарды пайдаланады. Білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқу процесі оқушылардың өздерінің белсенді қызметімен сипатталатынын атап өткен маңызды. Бұл жағдайда мұғалім білім алшылардың танымдық іс-әрекеттерінің ұйымдастырушысы ретінде болады.

Жаңа стандарттар құзыреттілік тәсіліне негізделген, соған сәйкес оқу бағдарламаларының құрылымы өзгерді: міндетті меңгерілуі тиіс белгіленген оқу материалынан емес, күтілетін нәтижеге қарай әрекет жасаймыз. Бұл білім алушының қабылдауы өзгергенін, яғни басым авторитарлықтан ынтымақтастық оқытуға көшуді білдіреді [1]. Оның бір жолы – білім алушы қызметін жандандыру тәсілдерін пайдалану, оларға барынша дербестік беру.

Оқу процесін ұйымдастырудың қазіргі заманғы тәсілдеріне, әдістеріне, технологияларына:

1. Зерттеушілік тәсілі.
2. Құндылықтарға бағытталған тәсіл.
3. Іс-әрекеттік тәсіл.
4. Саралап оқыту тәсілі.
5. Құзыреттілік тәсілі.
6. Жүйелі-әрекеттік тәсілі.
7. Коммуникативтік тәсіл.
8. Интегративтік тәсіл.
9. Жобалау тәсілі.
10. Кейс-стади.
11. Модульдік оқытуды жатқызуға болады.

Оқу процесінде білім алушының бойында тұлғалық құндылықтар жүйесін қалыптастыруды мақсат ететін 8-сыныптағы қазақ әдебиеті пәнінің «Махаббат пен абырой» 3-бөліміндегі Б. Момышұлының “Ұшқан ұя” шығармасындаағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беруде «оқытудағы құндылықтарға бағытталған тәсіл» тұлғаның өз әрекетінде жекелеген құндылықтарды (құндылықтарға бағдарлану қабілеттілігі) бағдар ретінде таңдап алу қабілеттілігі (қасиеті), сондай-ақ оларды өзінің жеке әлеуметтік маңызды құндылықтары ретінде сезіну және қабылдау қабілеттілігін арттыруда оңтайлы болып танылады. «Ұшқан ұя» идеясы мен бүгінгі заман үндестігін «Коллаж әңгіме» арқылы оқушылар түрлі түсті суреттері бар журналдардан әр түрлі суреттерді қиып алып, флипчартқа жабыстырып, тақырыпқа қатысты әңгіме құрастырады, ұлттық дүниетанымға байланысты кейбір детальдарға талдау жасай келе: «Шығарманың жаңашылдығы неде?» деген сұраққа жауап іздейді [2]. Шығармадағы рухани құндылықтар, повестегі қазақ халқының отбасылық дәстүрлері, автор естеліктеріндегі әже, әке, әпке сынды туыстық қарым-қатынас пен үлкенге құрмет туралы автор пікіріне өз пайымдарын жасайды. Ширату жаттығу кезеңінде “.....10 сөзді атаңыз” әдісі арқылы шығармада кездесетін әдет-ғұрып, салт- дәстүрге қатысты 10 сөзді айтса, автор бейнесі мен кейіпкердің тілдік қарым- қатынасын “Ойлан-жұптас-бөліс” тәсілі арқылы талдаса, “Көршіме айтамын” әдісімен кестедегі сөздерді көршісіне баяндайды. Топтық жұмыс арқылы рухани құндылықты салыстырып, нәтижесінде постер жасайды.

Батыр бабамыз Бауыржан Момышұлының: «Бесік жырын айтатын келіндер азайып бара жатқанынан қорқамын.

«Немерелеріне ертегі айтып бере алмайтын әжелердің көбейіп бара жатқанынан қорқамын.

«Дәстүрді сыйламайтын балалардың өсіп келе жатқанынан қорқамын, дәстүрді бойына сіңіріп өспеген баланың көкірек көзі көр бола ма деп қорқамын», - деген нақыл сөздерін негізге ала отырып [3]. «Құндылықтарға бағытталған тәсілінің» отбасы құндылықтарын түсіне отырып, ата-ана алдындағы перзенттік парызын орындауға, ар-ұят пен абыройды қасиет тұтуға, патриоттық, ұлттық сана-сезімін жетілдіруге, халықтар достығы мен келісім дәстүрін дәріптеуге ықпалы зор екендігін айта аламын.

Әдебиеттер

1. 2017-2018 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. – 340 б.
2. Қазақ әдебиеті. Оқыту әдістемесі. Жалпы білім беретін мектептің 8-сынып мұғалімдеріне арналған. Актанова А.С., Жүндібаева А.Қ. Алматы: «Атамұра», 2018.-144 бет.
3. Б.Момышұлы. Екі томдық шығармалар жинағы.-Т.1.-2000.480 бет.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жаманова Г.К., Бикенова Ш.Х., Кошанова Г.Б.

Тарих пәнінің мұғалімдері, Ш.Уәлиханов атындағы

№1 жалпы орта білім беретін мектебі

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. Одной из основных задач обновленной образовательной программы является внедрение системы критериального оценивания для достижения цели обучения. При критериальном оценивании успеваемость учащихся измеряется с помощью конкретной совокупности заранее установленных критериев. Данная форма оценивания отличается от оценки успеваемости учащихся, основанной на нормах, которые сравнительно оцениваются с успеваемостью классов.

Ключевые слова: инновации, метод, критерии, дескриптор, специализация, оценка, анализ.

Summary. One of the main objectives of the updated educational program is the introduction of a system of criteria-based assessment to achieve the goal of learning. In criteria-based assessment, student performance is measured using a specific set of predefined criteria. This form of assessment differs from the assessment of student performance based on norms that are comparatively assessed with the performance of classes.

Keywords: innovative, methods, criterion, handle, specification, assessment, analysis.

«Елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастау керек»

Ахмет Байтұрсынов

Тәуелсіз елдің негізгі тірегі – білімді ұрпақ. Оларға терең де, сапалы білім берудің жаңа әдіс - тәсілдерін құрастыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр. Елімізде орта білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде білім беру үдерісінің құрылымы мен мазмұнына өзгерістер енгізілуде. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру

ортасын құра отырып, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АКТ қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) қолдану болып табылады. Жаһандану заманында жас ұрпақтың жаңаша ойлау қабілетін, белсенділігін арттыру, білімге деген құштарлығын ояту, өмірінде оны қолдана білу, отансүйгіштік қасиетін одан әрі дамытуға бағыттау – ұстаздардың басты міндеті [1].

Жаңартылған білім беру бағдарламасының дәстүрлі бағдарламадан ерекшелігі:

1. Пән мазмұнының спиралді қағидатпен берілуі. Яғни пән мазмұны қарапайымнан күрделенуі;
2. Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы;
3. Бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі;
4. Оқу үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыру;
5. Оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру;
6. Білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты ескеруге мүмкіндік беретін толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою;
7. Бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аударылуы;
8. Оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім алу үдерісіне белсенді қатысуы) [2].

Жаңартылған білім беру бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі оқу мақсатына жету үшін критериалды бағалау жүйесін енгізу. Критериалды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын-ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығының көмегімен өлшенеді. Бұл бағалау түрі оқушылардың үлгерімі сыныптастарының үлгерімімен салыстырмалы түрде бағаланатын нормаға негізделген бағалаудан ерекшелінеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады:

1. Қалыптастырушы бағалау.
2. Жиынтық бағалау.

Жиынтық бағалау белгілі бір оқу кезеңінде оқу бағдарламасының мазмұнын меңгеру деңгейін тіркеу, анықтау үшін жүзеге асырылады. Жиынтық бағалау тоқсан барысында, тоқсан соңында, және білім беру деңгейін аяқтағанда жүргізіледі. Жиынтық бағалау бойынша ұпай қойылады. Баға туралы шешімді мұғалім бағалау критерийлеріне сәйкес қолданады. Әр білім алушының жұмысы бойынша дискрипторлар немесе ұпай қою кестелері көмектеседі.

Оқушылардың жетістіктерін критериалды бағалау әдісі көптеген шет елдерде кең таралған, өйткені бұл технология барынша шынайы, нақты және валидті болып табылады. Критерийлер арқылы бағалау оқушыларды оқу тапсырмаларын барынша сапалы орындауға ынталандырады, білімін тереңдетіп, кеңейтеді, осылайша, оқушылардың ойлау қабілетінің деңгейін көтереді және олардың психикалық үдерісіне ықпал етеді. Сонымен қатар оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау оқыту, оқу және бағалаудың өзара тығыз байланысына негізделген және оқу үдерісін ұйымдастыруға бірыңғай көзқарасты қамтамасыз етеді (Бойл және Чарльз, 2010). Бұл бағалаудың барлық элементтерінің арасында теориялық негіздеме және өзара байланыс болуын қажет етеді (оқу мақсаттары, түрлері, құралдары және бағалау нәтижелері), бұл тәсілдің практикалық маңызы мен төмендегідей артықшылықтарын көрсетеді:

- ✓ оқушының жеке тұлғасы емес, оның орындаған жұмысы бағаланады;
- ✓ оқушының жұмысы оларға алдын ала белгілі бағалау критерийлері бойынша бағаланады;
- ✓ баға оқушылардың нені оқығанына қарай қойылады, себебі бағалау критерийлері нақты оқу мақсаттарын сипаттайды;
- ✓ баға қоюдың нақты алгоритмі оқушыға белгілі, соған сәйкес оқушы өзінің оқу үлгерімін өзі анықтап, ата-анасына хабарлай алады;
- ✓ оқушылардың өзін-өзі бағалауға және оқуға деген ынтасы артады.

Бағалау ағымдағы және қорытынды оқу кезеңдерінде оқушылардың үлгерімі жайлы ақпарат беретін білім беру үдерісінің маңызды бөлігі болып табылады. Бағалау тәсілдері пәннің мазмұны мен критериалды бағалаудың түріне сәйкес өзгешеленуі мүмкін.

Қалыптастырушы бағалау оқудың бір бөлігі болып табылады және оқу үдерісінің өн бойында жүргізіледі. Қалыптастырушы бағалау арқылы мұғалім:

- ✓ оқушының оқуда қаншалықты «ілгерілегенін» айқындай алады, өзінің оқыту әдіс-тәсілдеріне өзгеріс енгізу қажеттілігін талдайды;
- ✓ қандай бағалау тәсілдері оқудың жақсы жүзеге асып жатқанын анықтауға мүмкіндік беретінін шешеді;
- ✓ қолданылған бағалау әдістерінің тиімділігін зерттейді және салыстырады;
- ✓ оқушылардың оқуы жайында барынша мол ақпарат алады, мысалы, ауызша сауалнамалар, оқушылардың топтық әрекеттері, тапсырманы өз бетінше орындау, тақырыптық зерттеулер, рөлдік ойындар ұйымдастыру және оны қадағалау арқылы.

Мұғалім оқушылар мен ата-аналарға кері байланыс бере отырып, оқушыларға пәнді меңгеру мен түсінуде көмекші болу арқылы олардың оқудағы алға ілгерілеуді қадағалайды, сонымен қатар бағалау критерийлеріне сәйкес объективті көзқарасты ұстана отырып, оқушыларды оқуға ынталандырады.

Оқушыны дамытуда қалыптастырушы бағалаудың мәні зор, сондықтан ол оқу үдерісіне қатысушылардың барлығына түсінікті де анық, оқушыны жетістіктерге ынталандыратын сипатта болуы тиіс.

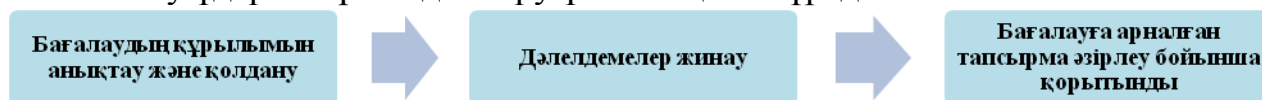
Жиынтық бағалау оқушының жазбаша тапсырманы, емтихан немесе жобаны өз бетінше орындауын бақылау арқылы жүзеге асады. Оқушының кез келген жиынтық немесе қорытынды жұмысы өзге біреулердің қатысуынсыз орындалады және белгіленген оқу мақсаттары мен бағалау критерийлеріне сәйкес бағаланады [3].

Оқушылардың оқудағы жетістіктерін критериалды бағалау тәсілі оқушылардың жетістіктерін оқытудың белгілі бір кезеңінде меңгеру қажет біліммен салыстыруға мүмкіндік береді, өйткені мұғалім оқушының қандай оқу мақсаттарын меңгергенін, ал қай мақсаттар бойынша жұмысты жетілдіру қажет екендігін бағалауы тиіс. Осы арқылы оқушыны оқытудың дербес бағыт-бағдары немесе оқушылардың оқу жетістіктері бағаланады.

Бағалау үдерісін зерделеу өзектілігінің көптеген себептері бар. Зерттеулер мұғалімдер оқушыларды бағалауда басшылыққа алатын нақты, ғылыми дәлелденген ережелердің жоқтығын көрсетеді. Осылайша оқушыларға баға қоюдың жүйсіздігі байқалады. Бұл оқушыларды қорғансыз жағдайға қойып, оқушының МЕН-тұжырымының төмендеуіне немесе өзіндік бағасын жоғарылатуына жол берді (Ананьев Б.Г., 1980).

Адамның тіршілік әрекеті көптеген факторларға тәуелді: білімділік (қабылдауын, өңделетін материал көлемі), психологиялық (уәж, оқушылардың жеке тұлғалық ерекшеліктері), педагогикалық (әдіс-тәсілдерді таңдау), эмоциялық (алаңдаушылық деңгейі), адамгершілік (бірмәнді, нақты, анық, қатаң, икемді тәсілдер), т.б. Бағалау үдерісінде барлық факторлар бір-бірімен байланысты болып, бірін-бірі толықтырады. Білімділік немесе педагогикалық факторларды ғана жеке бағалауға болмайды, себебі басқа факторлар да оқу нәтижелеріне немесе бағалауға әсер ете алады. Баға оқушылардың білім, білік-дағдыларын әртүрлі критерийлер бойынша бағалау нәтижелерінен құралады, мысалы, зерделенетін материалдың көлемі, осы материалды түсіну және қолдану, материалды пәннің талабына сәйкес рәсімдеу, материал бойынша жазу жұмысына берілген уақытты пайдалана білу, т.б.

Бағалау үдерісін ұйымдастыру үш кезеңнен тұрады:

Бағалауды жоспарлау кезінде ескерілуі тиіс факторлар:

Тапсырма әзірлеу барысында неге назар аудару керек?

Тапсырма әзірлеу кезеңдері:

Кезең	Сипаттамасы
Жоспарлау	Бағалауға арналған тапсырманы әзірлеу мақсаты мен міндеттерін айқындау, қажетті құжаттарды анықтау.
Құрастыру	Оқу бағдарламасын, спецификацияны қолдану, бағалау критерийлерін белгілеу, тапсырма құрастыру.
Сараптама жасау	Тапсырманың сапасын талдау, материалды қайта қарау, өзгерту енгізу.
Қолдану	Тапсырмана белгіленген уақыт пен жағдайға сәйкес қолдану.
Талдау	Нәтижеге шолу жасау, кері байланысты ескеру, өзгерту енгізу.

Бөлім бойынша жиынтық бағалауға арналған тапсырмаларды құрастыру алгоритмі

Тоқсандық жиынтық бағалау: спецификация

- ✓ Тоқсанды аяқтау бойынша бағалау рәсімдерінің мазмұны мен құрылымына қойылатын талаптарды анықтайтын құжат.
- ✓ Бір параллельдегі барлық сыныптар үшін бірыңғай талаптар белгіленеді.
- ✓ Тапсырманың мақсатын, күтілетін нәтижесін, деңгейін, орындау уақытын, құрылымын, сипаттамасын анықтайды.
- ✓ Тапсырмалар мен балл қою кестесі үлгілерінен тұрады.

Бөлім бойынша жиынтық бағалауға арналған тапсырма әзірлеу

- ✓ оқу бағдарламасынан бөлім /ортақ тақырып бойынша оқу мақсаттарын іріктеу;
- ✓ оқу мақсаттарына сәйкес бағалау критерийлерін анықтау, ойлау дағдыларының деңгейлерімен сәйкестендіру;
- ✓ ойлау дағдыларының деңгейлеріне сәйкес келетін тексерілетін критерийлердің, оқу мақсаттарының мазмұнын қамтитын тапсырма дайындау;
- ✓ әр тапсырмаға дескрипторлар құрастыру;

- ✓ білім алушыларға, олардың ата-аналарына жиынтық бағалау нәтижелерін ұсыну үшін бөлім/ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалауға рубрикалар құрастыру (бағалау критерийлерінің деңгейлерге сәйкестігін сипаттау)

Қорыта айтқанда, жаңартылған білім беру бағдарламасының мәні, оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін шынайы өмірлік қажеттіліктерге асыра білуі керек. Сол үшін де ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек.

Әдебиеттер

1. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы- 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 17.01.2014 ж.
2. «ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы», Астана, 2010 ж.
3. «Қазақстан тарихы» әдістемелік журнал. №10, 2018 ж.

ОҚЫТУ МЕН ОҚУДАҒЫ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР

Ибраева Л.Д.

Биология пәнінің мұғалімі

Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі

Қазақстан, Арқалық

Сапакова Ж.М.

Орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі

Қазақстан, Арқалық

Карбозова А.Е.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Ш.Уәлиханов атындағы №1 жалпы орта білім беретін мектебі

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. Учащиеся развивают навыки использования ИКТ при изучении всех дисциплин. Они обмениваются идеями, оценивают и совершенствуют свою работу, используя широкий спектр различного оборудования и приложений для поиска и редактирования информации. ИКТ способствует развитию у учащихся знаний и навыков их эффективного использования.

Ключевые слова: методика, обучение, воспитание, сознание.

Summary. Students develop skills in the use of ICT in the study of all disciplines. They share ideas, evaluate and improve their work using a wide range of different equipment and search applications and editing information. ICT contributes to the development of students' knowledge and skills for effective use.

Keyword: attitudes, learning, education, consciousness.

Бүгінгі таңда мәселе болып отырған – жас ұрпақтың сапалы білім алуы. «Білімді, сауатты адамдар – бұл ХХІ ғасырды адамзат дамуының негізгі қозғаушы күші» дегенінің өзі – үлкен көрегендіктің белгісі. Білім саласының дамуы көшінен қалмай ілгерілеу басты мақсатымыз. Сол көшке ілесе алмасақ-бізге сын. Еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев

Қазіргі заман талабына сай болашақ ұрпақтың оқып білім алуын еліміз бірінші орынға қойып отыр. Білім беру мен білім алудағы атқарылатын қарқынды жұмыс ұстаздарың еншісінде екені айтпаса да белгілі. Осы орайда ұлы педагог Ушинскийдің «Бала – балқытылған алтын» деген қанатты сөз бірден ойға түседі. Балаға қалай бағыт берсең, солай өседі. Сондықтан баланың бойында жақсы қасиеттердің болуына, олардың жан- жақты дамуын, рухани бай тұлға қалыптастыра білуіміз керек. Оқытудағы жаңа тәсілдерді пайдалана отырып, оқушы бойында өзіне деген сенімділік пен жауапкершіліктерді дамыту болып табылады.

Орта білім беру жүйесінде әлемдік жоғары деңгейге қол жеткізген анағұрлым танымал оқыту әдістемелері арасында сындарлы теориялық оқуға негізделген тәсіл кең таралған. (Hattie, 2009). Осы біліктілікті арттыру курсының негізгі бағдарламасы – мұғалімнің білім беру мен оқытудағы әдіс-тәсілдері жаңа бастама болып отыр. Сол бағдарлама сындарлы оқытуға негізделіп отыр. Бұл теория оқушының тапсырманы орындауда алған білімдерін бұрынғы білетіндерімен ұштастыру болып табылады. Оқушы сабақ барысында жан-жақты дамып, сыныптастарынан үйренеді, бір-бірін үйретеді [1].

Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер жекелеген құбылыс немесе дағды емес. Осы іске тартылатын тетіктер мыналар: оқыту әдісін таңдау; жүйелі ойлауға үйрету; оқушының талантын зерттеу және анықтау; сандық технологиялар саласындағы жоғары құзыреттілікті дамыту болып табылады.

Оқыту тәжірибесі барысы пікірталасқа негізделген және оқыту үдерісінде қолданылатын дидактикалық ойындар сияқты интербелсенді әдістерді пайдалану тиімді екенін көрсетеді. Соның ішінде дидактикалық ойындар оқушылардың білім алуға деген ынтасын, белсенділігін арттырып, алған білімдерін тәжірибеде дұрыс қолдануына көмектеседі. Ойын барысында оқушылардың бойында жағдаятты (ситуацияны) бағдарлау, яғни жағдайға талдау жасай білу, жағдаят (ситуация) кезінде өзінің атқаратын рөлін сезіну, әңгімеге қатысушы әріптестері арасында байланыс орнату, қарым-қатынас жасауда тілдік ұғымдарды дұрыс пайдалана білу сияқты қабілеттері жетілетіндігі байқалады.

«Маршрут» ойыны.

Бұл ойын чайнворд ұстанымы бойынша жүреді. Чайнворд (ағыл. chain – шыңжыр және word – сөз) бас қатыру есебі – ойланып табылған сөздің әріптерін, алдыңғы сөздің соңғы әрпі, кейінгі сөздің алдыңғы әрпі болып табылатындай етіп, бірінің соңына бірі тізбектеле орналасқан торкөздерге сөздер толтырады. Мысалы, Алматы-ыдыс-сабын-нар-рахмет-тарақ,-қарбыз т.б.

«Екі әріп» ойыны.

Бірінші қатысушы бір сөз, зат есімді айтады. Келесі қатысушы сол сөздің соңғы екі әрпінен келетін сөзді ойлап табады, бірақ дауыстап айтпайды, тек өз сөзімен түсіндіреді, үшінші қатысушы мұның не туралы айтып жатқанын түсінеді де, сол сөздің соңғы екі әрпіне сөз ойлап табады. Бір қызығы балалар сөзді жасырушының не туралы айтып жатқанын біледі, бірақ ешкім оны дауыстап айтуына болмайды [2].

«Еске түсіру» ойыны.

Қатар отырған оқушылар бір-біріне теріс қарап отырады да, парталасының аты кім, көзінің түсі қандай, киімі қандай, аяқ киімі қандай, егер қыз бала болса юбкасының түсі қандай, құлағында сырғасы бар ма, осы сияқты белгілерді айтып шығады. Бұл ойын балалардың бір-бірін жақсы тануға, қарым-қатынасын реттеуге көмектеседі. Балалардың есте сақтау қабілеті, бақылағыштығы жақсарады.

«Екі ассоциация» ойыны. Екі баған сызады да, оған төрт сөзден жазады. Бағанға кез келген адам, жануар, заттардың атын жазады. Осы екі жақтағы сөзді байланыстырып, ерекше бір ассоциация ойлап табуы керек. Мысалы егер бірінші бағанға мысық, екіншісіне жарық деп жазылса, екі сөзді қосып «жарыққа жылынған мысық», «лампочка спиралы мысық мұртына ұқсайды», «лампочка сияқты» мысық томпақ және жылы», «мысықтың басы лампочка сияқты» т.б. ерекше ұқсастықтар табады. Орындауға 5 минут уақыт беріледі. Жазғандардың ішінен ең қызықты ассоциация таңдалады.

«Қара жәшік» ойыны. Оқушылар екі топқа бөлінеді. Стол үстіне екі жәшік қойып, ішіне көзілдірік, түйме, гүл, желпуіш, айна т.б. заттарды салады. Ойыншының міндеті жәшік ішіндегі затты өмірде қай кезде, қалай қолданатынын сипаттап айтуы керек. Қарсы топ оларды жасырып отырған затын айтқан сөздеріне қарап табуы керек.

«Дұрыс-дұрыс емес» ойыны. Ойынға қатысушыларды екі топқа бөледі. Оларды бір-біріне қарама-қарсы отырғызған дұрыс. Ортаға бос екі орындық қояды. Бір орындық «дұрыс» дегенді білдірсе, екінші орындық «дұрыс емес» дегенді білдіреді. Мұғалім немесе бір оқушы қағазда жазылған ой-тұжырымды оқиды: Ы.Алтынсарин – алғаш мектеп ашушылардың бірі». Бұл тұжырымды дұрыс деп санаса, олар тез барып «дұрыс» орындығына отыруы тиіс. «Дұрыс емес» деп санаса, соған сәйкес белгіленген орындыққа отырады. Қайсысы бірінші барып отырса және жауапты дұрыс тапса, сол жеңімпаз болады.

«Жолға шығу» ойыны. Ойын айналадағы заттарға талдау жасауға мүмкіндік береді. Жолға шыққан жолаушы қандай заттарды алады? деген сұрақ қойылады. Бір топ керекті заттар тізімін айтады, екінші топ ол заттар не үшін қажет екенін айтып беруі керек.

«Кемпірқосақ» ойыны. Бір минут ішінде түстері әртүрлі бес түсті затты ретімен тез айтып шығуға тапсырма береді. Мысалы: қарбыз (қызыл), лимон (сары), аспан (көк), жапырақ (жасыл), топырақ (қоңыр). Кімде-кім түске сәйкес заттың атын таппай қалса, ойыннан шығады

«Еске түсіру» ойыны. Қатар отырған оқушылар бір-біріне теріс қарап отырады да, парталасының аты кім, көзінің түсі қандай, киімі қандай, аяқ киімі қандай, егер қыз бала болса юбкасының түсі қандай, құлағында сырғасы бар ма, осы сияқты белгілерді айтып шығады. Бұл ойын балалардың бір-бірін жақсы тануға, қарым-қатынасын реттеуге көмектеседі. Балалардың есте сақтау қабілеті, бақылағыштығы жақсарады.

Жаңартылған білім бағдарламасының мазмұндық ерекшеліктері оқытудан күтілетін нәтижелерге оңтайлы қол жеткізуге мүмкіндік беретін стратегияларды, әдіс-тәсілдерді жетік білуді және таңдап қолдануды талап етеді.

“Ыстық орындық” әдісі. Берілген тапсырмаға байланысты қойылған сұрақтарға жылдам жауап беру керек, себебі, орындық ыстық. Бұл жаңартылған білім бағдарламасы оқушы үшін де, мұғалім үшін де тиімді бағдарлама. Мысалы: Брунер оқытудағы маңызды тәжірибені дамыту бойынша бірнеше өте маңызды кеңестер ұсынды. Брунер теориясының ажырамас бөлігі «Жаналық ашу» және «Егер оқушыға бөліктерді бір жерге жинауға және өзін ашушы болуға рұқсат етілсе, алынатын нәтижелер шынайы» деген ұғымдар болды. (1962) Оқытудың мұндай типінің артықшылығына төрт аспектінің арасында;

біріншіден, зияткерлік мүмкіндіктердің өсуі арқылы;

екіншіден, сыртқы марапаттаудан ішкі марапаттауға өту арқылы;

үшіншіден, жаңалық ашу арқылы және соңғысы, жадыны дамыту үшін осындай оқытудың тиімділігі арқылы қол жеткізіледі.

Осы кезде оқушы оқу үдерісіне белсенді қатысқанда ғана материалды терең меңгереді. Басқаша айтсақ, оқушыға бағдарланған оқыту ортасында мұғалім оқушылардың сыныпқа келген кездегі бастапқы сенімдерін, білімін және өзіндік ойын негізге ала отырып, өз пайымдарын жасауға қабілетті екенін түсінеді. Егер оқу үдерісі оқушы мен оқу материалын жалғастыратын «көпір салуға» негізделсе, онда осы үдерісті үйлестіретін мұғалімдер көпірдің екі жағын да қадағалай білуі тиіс. Мұғалімдер оқушылардың не білетінін және нені жасай алатынын, сондай-ақ олардың қызығушылығын, әр оқушының нені жақсы көретінін және не істегісі келетінін түсінуге тырысады. Бұл бағдарламада оқушылардың қалай оқу керектігін үйреніп, нәтижесінде ойын еркін жеткізе алатын, сенімді, сыни ойлай алатын, таным белсенділігі жоғары тұлға қалыптастыру менің басты мақсатым болып табылады. Әрине дәстүрлі сабақтарды да жоққа шығаруға болмайды. Оның да алар орны бар. Бірақ жаңа әдіс-тәсілдер арқылы баланы өмірге бейімдеп дайындаймыз десем артық айтқандық болмас [3].

Жалпы қорыта айтқанда, аталған бағдарламаға сәйкес алынған тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізсеңіз, баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни, оқушы өз ой-пікірін ашық еркін айтады, бір-бірін тыңдауға үйренеді сыныпта ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Сондықтан басқа пәндердің де осындай оқыту формасымен оқытылса, тиімді болатындығын айтуға болады. Осы бағдарламаны меңгергенде ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық ІІІ деңгей;
2. Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының бағдарламасы 3-деңгей-К. Дайрабаев, А.Дайрабаева.
3. «Педагогика негіздері -Интербелсенді әдістемені қолдану мәселелері» А.Әлімов Алматы. 2013 ж.

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА МАЗМҰНЫ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Какенова А.Т.

*Тарих пәнінің мұғалімі, «М.Әуезов атындағы №5 орта білім беретін мектебі» ММ
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация В статье раскрывается важность обновленного содержания образования и освоение инновационных подходов к процессу обучения, формирование речевой и коммуникативной компетенции в контексте обновленного содержания образования при организации уроков.

Ключевые слова: обновленное образование, новые методы, новые подходы, урок.

Summary The article reveals the importance of the renewed education and the development of innovative approaches to the learning process, the formation of speech and communicative competence in the context of the updated content in the organization of lessons.

Keyword: updated education, new methods, new approaches, lesson.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен Ұлттық жоспарын іске асыру шеңберінде - «100 нақты қадам» аясында білім беру саласындағы мектепке дейінгі білім берудің жаңартылған мазмұнын кезең-кезеңмен жүзеге асыру жоспарланған болатын.

Қазақстан Республикасында 2016-2019 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламалары «білім мазмұнын саралау, интеграциялау және кәсібилендіру негізінде әзірленетін болады» деп стратегиялық түрде айқындалады [1].

Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы - заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама.

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екені анық. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша

білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек.

Соңғы жылдары педагогикалық теорияда және оқу-тәрбие үдерісінде айтарлықтай өзгерістер болып жатыр. Білім берудегі жаңғырту мен инновациялық үрдістердің жалғасуына ықпал етудің маңызды факторының бірі мұғалімнің кәсіби шеберлігі [2]. Солай бола тұра «кәсіби шебер» түсінігіне пәндік, дидактикалық, әдістемелік, психология-педагогикалық білім мен дағды ғана емес, педагогтің жеке тұлғалық потенциалы, кәсіби құндылықтары да жатады. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», - деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы тақырыпты толық қамтитын, оны оқушыға жеткізе алатын, әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды білу іскерлігі, оқытудың дәстүрлі және ғылыми жетілдірілген әдіс-амалдарын, құралдарын еркін меңгертін, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыра отырып дарындылығын дамытудағы іздену-зерттеу бағытындағы тапсырмалар жүйесін ұсыну өмір талабы. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді.

Негізінен жаңартылған білім жүйесі құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АКТ қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу. Жаңа білім беру бағдарламасы сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) үйретеді [3].

Сондай тәсілдердің бірі топтық жұмыс, ол оқытудың өте ықпалды тәсілдерінің бірі. Оқушылар мұғалімге тәуелді болмауы үшін тапсырмалар жоспарымен алдын-ала таныса алады және оларды өздері ұйымдастыра алады. Бұл тәсіл оқушыларға:

- уақытты ұтымды жоспарлауға;
- инновациялық көзқарастар мен идеяларды ұжыммен талқылауға;
- топтағы жұмысқа дейін қандай да бір жеке-дара қызмет немесе ойластыру қажет пе екендігін анықтауға;
- топ ішінде рөлдерді анықтауға (басшы, хатшы, тілші, бақылаушы және т.б.) немесе топ мүшелеріне тапсырмаларды бөліп тапсыруға;
- тапсырмаларды орындау барысында келісімге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Өз тәжірибемнен мысал келтіретін болсам, сыныпты ұйымдастырудың түрлі тәсілдерін қолданып, сынып оқушыларын топ атауына қатысты бастапқы әріп қиындыларын үлестіріп, әртүрлі түстерді пайдаланып 3 топқа бөлдім. Топқа бұлай бөлудегі мақсатым белсенді, енжар немесе сабақ үлгірімі төмен оқушылардың бір топқа түсіп қалмауын ескеру болды. Бұрын дәстүрлі сабақтарда сынып оқушыларын топқа бөлуде оқушылардың қалауын ескердім, топ басшысын мұғалім тағайындағаны дұрыс деп ойладым, ал қазір топқа бөлуді мұғалім өз ыңғайына бейімдеп, топ мүшелерінің рөлін бөлуді топ мүшелерінің өз еріктеріне беру керек екендігін түсіндім.

«Қазақ жеріндегі ежелгі мәдениеттер мен өркениеттер, қазақ мәдениетінің бастауы: сақ мәдениеті» тақырыбына сәйкес «Алтын адамның табылу тарихына» байланысты видео материал көрсетіп, «Ойлан-жұптас-бөліс» стратегиясы бойынша көрсетілген материал бойынша өз ойларынды айтып, түсінгендеріңізді талқылайсыздар деп тапсырма бердім. Әр топ «Алтын адамның» қазақ мәдениетіндегі орны мен материалдық құндылық ретіндегі маңыздылығына тоқталып, өз ойларын ортаға салды.

Бұдан кейін бірлескен топтық жұмысқа негізделіп дайындалған үлестіріме материалдарды әр қатысушыға таратып, алдымен жеке оқып танысуға, содан кейін жұпта талқылауға 5-8 минут уақыт берілді. Осы кезеңде уақытты тиімді қолдану сипат алмады. Менің осыдан аңғарғаным оқушыларды уақытты тиімді қолдануына дағдыландыру болды. Тапсырмалар бойынша әр қатысушы мәтінде жазылған тақырыпқа қатысты ұқсас мәтіндерді тауып, олармен бір партаға отырады. Үлестіріме материалды оқып, жұпта, кейін топта талқылап, түйінді ойларын қағаз бетіне түсіріп кезбелерін қорғады.

Жаңа әдісті қолданып ұсынған тапсырмаларда оқушылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас жасап, өздеріне ұсынылған тапсырманы орындау жолдарын іздеу барысында топпен шешіп, бір-бірінің көмегіне жүгінді. Бұл жерде Мерсер (2000) сипаттағандай, білімді бірлесіп алуда немесе «пікір алмасу» барысында тең құқылы серіктестер болып табылады. Бұдан оқушыларды топтық жұмысқа итермелеу арқылы, әрқайсысы өз қабілеттеріне қарай ойларымен бөлісуге ерікті. Берілген тапсырманы орындау барысында әркім өз идеяларын ортаға тастап, өзара рөлдерге бөліне отырып, берілген уақытты тиімді пайдалануға тырысты. Түсінгендерін топпен қорғау барысында топтар бір-біріне сұрақ-жауап арқылы талқыға түсті. Бірлескен топтық жұмысты ұйымдастырудағы мен үшін маңызды болғаны топта ынтымақтаса жұмыс істеу ережесін құрып, тақырып бойынша талқыланатын мәселелерді бірлесіп шешуге болады.

Мен бірлескен топтық жұмысты ұйымдастыруды сабақтарымды жоспарлау барысында мұғалім мен оқушының рөлін нақтылап анықтап алғанда нәтижелі жұмысқа қол жеткізуге болатындығын түсіндім. Оқушылар кіші топтарда жұмыс істеу тәсілдерін, топтық жұмыстардың тиімді түрлерін сабақ тақырыбына байланысты жоспар жасау дағдыларын меңгере алады.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың

талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Демек, жаңа бағдарламаның мәні, баланың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде пайдалана білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі.

Әдебиеттер

1. 2016-2019 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының білім және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205>
2. Студентке арналған нұсқаулық «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015.
3. Ажибекова А. Д. «Оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдері арқылы табысты оқытуға қол жеткізу» -Шымкент: «КІТАП» ЖШС, 2014.

ПЕДАГОГТАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Какина Д.Ш.

*Оқытушы, магистр, педагогика және психология кафедрасы,
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аман С.

*Педагогика және психология кафедрасының 3 курс студенті Ы.Алтынсарин
атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Бижанова Э.Б.

*Қазақ тілі пәнінің мұғалімі, №49 Жаңа Жайнақ орта мектебі
Қазақстан, Ақмола облысы, Целиноград ауданы*

Аннотация. В статье авторы рассматривают педагогические условия формирования инновационной активности каждого педагога: знания о инновациях, освоение инновационной диагностики, работа над инновациями на практике, этапы применения инновации на практике.

Ключевые слова: педагог, инновационное образование, инновационная подготовка, инновационная деятельность, инновационные технологии, готовность учителя к инновационной деятельности.

Summary. This article are considering pedagogical conditions of formation of innovative activity of each teacher: Knowledge about innovation; comprehensive knowledge of innovation; mastering of innovative diagnostics; work on innovation in practice; stages of correct application of innovations in practice

Keywords: teacher, innovative education, innovative training, innovative activity, innovative technology, teacher's readiness for innovative activity.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері қатарында білім беру жүйесін дамытудың басымдығы; әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі; жеке адамның білімдарлығын ынталандыру және дарындылығын дамыту көрсетіледі. Ал бұл принциптердің іс жүзіне асуы білім беру мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Білім беру мазмұнын жаңарту білім беру жүйесінің барлық деңгейлерін қамтуы керек. Мамандарды кәсіби даярлау жүйесінің де бұл процестен тыс қала алмайтыны түсінікті. Себебі, «жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламалары біліктілікті бере отырып мамандар даярлауға, олардың кәсіптік даярлығының деңгейін дәйектілікпен арттыруға бағытталады» [1].

Осы айтылғандарды дәйекті түрде жүзеге асыру үшін адам ресурстарын даярлау сапасын арттыру, жеке тұлға мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарының басымдықтары негізінде көп деңгейлі білім берудің ұлттық жүйесін жаңғырту мақсаты Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2050 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасын жасауға мұрындық болды.

Бұл Бағдарламада «кәсіби міндеттерін дербес әрі шығармашылық тұрғыдан шешуге, кәсіби қызметтің тұлғалық және қоғамдық маңызын түсінуге, оның нәтижелері үшін жауап беруге қабілетті кәсіби құзыретті жеке тұлғаны, бәсекеге қабілетті маманды қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім беруді басқарудың тиімді жүйесі құрылатыны» ерекше көрсетілген.

Қоғамдағы қазіргі кездегі қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарлар, «Ұлт жоспары – 100 нақты қадам» қоғам өмірінің шешуші салаларын жаңғыртуға бағытталған. «Сендердің әлемдік білім ордасында оқып, әлемдік қаржы орталықтарында еңбек ететін боласыңдар. Біз сендердің алаңсыз білім алып, қалаған кәсіптеріңнің шыңына жетулерің үшін барлық жағдайды жасадық. Бүкіл еңбегімізді, ерік-жігерімізді ұрпақтың болашағы үшін сарп етудеміз. Тәуелсіздік жылдарындағы ең қиын кезеңге қарамай қолға алғанымыз – ол жастарға білім беру», - деді Мемлекет басшысы [2].

Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігі, олардың білім беру жүйесін, білім берудің мақсатын, мазмұны мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. *Білім берудің басты мақсаты*- білім алып, білік пен дағды-машыққа қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам қарқынды өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады.

Қазіргі білім беру саласындағы педагогика ғылымында «инновациялық білім», «инновациялық даярлық», «инновациялық іс-әрекет», «инновациялық технология», «мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке даярлығы» және т.б. жаңа ұғымдар пайда болды.

Инновациялық іс-әрекет – педагогикалық еңбектің сапасын арттыратын оқу-тәрбие процесін жаңа бағытта құру бойынша, түбегейлі өзгерістермен ерекшеленетін жаңаша іс-әрекет. *Педагогтың инновациялық іс-әрекетке даярлығы дегеніміз* – педагогтың инновациялық педагогикалық технологияны игеруі және оның өз іс-тәжірибесінде іске асыруына қажетті жаңа білім, білік, дағдыны меңгеруі.

«Мұғалім мен оқушының білімді игеруді бастау нүктесі өзара үйлеспейтін болса, онда оқуда табысқа жету күмәнді болады. Егер білім игеруді бастау нүктесі қолайсыз таңдалынып алынса, онда тіпті ең жақсы оқушылардың өздеріне де алған білімдерін есте сақтау қиындық тудырады...» делінген[3]. Осыған орай, әр күнгі сабақтарын жоспарлауда барлық педагогтар бірлесіп ынтымақтаса бір-бірімен пікір алмасып ақылдасуға, өздерінің сұрақтары мен болжамдарын құрастыруға, іс-әрекеттеріне, жұмыстарына баға беруге, бір сөзбен айтқанда, оқу үдерісіне қызығушылықпен әлеуметтік серіктестікте белсенді қатысуын ұйымдастыру арқылы мақсатпен күтілетін нәтижелерге жетуге, педагогтардың өз бетінше білім алуға, үйренуге үйрете отырып:

- оқушылардың бойында ізденіс, шығармашылық, өз ойын ашық, шынайы түрде білдіру, сыни ойлау, өз-өзін реттеу, өз-өзін, бір-бірін бағалай білу қабілеттері дамуының бастамасын қалыптастыруға болады.

Педагогтерге инновациялық білім берудің негізгі міндеті-оларды ізденімпаз жаңашыл ұстаз етіп даярлау, күнделікті білім мен біліктілігін көтеру, өз ісіне шығармашылықпен қарау, меңгерген инновациялық технологияның ерекшеліктерін ескере отырып кәсіби түрлендіре алу, өз ісіне сыни көзқараспен қарау, жеткен жетістіктері мен жіберген кемшіліктеріне педагогикалық талдау жасай алу, өзінің жеке технологиясын өмірге әкелу, оны әдіснамалық тұрғыдан негіздеу, ұдайы әдістемелік жетілдіріп отыру[4].

Болашақ кәсіптік оқыту педагогтарының инновациялық іс-әрекетін ұйымдастыру және даярлығын қалыптастыру оларға жүйелі *инновациялық білім беру* арқылы жүзеге асады. *Онда:*

Біріншіден, болашақ кәсіптік оқыту педагогінің инновациялық білімді қайдан, қандай көлемде алатындығы айқындалады, қойылған мәселе шешіледі, оны шешудің тиімді жолдары қарастырылады.

Екіншіден, болашақ кәсіптік оқыту педагогінің кәсіби білімдерін үнемі жетілдіруді, жаңартуды қажет ететіндіктен, инновациялық іс-әрекетке дайындау мазмұны анықталады.

Үшіншіден, инновациялық білімді меңгерген педагог өзінің теориялық алған білімін өз іс-тәжірибесіне енгізуге алғашқы қадамын жасауы тиіс. Бұл мәселе педагогтің инновациялық іс-әрекетке даярлығын қалыптастырудың шешімін табады.

Төртіншіден, педагогтің инновациялық іс-әрекетке даярлығын қалыптастырудағы педагогикалық инновация мен инновациялық іс-тәжірибелердің мазмұны ашылады.

Бесіншіден, педагогтің инновациялық іс-әрекетке даярлығын қалыптастыру бағытындағы жаңажеке авторлық курстар, педагогикалық оқулар мен арнайы семинарлар, теориялық-тәжірибелік ғылыми конференциялар, педагогикалық тренингтердің мазмұны сараланады және жүзеге асырылады.

Алтыншыдан, педагогтің инновациялық іс-әрекетке педагогикалық технологияны меңгеруі бойынша әдістемелік жұмыстар жаңа бағытта жүргізіледі.

Жетіншіден, педагогтің инновациялық технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізу бойынша инновациялық-технологиялық жұмыстардың мазмұны айқындалады.

Сегізіншіден, педагогтің инновациялық технологияны әдістемелік жетілдіруі бойынша шығармашылық ғылыми-зерттеу жұмыстарының бағыты айқындалады.

Тоғызыншыдан, инновациялық біліммен қаруланған, инновациялық іс-әрекетке педагогикалық технологияның ерекшеліктерін диагностикалық саралаған, өз кәсібі жағдайында өзгертулер енгізе алатын, жоғары нәтижеге қол жеткізетін қазіргі заманғы педагогикалық технологияны оқу-тәрбие үрдісіне енгізуге педагог даяр болады.

Болашақ кәсіптік оқыту педагогтарын оқыту мен тәрбиелеуде жаңа педагогикалық технология элементтерін пайдалану арқылы кәсіби білім сапасын арттырумен қатар, қоғамның жігерлі кәсіп иесін, бүгінгі студент тұлғасын қалыптастыру болып табылады.

Кәсіби педагогикалық іс-әрекет дегеніміз - оқушының тұлғалық, интеллектуалдық, іс-әрекеттік дамуына бағытталған және сонымен бірге, оның өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі жетілдіруінің негізі болып табылатын мұғалімнің тәрбиелеуші және оқытушы ықпалы болып табылады. Бұл іс-әрекет өркениет тарихында мәдениеттің пайда болуымен бірге, *«өндірістік іскерліктер үлгілері (эталондарын) мен әлеуметтік мінез-құлық нормаларын жасау, сақтау және өсіп келе жатқан ұрпаққа беру»* міндеті қоғамдық даму үшін маңыздылардың бірі болған кезде пайда болған. Бұл тіпті алғашқы қауымнан басталған, мұнда балалар үлкендермен қарым-қатынас жасау барысында, оларға еліктеп, оларға ере отырып үйренген. Дж. Брунер оны «контексте оқыту» деп анықтайды. Дж. Брунер бойынша, адамзат *«жас ұрпақты оқытудың тек үш негізгі тәсілін ғана»* біледі: жоғары приматтарда ойын процесінде дағдының құраушы компоненттерін өндіру, туземдік халықтарда контексте оқыту және тікелей практикадан оқшау мектептегі абстрактілі оқыту[5].

Педагогтардың инновациялық іс-әрекеті төрт түрлі өлшеммен сипатталады:

- ❖ инновациялық іс-әрекеттің қажеттілігін сезінуі;
- ❖ оқу үрдісіне жаңалық енгізуде шығармашылық пен қызмет етуге даярлығының болуы;
- ❖ енгізілетін жаңалықтардың бағытының дұрыстығына тиімді нәтиже әкелетініне сенімді болуы;
- ❖ белгілі проблеманы шешудегі қолданылатын инновациялық іс-әрекетті толық өзіне қабылдап, оны енгізе білуі.

Педагогтардың кәсіби педагогикалық функциялары конструктивтік ұйымдастырушылық, қарым-қатынастық, дамытушылық, ақпараттық, зерттеушілік.

Бұл функцияларды іске асыруда *педагогтардың іс- әрекетінің түрлері* бөлініп көрсетілген:

- өзін оқушының іс-әрекеті жоспарлауда оны дамыту мен қалыптастыру үрдісінде құрылымдық тұрғыда іске асыру іс- әрекетінің міндеттерін шешу үшін, мұғалім оқу- тәрбие жұмысының бастауыш білім берудегі білім мазмұны мен кезеңдерінің әдістемесінің бірлігін сақтау;

- оқушы іс- әрекетінің құрлысын жоспарлау және оған педагогикалық жетекшілік жасау;

- негізделген инновациялық іс- әрекетерді таңдау, анықтау;

- ұжымдағы оқушыларды жеке бас ерекшеліктеріне сәйкес тапсырмаларды ұйымдастыруы кажет.

Бұл құрылымдылық тұрғыны іске асыруда мұғалім ғылымның, әдістеменің соңғы жаңалықтарын, инновациялық іс- әрекетті пайдаланып құрылған сабақтар жүйесін жасайды. Сабақтың әр кезеңі шығармашылықпен өткізіп, оқушы іс- әрекетін ұйымдастыруда инновациялық іс- әрекетті тиімді қолдану жоспарын жасайды. *Ұйымдастырушылық іс-әрекет міндеттерін шешу үшін.*

- оқушы мен мұғалім арасындағы қарым- қатынасын ұйымдастыру;

оқушының оқудағы психологиялық және практикалық даярлығын ұйымдастыруға жағдай жасау

- оқушыларды әртүрлі оқу-тәрбие жұмыстарына баулу;

- шығармашылықтарын дамытуға бағытталған жұмыстары ұйымдастыру;

- сабақты тыңдауға бағытталған жұмыстарды ұйымдастыру;

- сабақты тыңдауға, білімді қабылдауға оқушыларды дайындай білуі.

Қарым- қатынас тұрғысындағы әрекеті іске асыру:

- оқушы мен мұғалім арасында іскер қарым-қатынас орнықтыру;

- оқу үрдісіндегі ұжымдағы оқушылар қарым- қатынасын жақсарту;

Дамытушы тұрғыдағы іске асыру қызметі:

- инновациялық іс-әрекетті оқушының жас өспірім физиологиясына, педагогикалық, психологиялық ерекшелігіне сәйкес қолдану;

- оқу үрдісіне оқушының ақыл- ой еңбегін ұйымдастыру;

- оқу үрдісінде педагогикалық жағдай тудыру арқылы, оқушының өздігінен ойлаумен оқылатын пәнмен шындық болмыс арасындағы байланысты білу;

- оқушының білімге қызығушылығын арттыру;

- алдыңғы қатарлы озық тәжірибелердің оқушы білімін дамытушы әдіс-тәсілдерін қолдану.

Ақпараттық функцияны іске асыру қызметі;

- оқу материалдарын еркін меңгеріп, оны жеткізе білу әдістемесімен тәсілдерін қолдана білу;

- пән мазмұнына ғылыми- дидактикалық талдау енгізу;

- оқытуда жаңа технологиялар элементтерін қолдану. Зерттеу функциясы қызметін іске асыруда:

- проблема бойынша зерттеу жұмысын жүргізу;

- педагогикалық қызмет түрлерін қайта құру мен бағалау;

- инновациялық іс- әрекетті тиімді пайдалану мақсатында оқып үйрену.

Біз, ғалымдардың педагогтардың инновациялық іс-әрекетін нәтижелі атқаруға мұғалімнің жеке бас қасиеттеріне авторлардың көбі білімді, дағды мен іскерлікті және бас сапаларды жатқызады. Мақаламызда жеке бас қасиеттерінің әр көрсеткіштеріне жеке тоқтап, талқылауды жөн көрдік.

Қорыта айтқанда, болашақ кәсіптік оқыту педагогінің жаңашылдық, жаңа технологияны оқып-үйрену, меңгеру арқылы өзінің кәсіптік, интеллектуалдық, адамгершілік, рухани келбетінің қалыптасуына әсер ету, өзін-өзі дамытып, оқыту мен тәрбие процесінде жаңа жолдар табу.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 2011.
2. «Ұлт жоспары – 100 нақты қадам». Егемен Қазақстан, 2015.
3. «Тиімді оқыту мен оқу» Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2016ж
4. Абдраманова Г., Таженова С., Примбетова А. Болашақ педагог-психологтардың жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды қолдануға даярлығын қалыптастыру // Молодой ученый. - 2015. - №1.1. - С. 92-93.
5. Сабауова Э.Ф. Педагогикалық шеберлікті қалыптастыру әдістері // Қазақстан мектебі. – 2004. - № 10. – 30. – С.386

СИНХРОННЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ И ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Калимжанова Р.Л.

*Старший преподаватель, доктор философии (PhD), кафедра педагогики и психологии
Аркалыкский государственный педагогический институт им. И.Алтынсарина
Казахстан, Аркалык*

Аңдатпа. Бұл мақалада автор синхронды амалды жүйелі қалыптастырушы және интеграцияланған фактор, әдіснамалық амалдардың жалпы жіктелуінде осы тәсілдің орны ретінде қарастырады. «Синхронды тәсіл» жайлы авторлық анықтама берілген.

Кілтті сөздер: әдіснамалық амал, синхронды амал, білім беру мазмұны, модернизация.

Summary. The author of this article considers synchronous approach as a system integrating and integrative factor, the role of this approach in general classification of the methodological approaches. The author's own description of "synchronous approach" is introduced.

Keywords: methodological approach, synchronous approach, content of education, modernization.

Современная подготовка кадров требует от будущего специалиста, прежде всего, изменение ракурса отношения к получению своего образования, к овладению умениями критического мышления, ораторского мастерства и речевой культуры, способами нестандартного решения профессиональных задач и ситуаций, к поиску и освоению новых знаний. основополагающей является сложившаяся и постоянно развивающаяся система методологических подходов и принципов, которые являются определенным фундаментом и базой для исследования деятельности специалиста.

Отечественными учеными-педагогами казахстанской научной школы разработаны и обоснованы методологические подходы, которые позволяют совершенствовать образовательный процесс высшей школы, определяют направленность предмета исследования, его специфику в интерпретации и ориентацию на результат. Все большую силу приобретают поликультурный, аксиологический, системный и др. подходы к воспитанию молодого поколения.

Классификация методологических подходов, согласно профессора Таубаевой Ш.Т. выглядит следующим образом:

- системный целостный подход - Р.Г. Лемберг, Г.А. Уманов, Н.Д. Хмель, Г.Е. Альмухамедова;

- конкретно-исторический подход - Т.Т. Тажибаев, И.Б. Мадин, А.И. Сембаев, Г.М. Храпченков, А.Н. Ильясова, В.Г. Храпченков, А. Кубесов, Э.А. Урунбасарова, А.Н. Кошербаева, Г.К. Ахметова, Б.А. Альмухамбетов, А.Д. Кайдарова;

- этнокультурный подход - А.С. Сейдимбек, М.Х. Балтабаев, Ж.Ж. Наурызбай, Ш.Б. Кулманова;

- этнопедагогический подход - К.Б. Жарикбаев, С.К. Калиев, С.А. Узакбаева, К.Ж. Кожакметова, К. Болеев, Р.К. Дусенбинова, А.Б. Абибулаева, Н.Э. Пфейфер, И.Р. Халитова, Б. Тойлыбаев, Ж. Асанов, К.К. Шалгынбаева, Р.А. Жанабаева, Ж.Чилдебаев, А.С. Имангалиев;

- социологический и гуманистический – Р.Ж. Иржанова, К.К. Кунантаева, И.М. Кузьменко, М.Н. Кузьмина, Л.К. Кермов, А.Т. Табылдиев, В.В. Трифонов, Б.И. Муканова, К.К. Жампейсова, Г.Т. Хайруллин, А.А. Бейсенбаева, Н.Н. Хан, А.А. Калюжный, А.А. Калыбекова, Г.Ж. Менлибекова, А.Н. Тесленко и др.;

- аксиологический подход - Г.К. Нургалиева, А.К. Ахметов, А.К. Рысбаева;

- сравнительный - А.К. Кусаинов, К.С. Мусин;

- прогностический - А.П. Сейтешев, Т.С. Садыков, Б.А. Абдыкаримов, К.М. Арынгазиев, М.Ж. Жадрина;

- инновационный - Е.Х. Мамбетказиев, А.С. Абдыманапов, Д.Р. Примбеков и др.;

- акмеологический - М.А. Кудайкулов, Б.К. Момынбаев, В.В. Егорова, А.Е. Абылкасымова, С.Т. Каргин, Т. Кишкашбаев [1].

Методологическая установка в решении научной проблемы зависит от направления парадигмы и имеет частный характер.

Основополагающими методологическими установками к изучению нами феномена синхронности речевой и ИКТ - культуры, на наш взгляд, можно рассматривать с позиции следующих подходов: синхронного, процессного, интегративного, культурологического, компетентностного, аксиологического, личностно-деятельностного, синергетического, антропологического, полисубъектного, поликультурного, акмеологического, которые являются основополагающими целостной подготовки кадров (рисунок 1) [2].

Синхронный, процессный, интегративный и культурологический подходы являются основополагающими для раскрытия предмета нашего исследования – синхронности развития речевой культуры в условиях информационно-коммуникационных технологий обучения.

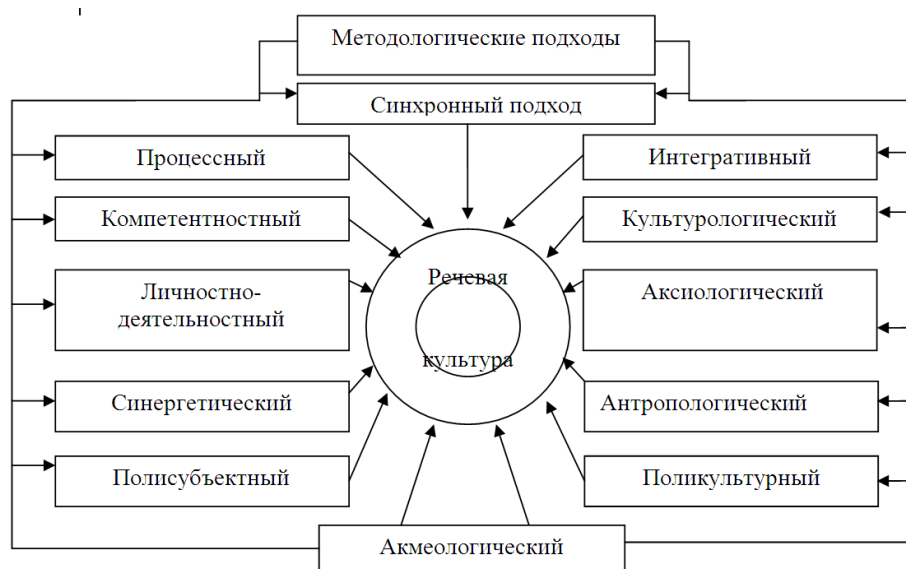

Рисунок 1 – Методологические подходы исследования проблемы речевой культуры будущего социального педагога

Как такового синхронного подхода в методологии педагогики нет, однако мы позволим найти обоснование данному подходу в рамках нашего предмета исследования – синхронности развития речевой культуры студентов в условиях внедрения информационно-коммуникационных технологий обучения. Считаем, что синхронный подход является основополагающим подходом к параллельной постановке как речевой, так и ИКТ – культуры студентов.

В связи с тенденциями информатизации и цифровизации образования считаем целесообразным, остановиться на двух формах современного вузовского обучения: синхронном и асинхронном обучении.

В настоящее время уже ни у кого не вызывает сомнений, что главным результатом образования, особенно когда речь идет о выпускниках высших учебных заведений, должны быть умения и навыки самообразования. Главное для нынешнего выпускника вуза – быть постоянно готовым к освоению новых знаний и умений – причем в самых разных сферах профессиональной деятельности, - уметь самостоятельно добывать необходимые знания, находить источники их получения [3].

Информационно-технологическая модернизация образования создает оптимальные условия для развития синхронного обучения. Синхронное обучение представлено дистанционным обучением, позволяющем в режиме реального времени, т.е. синхронно, на основе новейших технических возможностей (видеотрансляции и видеоконференции, блоги, дистанционное тестирование) непосредственно взаимодействовать участникам образовательного процесса, которое чаще всего осуществляется посредством видеосвязи.

Мы солидарны, с авторами Днепровым С.А. и Валиевым Р.А. в том, что «...в современном, стремительно развивающемся мире, для того, чтобы человек соответствовал происходящим изменениям, образование должно непрерывно сопровождать его на протяжении всей жизни. Образование должно содержать в себе не только знания, накопленные в прошлом, или способы развития специфических личностных функций обучающегося для возможного их

применения в будущем, но и знания, умения и навыки, соответствующие настоящему времени. Внутреннее противоречие образования заключается в необходимости его соответствия современным потребностям и невозможности осуществления данного требования из-за временного разрыва между новой, постоянно накапливающейся информацией и ее фиксацией, где, на передний план выступает *асинхронность образования*, проявляющаяся в несвоевременном, запаздывающем или опережающем анализе и синтезе актуальных социальных, экономических научных, производственных и других процессов [4].

Действительно, асинхронность традиционного образования проявляется и во временном разрыве между стремительным внедрением в образовательный процесс высшей школы информационно-коммуникационных технологий обучения и, в этой связи, развитием ИКТ - культуры студентов и их недостаточным, а порой низким уровнем речевой культуры.

Аналитическая работа по теме исследования и современной образовательной практики высшей школы показал, что в современной науке накоплены противоречия между:

- достаточным уровнем развития и внедрения в образовательный процесс высшей школы информационно-коммуникационных технологий обучения и недостаточным уровнем речевой культуры студентов будущих социальных педагогов;

- объективной потребностью в социальных педагогах с высоким уровнем речевой культуры и недостаточностью ее развития в условиях внедрения информационно-коммуникационных технологий обучения в вузе;

- возможностями (потенциалом), которые заложены в воспитательно-образовательном процессе высшей школы, позволяющими реализовать концепцию и технологию синхронности развития речевой культуры будущих социальных педагогов и недостаточным использованием их в профессиональной подготовке.

Обоснованный нами синхронный подход, на наш взгляд, будет способствовать решению данных противоречий, как универсального методологического инструментария.

Разрешение данных противоречий возможно с позиций синхронного подхода, как современного, универсального методологического подхода.

Синхронный методологический подход – в системе профессионального образования представляет собой принципиально новую методологическую ориентацию, как направление и магистральный путь деятельности (познания, исследования, преподавания, учения), нацеленный на одновременное и взаимообусловленное развитие информационно-коммуникационно-технологической культуры (ИКТ - культуры) и речевой культуры студентов – будущих социальных педагогов и учителей самопознания в условиях перехода казахстанского сообщества в информационно-технологическую эпоху, которая характеризуется интенсивным проникновением информационно-коммуникационных технологий во все сферы жизнедеятельности человека.

В нашем исследовании *синхронный подход* выступает как интегральный, комплексный и системно-объединяющий фактор, нацеленный на одновременное и параллельное развитие и информационно-коммуникационно-технологической культуры (ИКТ - культуры), и речевой культуры студентов.

Под *синхронностью развития речевой культуры студентов в условиях внедрения информационно-коммуникационных технологий обучения* мы понимаем процесс одновременного и взаимообусловленного развития речевой культуры и информационно-коммуникационно-технологической культуры студентов, что предполагает особую системную организацию воспитательно-образовательного процесса в вузе.

Синхронность (гр. *syn* - «вместе» и *chromos* – «время») – это то, что происходит одновременно [4,с.126].

Существует два понимания термина синхронный, которые взаимодополняют друг друга, это:

- 1) синхронный, как осуществляющий одновременно, совпадающий во времени;
- 2) синхрония как состояние взаимосвязанных явлений, их системы в определенный момент развития.

В первом случае понимание термина «синхронный» исходит из процессуальных характеристик объектов, явлений, событий, протекающих в одно и то же время, т.е. совпадающих во времени своего действия. Совпадение во времени при этом может носить как случайный, так и смыслово-обоснованный характер. Смысловой характер одновременно протекающих событий описывает Карл Юнг, объясняя их взаимное сосуществование через принцип синхронистичности, вводимый им в рамках психологии, как «причинно не связанных между собой событий, которые имеют одно и то же или сходное значение» [5].

При этом К.Г.Юнг отмечает, что не следует путать данную концепцию с синхронностью, которая, по его мнению, является просто одновременным протеканием двух или нескольких событий. Единственным видом связи подобных событий, выступают одни и те же моменты времени, в которые они протекают. То есть если эти события сосуществуют даже в одном пространстве – времени (хронотопе), то они относительно друг друга нередко выступают в параллельных, не пересекающихся в плане какой – либо связи в пространствах – деятельности [5,с.128].

Во-первых, в первом определении толкового словаря термина «синхронный» мы видим указание на процессуальный характер протекания действий или деятельностей чего-либо или кого-либо, не связанных между собой какой-либо связью, кроме временной связи, означающей, что они протекают в один и тот же момент времени.

Во-вторых, определение синхронности, обозначающее состояние взаимосвязанных явлений, их системы в определенный момент времени, дает нам указание на то, что под синхронностью понимается отнюдь не просто одновременное протекание событий, а их совпадение во времени, носящий причинный или целевой характер. То есть события, явления или деятельности,

протекающие в одном или нескольких пространствах, выступают относительно других событий, явлений или деятельности как нечто целое и представляют по отношению к самим себе единство, закономерно расположенных и находящихся во взаимной связи, частей. В этом суть синхронного подхода.

Понимая события, явления или деятельности, протекающие в одно и то же время, как нечто *целое*, мы можем говорить о синхронности как о некоторой характеристике взаимосвязанных событий, явлений или деятельности во временном плане. Данная характеристика представляет собой определенную организацию сосуществующих событий, явлений или деятельности и т.д., имеющих некоторый порядок в расположении и связи их действий. Единство событий, явлений или деятельности как частей целого говорит нам о том содержании, которое несут в себе одновременно сосуществующие события, явления или деятельности. Данное содержание становится определяемым через установление связи между одновременно сосуществующими событиями, явлениями или деятельностями, выстраивающейся исходя из причин или целей, из-за которых данные события, явления или деятельности сосуществуют в определенный момент времени [4, с. 129].

Значение слова «синхронность» можно понимать как организованную систему сосуществующих событий, явлений или деятельности, имеющих общую форму и содержание, определяемых через цели или причины, соединяющие эти события, явления или деятельности в определенный момент времени.

Внедрение информационно-коммуникационных и цифровых технологий в образовательный процесс вузов, интернет-технологий, создание облачных сервисов, сегодня – это объективная и закономерная реальность. В этих условиях синхронный подход позволяет развивать следующие компетенции студентов:

- технологическую компетентность, т.е. готовность к пониманию инструкции, описания технологии, алгоритма действия, к четкому соблюдению технологии деятельности, что позволяет осваивать и грамотно применять информационно-коммуникационные технологии, технологически мыслить в тех или иных ситуациях;

- готовность к использованию информационных ресурсов, т.е. способность делать аргументированные выводы, использовать информацию для планирования и осуществления своей деятельности, что позволяет человеку принимать осознанные решения на основе критически осмысленной информации;

- коммуникативную компетентность, т.е. готовность получать в диалоге необходимую информацию, представлять и цивилизованно отстаивать свою точку зрения в диалоге и публичном выступлении на основе признания разнообразия позиций и уважительного отношения к ценностям других людей, что позволяет использовать ресурс коммуникации для решения задач;

- речевую компетентность, т.е. готовность и способность к использованию знаний основных законов функционирования языка и речи в решении профессиональных задач, свободное и практическое владение речью, умение говорить правильно, бегло и динамично как в диалоге, так и в виде монолога, хорошо понимать слышимую и читаемую речь, включая умение производить и понимать речь в любом функциональном стиле.

Следовательно, в условиях модернизации и обновления содержания образования в подготовке педагогических кадров синхронное развитие обеспечивает взаимосвязь как речевой, так и ИКТ – культуры. Взаимосвязь и органическое единство этих культур личности будущего педагога будет способствовать решению профессиональных задач при создании в вузе педагогических условий, которые позволят повысить уровень речевой культуры студентов, будущих специалистов социально-педагогической деятельности.

Надо отметить, что синхронный подход обеспечивает одновременное развитие не только речевой культуры, но и использования информационно-коммуникационной технологии обучения в профессиональной практической деятельности. В определении компетентности выступает профессиональная культура педагога, где составляющими являются педагогическая, исследовательская, эстетическая, коммуникационная культуры и др.

Таким образом, синхронный подход в подготовке педагогических кадров в условиях модернизации и обновления содержания образования, а также внедрения информационно-коммуникационных технологий обучения, является универсальным методологическим подходом, позволяющим поликультурно развивать личность будущего педагога.

Литература

1. Таубаева Ш.Т. Введение в методологию и методику педагогического исследования: учеб. пособие. – Туркестан: «Туран» баспасы, 2007. – 190 с.
2. Калимжанова Р.Л. Методологические подходы к исследованию проблемы развития речевой культуры будущих социальных педагогов // Вестник Евразийского гуманитарного института. – 2016. – №4. – С. 84-89.
3. Дзяконов Б.П. Асинхронное обучение как фактор развития субъектности студентов // Проблемы современного образования. – 2014. – №3. – С. 139-145.
4. Днепров С.А., Валиев Р.А. Факторный анализ отношения студентов педагогических вузов к догоняющему, синхронному и опережающему образованию// Образование и наука. – 2009. – №9(66). – С. 124-138.
5. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное: сб. / пер. с нем. В. Бакусева. – Изд. 2-е. – М.: Академический Проект, 2009. – 188 с.

ПРОБЛЕМА ПЕССИМИЗМА В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

Каратаева Т.О.

*Старший преподаватель, магистр, кафедра педагогики и психологии
Аркалыкский государственный педагогический институт им.И.Алтынсарина
Аркалык, Казахстан*

Мустафинов Д.Б.

*Студент 4 курса специальности 5В010300 «Педагогика и психология»
Аркалыкский государственный педагогический институт им.И.Алтынсарина
Аркалык, Казахстан*

Аңдатпа. Авторлар пессимизмнің ерекшеліктері және оның жасөспірімнің нәзік психикасына әсерін ашып көрсеткен. Пессимизмнің түрлері мен себептері бөліп қарастырылып, пессимистік тұлғалармен жұмыс істеу бойынша ұсыныстар келтірілді.

Кілт сөздер: Оптимизм, пессимизм, жеке тұлға пессимизмі, жасөспірімдер, пессимизмнің себептері.

Summary. The authors reveal the features of pessimism, its influence on the fragile psyche of a teenager. The types and causes of pessimism are highlighted. Recommendations for work with pessimistic personalities are brought.

Keywords: Optimism, pessimism, personality pessimism, adolescents, causes of pessimism.

Позитивное мироощущение и жизнерадостность – важные атрибуты психосоциального здоровья человека. Они могут быть описаны в категории оптимизма. Однако в психологии сейчас не существует четкого определения понятий оптимизма и пессимизма, поскольку эти психологические категории весьма емкие и многозначные понятия.

В повседневной жизни под «оптимизмом» чаще всего подразумеваются бодрость, жизнерадостность, жизнелюбие человека. Пессимизм – это такой взгляд на жизнь, в котором человек видит в первую очередь минусы, а не плюсы; перспективы ожидаются менее привлекательными, чем есть сейчас; видятся, учитываются и просчитываются в первую очередь негативные варианты разворота событий[1].

Оптимизм и пессимизм – не просто умонастроение личности, они представляют собой ее совершенно разнонаправленную практическую ориентацию в мире. Исследователями экспериментально доказано, что оптимисты, фокусирующие свое внимание на положительной стороне бытия, видят желаемые цели как достижимые и продолжают прилагать усилия ради реализации этих целей, даже когда прогресс идет медленно или трудно. Пессимисты же, акцентирующие внимание на негативной стороне жизни, считают свои желаемые цели недостижимыми и отказываются заранее предпринимать ради их осуществления какие-либо усилия.

Состояние современного общества сложилось таким образом, что немалая часть населения испытывает неудовлетворенность своих потребностей, дискомфорт. В результате этого у людей развивается такое человеческое качество как пессимизм.

Под влиянием различных факторов на личность оно может приобрести как положительное, так и отрицательное значение. Для того, чтобы выяснить должен ли человек обладать таким качеством как пессимизм, в первую очередь важно четко представлять себе его сущность. В интересах исследования важно выявить, как шло и идет познание того, что обозначено словом пессимизм, какие подходы и способы применяют различные исследователи для установления его сущностных характеристик, какое знание о пессимизме имеется на сегодняшний день и как оно используется людьми.

Родоначальником пессимизма считают Артура Шопенгауэра, и его «вселенский пессимизм», из-за его скептической и мрачной оценки им роли и места человека во Вселенной: ничем не обоснованная гордыня возвела человека на престол, им не заслуженный. [2]

Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров дают такое определение: пессимизм – это система представлений о мире, связанная с неверием в лучшее будущее, прогресс; состояние разочарованности в настоящем, неверия в будущее, в свои силы для достижения жизненно важных целей[3].

В краткой философской энциклопедии пессимизм – это мироощущение, проникнутое унынием, безнадежностью, неверием в лучшее будущее; изображение всего в мрачном свете[4].

В социальной психологии пессимизм личности рассматривается главным образом как ее "врожденное" свойство или как результат первых этапов социализации.

Каждый автор по своему определяет термин "пессимизм". Но можно сказать, что пессимизм – это отрицательное восприятие личностью самого себя, окружающих, общества в целом, недовольство своей жизнью.

Рассматривая сущность пессимизма с разных позиций и точек зрения мы не можем рассматривать пессимизм без сравнения с его противоположностью – оптимизмом. Изучение сущностных признаков оптимизма чрезвычайно важно, так как позволяет нам выявить то, что должно воспитываться в человеке.

Оптимистом считается личность, у которой положительные эмоции преобладают над отрицательными. Каждый стремится по - своему достичь счастья, используя при этом свои индивидуальные свойства с наибольшей для себя выгодой. Человек, которому свойственен оптимизм добивается в жизни большего, чем пессимист. От наличия такого важного качества как оптимизм зависит так же и социальное благополучие общества.

Важным и интересным для понимания сущности пессимизма является рассмотрение его классификации, предложенной С.Грузенбергом[5]. Он выделяет пять типов пессимизма:

1 тип – нравственный пессимизм, в котором выделяется пессимизм интуитивный и космический. Интуитивный пессимизм имеет в свою очередь следующие разновидности: религиозный, поэтический, пессимизм как настроение.

2 тип – смешанный тип пессимизма и оптимизма:

а) мелиоризм – проповедь противления злу добром, постулат приумножения активного добра;

б) квиетизм – проповедь непротивления злу злом, постулат приумножения пассивного добра;

3 тип – агностицизм или интеллектуальный пессимизм:

а) теоретический агностицизм;

б) моральный агностицизм;

4 тип – патологический пессимизм или интеллектуальный нигилизм, проповедь самоубийства и пресечения мира по гносеологическим основаниям.

5 тип – социальный пессимизм, проповедь усовершенствования социального типа человечества.

Пессимизм личности связан не столько с предвидимым ею будущим, сколько с уровнем удовлетворенности человека актуальным благополучием и его общим позитивным или негативным восприятием жизни. Можно отметить и тот факт, что характеристики пессимизма в разные возрастные периоды различаются по содержанию, по форме, по уровню отношения к действительности. Более летально нас интересует подростковый возраст.

Подростки обладают не столько самим пессимизмом, сколько его основами, так как их жизненный опыт еще слишком мал и они не могут достаточно серьезно оценивать ситуацию. В свою очередь, среди тех, кто моложе 25 лет опасаются за свое будущее 8%. В возрастной группе 25-35 – летних таких пессимистов уже 12%, а в группе людей среднего возраста (35-45 лет) их 23%. В следующей группе (45-60) численность "индивидуальных пессимистов" достигает трети (32%), а среди наиболее пожилых (старше 60 лет) их уже 40% [6].

Пессимистическое видение настоящего и будущего часто сочетается с идеализацией прошлого, которое кажется привлекательным потому, что минувшее зло теряет свою актуальность для людей, в то время как трудности, проблемы настоящего вызывают чувство постоянной озабоченности или страдании, а неопределенность будущего вселяет в человека сомнения и тревогу. Пессимизм может стать нравственно-психологической основой отклоняющегося поведения.

Проявления пессимистического настроения большей частью связаны с проблемами, так называемых, критических периодов в возрастном развитии и проходят по мере взросления. В ряде случаев стойкое пессимистическое отношение к миру у детей свидетельствует об отклонениях в психическом и нравственном здоровье и требует консультаций с педагогом, психологом, специалистом по социальной работе.

Одна из задач психологической работы является максимальное развитие индивидуальных способностей и нравственно-волевых качеств клиентов, а также побуждение их к самостоятельным действиям и принятию ответственности за все происходящее в их жизни.

Причины пессимизма бывают самыми разными[7]. Генетические причины пессимизма являются очень весомыми. Хотя насколько бы дискуссионным ни был вопрос, является ли пессимизм врожденной характеристикой. Раз о нём говорят, значит, в этом есть смысл. Даже если приверженцы этой идеи очень серьезны в своих утверждениях, они должны согласиться, что на это вполне можно повлиять. То есть генетическую расположенность ребенка к пессимизму можно скорректировать правильным воспитанием и соответствующей средой общения.

Причины пессимизма могут скрываться в особенностях воспитания. Родители легко могут воспитать пессимистическую личность сами того не желая. Так, они любят сравнивать ребенка с другими, акцентируя, что он хуже, указывать на каждую оплошность, подавляя при этом индивидуальность, но удовлетворяя своё желание воспитать его по-своему.

Деструктивным образом на психику ребенка воздействует также критика, если еще при этом присутствуют другие. Убеждая его, что он глупый, безответственный, невменяемый, бестолковый и не способный, это не поможет ему стать успешным и позитивным человеком. Немалое значение имеет жизненный уклад родителей. Отношение к жизни значительно воздействует на процесс формирования мировоззрения. Ребенку тяжело быть оптимистом, если у его родителей пессимистический жизненный настрой.

Довольно часто встречается ситуация, когда пессимизм буквально «передаётся» поколениями. Родители живут по жизненному укладу своих родителей, обучая эму своих детей. Если воспитание было очень строгим, тогда эту цепочку будет сложно прервать. Они просто не знают, как им жить по-другому. Хотя очень часто встречаются случаи, когда родители из неблагополучных семей становятся для своих детей стимулом для положительных изменений.

Депрессии и стрессы также причины пессимизма. Даже очень успешного человека способен сломить постоянный стресс, переживание горя, неудач, потерь. Человек, переживший несчастье, не способен искренне радоваться жизни, по крайней мере, первое время, поэтому для него пессимизм становится образом мышления. Зависимо от личности период пессимистического настроения будет проходить дольше или меньше.

Хроническая усталость также способна спровоцировать появление пессимистического настроения у человека. Однообразность дней становится испытанием, которое человек может не выдержать. Его личность «ломается» и он перестаёт видеть просвет в будущем.

Возраст также является фактором риска для возникновения пессимистического настроения. Оптимизм чаще ассоциируют с молодостью. В молодости есть возможность более резко изменить жизнь, поскольку есть больше сил и времени.

От пессимизма можно избавиться, но не за один день. Он становится образом жизни, образом человеческого мышления. Если человек понимает, что готов изменить жизнь, тогда должен научиться следовать рекомендациям.

Пессимисты в основном имеют низкую самооценку. Поднять её можно обращаясь к простому способу: необходимо вспомнить достижения детства. Насколько сложным казалось когда-то научиться писать, пользоваться техникой, но всему ведь научились и школу окончили.

Перед сном необходимо анализировать каждый прошедший день, вспомнить все позитивные мгновения. Сначала покажется, что ничего подобного не происходило. Но, даже такие вещи, как вкусный обед, согревающий чай, тёплый ветер, сияющее солнце дарят положительные эмоции. Необходимо представлять себе, как в идеале должно было выглядеть

будущее во всех деталях и между этим сфокусироваться над достижимыми вещами. Подумать, как замечательно провести время, что сделать такого, что могло бы принести душевное удовлетворение (рыбалка, пикник, спорт).

Стремление к переменам поможет бороться пессимистическому индивиду с его навязчивыми мрачными мыслями. Новые знакомства, непривычная обстановка поспособствуют вытеснению апатии и негатива и вызовут любопытство. Периодически также необходимо заниматься новыми интересными занятиями.

Если пессимизм проявляется в основном при воспоминании о работе, видимо, пришло время, чтобы её сменить. Дать себе отдохнуть, выделить время, чтобы подумать, чем действительно можно заняться. Если накатывает волна плохого настроения, необходимо разобраться, почему так происходит, проследить связь изменения настроения и реальных обстоятельств, под воздействием которых оно изменяется.

Как избавиться от пессимизма? Необходимо отвлекаться от сильных переживаний о здоровье своём и близких. Если пессимистические мысли являются слишком изнуряющими и стали постоянными в жизни, тогда с ними тяжело справиться самому и следует обратиться к специалисту психологу.

Необходимо избегать негатива: не смотреть печальных и угнетающих фильмов, не читать политических новостей, избегать компании пессимистов. Следует делать всё точно наоборот – смотреть комедии, читать жизнеутверждающие истории, общаться с оптимистами. Главное, не терять надежды, выходить из того, что есть, развивать свои способности и заниматься любимым делом.

Литература

1. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. – м.: Смысл, 2008.
2. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление, Т.2 / Пер. с нем. -- Мн.: ООО "Попурри", 1999. 832 с.
3. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2004.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. 3-е изд. – Питер, 2008.
5. Соловьев В.С. Пессимизм // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.).
6. Толстых Н.Н. временная перспектива и психологическое здоровье // Руководство практического психолога: психологическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / Под ред. И.в. Дубровиной. – м.: Академия, 1995.
7. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства. – СПб.: Питер, 2007.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Кошаханова А.Т.

Мектепалды даярлық тәрбиешісі, «Арқалық қаласының әкімдігі білім бөлімінің
Б.Майлин атындағы №3 жалпы орта білім беретін мектебі» ММ
Қазақстан, Арқалық

Аннотация. Главная цель педагогической деятельности – рациональное использование новых педагогических технологий. Развитие инновационного образования, внесение изменений, воплощение в жизнь новых педагогических идей и новшеств.

Ключевые слова: развитие инновационного образования, внесение изменений.
Summary. The main goal of pedagogical activity is rational use of new pedagogical technologies. Development of innovative education, introduction of changes implementation of new pedagogical ideas and innovations.

Keyword: pedagogical ideas and innovations.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін, заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін-білім» Сондықтан қазіргі даму кезегі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әр түрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесі зерттеліп мектеп өміріне енуде. Жаңа технологияны меңгеруде мұғалімнің жан-жақты білімі қажет. Қазіргі мұғалім: Педагогикалық үрдісте жүйелі жұмыс жасай алатын, педагогикалық өзгерістерге тез төселетін, жаңаша ойлау жүйесін меңгере алатын, оқушылармен ортақ тіл табыса алатын, білімді, іскер, шебер болуы керек. Жаңа педагогикалық технологиялардың ерекшеліктері – өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа педагогикалық идеялармен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы оқушы тек тыңдаушы орындаушы болса, ал кәзіргі оқушы өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән беруіміз керек. Қазіргі оқушы: Дүниетаным қабілеті жоғары, дарынды, өнерпаз, іздемпаз, талапты, өз алдына мақсат қоя білу керек. Осындай тұлғаны дамыту үшін оқытудың жаңа технологиясы қажет. Оқыту үрдісіне осындай әдістерді пайдалану мұғалімнің өзінің шеберлігіне қарай жүзеге асады[1].

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқушылар инновациялық және интерактивтік әдістемесін сабақ барысында пайдалана отырып, сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуі керек. Қазіргі таңда технологияларда пайдалану – педагогикалық іс-әрекеттердің мазмұнымен формасын толықтыру негізінде оқыту үрдісін жетілдірудің бірден-бір жолы болып отыр.

Оқытудың жаңа технологияларының бірі интерактивті техника және технология.

Интерактивті техника және технологияның дамуы кезінде осы заманға сай білімді әрі білікті мамандарды даярлау, оқытушының басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді. Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Осыған орай арнайы пәндерді оқытуда жаңа технологияларды пайдалану арқылы жаңа болашақта біліммен жан-жақты қаруланған мамандарды даярлау жұмысының басты бағыты болып отыр.

Педогогикалық қызметтің басты мақсаты - жаңа педогогикалық технологияларды ұтымды пайдалану. Білім беру үрдісін ақпараттандыру –жаңа инновациялық әдістермен оқыту технологияларын қолдану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігімен сапасын жоғарлатуды көздейді, бүгінгі күннің талабына сай, білім саласында жаңа технологиялармен қолданудың маңызы зор. Заман талабына сай білім беру оқушылардың адамгершілік интеллектуалдық дамуының жоғары деңгейімен білімін қамтамасыз етуге бағытталған оқытудың үздіксіз үрдісі десек оның тиімділігімен сапасын арттыру мұғаліммен оқу процесінің ғылыми теорияға негізделген, және оқушының қабілетімен бейіміне негізделген оқытудың таңдамалы әдістеріне көшууді талап етеді. Ондағы негізгі мақсат оқушыға сапалы білім беру болып табылады. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа кез келген пәнді ұғындырудың тиімді жолы жаңа технология негіздері болып табылады. Жаңа технологиялар оқушылардың білім сапасын арттыруға, өздігінен жұмыс істеу мүмкіндігін молайтуға көп көмегін тигізеді. Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз - білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудың негізгі құралы компьютер болып табылады, сол себепті қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педогогикалық технологияларды жете меңгерген мамандық шеберлігі қалыптасқан, жаңа ақпараттық технологиялардың тілін білетін мұғалім қажет. Енді, осы ақпараттық технолологияларды жүзеге асырудағы жұмыс түрлеріне тоқталып өтейік: Ақпараттық технологиялардың бірі – интерактивтік тақта, мультимедиялық және онлайн сабақтары. Өзім қызмет жасайтын мектепте де жаңа ақпараттық технологияларды қолдану кеңінен қарастырылған[2].

Мектеп кабинеттерінде интерактивтік тақта орнатылған. Сондықтан бұл тақтамен әр сабақты қызықты өткізуді ойластырып, жоспарлаймын себебі қолда бар мүмкіндікті пайдалану арқылы оқушыларды жаңа заман технологиясымен жұмыс жасаға үйретеміз. Қорыта айтқанда, жаңа ақпараттық технологияларды сабақта қолдану келесі нәтижеге жеткізеді:

- 1. Оқушыларға еркін ойлауға мүмкіндік береді*
- 2. Тіл байлығын дамытады*
- 3. Өз ойын жеткізуге, жан-жақты ізденуге үйретеді*

4. Шығармашылық белсенділігін арттырып, ұжымда бірігіп жұмыс істеуге тәрбиелейді.

5. Өз бетімен білім алатын, ақпараттық технологияларды жақсы меңгерген,білімді жеке тұлғаны қалыптастырады.

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор деп білімін.

Заман талабына сай ашық сабақтар беру барысында көрнекіліктерді интерактивті тақтамен көрсетуге тиімді.Мұғаліммен оқушының арасындағы жұмысын жеңілдетіп,баланың ойлануына, көзбен көріп, қолмен ұстап нәтижеге жетеді.Баланың сауатты жазуына көмегін береді.Жіберген қатесін көзбен көріп қолмен жазып түзете білуге үйретеді. Мен өз сыныбымда АКТ тиімді пайдалана отырып, көптеген нәтижеге, жетістіктерге қол жеткіздім.

Ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.Оқушылардың ақпараттық құзырлығымен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педогогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Осылайша оқыту құралдарының бірі –электрондық оқулық.

Ол оқушыларды даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған программалық құрал. Білім беру жүйесінде электронды оқулықтарды пайдаланып, үлкен табыстарға жетуге болады. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі-пәндік білім, екіншіс- компьютерлік білім.

Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, сол алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды,өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады.

Ғылыммен техниканың жедел дамыған,ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеттеріне жатады.Сондықтан да әрбір білім алушының қабілетіне қарай білім беруді оны дербестікке, іздемпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педогогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Заманауи тәсілдер кәсіби жоғары тәжірибелі мамандарды дайындауға және теориямен тәжірибелік білімді біріктіруге көмектеседі.

Шыңға өрлеу әрқашанда төменнен басталады. Ақпараттандыру технологиясы арқылы заман талабына сай сабақ берудің тиімділігі өте көп.Күнделікті сабаққа видео,аудио қондырғылардымен теледидарды, компьютерді, интерактивтік тақтамен мультимедиялық проекторларды пайдалану үлкен нәтижелер беретініне әр мұғалім өзі көз жеткізіп отыр.Мектептердің оқу-тәрбие үрдісіне

жаңа ақпаратты технологияны енгізу арқылы оқу сапасы жақсарып, дамыта оқыту жүзеге асырылып, сабақ қарқыны жеделдетіледі [3].

Өз тәжірибем бойынша білім сапасын арттыру жолдарын қарастыратын болсам, әліппеге дейінгі кезеңнен бастап түрлі дидактикалық дамытпалы ойындар шығармашылық тапсырмалар қолдануға болады.

Қазіргі білім беру саласында мұғалімдер жаңа педогогикалық технологияларды меңгермейінше сауатты, жан-жақты болуы мүмкін емес.

Қорыта келгенде, дамыта оқыту технологиясы оқушы құзіреттілігін дамытуда аса маңызы бар технология.

Әдебиеттер

1. ҚР Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2011.
2. ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2010.
3. ҚР «Білім туралы» Заңы, Астана, 2007. «Білім технологиялары» № 3, 2014 ж.

МЕКТЕПТЕРДЕ ДУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Куликова С.К.

*Психолог, Б.Майлин атындағы № 3 жалпы орта білім беретін мектеп
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация: В статье авторы рассмотрели особенности дуальной системы обучения. Дуальное обучение рассматривается как технология связи теории и производства. Дуальная система обучения на сегодняшний день существующая практика в мировом образовательном пространстве.

Ключевые слова: дуальное обучение, процесс обучения, инновационная технология, продуктивность труда.

Summary: in the article the authors considered the features of the dual system of education. Dual training is considered as a technology of connection between theory and production. The dual system of education today is an existing practice in the world educational space.

Key words: dual training, the learning process, the innovative technology, the productivity of labor.

Қазіргі әлеуметтік, экономикалық үдерістер тоғысқан күрделі даму кезеңін бастан өткізіп отырған Қазақстан Республикасы зиялы қоғамның талап-тілектеріне толығымен жауап беретін жауапкершілігі, талғамы жоғары, ой-өрісі белсенді, шаруашылықтың қай саласын да өздері тандаған мамандықтарын кәсіби тұрғыдан жан-жақты игеріп, озық технология мен заманауи техника тілін меңгерген жеке тұлға қалыптастыру.

Сондықтан, еліміздегі өндіріске қажетті мамандар әзірлеу деңгейін көтеру міндетін әлеуметтік серіктестік және теория мен тәжірибенің үйлесімділігі атқарады. Бұл үйлесімділік дуалды білім беру жүйесінде жан-жақты өрістей алады [1].

Дуалды оқыту жүйесі дегеніміз - теорияны өндіріспен ұштастыра оқыту технологиясы. Ол алғаш Германияда пайда болып, негізі қаланды. Дуалды оқыту

жүйесінің кәсіби мамандар даярлауда тиімділігі мен нәтижелілігі зор екендігі тәжірибеде дәлелденген. Дуалды оқыту жүйесі қазіргі дүние жүзілік тәжірибеде бар дүние. Оның жарқын мысалдарының бірі - Германиядағы кәсіптік-техникалық білім берудегі даярлаудың дуалдық жүйесі. Мұнда оқушылар уақытының үштен екі бөлігінде еңбек ете жүріп өндірістен қол үзбей оқиды, тек уақытының үшінші бөлігін теориялық оқуға, білімді ұйымдастыруға арнайды.

Германияда оқушыларға кәсіптік білім беруді насихаттау жұмыстары 5-сыныптан бастап, яғни оқушылар бастауыш сыныпты аяқтаған соң-ақ жүргізіле бастайды екен. 5-сыныптың оқушылары арнайы орталықтарда мамандардан түрлі кәсіп бойынша дәрістер тыңдайды, сонымен қатар олар оқу шеберханаларында болып, шеберхана оқытушыларының көмегімен әртүрлі заттар жасайды. Бұл тәсіл де жас балаларды жас кезінен еңбекке баулып, келешек мамандығын таңдауына толықтай көмек береді. Бізде мамандықтардың үгіт-насихат жұмыстары 9-сыныптан, 11-сыныптан бастап жүргізіледі. Бұл елдегі жұмыспен қамту агенттігінің жұмысы жүйелі, жақсы жолға қойылған. Агенттік қайта даярлау, еңбек нарығына сай білім беру бағытында көп шаруа тындыруда. Агенттіктен елдің қай қаласында, қандай мекемеде өзіңе жұмыс табылатынын білуге болады. Егер мамандығың сәйкес келмесе, қосымша қысқа курстардан білім алып шығуыңа көмек беріледі. Мектеп оқушылары да сол агенттіктің мамандарының көмегімен болашақ мамандығы бойынша толық ақпараттар алады. Сондықтан болар Германияда жұмыссыздар тым аз. Жастар жұмыспен толық қамтылған.

Дуалды оқыту жүйесінің негізгі мақсаты – техникалық – кәсіптік оқу орындарының жұмыс беруші жеке сектордағы өндіріс, шаруашылық мекемелерімен серіктестік ретінде бірлесе отырып, нарық заманында бәсекелестікке төтеп бере алатын, жаңа инновациялық-технологиялық бағдарламаларды меңгеруге дайын жұмысшы мамандар даярлау. Бүгінгі күннің болмысы кәсіби білім жүйесі алдында еңбек нарығында бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлау, өз мамандықтарын жетік меңгерген, өз мамандығы бойынша тиімді жұмыс жасауға қабілетті, тұрақты кәсіби өсуге дайын, әлеуметтік және оңтайлы кадрларды даярлауды талап етеді. Осыған байланысты қойылған басты міндет - мемлекеттік құрылымдардың күшін біріктіру, жұмыс берушілер мен оқу орындарының өнеркәсіптерді білікті мамандармен қамтамасыз ету мәселесінде жұмылдыру [2].

Жоғарда аталып өтілген Германияның тәжірибесіне қарағанда, білім берудің дуалды жүйесі мектеп оқушыларының кәсіби дайындығын жоғарылатуға ықпал етеді. Еңбек өнімділігі артады, бүгінгі күнгі өндіріске қажетті мамандықтар толық қамтамасыз етілер еді.

Оқу үрдісіне дуалды білім беру жүйесін сәтті енгізу келесі мәселелерді шешуге мүмкіншілік береді:

1. Талапкерлердің кәсіби өзін өзі билеуі;
2. Оқу мекемесінің тартымдылық беделінің артуы, болашақ кәсіби мамандардың контингентінің жоғарылауы;
3. Оқушылардың қызығушылығы мен сұранысына қарай бағдарламалар, элективті (икемді) курстар бағдарламаларын әзірлеу;

4. Мамандықты тереңірек ойланып таңдауға, социализация, тапқырлық пен шығармашылыққа бейімдейтін біліктіліктің дамуы;

Сурет 1 Дуалды оқыту жүйесінің жетістігі

5. Дуалды жүйе бойынша оқытылатын тұлғаның қажетті біліктілік пен еңбек дағдыларына, кәсіби білімге ие болып еңбек нарығында сұраныс деңгейінің жоғарылауы;
6. Бітірушілерді дайындау деңгейінің жоғарылауы;
7. Бітірушілерді одан әрі жұмысқа орналастыру, жұмыссыздықтың қысқаруы;
8. Бітірушілердің әлеуметтік бейімделуі;
9. Білім беру мекемелерінің жобаларды жүзеге асыру кезеңдерінде қосу арқылы кәсіпорындармен өзара әрекеттесу аясын кеңейту;
10. Білім беру мекемелерінің бәсекелесуге қабілеттілігін жоғарылату.

Бұл мақсатқа жетудің негізгі сапалы білім беріп, дұрыс жолға бағыттаушы, оның кәсіби жетілуі үшін қажетті жағдайларды жасаушы – өз пәнін жетік білетін, кәсіби дағдылары, педагогикалық дарыны бар, жаңашылдыққа ұмтылатын, өзіне сын көзбен қарай алатын оқытушылар мен оқу өндірістік шеберлері екені сөзсіз [3].

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі «Жалпы білім беру ұйымдарының (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру) түрлері бойынша қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» №375 бұйрығы негізінде Арқалық қаласы әкімдігі білім бөліміне қарасты Б.Майлин атындағы №3 жалпы орта білім беретін мектептің 8-11 сынып оқушылары технология пәнін, дуалды жүйе бойынша қалалық өндірістік оқу комбинаты (УПК) қажеттілігін қанағаттандыру, болашақ білікті мамандарды бірлесе даярлауға толық жағдай жасалған. Оқу комбинатында «Аспазшы», «Көлік ісі», «Ағаш жонушы», «Сантехник», «Қаржы» кәсіптері бойынша мектепте алған теорияларын тәжірибеде ұштастыра отырып, оқу

жылы соңында мектепаралық оқу-өндірістік комбинатында оқушы сынақ тапсыра отырып, белгілі бір кәсіп иесі деген куәлік алып шығады.

Сурет 2 Оқушыларымыздың өндірістік-оқу комбинатындағы сабақтан көрініс

Мен мектептің педагог-психологы ретінде оқушылардың кәсіби бағыттылығын анықтау барысында Д.Голландтың типтерін анықтау тесті, «Мен қаладым», А.Е. Голомштоктың «Қызығушылық картасы» әдістемелерін пайдалана отырып диагностика жүргіздім [Қосымша 1].

Дуалды оқыту жүйесінің ерекшеліктері:

Біріншіден, бітіруші түлектердің жұмысқа орналасу көрсеткіші жоғары болады, себебі оқу барысында өндіріспен тығыз байланыста болған оқушы жұмыс берушінің барлық талаптарын игеріп, меңгерген жұмысшы маман болады;

Екіншіден, жақсы білімді, болашақ жұмысшы маман психологиялық жағынан жаңа ортаға бейімделген дайын маман болып шығады. Өндірісте өздігінен шешім қабылдай алады. Теория мен тәжірибені меңгеріп, бекітілген жұмысқа деген жауапкершілік сезімі жоғарылайды. Өндірісте болғандықтан ұжыммен жұмыс жүргізеді және өндірістегі жұмыстарға бейімделеді;

Үшіншіден, «тәжірибеден теорияға» принципімен жұмыс жүреді, оқушы теориялық, яғни текстпен айтудан гөрі, өндірістегі жағдаяттарға сәйкес жұмыс жүргізеді. Теориядағы қиындық келетін терминдер мен есептерді тәжірибе жүзінде шешеді;

Төртіншіден, жұмыс берушінің оқушыға берген бағасы дайындалған маманның біліктілігімен байқалады. Алғашқы күннен бастап ұзақ уақыт өндірісте жұмысшы болған оқушы, өзінің білім мен ынтасын көрсетеді;

Бесінші, оқытушы тек қана теорияны ғана меңгермей, өндірістегі соңғы жаңалықтарды біліп, заманауи талаптарды меңгереді;

Алтыншы, бюджеттік шығын азаяды, себебі оқуға кеткен шығынның біраз бөлігі өндірісте болғандықтан оқушы оны күнделікті көріп, игереді.

Жоғарыда аталған мәселелердің барлығы дуальды оқыту технологиясы енгізіліп, жүзеге асқан кезде қол жеткізетін нәтижелер [4].

Қорыта айтқанда, әлемдегі жетекші оқу орындарымен арадағы ынтымақтастық пен оқытушылардың дамыған шет елдерде білімдерін жетілдіруінің еліміздің кәсіптік-техникалық білім беру саласын жаңғыртуда пайдасы зор.

Әдебиеттер

1. ҚР білім берудегі дамытудың 2011- 2020 жылдарға арналған бағдарламасы
2. Өндірістік оқыту сабақтарында инновациялық технологияларды қолдану. Алматы, 2013ж.
3. Кәсіптік бағдар беру мен дуалды оқыту жүйесінің сұранысқа ие кадрлар даярлаудағы рөлі. Төлеукул А.А. Алматы,2013ж.
4. Қазақстанның барлық кәсіптік мекемелерінде білім беру жүйесі теориямен қоса практиканы қамтуы тиіс. Интерфакс-Қазақстан ақпараттық агенттігі. Алматы,2013ж. Дуалды білім беруді енгізу шарттары туралы. Альжанов М.К., Кузембаев Б.,Шаяхметов Б.К., Атамбаев Ж.Н. , Алматы, 2013ж.

ЖОҒАРЫ БІЛІКТІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖАҒДАЙЫНДА БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҒАНДАНДЫРУ, ЦИФРЛАНДЫРУ.

Қуанышова Ж.К.

*Тәрбиеші, №10 жалпы орта білім беретін мектептің мектепалды даярлық топ
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. «Мұғалім — біздің тәуелсіз мемлекетіміздің болашағын қалап жатқан маман. Өйткені ел болашағының кілті — бүгінгі жас ұрпақтың қолында. Жас ұрпақтың тағдыры олардың бойына білім мен ізгілік нұрын себуші — ұстаздардың қолында. Елбасы атап көрсеткеніндей, “Тек жоғары сауатты, дарынды, дана әрі отансүйгіш мұғалім ғана лайықты ұрпақ тәрбиелеп шығара алады. Бүгінде, мұғалім балаларға білімдер жиынтығын беріп қана қоймай, сонымен бірге, ең бастысы — оларды өмір бойы үйренуге үйретулері керек”.

Кілт сөз. Білім, түсіну, қолдану, жүйелеу

Summary. "Teacher is a person, who create our independent state. Because the key to the country's future is today's young generation. The fate of the younger generation is in the hands of teachers, who shed light on knowledge and well-being. As the President noted, "Only a highly educated, talented, wise and patriotic teacher can bring up a worthy generation. Today, the teacher should not just give children a set of knowledge, but most importantly, they should teach them to learn all about life».

Keyword. Education, Understanding, Uses, Systematization

Мектептегі басты тұлға мұғалім екендігі белгілі. Тіпті қазіргі технологиялар ерекше дамыған заманның өзінде білім сапасын қамтамасыз етудегі мұғалім рөлін ешнәрсемен ауыстыруға болмайтындығын халықаралық тәжірибелер көрсетіп отыр. Демек, мұғалім біліктілігі, бұл еліміздің бүкіл білім беру жүйесін алға бастырып, оны заман талабына сай етіп құрудың негізгі алғышарты, басты кепілдігі болып табылады. Білімді ұрпақты, бәсекеге қабілетті мамандарды білімді мұғалімдер, жан-жақты кемел ұстаздар ғана тәрбиелеп шыға алады. Сондықтан да біздің бүгінгі жылдан-жылға алға басқан қоғамымыздың ең көкейкесті мұраттарының бірі болып отырған білімді педогог кадрларды әзірлеу және қалыптастыру мәселелері, соның ішінде ұстаздар біліктілігін жүйелі арттырып отыру жолдары талқыланған болатын. Ал бұл дегеніңіз, ұзақ жылдардан бері бірте-бірте жүргізіліп келе жатқан еліміздің білім саласындағы реформалық шараларды одан әрі тереңдете түсу деген сөз.

Білім беру жүйесіндегі реформалар, деңгейлік бағдарламалар білім саласының қарқынды дамуына елеулі ықпалын тигізуде. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі — білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек» - деп көрсетілген [1].

Білім сапасы мұғалімдер қызметінің сапасына тікелей байланысты. Мұғалім жөнінде Ахмет Байтұрсынов былай деген: «...мұғалім қандай болса, мектеп те сондай болмақшы». Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептің шәкірттері де білімді болмақ. Білімнің сапалы, тәрбиенің нәтижелілігі кәсіби деңгейдегі педагогке байланысты. Сондықтан да қазіргі таңда педагог мамандардың біліктілігін арттырудан өтуіне көп назар аударылуда.

Елбасымыз айтқандай дамыған елдердің қатарына қосылуымыз үшін ең алдымен жастарымыз білімді, қабілетті болуы керек. Ол үшін ұстаздардан кәсіби біліміндегі жаңашылдықты талап етіледі. Еліміздің білім беру жүйесі қарқынмен даму үстінде. Осы тұста сапалы білім беруді көздеген «Деңгейлік бағдарлама» бойынша оқытудың мұғалімдердің біліктілігін арттыруда маңызы өте зор. Бұл тұста ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру, топтық жұмыс, оқушылардың бірін-бірі оқытуы, оқыту үшін бағалауы, «мұғалім-оқушы» және «оқушы - оқушы» арасындағы диалогтік қарым-қатынасқа түсуі, сонымен қатар қызығушылықты ояту, мағынаны тану, ой қозғауға арналған тапсырмалардың берер мазмұны зор болмақ. Сабақ барысында дұрыс сұрақ қою арқылы оқушылардың сыни ойлауы мен сөйлеуіне, оқушылардың өз бетінше ізденуіне және бір-бірін оқытуына түрткі болып, оқушылардың өз пәніне деген қызығушылығын арттыруға болады. Әрине кез келген бастаманың кедергілері мен кемшіліктері кездеседі. Бірақ кез келген мұғалім өзінің кәсіби жолында барлық көлденең кездескен кедергілерді жоюға мектеп қабырғасынан алған мол тәжірибесі арқылы жетеді. Оқу-тәрбие үдерісінде келеңсіз кездескен кедергілерді SWOT талдауға салып, (S-күшті жақтары, W-әлсіз тұстары, О-мүмкіндіктері, Т-қауіптері) нақты нәтиже шығаруға болады. Бағалау шынайы, әділ болады. Кеңес кезіндегі «Мен айтам, сен тыңда» әрекеті, сол кездегі өткен дәстүрлі сабақтарды еске түсірсек, көз алдымызға мүлде басқа мектептің мұғалімі елестейді. Оқытудың сындарлы теориясына негізделген деңгейлік бағдарламаның жаңа тәсілдерін қолдану, оқыту мен оқудың тиімділігін арттырады.

Білім берудің мақсатты бағдарларының өзгеруіне орай білім беру жүйесінің басқарушы және педагогикалық кадрларына деген талаптары да өзгеруі керек.

Ендігі бізді ойландыратын негізгі проблема жаңарған мектепте қандай мұғалім болу керек? Біздің ойымызша жалпы орта білім берудің жаңа жүйесіне көшу педагогикалық кадрларды кәсіби даярлауды ұйымдастырудың мақсаты, мазмұны мен технологиясы мәселелерін өзектендіре түседі.

Басшының, педагогтың жаңа ұғымдағы білім сапасын жобалау және қамтамасыз ету қабілетін анықтайтын кәсіби - тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыру өте маңызды. Жаңа стандарт талабына сәйкес құзыретті түлектерді тәрбиелеп шығару үшін алдымен басшылар мен мұғалімдердің өздері белгілі бір құзырлылыққа қол жеткізулері тиіс.

Бастауыш мектепте білім мазмұнын жетілдіру, білім стандартын жобалау, оқу - әдістемелік кешенмен қамтамасыз ету, білімнің сабақтастығы мен болашағы, мұғалімдерді дайындаудың бірнеше бағыттары т.б. мәселелер қазақстандық ғалымдардың зерттеу жұмыстарынан тыс қалмаған. Бірақ өкінішке орай зерттеу жұмыстарының нәтижелері оқыту-тәрбие үрдісіне енгізілмеген, ғылыми кітапханалардың сөресінде қалып, болашақ зерттеулерге негіз болумен шектеліп отыр. Жалпы ғылыми тұрғыдан дәлелденген болашақ мұғалімнің әдістемелік жұмысқа дайындығының бірнеше моделі барша ғалымдарға мәлім, біздің ойымызша 12 жылдық мектептің болашақ мұғалімі ақпараттық ортаға бейімделген, оқу ақпаратын модулдеуді білетін, қашықтықтан интерактивті қарым қатынас жасай алатын, білім сапасын мониторинг жүргізуге қабілетті, өмірде кездесетін сан түрлі проблемаларды шешуге дайын құзырлы тұлға болуы тиіс.

Мұғалім дайындайтын оқу орындарын оңтайландыру, оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту, білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру жолдарын тиімді енгізуді, біріншіден, білім беру жүйесінде директорлар корпусының сапасын жақсартудан бастау керек. Басшылық орынға бұрын әдіскер, орынбасар болып істеген, жеткілікті өтілі, категориясы бар, педагогикалық менеджментті білетін мамандар сайланса жұмыс жүрген болар еді [2].

Екіншіден, нәтижеге бағытталған педагогикалық технологияларды енгізу арқылы білім беру стандарттарын, оқыту бағдарламаларын, деңгейлік тапсырмалар жүйесі енгізілген оқулықтарды құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағыттап жасақтау арқылы білім беру стандарттары мен мектеп оқулықтарының сапасын арттыруға болады. Үшіншіден, мектептегі білім сапасын бағалаудың тиімді жүйесін әзірлеу керек. Әлемдік практикада білім сапасы нақты критерийлерге сәйкес: Білім – түсіну – қолдану – жүйелеу және жалпылау мақсаттары бойынша бағаланады. Сондықтан да мұғалімдер өздігінен құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған деңгейлік тапсырмалар жүйесін құрастырып, оны шешуге үйренсе, бағалаудың критерийлерімен танысса, ол үшін ғылым жаңалықтары туралы арнайы семинар, конференциялар ұйымдастырылып, педагогтардың функционалдық, әдістемелік сауаттылығы қалыптастырылған болар еді. Төртіншіден, көпшілік мектептердегі оқу сапасын элиталық білім беретін лицейлер мен гимназиялардың деңгейіне жеткізу жұмыстарын қолға алып, Назарбаев Зияткерлік мектептері үлгісінде корпоративтік басқару, педагогикалық менеджмент элементтері енгізілсе [3].

Қазақстанда білім беруді жаңғырту — бүгінгі заманның талабы. Қазіргі таңда жаңа технологиялармен оқыту жүйелі түрде жолға қойылып келеді. Еліміздегі білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты — еліміздегі білімнің сапасын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» атты ұзақ мерзімді стратегиясында да білім беру мәселесіне қатысты біраз пікірлер айтылды. Жолдауда еліміздің ұзақ мерзімді дамуындағы негізгі басымдықтарды бірі ретінде білім беру саласы қарастырылған екен. Бұл маңызды құжатта ұсыныс ретінде 2050 жылға дейін әлемдегі дамыған 30 мемлекеттің қатарына енуі үшін жеке және мемлекеттік білім беру мекемелері ұсынатын оқыту қызметтерінің арасындағы алшақтыққа жол беруге болмауы қажеттігі, білім беру жүйесі жалпы ұлттық күйінде қалуға тиіс екені ерекше аталған. Еліміздегі білім жүйесін дамыту — дәуір талабы екенін «Қазақстан-2050» Стратегиясы да айқындап берді.

Сол себепті Қазақстанның білім беру жүйесі санға ғана емес, сапаға негізделуі — ол бүгінгі күн талабы. Педагог кадрларының біліктілігін көтеру жұмыстарын жандандыру және білім сапасын тексеруде тәуелсіз сарапшылар рөлін күшейту жұмыстары жүргізілуде. Бір сөзбен айтқанда, еліміздің болашағының бүгінгіден де нұрлырақ болуына ықпал етіп, алға апаратын күші білімге байланыстылығы айқын көрінуде. Білім мен ғылымның дамуы — адамзат өркениетінің өлшемі. Білім саласы үнемі жетіліп, жанарып отыруды қажет етеді. Біз өмір сүріп отырған қазіргі кезең — бұл жаңа дәуір, жаңа көзқарасты, жаңашылдықты талап ететін кезең. Соның ішінде, білім саласында болып жатқан жаңа өзгерістердің мәні мен маңызы зор.

Ақпараттық кеңістікті кеңейтіп, әлемдік қоғамдастыққа мүше болу жағдайында білім беру саласында елдің саяси-экономикалық даму деңгейінің критерийлері ретінде адами ресурстарды қалыптастырудағы рөлі артып отырған кезеңде білім беру жүйесін жаңа талаптарға бағдарлаудың маңызы зор болып табылады.

Қорыта келе, қазіргі талаптың басты міндеті — педагог мамандардың кәсіби құзырлығын қалыптастыру мен біліктілігін үздіксіз арттыруды, ғылыми-әдістемелік қызметтің жаңашылдығын, түрлері мен әдістерін іздестіруді қамтамасыз ету, оны үйлестіре білу болып отыр. Сондықтан қазіргі заманауи білім беруде әр оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуда. Өйткені, мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Әдебиеттер

1. Ш.Уәлиханов. Таңдамалы шығармалар жинағы. 25-бет
2. Ақылдың кені. Ұлағатты сөздер. Алматы, 2008 жыл.
3. Қисымова Ә.К. Оқыту технологиялары. Алматы, 2007 жыл.

Ы.АЛТЫНСАРИННИҢ ЕҢБЕК ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫНЫҢ ЗАМАНАУИ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУМЕН ҮНДЕСТІГІ

Мусиров Г.

*э.ғ.к., экономика кафедрасы, С.Байшев атындағы Ақтөбе университеті
Қазақстан, Ақтөбе*

Аннотация. В данной статье рассматриваются взгляды И.Алтынсарина на труд и его созвучие с современным профессиональным образованием. В статье обоснованы и аргументированы значимость современного профессионального образования, которую определил И.Алтынсарин в свою эпоху. Был проведен сравнительный анализ трудов известных западных экономистов с идеями о труде великого просветителя.

Ключевые слова: И.Алтынсарин, профессиональное образование, труд.

Summary. This article discusses the views of Altynsarin on work and its harmony with modern professional education. The article substantiates and substantiates the importance of modern vocational education, which was determined by Y.Altynsarin in his era. A comparative analysis of the works of famous Western economists with ideas about the work of the great educator was conducted.

Key words: I. Altynsarin, professional education, work.

Ы.Алтынсарин қазақ тарихында әлеуметтік-экономикалық пікірлердің қалыптасып дамуына да зор үлес қосқан тұлға. Оған оның шығармаларында тұрақты орын алған еңбек, кәсіпкерлік туралы экономикалық көзқарастары мен пайымдаулары дәлел. Мысалы, мына бір өлең жолдарына назар аударып көрелік:

Мал, дәулеттің байлығы –
Бір жұтасаң, жоқ болар.
Оқымыстының байлығы–
Күннен күнге көп болар,
Еш жұтамақ жоқ болар.
Өнер-білім бар жұрттар
Тастан сарай салғызды.
Айшылық алыс жерлерден
Көзінді ашып, жұмғанша,
Жылдам хабар алғызды...

Ол ең алдымен қоғам мен адамзаттың таусылмас қазына-байлығы – білім екендігін айғақтап отыр[1, 25 б.].

Енді осы өлең шумақтарына экономикалық көзқарас тұрғысынан қарап көрейік. Мал қаншалықты дәулет көзі болғанымен, ол бір жұттық қана, адам бойындағы сарқылмас қазына көзі – білім, қазіргі айтып жүрген инновация, ноу-хау, ақпарат пен технология – бәрі де білімнен туындайтыны анық, олай болса елдегі өркениет пен әлеуметтік-экономикалық тұрақтылық, экономикалық даму білім арқылы келетіні өлең жолдарынан айқын көрініп тұр.

Ы. Алтынсариннің У.Петти, А.Смит, Д.Рикардо секілді классикалық саяси экономия өкілдерінің адам еңбегіне қатысты пікірлерінен бірде кем түспейтін еңбек жайындағы тұжырымдарын мысал әңгімелерінен де аңғаруға болады. Айталық, К.Маркс классикалық саяси экономияның негізін салушы ретінде таныған У.Петтидің мынадай қанатты сөзі бар «Еңбек байлықтың әкесі, жер оның анасы». Ал осы еңбек пен жердің адам өміріндегі алатын орны мен маңыздылығы Ы.Алтынсарин «Қыпшақ Сейтқұл» әңгімесінде қарапайым ғана баяндалады.

Экономикалық теория ғылымында тауарлы шаруашылықтың қалыптасу шарттарына: тереңдетілген ірі еңбек бөлінісі мен жұмыс күшінің мамандандырылуы, жеке меншіктің пайда болуы және тауар өндірушілердің экономикалық жағынан оқшаулануы жатады. Міне, қазақ жеріндегі тауарлы шаруашылықтың қалыптасу шарттарының бір мысалы Алтынсарин шығармасында қамтылған. Сейтқұл сол кәсіптің бәрін ұйымдастырушы, басқарушысы, яғни қазіргі замандағы кәсіпкер. Сейтқұлдың ұтымды әрі тапқырлық қасиетіне сенген халық маңайына жиылып кәсібіптерін одан әрі дамыту арқылы мол табысқа қол жеткізеді. Бұдан екі жүз жыл бұрын, шамамен 1800 ж. француз экономисі Ж.Б.Сэй «Тапқыр адам экономикалық ресурстарды төменгі өнімділіктен және аз табыс саласынан жоғары өнімділікке және табысты салаға көшіреді» деген болатын. Осындағы тапқыр адам – Алтынсарин шығармасындағы Сейтқұл екендігі де даусыз [2, 36 б.].

Ы.Алтынсариннің келесі бір әңгімесі «Сәтемір хан» деп аталады. Бұл әңгіменің де негізгі өзегі – еңбек пен білім. Алайда бүгінгі кәсіпкерліктің де негізі тынымсыз еңбек пен үнемі ізденіс екенін ескерсек, болашағын кәсіппен байланыстыратын жас ұрпаққа үлгі-өнеге боларлық мысал. Кәсіпкерлік – тәуекелмен тығыз байланысты, тіпті кез-келген кәсіпкерлік тәуекелді іске жатады және кәсіпкер көп жағдайда тәуекелге саналы түрде

барады. Бұл ақиқат. Сонымен қатар кәсіпкер кәсібін жүргізу барысында кездесетін әртүрлі тосқауыл-кедергілерден бірнеше мәрте сүрінуі де мүмкін, мысалы, құжаттарды рәсімдеуде болатын қағазбастылық, банк кредиті бойынша пайыз мөлшерлемесінің жоғарылығы, салық ауыртпалығы, энерго-ресурстардың қымбаттығы, т.с.с. Бұлардың бірінен өтсе, екіншісіне шыдай алмаған кәсіпкер кішкентай құмырсқаның күйін кешіп сүрінуі, тіпті құлап қалуы да мүмкін. Алайда осы кедергілерді жеңу арқылы орта шенінен өтіп, одан әрі өз-өзін тынбай еңбек ету нәтижесінде мақсатына жеткен адам ғана шын мәнінде толық кәсіпкер болып шығады. Міне Ыбырай шығармасынан кішкентай аяғы ақсақ құмырсқаның осындай тынымсыз еңбегі пен мақсатқа жетудегі сенімділігі арқылы бүгінгі кәсіпкерліктің мақсат-міндетін аңғаруға болады [3, 15 б.].

Келесі «Білгеннің пайдасы» деп аталатын әңгімеден бүгінгі нарықтық экономикада жиі кездесетін еңбекке деген сұраныстың біліктілік арқылы туындайтын жағдайын аңғаруға болады.

Сондықтан ол қашанда сұранысқа ие екені белгілі. Әңгіме желісі осыны растайды [4, 24 б.].

Ал мына әңгімедегі диалогтан экономикалық теорияның әуел баста ғылым болып қалыптасуының негізгі шарты болған ресурстардың шектеулігі мен адамның шексіз қажеттілігі арасындағы қарым-қатынасты байқауға болады. Расында ресурстардың шектеулігі шексіз қажеттілікті қанағаттандруда үлкен мәселе туындатады. Оларды тандау, үнемді әрі тиімді пайдалану ғана қанағатшылдыққа әкелетініне арналған әңгіме.

Енді әңгімеге назар аударалық: «... Бір үйші жұмысымен көп мал тауып тұрса да, сонша азбен қанағат етіп, аз жұмсап тұрады екен. Бір күні көршісі сұрады:

– Осы сен бай бола тұрып, малыңды қай жаққа жібересің, көзге түсетін ешнәрсен көрінбейді, – деді.

Үйші айтты:

– Тапқан малымның бір бөлімімен борышымды өтеймін, бір бөлімін өсімге беремін.

Көрші:

– Қойшы, батыр, сенің борышың бар ма еді және өсімге қанша ақша беруші едің? – деді.

Үйші айтты:

– Қарт әке-шешеме берген ақшаларымды өтеп тұрған борышым деп білемін, өзімнен туған балаларға оқу оқытуға, асырауға шығарған малымды өсімге берген мал деп білемін. Балалар адам болып, біз қартайғанда жақсы асыраса, олардың борышымды өтегені емес пе, – деді». Әңгіменің соңғы желісінде адами капитал мен оған салынған ұзақ мерзімді инвестициялық саясат көрініп тұр. Шынында кез-келген ата-ананың өз баласын асырауға, оқытуға жұмсаған қаражаты – оның өзін және болашақ қоғам байлығын қалыптастырудағы интеллектуалдық әрі рухани байлыққа салған инвестициясы екені айқын. Ы.Алтынсарин материалдық байлық пен қатар рухани құндылықтың қалыптасу көзін үйші еңбегі мен іс-әрекеті арқылы ашып көрсетеді.

Ы.Алтынсарин шығармаларында экономикадағы жаңашылдықтың пайда болуына назар аудармау мүмкін емес. Мысалы, «... Англия жұртында Броун деген білімді ұста судың үстіне бір қолайлы көпір салуға жүріп, қалайша салсам қолайлы, нық болар екен деп ойға қалып келе жатса, жолдың үстіне кесе тартқан өрмекшінің өрмегіне көзі түсті. Мұны көріп Броун тоқтай қалып ойланды: «Бұл өрмекші мынау көпір арқылы жол салыпты, астында тіреуі жоқ, осындай көпір қолайлы болар еді» – деп. Сонымен келді де су үстіне екі шынжыр тартып, ортасына тақтай салып, екі жақ басын құрғақ жерден биік, нық бағаналарға бекітіп, көпір істеді. Шынжырдан көпір салу содан қалған үлгі екен».

Жаңа білімдерге негізделген жаңашылдықты экономиканың, қала берді кәсіпкерліктің жарқыраған жұлдызы деуге болады. Броунның көпір арқылы өрмекші салған жолды негізге ала отырып, шынжырдан көпір салуы – нағыз жаңашылдық. Жаңашылдық қарекеттің өзі еңбек. Жаңашылдық қарекет, басқаның бәрі секілді дарынды, тапқырлық пен бейімділікті талап етеді. Кез келген жаңалықты жүзеге асыру дегеніміз қажырлы да мақсаткерлік еңбек. Сондықтан Броун дарыны мен қажырлығы әрі шеберлігі арқасында өз ортасының алды болды және кейінгіге үлгі жасады.

Тура осыған ұқсас оқиға Ы.Алтынсарин Қытай патшасының ханымы Силиншінің тоқыма кәсібін ашып, жібек мата өндірісін халқына үйретуі жайында баяндалады: «... Қытай жұртының патшасының ханымы Силинші, жібек құрттарын абайлап, қарап жүрсе, бұл құрттар өлерінде өзінің өрмегіне кіріп өледі екен. Ханым сол өрнекті алып ширатып жіп істеді, сонан тоқып жаңа жібек орамал істеді дейді. Мұнан соң сол құртқа назар салып қарап жүрсе, тұт деген ағаштың жапырағын жеп күн көреді екен. Ханым тұт ағашының жапырағын жиып, әлгідей көп құрт жиып асырап, ақырында, бұл құрттың пайдасын халқына үйретті дейді. Жібектің шығатын жерін ең әуелі сол ханым тауыпты-мыс.

Бұл уақытта Силинші ханымның өткеніне бес мың жыл болыпты. Қытай жұрты әлі күнге данышпан ханымын ұмытпай, жыл сайын соның құрметіне той етеді».

Белгілі бір жетістікке жету үшін ханым өз күші мен қабілетіне сүйенеді. Ол жібек құртына байланысты бар мүмкіндіктерді байқап, оны іс жүзінде жүзеге асырады. Бұл да жаңашылдық әрі технологияның бір түрі. Өз жаңалығы арқылы ханым Қытай қоғамының, экономикасы мен әлеуметтік дамуына ықпал етті, дәлірек айтсақ барша қытай халқының мінез-құлқына өзгеріс енгізді. Осы жаңалық жібек матаның қалай өндірілетініне елеулі әсер етті, жаңа тауар нарыққа бағдарланып, одан әрі әлемдік нарыққа шықты және мықтап орын алды. Осының арқасында қытай жібегі әлі күнге дейін сол елдің *бренд* өнімі болып келеді.

Тағы бір әңгімесінде Ы.Алтынсарин бір білімдінің Антон деген қайыршыға ақыл-кеңес бере отырып, нарықтық экономикасы дамыған елде қарапайым ұсақ саудамен айналыса жүріп, ерінбей үнемі еңбектену арқылы ірі кәсіпкерге дейін жетуге болатынын сөз қылады: «...1791 жылда, өзім университет деген үлкен шkolда оқып жүрген жігіт күнімде, әр жеті сайын Версаль қаласындағы шешеме жаяу барып-қайтып тұрушы едім. Сонда әрдайым жолымда Антон деген тіленші отырып, қайыр сұрап алып жүруші еді. Бір күні тағы сол жолмен келе жатып, бір орта бойлы арықтау кісіге ұшырасып, жөніміз бір болған соң бірге келе жатқанымызда, әдетше манағы Антон

алдымыздан шығып қайыр сұрады. Қасымдағы кісі тоқтап, Антонның бетіне қарап тұрды да айтты:

– Сен қарауға еп-есті кісі секілді көрінесің және жұмыс істеуге қуатың да бардай көрінеді, сөйтіп тұрып мұндай жаман іспен өзінді кемшілікке салып жүрсің. Бай болғың келсе мен саған ақыл айтайын: мен өзім де сендей кедей едім, бірақ сендей тіленшілік қылғаным жоқ; елден, қала-қаладан қыдырып жүріп,салам арасынан, не болмаса жай кісілерден ескі шүберек сұрап жиып жүрдім. Ол шүберектерді апарып қағаз істейтін фабриктерге сатып, соныменен азды-көпті ақша болған соң, бір есек, бір арба алдым, мұнан соң әуелі аздап, бара-бара көбірек, әр үйден ескі-құсқы, тұтынуға жарамайтын шүберектерді сатып алып, арбамен жүріп сауда ете бастадым. Осындай іспен жеті жылда он мың франк ақша тауып, енді бір қағаз фабрикасына кірістім. Жасым жас, ісіме нық, жинақты және еріншектікті білмегеннен соң осы күнде екі әйдік тас жұртым бар, фабрикамды балама бердім, үмітім бар, баламда аштық көре қалмас деген. Себебі баламды да жасынан бос жүруге, еріншектікке, қиналмай мал табуға үйретпедім. Осы айтқанымша машақаттанудан қашпасаң, сен де бай боласың, Антон,— деді де, жөніне жүріп кетті.

Антон бұл сөздерді есіткен соң терең ойға қалып, қайыр сұрауын да ұмытып тұрып қалды...».

Антонның жағдайы Қазақстандағы алғашқы реформалық кезеңді, яғни әкімшіл-әміршіл немесе жоспарлы экономикалық жүйеден нарықтық жүйеге көшу кезеңін еске салады. Өтпелі кезең кәсіпорындардың жаппай банкроттыққа ұшырауы, төлем жүйесінің дағдарысы, жұмыссыздықтың белең алуы, инфляцияның өршуімен жалғасқаны белгілі. Осынау қиын кезеңде тынымсыз тірлік жасап, ерінбей еңбек еткендер ғана өздерін қиын жағдайдан шығарды. Тұрғындардың көпшілігі жұмыс болмағандықтан қолынан келмесе де ұсақ саудамен айналысты.Бүгінгі қазақстандық бизнес өкілдерінің көпшілігі осы жолдан өтті деуге болады. Ал қазір үкімет жүргізіп отырған саясат кәсіпкерлікті, соның ішінде отандық тауалы өндіріс пен шикізат өңдеу саласын дамытуға бағытталған. Бұл салада да еңбек етіп, табысқа жетіп жатқандар аз емес. Ең бастысы халық кәсіпкерліктің, еңбек етудің не екенін, оның қоғам байлығын тұрақты қалыптастыруына зор ықпалы бар екендігін түсінді [5, 32 б.].

Сонымен, Ы.Алтынсарин шығармаларындағы еңбек, кәсіпкерлік туралы ой-пікірлер болашақ кәсіпкерлер үшін мол қазына. Әрбір әңгімеге арқау болған мәселелер мен мысалдар қазіргі заманда да өзінің өзектілігін жойған жоқ. Тек содан үлгі-өнеге алып оны пайдаға жарату игілікті іс болып қала бермек.

Әдебиеттер

1. Алтынсарин. Таңдамалы шығармалары. Өлеңдер: Өнер-білім бар жұрттар – Алматы, «Ғылым», 1994
2. Аникин А.В., Аникин В.А. Уильям Петти. – М.: Экономика, 1986.
3. Ы.Алтынсарин. Әңгімелер. «Қыпшақ Сейітқұл» – Алматы «Мектеп», 1980,.
4. Ы Алтынсарин. Таңдамалы шығармалары. Әңгімелер: «Сәтемір хан» – Алматы, «Ғылым», 1994
5. Ы Алтынсарин. Таңдамалы шығармалары. Әңгімелер: «Білгеннің пайдасы» – Алматы, «Ғылым», 1994.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ІС- ӘРЕКЕТІН ДАМУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДЕ ТАЛДАНУЫ

Мусирова Г.Б.

*Аға оқытушы, магистр, Ы.Алтынсарин атындағы
Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В предлагаемой работе рассматриваются вопросы о движущих силах обучения, закономерностях и содержании общественно-исторического развития познавательных процессов. В психологической, философской и исторической литературе встречаются рассуждения о развитии сознания и самосознания, о времени появления развитой личности в истории и т.д., в которых можно конкретно проследить процесс более или менее аналогичных социальных и исторических изменений. Так же рассматриваются значение и возможности изучения социально-исторического развития познавательных процессов – такого вида психического развития, при котором исследуются роль различных видов деятельности в детерминации познавательных процессов, их развития.

Ключевые слова: философия, познание, теория познания, учебно-познавательная деятельность, познавательная деятельность студентов, психология, история педагогики.

Summary. The proposed work deals with the issues of the driving forces of learning, patterns and content of socio-historical development of cognitive processes. In psychological, philosophical and historical literature there are arguments about the development of consciousness and self-consciousness, about the time of the appearance of a developed personality in history, etc., in which you can specifically trace the process of more or less similar social and historical changes. The importance and possibilities of studying the socio-historical development of cognitive processes – this type of mental development, in which the role of various activities in the determination of cognitive processes, their development.

Keywords: philosophy, knowledge, theory of knowledge, educational and cognitive activity, cognitive activity of students, psychology, history of pedagogy.

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай-ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастырады. А.Н.Леонтьев: «Таным - әрекет түрлерінің бірі болғандықтан, таным барысындағы қиындықтарды жеңу жөніндегі ерік күші таным әрекетінің мақсатын кімнің алға қоятынына елеулі дәрежеде байланысты деп жорамалдауға болады», -деп түсінік береді [1, 10 б.].

Ал, білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады.

Таным теориясы танымдық іс-әрекет заңдары мен заңдылықтарын зерттейді. Әлемді тану мүмкіндіктері және оның заңдары туралы мәселені философиялық шешу тарихи өзгеріп отырды, онда әрбір тарихи дәуірде жекелеген ғылымдар жинақтаған дүние туралы білім деңгейі көрінеді. Философиялық білім араларында таным процесі мазмұны анықталатын танымның субъект және объектісі қарастырады. Танымның объектісі болып

шындықтың өзі немесе оның субъектіден тәуелсіз тіршілік ететін үзіндісі болып табылады. Объект – қандай да бір затқа бағытталған әрекет. Объект – субъект белсенділігі сіңірілетін өріс. Таным субъектісі болып өз тарихи дамуындағы адам және адамзат болып табылады. Субъект өзін объектімен байланыстырып, материалдық, мақсатқа лайықты әрекетті тасушы ретінде көрінеді. Субъект – мақсатты болжап, шындықтың өзгеруін жүзеге асыратын белсенді де дербес тіршілік иесі. Алайда, объективті шындық та субъектінің өзімен белсенді танымдық қатынасқа таным түсетіндіктен, таным объектісі болады [1, 37 б.].

Таным мен оқу процесі арасында болатын маңызды ерекшеліктер:

- Таным – бұл қоғамдық-тарихи категория. Көптеген ғасырлар бойы ғалымдар табиғат, қоғам және адам ақыл-ойының біршама заңдылықтарын ашты. Яғни, ғалымдар жаңалықты тұңғыш күйінде таниды, сондықтан да ондай таным толық болмайды. Ал оқу процесінде студенттер бұрыннан белгіліні жаңалық деп қабылдайды, ғылым жинақтаған түсінік, ұғым, деректерді игереді. Олар өздері үшін бұрыннан белгілі шындықты қайтадан ашқан сияқты болып, шәкірттердің дара мүмкіндіктері мен ерекшеліктеріне орайластырылған, дидактикалық бейімге келтірілген әрі қарай қарапайымдастырылған материалдарды меңгерумен айналысады. Сонымен бірге оқу барысындағы таным міндетті түрде, мейлі тікелей не жанама, педагогтің көмегінің болуын керек қылады, ал ғылым тұлғааралық қатынастарды көбіне қажет етпейді.

- Жаңалықтар ашуға арналған таным процесі ұзақты кезеңдік ғылыми ізденістерді қажет етеді. Ал оқу үдерісінде белгіліні қайтадан ашып, игеру жолы қысқа әрі мұғалім шеберлігімен жеңілдетіледі.

- Таным процесі материалдық не рухани нысандарды қабылдауды талап етеді де, ал олардың шынайылығын практика дәлелдеуі тиіс. Оқу барысында мұғалім білім игеру процесі бөліктерін ауыстыруы және оны практикалық ептілік, дағдылармен кезектестіріп немесе біріктіріп жүргізуі мүмкін.

Таным – адамның объективтік шындықты ойында бейнелейтін және қайта жаңғыртатын, қоғамдық іс-әрекет барысы. Танымның негізгі және білімнің ақиқаттығының шарты – танымдық іс-әрекет.

Студенттердің танымдық іс-әрекеттерінің өзіне тән ерекшеліктері болады:

1. Таным процесінің ғылымдағы объектісі – белгісіз құбылыстар. Студенттер ғалымдар зерттеген жүйені өздігінен оқу арқылы танып біледі. Студенттер оқытуда адамзаттың танымдағы өткен жолын өтпейді. Олар ғылымның ашылған жаңалықтарын, ақиқат жетістіктерін игереді. Ол игеретін білімдер кездейсоқтықтардан тазартылған, жүйеленген, сенімді. Педагог студенттерді ғылымдағы таластармен танысытырады. Сол арқылы студенттерді ғылыми ізденістерге ынталандырады.

2. Студенттердің таным процесі үнемдірек. Ғалымдардың, әдіскерлердің, педагогтардың көмегімен, оқытудың тиімді жолдары арқылы білім беру қарастырылады, әрбірпән бойынша маңызды білімдер мазмұны іріктеліп алынады.

3. Оқыту процесінің ерекшелігі студенттердің оқуды әрі қарай жалғастыруға, өз бетінше ізденуіне, еңбек әрекетіне дайындалуына, қажетті іскерлік пен дағдыны игеруіне педагогтың басшылығымен студенттің өз бетінше оқу әрекетінің өзара байланысы негізінде жүзеге асатын педагог үшін де таным процесі болып табылады.

4. ЖОО-дағы таным процесі білім берушілік, тәрбиелеушілік, дамытушылық сипатта болады. Білімді игеру барысында студенттердің ақыл-ой қабілеттері дамиды, олардың дүниетанымы, ғылыми көзқарастары мен сенімдері, сезімдері қалыптасады.

5. Студенттердің таным процестері олардың жастарына сай ұйымдастырылады.

6. Таным процесі педагогтың басқарушылық, әрі бағыттаушылық рөлімен, студенттер мен педагогтың тығыз өзара ынтымақтастық байланыста бірлескен қызметінде іске асырылады.

Оқудағы таным процесінің әрбір буыны өзіне тән сапалы белгісі бар процестер. Сонымен бірге, оның әрқайсысы білімді қабылдауда оны дамытуда маңызды рөл атқарады. Демек, оқыту процесінің сатылары, өзара бір-бірімен байланысты, тұтас, толық таным процесі екені – табиғи заңдылық.

Оқу танымдық іс-әрекет – студенттің білім алуға деген белсенді ақыл-ой әрекеті. Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекеттерін жетілдіру мәселелеріне педагогтардың, психологтардың көптеген еңбектері арналған. Бұл мәселенің кейбір жақтары сонау көне замандардан бастау алатыны жөнінде айта кеткен абзал. Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытудың маңыздылығын Я.А.Коменский, И. Г.Песталоцци мен А.Дистервегтің, Н.Г.Чернышевскийдің және т.б. еңбектерінде дамытылып, тереңдетіледі. Мәселен, А.Дистерверг оқу-танымдық іс-әрекетін дамыту баланың ақыл-ой қабілетін дамытудың аса маңызды құралдарының бірі деп есептейді. Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытудың маңыздылығы жөнінде құнды пікірлерді Ф. Бэкон, Ф. Рабле, М. Монтень, Д. Локк, Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, К.Гельвеций, Д.Дидро, А.Ловуазье, И.Г.Песталлоций, И. Кант және т.б. еңбектерінде көрсеткен [2, 21 б.].

М.Монтень оқу-танымдық іс-әрекеттің маңыздылығын, оқытушының басшылық рөлі жөнінде былай деген: «Студент педагогтан алған білімін түгел сүзгіден өткізіп, өз бетінше талдау жасату қажет. Соның нәтижесінде оның білуге құштарлығы дамиды».

Я.А.Коменский: «Заттың не құбылыстың түп тамырына жету, анықтау қабілетін дамыту, оны шынайы түсіну және оны қолдана білу қажет», -деп ерекше атап көрсеткен. Сонымен қатар, танымдық іс-әрекетті дамыту әдістемесін жасап, оны былай көрсеткен: «Таным бастамасы - сезімнен, бала сезіне білмесе, оның ой-өрісінде ешқандай өзгеріс болмайды. Оқытуды зат туралы сөзбен емес, сол затты бақылау арқылы шәкірттің ойын дамыту керек. Мен өз шәкіртімнің әрқашанда өз бетінше бақылауын, практикада өз бетінше тұжырым жасауын дамытуды – білім берудегі негізгі жетістікке жету құралы ретінде қарастырамын», -деп ерекше атап көрсетті [3, 11 б.].

Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытудың маңызын ашуда К.Д.Ушинскийдің еңбектері көп үлес қосты. «Дүниеде барлық болып жатқан құбылыстарды, заттарды салыстыру арқылы ғана білеміз, егер бізге еш нәрсемен салыстыруға болмайтын, еш нәрседен айыруға болмайтын бір жаңа зат кездессе, біз бұл зат туралы бірде – бір пікір, бір ауыз сөз айта алмаған болар едік», - деп танымдық іс-әрекетті дамыту қажеттігін көрсетеді .

Материалдың көлемін, сипатын және оқыту әдістерін анықтауда студенттердің ерекшеліктерін, олардың ой-өрісі мен қабілеттерін қатаң еске алуды, материалдың біртіндеп және тізбектеп берілуін әрдайым сақтап отыруды, мазмұндауларда да анықтамаларда да, қорытындылар мен тұжырымдардың анық та дәл айтылуын талап етті. Сондай-ақ шәкірттердің ойлау қабілетін дамытудың және өздігінше білім алу дағдыларын қалыптастырудың маңызды құралы ретінде студенттердің өздігінен істейтін жұмысына зор маңыз берді.

К.Д.Ушинский еңбектерінде ақыл-ой әрекеті оқушылардың оқуға икемділігі, оқуға деген ұмтылысы мен қажетсінуі түрінде көрініс береді. Ол ақыл-ойды қандай бағытта, қандай формада дамыту керектігі туралы қарастыра отырып, өз еңбектерінде оқушының оқу процесінде ақыл-ойын дамыту мен тәрбиелеудегі жағдайларға ерекше мән берді. Ақыл-ойды дамыту мен тәрбиелеудегі ең негізгі дидактикалық шарт – мұғалім мен оқушының оқу процесіндегі еңбегін дұрыс бөлу деп түсіндіреді [4, 13 б.].

К.Д.Ушинский пікірін П.Ф.Каптерев одан әрі дамытып, педагогикалық процесс оқушы мен мұғалімнің бірлескен әрекеті: бір жағынан, бұл – мұғалімнің бағыттаушы, ал екінші жағынан-оқушының өзіндік ішкі әрекеті. Ол оқушының білім игерудегі белсенділігі мен қызығушылығына, талпынысына ерекше мән берді. Каптерев оқушының білімді игерудегі ішкі мүмкіндіктерін зерттеуді бірінші орынға қойды .

Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытуда мұндай ішкі мүмкіндіктерді зерттеудің маңызы зор.

Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытуды оқу процесіндегі маңызды педагогикалық шарттары ретінде қарастырады. Сонымен қатар, оқу-танымдық іс-әрекетін дамыту ұғымының мазмұндарына авторлар әр түрлі түсініктеме берген.

Б.П.Есипов студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытудың маңызын аша отырып, дамытуға мынадай анықтама берген:«Дамыту-шәкірт ақыл-ойының, ізденімпаздығының белгілі бір дәрежесін көрсетеді», - дейді . Ал И.Я.Лернер: «Белсенді болмай, ізденімпаз бола алмайсың»-дейді, сөйтіп, оқу-танымдық іс-әрекеттегі белсенділікті ізденімпаздық шартына жатқызады. Ал кейбір авторлар оқу-танымдық белсенділікті іс-әрекет ретінде қарастырса, екіншілері жеке тұлғаның ерекше қасиеті ретінде санайды, бірақ «жеке тұлғаның ерекше қасиеті» ұғымының мазмұнын ашып көрсетпейді .

Өзінің еңбегінде бұл көзқарастарға талдау жасай отыра, Т. И. Шамова екі ұғымды бір-бірінен бөліп-жарып қарауға болмайтындығын атап көрсетеді. Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін дамытуға төмендегідей түсінік беріп: «Біз оқу-танымдық іс-әрекетті дамыту шәкірттің ақыл-ой және дене қуатын жай

ғана жұмылдыруына жатқызбаймыз, қайта оны жеке тұлға әрекетінің сапасы ретінде қарастырамыз, бұл сапа шәкірттің әрекет мазмұны мен процесіне көзқарасында, оның білімді және іс-әрекет тәсілдерін оңтайлы қысқа мерзімде тиімді игеруге ұмтылуында, мінез-құлық, ерік-жігерін оқу- танымдық мақсаттарға жұмылдыруында көрініс табады», - деп атап көрсетеді.

Н.А.Половникова: «Оқу-танымдық іс-әрекеттің мәні – мектеп оқушысының білімді игеруде өз күшімен талаптануы», - дейді .

М.И.Махмутов: «Оқу-танымдық іс-әрекет-шәкірттің ақыл-ой дамуы және оның өз бетінше ізденіп оқуына мүмкіндік беретін әрекеті», - деп қарастырған [5, 9 б.].

Оқу-танымдық іс-әрекетті дамыту – студенттердің ғылыми білімдерді, білік пен дағдыларды меңгерудегі, шығармашылық қабілеттілігінің дүниетанымы мен адамгершілік-эстетикалық көзқарастарының дамуындағы белсенді оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру мен ынталандырудың мақсатты педагогикалық процесі. Оқыту, адамның іс-әрекетін белгілі бір білімдерді, білік пен дағдыларды меңгерудің саналы мақсаты билеген кезде қызмет-әрекет ретінде жүзеге асады. Түсініктерді, ұғымдарды, заңдарды студенттердіңбасына жаттанды түрде сіңіруге болмайды. Оларды студенттіңөзі, мұғалімнің басшылығымен, көмегімен қалыптастыру қажет. Түсініктердің пайда болуы, заңдарды жете түсіну – студенттің ойлау мен іс-әрекетінің белсенді процесі деп тұжырымдаймыз.

Әдебиеттер

1. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. – Алматы: «Білім», 1994.
2. Әбілқасымова А.Е. Формирование познавательной самостоятельности студентов-математиков в системе методической подготовки в университете: автореф. дисс. ...п.ғ.к.: 13.02.2002. – Алматы, 2002. – 166 б.
3. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. – М.: Педагогика, 1984. – 79 б.
4. Омарова Р.С. Жоғары оқу орындарында студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. Дис. ... п.ғ.к.: 13.02. 2002. – Алматы, 2002. – 166 б.
5. Токсанбаева Н.Қ. Оқыту процесі жүйесіндегі танымдық іс-әрекеттің құрылымы. Дис. ... п.ғ.к. : 15.01.01. – Алматы, 2001. – 140 б.

СЕНСОРЛЫҚ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНЕ ҚОСУДА ПӘНДІК-БІЛІМ БЕРУШІЛІК ОРТАНЫ ЖОБАЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мусирова Г.Б.

Аға оқытушы, магистр,

*Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Пернебай А.

«Педагогика және психология» мамандығының 4-курс студенті

*Б.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Қапарова Ж.К.

*Тарих пәнінің мұғалімі, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға
арналған Арқалық арнайы мектебі
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. В данной статье рассматривается особый практический интерес вопросы моделирования предметно-образовательной среды, использования инновационных форм работы условиях инклюзивного образования. Развитие инклюзивного образования может послужить катализатором положительных изменений в учебно-воспитательной деятельности образовательных институтов всех уровней. Образовательная среда подходящая по стандарту несомненно, повысит качество образование, а включение детей с особыми потребностями в общеобразовательные школы-предоставит возможность педагогам овладеть современными инновационными технологиями.

Ключевые слова: сенсорное отклонение, инклюзивный класс, специальные оборудования, инклюзивное образование

Summary. This article discusses the special practical interest in the modeling of the subject-educational environment, the use of innovative forms of work in an inclusive education. The development of inclusive education can serve as a catalyst for positive changes in the educational activities of educational institutions at all levels. The educational environment suitable for the standard will undoubtedly improve the quality of education, and the inclusion of children with special needs in secondary schools will provide an opportunity for teachers to master modern innovative technologies.

Key words: sensory deviation, inclusive class, special equipment, inclusive education

Бүгінгі таңда инклюзивті мектепте заманауи талаптарға сай келетін жаңа білім ортасын жобалау мәселесі өте өзекті болып табылады. Білім ортасы өз кезегінде оқушының қойылған мақсаттарды сәтті іске асырудың, оның түрлі аспектілердегі (физикалық, интеллектуалды, моральдық, т.б.) даму оңтайлылығының кепілі бола алады.

Кеңістіктік-заттық компоненттің жобалануы мен ұйымдастырылуына Я.А.Коменскийдің «Ұлы дидактикасында» назар аударылды. Оқу орнының кеңістіктік-заттық ортасы оның еңбегінде балаға деген қызықтылығына тұрғысынан қарастырылды: «Мектептің өзі іштен де, сырттан да көзге жақсы

көрінетін жайлы орын болуы тиіс. Іштей ол жарық, таза, суреттермен безендірілген болуы керек: атақты адамдардың портреттері, географиялық карталар, тарихи оқиғалардың ескерткіштері, кейбір эмблемалар. Ал сырттай мектеп тек ойын меен серуенге арналған алаң ғана емес (оны балалардан ажыратуға болмайды), оқушылардың кей уақытта кіріп ағаштардың, гүлдер мен өсімдіктердің көрінісін тамашалауына болатын шағын бақшадан да тұруы тиіс. Егер осылай болған жағдайда, балалар мектепке қызықты көріністерге куә болуға үміттенетін жәрмеңкеге барғандай барар еді».

Инклюзивті сыныптың білім ортасының кеңістіктік-заттық компоненттерін жобалауға келесілер қосыла алады: мектеп ғимаратының архитектурасы, ішкі бақылау дизайны құрылымының ашық-жабықтылығының деңгейі, мектеп ғимаратындағы бөлмелердің көлемі мен кеңістіктік құрылымы, олардың кеңістіктік өзгеруінің жеңілдігі, олардың ішіндегі субъектілердің кеңістіктік қозғалысының мүмкіндігі мен кеңдігі және т.б.

Сынып бөлмесінің қол жетімділігі – инклюзивті білім ортасында оқытудың өте маңызды алғышарты.

Инклюзивті мектепте барлық бөлмелер мен аймақтар (орталықтар) қарапайым оқушыларға да, мүмкіндігі шектеулі оқушыларға да қол жетімді болуы керек [1, 56 б].

Мұның бір артықшылығы – оқушылардың назары алдында тұрған оқушыға аударылады. Мұғалім оқушыларды көріп тұрады, олардың әрекетін бақылай алады. Дегенмен, мұндай орналастырудың оқу үдерісіне әсер ететін елеулі кемшіліктері бар. Ең алдымен, оқыту оқушыға орталықтандырылған болып келеді де, оқушылардың құрдастарымен дискуссия және диалог арқылы білім алу мүмкіндігі күрт кемиді. Мұндай жағдайда оқудың өзі кейбір оқу материалдарын пассивті игеру (chalk and talk) түріне ауысады және оқушылардың оқу үдерісіне қатысуы азаяды. Бұл жағдайда оқушының индивидуалды ерекшеліктеріне сәйкес келу қиындық туғызады. Оқушылар білім беру үдерісінің белсенді қатысушылары емес, «білімді» пассивті түрде алушыға айналады.

Түрлі ерекшеліктері бар балалар мұндай оқытудың кемшіліктерін ерекше сезінеді. Мұндай балалар дәл мұғалімнің алдында отырып ыңғайсыздық сезінеді және өз құрдасатарымен қарым-қатынасқа түсе алмайды. Әрине, бұл кезде мүмкіндігі шектеулі балалардың академиялық дағдыларының өсуіне мүмкіндік пайда болады, бірақ әлеуметтік кедергілер өсіп, беки түседі. Оқу үдерісінің тағы бір мақсаты – мүмкіндігі шектеулі балалардың оған қатынасуы, мұны осы орналастыру тәсілі арқылы іске асыруға болады. Оқытудың бұл моделінде оқушылар тек өздеріне жақын отырған балалармен ғана араласа алады. Оқушылардың барлығына оқу тиімді болуы үшін олардың әркелкі қарым-қатынасқа түсу мүмкіндігін қамтамасыз ету қажет [2, 77 б].

Сыныптың физикалық ортасының моделіне *оқушылардың аралас тобын қалыптастыру арқылы оқу кеңістігін ұйымдастыру* жатады: әр түрлі қабілеттері бар балалар сабақ барысында бір аралас топқа бірігеді.

Соңғы уақытта оқу кеңістігін ұйымдастырудың бұл моделі тиімді оқыту мақсатында балаларды топқа біріктірудің, әсіресе аралас топтардағы қиындықтарды болдырмаған жағдайда таптырмас әдісі ретінде қарастырылды. Мұндай құрылымы жағынан әркелкі топта қызығушылықтары мен қабілеттері әр түрлі балалар сабақ барысында бір-бірімен белсенді әрекеттесіп, бір-біріне қарап үйрене алады.

Осындай орналастыру кезінде балалар бір-бірімен белсенді әрекеттескендіктен құрдастардың бірін-бірі оқытуы, топтағы ортақ жұмыс секілді түрлі әдістерді қолдануға болады. Әрине, егер қажет болса балалар индивидуалды тапсырмаларды да орындай алады. Мұғалім үшін бұл оқу кеңістігін ұйымдастыру әдісінің пайдасы – оның рөлі өзгереді, ол оқыту үдерісіне тиімді бақылау жасай алады. Сонымен қатар мұғалім оқу үдерісін сыныптың кез келген бөлігінде іске асыра алады, егер индивидуалды көмек қажет болған жағдайда балаларға оңай жақындай алады.

Инклюзивті сыныптың білім ортасын жобалауда *индивидуалды оқуға арналған оқу кеңістігін ұйымдастыруға* негізделген тұрғы маңызды болып табылады. Кейбір оқытушылар сынып кеңістігін қолайсыз ұйымдастыратыны сондай, топтық жұмысқа орын жетпейді. Оның орнына бала өз қалауымен немесе берілген тапсырмаға сәйкес таңдап алатын шағын оқу кеңістіктері пайда болады. Оқу кеңістігін ұйымдастырудың бұл принципі кішкентай балалар оқитын сыныпта қолданылады, бірақ жоғарғы сыныптарда да орын алып жатады [3, 109-110 б].

Мұндай әдістің артықшылығы – бала сыныпта өзіне ең ыңғайлы аймақты таңдап ала алады. Осындай жолмен ұйымдастырылған кеңістік шағын топпен де, индивидуалды түрде де жұмыс жасауға жарайды. Ыңғайлы жұмсақ жиһазы бар сынып аймағы бейресми әңгіме, дискуссия өткізуге қолайлы болып табылады. Мұғалім сынып ішінде еркін орын ауыстыра отырып, сынып кеңістігінің әр бөлігіндегі балалардың индивидуалды қажеттіліктерін қанағаттандыра алады.

Кеңістікті осылайша пайдалану әдісінің кедергілері таза практикалық сипатта болуы мүмкін. Мұның балаларға пайдасы – егер балалар жұмыс жасағылары келетін орынды өз еріктерімен тандаса, оқуға деген мотивациясы мен реттіліктің деңгейі өседі.

Бақылаулар көрсеткендей, олар көрнекі үлгіге сүйеніп жасалынатын, берілген тапсырманы орындауға қажетті бөліктерді сәйкестендіруді талап ететін жұмыстарды оңай атқарады. Оқу жылының соңында ерекше қажеттілігі бар балалар негізгі операцияларды орындау қабілеттерін көрсетеді: жалпылау, талдау, салыстыру, жіктеу.

Ғылым орталығында балалар жалпы деңгейде білімді игеруді үйренеді, көрнекілік модельдеу, сызбаларды қолдану секілді ойлау тапсырмаларын шешу әдістерін, талқылау мен ой қорытудың бастапқы әдістерін меңгереді. Бақылауларға сәйкес, ерекше балалар ізденушілік, эвристикалық әрекетке ынталана кіріседі, белсенді түрде экспериментке араласады, объектілерді практикалық түрлендірудің негізгі әдістерін меңгереді. Педагогтар мұндай балаларға түрлі заттармен, белсенділік орталықтарындағы материалдармен өз бетімен жұмыс жасауға мүмкіндік береді, табылған шешімді сөзбен нақтылауға, мәселенің шешімін табуға арналған түрлі жағдаяттарды ұсынады.

Инклюзивті сыныптарда педагогтар сабақ барысында балаларға материалды есте сақтауға арналған арнайы құралдарды пайдалануды үйретеді, есте сақтау мен өзін-өзі саналы басқарудың қарапайым әдістерін үйретеді, түрлі жаттығулар мен ойындар арқылы тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың ірі және жіңішке моторикасын дамытуға көмектеседі, бұл үшін манипулятивті орталықта, өнер орталықтарында, қол еңбегінде (сурет салу, илеу, аппликация, кесу, тігу, тоқу, т.б.) жұмыс жасау жағдай туғызады [4, 25-27 б].

Берілген білім ортасының моделі баланың қажеттіліктеріне, ал оның элементтері (жабдықтар, оқулықтар, дидактикалық материалдар және т.б.) баланың дамуына жағдай жасайды.

Сол себепті инклюзивті сыныпта даму мүмкіндігі шектелген баалалармен жұмыс жасайтын педагогтар үшін білім ортасының түрлі компоненттерін модельдей білу, оқушылардың толыққанды тәрбиесі мен дамуына жағдай жасау өте маңызды болып табылады.

Инклюзивті білім беру ортасын жобалау барысында, біріншіден, ерекше қажеттіліктері бар балалардың ерекшеліктеріне назар аудару қажет:

- алғашқы ауытқушылықтың құрылымы;
- оның көрінісінің деңгейі;
- психофизиологиялық дамудың (сенсомоторлық, көру, иіс сезу, есту, қимыл-моторлық, бейнелік-кеңістіктік) сипаттамасы мен ерекшеліктері; *екіншіден*, дамытушы орта концепциясында әзірленген және ұсынылған талаптарды ескеру қажет, алайда, келесі қағидалар ерекше маңызға ие болып табылады:

- *Ортаның көпфункционалдылығы.* Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін оларды әрекетке ынталандыратын алғышарттар жасалынады. Оқу құралдары, дидактикалық құралдар балалардың әрекет мазмұнын өз бетімен аанықтауына, әрекет жоспарын құруына және түрлі тапсырмаларды белсенді түрде шешуіне мүмкіндік беретіндей етіп орналастырылады.

- *Ыңғайлылық пен тұрақтылық қағидасы.* Инклюзивті сыныпты құру кезінде балалардың қоршаған ортасының қолайлы және эстетикалық болғаны маңызды. Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін орта компоненттерінің тұрақтылығы ерекше маңызға ие, бұл балаларға сенімділік пен қауіпсіздік сезімін қамтамасыз етеді. Осы қағиданы ескере отырып құрылған орта барлық балаларда қуаныш сезімін тудырады, жаңа әсерлер мен білімдермен байытады.

- *Әр баланың даму ерекшеліктерін ескеру қағидасы.* Инклюзивті кеңістікті жобалау барысында әр баланың психофизиологиялық даму деңгейі мен қызығушылықтарын ескеру маңызды. Орта баланың даму қажеттіліктері мен өзін-өзі дамытуын қамтамасыз етуі керек.

- *Коммуникативті мүмкіндіктердің дамуы.* Коммуникативті мүмкіндіктердің дамуы ерекше бала үшін өте маңызды болып табылады. Мысалы, ойын оның құрдастарымен бейресми қарым-қатынасын, әрекет еркіндігін қамтамасыз етеді.

- *Шынайылық пен қол жетімділік қағидасы.* Ортаның әр компонентінің болуы негізделген әрі қойылған мақсаттарға сәйкес болуы тиіс. Ерекше бала үшін дамытушы заттық ортаның барлық мазмұнының қол жетімділігі – материалдардың, кітаптар мен құралдардың қол созым жерде орналасуы.

Дамытушы заттық орта инклюзивті кеңістікке қосылған балалар контингентіне қарай түрленеді және әрекеттің барлық түрінің толыққанды дамуын қамтамасыз етеді.

Жоғарыдағыны ескере келе және балалармен жұмыс шағын топтарда немесе белсенділік орталықтарында жүргізілетін инклюзивті сыныптың білім ортасын құру кезінде қажет:

- Сыныптың оқу орталықтары мен басқа да мүмкін болатын аймақтарды бала қолмен ұстап сезе алатындай етіп жабдықтау.

- Баланы сабақ басталғанға дейін сынып бөлмесімен таныстыру.
- Ерекше қажеттілігі бар баланы қолдауға баасқа балаларды қатыстыру.
- Бала үшін ортаның алдын ала белгілі болуын қадағалау.
- Мүгедек арбасының еркін қозғалуы үшін жиһазды ыңғайлы орналастыру.

- Топтық сабақтар мен ұжымдық ойындар үшін жеткілікті орынды қамтамасыз ету.

- Баланың мұғаліммен немесе басқа оқушымен жұмыс бұрышын жабдықтау. Бұл бұрыш мұғалімнің іште не болып жатқандығын көруі үшін, ал балалардың сыныптың қалған бөлігін көрмеуі үшін перделермен жабылуы керек.

Сынып кеңістігінің дұрыс құрылымынан бөлек, мұғалім, *біріншіден*, барлық оқушыларға хабарланатын реттіліктің белгілі бір ережелерін орнатады. Бұл ережелер сыныптың күнделікті өміріне, сондай-ақ ерекше жағдайларға да байланысты болуы мүмкін. Осындай түсінікті әрі нақты ережелері мен нормалары бар сыныпта балалар өздерін жақсырақ сезінеді. *Екіншіден*, инклюзивті сыныптағы оқушылар әр түрлі болғандықтан мұғалімнің әр баланың оқуына жеке тұрғыдан қарауы керек, бұл сынып ұжымының мәдениетінде маңызды рөл атқарады. Өзіміз білетіндей, сыныпта бір қарағанда күрделі болып немесе лезде байқалмайтын болып көрінетін ерекшеліктері бар балалар және керісінше, бірден айырмашылығы кзге түсетін балалар болады. Сол себепті мұғалімнің сынып ұжымын қалыптастыруы үшін келесілер ұсынылады:

- Оқушылардың жұмыстарын көрсету. Мұғалім әр жұмыс белгілі бір талапқа сай орындалуы керек деген пікірден аулақ болуы тиіс және осы талаптардың орындалуын талап етпеуі керек. Инклюзивті сыныпта әр түрлі қабілеттері бар балалар оқитындықтан, олардың орындалуы да, дұрыстығының деңгейі де әр түрлі болады. Жұмысты «ереже бойынша» орындаған балаларыкін ғана емес, барлығының да жұмыстарын көрсету қажет.

- Бүгінгі күннің не нәрсеге арналғандығын еске салу үшін, оқушыларға әр таң сайын осы жолы олардың немен айналысатындығын хабарлау керек (сөздерді, суреттерді немесе басқа таңбаларды қолдаун арқылы). Бұл есте сақтау қабілеті нашар балаларға ыңғайлы болады. Қосымша нақтылауды талап ететіндерге де бұл қолайлы болып табылады.

- Оқушылармен бірге бір сабақтан басқасына өту жүйесін әзірлеу және келісу. Осы жағдайда сыныптастарының назарын әрекеттің ауысқандығына аударатын көшбасшыны таңдау қажет және «таңертеңгі», «түскі» көшбасшылардың міндетін оқушылар арасында бөліп беру керек, бұған сабақты аяқтауы мен зейін қоюы қиын балалар да қосылады.

- Оқушыларды әрқайсысының күнделікті өз міндеттері болатын шағын топтарға бөлу. Мұндай міндеттерге кітаптарды, сурет салуға арналған қағаздар мен құралдарды тарату, ерекше қажеттілігі бар сыныптастарына арналған материалдарды дайындау немесе видеомагнитофон мен плеерді дайындау жатуы мүмкін. Мұндай әрекет түріне барлық оқушыларды қатыстырған жөн. Кіші сыныптарда оқушылар қатысымды белгілейді, сыныпқа белгілі бір ақпаратты жеткізеді, мектептің табиғат бұрышындағы жануарларға күтім жасайды, сыныптың белгілі бір бөлігіндегі тәртіпті қадағалайды. Жоғарғы сынып оқушылары әдетте сыныптан-сыныпқа, мұғалімнен-мұғалімге көшеді, олардың сынып бөлмесіне қатысты міндеттері азаяды, себебі олардың мұғалімдермен қарым-қатынасы қысқа мерзімді әрі өтпелі болып келеді.

Сонымен, біз мұғалімге барлық оқушылардың айырмашылықтарына қарамастан тең дәрежеде болатындай сынып ұжымының мәдениетін қалыптастыруға көмектесетін негізгі әдіс-тәсілдерді қарастырдық [5].

Әдебиеттер

1. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР 11 шілде 2002 № 343 заңы Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2002 ж., N 16, 152-құжат BNews.kz сайты
2. Никольская И. М. Арттерапия – терапия изобразительным искусством // Учебник Детская психиатрия (под ред. Э. Г. Эйдемиллера), СПб.: Питер, 2005. С. 993.
3. Тебенова Қ.С., Рымханова А.Р. Арнайы психология.- Алматы: «Дәуір», 2011.б.13.
4. Л.С.Выготский Баланың жас ерекшеліктері психологиясы және кемтар бала психологиясы туралы таңдамалы еңбектер. /Оқу құралы/. Алматы: Ы.Алтынсарин атындағы Қазақтың білім академиясының Республикалық баспа кабинеті. 1999 б.170.
5. Мастюкова Е. - М., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии / Под ред. В.И. Селиверстова. - М., 2004.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СӨЗДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Мусирова Г.Б.

*Аға оқытушы, магистр, Ы.Алтынсарин атындағы
Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты,
Қазақстан, Арқалық*

Сабыр А.Т.

*«Педагогика және психология» мамандығының 4-курс студенті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. Данная статья посвящена изучению специфики и особенностей словесного общения подростков. Актуальность заключается в том, что изучение специфики и особенностей общения подростков очень важна в возрастной психологии. С помощью конкретных знаний можно разрешить сложные проблемы и конфликты.

Ключевые слова: словесное общение подростков, возрастная психология, психология подростков.

Summary. This article is devoted to the study of the specifics and peculiarities of verbal communication of adolescents. The relevance lies in the fact that the study of the specifics and characteristics of communication of adolescents is very important in age psychology. With specific knowledge, you can solve complex problems and conflicts.

Key words: verbal communication of teenagers, age psychology, psychology of teenagers.

Адамдар арасындағы қарым-қатынас жасаудың құралы сөйлейтін сөздердің мағынасы кең ұғым. Олар біз адам ретінде көрсететін қылықтарымыздың аз бөлігін ғана құрайды. Сөйлеудің нақтылығы әр жағдайда әртүрлі болады, бірақ денеміздің қимыл – қозғалысы мен дауысымыздың тоны әсер етуге және айтылғанның мағынасына, көптеген ерекшеліктер қосатыны даусыз. Бұл ерекшеліктер біздің не айтқанымызбен емес, қалай айтқанымызбен анықталады, сөйлеушінің мәліметті беруі, оның тұлғалық ерекшеліктеріне, мәдениетіне, ұлттық ерекшеліктеріне, білім деңгейіне қарым – қатынас кезіндегі жағдайларға байланысты құрылып, өзгеріп отырады. Мәселен, жасөспірімнің жай ғана досына хабарлаған мәліметті, үлкендерге жеткізуде түрлі қиындықтар сезілуі мүмкін. Демек, коммуникатор қандай да бір кедергіні байқап, содан қиналады. Қарым – қатынас барысындағы мұндай кедергілердің (барьерлер) бірнеше түрлері бар:

1. Фонетикалық кедергілер – тілдегі, сөйлеудегі кемістік пен (кейбір әріптерді дұрыс айта алмау) дикцияның нақты еместігінен туындайды.

2. Семантикалық кедергілер – адамдардың сөйлеу стилі, сол ортаға, жағдайға немесе адамның жасына сәйкес келмеуінен шығады. Мәселен, қарт кісілерге, балаларға ғылыми тілде сөйлесу арқылы түсінісу мүмкін емес.

3. Стилистикалық кедергілер – адамдардың сөйлеу стилі, сол ортаға, жағдайға немесе адамның жасына сәйкес келмеуінен шығады. Мәселен, қарт кісілерге, балаларға ғылыми тілде сөйлесу арқылы түсінісу мүмкін емес.

4. Логикалық кедергі, коммуникатордың ұсынған логикалық тұжырымдары өте күрделі болғанда туындайды. «Ерлер логикасы», «Әйелдер логикасы», «Балалар логикасы», т.б логикалар туралы айтуға болады.

5. Ұлты, мәдениеті, діни ұстанымдары әртүрлі адамдар арасындағы кедергілер – адамдардың қандай – да бір ұлтты, діни көзқарасты немесе сол елдің мәдениетін теріс деп қабылдайтындықтан туындайтын кедергілер [1, 72 б.].

Қарым – қатынас барысында, тек мәліметтермен алмасып, кері байланыс берумен шектеліп қана қою жеткіліксіз.

Жасөспірімдердің қарым – қатынасындағы айырықша орын алатын сөйлеудің түрі ол-сленг.

«Сленг» сөзінің шығу тарихына тоқталсақ, «Америка сленг сөздігінің» авторларының бірі Стюарт Б.Флекснер мынандай мәліметтер келтіреді. Оның айтуынша, әрбір американдықтың сөздік қорында шамамен 10000 – 20000 сөз бар. Оның 2000 сөзі сленг қатарына жатады. Яғни сленг жалпы лексика қорының 10 – 20 пайызын құрайды. Бірақ Стюарт Б.Флекснердің пайымдауынша, бұл лексика қоры әрбір американдыққа толығымен белгілі болса да, күнделікті сөйлеу тәжірибесінде толығымен қолданылмайды. Ғалымдардың есептеуінше АҚШ – та ағылшын тілінің сөздік қорында 10000 сленг сөзі бар, ал оның басқа бір түрлеріне 35000 сөз жатады: олар – кәсіби сленг, жаргонизмдер, арго, қанатты сөздер. Сленг табиғаты оның үнемі жаңарып отыруын талап етеді. Көптеген сленг сөздері салыстырмалы түрде ұзақ өмір сүрмейді және егер олар тілде тұрақталса, яғни сленг қатарынан жалпы ауызекі тіл лексикасына өтіп кетсе, қолданыстан түсіп қалады. «Сленг» - күнделікті өмірде белгілі бір заттың атауы үшін қолданылатын, қалыпты тілден ауытқыған, мысқылдап, мәнерлі сөздер [2, 25 б.]. Кейбір зерттеушілер жаргонды сленгпен байланыстыра қарайды. Сондықтан сленг ерекше лексика қызығушылықтары ортақ адамдардың қарым – қатынастарынан туындайтын сөздер деп көрсетеді. Алдымен «сленг» деген не? Ол жаргонның бір түрі, сөздерге жаңа мағына беру. Жалпы сленг сөздерді, жасөспірімдер өзара ерекше сөйлеу үшін қолданады. Өздерін басқалардың бөлек, күшті сезіну себебімен де болуы мүмкін. Күнделікті естіп жүрген жаргон, орысша, қазақша сөздермен ғана емес шетел тілімен де кездеседі. Сленг тілдің қызықты, сонымен бір уақытта күрделі құбылыстарының бірі. Көптеген зерттеушілер сленгті қоғамдық диалектіге жатқызады. Диалект, соның ішінде сленг үнемі тілдік нормаға, стандартқа қарсы қойылады. Ағылшын лексикографиясында «сленг» термині өткен ғасырдың басында кең тарала бастады. Үлкен Оксфорд сөздігінде бұл сөздің шығуы «*language of a low or vulgar type*» мағынасын беретін сөз ретінде 1756 жылы тіркелген. Сленгті зерттеуші Эрик Партридждың айтуынша, *slang* сөзі *to sling* – *to utter* етістіктерінде қатысты. Қазіргі заманғы лексикографияда сленг сөзі «ауыз екі тіл», «диалектизм», «вульгаризм», «жаргонизм» сөздерімен бірқатар қолданылады. Сленг жастар арасындағы қарым – қатынастың бір ерекше түрі. Жаргонмен сөйлеп олар бір – бірін жақсы түсінеді. Мұндай сөйлеу мәнерін түсіне алмайтын үлкен кісілерімізді мазасыздандырады. Қазақ жастарымыздың орысша сөйлеуі бір мәселе болса, түсініксіз жаргонда сөйлеу екінші мәселе. Оның шешімі бар ма? Осы сұрақтың жауабын табу өте қиын. Алдымен қазақ жастарын қалайша таза сөйлетуге

болады? Дөрекі сөйлеп, блогтарына балағат сөздерді жазып, мәдениет және тәрбие дегенді білмейтіндігін нақты көрсеткен. Тек ұлдар ғана емес, қыздарда үнемі жағымсыз сөйлеп жүретіні бәріне белгілі. Осыдан балалардың ішкі мәдениетін анық аңғаруға болады. Мәдениетті сөйлеу, қоғамның дамуына да байланысты. Мұның бәріне ғаламтор, технологиялық жетістіктер, батыстың киноларының әсері шығар [3, 64 б.].

Қазіргі жасөспірімдердің «сленг» тілінде сөйлеуі мәселесіне тоқталсақ:

Бүгінгі жастар сленгтер мен жаргондарды әртүрлі себептерге байланысты қолданады:

- ✓ Әсер қалдыруы үшін,
- ✓ Елден ерекше болу,
- ✓ Өзгелер түсінбеу үшін,
- ✓ Белгілі бір әлеуметтік топқа жататынын көрсету үшін, әзіл ретінде де

қолданады.

Жасөспірімдер арасындағы жиі кездесетін компьютерлік сленгтерге тоқталайық. Соңғы уақытта жасөспірімдердің компьютер ойындарымен әуестенуі күшейіп отыр. Бұл да бір компьютерлік сленгтердің пайда болуына алып келеді. Мысалы, ойындағы «ең басты жау» деген ұғымын білдіретін «бродилка», «аркада», «босс» сленгтері пайда болған. Жастардың күнделікті қолданып жүрген сленгтерінде орыс сөздерінің көптеген компоненттері кездеседі. Мысалы: «тормозы ұстап қалды» - бір жағдайдан шешім таба алмай қалды, осыған синоним ретінде «зависать етіп қалды» деген тіркес бар, «типаж болу», «блатной болу» - менменсу тіркесімен байланысты. «Құлаққа лапша ілу» - өтірік айту, «маяк тастау», «гудок тастау» - қысқа ғана қоңырау шалу. Міне жаһандану заманында ешбір сүзгіден өтпеген ақпараттар тасқыны ағылып, жастардың көзін тұмандандырып, санасын уландырып барады. Осыларға төтеп беретін қазақы тіл, ұлттық салт – дәстүр. Бүгінгі жастардың арасында тіл байлығының нашарлығынан дейміз бе, әйтеуір бір сүреңсіз, нәрсіз сөздер өршіп тұр. Оған өздерінше «жаргон ғой» - деп, айдар тағып әлде қандай болатынын көресіз [4, 16 б.].

Қазіргі жастардың сленг немесе жаргон сөздеріне мысал:

1. Өзіне көп алады – артық кетті, шектен шығу
2. Типа – сол сияқты, тәрізді, секілді
3. Ботан – сабақты өте жақсы оқиды
4. Орнына қойып тастадым – орынсыз екенін дәлелдедім
5. Инет – ғаламтор

Сленг сөздерге жүргізілген зерттеулер нәтижесінде жігіттердің 50 пайызы, қыздардың 33 пайызы күнделікті өмірде қолданады екен. Онымен күресудің еш пайдасы жоқ. Жас шамасына қарай доғару процесі өздігінен жүзеге асады [5, 35 б.].

Сөйлеу өнерін меңгерген адам тиімді қарым – қатынас жасауда да жетістікке жетеді және тапқырлық сияқты қасиетке де ие болады. К.С.Станиславскийдің пікірінше, сөйлеу, бұл музыка үні, бұл – әуен. Адамның дауысы немесе сөзі атылған оқтай тарсылдап немесе қырылдап емес, жағымды шығуы тиіс. Музыкалық үнді, әсіресе ритмді сезінетін адамдардың сөйлеуінде ішкі әуенділік сезіліп тұрады.

Әдебиеттер

1. Белянин В.П «Язык и ребёнок. Лингвистика детской речи.» М.: Владос 2000.-240 стр.
2. Седов К.Ф «Нейропсихоллингвистика» М.: Лабиринт, 2007.- 274стр.
3. Ушакова Т.Н «Психоллингвистика». //Психология. Учебник для гуманитарных специальностей. – СПб., 2000.- 250 стр.
4. Леонтьев А.А«Основы психоллингвистики». – М., 1997 – 280 стр.
5. Х.Т.Шерьязданова, Л.К.Ермекбаева, И.Ә.Абеуова, Р.Н.Алибаева, М.Ә.Әмірбекова «Қарым – қатынас психологиясы» Алматы 2014 – 35 бет.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ, ЖЕКЕ ӘДІСТЕМЕЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мухамбетова А.К.,

*Биология пәнінің мұғалімі, «Арқалық қаласының әкімдігі білім бөлімінің
Б.Майлин атындағы №3жалпы орта білім беретін мектебі» ММ
Қазақстан, Арқалық*

Жылкелдина М.А.

*Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, «Арқалық қаласының әкімдігі білім
бөлімінің Б.Майлин атындағы №3жалпы орта білім беретін мектебі» ММ
Қазақстан, Арқалық*

Аннотация. Развитие деятельности в системе образования страны - улучшение содержания и качества образования, формирование нового педагогического подхода в образовании. В эпоху глобализации у молодого поколения появилось новое мышление, активность, пробуждение знаний, умение использовать их в жизни и патриотизм.

Ключевые слова: обновленное содержание образования, методы и приемы, опыт.

Summary. Development of activities in the education system of the country - improving the content and quality of education, the formation of a new pedagogical approach in education. In the era of globalization, the young generation has a new way of thinking, activity, awakening of knowledge, the ability to use them in life and patriotism.

Keyword: updated content of education, method, experience.

Нағыз халықшыл жазушы, ағартушы, ақын, өмір шындығын озық идея тұрғысынан таныта білген кемеңгер ойшыл, елдің маңызды мәселесін жырымен өрнектеген ақын, жаңашыл жазушы, сол жаңаның тынымсыз жаршысы Ы.Алтынсарин елді түзетуді бала оқыту ісінен бастаған болатын. «Тілегенің алдыңнан, іздемей –ақ табылар» деген ұлы сөзімен ХІХ ғасырда қараңғы қазақты оқыту ісіне бастаған дала жұлдызының сөзі бүгінгі таңда да өз мәнін жоймай келеді.

Еліміздің жарқын болашағы – жастар санасына білім мен тәрбиенің озық үлгісін сіңіру мақсатында мемлекетіміз білім беру жүйесін жетілдіруде. Себебі,

дамыған елдер қатарына көш түзеп келе жатқан еліміздің мұғалімдері үшін жалпы педагогикалық, ғылыми-теориялық, әдістемелік жаңалықтар мен озық тәжірибені терең меңгерудің маңызы орасан.

Еліміздің білім беру жүйесіндегі даму іс-әрекеті — білім мазмұны мен сапасын арттыру, білім беруде жаңаша педагогикалық көзқарас қалыптастыру секілді кешенді шараларға байланысты. Қолдауды қажет ететін бүгінгі күннің білімінің орнына елімізді алға тартатын, жастарымызды дұрыс жолға бағыттайтын инновациялық білім керек. Осы мақсатта педагогикалық кадрларды даярлау жағдайындағы білім беру үрдісінде, педагогикалық технологияларды, жеке әдістемелерді пайдалану мәселелері өзекті болып тұрған кезеңде, Назарбаев Зияткерлік мектебі мен Кембридж университетінің білім факультеті арасындағы бірлесіп жасаған бағдарламаның, орта білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде бірқатар пәндер бойынша педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру курстары, «Үш тұғырлы тіл» саясатын жүргізу мақсатындағы тілдік курстардың тиімділігі зор.

Жаңартылған оқу бағдарламаларына негізделген курс мұғалімдердің пәндік оқу бағдарламаларының мазмұнын біліп, бағдарламаға сәйкес педагогикалық тәсілдер мен оқу материалдарын қолдануды және оқыту мақсатына қол жеткізу үшін критериалды бағалау жүйесін қолдана білуді үйретеді. Нәтижесінде мұғалімдер жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымын, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретін, мазмұны мен оқыту барысындағы мақсаттарын жете түсініп, бағдарламаны іске асыру үшін қажетті біліктіліктері мен дағдыларын қалыптастырады. Ал, пән аясында оқушылардың қол жеткізуі көзделетін оқу мақсаттары бағдарламада ұсынылған. Ол үшін мұғалімдерге оқу жоспарында ұсынылған тапсырмалар мен педагогикалық әдіс-тәсілдерді қолана білуіне әдістемелік қолдау көрсетіледі. [1]

Оқыту үрдісінде оқыту әдістерін тиімді пайдалану, білім беру жүйесін тұтастай жаңа оқыту технологиясын енгізу оқыту процесінің толыққанды дамуына мүмкіндік жасауда.

Оқытудың тиімділігі оқытудың жеке тұлғалық стиліне, яғни, оқушыға оқу материалын тиімді сипаттайтындай қабылдау механизміне тәуелді. Осыған байланысты оқу іс-әрекетін тиімді қамтамасыз ету бәрінен бұрын оқушылардың өзіндік іс-әрекетін, оқытушының әрбір оқушымен жеке тұлғалық оқу іс-әрекетін сүйемелдеуді және жобалар мен оқу жұмыстарын оқытушылармен бірге ұйымдастыруды жобалайды.

Осылайша жаңа технологиялардың дамуы жаңа әдіс-тәсілдердің пайда болуына көмектеседі және сонымен бірге оның сапасын жоғарылатады.

Бұл технологияның өзектілігі қоғамның ақпараттандыру жылдамдығының артуымен сипатталады. Әр түрлі пән сабақтарында жаңа технологияны пайдалану білім мазмұнын жаңартумен, ақпараттық ортаны қалыптастыруымен, сондай-ақ сапалы білім беру мүмкіндігінің жоғары болуымен ерекшеленеді.

Соңғы кезеңде қазіргі заманғы педагогикалық ғылым мен практика түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Соның ішінде оқыту үрдісі ақпараттық –

коммуникациялық жағдайларда жаңа көрініс алу жолында басқаша жаңалаған жолмен ХХІ ғасыр талаптарына сай білгір, уақытты үнемдей алатын тұлғаны қалыптастыруға бағытталады.

Қазіргі оқыту үрдісіне жаңа педагогикалық технологиялар кеңінен енуде. Оқушыны пәнге қызықтырумен қатар, саналы ойлауға тәрбиелейтін, қоғамдық көзқарастарын қалыптастыра алатын, өзіндік пікірі бар, қоғамдағы болып жатқан түрлі қарама-қайшылықтарды түсіне білетін, еркін сөйлеп, өз пікірін ашық айта алатын ойлы ұрпақ тәрбиелеуде сабақтың маңызы зор. Сол сабақ атты театрдағы басты кейіпкеріміз – оқушы болса, онда барлығымыздың бағытымыз бір, бағдарымыз байсалды болмақ. Әр мұғалім оқушыға көпқырлы сабақ беретін болған соң, қазіргі жаһандану саясатына сәйкес жаңа технологияны өз ыңғайына, пәніне лайықтап пайдалануы тиіс. Мұғалім шеберлігі – ізденіс нәтижесі. Сондықтан, орыстың ұлы педагог-ғалымы К.Д. Ушинскийдің “Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады” – деген. Бұл “Ұстаз” атты ұлы сүрлеуге соқпағын салып жол тартқан көкірегі ояу, көзі ашық әрбір адамға берілген елеулі ескерту. Сабақты тартымды өткізіп, оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін әр сабағымызды түрлендіріп отыру шарт. Ол үшін тек бір технологиямен шектеліп қалмай, әртүрлі технологияның элементтерін пайдалану қажет. [2]

Жаһандану заманында жас ұрпақтың жаңаша ойлау қабілетін, белсенділігін арттыру, білімге деген құштарлығын ояту, өмірінде оны қолдана білу, отансүйгіштік қасиетін одан әрі дамытуға бағыттау – ұстаздың басты міндеті болса, тұлғаны жан-жақты дамытуды жүзеге асыруды мақсат еткен білім саласындағы өзгерістер, жаңа әдістер мен тың тәсілдер оң нәтиже берері анық.

Әдебиеттер

1. Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы- 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 17.01.2014 ж.
2. Н.Ә. Назарбаев “Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты” атты Жолдауы, 2012.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ – БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ҰРПАҚ КЕЛЕШЕГІ

Муханбетжанова М.С.

Информатика пәнінің мұғалімі, «Арқалық қаласы әкімдігі білім бөлімінің

Б.Майлин атындағы №3 жалпы орта білім беретін мектебі» ММ

Қазақстан, Арқалық

Аннотация. На сегодняшний день обновление содержания образования находится на стадии очень важных преобразований. Обновление содержания образования-это качественное образование, основанное на светлом будущем, примерный образец и сочетание учебно-воспитательного процесса всесторонне новыми методами и способами, предложенными формулой достижений.

Ключевые слова: обновленное содержание образования, методы и приемы, опыт.

Summary. To date, the updating of the content of education is at the stage of very important transformations. Updating the content of education is a quality education based on a bright future, an exemplary model and a combination of the educational process comprehensively with new methods and techniques proposed by the formula of achievements.

Keyword: updated content of education, method, experience.

М.Әуезовтың «Халық пен халықты ел мен елді теңестірген білім» деп айтқан сөзі адамзаттың тіршілігінің негізгі тұғырнамасы болып табылады. Тәуелсіздік алғалы бері білім жүйесін енгізіліп отырған реформалар біздің болашағымыздың жарқын бейнесі. Себебі қай мемлекет болмасын оның дамуы білімді, білікті азаматтарға иек артады. Яғни, болашақта бәсекеге қабілетті жас маман мойнына жүктелетін абыройлы да, жауапты міндет болып отыр. Бүгінгі жастар - ертеңгі мемлекетті дамытушы білімді, білікті маман, ел тағдырын шешуші азаматтар.

Елбасымыздың жолдауында айтқандай болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін, заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 30 елдің қатарына жеткізетін – білім. Ғылым мен техниканың күн санап өсуіне байланысты педагогика ғылымының теориясы мен оқыту үрдісі де түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Соған орай оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Осы тұрғыда әр пән мұғалімдерінің оқыту әдістерін, жаңа технологияларды тандап пайдалану және авторлық үлгілерді қолдану мүмкіндігі берілген.

Кез келген ата-ананың көкейінде «Бұл бізге не береді?» деген жаңартылған білім беру мазмұны жайлы сауалдың болуы заңды. Қолданыстағы білім мазмұнымен салыстырып көретін болсақ, мәселен, қолданыстағы білім «Мектепте нені оқытады?» деген сұрақ аясында болып, баланың теориялық біліміне, яғни, бала біледі және түсінеді дегенге бағытталған. Ал қазіргі жаңартылған білім мазмұны «Мектепте не үшін оқу керек?» деген сұрақ аясында болып, білім мазмұны күтілетін нәтижеге және баланың бойындағы түрлі дағдыларды қалыптастыруға бағытталады [1].

Қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологияларды енгізу күннен-күнге басты талапқа айналып, осы әдістерді жетілдіре түсу қажеттігі күшейіп келеді. Мұғалімнің шеберлігі қандай жоғары болса да, мұғалім оқушының өз белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының тұлға ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады.

Жаңа бағдарлама бойынша жаңаша көзқарас қалыптасып, білім деңгейі биікке көтеріліп келеді. Жоғарғы мектеп түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгеріп шығулары тиіс. Оқытудың нәтижесі сын тұрғысынан ойлау, өздігінен зерттеу және ақпаратты терең талдау дағдыларын меңгеруге тиіс. Бағдарламаның мақсаты: Жаңартылған оқу бағдарламасының құрылымын, мақсат-міндеттерін меңгерту. Курста жаңартылған оқу бағдарламасы, оқу жоспарлары, тілдік дағдылар, педагогикалық әдіс-тәсілдер және белсенді оқыту техникалары қарастырылды.

Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады.

Үйреніп жатқан әдістер оқушылардың ынтымақтастықпен бірігіп жұмыс жасауына, ойын еркін жеткізуіне және шығармашылық қабілеттерін дамытуына септігін тигізетініне көзім жетті. Әр мұғалімнің шеберлігін шындайтын, жас ұрпақтың білімі нәтижелі болуға жұмыс атқаруға көмектесетін курстың берері көп екен.

Ертеңінен үміт күткен Мәңгілік еліміздің ұрпағы білімді, білікті болу үшін нақты жоспар, нақты қадам керек. Әр мұғалім әзірленіп жатқан жаңа мазмұнды бағдарламаны игеруі маңызды. Әр мұғалім тиімді оқу мен оқыту тәсілдерімен таныса отырып, өзінің педагогикалық қызметіне белсенді оқу қағидаттарын енгізеді. Оқу мен оқытудағы әр іс-әрекет мақсатқа жетуге бағытталатынын түсінді. Егер ұстаз тәжірибесінде үйреніп жатқан белсенді әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана білсе, оқушылардың сын тұрғысынан ойлау қабілеттері дамып, білімнің қажеттілігін түсінеді. Яғни, «Не үшін?», «Қалай?», «Неліктен?» деген сұрақтарға жауап іздей бастайды [2].

Бұл бағдарламаның дәстүрлі бағдарламадан ерекшелігі — пәндер бойынша ортақ тақырыптардың болуы. Жаңадан енгізілген пәндер қатарында, ағылшын тілі, жаратылыстану және ақпараттық технология сынды заманауи қажеттіліктерге байланысты жүргізілетін пәндер бар. Жаратылыстану пәнінде (химия, физика және биология пәндері) дүниетану пәнінде (география, тарих, қоғамтану) алғашқы ұғымдары қалыптастырылады. Жекеленген пәндерде үш тілділік мақсатын жүзеге асыруда тақырыпқа қажетті тірек сөздердің қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде сабақта қолданылуы жүзеге асады. Оқу мақсаттарының белгіленіп беріліп, сол мақсаттар бойынша оқушылардың оқу жетістігін «жетті», «талпынды» деп бағалау жүргізіледі. Әрбір оқушы үшін оқу мақсатына жетудегі оқушының үлгерімін көрсететін портфолио жинақталып, ол қалыптастырушы бағалау үшін қолданылады. Бұл бағдарлама бойынша жетістіктермен қатар, жекелеген пәндер бойынша қиындықтар да кездесіп жатқаны рас. Атап айтсам, ағылшын тілі, орыс тілі пәндерінен кезекші сөздерін қолдануда қалыптастырушы ортаның жоқтығынан

оқушыларда тілге төселу баяулық танытуда. Әйтсе де пән мұғалімдерінің шеберлігімен оқушыларға жеке жұмыстар жүргізіліп, оқушыларды алға жылжыту үшін саралау жұмыстары атқарылуда.

Мен өзімнің іс тәжірибемде «Сын тұрғысынан ойлау технологиясын» пайдалана отырып, бағалаудың қалыптастырушы түрін кеңінен қолданамын. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау» бағдарламасының стратегияларын ұтымды пайдалану оқушылардың шығармашылық қасиетін анықтауда, күшейтуде, оқытудың тиімділігін, сапасын арттыруда ерекше маңызды. Бұл бағдарламаның мақсаты – барлық жастағы, соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының кез келген мазмұн түсінікке сыни тұрғыдан қарап, ең керекті пікір, ұйғарым таңдауға, шешім қабылдауға, өзін-өзі бағалауға, бірін-бірі бағалауға үйрету. Оқушылардың білім деңгейін көтеруге, шығармашылыққа баулуға, ойларын еркін айтуға жетелеу. Сын тұрғысынан ойлау сынау емес, шыңдалған, бірін – бірі толықтырған ойлау. Ең бастысы жекелей, топта, сыныпта оқушылардың білім деңгейін көтеруге ретімен сұрыптап қолданған стратегиялардың қай – қайсысы болсын сабақтың сапасын арттыруда үлесі зор деп ойлаймын.

Қазақстанда білімнің стратегиялық міндеттері ұлттық білім беру жүйесіндегі жетістіктерді сақтай отырып, оны әлемдік білім беру үрдісінің ең озық үлгілеріне сәйкестендіруге негізделеді.

Сабақ барысындағы немесе атқарылған барлық жұмыстарға кері байланыс беріп отырумыз керек. Себебі менің мектебімде, менің немесе әрітестерімнің сабағында оқушыға не тиімді болды, не тиімсіз болғанын білу келесі сабақтың мақсаттары мен міндеттерін шешуге көмегін тигізетіні анық деп шештім. Біздің пайдаланып жүрген кері байланысымыз қаншалықты тиімді? Біздің кері байланысымыз қандай? Ұтарымыз не? Дәптердегі қып-қызыл сиямен түзетілген қателер, күнделіктегі бастырыла қойылған 3 немесе 2 деген сандар. Оқушыға осы қателерді түзету жолдарын көрсетпек түгілі не үшін 2 немесе 3 қойғаны туралы түсінік те берілмейді. Ал ондай дәптерлер мен күнделікті ашуға ешкімде құштар бола қоймас. Осы тұста мұғалімнің іс-әрекетін мектептегі мұғалімдерге егжей-тегжейлі түсіндіріп, оны күнделікті сабақта пайдалану керек. Кері байланыс жасаудың түсініктеме беру әдісін менің мектебіме ендіру керек деп ойлаймын. Өйткені, түсініктеме беру арқылы оқушыларды тек қана ауызша тиянақты жауап берумен қатар, жазбаша да тапсырмаларды дұрыс орындауға бағыт - бағдар алып отырады деп ойлаймын. Өзара бағалау және өзін-өзі бағалауды біз мектепте ішінара қолданып жүрміз, бірақ үнемі емес. Бағдарлама барысында өзінің жеке жұмысына немесе бір-бірінің жұмысына жәй ғана баға қойғаннан гөрі, өзара бағалаудың маңызы зор екендігін білдік. Осындай зерделеуден кейін мен өз мектебімде сындарлы оқытудың теориясын толық енгізу керек деген ой түйдім. Мұғалімнің білім деңгейінің түрлі дәрежедегі оқушыларды зерттеу арқылы оларға оқытудағы әсер етуші кедергілер факторын анықтап, оқушыны ілгері дамуға ынталандыру, бағыт беру, алға жылжуға итермелеу. Бұл мұғалімдердің міндеті бірлесіп сабақ жоспарын жасай отырып бір - бірімен тәжірибе алмасу, сабақтың өтілу деңгейін жақсарту, өз әдістерін тарату [3].

Қорыта айтқанда, аталмыш бағдарламаның мәні баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асырып, пайдаға асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі — «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған.

Б.Момышұлы «Ұстаздық – ұлы құрмет. Себебі ұрпақтарды ұстаз тәрбиелейді», – дегендей, сапалы білім, саналы тәрбие берген қоғамдағы ұстаз қауымының орны ерекше екенін ұмытпай, қоғамның әр мүшесі жан-жақты қолдау көрсетуі қажет деп ойлаймыз.

Ата-бабамыз «Оқу – инемен құдық қазғандай» демекші, шығармашыл, ізденімпаз ұстаз ғана табысты болады, нәтижеге жетеді [4].

Әдебиеттер

1. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы- 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 17.01.2014 ж.
2. Н.Ә.Назарбаев “Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты” атты Жолдауы, 2012.
3. ҚР Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2011.
4. ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2010.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ: РИЗОМА-МЕТОД

Ракишева Г.М.

PhD, старший преподаватель

кафедра «Педагогики, психологии и социальной работы»

Кокшетауский государственный университет им. Ш.Уалиханова

Казахстан, Кокчетав

Аңдатпа. Мақалада ойлаудың трансформациясын талап ететін білім беру мазмұнының жаңартылған контексіндегі қазіргі кезеңдегі қазақстандық қоғам мен білім берудің дамуына талдау жасалады. Қазіргі заманғы әлемдік білім беру трендтеріне сәйкес келетін оқытудың инновациялық әдістерін іздеуде автор болашақ педагогтардың трансмәдени құзыреттілігін қалыптастыру қажеттілігін дәлелдей отырып, ризома-әдісті оқытуды ұйымдастырудың қағидатты сызықтық емес тәсілі ретінде ұсынады.

Түйін сөздер: жаһандану, әлемдік білім беру кеңістігі, трансмәдени құзыреттілік, ризома-әдіс.

Summary. This article analyzes modern stage of the development of Kazakh society and education in the context of the education content's renovation, requiring the transformation of thinking. In search of innovative teaching methods that meet modern educational trends, the author proves the necessity of the formation of future teachers' transcultural competence, suggesting rizoma-method as fundamentally nonlinear way of study's organization.

Keywords: globalization, transcultural competence of future teachers, world educationl space, rizoma-method.

Система казахстанского образования переживает сегодня серьезные трансформации. Так изучая современное состояние вузовской подготовки будущих педагогов Казахстана в контексте обновления содержания образования, обнаруживаются сдерживающие факторы развития интернационализации и интеграции высшей школы. Например, низкий уровень развития социокультурного пространства для иностранных участников мобильности, разрозненность знаний и навыков о взаимопроникновении культур и способах их взаимодействия, стереотипность и клишированность мышления современных студентов в условиях реального диалога культур.

Анализ современных тенденций, наметившихся в теории и практике, в том числе в психолого-педагогической науке, позволяет сделать вывод, что современное гуманитарное знание – это конгломерат политических, экономических, социальных, культурных взаимосвязей. Генеральная линия в современных гуманитарных исследованиях прослеживается в поисках соответствующих методологических основ, мировоззренческих контекстах, идеалах образования. Таким образом, перед педагогической общественностью стоит задача по поиску новых методологических, теоретических, дидактических, организационно-методических подходов для усовершенствования педагогического мастерства педагогов. Профессиональная подготовка будущих педагогов в условиях модернизации невозможна без инновирования её направленности и содержания смыслами и ценностями, имеющими выражение в транскультурной компетентности. Транскультурная компетентность у будущих педагогов, как интегральный социально-личностно-поведенческий феномен, способствует развитию ноосферного мировоззрения будущих педагогов, их социокультурной идентификации, формирования конструктивного взаимодействия в условиях глобализирующего мира. Транскультурная компетентность у человека современного мира является необходимым условием и важнейшим средством перехода к принятию и освоению им истинного социокультурного кода всего человечества, богатства и уникальности культур малых и больших народов планеты Земля.

Процесс формирования и развития транскультурной компетентности у будущих педагогов носит целенаправленный и комплексный характер. Конечно, этот процесс требует существенных корректив как в организации процесса профессиональной подготовки студента, но что важнее, в содержательном и методологическом его аспекте. В поисках новых методологических основ феномена «транскультура» были проанализированы различные мнения относительно процессов глобализации и интернационализации, их влиянии на систему образования и места по отношению друг к другу. Мы разделяем мнение казахстанских ученых Дюсембиновой Р.К., Маударбековой Б.К., относящих оба процесса к формам одного действия - международной интеграции [1]. Если заглянуть за горизонт, то эволюционно следующим шагом должна стать ноосферизация высшего образования. Реанимирование идеи о ноосфере (сфере разума) русского ученого В.И. Вернадского явилось логичным в связи с переходом современных философских и общенаучных воззрений от антропоцентризма к антропокосмизму. Это подтверждают труды таких ученых как А.Лекторский,

А.Зудин, В.Степин, М.Степанянц, Н. Розов, В. Сагатовский, Ш.Шуммейл, Ш. Малик, М. аш-Шихаби, М.Али Садат, Э.Саид, И.З.Алиева, З.А.Мукашев, А.А. Хамидов и др. В педагогике антропокосмизм оформился в теорию формирования глобального мышления, направленного на постановку и мирное решение общечеловеческих проблем, и понимание себя как активной частицы мироздания [2]. Другими словами, основой ноосферного мировоззрения выступает антропокосмизм. И в этом контексте транскультура будет выступать уже не явлением, а системообразующим принципом интеграции в образовании.

Процесс формирования транскультурной компетентности характеризуется разноплановостью и междисциплинарностью. Он приводит к трансформации ценностей, установок, изменениям в мироощущении, мировосприятии, миропонимании. Другими словами здесь задействованы все высшие психические функции, и в каком-то смысле их работа приводит к психологическому перерождению «Я».

В профессиональном стандарте «Педагог» подчеркивается, что педагогическое взаимодействие в современной школе возможно лишь на субъектной основе. Исходя из нее, были определены ценности педагогической профессии, которые на наш взгляд отражают характерные признаки транскультурного педагога:

- « - уважение к личности обучающегося, его прав и свобод;
- толерантность к другим убеждениям, взглядам на мир и обычаям;
- открытость к культурному многообразию;
- гибкость, адаптируемость, способность к эмпатии;
- понимание ценностей личности, языка и коммуникации;
- навыки самообучения, аналитического и критического мышления;
- коммуникативные и языковые навыки;
- навыки сотрудничества, умения разрешать конфликты» [2].

Перечисленные ценности для педагогического работника в современной казахстанской школе имеют значение и в связи с вхождением казахстанской системы образования в мировое образовательное пространство, где транскультурность выступает как механизм достижения открытости и успешного вхождения поликультурного общества в гетерогенный мир.

Считаем, что взятый за основу субъектно-деятельностный подход является своеобразным фильтром для подбора методов обучения в деле формирования транскультурной компетентности у будущих педагогов

На наш взгляд, методом обучения, применимым в процессе формирования транскультурной компетентности у будущих педагогов является ризома-метод. Поскольку данный метод имеет в своей основе общее в связи с отношением субъекта к социальному контексту, к мышлению и творчеству, к готовности личности к саморазвитию, а феномены «транскультура», «транскультурная компетентность» коррелируют с понятиями «культура», «творчество», «мировоззрение» и «мышление», то ризома-метод формирует готовность у студента к преодолению замкнутости «субъективного» и к выходу на уровень надиндивидуального бытия. Творчество занимает в этом контексте ключевую позицию и позволяет обнаружить прагматический аспект транскультуры. Поясним.

В казахстанском обществе современная социально-экономическая ситуация, взявшая курс на новую глобальную реальность, ставит перед высшей школой задачу подготовить конкурентоспособного профессионала, который способен к эффективной командной работе в условиях глобального рынка труда. А интернационализация образования в широком смысле способствует повышению конкурентоспособности, как всей страны, так и отдельно взятого выпускника вуза. Но в этих устремлениях кроется несоответствие, сдерживающее их успешность. С одной стороны формы интернационализации образования запущены и функционируют. Но поскольку в основе конкурентоспособности лежит готовность личности выйти за пределы известного и заданного (будь то в когнитивной, в поведенческой, в деятельностной сферах), то в этом контексте становятся востребованными творческие компетенции. Но казахстанское образование, как в целом и мировое, продолжает продуцировать «левополушариев». Достаточно проанализировать размещенные на сайтах казахстанских вузов рабочие программы по гуманитарным дисциплинам. За основу их составления берется «линейный» принцип, который ограничивает выход на другие контексты – философские, антропологические, политические, психологические, кинематографические. Для устранения этого несоответствия необходимо найти новые идеи обучения для решения задач завтрашнего дня, сделав «поворот направо». Ведь именно такие качества личности как нестандартное видение, постижение нетривиального и сложного в условиях глобальной турбулентности помогут сформировать ноосферное мировоззрение, лежащее в основе транскультурности. Она в свою очередь дает возможность собрать все разрозненные пазлы в осознанную целостную картину, т.к. «только целостное сознание творит, строит целостный мир, а «осколочное» сознание разрушительно» [3, с.31]. Современный педагог – это личность, обладающая целым набором ключевых социальных и профессиональных компетенций. Но важным является не только знания, умения, навыки в их классическом понимании, но и готовность практически декодировать политический, социальный, культурный, психологический, технологический контекст и быть способным на этой основе синтезировать полученную информацию для создания нового уникального продукта.

Таким образом, процесс формирования транскультурной компетентности характеризуется системностью, разноплановостью и междисциплинарностью. Отличительной особенностью ризома-метода являются такие свойства как гетерогенность, нелинейность, разомкнутость. Это дает возможность применить их в педагогическом процессе формирования искомой компетентности у будущих педагогов [4].

Ризома в современном ее понимании является «оптимальным инструментом для выбора пути развития единой цивилизации» [5]. Ризома в переводе с французского языка означает «корневище». Данное понятие фиксирует принципиально нелинейный способ организации целостности. За основу составления заданий по ризома-методу берется «нелинейный» принцип,

который дает выход на другие контексты – философские, антропологические, политические, психологические, кинематографические.

Занятие согласно «ризоматической» парадигме строится с учетом определенных факторов, где ключевым, на наш взгляд, является корреляция смежных гуманитарных наук, что дает толчок для нестандартного творческого видения социокультурного явления или феномена. В основе ризома-метода лежит трансдисциплинарность, Трансдисциплинарность выступает здесь как метауровень или метаструктура, позволяющая сочетать различные когнитивные стратегии и способы рассуждения, объединяющие теорию и практику, преодолевающие ограниченность дисциплинарно организованной науки. Суть ризомы в том, что она расщепляет стороны, аспекты, грани явления или феномена, позволяет его рассмотреть с разных позиций. Использование ризомы-метода в педагогическом процессе показало свою эффективность по дискуссионным вопросам. У студента в процессе обучения появляется возможность отстраниться от довлеющего воздействия определенной социокультурной доминанты, и он постепенно преодолевает культурные, этнические, социальные, коммуникативные барьеры. Таким образом, обеспечивается целостное влияние на все личностные сферы обучающегося: внутриличностную, межличностную, внеличностную, трансличностную. Выполнение заданий по ризома-методу превращает обучение в органическую часть жизни, базирующейся на открытости, интересе к жизни, гибкости, умении разрешать конфликты, объединении с окружением.

Для решения задач завтрашнего дня необходимо нестандартное видение, постижение нетривиального и сложного в условиях глобальной турбулентности. Убеждены, использование такого рода инновационных методов обучения в процессе подготовки педагога-профессионала помогут сформировать у него ноосферное мировоззрение. Современный педагог – это личность, обладающая целым набором ключевых и профессиональных компетенций. Но важным являются не только знания, умения, навыки в их классическом понимании, но и готовность практически декодировать политический, социальный, культурный, психологический, технологический контекст и быть способным на этой основе синтезировать полученную информацию для создания нового уникального продукта. Такую задачу сможет решить транскультурно компетентный педагог.

Литература

1. Дюсембинова Р.К. Интернационализация и глобализация высшего образования и их влияние на национальные системы образования.- Вестник АПН Казахстана.- 2015.-№3, с. 18-24.
2. Профессиональный стандарт «Педагог»: утв. Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» 8 июня 2017 года, №133.
3. Ильинский И.М. Асимметричный человек. – М.: Изд-во Московского гуманитарного университета, 2007. – 72 с.
4. Ракишева Г.М., Егорычев А.М. Транскультурность как личностно-профессиональное качество современного педагога.- Электронный научный

5. Казначеев В.П. Ризоматическая модель – оптимальный инструмент для выбора пути развития единой цивилизации планеты.- Режим доступа - <http://www.technosphaera.ru/lib/book/482?read=1>, дата обращения- 08.06.2018

ЖАСТАРДЫҢ НЕКЕ ҚҰРУҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІ

Смаилова Г.С.

*Аға оқытушысы, магистр, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты, педагогика және психология кафедрасы
Қазақстан, Арқалық*

Қалдыбек Н.М.

*5B010300 – Педагогика және психология мамандығының 3-курс студенті
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
Қазақстан, Арқалық*

Сейпилмалик Н.К.

*Преподаватель, Аркалыкский медицинский колледж
Казахстан, Аркалык*

Аннотация. В данной статье автор проанализировал важность брака и семьи в современном обществе. Проведен анализ понятия «брак» с психолого-педагогической науки и с точки зрения религии. Выявлены мотивы создания брака и психологическая готовность молодежи к браку.

Ключевые слова: брак, семья, мотив, психологическая готовность, супруги.

Summary. In this article, the author analyzed the true marriage and family in modern society. The analysis of the concept of "marriage" with the psychological and pedagogical science and from the point of view of religion. The motives for creating a marriage and the psychological readiness of young people for marriage are revealed.

Key words: marriage, family, motive, psychological readiness, spouses.

Дамыған ХХІ ғасырда отбасылық өмірдің қазақи дәстүрлерін және үздік инновацияларын қамтитын жас отбасыларды құрудың өзектілігі қоғамның рухани-адамгершілік дағдарысынан және елдің қоғамдық өмірінің дағдарысынан шығудың ажырамас және маңызды бөлігі болып табылады. Қазіргі заманғы отбасының ең маңызды әлеуметтік қызметі жас ұрпақты некеге және отбасылық қатынастарға тәрбиелеу болып табылады.

Неке мен отбасылық қатынастардың тұрақтылығы жастардың отбасылық өмірге дайын болуына байланысты, сондықтан да некеге дайындық адамның отбасылық тұрмыс жағдайына эмоционалды жағымды көзқарасын анықтайтын әлеуметтік-психологиялық қарым-қатынас жүйесі ретінде түсініледі. Қазіргі заманғы отбасының ең маңызды әлеуметтік қызметі болашақ отбасының тәрбиесі болып есептеледі, яғни жас ұрпақты некеге және

отбасылық өмірге дайындау. Қазіргі таңда бұған теріс процестердің өсуі салдарынан отбасылық тұрмыс жағдайының нашарлауы, неке мен отбасылық қарым-қатынастың балама түрлерінің таралуы, отбасылық беделінің төмендеуі, балалардың болуы, ажырасулардың ұлғаюы және үй ішіндегі зорлық-зомбылық мәселері кең етек жая бастаған [1; 130].

Неке дегеніміз - ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік және мүліктік емес жеке қатынастарды туғызатын, отбасын құру мақсатымен заңдарда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімі жағдайында жасалған еркек пен әйелдің арасындағы тең құқықты одақ. Ал отбасы - деп некеден, туыстықтан, бала асырап алудан немесе балаларды тәрбиеге алудың өзге де нысандарынан туындайтын мүліктік және мүліктік емес жеке құқықтар мен міндеттерге байланысты және отбасы қатынастарын нығайту мен дамытуға жәрдемдесуге тиісті адамдар тобын айтамыз. Неке азаматтық хал актілерін тіркеу (АХАЖ) органдарында ресімделгенде заңды деп танылады және белгілі бір құқықтық салдарлар туғыза алады. Шіркеулерде, мешіттерде некені қиюға заң тиым салмайды, бірақ олардың құқықтық күші жоқ. Некеге тұру үшін заң некеге тұрудың жағымды және жағымсыз жақтарын белгілейді. Неке тұрудың жағымды жақтарына: некеге тұрушы еркек пен әйелдің өзара ерікті келісімі және олардың неке жасына жетуі жатады [2,24].

«Неке» үйлену келісімі болып табылатын, ең кем дегенде екі куәгердің алдында жарияланатын үйленуге еш кедергі жоқ ер мен әйелдің бір-біріне ерлізайыпты болуға деген нақты шешімдері. Неке ол бақытты болашақтың, отбасы іргетасының алғашқы кірпіштерінің қалануы. Діни шарттарына сай рұхсат етілген неке ерлізайыптылардың бір-біріне халал етілуімен туысқандық, нәпақа, мүліктік теңдік, мәхір(қалыңдық сыйы) сынды құқықтарды туындатады. Некені Ардақты Пайғамбарымыз (с.у.с) «Неке менің сүннетім. Менің сүннетімді қолданбағана адам менен емес. Үйленіңдер, мен басқа үмметтерге сендердің көптіктеріңмен мақтанамын» (Ибн Мәжә, «Неке», 1) деген [3].

Психоанализдің негізін салушы З.Фрейд некеге тұрудың себебін алғаш ойлағандардың қатарында болған, соның салдарынан неке анықтамасына бірнеше түсініктің дүниеге келуіне мүмкіндік туыдырды. Психоаналитикалық тұрғыдан неке тұжырымдамасын К.Хорнидің «Әйелдер психологиясы» еңбегінде некенің көпжақты мәселерімен қақтығыстары, оның жалпы ерекшеліктері туралы айтылған. К.Юнгтің психоаналитикалық неке концепциясы Хорниден тұлғааралық қатынас есебінде ерекшеленеді. К.Роджерс гуманистік тұжырымдамасында неке барлық жағынан ұзақ уақыт бойы жүретін процесс, сондықтан ол жүйелі өсу мен дамудан тұрады [4].

Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» 1998 жылғы 17 желтоқсандағы №321-1 Заңының 10-бабына сәйкес неке жасы еркектер мен әйелдер үшін он сегіз жас болып белгіленеді. Дәлелді себептер болған жағдайда мемлекеттік тіркеу орны бойынша азаматтық хал актілерін жазу органдары неке жасын екі жылдан аспайтын мерзімге төмендетуі мүмкін. Неке жасын төмендету туралы өтінішті некеге тұруға тілек білдірушілер немесе олардың ата-аналары, не қорғаншылары (қамқоршылары) белгіленген неке жасын төмендету қажеттігін туғызатын себептерді көрсете отырып қозғай алады.

Барлық жағдайларда неке жасын төмендетуге тек некеге тұрушылардың келісімімен ғана жол беріледі. Неке жасына толмаған адамдар арасындағы некеге ата-аналарының не қорғаншыларының келісімімен ғана рұқсат етіледі [2] Осы Заң Қазақстан Республикасындағы неке-отбасы қатынастары, сондай-ақ оларды жүзеге асырудың кепілдіктерін белгілеп, реттейді, отбасының дамуың Қазақстан Республикасы мемлекеттік әлеуметтік саясатының басым бағыты деп анықтай отырып, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етеді. Осы Занда пайдаланытын негізгі ұғымдар: *неке* – ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік және мүліктік емес жеке қатынастарды туғызатын, отбасын құру мақсатымен заңдарда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімі жағдайында жасалған еркек пен әйелдің арасындағы тең құқықты одақ; *жалған неке* – отбасын құру ниетінсіз заңда белгіленген тәртіппен жасалған және ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттерін туғызбайтын неке; *отбасы* – некеден, туыстықтан, бала асырап алудан немесе балаларды тәрбиеге алудың өзге де нысандарынан туындайтын мүліктік және мүліктік емес жеке құқықтар мен міндеттерге байланысты және отбасы қатынастарын нығайту мен дамытуға жәрдемдесуге тиісті адамдар тобы; *неке жасы* – адамның некеге тұру құқығына жеткендегі жасы; *балалық шақ* – кәмелетке толмаған адамдардың құқықтық жай-күйі, т.б. [2,89]

Некеге психологиялық дайындық студенттердің некеге тұрған кезде өздеріне белгілі өзара адамгершілік міндеттер жүктеп, осы сәттен бастап, олардың бір-бірінің, болашақ балаларының, қоғамның алдында өз отбасын, өз балалары үшін жауапты екенін аңғарту болып саналады.

Некеге тұру мотивтерін барлық зерттеулер бірінші орында сүйіспеншілік пен өмірге деген ортақ көзқарастың болуы іс жүзінде көрсетіп отыр. Отбасы құру кезінде материалдық жақтан моральдық жақтың үстем болуы оң нәтиже екені барлығымызға мәлім. Дегенмен зерттеулер нәтижесі отбасын тек сүйіспеншілік, жеке бақытпен ғана көрініс бермейтіндігін айқындап берді. Оның отбасында алған тәрбиелері мен мінез келіспеушіліктері бір кезде жас ғашықтарды қауыштырған сүйіспеншілік күрделеніп келіп ешқандай қиындықтарсыз болуы мүмкін емес. Ресей социологы А.Г.Харчев: «... ерлі-зайыптылық тиісті дәрежедегі берік отбасы болуға жету үшін әдетте сүйіспеншілікпен байланыстырылып келген қасиеттермен ғана емес, сонымен қоса неке жауапкершілігінен туындайтын ауыртпалыққа төзе білу қабілетімен де қарулануы тиіс. Оның үстіне бұл қабілет ғасырлар бойы қалыптасқан жыныстардың өзара қарым-қатынас мәдениетінің әрбір нақтылы ерлі-зайыптылар жұбында қандай дәрежеде жетілуімен анықталады», – деп өз тұжымдамасын дұрыс жеткізген.

Адам шаңырақ көтеріп отбасы болып ең алдымен өз үйінде қалыптасады. Некеге тұрғысы келген кездегі оның некеге деген даярлығы әр дәрежеде болуы мүмкін. Бірақ ең алдымен талапты өзіңе қою керектігін біліп және өзінді жетілдіре түсудің шексіздігін түсініп, ортақ бақыт үшін, үйленгенге дейін де, кейін де ақыл-ойыңды жетілдіре беру бағытында жұмыс жасау қажет. Айтып өтетін жағдай, болашақ жар, өзінің екінші жартысы туралы армандау мен ойлану елестету тәрізді мәселелерді, әсіресе қыздарда жиірек және ертерек

кездеседі, ал ұлдарда кешірек басталады. Армандаған жарыңның кейіпін махаббат туралы кітаптардан, фильмдерден, суреттен, сырт келбеттің жарқын белгілері арқылы өз идеалын жасап алуынан келіп шығатыны да сирек емес. Бірақ өмірде жұртың барлығына бірдей хас сұлулар мен ержүрек батырлар жолыға бермейді. Өз болашағын елестетін терең ойланып саралаған сайын, адам жар таңдау көп қасиеттер мен белгілерге қарайтыны, бірақ солардың арасында адамгершілік рухани саналардың, рухани көзқарас пен өмірлік ұстаным мақсаттарының ортақтығының бірінші орында тұруы керектігін көбірек аңғарады. Адамның ішкі қасиеттерін құрметтеп және өз сезімдерінің мен қалаулына деген көзқарасынды дұрыс саралай білу, сыртқы сұлулыққа еліктеуден туындаған үстірт құмарлық пен жалған сезімді нағыз махаббат екен деп ойлап қалмау керектігін аңғартады.

Отбасылық өмірге дайындық өз отауыңды құруға кіріскен жөн бе? Жоқ, әлде еретерек пе? Деп әуелі өзіңмен-өзіңнің ойланып-толғанып, одан соң сырлас досыңмен әңгімелесуден көрінеді.

Егер албырт сезімді жас адамадар бір-біріне сенбесе, бір сәттік ұрыс-керісте бір-бірін өкпелетіп, тілдеп жатса, сол сияқты екеуінің біреуіне ұшқалақтық мінез тән болып немесе біреуінің сүйікті адамының абырой, намысын қорғауға батылы жетпесе, мұндай жар таңдауды сәтті деу екі талай болады. Егер бірін-бірі сүйген адамдар өздерінің отбасында қалай болары, өздері бірлесе және әрқайсысының жеке-жеке немен шұғылданары, бір-біріне қалай көмектесуі, неше балаларының болары, өздерінің жас отбасының материалдық негізін қалай құру керектігі жөнінде нақтылы талқыласа, одан романтикалық сезімге еш нұқсан келмейді.

Жастарды отбасылық өмірге дайындау жалпы мемлекеттік маңызы бар әлеуметтік мәселе болып отыр. Өскелең буынның от анасы мен отағасы болып тәрбиеленіп қалыптасуна қара шаңырақтың және оның маңындағы адамдардың ықпалы өте зор. Өйткені, “отбасы – шағын мемлекет” деген аталы сөз бар. Алдын-ала ойланып, дайындану барысында студенттер немесе жастар отбасылық өмір, оның мәні, жауапкершілігі жайлы мәліметтерді ала отырып, өн бойында белгілі бір түсінік, бағыт-бағдар қалыптастырады. Отбасы іргетасы неғұрлым сыйластықпен, ынтымақтастықпен, сенімділіктермен берік болып қалануы – соғұрлым қоғамның, ал қоғам өз кезегінде – елдігінің, халықтығының іргелілігін танытады.

Жастар ата-анасының отбасында әлеуметтендіру үдерісінде қолдауды іздейді және болашақ отбасыларын гуманистік және моральдық қағидалар негізінде құруға дайын, бірақ сонымен бірге олар психологиялық білім мен дағдылардың жетіспеушілігін сезінеді. Отбасылық өмірге жастардың дайындығын қалыптастыру мәселесінің көптеген аспектілерінің арасында бұл жұмыс қазіргі қоғамдағы отбасының және некедің әлеуметтік рөлін дұрыс түсінуді, азаматтық құқықтық хабардар болуды көздейді. Сондықтан, жастарды отбасылық өмірге мақсатты түрде даярлау қажеттілігі туындайды. Бұл тұрғыдан неке-отбасылық қарым-қатынастарды одан әрі дамытушы, сондай-ақ, тұлғаның жан-жақты және үйлесімді дамуына, еркек пен әйелдің арасындағы отбасылық өмірге қатысты дұрыс емес көзқарастарды жеңуге ықпал етеді. [5; 128].

Мұғалімдер мен психологтар жас ұрпақтың отбасылық өмірге дайындығы оны дамытудың барлық сатыларында жүзеге асырылуы керек және тәрбиелеудің жалпы мәселелерінен ажырамайды деп көрсетеді. Жеке тұлға өмірдің бір бөлігімен ғана қалыптаспайды және белгілі бір білімнің жетіспеушілігі салдарынан оның нәтижелерін басқасына бұрмалай алады. Сол себепті де жеке өмірді отбасылық өмірге, өндірістік қызметке, қоғамдық өмірде белсенді ұстаным көрсетуге дайындау мүмкін емес. Отбасы - адамның моральдық және психикалық мағынасын қалыптастыратын негізгі және әлеуметтік негіз. Отбасындағы психологиялық климат, оның мүшелері арасындағы қарым-қатынас адамның өндірістік қызметіне, әлеуметтік міндеттерді орындауға, кез-келген жастағы шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға тікелей әсер етеді. [6. с.164].

Некеге тұру арқылы үлкен болашақтың бастауын өз қолымызбен жинақтай келе отбасы дейтін алтын мекенімізді қалыптастырамыз. Ата-анамыздан алған тәрбиемізді, мейір махаббатымызды балаларымызға беруге тырысамыз. Отбасы бізді сүйіспеншілікті сезінуге, жақсылыққа бастау алып еңбектенуге, білім алуға, үлкендерді құрметтеуге, кішілерге қамқор болуға тәрбиелейді. Осындай отбасылық құндылықтары бар болашағы үлкен отбасы қалыптастыруымыз үшін өзімізге де қоғам жастарына да дұрыс бағыт-бағдар тура жол қажет. Отбасының бір тірегі ана, бір тірегі әке демекші отбасын құруға ниеттеніп, армандап, жоспарлап жүрген жастарға неке ұғымының мән-мағынасын, қадір қасиетімен қоса ұғынумен қатар, өз сыңарын байыппен таңдауға кеңес береміз. Неке туралы сөйлескенде, некедегі одаққа шығу ниеті және оның дайындалу дәрежесі сол ұғымдардан алыс екенін ұмытпаған жөн. Психологтардың пікірінше, некеге тұру үшін адамның моральдық-психологиялық дайындығы бүкіл жиынтығын білдіреді.

Әдебиеттер

1. Азарова, Е.А. Проблема гендерных стереотипов в моральном сознании: дис. канд. фил. наук./ Е.А. Азарова. - М., 2000. – 130.
2. Неке және отбасы. // Интернет-ресурс: <http://Baribar.kz/student/21941/kukuk-psychology/>
3. Қазақстан мұсылмандар діни басқармасы: «Иман» журналы. №9 (170) 2018 – 17.
4. Бизақова Ф., Мамашбаева Ш. Отбасылық дағдарыс психологиясы: Оқу құралы. – Астана: Фолиант, 2010. 232.
5. Ковалев С.В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни / С.В. Ковалев. - М.: Просвещение, 1991 – 128.
6. Сысенко В.А. Новобрачные в зеркале собственных взглядов, суждений, оценок / В.А. Сысенко. - М.: Мысль, 1985 – 164.

ВЛИЯНИЕ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКУЮ ГОТОВНОСТЬ К ШКОЛЕ

Смаилова Г.С.

*Старший преподаватель кафедры педагогики и психологии,
Аркалыкский государственный педагогический институт им. И.Алтынсарина,
Казахстан, Аркалык*

Аимбетова С.Т.

*Воспитатель, ГККП «Детский сад-ясли санаторного и общеразвивающего
типа «Золотой ключик» отдела образования акимата города Аркалык»
Казахстан, Аркалык*

Мауленова Ж.А.

*Воспитатель, ГККП «Детский сад-ясли санаторного и общеразвивающего
типа «Золотой ключик» отдела образования акимата города Аркалык»,
Аркалык, Казахстан*

Айтпаева К.Ж.

*Воспитатель, ГККП «Детский сад-ясли санаторного и общеразвивающего
типа «Золотой ключик» отдела образования акимата города Аркалык»
Казахстан, Аркалык*

Бакенова Г.К.

*Воспитатель, ГККП «Детский сад-ясли санаторного и общеразвивающего
типа «Золотой ключик» отдела образования акимата города Аркалык»
Казахстан, Аркалык*

Аңдатпа. Мақалада авторлар мектепке дейінгі тәрбие мен білім берудің маңыздылығын анықтап, Қазақстан Республикасының нормативті-құқықтық құжаттарда мектеп дейінгі мекемелердің мақсаты мен міндеттерін талдап шықты. «Психологиялық даярлық» ұғымының анықтамалары талданып, мектепке психологиялық даярлықтың қырлары анықталды. Мектепке дейінгі тәрбие мен білім берудің шетел тәжірибесі талданып, Қазақстан Республикасының қазіргі жағдайы айқындалды.

Кілт сөздер: мектепке психологиялық даярлық, мектепке дейінгі мекеме, тұлғалық даярлық, әлеуметтік даярлық, зияткерлік даярлық.

Summary. In the article the authors identified the importance of pre-school education and education and analyzed the goals and objectives of pre-school institutions in regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan. The definitions of the term "psychological training" were analyzed and the aspects of psychological training were revealed in the school. The foreign experience of pre-school education and education was analyzed and the current state of the Republic of Kazakhstan was defined.

Keywords: psychological readiness for school, preschool organization, personal readiness, social readiness, intellectual readiness.

Закон «Об образовании» Республики Казахстан определяет дошкольную организацию как организацией образования, которая реализует общеобразовательные, специальные учебные программы, дошкольного

воспитания и обучения [1]. В соответствии с Государственным общеобязательным стандартом образования Республики Казахстан, дошкольное образовательное учреждение позволяет обеспечить принципы преемственности и непрерывности с учетом обучающих, развивающих и воспитательных задач между дошкольным воспитанием и обучением и начальным образованием; создать равные стартовые возможности для обучения воспитанников дошкольного возраста в организации начального образования; сформировать двигательные, коммуникативные, познавательные, творческие, социальные знания, умения и навыки, навыки самообучения, в том числе у детей раннего возраста; создать психолого-педагогические условия воспитания и обучения; подготовить к учебной деятельности с учетом индивидуальных и возрастных особенностей воспитанников; сформировать духовно-нравственные и социально-культурные навыки, основанные на национальных традициях и общечеловеческих ценностях [2].

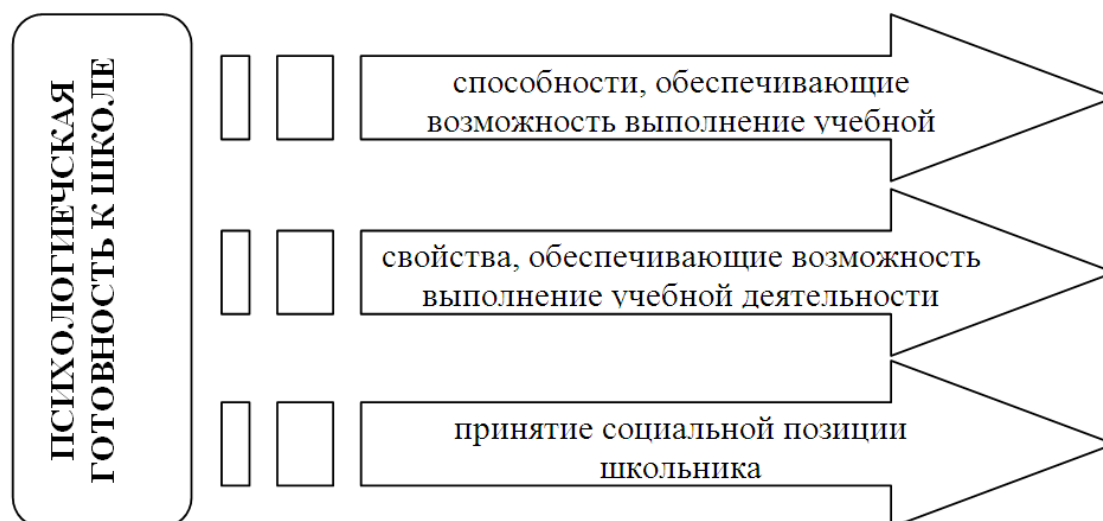
С данной позиции дошкольная организация рассматривается как первая ступень, направленная на приобретение знаний, умений и навыков, т.е. обеспечивает систематическую подготовку детей к начальной школе.

Современное начальное обучение предъявляет высокие требования к дошкольной подготовке детей, поэтому изучение их психологической готовности к школьному обучению и влияние дошкольной организации на нее является актуальной проблемой.

Анализ психолого-педагогической литературы позволил выявить, что ученые под психологической готовностью понимают:

- сложное образование;
- сложный целостный процесс личности;
- состояние психической готовности;
- сложная динамическая структура [3] и т.д.

В рамках данного исследования, мы придерживаемся следующего определения «психологическая готовность к школе – это системная характеристика психического развития ребенка старшего дошкольного возраста» (рисунок 1).

Исходя из данной позиции, психологическая готовность к школе состоит из трех аспектов: личностная, интеллектуальная и социальная готовность к школе (таблица 1).

Таблица 1. Аспекты психологической готовности к школе

Личностная	Социальная	Интеллектуальная
- мотивационное развитие (ребенок понимает мотивы учения: познавательные, социальные); - внутренняя мотивация (интерес ребенка к школе, желание получить новые знания); - новая социальная позиция (ребенок принимает положение школьника, у которого есть права и обязанности); - отношение (адекватное отношение ребенка к школе, учебной деятельности, учителям и самому себе)	- нравственные и коммуникативные способности (потребность у ребенка к общению со взрослыми, сверстниками; умение ребенка подчиняться интересам и обычаям детской группы); - произвольное поведение (ребенок может ставить цель, принимать решение, составлять план и его реализовать, также преодолевать препятствия)	- кругозор и развитие познавательных процессов (у ребенка сформировано восприятие: планомерное, расчлененное; мышление: обобщение, сравнение, классификация; память: образная, слуховая, механическая; внимание: произвольное; речь: звуковая сторона речи, необходимый словарный запас, грамматическая правильность и т.д.); - начальные умения в сфере учебной деятельности (ребенок может выделять необходимую учебную задачу и превращает ее в самостоятельную цель своей деятельности)

Анализ аспектов психологической готовности ребенка к школе позволяет нам утверждать, что ребенок нуждается в систематической подготовке к школе.

В Национальном докладе о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан отмечается, что дошкольный возраст является самым важным для ребенка. Дошкольный возраст согласно мнению А.Н. Леонтьева является «периодом первоначального фактического склада личности» [4]. Именно в это время происходит закладывания основ всестороннего развития личности, в том числе процесса активной социализации, развития общения, эмоциональной и мотивационной сферы, пробуждении нравственных и эстетических чувств, формирования самосознания, индивидуальной мотивационной системы [5].

Поэтому правильное и системное развитие в этом периоде позволит обеспечить успешное будущее для ребенка. Мировое общество признает тот факт, что возраст по инвестициям вложенных в ребенка дошкольного возраста не сравнимы с другими вложениями. По результатам исследования, из потраченного одного доллара в качественное дошкольное обучение и воспитание позволяет вернуть 8 и более долларов для данного общества.

Исходя из вышеизложенного, актуализируется важность дошкольного учреждения в жизни ребенка дошкольного возраста. В соответствии с Законом «Об образовании» в Казахстане дошкольное воспитание осуществляется в семье или в дошкольных организациях. Исходя из данной точки зрения,

посещение детьми детского сада является не обязательным. Однако как мы видим нельзя недооценивать обучение и воспитание, реализуемое дошкольным учреждением. Понимая данную ситуацию, правительство Республики Казахстан создает необходимую доступность образования каждому, в том числе и к дошкольному образованию. Учитывая важность дошкольного образования, в Казахстане принят комплекс мероприятий, который позволил повысить охват детей (3-6 лет) дошкольным образованием до 90,5% по состоянию на 2017 г.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III.
2. Государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования от 31 октября 2018 года № 604.
3. Жукова В.Ф. Психолого-педагогический анализ категорий «психологическая готовность» / Интернет-ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pedagogicheskiy-analiz-kategorii-psihiologicheskaya-gotovnost>
4. Выготский, Л.С. Вопросы детской психологии. /Л.С. Выготский - С.-Петербург: Союз, 1999.- 420с.
5. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан по итогам 2017 г. / http://iac.kz/sites/default/files/nacionalnyy_doklad_za_2017_god_s_oblozhkami_dlya_sayta.pdf

«СЕРПІН» БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША БІЛІМ АЛАТЫН СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тауекелова А.Е.

Аға оқытушы, магистр,

*БІ.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты
педагогика және психология кафедрасы
Қазақстан, Арқалық*

Санатбай П.А.

Оқытушы, магистр,

*Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
педагогика кафедрасы
Қазақстан, Шымкент*

Аннотация. В данной статье авторы рассматривают особенности пессоциально-психологической адаптации студентов обучающихся по программе «Серпін». Социально-психологическая адаптация – включение в систему межличностных связей и отношений, освоение новых социальных ролей, норм поведения, нормы и ценности групп, соотношение личности с профессиональной средой. Даны характеристики социально-психологической адаптации.

Ключевые слова: программа «Серпін», студент, социально-психологическая адаптация.

Summary: In this article the authors examine the characteristics of socialno-psychological adaptation of students enrolled in the program "Serpin". Socio-psychological adaptation-inclusion in the system of interpersonal relationships and relationships, the development of new social roles, norms of behavior, norms and values of groups, the ratio of personality to the professional environment. The characteristics of social and psychological adaptation are given.

Key words: "Serpin" program, student, social and psychological adaptation.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» бағдарламасында жаһандық деңгейдегі дағдарыс кезінде елімізді әлеуметтік-экономикалық жаңғыртудың шешуші міндеттерін көрсетіп, өткен ғасырдың 60-жылдарынан кеңінен тараған тұтынушылық қоғам тұжырымдамасы орнына балама ретінде Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамы идеясын ұсынды. Сонымен қатар «Елімізде жұмыс орындарын құрудамыз, жаңа өндірістер салудамыз. Сондықтан, жұмыс бар жерге бару керек» -деп көрсетті. Мемлекет басшысының осы идеяларын негізге ала отырып Қазақстан Республикасы Үкіметі жастар мәселесіне арнап арнайы бағдарлама қабылдады. Бүгінгі «Мәңгілік Ел Жастары — индустрияға» Мемлекеттік бағдарламасы осы бір бастамаға үндеу қосып, барынша жастарға қолдау көрсету болып табылады «Серпін-2050» әлеуметтік жобасы

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясында айқындалған басымдықтарды жүзеге асыруға бағытталған іс-шаралардың қатарына кіреді. Стратегияға сәйкес дамыған 30 елдің қатарына қосылу үшін білікті мамандар даярлау мәселесі өзекті болмақ. Осыған орай Қазақстан Республикасы Үкіметі жастар мәселесіне арнап «Мәңгілік ел жастары-индустрияға!» әлеуметтік жобасын ұсынған болатын. Бұл жоба «Серпін-2050» деп аталады[1].

Негізі бұл жобаның екі маңызды тұсы бар. Біріншісі - экономикалық. Қазіргі таңда еліміздің 9 өңірінде бала туу деңгейі төмен және сыртқы жаққа көшіп-қону басым болғандықтан, кадр тапшылығы сезіле бастады. Бұл мәселенің өзектілігі жылдан-жылға ушығып барады. Алдағы жылдарда индустриялы инновациялық бағдарлама аясында іске қосылатын өндірістерде жұмыс күшінің тапшылығы айырықша байқалады. «Серпін-2050» жобасы арқылы сол өңірлерге халық саны көп облыстардан жастарды әкеліп, жергілікті оқу орындарында қажет мамандықтар бойынша білім беріп, сол жерде жұмысқа қалдыру арқылы кадр мәселесін шешу. Екінші маңызы -әлеуметтік проблемаларды шешу. Бағдарлама мақсаты – студенттерге білім берумен қатар, осы жерге тұрақтандыру, жұмысқа орналастыру.

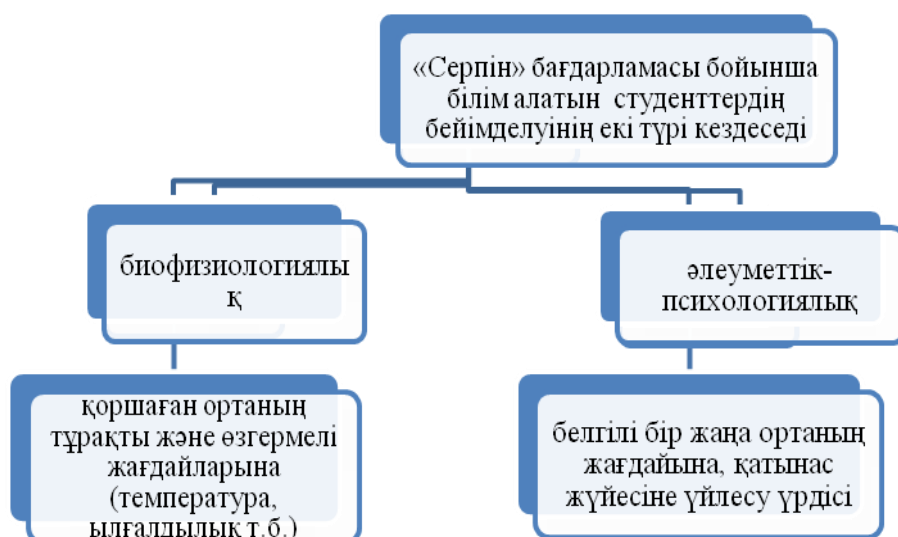
Студент - материалдық және рухани өмірде жоғары кәсіби және әлеуметтік рөлдерді орындау үшін белгілі бір бағдарламамен іс-әрекеттері ұйымдастырылатын әлеуметтік жеке тұлға.

Студенттік жасқа әлеуметтік тұрғыдан жетілу кезеңі сәйкес келеді. Бұл кезеңнің белгісі білім алудың аяқталу кезеңі, еңбекке деген белсенділік, қоғамдық жұмыстар, заң алдындағы жауапкершілік, жанұя құру, бала тәрбиесі болып келеді. Қазіргі кезде студент қоғамдағы сан жағынан алғанда алдыңғы орындардың бірінде. Оған әркімнің де көзі жетеді. Соңғы жылдардағы білім

беру, оның ішінде жоғары білім беру жүйесінде болып жатқан елеулі өзгерістерге байланысты арнаулы орта білім, жоғары білім, жоғары білімнен кейінгі екінші жоғары білім, магистратура, аспирантураларда білім алып жатқан жастардың саны арта түсуде. Студенттер - қоғамның ірі интеллектуалдық потенциалы. Студенттердің әлеуметтік құрылымынегізінен біздің қоғамымызды әлеуметтік құрылымын айқындайды.

Белгілі Кеңес психологы Б.Г. Ананьев студенттік кезең, жеке адам тұрғысынан алғанда, адамгершіліктік және эстетикалық сезімдердің белсенді түрде даму кезеңі, ересек адам ретінде азаматтық, саяси - қоғамдық және кәсіби мамандық міндеттерінің тұрақталу, толысу кезеңі деп көрсетеді [2].

Әлеуметтік- психологиялық бейімделу деп адамның жаңа әлеуметтік ортадағы жағдайларына белсенді бейімделуін және ол үрдістің нәтижелерін айтамыз. Бейімделудің әлеуметтік- психологиялық аспектілері, ең алдымен студенттердің мақсаты мен құндылық бағдарларының жақындасуын, жаңа ортада қалыптасқан дәстүрлі мәдениетті, ідеп нормаларын меңгеруін қарастырады. Бұл студенттің әлеуметтенуінің негізгі тетіктерінің бірі болып табылады.

Сурет 1 – Бейімделудің түрлері

К.Е. Бехмаханованың пайымдауынша, бейімделу- жеке тұлға мен әлеуметтік орта арасындағы белгілі қарым- қатынас үрдісі және нәтижесі [3].

Студенттің білімді меңгеруі мен білім алуға деген қызығушылығы және оның үлгерімінің жоғары дәрежеде болуына оның жаңа қоғамдық ортадағы студенттермен, оқытушылармен, жоғары оқу орнының әкімшілігімен өзара қарым-қатынасының жақсы болуы үлкен әсер етеді. Сондықтан профессор-оқытушылар құрамының студенттермен жұмыс жасау жағдайы олардың бейімделуіне үлкен әсерін тигізеді.

Бейімделудің біріншілік және екіншілік деген түрлері бар:

1. Біріншілік -бұл кәсіби іс-әрекетте тәжірибесі жоқ (ЖОО түлектері) жас мамандардың бейімделуі.

2. Екіншілік -кәсіби іс-әрекетте тәжірибесі бар (жұмысты мәжбүрлі ауыстыру жағдайында) мамандардың бейімделуі.

Психофизиологиялық бейімделу дегеніміз - бұл ағза үшін жаңа физикалық және психофизиологиялық жүктемеге, режимге, еңбек темпі және ритмге, өндірістік ортаның санитарлық-гигиеналық факторларына, тамақтану және демалыс режимін ұйымдастыру ерекшеліктеріне үйренуі [4].

Әлеуметтік-психологиялық бейімделу - жаңа әлеуметтік ортаға бейімделу, кәсіби тұлға аралық байланыстар мен қатынастар жүйесіне қосылу, жаңа әлеуметтік ролдерді мінез-құлық нормаларын, топтың норма және құндылықтарын меңгеру, өзін кәсіби ортаға теңестіру.

ЖОО-да оқып жүргенде студенттердің бейімделуіне әсер ететін факторлар:

1. Студенттердің шамадан тыс күш жұмсауына әкелетін бейімделудің бір факторы - көптеген оқу пәндерін оқу кезіндегі ғылыми деңгейі ұлғайып тұратын үлкен көлемдегі әр түрлі ақпарат және еңбектің қарқындылығы. Хронометриялық бақылауларға сүйенсек I және II курстарда студенттердің жұмыс күні 10 сағатты құрайды, олар күніне 7 сағаттан кем ұйықтайды, өздік жұмыстарға 3-4 сағат бөлінеді. Үйге берілген тапсырмалар көбінесе кешкілік уақытта және демалыс күндері орындалады.

2. Екінші фактор - стрессогенді. Студент әрқашан эмоционалды факторлардың әсерінде болады. Ол қиын сәттерді бастан өткізу мен алға қойған мақсатқа жетуімен байланысты. ЖОО-ғы оқу, әсіресе, емтихандар уақытында эмоционалды стресске алып келуі мүмкін. Емтихандар уақыты студенттің бейімделуіндегі қиын да күрделі кезең. Бұл уақыт жеткіліксіздігі мен емтиханды тапсыра ма жоқ па екенін анықтайтын жауапкершілігі өте жоғары болып табылатын стрессті жағдайлардың бірі.

3. Студенттердің бейімделуінің келесі факторы - қозғалыс белсенділігінің төмендеуі (гиподинамия). Бұл шектеулі қозғалысты талап ететін жұмыс жағдайы. «Гипокинезия» термині тек қана қозғалыстың аздығымен сипатталатын жұмысқа ғана емес, бұлшық ет жұмысына энергияның аз жұмсалыуына, бір қалыпта жұмыс істеуге, қозғалыстың біртектілігіне де байланысты. Осының бәрі студенттерге тән. Гипокинезияны әр түрлі гипертониялық аурулар мен патологиялық күйлердің пайда болуына әсер ететін фактор ретінде қарастыруға болады.

Осыған сәйкес қазіргі жастардың жасына, жынысына, денсаулығына байланысты бейімделу жағдайына талдау жасау және «бейімделу деңгейін» денсаулықты сипаттайтын негізгі ақиқаттың бірі ретіне қолдану өзекті мәселелердің бірі деп есептейміз. Бұл жұмыста бірінші курс студенттерінің жоғары оқу орынындағы оқыту режимінің ерекшеліктеріне сәйкес бейімделу көрсеткіштерін анықтадық. Кейбір зерттеушілер төменгі курс студенттерінде бейімделу механизмдерінің тұрақсыздығы жиі байқалатынын дәлелдеген.

ЖОО-да әр түрлі күрделі мәселелер кездеседі: оқу және қарым-қатынастың жаңа жағдайларына, оқу процесінің талаптарына бейімделу мен материалдық және тұрмыстық мәселелерді шешу. Бірінші курс студенттерінде бұл кезеңде қоршаған ортаның әлеуметтік жағдайларын түйсінуден байланысты өтеді. Бірінші курс студенттерінің жаңа жағдайларға бейімделуі

кешенді сипатта болғандықтан оны зерттеу әр түрлі тұрғыда қарастырылады. Осы айтылғандарға сай бейімделген студенттердің негізгі өлшемдерін бөліп көрсетуге болады: таңдаған мамандығы бойынша білімді қажетті деңгейде меңгерудің қажеттігін түйсінуі; статусына, жас ерекшелігіне сай ЖОО-н талабын орындауға дайындық деңгейі; оқу әрекетінің нәтижелілігіне студенттің эмоционалдық жағдайының әсері; студент пен басқа ұжым мүшелері арасында конфликтінің болмауы т.б.

Сондықтан заман талабына сай, «Серпін» бағдарламасы бойынша білім алатын студенттердің жоғары оқу орнынан бейімделу үрдісінің дағдылары мен икемділігін қалыптастыру, яғни студенттің оқу үдерісі кезіндегі әр түрлі жағдайларға бейімделуі, тез меңгеру қабілеттеріне ие болу, қызметтестермен, оқытушылармен жағымды қарым-қатынас позициясын құруға ұмтылу, мотивациясы мен білімін әрдайым заманның талабына сай жетілдіру аса маңызды болып табылады.

Сонымен қорыта келгенде адам, қоғам және олардың арасындағы байланыста үнемі түрленіп, дамып, өзгеріп отыратын күрделі құбылыстар. Қазіргі өзгермелі қоғам жағдайында, күрделі экономикалық және саяси өзгерістер жалпы адам психикасына елеулі әсер ететіні белгілі. Осыған байланысты, адамның бейімделуін зерттеу, адам мен оны қоршаған орта қатынасының динамикасын күшейтетін факторлардың өсуімен, қоғамның адамға қоятын талаптарының көбеюімен, тұлға қалыптасуы мен дамуы мәселесінің маңыздылығымен байланысты.

Әдебиеттер

1. «Мәңгілік ел жастары-индустрияға!» - «Серпін-2050» мемлекеттік бағдарлама, 2014 ж.
2. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания. -М.-1996
3. Бекмаханова К.Е. Проблема психологической адаптации студентов, Алма-Ата, 1983
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология, Ростов-на-Дону, 1997

ҰЛТТЫҚ НЕГІЗДІ ТӨЛ ТАРИХ АРНАСЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПРЕЗИДЕНТТІК ИНСТИТУТТЫҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Сайлаубай Е.Е.

тарих ғылымдарының кандидаты, доцент

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Қазақстан, Астана

Аннотация. Данной статье представлены историческое становления и развития национального государства на основе созданного в нашей стране Президентского института. А также анализируется созидательные идеи Главы государства отраженных в национальных программах стратегического характера, ставших новым и качественным уровнем развития нации и общества.

Ключевые слова: государство, независимость, национальные программы, стратегии

Summary. This article presents the historical formation and development of the national state on the basis of the Presidential Institute established in our country. It also provides an analysis of the creative ideas of the Head of State reflected in the national strategic programs, which have become a new and high-quality level of development of the nation and society.

Keywords: state, independence, national programs, strategies

Қазақстан Республикасында президенттік институттың қалыптасуы мен дамуы бүкіләлемдік тарих көшінде өзіндік орын қазақстандық қоғам үшін маңызы зор құбылыс болды.

Еуразиялық кеңістікте территориясы және қазба байлықтары бойынша алғашқы ондықтағы елдің дамудың қандай жолына түсетіні және мемлекеттік басқару билігінің қандай түріне таңдау жасайтыны ішкі күштерді және әлемнің жетекші елдерін де толғандырған мәселе болғаны жасырын емес.

Елімізде басқарудың президенттік институт үлгісінің енгізілуі Қазақстан халқының тағдыры шешілетін кезеңде жасалған бірден-бір дұрыс таңдау болғандығын уақыт көрсетті. Елбасының сөзімен айтсақ: «1990 жылдардың басында біз терең жардың тұсына тақау тұрған едік». XX ғасырдың 90-жылдарындағы КСРО-да орын алған күрделі жағдайлар барысы Қазақстанның дербес тарихи қадамдар жасауына негіз болды.

Еліміздің төл тарихында тұңғыш рет мемлекетті басқарудың жаңа үлгісі – президенттік басқару жүйесі енгізілді. Аса маңызды тарихи, әрі саяси шешім 1990 жылғы 24 сәуірде Қазақ КСР-інің XII шақырылымындағы Жоғарғы Кеңесінің 1 сессиясында «Қазақ КСР-інде Президент қызметін тағайындау туралы» Заңмен бекітілді. Осы сессияда көпшілік дауыспен Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақ КСР-нің Президенттігіне сайланды. Республикамызда және шет елдерде танымал әрі жоғары беделге ие тұлға Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстанның Тұңғыш Президенті лауазымына сайлануы тарихи заңдылық болды.

Президенттік институтты енгізу оңайға соққан жоқ. Президенттік басқару жүйесі сол кездегі Жоғарғы Кеңестің сессиясында ұзақ талқылаудан кейін барып қабылданды. Біздің қоғамға таңсық басқару жүйесі Қазақстанды сол кездегі дағдарыстан алып шығудың бірден-бір дұрыс жолы болды. Аса күрделі тарихи сәтте Қазақстан басшысы тағы да көрегендік пен батылдық танытты. Басты мақсат – елде тұрақтылық пен тыныштықты сақтауға қол жеткіздік. Саяси тұрғыда тәуелсіздікке жетудің алғышарты қаланды. Президенттік институт тарихтың сындарлы сәтінде Қазақстанның мемлекет ретінде әлемдік қауымдастыққа танылуына жол ашты және тәуелсіз еліміздің саяси-мемлекеттік келбетін қалыптастырды.

Мемлекетті басқару жүйесіндегі Президенттің рөлін айқындау үдерісінде 1991 жылғы 16 қазандағы «Қазақ КСР Президентін сайлау туралы» Қазақ КСР-інің Заңы мен «Қазақ КСР Президентін сайлауды тағайындау туралы» Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Қаулысының алатын орны ерекше. Осылайша Қазақстанның тарихында Президентті баламалы негізде тікелей бүкілхалықтық сайлауға алғашқы қадам жасалды.

Президенттік республиканың қалыптасуы мен дамуы арқылы қазақ тарихында тіптен басқа, жаңа да жаңашыл, қазақстандық жол басталды. 1991 жылғы 1 желтоқсанда өткен жалпыхалықтық алғашқы сайлауда Н.Ә.Назарбаевты дауыс берушілердің 98,78 пайызы қолдады. Бұл жарқын жеңіс Қазақстанның бүгінгі күнге дейін жалғасып келе жатқан ұлағатты жолының бастауы еді.

Салтанатты ұлықтау рәсімі 1991 жылдың 10 желтоқсанында өтті. Данагөй абыз ақын Шәкір Әбенев халқымыздың атынан Елбасына жүрекжарды батасын берді. Сол күні қазақстандықтар Тұңғыш Президентіне елі мен жерінің тағдырын тапсырды.

Дәл сол күні тағы бір тарихи белестен өттік. Елбасы мемлекетіміздің атауын өзгерту туралы Заңға қол қойды. Отанымыз әлемдік қауымдастыққа Қазақстан Республикасы атауымен қадам басты. Президенттің ендігі сәттен бастап қол қойған құжаттары ел мен халықтың тағдырына деген асқан жауапкершілікті білдіретін тарихи құжаттар санатына енді.

Егемен елдің мемлекеттік тарихи күні – 1991 жылғы 16 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Тәуелсіздігі» туралы Конституциялық Заңы қабылданды. Тарихымыздың аса мәртебелі күні қабылданған Заң Тәуелсіз Қазақстанның құрылуының, қазіргі мемлекеттік құрылымның орнығуының, еліміздің өркендеуіне негіз болған әлеуметтік-экономикалық, саяси, құқықтық реформаларды жүргізудің, барлық өрістердегі стратегиялық бағыт-бағдарымызды анықтаудың және ең бастысы, қазақстандық қоғамдық келісім идеясын іске асырудың іргетасын қалап берді.

Президенттік институттың құрылуы, оның елдің қоғамдық-саяси жүйесінде алатын орны мен рөлінің нормативтік-құқықтық тұрғыда реттелуі заңнамалық негізде қамтамасыз етілді. Бұл бағытта 1998 жылға дейін жүргізілген жетілдіру жұмыстары президенттік институтты Қазақстанда тұрақты сипатта орнықтырды.

Президенттік институт, Президенттің мемлекеттік органдармен өзара қарым-қатынасы, билік тармақтары жүйесіндегі Президенттің орны, оның қоғамның пәрменді дамуына тікелей ықпал етуші факторлары біртұтас президенттік басқару жүйесін жасақтады. Атап айтсақ, бүкіл басқару жүйесі қайтадан құрылды. Демократияландыру мен саяси либераландырудың негізгі элементтері өмірімізге енді. Осы үдерістер нәтижесінде еркін, тиімді және қауіпсіз қоғам қалыптасты. Ерекше тоқталатын жайт, ол - Қазақстан халқы ассамблеясын құрылуы болды. Бүгінгі бірлігі жарасып, тату-тәтті өмір сүріп жатқан халқымыз бен баянды мемлекеттілігіміз арқауы да президенттік басқарудың нәтижесі. Қазақстандық қоғам қарым-қатынастың барлық аспектілерінде толеранттылықты темірқазық етіп қалады.

Президенттік басқару моделі – әлемде мемлекет басқарудың кең тараған және тиімді тәжірибесі ретінде Қазақстанда ширек ғасырдан астам уақыт ішінде өзінің өміршеңдігін және тиімділігін толықтай дәлелдеді.

Еліміздің даму парадигмасына өлшеусіз оң өзгерістер енді. Мемлекетіміздің өркендеу жолында ілгерілей даму қағидасын ұсынды және үздіксіз жүзеге асыртуда. Мән-мағынасы мен мазмұны жағынан аса маңызды және өте ықпалды биліктің басқару институты еліміздің экономикалық өсуі, әлеуметтік өрлеуі, саяси бекемдігі және қоғамның демократиялық, зайырлы, құқықтық дамуы мен бірлігінің нығаюын қамтамасыз етті. Стратегиялық нысандағы бағдарламалар қабылданды. Мемлекеттік мақсатты бағдарламалар жүзеге асырылды.

Тәуелсіздіктің бірегей көрінісі елордамыз – Астананың салынуы болды. Қазақстан дүние жүзінен атақты сәулетшілерді шақыра отырып, оларға жаңа астанада өздерінің небір керемет ойларын жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Астана – жаңа идеялар жүзеге асырылған «ақылды» қала. Астанадағы таңғаларлық көптеген сәулет нысандары соның дәлелі.

Әлемге ойламаған қырларынан қарау тың әрі күтпеген дүние әкеледі. Бүгінде Астана сан-алуан мәселелерді қарастыратын халықаралық форумдар өткізілетін орталыққа айналды. Мұнда, дәстүрлі алаңдардағыға қарағанда, анағұрлым кең көлемдегі пікірлер мен тың ұсыныстар айтылады.

Астана – Тұңғыш Президентіміздің жасампаздық идеяларын және әлеуметтік-рухани сұраныстары мен интеллектуалды әлеуеттерін жүзеге асырған қазақстандықтардың «өмірлік» қаласы.

Президенттік институт мемлекеттің бүкіл тыныс-тіршілігін айқындады. Президент лауазымы – президенттік институттың атрибутын білдірді. Қазақстан Республикасындағы президенттік институт – елдің тәуелсіздігі мен егемендігінің тірегі, әлемдік қауымдастыққа лайықты қосылуының, мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік дамуынның кепіліне айналды. Президент институты Қазақстан үшін игілікті басқару жүйесі болып табылды.

Бүгінгі күні ізденімпаз қауым Тұңғыш Президент есімімен аталатын мекемелердің мұрағаттық қорларында шоғырланған кітаптар, тарихи құжаттар мен материалдар топтамасы арқылы «Президенттік институт – қазақстандық дамудың кепілі» деген ұғымды зерделеуге мүмкіндік алды. Тұңғыш Президентіміздің Тәуелсіз Қазақстан мемлекетін құру мен қалыптастырудағы

рөлін және айтулы бастамалары мен идеяларының жүзеге асу үдерісін жан-жақты ашып көрсететін зерттеулік еңбектермен құжаттар топтамасы ғылыми айналымға енгізу басталды.

Тәуелсіздіктің жиырма сегізінші белесінен Президенттік институт тарихын зерделеудегі басты мақсат, сол зерттеу қорытындыларын көпшілікке жеткізу болмақ.

Осы жолда гуманитарлық ілімдер саласы мамандарының айырықша назар аударатын тақырыбы да болатыны сөзсіз. Мәселен «Мадени мұра» мемлекеттік бағдарламасы аясында ұлттық тарих пен халық тарихы идеологиялық құрсаудан біржолата арылды. «Мадени мұра» мемлекеттік бағдарламасын Елбасы негіздеп берген «Ұлы Дала Мұралары» контекстінде Қазақ халқының және барша қазақстандықтардың тарихи тамырын рухани-мәдени аспектіде жаңғырту өзекті болуда.

«Халық тарих толқынында» бағдарламасы елімізде тарихқа деген жаңа сипатты және аса мазмұнды көзқарасты қалыптастырды. Бүкіл қоғамда отандық тарихқа деген тың серпіліс әкелді. «Халық тарих толқынында» бағдарламасы ұлттық-мемлекеттік идеологияны қазіргі заман тудырып отырған мәселер арнасында өрелі тұрғыда түзуге негіздеме салып берді. «Халық тарих толқынында» бағдарламасы жаңа мемлекеттік тарих пен идеологияны түзуде және оны қоғамда белсенді тұрғыда қалыптастыруда қызмет ету мүмкіндігі зор үдерістің бастамасы болды.

Қазақстандағы қоғамдық сананы, төл мәдениетті, білім мен ғылымды дамыту бағытындағы ұстанымдардың стратегиялық сипат алуын Елбасының бастамасымен жүзеге асып жатқан «Рухани жаңғыру» мемлекеттік бағдарламасымен байланыстырамыз. Президенттік институттың зор әлеуеті еліміздің рухани кеңістігін жаңғыртуда тың идеалар мен тұжырымдар ұсынуда айырықша көрініс берді деуге толық негіз бар.

Қазақстан Республикасы өзін ар-ождан бостандығы мен діни наным бостандығы қағидаттарын Ата заңда атап тұрып көрсеткен зайырлы мемлекет. Әртүрлі конфессияға жататын азаматтардың өз діни бірлестіктерін құруға тең құқықтары, мемлекеттің діни бірлестіктердің ішкі істеріне араласпау қағидаты және халықаралық қоғамдастықта қабылданған діннің негізін қалаушы басқа да нормалары біздің елімізде заң жүзінде бекітілген.

Қазақстан Республикасы демократиялық, зайырлық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде «Мәдени және конфессияаралық келісім» мәселесін түбегейлі шешіп, көпэтникалы және сан алуан мәдениетті қоғамдастық құрудың бірегей қазақстандық тәжірибесін бүкіл әлемге әйгіледі.

Елімізді табысты дамуының басты шарты ішкі саяси тұрақтылықты, азаматтық татулық пен ұлтаралық келісімді қамтамасыз ету қағидаттарын жүзеге асырған мемлекет ретінде танылдық және әлем тарапынан шын құрметке ие болдық.

Қазақстан азаматының бірізділігінің қалыптасуы дегеніміз – Қазақстандық азаматтың жеке тұлға ретінде қалыптасуындағы рухани үрдісінің ең жоғарғы сатысы, әрі, азаматтық патриоттық тәрбиесі. Қазақстандық болу үшін осы елдің көпұлтты мәдениеті мен діни наным-сенімін танып біліп, ерекшелігі мен бірлігін мойындауы қажет.

Рухани құндылықтарының дамуы қазақстан халықтарының көпұлттық, отбасылық, мәдени дәстүрлерін, әлеуметтік тарихи, ұлттық құндылықтарын ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырып заманауи жағдайдағы сәтті де кең көлемді дамуының мәнінде.

Еліміздің мәдени һәм рухани – адамгершілік тұрғысында қайта өркендеуі басты дүние болып табылады. Қазақстандық мемлекеттілікті бекемдеу, ұлтаралық келісім және отансүйгіштік сезімді тәрбиелеумен дамыту. Дәстүрлі халықтық және мәдени һәм рухани – адамгершілік құндылықтарды сақтау. Еліміздің рухани орталық бола отырып өзіне адамдарды тарта алатын тарихи – мәдени ескерткіштерін іздестіру және жаңғырту, осылардың негізінде туристік, тарихи-аймақтанушылық және біліми-ағартушылық орталықтарын құру. Ұлттық тарихи-мәдени жадыға жаңа мән-мағына беру Ұлттық код қорының байытылуына және оның заманауи мазмұнмен шындалуына ықпалы етері сөзсіз.

Білімнің салтанат құруы қазіргі білім беру жүйесіндегі жалпы педагогикалық талаптардың айқын жүйесі ретіндегі әлеуметтік тапсырысты қалыптастырады. Ол өз кезегінде білім берудің маңызды жалпы ұлттық тарихи міндеттерді шешуге тиімді атсалысуын қамтамасыз етеді.

Білім беру мекемелері әлеуметтік-гуманитарлық циклдегі пәндерді оқыта отырып азаматтарымыздың бойында отансүйгіштік сезімін арттырып жас қазақстандықтардың таланттары мен қабілеттерін аша отырып, қазіргі бәсекеге толы жоғары технологиялы әлемдегі өмірге даярлануы тиіс.

Білім беру мекемелері оқушылардың жанұяларымен және басқа да қоғам субъектілерімен ұлттық һәм жалпымемлекеттік дәстүрлерге сүйене отырып үнемі қарым - қатынаста болуы керек. Бүгінгі отандық білім беру саласының маңызды мақсаты ар-ұяты, жауапкершілігі жоғары, шығармашылыққа жақын, бәсекеге қабілетті, жасампаздық идеялары мол бастамашыл қазақстандық азамат тәрбиелеуде деп түсінеміз. Ол ар-ұяты жоғары, шығармашыл, компетентті, Отанының тағдырын өзінікі сынды қабылдайтын, өз елінің қазіргі һәм болашағына деген жауапкершілігін саналы түрде ұғынатын, көп ұлтты Қазақстан Республикасының рухани және мәдени дәстүрлерін бойына сіңірген Қазақстан азаматы.

Рухани-адамгершілік даму және толықтай тұлғаны тәрбиелеу көпжоспарлы күрделі үрдіс. Ол адам өмірінің барлық жағынан бөлінбейді жанұялық, қоғам, мәдениет, адамды толықтай, тұрғылықты жер һәм мәдени-тарихи кезенді қамтиды. Тәрбие жұмысы нақты тарихи-әлеуметтік-мәдени жағдайда қоғам үшін пайдалы айқындалған идеал адам тұлғасын қалыптастыруға бағытталған болуы тиіс.

Елбасының ұлттық контекстегі идеялары білім беру мекемелерінің қоғамның басқа да субъектілерімен – жанұя, қоғамдық ұйымдармен, діни ұйымдармен, қосымша білім беру мекемелерімен, мәдениет және спортпен, бұқаралық ақпарат құралдарымен қарым-қатынастардың құндылық-нормативтік негізін ұсынады. Бұл қарым-қатынастардың мақсаты бай тарихи оқиғалар мен қазіргі тарихи жетістіктер контекстінде білім алушылардың рухани – адамгершілік тәрбиесімен дамуының біріккен жағдайын жасау.

Азаматтың дамуы – үрдіс пен нәтиженің жаңаға ауысуы, яғни, қарапайымнан күрделіге, төменнен жоғарғы қарай, рухани жоғарғы қалыптасқан ой-санамен білімділік пен мәдениеттілікке ұмтылу.

Келесі сатыда азаматтың әлеуметтенуі – әлеуметтік ортаға кіру арқылы адам әлеуметтік тәжірибе арқылы білім мен өмір сүру дағдысын қабылдайды, әртүрлі әлеуметтік топтар қоғамдық топтарды толығымен қабылдауға мүмкіндік тудырады.

Тұлғаның рухани дамуы – тұлғаның әлеуметтік үрдісте негізгі құндылықтарын қалыптастыру, қоғамдағы дәстүрлі моральдық нормаларды бағалап, оны сараптауға және өз басының өзгелерді, қоғамын, мемлекетін, Отанның, тіпті әлемді толығымен алғанда түсіне және бағалай білуінде.

Тұлғаның біліми мәртебесінің көрсеткіші әлемді ашудың кілті. Жас ұрпаққа әлемді тани білу және оған өзін де таныта білу әдістемесін ұсыну бүгінгі қоғамның басты міндеті деп қарастыруымыз керек.

Елбасының «Ұлы Даланың жеті қыры» мақаласы ұлттық тарихтың терең тамырлы өзектерін айырықша қарастыруды ұсынды. Ел мен жер және оның мемлекеттік тарихын көне заман қойнауларынан бүгінгі күнге жеткізген факторларды айшықтауды ұлттық идеямен астастыра бір арнада қарастыру жолдарын ұсынды. Маңызы зор, жауапкершілігі аса салмақты дүниені атқарушы білімді ел патриоттары. Өйткені ұлттың сақтаушы және дамытушы факторы – ол ұлт тарихын жетік білетін ұрпақ. Міне сол ұрпақтың білікті де кәсіби деңгейі сапалы білім ыәм саналыққа негізделген тәрбие үдерісі арқылы жүзеге асырылатыны да ақиқат дүние.

Қазіргі заман талабы мен сынағына лайықты төтеп беруге қажет игілікті жобаларды жүзеге асыру үшін барша қазақстандықтарға ортақ іске жұмылдыру факторы айырықша мәнге ие болуы.

Елбасы еліміздің рухани жаңғыруының теориялық-әдістемелік негіздері бағдарламалық мақалалары арқылы нақты түзіп берді. Ұлт пен мемлекеттің бүгіні мен болашағын өткен тарихы мен құндылықтар дүниесі арқылы жаңа заманға лайықтап тұжырымдап, оны үдемелі дамыту формуласына дейін ұсынды. Өзгеріске, жаңашылдыққа және үнемі өзін-өзі дамытуға ұмтылған ұлт қана мына әлемде жақсы өмір сүретін қағида бар екеніне Елбасы баршамыздың көзімізді жеткізді.

Бұл ізгілікті әрі игілікті істердің болашақтың берік азаматы болатын ұрпақ үшін қажет екенін баршамыз білеміз және осы жолда бірігіп қызмет жасауымыз біздің тарихи парызымыз.

ВЕБ – БЕТТЕР ҚҰРЫЛЫМЫН ТАЛДАУ НЕГІЗІНДЕ НТТР – ТРАФИГІН ФИЛЬТРЛЕУ

Боранбаева Г.М.

Оқытушы, магистр, информатика кафедрасы

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті

Аннотация. Ақпарат пен ойын-сауық көзі ретінде Интернетті кеңінен қолдану, сенімді фильтрлеу механизмін қажет етеді. Веб-беттердің жіктелуі фильтрлеудің ең күрделі сатыларының бірі болып табылады. Сіз html-құрылымын, мазмұнды және басқа ресурстармен гиперсілтемелер арқылы байланыс жасауды естен шығармағаныңыз жөн. Метаақпаратқа ерекше назар аудару керек, ол негізгі түйінді сөздерді және веб-беттердің қысқаша мазмұнын көрсетуге тиіс. Метаақпаратқа негізделген веб-беттердің классификациясы веб-құжаттардың қауымдастықтарының арасындағы анық шекаралардың жоқтығынан қиын болып есептеледі. Бұл жағдайда нейрондық желілер классификаторларын пайдалану қажет.

The widespread use of the Internet as a source of information and pastime requires a reliable mechanism for filtering. Classification of Web pages is one of the most difficult stages of filtering. It should be borne in mind: html-structure, content and communication with other resources through hyperlinks. Particular attention should be paid to metainformation, that should reflect the basic keywords and a brief summary of Web pages. Classification of Web pages based on the metainformation is considered to be difficult because of the absence of clear boundaries between the communities of web documents. In this situation, it is necessary to use neural network classifiers.

Широкое использование Интернета в качестве источника информации и времяпрепровождения требует надежного механизма фильтрации. Классификация веб-страниц является одним из самых сложных этапов фильтрации. Следует иметь в виду: html-структуру, контент и общение с другими ресурсами посредством гиперссылок. Особое внимание следует уделить метаинформации, которая должна отражать основные ключевые слова и краткое резюме веб-страниц. Классификация веб-страниц на основе метаинформации считается сложной из-за отсутствия четких границ между сообществами веб-документов. В этой ситуации необходимо использовать классификаторы нейронных сетей.

Кілт сөздер: HTML, НТТР, Интернет, фильтрлеу, метаақпарат.

Key words: HTML, HTTP, Internet, filtering, metainformation.

Ключевые слова: HTML, HTTP, Интернет, фильтрация, метаинформация.

Компьютерлік технологияны дамытудың қазіргі кезеңі «ақпараттық ғасыр» деп аталады. Ақпараттың саны бақылаусыз көбейіп, көптеген жастарды дербес компьютерлерді пайдаланушылар қатарына кіруде. Қазіргі таңда ақпараттың негізгі көзі ғаламдық компьютерлік желі болып табылуда. Ғаламтор көптеген білім беру, ойын-сауық және жастарға қызығушылық танытатын басқа да материалдарға қол жетімділікті ұсынуда. Өкінішке орай, Интернетте жастар үшін қолайсыз ақпарат бар. Ғаламтор ақпарат көзі және уақытты өткізу тәсілі, сондықтан сенімді фильтрлеу тетігін әзірлеуді және қажетсіз контентпен күресуді талап етеді.

Қазіргі таңда ғаламторға қол жеткізу құны айтарлықтай төмендеді. Алғашқы жоспар Дүниежүзілік Ғаламтордан келіп түсетін ақпараттың көлемі емес, жұмыс уақытының құны қажетті ақпаратты іздейді. Көптеген адамдар үшін ғаламтор жұмыс құралы болып табылады: кейбір адамдар кейде белгілі бір тақырып бойынша жаңалықтарды оқиды; басқалары ғаламдық желінің

мүмкіндіктері бойынша жаңа тұтынушыларды іздейді; үшінші - мердігерлермен ICQ арқылы байланыс жасау. Мұндай жағдайларда біз ғаламтор желісін дұрыс пайдаланбау туралы айтып тұрмыз, яғни ол бұғатталуы керек.

HTTP трафигін фильтрлеуге арналған заманауи тәсілі - қызметкердің желідегі мақсатты емес ресурстарға бару уақытын барынша азайту. Оқу орындарында фильтрлеу мақсаты Интернет сабақтарында оқушылардың ғаламдық желісінің ресурстарын дұрыс пайдаланбауға, сонымен қатар студенттің психологиялық денсаулығын зорлық-зомбылық пен порнографиядан қорғауға тыйым салу болып табылады.

Веб-фильтрлеу жүйесін әзірлеу үшін ең алдымен мұндай жүйенің жұмысына қандай талаптар қойылуы керектігін түсіну керек. Қазіргі сүзгілеу жүйелеріне қойылатын негізгі талаптар:

1. Интернетке қол жеткізудің дұрыс емес пайдаланылуын тиімді бақылау. Бұл веб-бетті фильтрлеу жүйесінің маңызды міндеті. Бұл жерде Интернет-ресурстардың жіктелуінің дәлдігі туралы айтылады.

2. Веб-беттерді аппликациялау мүмкіндігі. Өзін фильтрлеудің ең жылдам тәсілі қол жетімді тізімдерге негізделген фильтрлеу әдісін, соның ішінде құпия веб-беттердің URL мекен-жайларын ұсынды.

3. Зиянды (түрлі фишингтік сайттар мен шпиондық бағдарлама) ақпаратқа кіруге тыйым салу мүмкіндігі.

4. HTTP протоколы арқылы ғана емес, сондай-ақ р2р арқылы және қызметтердің хаттамалары арқылы тасымалданатын әртүрлі трафикті бақылау.

5. Әртүрлі пайдаланушылар үшін әртүрлі саясаттарды қолдану мүмкіндігі; оқу орындары үшін интернет-класс тақырыбына немесе тақырыптарына қатысты.

Өкінішке орай, қазіргі уақытта нарықта аталған талаптарға сәйкес келетін «жүз пайызға сәйкес» шешім жоқ. Тарихи себептерге байланысты URL фильтрлеуге арналған әртүрлі жеткізушілердің өнімдері URL фильтрлеу мүмкіндігімен (мысалы, Интернет шлюздері үшін Kaspersky Security, Trend Micro Web Security Suite немесе McAfee Secure Internet Gateway) немесе URL-зиянды кодтан (мысалы Websense, SurfControl немесе CyberGuard шешімдерінен) кейбір қорғаныспен фильтрлеу.

Ақпаратты тиімді жіктеп, алгоритм құру үшін алдымен интернет пайдаланушыларға ұсынатын ақпарат құрылымын қарастырған жөн. Сондай-ақ, ол веб-парақтарға енгізілген ақпараттарды ұсынады. Веб-беттер қазіргі уақытта HTML (Hyper Text Markup Language) арқылы жазылған.

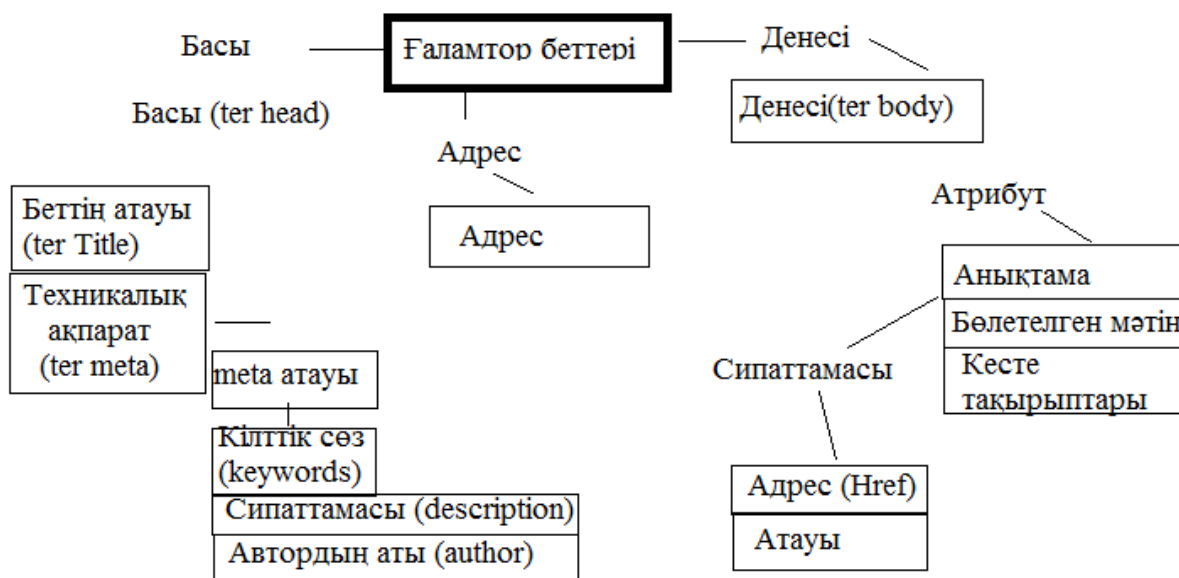
HTML пайдалана отырып, мәтінді, графиканы және көрсеткішті веб-беттердегі басқа беттерге орналастыруға болады. Бұл түзету тілі, яғни құжаттың пішімделуін сипаттайтын тіл. Осылайша, белгілеу тілдері толық пішімдеу пәрмендерін қамтиды.

Веб-бет әдетте әртүрлі ұяшықтарда орналастырылған жеке бет элементтері бар кесте немесе кірістірілген HTML кестелері түрінде жасалады. Веб-ресурстардың көпшілігін көзбен бірнеше бөлікке бөлуге болады: кадрлар мен мазмұн. Әдетте, рамка осы сайттың немесе жарнамалық баннерлердегі навигацияның кейбір элементін қамтиды.

Веб-сайттың жіктелуіне Интернет желісінің ерекшеліктерінің біріне қарапайым ақпарат дүкеніне қарағанда ерекше көңіл бөлінуі керек, өйткені веб-кеңістікте гиперсілтемелер ретінде іске асырылған көптеген жасырын сараптамалық бағалар сипатталады. Бұл веб-кеңістіктің үлгісін жасау үшін негіз болып табылатын гиперсілтемелер. Веб құрылымы бағдарлы графаға сәйкес келеді, онда шеттер шеттерге сәйкес келеді және беттерді қосатын гиперсілтемелердің шеттері болады. Осылайша, веб-беттерді жіктеу үшін төмендегілерді талдаңыз:

1. HTML парағының құрылымы.
2. Ірі бөлік.
3. Ақпараттың басқа көздеріне сілтеме.

Әрбір веб-бет бөлек бөліктерге HTML түзету тілі арқылы бөлінеді. Бір беттің құрамдас бөліктері бір тақырыпқа және мүлдем өзгеше болуы мүмкін. Сонымен қатар, веб-сайттың мазмұны ресурсты жіктеу кезінде назарға алынуы тиіс ресми және жарнамалық ақпаратты қамтиды. Сондықтан, ресурсты жіктеу үшін алдымен оның құрамдас бөліктерін оқшаулау керек, яғни оның құрылымдық-логикалық сұлбасын салу керек (1 сурет.).

Сурет 1 - Құрылымдық-логикалық сұлбасы

Диаграмма көптеген веб-беттерге тән және оларды жіктеу үшін пайдалы болатын негізгі тегтер мен оларды құрайтын элементтерді көрсетеді. Диаграмма әрбір веб-парақтың «басында» сақталған қызмет туралы ақпаратты көрсетеді:

- <title> - беттің атауы;
- <meta> - қызмет мета ақпараты;
- <META name = «author» ... - көрсетілген автордың аты;
- <META name = «copyright» ... - авторлық құқықтар, фирмалық атауы;
- <META name = «keywords» ... - терминдердің және кілт сөздердің тізімі;
- <META name = «description» ... - сайттың қысқаша сипаттамасы.

Метаақпаратпайдаланушы көзінен жасырын яғни ең алдымен роботтар мен механизмдердің жұмысына арналған. Бұл ақпарат негізгі кілт сөздерді және веб-беттің қысқаша мазмұнын көрсетуі керек. Метаақпараттандыруға негізделген веб-беттің жіктелуі веб-құжаттардың қауымдастықтарының арасында нақты шек болмағандықтан қиындайды. Осы себепті, бұл жағдайда нейрондық-айқын емес классификаторларды қолдану мағынасы бар. Олардың ерекшеліктерінің бірі сыныптардың әрқайсысының ішіндегі кез-келген объектінің ішіндегі бір-бірімен қиылысатын аудандарымен тұрақты кластарының болуы[1].

Пайдаланылған әдебиет

1. Методы и модели анализа данных: OLAP и Data Mining / А. А. Барсегян, М.С. Куприянов, В. В. Степаненко, И. И. Холод. – СПб.: БХВ-Петербург, 2004. – 336 с.

Мазмұны / Содержание

1.	Қуанышбаев С.Б.	Конференцияның ашылуы. Құттықтау сөз.	
		Открытие конференции. Приветственное слово.....	3
2.	Шалғынбаева К.К. Кашхынбай Б.Б.	Болашақ педагогтерді ғылыми зерттеу іс-әрекетіне даярлау	5
3.	Мусабекова Г.А.	Академическая политика вуза в контексте модернизации высшего педагогического образования.....	11
4.	Калкеева К.Р.	Білім мазмұнының жаңғыртудың философиялық танылымы	20
5.	Албытова Н.П.	«Заманауи мектепке қажетті мамандар даярлау өзектілігі»	27
6.	Сламбекова Т.С.	Педагогика пәнін оқытуда қолданылатын интерактивті әдістер	31
7.	Калиев А.К.	Білім беру мазмұнын жаңарту – бүгінгі күннің басты мақсаты	37

І СЕКЦИЯ

МӘСЕЛЕНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІКТІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ / СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

8.	Қуанышбаев С.Б. Тасмағамбет С. Н.	О реализации программных статей президента республики казахстан н.а.назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» и «Семь граней великой степи» в Аркалыкском государственном педагогическом институте имени И.Алтынсариина.....	40
9.	Дуйсекеева Н.	Маманның бәсекеге қабілеттілігі – ЖОО орнына уақыт талабы...	43
10.	Абдуллина А.Ә. Нуркенова М.М.	Сөздік қорды байыту – тіл үйренудің негізі.....	48
11.	Абильдина С.Қ. Амирова К. Копбалина К.Б.	Оқушылардың зерттеушілік қызметі туралы түсініктердің эволюциясы.....	52
12.	Абсатова М.А. Нысанбай А.Қ.	Болашақ педагогтардың акмеологиялық әлеуетін дамытудың құрылымы.....	58
13.	Асанбаева Е.Б. Романқызы Г.	Оқу сауаттылығын арттырудың жолдары.....	63
14.	Ауезова Ш.С. Ауезова М.	Қыз концептісі.....	67
15.	Ауезова Ш.С.	Туыстық атаулардың халықтық қолданысы (Сейіт Кенжеахметұлының “Әдет-ғұрыптың беймәлім 220 түрі” еңбегі бойынша).....	71
16.	Ахтанова С.К.	Заманауи педагог үлгісін құрастырудағы құзыреттілік тәсіл	79
17.	Ашубаева О.Б. Комарова Д.К.	Мектепалды балаларының психологиялық ерекшеліктері	82
18.	Бекжанова Б.Ж. Абдраманова С.	Болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігінің ерекшеліктері.....	88
19.	Бекжанова Б.Ж. Мұратова Ш.	Әли мүсілімұлының педагогикалық ой-пікірлері.....	92
20.	Бижанова Г.К. Нәкуова Ә.Т. Өміртай Н.	Гендерлік тәрбиеге жаңаша бетбұрыстың қажеттілігі.....	95
21.	Бижанова Г.К. Сомтемирова Л.К. Дакар А.Б.	Ы.Алтынсариннің тілді меңгертудегі тәжірибесінің тұлға құзіреттілігіне бағытталуы.....	100

22.	Бисенова К. Т. Гатаулина Г. А.	Особенности игр в жизни ребёнка.....	104
23.	Досмагулова К.К. Хамит А.Ж. Нүркенова Ә.Д.	Диалогтік оқытудағы іс-әрекеттік көзқарас пен мотивацияны қалыптастыру.....	108
24.	Едресова К.Г. Нургазина А.С.	Білім беру жүйесіндегі оқыту бағыты арқылы бәсекеге қабілетті педагогикалық кадрларды дайындау.....	113
25.	Ермекбаева А.Т. Махамбетов М.Ж. Хамитова А.С.	Критериальное оценивание как ведущий фактор формирования учебно-познавательной компетентности учащихся.....	117
26.	Ерсултанова З.С.	Использование систем распознавания лиц в образований	121
27.	Жумабаева С.Б.	Білім беруде қалыптастырушы бағалау әдіс-тәсілдерін енгізу.....	124
28.	Жусупбекова З.Д. Ешенгазина Г.С. Жашкеева А.С. Боранбаева Г.Р.	Работа с родителями детей, имеющие нарушения зрения и интеллекта.....	129
29.	Жусупбекова З.Д. Кударина А.С. Адилбекова Л.Т. Аманжолова Н.А. Ахтаева А.Б.	К вопросу об особенностях речевого развития детей с детским церебральным параличом.....	133
30.	Калиева А. М.	Іс-әрекеттегі зерттеу: қалайша комментарий жасау арқылы кері байланысты тиімді беруге болады?.....	141
31.	Қара Ә.Б. Тәжібай Ф.	Тәртібі қиын оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу.....	144
32.	Сейдина Б.З.	Ыбырай шығармалары арқылы оқушыларды шешендік өнер мәдениетіне тәрбиелеу.....	150
33.	Таукелова А.Е. Абаханова К.М.	Жасөспірімдердегі өзін-өзін бағалау ерекшеліктері.....	153
34.	Темирханова Қ.Ш. Мұрат А.	Жапон елінің бала тәрбиелеудегі тәжірибесінен.....	157
35.	Тойкин Р.Ж.	Проблемы развития интереса у студентов к профессии социального педагога.....	162
36.	Уәли Ә.І. Бижанова Г.К. Ибадулла Ж.Қ.	Бәсекеге қабілетті тұлғаға шет тілін үйретуде Ы.Алтынсарин әдістемесін пайдаланудың мүмкіндігі.....	166

II СЕКЦИЯ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАҒДАУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ, ЖЕКЕ ӘДІСТЕМЕЛЕРДІ ПАЙДАЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ/
ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ, ЧАСТНЫХ МЕТОДИК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ
ПРОЦЕССЕ В УСЛОВИЯХ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

37.	Абдибекова Ж. Т.	Внедрение методики предметно-интегрированного обучения (CLIL) на уроках химии.....	172
38.	Абдрахманова М.Т. Мықтыбек О.М.	Оригамиді геометрияда қолдану.....	176
39.	Абдрахманова М.Т. Салидин Т.Ә.	Жаңартылған оқу бағдарламасы бойынша 5 сынып оқушыларына математика пәнінен экологиялық есептерді құрастыру.....	179
40.	Абильдина С.Қ. Ануарбекова Г.Ж.	Сандық білім беру ресурстары арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру.....	183

41.	Акылбекова Э. А. Зейін Т.З. Бижанов Н.М.	Балалардағы агрессияның туындау себептерінің арнайы әдебиеттерде зерттелуі.....	188
42.	Аубакирова А.А. Бизакова Г. Нұрғалиева А.	Lesson study әдісін физика сабағында қолданудың тиімділігі	192
43.	Аубакирова А.А. Жақия Д. Мәметек Ұ.	Шағын жинақталған мектептерде физикадан өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру.....	196
44.	Аханаева У.А. Баймуратова А.Б. Кулмуханбетова Х.С.	Құзырлық тапсырма-білім алушының дағдыларын қалыптастырудың негізі.....	201
45.	Аюпова А.М. Уланов Б.В.	Применение критериального оценивания на уроках математики.....	204
46.	Байзақова Қ.Ш.	CLIL-оқытудың жаңа технологиясы.....	208
47.	Балдаева К.Р. Аймағамбетұлы Р. Сейдалықызы Д.	Торы қыпшақ тайпасынан шыққан табай шешен.....	211
48.	Дьяченко О.В. Никульшина Н.В.	"Scaffolding" – в помощь учителюиностранного языка в школе.....	217
49.	Жандилдина Р. Е. Хасенова С. А.	Мектепке дейінгі ұйымда триз технологиясы арқылы бала тілін дамыту жолдары.....	222
50.	Жусупбекова З.Д. Ашимханова Г.С. Калдыбаева Д.Д. Мадуарова Ж.Б. Молдабаева Н.Т.	Психикалық дамуы тежелген балаларды оқыту үдерісінде ойын технологияларын қолдануына жалпы шолу.....	226
51.	Иманғалиева А.Н. Тажқұран А.Е.	Білім беру үрдісінде педагогикалық технологияларды, жеке әдістемелерді пайдалану.....	233
52.	Калиева Б.Т.	Жаңа технологиялық әдіс тәсілдерді математика сабақтарында пайдалану.....	237
53.	Курманғалиева Д.Ж.	Проблемы внедрения критериального оценивания в условиях перехода к обновленному содержанию образования и пути их решения.....	241
54.	Муханбетжанова Г.Р.	Учебное исследование при организации сотрудничества на уроках истории.....	244
55.	Отыншина Г.С. Скакова А.К. Тлеуметов Б.Т.	Подготовка учителей начальных классов в условиях обновления содержания образования.....	247
56.	Сабитбекова Г. Қойбағар Г. Ж.	Математикада векторлық әдістің қолданылуы.....	250
57.	Суюндиқова Ж.Т. Зарлықанова Ә.Т.	Биология сабағында формативті бағалаудың тиімді әдіс-тәсілдері.....	255
58.	Толегенов Т. Жақсылықова Т. Ж.	Бастауыш сынып оқушыларымен дене тәрбиесі сабағын өткізудің әдістемелік негізі.....	258
59.	Толегенов Т. Келден Б. Р.	Күрестің ұлттық түрі «қазақ күрестің» даму тарихы.....	264
60.	Тулегенова А.К. Елеу Б.С.	Математиканы оқыту барысында оқушылардың танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру әдісі.....	270
61.	Тулегенова А.К. Талапбек Ұ.	Математика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.....	274

62.	Түлегенова А.К. Төлегенова А.С.	Математиканы оқыту барысында бақылаудың түрлері.....	278
63.	Хамитова К.К. Арыстанова С.А. Досмагулова К.К. Нүркенова А.Д.	Мәселелік оқытудың технологиясы.....	282
64.	Хамитова К.К. Нүркенова А.Д. Амиров М.С.	Биология сабағында мультимедиялық технологияларды пайдалану.....	289
65.	Юлмухаметова А.С.	Применение эффективных методов и приемов оценивания на уроках русского языка и литературы как способ развития познавательной активности учащихся.....	295

III СЕКЦИЯ

ЖОҒАРЫ БІЛІКТІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖАҒДАЙЫНДА БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҒАҢДАҢДЫРУ, ЦИФРЛАНДЫРУ/ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ, ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПОДГОТОВКИ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ

66.	Ажибаева З.Ж.	Бәсекеге қабілетті тұлғаны даярлау ісінде зейіннің алатын орыны.....	303
67.	Айдарова Г.К. Қанаш А.Д.	Мақал-мәтелдердегі архаизмдер.....	308
68.	Амиркулова Н.С. Жумагулова Т.С. Мамырбаева А.К.	Педагогикалық кадрларды даярлау жағдайындағы білім беру үрдісінде педагогикалық технологияларды жеке әдістемелерді пайдалану мәселелері.....	312
69.	Астраханцева Е.В.	Проектная деятельность на уроках русского языка и литературы как средство реализации обновленного содержания обучения учащихся.....	317
70.	Аятов А.С. Сәлімжанов Н.Ө. Амиров М.С.	Мультимедиялық технологиялар – оқытудың дидактикалық жүйелері мен әдістемелік мүмкіндіктері.....	321
71.	Балтабай Ж.Б. Уәли Т.І. Дуйсенкулова М.У.	Болашақ педагогтардың кәсіби мәдениетін қалыптастырудың негіздері.....	327
72.	Бахмат Н.В.	Информационно-образовательная среда учреждения высшего образования – условие конкурентоспособности учителя начальной школы.....	332
73.	Даньярова Ш.Ш.	Особенности подготовки будущих специалистов в условиях кредитной системы обучения (на примере Казахстана).....	337
74.	Жаксылыкова Г.А.	Оқытудың белсенді әдіс-тәсілдерін оқу мақсаттарына сәйкес таңдау-табысты сабақ негізі.....	341
75.	Жаманова Г. К. Бикенова Ш. Х. Кошанова Г.Б.	Жаңартылған білім берудің ерекшеліктері.....	343
76.	Ибраева Л.Д. Сапакова Ж. М. Карбозова А.Е.	Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер.....	348
77.	Какенова А.Т.	Білім берудің жаңа мазмұны – заман талабы.....	352
78.	Какина Д.Ш. Аман С. Бижанова Э.Б.	Педагогтардың инновациялық кәсіби іс-әрекетін ұйымдастыру жолдары.....	355
79.	Калимжанова Р.Л.	Синхронный подход в подготовке кадров в условиях модернизации и обновления содержания образования.....	360

80.	Каратаева Т.О. Мустафинов Д.Б.	Проблема пессимизма в подростковом возрасте.....	367
81.	Кошаханова А.Т.	Жаңа технологиялардың тиімділігі.....	372
82.	Куликова С.К.	Мектептерде дуалды оқыту жүйесіндегі ерекшеліктер.....	375
83.	Қуанышова Ж.К.	Жоғары білікті педагогикалық кадрларды даярлау жағдайында білім беруді жаһандандыру, цифрландыру.....	380
84.	Мусиров Г.	Ы.Алтынсариннің еңбек туралы көзқарасының заманауи кәсіптік білім берумен үндестігі.....	383
85.	Мусирова Г.Б.	Педагогикалық жоо студенттерінің оқу-танымдық іс-әрекетін дамыту мәселесінің арнайы әдебиеттерде талдануы	388
86.	Мусирова Г.Б. Пернебай А.	Сенсорлық бұзылысы бар балаларды жалпы білім беру үрдісіне қосуда пәндік-білім берушілік ортаны жобалаудың ерекшеліктері.....	393
87.	Мусирова Г.Б. Сабыр А.Т.	Жасөспірімдердің сөздік қарым-қатынас жасауының ерекшелігі	399
88.	Мухамбетова А.К. Жылкелдина М.А.	Педагогикалық кадрларды даярлау жағдайындағы білім беру үрдісіндегі педагогикалық технологияларды, жеке әдістемелерді пайдалану мәселелері.....	402
89.	Муханбетжанова М.С.	Жанартылған білім беру мазмұны – бәсекеге қабілетті ұрпақ келешегі.....	405
90.	Ракишева Г.М.	Инновационные методы обучения в профессиональной подготовке будущих педагогов: ризома-метод.....	408
91.	Смаилова Г.С. Қалдыбек Н.М. Сейпилмалик Н.К.	Жастардың неке құруға психологиялық дайындығы мәселесі	413
92.	Смаилова Г.С. Аимбетова С.Т. Мауленова Ж.А. Айтпаева К.Ж. Бакенова Г.К.	Влияние дошкольных образовательных учреждений на психологическую готовность к школе.....	418
93.	Таукелова А.Е. Санатбай П.А.	«Серпін» бағдарламасы бойынша білім алатын студенттердің әлеуметтік психологиялық бейімделуінің ерекшеліктері.....	421
94.	Сайлаубай Е.Е.	Ұлттық негізді төл тарих арнасында қалыптастыру -дағы президенттік институттың рөлі мен маңызы.....	426
95.	Боранбаева Г.М.	ВЕБ-беттер құрылымын талдау негізінде НТТР – трафигін филтрлеу.....	432

**«БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАРУЫ МЕН ЖАҢҒЫРТУЫ
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ»**

тақырыбындағы «Алтынсарин оқулары-2019»
Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

31 қантар 2019 жыл

МАТЕРИАЛЫ

Республиканской научно-практической конференции
«Алтынсаринские чтения-2019»
на тему: **«ПОДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ
И ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ»**

31 января 2019 год

Компьютерлік беттеу: Г.Қ. Төлебаева
Басуға 30.01.2018 қол қойылды. Гарнитура Times New Roman
Пішіні 29,7x21½. Көлемі 27,75 ш.б.т
Таралымы 100 дана. Тапсырыс №01110

Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институтының
редакциялық-баспа бөлімі

110300, Арқалық қаласы
Әуелбеков көшесі, 17
e-mail: arkgpi@mail.ru